

STUDIES IN
SLAVIC LITERATURE
AND POETICS

Stefan Javors'kyj's *Panegyrics*

1684–1691

Edited by Jakub Niedźwiedź

and Bartosz B. Awianowicz

BRILL

Stefan Javors'kyj's *Panegyrics*

Studies in Slavic Literature and Poetics

Editors

- O.F. Boele (*Leiden University, Netherlands*)
S. Brouwer (*University of Groningen, Netherlands*)
J. Niżyńska (*Indiana University Bloomington, USA*)
A. Rogatchevski (*Arctic University of Norway, Norway*)
M. Rubins (*University College London, United Kingdom*)
G. Tihanov (*Queen Mary University of London, United Kingdom*)
S. Vervaet (*University of Oslo, Norway*)

Founding Editors

- J.J. van Baak
R. Grübel
A.G.F. van Holk
W.G. Weststeijn

VOLUME 69

The titles published in this series are listed at brill.com/sslp

Stefan Javors'kyj's *Panegyrics*

1684–1691

Edited by

Jakub Niedźwiedź
Bartosz B. Awianowicz

With an Introduction by

Jakub Niedźwiedź

BRILL

LEIDEN | BOSTON

This is an open access title distributed under the terms of the CC BY-NC 4.0 license, which permits any non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. Further information and the complete license text can be found at <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

The terms of the CC license apply only to the original material. The use of material from other sources (indicated by a reference) such as diagrams, illustrations, photos and text samples may require further permission from the respective copyright holder.

This work and open access has been supported by the National Science Centre (Poland) under *Grant Polish literary and cultural patterns in the Russian Tsardom at the turn of the 17th and 18th centuries: the case of Stefan Jaworski (Polskie wzorce literackie i kulturowe w Rosji na przełomie XVII i XVIII wieku: przypadek Stefana Jaworskiego)*, OPUS, UMO-2017/25/B/HS2/00932.

Open Access has been supported by a grant from The Faculty of Polish Studies under the Strategic Programme Excellence Initiative at Jagiellonian University.

Cover illustration: The frontispiece of Stefan Javors'kyj's *Arctos caeli Rossiaci*, [Kyiv: Kyiv Caves Monastery Printing House], 1690. KDNBK, shelfmark 529577. Photo. J. Niedźwiedz

The Library of Congress Cataloging-in-Publication Data is available online at <https://catalog.loc.gov>
LC record available at <https://lccn.loc.gov/2025026001>

Typeface for the Latin, Greek, and Cyrillic scripts: "Brill". See and download: brill.com/brill-typeface.

ISSN 0169-0175

ISBN 978-90-04-72336-8 (hardback)

ISBN 978-90-04-73751-8 (e-book)

DOI 10.1163/9789004737518

Copyright 2025 by Jakub Niedźwiedz and Bartosz B. Awianowicz. Published by Koninklijke Brill BV, Plantijnstraat 2, 2321 JC Leiden, The Netherlands.

Koninklijke Brill BV incorporates the imprints Brill, Brill Nijhoff, Brill Schöningh, Brill Fink, Brill mentis, Brill Wageningen Academic, Vandenhoeck & Ruprecht, Böhlau and V&R unipress.

Koninklijke Brill BV reserves the right to protect this publication against unauthorized use.

For more information: info@brill.com.

This book is printed on acid-free paper and produced in a sustainable manner.

Contents

Preface VII

List of Figures X

Abbreviations XII

Map of the Hetmanate, ca. 1690 XVII

Introduction: Stefan Javors'kyj and His Panegyrics 1

Jakub Niedźwiedź

1 Introduction 1

Panegyrics by Stefan Javors'kyj 45

1 Hercules post Atlantem (1684) 47

Notes to Hercules post Atlantem 81

2 Echo głosu wołającego na puszczy (1689) 93

Notes to Echo głosu wołającego na puszczy 145

3 Arctos caeli Rossiaci (1690) 157

Notes to Arctos caeli Rossiaci 204

4 Pełnia nieubywającej chwały (1691) 221

Notes to Pełnia nieubywającej chwały 319

Editorial Comments 343

1 Sources 343

2 Editorial Choices 345

3 Amendments 351

Commentaries to the Panegyrics 355

1 Hercules post Atlantem 355

2 Echo głosu wołającego na puszczy 360

3 Arctos caeli Rossiaci 365

4 Pełnia nieubywającej chwały 372

Glossary of Toponyms, Mythological, Biblical, and Historical Names 391

Glossary of Old Polish Words 415

Bibliography 430

Index 447

Preface

The edition of Stefan Javors'kyj's works¹ is the result of a research project that we started in 2018. The scope of the project was limited to the publication of Javors'kyj's panegyrics and some sermons. It was also a purely historical endeavour. We wanted to examine how Ukrainian intellectuals helped lay the foundations of the modern Russian state at the turn of the 17th and 18th centuries. Javors'kyj interested us as one of the prominent representatives of the Ukrainian elite who took part in this process. We wanted to reveal his intellectual background and artistic horizons, which he acquired or broadened in the important educational and intellectual centres of Ukraine and the Polish-Lithuanian Commonwealth. We planned to complete the project within three years, in 2021.

However, we were unable to meet the deadline. Firstly, the Covid 19 pandemic hampered our work. Secondly, Russia's full-scale invasion of Ukraine complicated the situation. The reason is simple: most of the sources we needed are kept in the archives and libraries of Russia and Ukraine. We managed to obtain many materials during the preliminary research in Moscow and St Petersburg in 2018 (conducted by Jakub Niedźwiedź and Grzegorz Franczak) and in St Petersburg, Moscow, and Kharkiv in 2019 (conducted by Jakub Niedźwiedź). After the end of the pandemic, Jakub Niedźwiedź planned to continue the final research in the libraries of Kharkiv. The first trip was to be made at the end of January/beginning of February 2022, but the threat of Russian aggression made him cancel his trip. Three weeks later, full-scale war broke out. Now it is difficult to say when, or even if, we will be able to examine historical sources in Russia and Ukraine again.

The war also changed the context of our research. What was supposed to be primarily a historical study became a voice in a very contemporary debate about the relationship between Russia and Ukraine. The results of our research clearly show that at the turn of the 17th and 18th centuries Ukrainian literary culture was rich, well-developed, influential, and in constant dialogue with other European literatures. We managed to prove our hypothesis and show that in the time of Peter I, Ukrainian authors—including Javors'kyj—played

---

1 The second volume contains a selection of Javors'kyj's sermons written between 1684 and 1700: S. Javors'kyj, *Sermons from the Ukrainian Period*, vol. 1, ed. G. Brogi, M. Yaremenko, T. Kuzyk, M. Kuczyńska, J. Niedźwiedź, with contributions by B.B. Awianowicz, G. Franczak, and M. Miazek-Męczysłowska. With an introduction by M. Kuczyńska. Leiden 2025.

the leading role in the Russian Empire and had a strong impact on the literary culture not only in Kyiv, but also in Moscow and St Petersburg. The results of our research refute the false claims of contemporary Russian propaganda that the Ukrainian nation and culture are supposedly derived from Russian culture. In the case of Stefan Javors'kyj, the opposite is true.

These political implications of our research are, though, a side effect. We hope that this two-volume edition of Javors'kyj's works from his time in Kyiv, i.e. panegyrics and sermons, will remind readers of one of the most fascinating European writers of the period. His books, especially *The Fullness (Petnia)*, reveal his creativity, ingenuity, knowledge of literary tradition, sensitivity, diligence, and sense of humour. These texts open a window not only on Ukrainian literature of the late 17th century, but also on the culture of the entire region that stretches from Poznań in Poland, where Javors'kyj studied at the Jesuit College, to Ryazan in Russia, where he is buried in the Cathedral of the Assumption.

The edition of Javors'kyj's panegyrics presented in this volume would not have been possible without the help of many people who shared their expertise and time with us. First of all, we would like to thank Giovanna Brogi, who has been researching Javors'kyj for almost three decades and is the *spiritus movens* of the whole project. We have always been able to rely on her knowledge, wisdom, and friendship. Special thanks are due to Grzegorz Franczak, who participated in the preparation of the project and took part in the archival research in Moscow and Petersburg in 2018. Margarita A. Korzo (Маргарита Корзо) helped us a lot to get the only surviving copy of *Hercules*, for which we are very grateful. We are grateful to our colleagues and friends with whom we consulted on problems that arose during our work on this edition. These include Maria Grazia Bartolini, Sophie Conte, Mykola Fediai (Микола Федяй), Cinthie Gannett, Roman Koropeckyj, Marzanna Kuczyńska, Sergey Ivanovič Nikolaev (Сергей Иванович Николаев), Klaudia Socha, and Maksym Yaremenko (Максим Яременко). We are grateful to the staff of the libraries and archives in Lublin, Moscow, St Petersburg, Vilnius, and Warsaw, where we gathered material for our book. We are especially grateful to Yuliana Y. Polyakova (Юліана Юріївна Полякова) from the Kharkiv University Library and Igor Y. Losievs'kyj (Ігор Якович Лосієвський) from the Korolenko Library in Kharkiv. In July 2019, they provided Jakub Niedźwiedz with a large number of books from the library of Stefan Javors'kyj, which were valuable materials in our research. Thank you very much! Our publication would not have been possible without the invaluable help of Ms Maria Szajna from the Faculty of Polish Studies at the Jagiellonian University, who dealt with the complicated financial issues related to our project. We are also grateful for the help of the editors and staff at Brill: the book's

copy-editor Tim Barnwell, Pieter Boeschoten, Masja Horn, Manon Vrolijk, and Wai Min Kan. Finally, we would like to thank our wives, Magdalena Awianowicz and Dominika Niedźwiedź. Without their constant support, advice, immense patience, and voice of reason (“You won’t go to Kharkiv!”—said in January 2022) we would never have finished this marathon.

Jakub Niedźwiedź and Bartosz Awianowicz

Figures

- 1 The portrait of Stefan Javors'kyj with a laudatory epigram and his biography published in the second edition of *Kamen very*. Яворський 1729, Национальная электронная библиотека https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_004091833/ (accessed 5.06.2025); public domain 2
- 2 The view of Kyiv in the times of Javors'kyj. A fragment of the theses of Ivan Obidovs'kyj defended in the Kyiv-Mohyla College in August 1691. *Conclusiones theologicae et philosophicae*, a copperplate by Ivan Ščyrs'kyj, Kyiv 1691, NLRSPb. Photo J. Niedźwiedź 3
- 3 The inventory of Stefan Javors'kyj's library from 1732. RGIA, shelfmark 498–01 чз ф. 834 оп. 3 д. 3721600002. Reproduced with permission of RGIA 10
- 4 A book from Stefan Javors'kyj's library with his signature in Polish: "Stephan Jaworski z Bożej Łaski Metropolita Rianzański etc." ("Stephan Javors'kyj, by the Grace of God the Metropolitan of Ryazan etc."). Fabian Birkowski, *Kazania na święta doroczne*, Kraków 1623. КДНБК shelfmark 527503 Явор (В). Photo J. Niedźwiedź 11
- 5 *The Evident Echo of the Omni-Fatal Anathema (Позорное эхо всепагубнай анатемы)*. NLRSPb, shelfmark MS Pogodin 2053. Photo J. Niedźwiedź 17
- 6 A page from the dedicatory letter to *Hercules*. RSLM, shelfmark (n. inv.) 7456; public domain 22
- 7 A Polish *ottava rima* in Javors'kyj's *Echo*, p. Hv. NLRSPb, shelfmark Россия ин364794/1. Photo J. Niedźwiedź 27
- 8 An acrostic verse from Jasyns'kyj's name: "BARLAAM IASINSKI." АРТ, p. Kv. ВУВ, shelfmark 28.20.3.207. Photo J. Niedźwiedź 30
- 9 A *carmen echicum* in Jasyns'kyj's *Arctos*, p. Bv. ВУВ, shelfmark 28.20.3.207. Photo J. Niedźwiedź 34
- 10 The *Mnemosine*—Javors'kyj's verse dedicated to Jasyns'kyj in *The Fullness*, p. Or. КДНБК, shelfmark 529577. Photo J. Niedźwiedź 37
- 11 A copy of the *Echo* dedicated by an unidentified student to Feofan Prokopovyč. A manuscript dedication on the bottom of the title page: "Admodum Reverendi in Christo Patri Theophano Prokopowicz Concionatori Colegii Mohileani, meo amantissimo Patri ..." ("To the most reverend in Christ father Feofan Prokopovyč, the preacher of the Mohilean College and my dear father ..."). NLRSPb, shelfmark: Россия ин364794/1. Photo J. Niedźwiedź 42
- 12 The title page of the *Hercules post Atlantem*. RSLM, shelfmark (n. inv.) 7456; public domain 48
- 13 The title page of the *Echo głosu wołającego na puszczy*. ВКУЛ, shelfmark P. XVII.614; public domain 94

- 14 The coat of arms of Ivan Mazepa. BKUL, shelfmark P. XVII.614; public domain 96
- 15 Icon 1 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614; public domain 108
- 16 Icon 2 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614; public domain 112
- 17 Icon 3 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614; public domain 116
- 18 Icon 4 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614; public domain 120
- 19 Icon 5 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614; public domain 124
- 20 Icon 6 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614; public domain 128
- 21 A woodcut at the end of the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614; public domain 144
- 22 The frontispiece of the *Arctos caeli Rossiaci*. KDNBK, shelfmark 529577; photo J. Niedźwiedź 159
- 23 The title page of the *Arctos caeli Rossiaci*. BUW, shelfmark 28.20.3.207; photo J. Niedźwiedź 160
- 24 The coat of arms of Balaam Jasyns'kyj. BUW, shelfmark 28.20.3.207; photo J. Niedźwiedź 162
- 25 The frontispiece of the *Petnia nieubywającej chwały*. BKUL, shelfmark P. XVII.611; public domain 223
- 26 The title page of the *Petnia nieubywającej chwały*. BKUL, shelfmark P. XVII.611; public domain 224
- 27 Icon 1 in the *Petnia*. BKUL, shelfmark P. XVII.611; public domain 235
- 28 Icon 2 in the *Petnia*. BKUL, shelfmark P. XVII.611; public domain 260
- 29 Icon 3 in the *Petnia*. BKUL, shelfmark P. XVII.611; public domain 277

Abbreviations

1 Stefan Javors'kyj's Works

ARCT	<i>Arctos caeli Rossiaci</i>
ECHO	<i>Echo głosu wołającego na puszczy</i>
HERC	<i>Hercules post Atlantem</i>
PEŁN	<i>Pełnia nieubywającej chwały</i>
JAVOR.SERMONS	Stefan Javors'kyj, <i>Sermons from the Ukrainian Period</i> , vol. 1, ed. by Giovanna Brogi, Maksym Yaremenko, Tetiana Kuzyk, Marzanna Kuczyńska, Jakub Niedźwiedź, Leiden 2025

2 Sigla

adj.	adjective
B.A.	Bartosz B. Awianowicz
BN Warsaw	the National Library in Warsaw, Poland (Biblioteka Narodowa)
Bible sigla	https://www.aresearchguide.com/bibleabb.html
BKUL	the Library of the Catholic University in Lublin, Poland (Biblioteka KUL)
BUW	the Warsaw University Library (Poland; Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego)
BW	The Wujek Bible (1599): <i>Biblia, to jest księgi Starego i Nowego Testamentu według łacińskiego przekładu starego w Kościele powszechnym przyjętego na polski język znowu z pilnością przełożone z dokładaniem tekstu żydowskiego i greckiego i zwykłym katolickim trudniejszych miejsc do obrony wiary świętej powszechnej przeciw kacerstwu tych czasów należących</i> , transl. Jakub Wujek, Kraków 1599. http://www.madel.jezuici.pl/biblia/ (access: 9.03.2024)
cont.	contemporary
dosł.	dostownie (literally)
EWoJ	<i>Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995</i> , ed. Ludwik Grzebień, Kraków 2004
Gr.	Greek
It.	Italian
J.N.	Jakub Niedźwiedź
KJV	King James Version (1611): https://www.kingjamesbibleonline.org/
KDNBK	the Korolenko State Scientific Library in Kharkiv, Ukraine (Харківська державна наукова бібліотека імені В.Г. Короленка)

MS	manuscript
NKPP	<i>Nowa księga przysłów polskich</i> , w oparciu o dzieło Samuela Adalberga, vol. 1–4; ed. Julian Krzyżanowski et al., Warszawa 1969–1978
NLRSPb	The National Library of Russia in St. Petersburg (Российская национальная библиотека, РНБ)
Ossol.	the Ossoliński National Institute in Wrocław, Poland (Zakład Narodowy im. Ossolińskich)
PG	<i>Patrologia Graeca</i>
Pol.	Polish
r.	recto
RGADA	The Russian State Archive of Ancient Documents in Moscow, Russia (Российский государственный архив древних актов, РГАДА)
RGIA	The Russian State Historical Archive, St. Petersburg (Российский государственный исторический архив, РГИА)
RSLM	The Russian State Library, Moscow (Российская государственная библиотека)
Rom.	Romanian
sing.	singularis
transl.	translation
Ukr.	Ukrainian
v.	verso
VUB	the Vilnius University Library, Lithuania (Vilniaus Universiteto Biblioteka)
Vulg.	Biblia Sacra Vulgata— <i>Biblia sacra ad vetustissima exemplaria castigata, necnon figuris et chorographicis descriptionibus illustrata</i> , Lugduni: apud Gulielmum Roullium sub scuto Veneto, 1569

3 Ancient, Medieval, and Early Modern Sources

ALCIATUS, <i>Embl.</i>	Andea Alciato, <i>Emblemata</i> (various editions with the layout based on the Lyon edition of 1550)
ARRIAN, <i>Alex.</i>	Lucius Flavius Arrianus, <i>Anabasis Alexandri</i>
AUGUSTINUS, <i>De civ. Dei</i>	Augustine of Hippona (Lat. Aurelius Augustinus), <i>De civitate Dei</i>
BERNARD OF CLAIRVAUX, <i>Serm 7.</i>	Bernard of Clairvaux, <i>Sermo 7</i> (<i>SBO</i> , vol. 4: 421)
CASSIUS DIO	Lucius Cassius Dio Cocceianus, <i>Roman History</i> (Gr. Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία)
BOETHIUS, <i>Consolatio</i>	Ancius Manlius Severinus Boethius, <i>De consolatione philosophiae</i>

CICERO, <i>Att.</i>	Marcus Tullius Cicero, <i>Epistulae ad Atticum</i>
CICERO, <i>De orat.</i>	Marcus Tullius Cicero, <i>De oratore</i>
CICERO, <i>Fin.</i>	Marcus Tullius Cicero, <i>De finibus bonorum et malorum</i>
CICERO, <i>Manil.</i>	Marcus Tullius Cicero, <i>Pro lege Manilia (De imperio Cn. Pompei)</i>
CICERO, <i>Nat. deor.</i>	Marcus Tullius Cicero, <i>De natura deorum</i>
CICERO, <i>Tusc.</i>	Marcus Tullius Cicero, <i>Tusculanae disputationes</i>
CICERO, <i>Rosc. Am.</i>	Marcus Tullius Cicero, <i>Pro Roscio Amerino</i>
CLAUDIAN, <i>De raptu</i>	Claudius Claudianus, <i>De raptu Proserpinae</i>
CLAUDIAN, <i>Carm. min.</i>	Claudius Claudianus, <i>Carmina minora</i>
CLAUDIAN, <i>Consul. Stil.</i>	Claudius Claudianus, <i>De consulatu Stilichonis</i>
CLAUDIAN, <i>Deprecatio</i>	Claudius Claudianus, <i>Deprecatio ad Hadrianum</i>
CLAUDIAN, <i>In Rufinum</i>	Claudius Claudianus, <i>In Rufinum</i>
CLAUDIAN, <i>Paneg.</i>	Claudius Claudianus, <i>De consulatu Fl(avii) Mallii Thoro-dori panegyris</i>
COLUMELLA	Lucius Iunius Moderatus Columella, <i>De agri cultura</i>
CORNELIUS A LAPIDE	Cornelius a Lapide, <i>Memoriale praedicatorum sive synopsis biblica, theologica, moralis, historica et oratoria com-mentariorum,</i>
CURTIUS RUFUS	Quintus Curtius Rufus, <i>Historiae Alexandri Magni</i>
DIOGENES LAERTIUS	Diogenes Laertius, Βίοι καὶ γνῶμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδο-κιμησάντων (<i>Vitae philosophorum</i>)
GELLIUS	Aulus Gellius, <i>Noctes Atticae</i>
HERODOTUS, <i>Hist.</i>	Herodotus, <i>Historiae</i>
HESIOD, <i>Th.</i>	Hesiodus, <i>Theogonia</i>
HORACE, <i>Carm.</i>	Quintus Horatius Flaccus, <i>Carmina (Odes)</i>
HORACE, <i>Epist.</i>	Quintus Horatius Flaccus, <i>Epistulae (Epistles)</i>
IUVENAL	Decimus Iunius Iuvenalis, <i>Satires</i>
JUSTIN, <i>Epitoma</i>	Marcus Iunianus Iustinus, <i>Epitoma Historiarum Philippi-carum Pompei Trogi</i>
KOCHANOWSKI, <i>Pieśni</i>	Jan Kochanowski, <i>Pieśni</i>
KOCHANOWSKI, <i>Psalmy</i>	Jan Kochanowski, <i>Psalterz Dawidów</i>
KOCHANOWSKI, <i>Treny</i>	Jan Kochanowski, <i>Treny</i>
KOCHOWSKI, <i>Utwory</i>	Wespazjan Kochowski, <i>Utwory poetyckie. Wybór</i> , ed. M. Eustachiewicz, Wrocław: Ossolineum, 1991, BN I 92.
LACTANTIUS, <i>De mortibus</i>	Lucius Caecilius Firmianus Lactantius, <i>Liber de mortibus persecutorum</i>
LIVY	Titus Livius, <i>Ab Urbe condita libri CXLII</i>
LUCANUS	Marcus Annaeus Lucanus, <i>De bello civili (Farsalia)</i>
LUCRETIUS	Titus Lucretius Carus, <i>De rerum natura</i>

MACROBIUS, <i>Sat.</i>	Ambrosius Macrobius Theodosius, <i>Saturnalia</i>
MART. CAPELLA	Martianus Felix Capella, <i>De nuptiis Philologiae et Mercurii</i>
MARTIAL	Marcus Valerius Martialis, <i>Epigrammaton libri</i>
OGI	<i>Orientis Graeci Inscriptiones selectae</i> , ed. Wilhelm Dittenberg, vol. 2, Leipzig 1905
OVID, <i>Am.</i>	Publius Ovidius Naso, <i>Amores</i>
OVID, <i>Epist.</i>	Publius Ovidius Naso, <i>Epistulae (Heroides)</i>
OVID, <i>Met.</i>	Publius Ovidius Naso, <i>Methamorphoses</i>
OVID, <i>Pont.</i>	Publius Ovidius Naso, <i>Epistulae ex Ponto</i>
OVID, <i>Rem.</i>	Publius Ovidius Naso, <i>Remedia amoris</i>
OVID, <i>Trist.</i>	Publius Ovidius Naso, <i>Tristia</i>
PHAEDRUS, <i>Fab.</i>	Gaius Iulius Phaedrus, <i>Fabulae</i>
PINDAR, <i>N.</i>	Pindarus, <i>Nemea</i>
PLINY, <i>NH</i>	Gaius Plinius Secundus, <i>Naturalis historia</i>
PLUTARCH, <i>Alex.</i>	Plutarchus, <i>Life of Alexander</i>
PLUTARCH, <i>Lyc.</i>	Plutarchus, <i>Life of Lycurgus</i>
PROPERT., <i>El.</i>	Sextus Propertius, <i>Elegiae</i>
PS.-APOLLODORUS, <i>Bibl.</i>	the <i>Bibliotheca</i> of Pseudo-Apollodorus (1st–2nd century AD)
QUINTILIAN	Marcus Fablius Quintilianus, <i>Institutio oratoria</i>
SARBIEWSKI, <i>Lyr.</i>	Maciej Kazimierz Sarbiewski, <i>Lycorum libri IV</i>
SENECA, <i>Dial.</i>	Lucius Annaeus Seneca, <i>Dialogorum libri XII</i>
SENECA, <i>Herc. f.</i>	Lucius Annaeus Seneca, <i>Hercules furens</i>
SENECA, <i>Herc. O.</i>	Lucius Annaeus Seneca, <i>Hercules Oetaeus</i>
SENECA, <i>Med.</i>	Lucius Annaeus Seneca, <i>Medea</i>
SOAREZ, <i>De arte</i>	Cypriano Soarez, <i>De arte rhetorica libri tres, ex Aristotele, Cicerone et Quintiliano praecipue deprompti</i> (many different editions, since 1562 the same order and content of the chapters)
STATIUS, <i>Silv.</i>	Publius Papinius Statius, <i>Silvae</i>
STATIUS, <i>Th.</i>	Publius Papinius Statius, <i>Thebais</i>
SUETONIUS	Gaius Suetonius Tranquillus, <i>De vita Caesarum</i>
SYRUS, <i>Sententiae</i>	Publius Syrus, <i>Maksymy moralne—Sententiae</i> , ed. and transl. Aleksandra Szymańska, Ireneusz Żeber, Wrocław 2020.
TASSO, <i>Gofred</i>	Torquato Tasso, <i>Gofred abo Jeruzalem wyzwolona</i> , transl. Piotr Kochanowski
TERENCE, <i>Phorm.</i>	Publius Terentius Afer, <i>Phormio</i>
TWARDOWSKI, <i>Paskwalina</i>	Samuel Twardowski, <i>Nadobna Paskwalina</i>

VALERIUS MAX.	Valerius Maximus, <i>Facta et dicta memorabilia</i>
VARRO, <i>Ling.</i>	Marcus Terentius Varro, <i>De lingua Latina</i>
VERGIL, <i>Aen.</i>	Publius Vergilius Maro, <i>Aeneid</i>
VERGIL, <i>Ecl.</i>	Publius Vergilius Maro, <i>Eclogae</i>
VERGIL, <i>Geor.</i>	Publius Vergilius Maro, <i>Georgica</i>
VORAGINE, <i>Aurea legenda</i>	Jacobus de Voragine, <i>Aurea legenda</i> https://www.christianiconography.info/goldenLegend/index.html#expansion (accessed 29.01.2024)

Map of the Hetmanate, ca. 1690

DESIGNED BY MARIA JURAN

Stefan Javors'kyj and His Panegyrics

Jakub Niedźwiedź

1 Introduction

Stefan Javors'kyj,¹ whose works we present in this two-volume edition, was one of the leading figures in the literature of the Hetmanate (Ukr. *Гетьманщина*), the state of Ukrainian Cossacks in the 17th and the beginning of the 18th centuries (see Map of the Hetmanate, p. XVII).² Javors'kyj was active as a prolific preacher, poet, and scholar. He belonged to the cultural and religious elites of the country and his literary output, both oral and written, was highly appreciated by his contemporaries. The high literary quality and historical value of his texts stand out from the literary production in Ukraine and other Slavonic countries in the last two decades of the 17th century. These texts render very clearly all the features of the late 17th-century literary culture of the Hetmanate and other Eastern European countries.

Ukrainian literature had a long tradition, rooted in the culture of the medieval Kyivan Rus'. Having received baptism from Constantinople in 988, in the 10th–11th centuries the ruling class was still connected to the Western tradition but, since the 11th century, the Ukrainian lands were strongly influenced by South Slavic and Byzantine-Orthodox culture. However, in the late Middle Ages, the Ruthenians³ began to shift their attention towards the west. In 1569, the Ruthenian elites came together to form the Polish-Lithuanian Common-

---

1 Javors'kyj is a person who belongs to the history of Ukrainian, Russian, and Polish culture so his name can be pronounced in three variants and has three written versions: Ukrainian Стефан Яворський, Russian Стефан Яворский, and Polish Stefan Jaworski (which he often used as his signature). In this edition, we decided to use an English transcription of the Ukrainian version. There are several other English variants of his name, transcribed both from Ukrainian and Russian: Iavorski, Iavorskii, Iavors'kyi, Javorskij, and Yavorsky.

2 In the times of Javors'kyj the Hetmanate was a semi-independent state within Muscovy (Russia). It covered roughly the territory of contemporary Ukraine on the left bank of the Dnipro River. The Cossacks represented not only the military power, but also formed the political structure of the country: the Cossack nobility represented the dominant class under the rule of a Hetman. Its heyday was during the time of Hetman Ivan Mazepa.

3 The name Ruthenians is used in scholarship to indicate the Belarusian and Ukrainian peoples and their culture and language in the 15th–18th centuries.

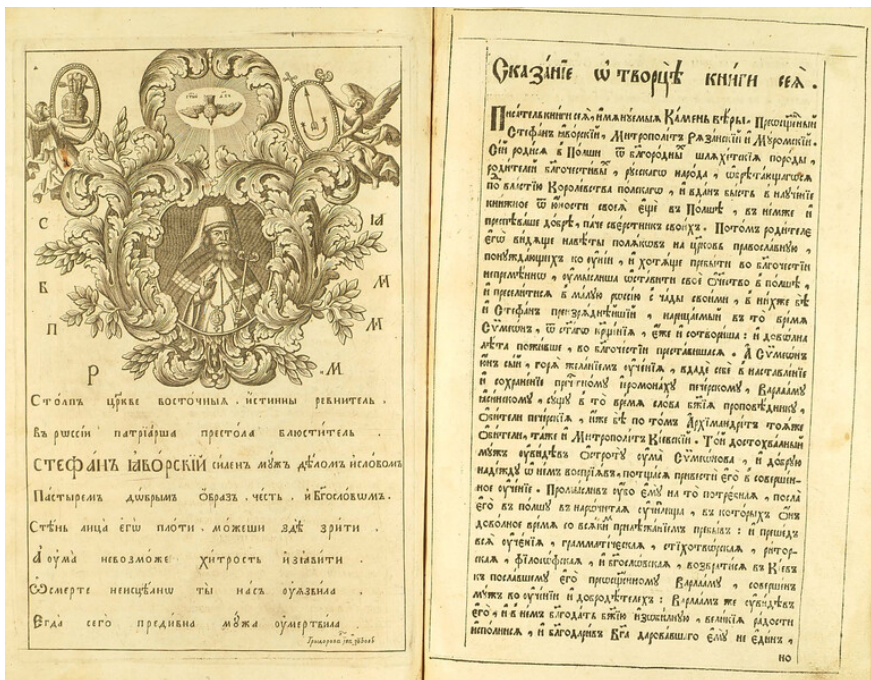

FIGURE 1 The portrait of Stefan Javors'kyj with a laudatory epigram and his biography published in the second edition of *Kamen very*. Яворський 1729, Национальная электронная библиотека https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_004091833/ (accessed 24.05.2025)
PUBLIC DOMAIN

wealth, a composite state, which covered roughly the territory of contemporary Belarus, Lithuania, Poland, and Ukraine. In this vast multi-ethnic, multi-religious, and multilingual state, Latin culture was dominant, a fact which also influenced the Orthodox-Ruthenian inhabitants of the eastern parts of the country. As a consequence, in the 16th and 17th centuries the Ukrainian lands—although still mainly Orthodox—became an integral part of Latin-based Europe and contributed to the development of its literature.

When the Hetmanate emerged in the mid-17th century, it was the cities of Kyiv and Černihiv that became the major centres of Ukrainian literary culture.

The Kyiv-Mohyla College, founded in 1632 and elevated to the status of an Academy (university) in 1694, played a fundamental role in the literary education of the country's elites.⁴ Among its professors or alumni were such lead-

4 Cf. Петров 1895; Хижняк, Маньківський 2003: 39–134.

FIGURE 2 The view of Kyiv in the times of Javors'kyj. A fragment of the theses of Ivan Obidovs'kyj defended in the Kyiv-Mohyla College in August 1691. *Conclusiones theologicae et philosophicae*, a copperplate by Ivan Ščyrs'kyj, Kyiv 1691, NLRSPb
 PHOTO J. NIEDŹWIEDŹ

ing Ukrainian intellectuals as Innokenty Gizel' (ca. 1600–1683), Lazar Baranovyč (ca. 1620–1693), Dmytro Tuptalo (Dimitry of Rostov, 1651–1709), Pylyp Orlyk (Filip Orlik, 1672–1742), and Feofan (Theophan) Prokopovyč (1681–1736). The heyday of Ukrainian literature was in ca. 1670–1740, thanks in part to the patronage of Hetman Ivan Mazepa (1639–1709), the ruler of the Hetmanate.⁵

Because of the borderland position of the country, its literature was the result of negotiating between several literary traditions and mixing them. The basis was the Orthodox tradition and its texts in Church Slavonic. However, the Ukrainian authors of the time were trained in Latin and Polish, and were well versed in “Western” literature: ancient Roman, neo-Latin, and Polish. They were familiar with the most popular polemic and didactic literature of the European Counter-Reformation published in Italy, Germany, Belgium, and other countries. Ruthenian erudite scholars and poets cultivated literature in their own written vernacular language, the so called *prosta mova* (‘simple speech’), a combination of Eastern Slavic linguistic tradition with Polish, Latin, and German lexemes and syntax.⁶ Besides their “simple language”, the Ukrainian authors of the 17th and early 18th centuries wrote in Church Slavonic, Ruthenian, Polish, and Latin. They could print their texts or publish them in the form of a manuscript. They combined the old Slav-Orthodox genres, such as sermons,

5 On the role of Mazepa in the history of the Hetmanate cf. Siedina 2004; Tairova-Yakovleva 2020.

6 Cf. Успенский 2002: 386–408; Русанівський 2001: 43–125; Brogi 2005: 11–12; Moser 2016; Danylenko 2017: 31–57; Temčinas 2017: 86–90, 97–107.

lives of saints, chronicles, and the like, with brand-new literary devices, popular in the Catholic and Protestant countries, such as emblems, poems written in regular syllabic verses with rhymes, didactic treatises, narrations based on biblical or pseudo-historical plots, and historical accounts. In Ukrainian literature, Byzantine-Greek, humanistic, or Catholic Counter-Reformation elements can be found side by side in the same text. Literary output was supported by the theory of poetry and prose: dozens of theoretical courses were lectured at the Kyiv-Mohyla College and often transcribed. They were based on Polish (mainly M.K. Sarbiewski) and other Western treatises of rhetoric and poetics (such as I. Pontanus, F. Robortello, A. Ines, I.C. Scaliger, M.G. Vida, and others).⁷ All this resulted in the establishment of a rich, multilayered, and attractive literary culture. It was not by chance that dozens of Ukrainian writers and scholars were invited (or obliged) to work in Russian monasteries or at the Tsar's court (the most famous example is Simiaon Polacki) and strongly contributed to shaping Russian literature and graphosphere⁸ in the times of Aleksej Michailovič (1629–1676), Sofija Alekseevna, and Peter I (1672–1725). They played an important role in the process of the modernization of Russia.⁹

Stefan Javors'kyj and his works were at the very centre of the processes of making late 17th-century Ukrainian literature and shaping the literary culture of Eastern Europe.

2 Who Was Stefan Javors'kyj?

Simeon Ivanovich Javors'kyj¹⁰ was born in 1658 in the eastern part of the Kingdom of Poland, probably in the town of Javoriv near Lviv (today western Ukraine) in an Orthodox family. His native languages were Ukrainian and probably Polish. In his childhood, his parents Ivan and Eufemia—for religious and

7 For a general overview and bibliography cf. Siedina 2017: 7–23.

8 The term graphosphere was introduced to Slavic studies by Simon Franklin, cf. Franklin 2011: 531–560.

9 In Moscow-oriented historiography the role of Ukrainian literature and Ukrainian writers in constructing modern Russian literary culture is often marginalized. An example is a recent book by Franklin (Franklin 2019).

10 The first biography of Stefan Javors'kyj was published shortly after his death, along with his theological treatise *Kamen' very* (cf. Яворський 1728). The biography of Javors'kyj presented here was based on the following publications: Терновский 1864a: 36–70; Терновский 1864b: 136–186; Терновский 1864c: 136–186. Чистович 1868; Самарин 1880; Щёголев 1901: 638–641; Королев 1909: 413–422; Захара 1991; Nikolaev 1995: 116–119.

political reasons—moved to Nižyn in the eastern part of the Cossack state, ca. 140 km north-east of Kyiv. In the late 1670s or early 1680s, he went to Kyiv where he studies liberal arts, probably at the Kyiv-Mohyla College or privately with Barlaam Jasyns'kyj (1627–1707),¹¹ then rector of the Kyiv-Mohyla College. In 1681 or maybe in 1682 with the blessing of Jasyns'kyj, Javors'kyj set out for the Polish-Lithuanian Commonwealth, where he continued to study in Jesuit colleges until 1688.¹² He studied philosophy at the Jesuit colleges of Lviv and Lublin (1681 or 1682–1683), and at the Academy of Vilnius, where he received his master of philosophy degree in 1684. Next, he continued his theological studies in Vilnius until 1686, when he moved to the Jesuit college in Poznań. He completed his theological studies in 1688. Being a Jesuit student, Javors'kyj converted to Catholicism (Uniatism) and took the name Stanisław. He acquired extensive knowledge of philosophy and Catholic theology and became well versed in Polish literature, which flourished at that time, especially poetry and sermons. During his Jesuit studies, he copied Polish and Latin sermons¹³ and wrote two manuscript manuals on philosophy and philology (now lost).¹⁴

In 1684, while still in Vilnius, he wrote his first panegyric in Polish and Latin *Hercules post Athlantem*. In this book he commemorated Jasyns'kyj, who was elected Archimandrite of the Kyiv Caves Monastery (Kyiv-Pečersk Lavra), the most prestigious Orthodox monastery in Eastern Europe. The book was sent to Černihiv, where it was published and then presented to Jasyns'kyj in the absence of the author.¹⁵

11 Cf. Васильев 1892: 531; Варлаам Ясинский 1905; Хижняк 2001: 617–619; Люта 2015.

12 The course of Javors'kyj's studies was meticulously reconstructed by Mykola Fediai (Микола Федяй) in his brilliant doctoral thesis. He proved that Javors'kyj began his studies at the Jesuit colleges not in 1684, as has been stated in numerous publications, but at least two years earlier. I am grateful to the author for making his work available to me before publication. Cf. Федяй 2025, chapter 2.

13 A Polish sermon about St. Nicholas and a Latin about St. Francis Borgias *Princeps sine tiara seu S. Borgias (The Prince without His Tiara)*. Cf. Javors'kyj, SERMONS, RGIA: Ms. RGIA, shelfmark ф 834, оп. 2, д. 1592в, ф. 933r–938v. The source of the Polish sermon remains unknown, although it is probable it was Javors'kyj who wrote it. The sermon about Borgias was written by a Polish Jesuit Łukasz Stanisław Słowicki (1654–1717), whom Javors'kyj must have met in Poznań. In 1684–1687, Słowicki held the position of the professor of rhetoric there; see EWoj: 624. The sermon about Borgias was published in 1705 in a collection of his Latin sermons (see Słowicki 1705: 192–202). Javors'kyj quoted a sentence from this sermon in PEŁN XVIII 2.

14 Нежинский 1861: 343; Терновский 1864a: 52.

15 Федяй 2025, chapter 2.

In 1688,¹⁶ Javors'kyj went back to Kyiv and returned to Orthodoxy. His mentor Jasyns'kyj persuaded him to be tonsured and in the same year, he became an Orthodox monk under the name of Stefan.

It was a time of dramatic changes in the Ukrainian Orthodox Church. Until the 1680s, Kyiv had ecclesiastical autonomy because it belonged to the Patriarchate of Constantinople. This situation changed in 1685, when Gedeon Četvertyns'kyj (Czetwertyński), the Metropolitan Bishop of Kyiv, subordinated his Metropolis to the jurisdiction of the Moscow Patriarchate.¹⁷ This drastically reduced the relative independence of the Kyivan Church. After Četvertyns'kyj's death in 1690, Jasyns'kyj, the new Metropolitan, tried to restore the autonomy of the Metropolis. Javors'kyj, who belonged to Jasyns'kyj's inner circle, supported his efforts, especially in his writings. In the following years, Javors'kyj became an important member of the intellectual and religious life in the Hetmanate, which provided him with good prospects for pursuing his ecclesiastical career.

In 1690 he became a lecturer of arts at the Kyiv-Mohyla College. A year later in 1691 he was appointed as the supervisor of the programme of the College (*praefectus studiorum*), in 1691–1693 he lectured on philosophy, and in 1693–1697 on theology, which were the most important and demanding subjects.¹⁸ Among his students were several future ecclesiastical and political leaders, such as Feofilact (Theophilact) Lopatyns'kyj (ca. 1670–1741),¹⁹ Prokopovyč,²⁰ and Pylyp Orlyk.²¹

As a leading professor of the school, he must have been engaged in transforming the College into an Academy (university), which occurred in 1694. In these activities, he certainly took advantage of his educational experiences in Poland and Lithuania and applied the Jesuit models of education in reforming the programme of teaching and the structure of the university. Later, his academic duties were probably reduced, because in 1697 he was elected Hegumen of St. Nicholas's Monastery in Kyiv.

After he returned from Poland, in his Ukrainian period (1689–1700) Javors'kyj was a diligent and prolific author. He published three more, large panegyrics

16 The panegyric for Mazepa *Echo* was published for the day of St. John the Baptist, celebrated on 7 January 1689. It took at least a few weeks to write the text, make the copperplates, and print the book. All of this means that Javors'kyj must have returned to Kyiv in the last months of 1688.

17 Cf. Терновский 1872: 87–172; Власовський 1956: 330–343; Tairova-Yakovleva 2020: 30–33.

18 Cf. Яременко 2020: 11–30.

19 Cf. Титлинов 1913: 457.

20 Cf. Чистович 1868: 1–2.

21 Cf. Marker 2010: 126–127; Sobol 2021: 32.

and wrote a great number of sermons and treatises (lectures) on rhetoric and theology. Jasyns'kyj, who in 1690 was elected Metropolitan Bishop of Kyiv, was still Javors'kyj's main patron. However, Javors'kyj also became a client of the powerful Hetman Mazepa and the members of his family.

In 1700, he and his colleague Archimandrite Zaharij Kornylovyč were sent to Moscow as envoys of Metropolitan Jasyns'kyj to Tsar Peter I. A sharp-minded and brilliant preacher, Javors'kyj impressed the Tsar, who appreciated his intellect, Western European education, and rhetorical skills. Peter demanded that the Hegumen stayed in Moscow and be granted any of the vacant bishoprics close to the capital. Shortly afterwards, in April 1700, against his will, Javors'kyj was ordained Metropolitan of Ryazan and Murom.²² He held this position until his death.

In the early 1700s, Javors'kyj was one of the participants of the reform of the Orthodox Church in Russia inspired by Peter I. In October 1700, Peter appointed him to the vacant position of the head of the Russian Orthodox Church, though not as the Patriarch of Moscow but only the *locum tenens* (the acting Patriarch): Javors'kyj defined himself as Exarch. The Metropolitan, who did not have any greater political ambition and was not a strong-willed personality, went along with the charismatic Tsar. In some ways he helped the Tsar subordinate the Church to the state. This process continued in the following decades; Javors'kyj tried to oppose some of Peter's reforms, but was forced to take part in the transformations which made the Church a tool of the political decisions of the monarch.

In his reforms Javors'kyj, aimed to apply some of the principles which were widely used in the Orthodox Church in Ukraine. He was convinced that the Orthodox Church must be strengthened against the pressure of Protestantism, which he regarded as the main threat to the "only true Orthodox faith". On the other hand, he perceived some models proposed by the Catholics as valid also for the Eastern Church. Thus, he adapted elements of Thomistic theology to the Slavo-Byzantine tradition, developed humanistic and literary-based education, and promoted some methods of post-Tridentine evangelization. To carry out the reforms, he invited several of his colleagues from Kyiv and granted them important ecclesiastical positions in Russia.

Javors'kyj also initiated the reform of the Moscow Theological Academy, the only higher school in Moscow. It was founded in 1687 and in 1701, thanks to Javors'kyj's efforts, it was granted the title of an Academy. In 1704 Feofilact Lopatyns'kyj, Javors'kyj's pupil from Kyiv, became professor of theology and the

---

22 Cf. Соловьев 1895–1896: col. 1361.

praefectus studiorum. In 1709 he also became rector.²³ The Moscow Academy was modelled on the Kyiv-Mohyla Academy. Its professors—some of whom originated in Ukraine—introduced the humanistic/Latin methods of educating the clergy on a large scale.

From the very beginning of his Russian period, Javors'kyj, whose intellectual development was strongly influenced by the humanist Latin culture that he acquired during his studies in Ukraine and Poland-Lithuania, had many critics and enemies. Despite this, in the first decade of his time spent in Russia, he was close to the Tsar, and thanks to this he could pursue his reforms. Though trying to defend some prerogatives of the Church, Javors'kyj was obliged to support Peter I during the Great Northern War (1700–1721). The most difficult time for him was in 1708 when Mazepa changed allies and participated in the wars of the King of Sweden Charles XII against Peter. The Tsar forced Javors'kyj to officially condemn and anathematize the Hetman. As head of the Orthodox Church Javors'kyj excommunicated the Hetman, declaring him an ally of the Lutheran “heretics”.²⁴ However, a close analysis of the sermon preached by Javors'kyj during the excommunication service reveals that he was deeply affected by the Tsar's decision and the tragic events of Mazepa's fall.²⁵

After 1710, cooperation between Javors'kyj and Peter became more and more difficult. Javors'kyj was preoccupied with the Protestant sympathies of the Tsar and his policy of subordinating the Church to the state. The acting Patriarch never openly objected to Peter, though. His ecclesiastical powers were illusory and ultimately he always fulfilled the Tsar's orders. He was not allowed to resign from his position and go back to Ukraine. Until his death he was obliged to live in Moscow and St. Petersburg. In 1718 he was forced to take an active part in the trial of Peter's oldest son Aleksej Petrovič, and later after the suspicious death of the Tzarevich relations between Javors'kyj and Peter worsened significantly.

The most powerful opponent of the acting Patriarch was Feofan Prokopovyč, a former student of Javors'kyj's in Kyiv. In 1713 Javors'kyj and his supporters (among them Lopatyns'kyj) unsuccessfully tried to prevent Prokopovyč from obtaining the bishopric of Pskov. The roots of the conflict can be found in two different worldviews and two opposing visions of the church reforms, but one of the main causes also was Prokopovyč's ambition and lust for power. In the

23 Cf. Титлинов 1913: 457–466; Николаев 1999: 226–228.

24 Cf. Brogi 2000: 167–188; Таирова-Яковлева 2007: 224–225.

25 Cf. Brogi 2012: 205–226; Таирова-Яковлева 2020: 213–214.

subsequent years, the latter took a high place among the Tsar's advisors and in the Orthodox Church. This resulted in the gradual decline of Javors'ky's prestige in the Church and in the state. In 1721, on the advice of Prokopovyč, Peter I decided to abolish the Patriarchate of Moscow. The Most Holy Synod became the new body that governed the Orthodox Church. Javors'kyj was its president, but he had lost all his power.

In this period Javors'kyj was very active as a patron of the arts, writer, and scholar. He founded the Baroque Monastery of the Annunciation, constructed in 1702–1715 in his hometown of Nižyn. He provided monks with large sums of money, and in 1722, shortly before his death, he bequeathed his library to the monastery.²⁶

In 1732 the library was transferred to Kharkiv and became a part of the university library. A good half of the books survived until February 2022.²⁷

Javors'kyj had been collecting books since his studies in Poland. His library grew constantly and its inventories listed more than 600 volumes. The vast majority were Latin and Polish books written by Western authors from the 16th and 17th centuries: collections of sermons, encyclopaedias, commentaries on the Bible, dictionaries, historiography, poetry, theological treatises, and others.²⁸

The manuscript notes in most of the books inform us that he actually read them. They were an aid and inspiration for his own literary works.

In his Russian period, Javors'kyj wrote verses only on a few occasions, such as two short poems for the death of Barlaam Jasyns'kyj and an elegy to his books. All the works he wrote in Russia were in prose and concerned ecclesiastical issues. He prepared and delivered a great number of sermons, both liturgical and occasional in character: the latter were devoted to the Tsar's victories and the imperial family feasts. The manuscripts of his sermons have survived. Besides the sermons, in 1713–1718, he wrote the first Russian treatise of Orthodox theology *Kamen' very* (The Rock of Faith).²⁹ This large book (over 1000 pages) was published as late as 1728 and reissued in 1729 and 1730, which

26 Cf. Нежинский 1861: 342–347; Маслов 2014a; Маслов 2014b: 17–102.

27 Cf. Маслов 1914a: 98–162; Маслов 1914b: 17–102; Луцька, Мазманьянц 1986: 82–86; Brogi 2002: 11–25; Короненко 2003: 187–192; Маркман 2003: 181–187; Brogi 2004a: 383–392; Броджи 2006: 303–311. After the Russian aggression against Ukraine in 2022, the Kharkiv libraries were damaged by Russian missiles. The most precious parts of the collections were evacuated by the Ukrainian librarians, though. There is a chance that Javors'kyj's books will survive.

28 Cf. Brogi 2004a: 383–392.

29 Яворський 1728. Cf. Морев 1904.

41 /

Вестаръ Сего, по именованъ вселенствуйица Иеронъ Императоруири Анни
 Иоанновны Самопророчуири Всероссийскія Цкль, и по описаніио Губи-
 шало Правительствуйицаро Всероссийскаго (Сноша, и Пётривскога в Крест-
 цинскаго Митра; Ери посланнаго о Присоединеннаго Дасифаи Ари-
 Еица в Нограрскаго и Оболнцскаго, Архидиакона Грохосица Янковскаго
 по присланіио прицао Цкль Католичо, приишито Присоединнаго Губер-
 на Митрополита Раданскаго, Киръ и Сего и оныи Киръ и Губерн. 1732 Года
 Изъ вада к гни.

Колыкогъ число и каковоуебъ именованно Киръ		Каковоуебъ именованно Киръ	
Libri in Folio.		Каковоуебъ именованно Киръ	
№	Киръ	№	Киръ
1.	Cornelius a Lapide in Pentateuchum	Cornelius a Lapide in Libris Scrip.	6.
2.	Cornelius a Lapide in poeſia Solomonis	Carthagera de mysterijs Bism.	30.
3.	Cornelius a Lapide in Ecclesiasticum	Historia biblica Scori- bus illustrata.	62.
4.	Cornelius a Lapide in 4. Prophetas jores.	Historia Evangelica Imagi- nes.	63.
5.	Cornelius a Lapide in 22. prophetas nores.	Летопись Святыиох in 2. то.	49.
6.	Cornelius a Lapide in Epistolas D. Pauli.	Divi Thomae aquinatis Summa Theologia pars 1ma.	10.
7.	Cornelius a Lapide in Epistolas D. Petri, D. Jacobi, D. Joannis, D. Juda, et Thadej;	Disputationes Scholasticas et morales de Logis.	20.
8.	Cornelius a Lapide in Acta Apostolorum;	Nagis Spei publicae.	87.
9.	Cornelius a Lapide in Apocalypsim;		
10.	Tertulliani Omniloquium tomus 3us.		
11.	Tertulliani Omniloquium tomus 2us.		
12.	Gregorij Nazianzenii Opera.		
13.	Athanasij Magni Archiep. Alexadrini Opera tom. 2us.		
14.	Clementis Alexandrini Opera Tricolatina.		
15.	S. Patris Epiphaniij Kiprskij. tomus 1mus.		
16.	S. Patris Epiphaniij Cypri. tomus 2us.		
17.	Amphilochij Iconciensis Methodij Opera.		

Нѣту

FIGURE 3 The inventory of Stefan Javors'kyj's library from 1732. RGIA, shelfmark 498-01 43 ф. 834 оп. 3 д. 3721600002 REPRODUCED WITH PERMISSION OF RGIA

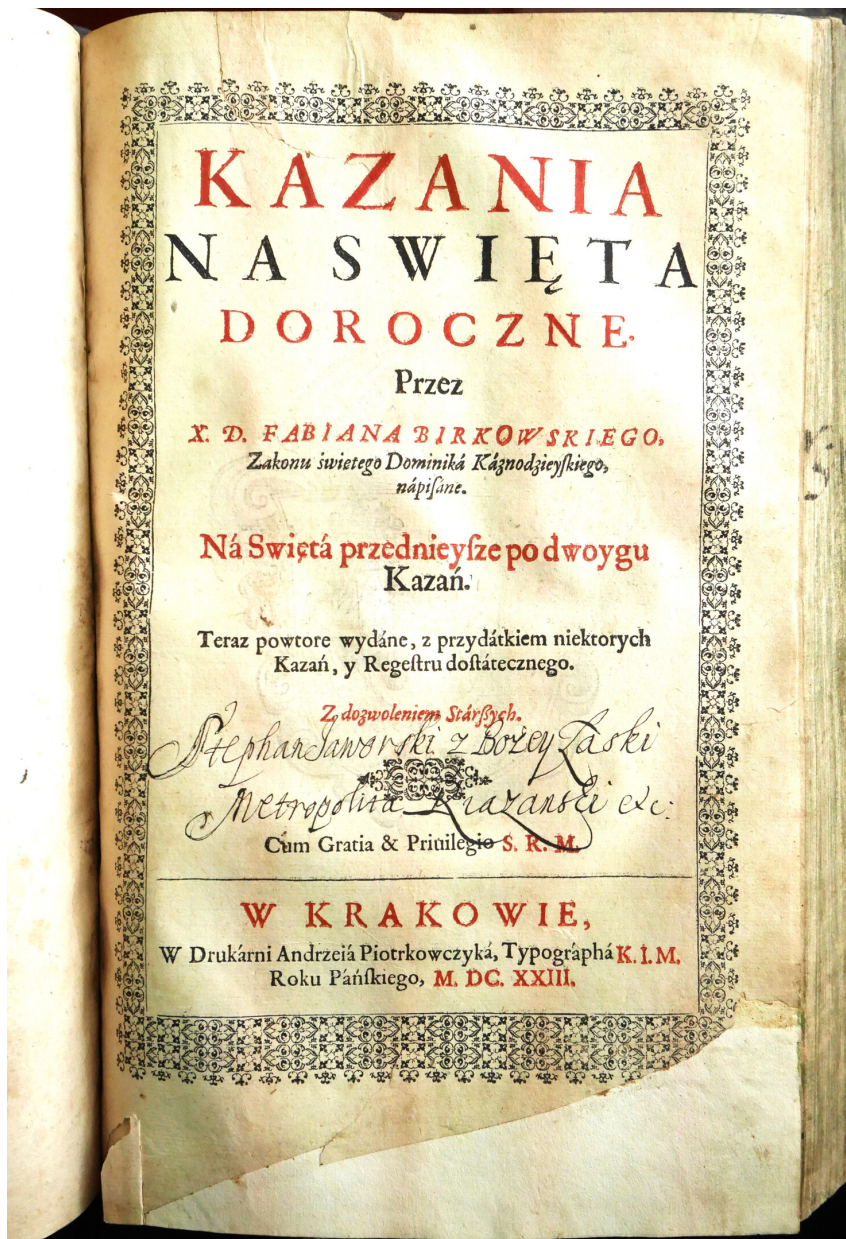

FIGURE 4 A book from Stefan Javors'kyj's library with his signature in Polish: "Stephan Jaworski z Bożej Łaski Metropolita Rianzański etc." ("Stephan Javors'kyj, by the Grace of God the Metropolitan of Ryazan etc."). Fabian Birkowski, *Kazania na święta doroczne*, Kraków 1623. KDNBK shelfmark 527503 Явор (B)
 PHOTO J. NIEDŹWIEDŹ

proves its great popularity. He also wrote pamphlets against “heretics” and on ecclesiastical themes.³⁰ Javors’kyj’s last work was the farewell elegy to his books, added to his last will in 1722.

It is probable that the investigation against Javors’kyj, who was suspected of conspiracy against Peter I, was already in progress. Javors’kyj died on 27 November/8 December 1722 in Moscow. Javors’kyj was buried in the Dormition Cathedral of the Theotokos in Ryazan (Russia).

3 Javors’kyj’s Literary Output

As an ecclesiastical and political leader, Javors’kyj was an ambiguous figure. Thus, Ukrainian, Russian, and other historiographies present him differently. No less ambiguous is his literary output. He spoke and wrote in five languages: Church Slavonic, Ukrainian, Polish, Latin, and Russian and was active in three countries: the Hetmanate, the Polish-Lithuanian Commonwealth, and the Tsardom of Russia.³¹ Today his literary works can be counted as a part of Ukrainian, Russian, Polish, and European neo-Latin literature.³² Thus, his literary output has always been an object of the politics of memory (or politics of history—*Geschichtspolitik*),³³ firstly in Russia, later also in Ukraine and Poland. However, we have to bear in mind that Javors’kyj belongs to those authors who exceeded the boundaries between national literatures, established in the 19th and 20th centuries.

Javors’kyj was a prolific writer.³⁴ He wrote both poetry and prose. His works can be divided into four main genres: panegyrics, sermons, letters, and treatises. There are also some miscellanies, usually free verse poems written in Polish, Latin, and Russian.

In his Ukrainian years Javors’kyj composed four long panegyrics in Polish and Latin.³⁵ Three of them were devoted to his patron Barlaam Jasyns’kyj: *Hercules post Atlantem* (Hercules after Atlas, Černihiv 1684), *Arctos caeli Rossiaci* (Arctos of the Rossian³⁶ Sky, Kyiv 1690), and *Pelnia nieubuwającej chwały* (The

30 Cf. ЖИВОВ 2004.

31 Brogi 2005: 9–20. On the role of Polish, see Łuźny 1966: 15; Radyszewśkyj 1996: 25–44.

32 Cf. eg. Nikolaev 1995: 116–119; Денисюк 2000: 348; Либуркин 2000: 25, 34–41; Pelc 2002: 328; Махновець 2005: 614–617; Kroll 2018: 198.

33 Cf. Bouvier, Schneider 2008; Sariusz-Wolska 2009.

34 Cf. Łuźny 1967: 363–376.

35 Cf. Brogi 2005: 15–16.

36 In the second half of the 17th and the first decades of the 18th centuries, Ukrainian intellectuals used various terms: *Russia*, *Rossia* (in Latin) and *Rossyja/Rosja*, *rossyjski*, *roski* (in

Fullness of Never Decreasing Glory, Kyiv 1691). The second panegyric he wrote was dedicated to Hetman Mazepa: *Echo głosu wołającego na puszczy* (Echo of a Voice Calling in the Wilderness, Kyiv 1689). The panegyrics will be discussed in detail below, but it is worth stressing that Javors'kyj wrote and published as many as three literary books in three years after his return from Poland, one a year. All of them combined Polish verse with Polish and Latin prose. Each publication from 1689–1691 is also a collection of emblems.³⁷ Javors'kyj used cutting-edge literary devices. At that time, there were no similar publications in the Hetmanate or in Russia.

The largest part of Javors'kyj's works are his sermons.³⁸ Fortunately, most of them have survived to our times. Only one of them was published during his lifetime, *Vinohrad Khrystov* (The Vineyard of Christ, Kyiv 1698).³⁹ The others survived in the form of a manuscript, kept in the National Russian Archive in St. Petersburg. Javors'kyj composed sermons for over 30 years, between 1691 and 1722. The collection consists of ca. 300 speeches written on more than 4000 pages. Some of them were printed in the 19th century,⁴⁰ but these publications do not meet the criteria of a philological edition.⁴¹

Javors'kyj was among the best orators of his times and even his critics praised him for his rhetorical skills.⁴² His sermons stand out against the standard texts

---

Polish). These terms can often be considered synonyms of *Roxolania* or *Ruthenia*, i.e. the lands inhabited by the Eastern Orthodox Slavs in the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Hetmanate that belonged to the Kyiv Metropolis.

Javors'kyj's use of the name *Rossia/Rossija* is rather ambiguous. Originally the term (corresponding to Gr. *Rōssia*) indicated the Kyivan Metropolis of the beginning of the Kyivan Rus', from the 11th century. In Javors'kyj's works the term *Rossia*, *Russia*, or *Rossija* can in some cases refer to the Kyiv Metropolis intended as the lands of the Hetmanate, but in other contexts it indicates the whole of the Eastern Slavic Orthodox Church, thus including the entire state of the Tsars (Muscovy). It is often difficult to distinguish the exact meaning Javors'kyj gives to the term *Russia/Rossia* in the singular cases, therefore in our edition of Javors'kyj's works we decided to use the term *Rossia* (adj. *Rossian*), which is probably the one that appears most frequently in Javors'kyj's panegyrics and sermons. On the meaning of *Russia/Rossiya* at the turn of the 17th and 18th centuries (especially in Prokopovych's writings) see Plokhyy 2006: 270–283; Marker 2010: 115.

37 The sources of Javors'kyj's emblems were meticulously referred to in a valuable study by Walter Kroll, cf. Kroll 2018: 195–253.

38 Броджі 2006: 87–98; Броджі 2008: 179–200.

39 Яворський 1698. A contemporary edition: Яворський 2009. The sermon celebrates the wedding of the Ukrainian magnate Ivan Obidovs'kyj (Mazepa's nephew) and Anna Kočubejivna. Cf. Таирова-Яковлева 2007: 137; Bartolini 2020: 13–46.

40 The sermons are currently kept in the RGIA, cf. JAVOR.SERMONS. An 18th-century copy of a part of the sermons: Яворський 1702–1716.

41 Javors'kyj's sermons from his Ukrainian period are published in the second volume of this edition.

42 Cf. Щёголев 1901: 640–641.

of this genre: only the homiletic works of his best friend Dmytrii Tuptalo, the Metropolitan of Rostov, match the high quality of Javors'kyj's preaching skills.⁴³ Javors'kyj's sermons were composed for the church feasts of St. John, St. Nicholas, the Transfiguration, the Intercession of the Theotokos, and others. Ukrainian and Russian politicians wanted Javors'kyj to preach for them and his patrons included Mazepa and Peter I. This is why the sermons also contain political allusions and why some of them comment on the political and military successes of Mazepa and Peter I. Javors'kyj was very serious about his preaching. Even though he could improvise a speech and probably sometimes did so, he usually elaborated his sermons in writing. Thus, his manuscripts are invaluable sources that exhibit his process of writing. Traces of his preparations can also be found in the books from his library. Many of them contain numerous marginal notes and comments, that were later used in the sermons.⁴⁴

Javors'kyj must have composed thousands of letters during his lifetime. He had to write them since his childhood since this was the most basic genre taught in humanistic schools. As a member of the Ukrainian intellectual and ecclesiastical elites and later the leader of the Orthodox Church in Russia, he had to communicate with dozens of people. Almost certainly he wrote letters in Latin, Ukrainian, Polish, and Russian. From this huge corpus of texts, less than 30 exist today and only because they were sent to Peter I and were preserved in the state archives.⁴⁵ All of them are related to political and ecclesiastical matters. They also shed light on the complex relationship between the Metropolitan and the Tsar.

As a scholar, Javors'kyj was active in the field of philosophy, rhetoric, and theology. He was the author of a Latin manual of rhetoric, *The Rhetoric Hand*, written in 1705, translated into Russian-Slavonic by Fedor Polikarpov.⁴⁶ When

43 Cf. Морозов 1971: 35–44; Броджі 2006: 87–98; Броджі 2008: 179–200; Крашенинникова 2015: 29–38. Bartolini 2020a: 160–170; Bartolini 2020b: 13–46; Kuczyńska 2022: 151–174; Kuczyńska 2025. Tuptalo's sermons were published several times in adapted Russianized and expurgated form. Nine sermons appeared in their original language in the early 20th century (Titov 1909; Berndt 1975: 51–104).

44 Cf. Brogi 2004a: 386. In the manuscripts of his sermons, there are numerous references to and quotations from the books from Javors'kyj's library. Cf. the second volume and the comments.

45 The letters of Javors'kyj to Peter were published in *Письма и бумаги* (1887; 1889; 1893). The search for other letters of Javors'kyj in Russia and Ukraine turned out to be unsuccessful and had to be stopped after Russia's aggression against Ukraine in February 2022.

46 The manual is available in a 19th-century reprint, cf. Яворський 1878. Cf. Uhlenbruch 1984: 330–352.

he was a professor at the Kyiv-Mohyla College Javors'kyj also wrote lectures on philosophy, which however remained as manuscripts. In 1703 he published anonymously a polemical pamphlet against the Old Believers *The Signs of the Coming of the Antichrist and the End of the Times*.⁴⁷ However, it was another treatise that made Javors'kyj famous, *Kamen' very* (The Rock of Faith, 1713–1718).⁴⁸ As the first comprehensive manual of Orthodox theology written in Russia, it was a pioneering book. Javors'kyj based his monumental treatise (totalling more than 1000 pages) on works by the Jesuit priest Martin Becanus (1563–1624) and by the Italian theologian and Jesuit, Cardinal Roberto Bellarmino, but adjusted the Catholic methods of presenting polemical theology to the Slav/Byzantine tradition and to his own purposes. In *The Rock of Faith*, Javors'kyj, who regarded Protestantism as the main threat to the Orthodox faith, employed a Counter-Reformation approach. He presented the Orthodox dogmas against some elements of Protestant theology, used terms borrowed from Latin-language Catholic theology, and rhetoric. The book was only printed in 1728 by Lopatyns'kyj and aroused both admiration and controversy. It remains unknown why he did not succeed in publishing the work during his lifetime.⁴⁹ In a short time, it was sold out and was reissued twice in 1729 and 1730.⁵⁰ In 1731 the polemical *Molotok na "Kamen' very"* (A Hammer for *The Rock of Faith*) was published anonymously. This publication coincided with the critical approach of the new Russian government to Javors'kyj's ecclesiastical policy.⁵¹

Moreover, Javors'kyj wrote some shorter texts. They were published long after the author's death and some of them are still waiting for their critical editions.

Javors'kyj's most appreciated poetic work is the so-called *Elegy* written in August 1722, which was added to his last will.⁵² In this Latin poem, Javors'kyj

47 Яворський 1703.

48 Яворський 1728.

49 The reasons why *The Rock of Faith* was not published earlier remain unknown. Some historians suppose that Peter I did not agree to print the treatise, but there is no direct proof of such a decision.

50 Степанов, Стенник, Берков 1968: 408.

51 Cf. Николаев 2014: 620.

52 The actual title of the work is *Possessoris huius librorum luctuosum libris vale* (A Mournful Farewell to the Books of Their Possessor). The poem belongs to the genre called *propempticon* or valediction poems (Pol. *waleta*). Thus, the commonly used title *Elegy* is only partially correct. The autograph was preserved in Nižyn Monastery in a manuscript codex containing the catalogue of the library of Stefan Javors'kyi (now lost). It was published by Sergei Maslov in 1914 (cf. Маслов 1914a: 19–20).

says farewell to his library, which he bequeathed to Niżyn Monastery. Shortly after Javors'kyj's death, it was translated into Russian. The *Elegy* entered the canon of Russian and Ukrainian neo-Latin literature.⁵³ Javors'kyj's last Latin poem was an epigram, whose first verse reads "O tituli, scopuli potius meliusque vocandi" ("O, titles, it would be better to call you rocks").⁵⁴

Less known are other vernacular works which may be ascribed to his pen. Most of them were composed between 1707 and 1709. Two short poems are devoted to the Holy Virgin, one in Polish⁵⁵ and the other in *prosta mova*.⁵⁶ In 1707 he wrote two poems, called *Emblemmata et symbola*, commemorating the death of Jasyns'kyj.⁵⁷ He probably also authored the *Poems on the Treason of Mazepa* (1708).⁵⁸ His last poem in *prosta mova* was the epitaph for Dmytro Tuptalo (Dimitry of Rostov) written about 1709.⁵⁹

It is almost certain that Javors'kyj composed *The Evident Echo of the Omni-Fatal Anathema* (*Позорное эхо всепагубной анафемы*), on a large piece of paper (ca. 1 m²), now preserved as a scroll in the Russian National Library in St. Petersburg.⁶⁰ The "poster" was probably exhibited at the solemn ceremony in the Dormition Cathedral in Moscow on 29–30 October 1708, when Hetman Mazepa was officially proclaimed a heretic by the Orthodox Church in Russia.

The maw of Satan was represented in the very centre of this emblematic composition. Around it were several prose and rhymed texts written in Church Slavonic and *prosta mova*.⁶¹ These most intriguing works had two main functions. Firstly, *The Evident Echo* was a literary work, secondly, it was a magic object by which "Malefactor Mazepa" (*Бор Мазена*) was to be punished. It seems that in the title of *The Evident Echo of the Omni-Fatal Anathema*

53 Cf. Либуркин 2000: 121–128; Трофимук 2014: 140–143, 307, 327, 333.

54 Cf. Маслов 2014b: 45; Либуркин 2000: 128–131.

55 S. Javors'kyj, *Prawdziwie jesteś, Panno, drzewo płodowite*, In: Brogi 2004b: 53–64.

56 Яворский 2014: 359.

57 Cf. A good comparison to this cycle is an epitaph of Jasyns'kyj written by Ilarion Migura (Лларіон Мигура) in 1707. Maksym Yaremenko presented a thorough analysis of this epitaph, cf. Яременко 2017: 136–148.

58 Cf. Javors'kyj's poems in *prosta mova* (here Church Slavonic with elements of vernacular Ukrainian) are preserved in a manuscript in NLRSPb, shelfmark O. XIV. 2, written in the mid-18th century. They were published by Sergei I. Nikolaev in his valuable anthology *Библиотека литературы Древней Руси*, vol. 18: *XVII век*, cf. Николаев 2014a, pp. 359–368, 620–621. Cf. Науменко 1885: 172–175.

59 Cf. Николаев 2014a: 368.

60 NLRSPb, MS Pogodin 2053.

61 Giovanna Brogi interpreted *The Evident Echo of the Omni-Fatal Anathema* in her paper, cf. Brogi 2000: 167–188 (now printed in Ukrainian in Броджі 2022: 161–201).

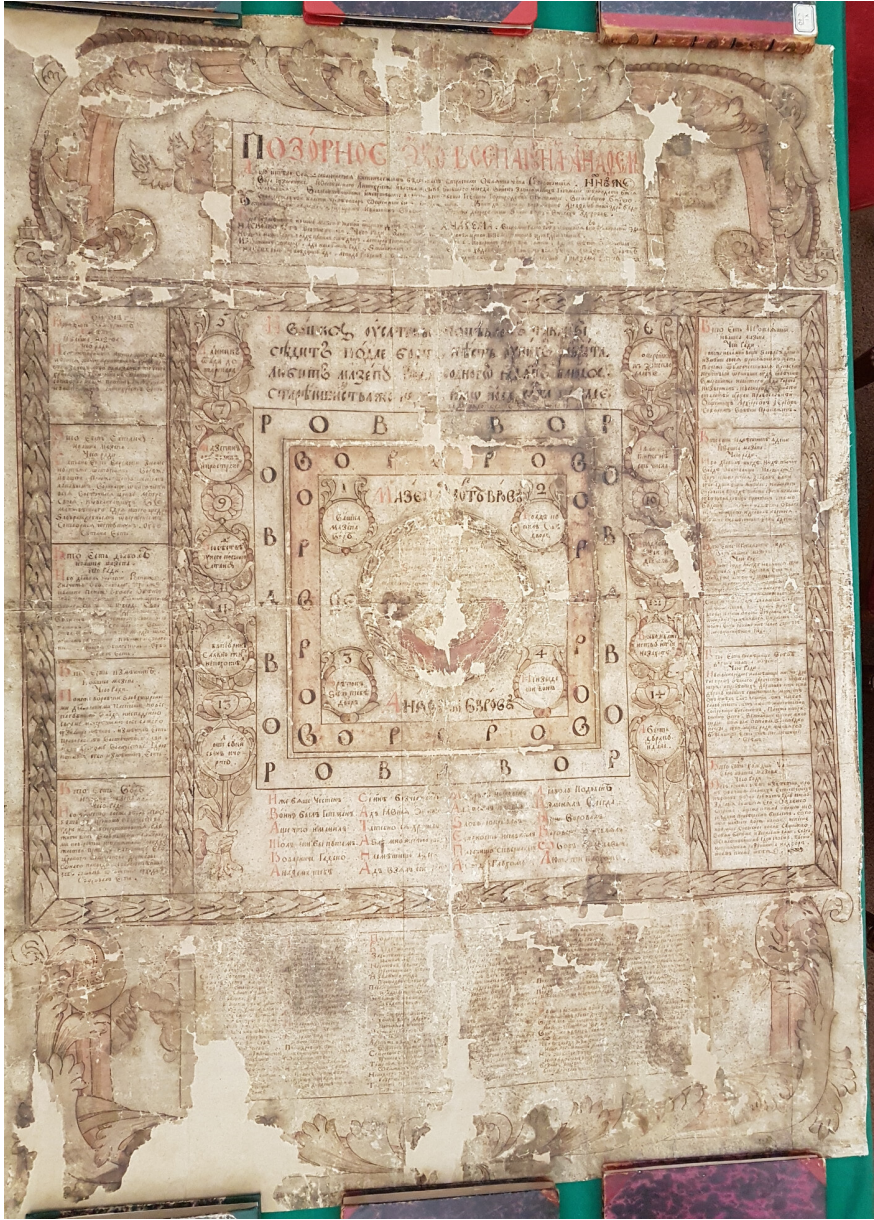

FIGURE 5 *The Evident Echo of the Omni-Fatal Anathema (Позорное эхо всепагубной анатемы)*. NLRSPb, shelfmark MS Pogodin 2053
PHOTO J. NIEDŹWIEDŹ

Javors'kyj made an allusion to his earlier panegyric for Mazepa from 1689: *Echo of a Voice Calling in the Wilderness*.⁶²

Javors'kyj had to reconcile his Kyivan past and the works he wrote at that time with his current situation. In his panegyrics, he supported the independence of the Kyiv Church and glorified the successes of Hetman Ivan Mazepa. However, in 1708, Javors'kyj did not hesitate to excommunicate the Hetman. He did this not only because the Tsar demanded it, but because of his irreconcilable ideological bias against Protestantism. And it was Mazepa who brought the Lutheran Swedes into the Orthodox lands.

Still, Javors'kyj, like many Ukrainians then and later, was put in an awkward position. After 1709, he was forbidden to travel to the Hetmanate with only one exception, when in 1716, he was allowed to travel to Ukraine, for the inauguration of the monastery he founded in Nižyn. In his later ecclesiastical and literary activities he was constantly trying to navigate between his worries about the future of the Orthodox Church and the Tsar's policy.

4 Panegyrics

Laudatory emblematic poetry in Ukrainian literature was known since the early 17th century. Panegyrics were written for Petro Mohyla by students of the Kyiv-Mohyla College in 1632 and 1633, laudatory verses were written by Lazar Baranovyč⁶³ and others. However, it was Javors'kyj who for the first time composed complex, erudite, refined, expensive, and multilayered panegyric books in the Hetmanate. He employed the visual arts, especially emblems, in them and used the languages of two highly developed literatures, Latin and Polish.

His panegyrics were inspired by a new wave of similar books published in Poland, Lithuania, and other European countries in the second half of the 17th century, called the "new panegyrics".⁶⁴ They were also based on the theory of rhetoric and poetry, presented by Jesuit authors such as Jan Kwiatkiewicz, Michael Radau, or Sigismundus Lauxmin.⁶⁵

62 Peter I made a similar symbolic/magical and propagandistic gesture. In 1709, the Tsar granted the Hetman (in absentia) the silver Medal of Judas. Peter tried to erase his decision from 1700 when he awarded his mentor Mazepa the Order of St. Andrew, the highest state order of Russia. Cf. Бантьш-Каменский 2005: 60; Платонов 1927: 193–198.

63 Евхаристерион 1632; Мнemoзуне 1633; Baranowicz 2004: 96–97. Cf. Radszews'kyj 1996: 119–136; Радшeвський 2016: 57–68; Заваринська 2011: 236–248. Cf. also Радшeвський, Свeрбигуз 2006.

64 Cf. Niedźwiedź 2003: 199, 203–207.

65 Cf. Lauxmin 1648; Radau 1655; Kwiatkiewicz 1672. For a recent Polish translation of *Phoenix*

The “new panegyrics” were expensive books, usually printed in the format of a half-folio, on good-quality paper. They numbered between 50 and 100 pages. They were usually divided into three or more parts, preceded and followed by opening and concluding texts. Such a division mirrored the practices of constructing works in other arts: music, theatre, and architecture. The “new panegyric” was similar to a late 17th-century piece of jewellery: it shined with the light of gold and the bright colours of precious stones, and consisted of fantastic shapes, allegorical references, and hidden messages.

The “new panegyric” in Polish or Latin was always built upon one central conceit (*conceptum*). The conceit was a widely applied device in 17th-century European literature. Usually, the author combined the probable with the improbable and thus tried to evoke surprise and a sense of wonder in the reader.⁶⁶ In the case of the “new panegyric”, the author coined a metaphorical expression, usually consisting of two–four words.⁶⁷ These could be related to an event and its circumstances, the patron saint, the coat of arms, or a nickname of the addressee, for example, *Dźwięk Marsa walecznego* (The Sound of the Brave Mars), *Clypaeus Sarmatiae* (The Shield of Sarmatia), *Parnassus Novodvorscianus* (*The Parnass of the Nowodworski College*), *Mars Poloniae Coronatus* (The Crowned Mars of Poland), or *Scutum Martis coronatum* (The Crowned Shield of Mars).⁶⁸ Authors often made surprising or even strange associations and allusions. Thus, the main rhetorical devices of the panegyric were metaphors, similes, and puns.

The “new panegyric” exceeded the traditional boundaries of literature and was non-classicistic. As such, it combined different literary genres with other arts, most often graphic arts, music, theatre, and book design. In one panegyric the reader encounters such literary genres as lyric songs, speeches, *elogia*,⁶⁹ emblems, epic verses, engravings, and visual poetry. Some parts of the

---

rhetorum cf. Słomak 2016. Bartosz B. Awianowicz discusses the similarity of Kwiatkiewicz's treatises and Javors'kyj's panegyrics, cf. Awianowicz 2020: 252–255.

66 Javors'kyj could have known the theory of the conceit coined by a Polish Jesuit Maciej Kazimierz Sarbiewski (1595–1640) and presented in his treatise *De acuto ac arguto* (On Subtlety and Wittiness, 1627). See Lachmann 1994: 101–134; Otwinowska 1998: 389–393; Buszewicz 2003: 23–52.

67 In the 17th century, Catholic and Protestant sermons were formed in a similar way.

68 All these titles are taken from panegyrics commemorating the coronation of the King of Poland John III Sobieski in 1676. Sobieski's coat of arms *Janina* represented the Silver Shield. Sobieski was a good military leader and was often called Mars. A huge number of panegyrics devoted to Sobieski were written after he defeated the Ottoman army at Vienna in 1683. Javors'kyj must have read some of them. The panegyrics for Sobieski are described in the catalogue by Agnieszka Perzanowska (Perzanowska 2018: 234–271).

69 *Elogium* was a prosaic conceit text divided into verses. In the 17th century, it was a new

panegyric were to be performed orally while others could not be read aloud because they had to be contemplated in silence. The way of reading such a text was not linear. A reader had to devote much time and attention to fully understand and appreciate the hidden links between its parts. It engaged the senses of hearing and seeing, memory and imagination, and required huge cultural capital on the part of the reader.

In these works, two extremities of making use of literature in the 17th century met. Firstly, as a material object, that is the book, the “new panegyric” belonged to the world of politics and its primary function was the legitimization of power and raising the status of members of the political elites. Thus “new panegyrics” were designed to be a part of mundane demonstrations of power. In this respect, their rich and elaborated shape corresponded to the theatrical ceremonies of the time, such as ceremonial entries to the city, officially assuming a position, canonizations, coronations, weddings or funerals of key figures of the political or social worlds. However—and this is the other extremity—decoding the panegyric was a private act of intensive reading. It was deeply rooted in early modern meditative practices, widespread among the members of the large republic of letters in the 17th century.⁷⁰

Javors'kyj's books are among the finest examples of the “new panegyrics”. They are also the first specimens of the genre in the Hetmanate and the Russian empire of the time. The author and his readers—especially his patron Mazepa—must have been aware that *Hercules* and later panegyrics opened a new chapter in literary communication in Ukraine.

4.1 *Hercules* (1684)

In 1683 Innocent Gizel', Archimandrite of the Kyiv Caves Monastery, died. On 20 January 1684, thanks to the support of Hetman Ivan Samojlovyč (ca. 1630–1690), Barlaam Jasyns'kyj was elected to this prestigious office by the monks of the Caves Monastery.⁷¹ He was ordained by the Archbishop of Černihiv Lazar Baranovyč. We do not know when the act of enthronement took place, but it was certainly before 11 June 1684.⁷² To secure his position, Jasyns'kyj needed confirmation of his election and ordination from the Patriarchate of Constantinople, under whose jurisdiction the monastery had been since its very

---

literary genre widely used in panegyrics, epitaphs, historical works, etc. Cf. Otwinowska 1967: 148–183.

70 Cf. Martz 1954: 1–70.

71 Акт избрания 1887: 573–576.

72 A letter dated 11 June 1684, written by L. Baranovyč to the Patriarch of Moscow Joachim, gives evidence of the ordination of Jasyns'kyj. Cf. AYZR, 1, 5 (1872): 212–214 (Nr. LV)

beginning in the 11th century. However, sending envoys to Constantinople during the Russian–Ottoman war was difficult. The danger that another candidate for the position of the Archimandrite might be presented was real.⁷³ Thus in June 1684, Jasyns'kyj and Baranovyč, presumably after long deliberations and at the insistence of Hetman Samojlovyč, sent envoys to Moscow asking for the charter of confirmation. The Patriarch kindly responded with a letter but did not issue any formal document. Jasyns'kyj's situation became increasingly difficult. In another letter to the Patriarch written in December 1684, he apologized for accepting ordination without the latter's consent and again asked for the charter.⁷⁴ This time, the Patriarch approved.

Unfortunately, we do not know at which stage of these events *Hercules after Atlas* was written, but its political purpose is clear. The recent research show that Javors'kyj almost certainly wrote his book when he was still in Vilnius. It means that, studying theology in the Jesuit university, he was well informed about the political events in Kyiv. He might have exchanged correspondence with his patron and other members of the Kyivan republic of letters. We cannot also exclude that he was asked by someone from the Hetmanate to compose the panegyric, e.g. Archbishop Baranovyč. He was a well-known poet and the supervisor of the Černihiv printing house where *Hercules* was published and can also be considered among the supporters of Jasyns'kyj.⁷⁵ The fact that the panegyric was printed, which was an expensive and complicated enterprise, suggests that Javors'kyj's rhetorical talents were being appreciated.

The structure of the book is very complex. Javors'kyj divided the panegyric into five parts: a dedicatory letter in Latin, three main parts, and a short conclusion in Latin. Each of the main parts consists of two sections: a Latin and a Polish one. The Latin sections are written in elaborate prose, partially in the form of *elogium*. The Polish sections are in regular rhymed verses. More specifically, the poet made use of two of the most popular Polish poetic metres, the alexandrine composed of 13 syllables (HERC III, v), and the hendecasyllable (HERC VII). Such a combination of literary devices required the author to have expertise in writing poetry.

The main topic of *Hercules after Atlas* is the continuity of the Kyiv Metropolis and the Kyiv-Mohyla College. Javors'kyj probably wrote about such continuity to remove all doubts about the legality of Jasyns'kyj's ordination. He also presented his patron as a follower of his great predecessor, Petro Mohyla (1596–1647) who, in the first stage of his ecclesiastical career, also held the position of

73 Cf. Терновский 1872: 89–92.

74 АYZR, 1, 5 (1872), section 2: 217–219 (Nr. LVII).

75 Cf. Brogi 2021: 110–132.

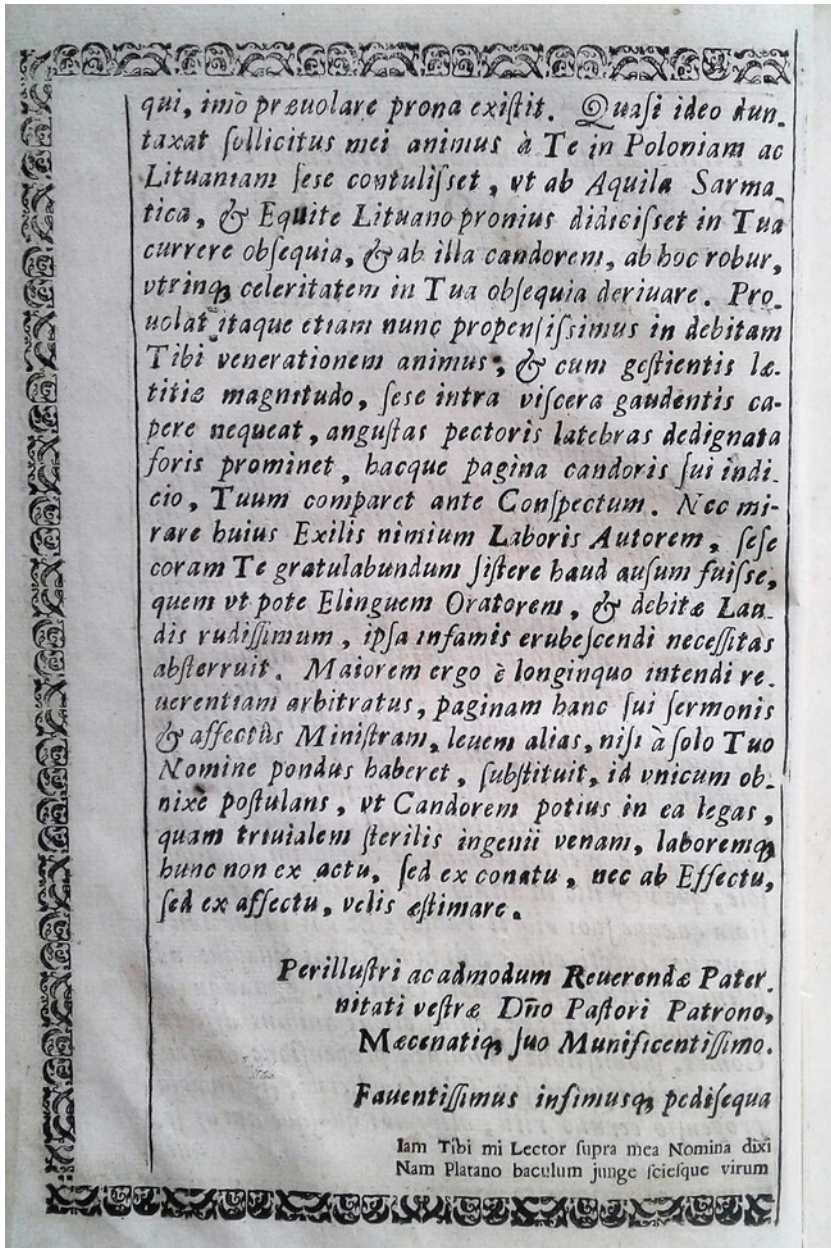

FIGURE 6 A page from the dedicatory letter to *Hercules*. RSLM, shelfmark (n. inv.) 7456
PUBLIC DOMAIN

Archimandrite of the Kyiv Caves Monastery: “You”—the poet writes, addressing the personification of the Kyiv-Mohyla College—“have so many learned people, each of them might be a new Mohyla. Among them there is Jasyns'kyj, whose favours you already know” (HERC III 145–148). Indeed, from the beginning of his book, more specifically from the very title, Javors'kyj built a complex conceit (*conceptum*) in which the two leaders of the Kyivan Orthodox Church were connected and compared: Jasyns'kyj was the Hercules of the title and Mohyla—its Atlas.⁷⁶

Javors'kyj avoided clearly dealing with the issue of the legitimacy of Jasyns'kyj's ordination. However, addressing the personification of resentment, he glorified the new Archimandrite's virtues and deeds, making him “the new Mohyla”:

And you, Jealousy, though shame covers your brow, you must admit, is he not worthy of the pastoral dignity? Is it not fair for him, because of his qualities, to be crowned with a golden wreath of glory! Who would not put such pearls in a crown? Who would hide such a light under a bushel? (HERC III 203–208)

In other words, it was Jasyns'kyj's personality that should be considered decisive in giving him the office. This kind of explanation was more than sufficient in the rhetorical hierarchy of virtues. The *bona animae*, the ethical virtues stood at the very top of this hierarchy, much higher than the *bona fortunae*, such as inheritance, wealth, and social and family connections.

In the dedicatory letter, Javors'kyj started with a rhetorical biography of his patron. In the subsequent parts of the panegyric, he focused on three aspects of his personality, i.e. wisdom (HERC II and III), humility (HERC IV and V), and the utility of his election for the growth of letters and philosophy (HERC VI and VII).

In Orthodox theology, Wisdom—*Sophia* is a crucial attribute of God. The main Cathedral of the Kyiv Metropolis is devoted to St. Sophia. Wisdom was also one of the fundamental topics in Ukrainian religious literature of the time.⁷⁷ A man could obtain a part of such a divine attribute from God. However, in *Hercules*, Javors'kyj, who used the Latin term *Sapientia*, followed the opinion

76 Some researchers wrote that Hercules was Mohyla and Gizel (cf. Kroll 2018: 208) or even Četvertyns'kyj. However, there is no doubt that in Javors'kyj's panegyrics written for Javors'kyj, only Mohyla is called Hercules.

77 In her valuable study, Natalia Pylypiuk analysed the topic of Wisdom represented on the copperplates in *Arctos* and *Petnia*, cf. Pylypiuk 2004: 385–393.

of Thomas Aquinas, according to whom one could acquire wisdom thanks to one's own virtuous life and learning. This was also an instance of Jasyns'kyj, who gained this immortal virtue⁷⁸ during his long studies, firstly in Kyiv and next at the University of Cracow (HERC II 9–10). He demonstrated his ability as a perfect orator and preacher in the Holy Virgin Cathedral in the Kyiv Caves Monastery (HERC II 12). Javors'kyj suggests that it was Jasyns'kyj's rhetorical skills, presented during his diplomatic mission to Moscow (HERC II 14–15; III 192–202), that promoted him to the new office.

Since humility was the key virtue for a monk, the poet reminded his readers about this virtue: Jasyns'kyj was elected and forced to take the office against his will (HERC IV 5, 28–72). This rhetorical device was widely used in ancient orations and Javors'kyj employed it again in his panegyric *Echo* in 1689. At the end of this section, Javors'kyj stressed again that Jasyns'kyj was always humble and never patronizing.

The author devoted the final parts of his panegyric to the issue of leadership. He reminded the reader that Jasyns'kyj was a perfect rector of the Kyiv College and Hegumen of St. Michael's Golden-Domed Monastery. Since he administered both the College and the monastery very well—Javors'kyj argues—he would also be the perfect Archimandrite of the Lavra: the person who continued the work of Petro Mohyla. As proof, he highlighted the magnificence of the new buildings adorning St. Michael's Golden-Domed Monastery: the new bell tower and the monumental gate (HERC VI 1). However—Javors'kyj declared—his greatest achievement was the education of a large number of pupils of the Kyiv-Mohyla College (HERC VI 2; VII). The poet also voiced his own support and the support of the young alumni of the Kyivan clergy for the newly elected Archimandrite.

Hercules post Atlantem can be regarded as a rhetorical argument that strengthened the position of Jasyns'kyj as the new Archimandrite of the Lavra. Javors'kyj argued that his personal virtues strongly recommended Jasyns'kyj as the future leader of the Kyivan Church (“the new Mohyla”). According to Javors'kyj, his patron's efficiency and talents could open up new opportunities for the Church and especially the young, well-educated Kyivan clergymen. The panegyric was probably addressed specifically to them, and its role was to convince them to support Jasyns'kyj.

---

78 Cf. “Wisdom is more much more efficient than force. It will never be destroyed by graves. Time with its fatal jaw will never raze it to the ground. It will never lay on the deadly bed of Pluto” (HERC III 41–44).

4.2 Echo (1689)

The panegyric *Echo of the Voice of One Crying in the Wilderness* was a gift for Hetman Ivan Mazepa on the feast of John the Baptist (the baptism of Jesus), celebrated on 7 January (O.S.).⁷⁹ This was one of the major Orthodox feasts, but it was also the feast of the Hetman, whose patron was St. John (Ivan). The book must have been printed at the very beginning of 1689 or even by the end of 1688. Thus, Javors'kyj must have written his panegyric in the last months of 1688, having started to compose it shortly after his return from Poland.

Why did he write *Echo*? Firstly, the panegyric could help Javors'kyj to gain the favour of the Hetman. He was a young scholar who, after his long absence, had to establish his position in Kyiv. He was not even a monk yet. Secondly, the panegyric could also be a gift for the Hetman from Jasyns'kyj. They knew each other well and were bound by ties of friendship.⁸⁰ Thus, as the supervisor of the Kyiv Caves Monastery printing house, the Archimandrite sponsored this very expensive book. The cost was high because the book contained seven large copperplates.⁸¹

As we know, Javors'kyj always consulted with his patron about his writings. *Echo* was dedicated to the most important figure in the Hetmanate and required special attention. Indeed, it can be regarded as a diplomatic gift building a bridge between the future Metropolitan and the newly elected Hetman.⁸² Javors'kyj wrote *Echo* on the eve of a new campaign against the Ottoman Empire and the Crimean Khanate. The Hetman and his Cossacks were to support the Russian army in this war. The recurrent motif in the book is praise of the Hetman's military virtues and his successes in the struggle against the Ottomans. In this way, Javors'kyj expressed his (and indirectly Jasyns'kyj's) support for Mazepa.

The book is divided into nine parts: a) a dedicatory letter; b) cycles of epigrams on the coat of arms of Mazepa's family⁸³ (Lat. *stemma*); c) six long tripartite emblems;⁸⁴ d) a Latin *elogium*.

79 It is also possible to assume that the book was published on the other feast of John the Baptist, i.e. 24 June 1689, when the Orthodox celebrated the birthday of the saint. However, two arguments contradict this supposition. Firstly, Mazepa's name day was 7 January; secondly, in June 1689, the Hetman was still with his Cossacks on the expedition against the Ottomans. On 24 June, his army began its retreat from the Kolomak River (today in east Ukraine). It is unlikely that Javors'kyj and Jasyns'kyj prepared the gift when Mazepa was absent. Cf. Гордон 2009: 198.

80 Cf. Таирова-Яковлева 2007: 36.

81 The copperplates were executed by Ivan Ščyrs'kyj (Іван Щирський, ca. 1650–1714). Cf. Степовик 1988; Степовик 2013: 435.

82 Brogi 2004c: 435; Яременко 2017: 136; Tairova-Yakovleva 2020: 31.

83 Cf. Kröll 2018: 209–211.

84 In the Jesuit and other poetics from the 16th and 17th centuries (Pontanus 1597: 189;

In the title, Javors'kyj referred to the Gospel of John: "I am the voice of one crying in the wilderness: Make straight the way of the Lord, as said the prophet Esaias." (Jn 1.23 [κJV]). The echo mentioned in the title was the voice of Javors'kyj and in this way he made himself a mirror of St. John the Baptist. Thus Javors'kyj's poetry was an echo of the prophecy.

Parallelism, philosophical and moral meditations and echoes are the main poetical devices in the book. Parallelism is centred on three axes: a) the Star and the Crescent Moon represented on Mazepas's coat of arms; b) St. John the Baptist; c) Mazepa himself.

Mazepa is the pivot of the book. Javors'kyj presents the Hetman as a charismatic and prudent⁸⁵ leader who ascended to the highest office in the Hetmanate thanks to the protection of St. John, the dignity and the position of his family, but first of all because of his virtues. The author was aware that Mazepa belonged to a family of middle nobility, just like hundreds of other similar families in the Polish-Lithuanian Commonwealth and Ukraine. Still, he stressed the fact that the Hetman's ancestors had a long history and held important offices. In support of this, he made several references to the genealogical/historical work *Orbis Polonus* (1641–1643) written by the Polish Dominican Szymon Okolski (XIII 172, 200–206). According to Javors'kyj, the relevant chapter by Okolski offered the necessary proof of Mazepa's high social and political status. However, it was Javors'kyj, not Mazepa, who more needed this work.

In the heraldic epigrams the panegyrist emphasized the connections between the Hetman and the history of his family. However, it was Mazepa's personal, military, and political virtues and deeds—Javors'kyj argues—that gave Mazepa his high position. The poet referred to the times when Mazepa acquired his first political experiences in Warsaw at the royal court of King John II Casimir Vasa (XIII 260). Nevertheless, it was the Hetmanate under the protection of the Tsar, where he could spread his wings. This is the most intriguing aspect of the panegyric.

According to Javors'kyj, Mazepa obtained his office due to his military deeds, virtue, and education but he was also supported by Sofija Alekseevna and Peter (II 8). The poet recalls this in several passages. For instance, in octave 8 in part XI, he writes, that the Moon from the Hetman's coat of arms reflects the rays of sunshine of the Russian monarchs' majesty. A similar topos is applied

---

Маслок 1983: 177; Pelc 2002: 35–40; Grześkowiak, Niedźwiedz 2009: 15; Kroll 2018: 234–238) the emblem was described as a tripartite work that consists of an *icon*, an *inscriptio*, and *subscriptio*. However, early modern emblems could have two, four, or even five elements. Cf. Pelc 2002: 40; Kroll 2013: 15–42; Górska 2022: 149–162.

85 Cf. Brogi 2004c: 422.

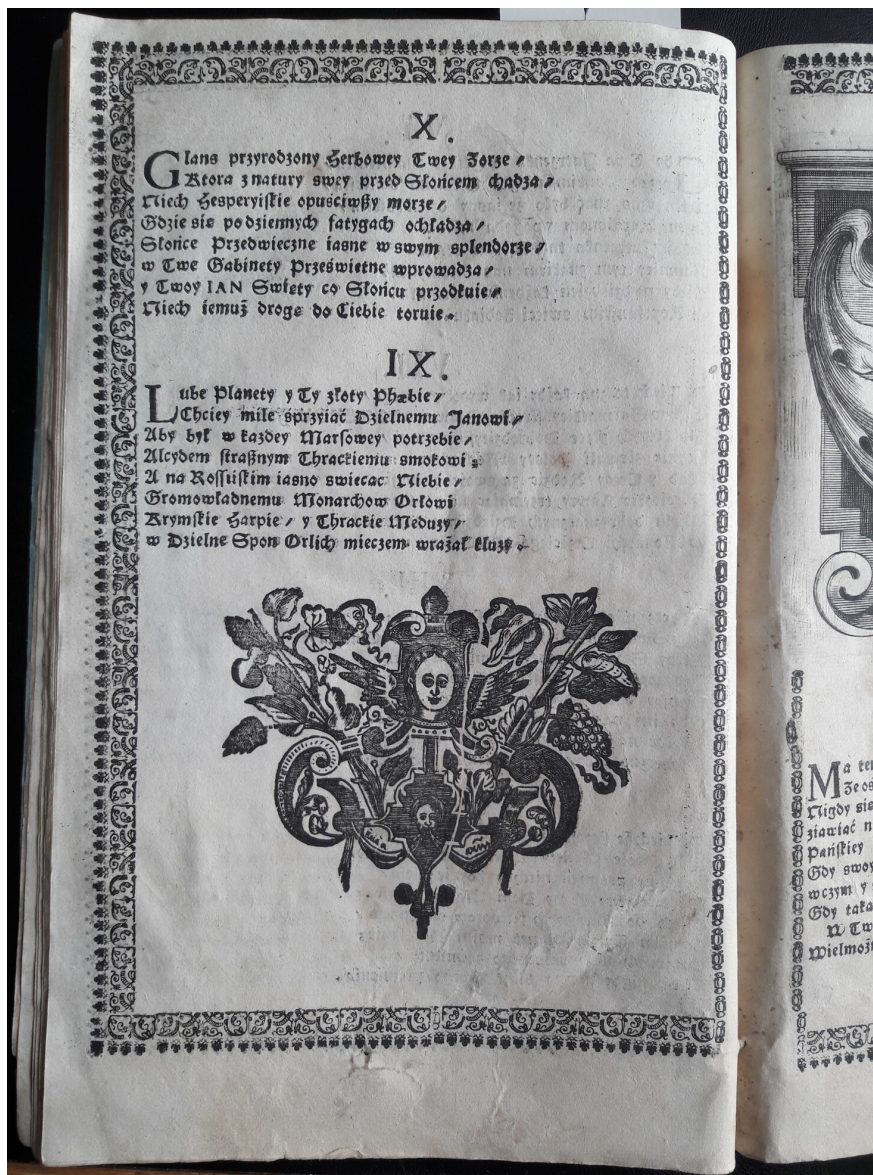

FIGURE 7 A Polish *ottava rima* in Javors'kyj's *Echo*, p. Hv. NLRSPb, shelfmark Россия ИИЗ64794/1

PHOTO J. NIEDŹWIEDŹ

in the Latin-language *elogium* (XIII 223–229) as well. This is a clear declaration of loyalty towards Moscow. At the same time, Javors'kyj writes that the Hetman is indispensable for the Russian rulers as the most prudent and brave military leader and politician. The Hetmanate under Mazepa's rule is presented as the crucial military force in the Russian Empire. This idea is clearly expressed on the icon of emblem VIII where the Russian two-headed Black Eagle holds in his talons not the usual sceptre and the orb but the transformed coat of arms of Mazepa. These two attributes are both a source of prudent politics (the right talon) and a powerful weapon (the left talon). Javors'kyj picks up this idea later on as well:

Dear planets and you, golden Phoebus, please, let brave Ivan be a Hercules in each battle against the terrible dragon from Thrace [i.e. the Ottoman Empire]. Let him put the Crimean Harpies [i.e. the Tatars] and Thracian Medusas [i.e. the Turks] in prison in the talons of the thunder-wielding tsar's Eagle that shines on the Rossian sky! (ECHO XI 11.1–8)

Without the alliance with Mazepa and the Hetmanate—Javors'kyj suggests—Russia would not prevail in the war against the Ottoman Empire. On the other hand, by his personal merits, Mazepa strengthens the position of the Hetman's office, his family, and the Hetmanate (XIII 226–230). In order to present the strategic role of the Hetman and his country Javors'kyj applied a wide range of epic verses: the Polish alexandrine (VII), hendecasyllable couplets (IX, X), hendecasyllable canzone (XII), and ottava rima (XI). Apart from the heroic verses he also used Sapphic stanza (VIII).

Javors'kyj did not forget about himself as an important part of the construction of the book. He wrote about himself in humble words, which was a typical topos of humility. However, the poet and his patron Jasyns'kyj knew that works such as *Echo* could be important bricks in building Mazepa's image. The new ruler needed good publicity, therefore he needed efficient skilled panegyrists. Javors'kyj was humble because such was the social and literary convention. At the same time, he wrote that he erected a monument to Mazepa and thus compared himself to Horace and the Hetman to Maecenas (XIII 231–235). This literary tool helped him to gain access to Mazepa's court. As a result, in subsequent years, while already a monk, he would preach at Mazepa's name day celebrations and the most important feasts of the ecclesiastical and civil calendar.⁸⁶

86 In 1693, Javors'kyj wrote a sermon *Vox clamantis* for the St. John Baptist Day, celebrating Mazepa's name day. Cf. JAVOR.SERMONS, Sermon 2.

4.3 *Arctos* (1690)

On 2 June 1690, with Mazepa's support,⁸⁷ Jasyns'kyj was elected Metropolitan of Kyiv, which was not only the highest office in the Ukrainian Orthodox Church but also the most prestigious. However, the role of the Kyiv Metropolis had been significantly reduced a couple of years earlier. In 1685 Metropolitan Gedeon Četvertyns'kyj (Czetwerłyński, 1637–1685) had been nominated for this office by the Patriarch of Moscow. This act had been protested by the Patriarch of Constantinople to whose jurisdiction the Kyiv Metropolis had belonged for over seven centuries. Several Kyivan hierarchs, among them Jasyns'kyj, opposed Četvertyns'kyj's submission to the Muscovite patriarchate but the newly appointed Metropolitan was supported by then Hetman Samojlovych. Ultimately, the Kyiv Metropolis remained under the jurisdiction of the Moscow Patriarchate.⁸⁸ Kyiv lost its formal control over the Orthodox bishoprics in Poland and many of its prerogatives were shifted to Moscow. The title of the Metropolitan changed as well. Before 1685 the Kyiv Metropolitan was considered to be the head of the Church of "All Rus' (or Russia)". After Četvertyns'kyj's election, the new title was "Metropolitan of Kyiv, Halyč, and Little Russia", meaning it only held jurisdiction over Ukrainian lands. Since then, the Patriarch of Moscow has appropriated the title of the head of All Russia. When Jasyns'kyj became Metropolitan, he intended to minimize the damage, maintain the autonomy of the Kyiv Metropolis, and strengthen his position. His policy is also visible in the symbolic sphere. Javors'kyj's *Arctos* is an important part of this policy.

The panegyric was published on the occasion of Jasyns'kyj's installation, which took place in Saint Sophia Cathedral in Kyiv on 31 August 1690.⁸⁹ It was published in the Kyiv Caves Printing House, which means that Jasyns'kyj himself authorized the publication. Just as in the case of the other panegyrics, he must have approved the content of the work.

The book is a great stemma. Stemma was a literary genre widely used in early modern European literature. It was a kind of emblem and its basic form consisted of a coat of arms and a "witty epigram" inspired by the theory of *conceptum*, that allegorically interpreted the picture.⁹⁰ The title of the panegyric,

87 Cf. Описание 1825: Прибавление, 123 (№ 24); Власовський 1957: 21. Tairova-Yakovleva gives another date of the election: 12 June 1690, cf. Таирова-Яковлева 2007: 36, 95; Tairova-Yakovleva 2020: 200. In his panegyric, Javors'kyj wrote that Jasyns'kyj was elected on 1 June 1690, maybe because the act of the election took place during the night of 1 to 2 June.

88 Cf. Ченцова 2017: 89–110; Ченцова 2020.

89 Cf. Хижняк 2001: 618.

90 On stemma in early modern literature in East-Central Europe see: Pilarczyk 1982; Liškevičienė 1998; Czarski 2012.

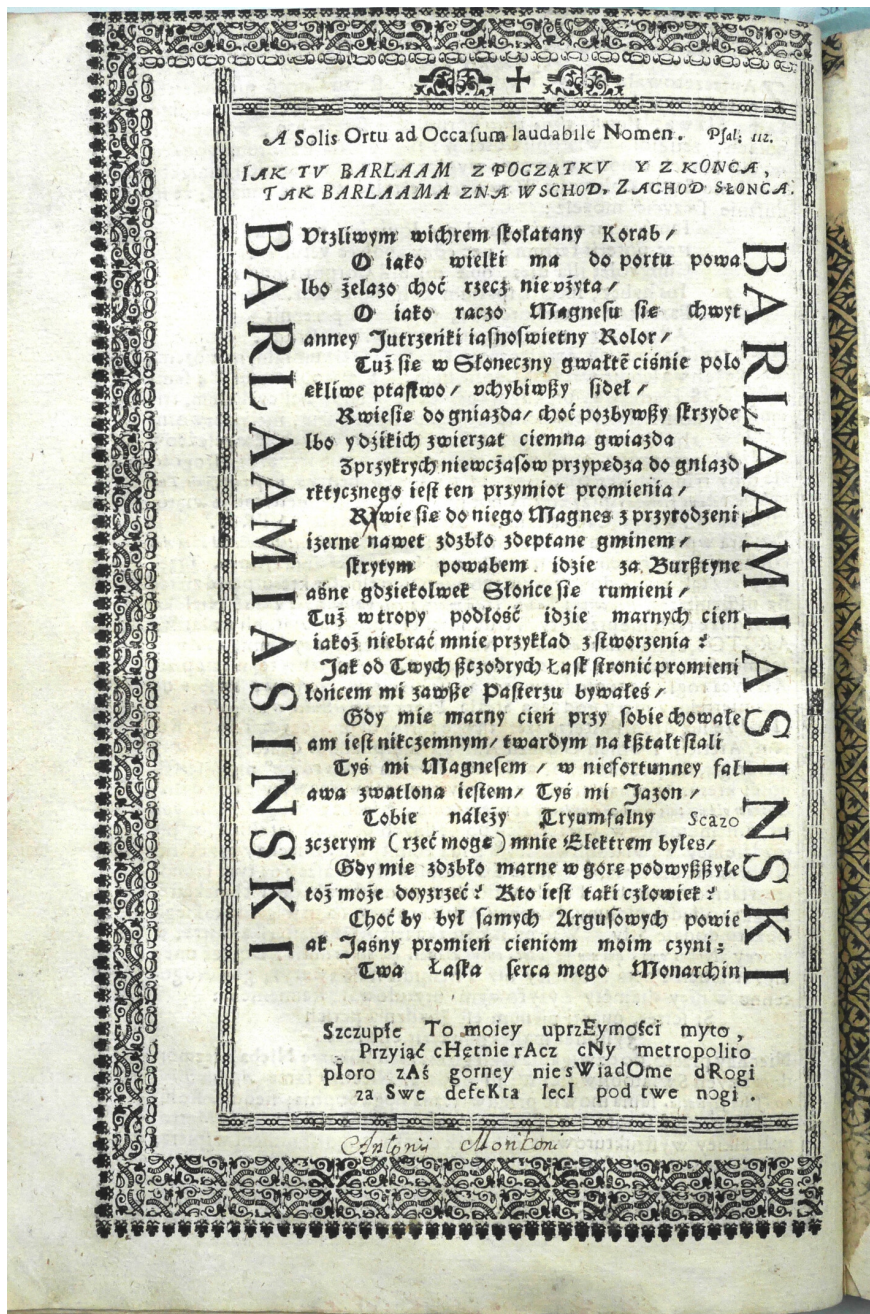

FIGURE 8 An acrostic verse from Jasyns'kyj's name: "BARLAAM IASINSKI." ARCT, p. Kv. BUW, shelfmark 28.20.3.207

PHOTO J. NIEDŹWIEDŹ

The North Pole of the Rossian Sky,⁹¹ is an allusion to Jasyns'kyj's *Sas* coat of arms, which represented a gold Crescent, two Stars, and an Arrow pointing upwards on a blue field. The coat of arms was reproduced on the back of the title page but much more important is the copperplate that opens the book.⁹² It represents Hercules carrying the Rossian Sky in the form of an armillary sphere, on which the Zodiacs and the elements of Jasyns'kyj's coat of arms (the Crescent Moon, the Stars, and the Arrow) were represented. To fully understand the meanings of the book, the reader has to constantly refer to the copperplate.

Javors'kyj, who certainly designed this allegorical picture, combined poetry, astronomy, and theology. The title *Arctos* means the Polar Star or the constellation of the Little Bear. This means that, just like the magnetic needle (the Arrow) heads towards the Polar Star, the entire Orthodox Metropolis should be orientated towards Jasyns'kyj. This idea is clearly expressed both by the copperplate and the text (III 1). However, Javors'kyj also associates the symbols placed in the coat of arms with the attributes of the Holy Virgin/the Woman of the Apocalypse: the stars around her head and the crescent moon under her feet (VI 53–66).

Using the figure of Hercules in the 1690 panegyric ("Hercules gloriosissimus" II 2, 79), Javors'kyj directly refers to the *Hercules* published six years earlier. He reminds the reader that Jasyns'kyj was the successor of Mohyla, Hercules after Atlas (x 55–60). At this point, Javors'kyj made his text a sequel and *Arctos* must be considered to be the second part of a cycle.

In *Hercules*, Javors'kyj suggested that Jasyns'kyj was the future and hope of the Kyivan Church. In *Arctos*, the new Metropolitan is presented as its key figure. He possesses wisdom,⁹³ knowledge, and experience in the administration

91 On the copperplate that precedes the title page, there is another title: *Arctos and Antarc-tos caeli Rossiaci* (The North and the South Pole of the Rossian Sky). Some researchers used this version as the title of the panegyric, cf. Pylypiuk 2004: 385; Kroll 2018: 220–221. However, in the panegyric, Javors'kyj did not use the term *Antarctos* or make any allusions to it. Maybe the title on the copperplate was a preliminary version delivered to the author of the copperplate, Oleksandr Tarasevych. On the actual title page, there is no *Antarctos* and we can assume that Javors'kyj abandoned his first idea.

92 The copperplate was made by Oleksandr Tarasevych (Олександр Антоній Тарасевич, ca. 1640–1727), one of the leading Ukrainian copperplate makers in the 17th–18th centuries. He was trained in Augsburg and later worked in the Polish-Lithuanian Commonwealth. He was in Vilnius at the same time as Javors'kyj but they probably only met in Kyiv, where both of them arrived in 1688. Cf. Степовик 1982: 72–73; Степовик 2012: 196–206. Javors'kyj must have instructed Tarasevych about the content of the copperplate. Their cooperation continued because the artist made engravings for *Petnia* as well.

93 Cf. Brogi 2004c: 422; Pylypiuk 2004: 385–388.

of major ecclesiastical institutions, which guarantees the prosperity and stability of the Metropolis (XII 4–6). The poet recalls its poor state after the death of Metropolitan Gedeon Četvertyns'kyj. In his panegyric, Javors'kyj seemingly mourned the late Metropolitan. In fact, he almost openly criticized Četvertyns'kyj, under whose leadership the Metropolis lost the grace of the Lord, that is, its independence: “O, miserable fortune! The Metropolis lost the Gideon fleece, more precious than the golden fleece from Colchis” (VII 13–14).

In his critical attitude towards the late Metropolitan, Javors'kyj went even further. On the title page, he slightly changed the official title of his patron: “the Archbishop Metropolitan of Kyiv, Halyč etc.”. In this instance, he was cautious and did not use “and of All Rossia” or “and Little Rossia”. However, in the copperplate, he restored the full title from before Četvertyns'kyj's time: “Pater Barlaam Jasyns'kyj, Kijoviensis, Halicensis totiusque Rossiae Orthodox Archiepiscopus Metropolita”. The restoration of the historical Metropolitan title, visible in Javors'kyj's works, was part of Jasyns'kyj's longstanding policy.⁹⁴

Arctos is yet another of Javors'kyj's formal experiments. Basically, its composition is regular, hierarchical, and tripartite: an introductory part (the title page, a stemma, the dedicatory letter), the main part, and the conclusion (xv a poem and xvi an epigram). The main part consists of four sections. Each of them includes three elements: a Latin prose speech or *elogium*, a long Polish poem, and a Polish speech. Each Polish poem amounted to 82 verses and includes an acrostic: “Barlaam Iasinski Metropolita Kiiovski Halicki” (“Barlaam Jasyns'kyj the Metropolitan of Kyiv and Halyč”).

Javors'kyj evoked vivid images, whose basis was the contrast between light and darkness. The Stars and the Crescent Moon represented on Jasyns'kyj's coat of arms act as sources of the light: “Here the ARCTOS of his heraldic planets shines | That starts the beam of the light in your gloom” (x 59–60). However—the poet maintains—these lights reflect the light of the Holy Virgin (V 3). As usual, Javors'kyj is consistent in the use of this device, so characteristic for the visual arts and 17th-century Polish poetry.⁹⁵ In his book, he also engages other senses of the reader, especially hearing, e.g. by using alliteration. An engaging device was a figure applied in the *elogium* where most verses finished with the rhyme imitating the effect of echo (*carmen echicum*):⁹⁶

Huc adesto individua Kijoviensium rupium habitatrix Echo,
Tecum ego hodie in Scenam prodeo. *Eo.*

94 Cf. Brogi 2004c: 433; Яременко 2017: 143–144; Kroll 2018: 224–225.

95 Cf. Vinzenz 1989: LXXII–LXXV.

96 Cf. Brogi 2005: 16.

Taceat mendax veritatis nuntius, livor,
Solam ego Te in testimonium huc appello veridicam. *Dicam.*

ARCT III 1–4, emphasis J.N.

(Come here, Echo, an inseparable inhabitant of the Kyivan rocks. I will come up on stage with you. Here. Let envy, the false harbinger of truth, be silent. I call you here alone to witness as truthful. I will speak.)

Javors'kyj was coherent, logical, and precise in composing the book. All its elements were put in their proper place and linked with the others. A good example of his ability to control the whole structure of the book and make it coherent is his final poem (xv). The basic idea of this part focuses on the tension between the beginning and the end, the dawn and the twilight, and the attraction between two physical objects. The poem is a double acrostic (a combination of an acrostic and telestich) that included the name: "Barlaam Iasynski". Javors'kyj consequently used the images of the sun, of beams of light, of northern stars, and of flying, the topoi which are dominant throughout the whole panegyric. He also included personal accents: his attraction to Jasyns'kyj was similar to the attraction exerted by amber or by a magnet.

The clear and cogent composition of this panegyric heralded Javors'kyj's final masterpiece, *Pelnia*, which he started to compose shortly after the publication of *Arctos*.

4.4 *Pelnia* (1691)

The Fullness of Never Decreasing Glory (*Pelnia nieubywającej chwały*) was printed in Kyiv on the occasion of the Feast of St. Barlaam of the Kyiv Pečery, held on 19 November. It might be a little surprising that Javors'kyj wrote and published yet another huge panegyric only a year after *Arctos*. What is more, the occasion does not seem anything special. The Feast of St. Barlaam was celebrated annually. That year a new underground church devoted to St. Barlaam was consecrated but this was not as an important event as the election and installation of a new Metropolitan. Nevertheless, this panegyric is the most elaborated, complex, and simply the best in Javors'kyj's poetic output.

Probably shortly after publishing *Arctos*, both the patron and his client concluded that yet another book should be written to fully express the policy of the new Metropolitan. There is no doubt that the Metropolitan read the book before its publication and approved its final form. Thus we can interpret *The Fullness* as a theological, political, and artistic creed of Jasyns'kyj and his milieu.

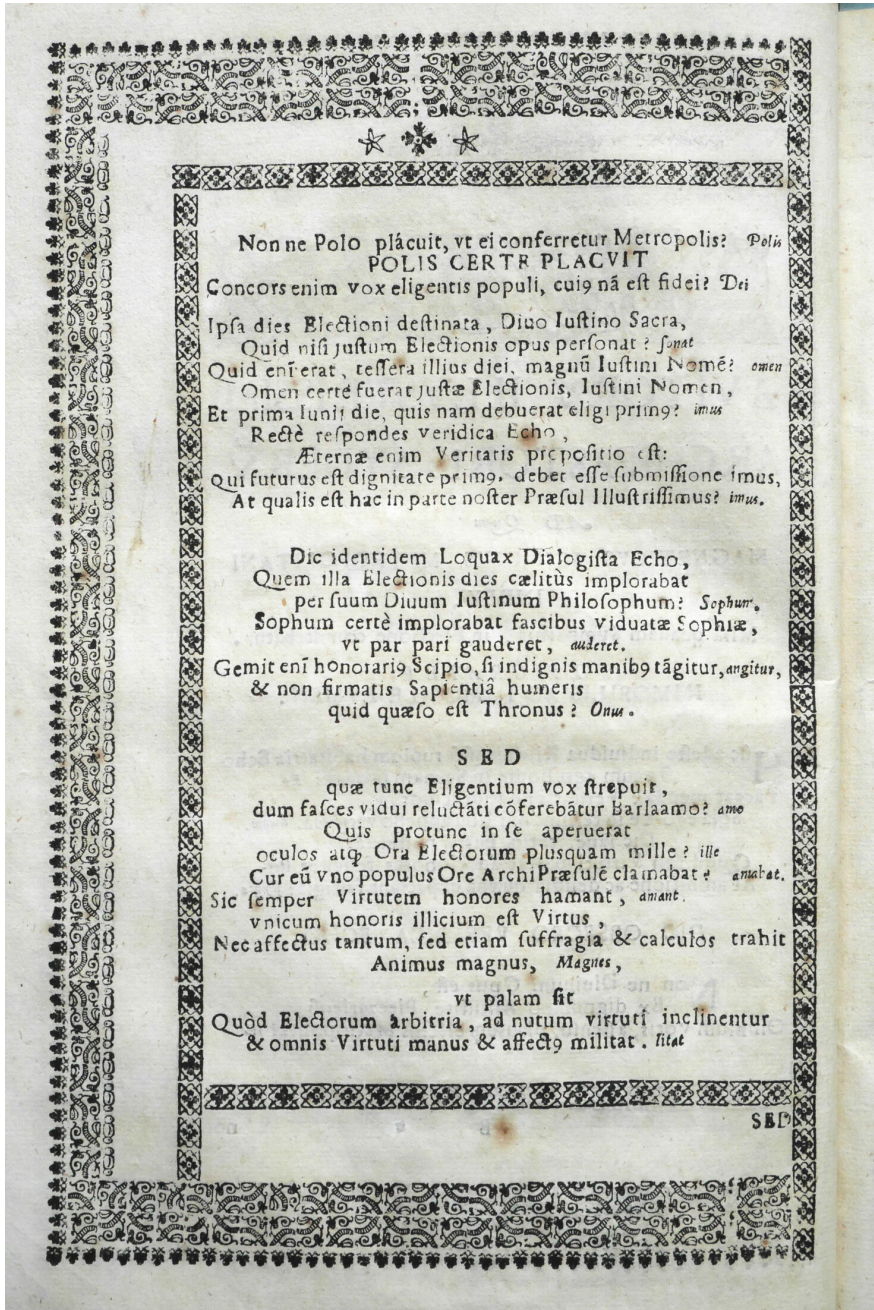

FIGURE 9 A carmen echicum in Jasyns'kyj's *Arctos*, p. Bv. BUW, shelfmark 28.20.3.207
 PHOTO J. NIEDŹWIEDŹ

Javors'kyj—just like many authors before him—focused on the number three and its symbolic meanings.⁹⁷ *The Fullness* also mirrors this attitude. It can be divided into three main parts: 1. The title page; two opening “verses”, one devoted to the Holy Virgin (I), the other to three Sts. Barlaams (II); a cycle of stemmas in Latin and Polish about Jasyns'kyj's coat of arms (III.I–XII.A); a dedicatory letter to Jasyns'kyj (IV). 2. The main part (V–XX). 3. A long Polish conclusion that consists of a speech (XXI) and a cycle of Polish poems (XXII.A–XXII.D).

The main part was divided into three parts as well. These are devoted to St. Barlaam the Hermit⁹⁸ (V–IX), St. Barlaam the Martyr⁹⁹ (X–XIV), and St. Barlaam of the Kyiv Pečery¹⁰⁰ (St. Barlaam of the Caves Monastery, *Pieczerski*, XV–XX).

97 Cf. Kröll 2018: 228.

98 According to the hagiographical sources, legendary Christian saint Barlaam the Hermit arrived in India to Christianize the son of its ruler, Josaphat. He showed the prince a precious stone, i.e. the rules of the Christian faith, and baptized him. However, the father of the prince was against Christianity and persecuted the believers. Josaphat convinced his father to allow him to be a Christian. The old king divided his kingdom into two parts, one of which he gave to Josaphat, who introduced Christianity there. Later, his father also became a Christian. When he died, Josaphat transferred his power to one of his father's officials and went into the desert where Barlaam lived. He became a monk. After his death he was buried together with Barlaam. Their relics were transferred to India. The story was based on the life of Buddha. In the Middle Ages it was translated into Greek and Latin and Christianized. The legend belonged to the most popular hagiographical stories. The liturgical book *Menaion*, which refers to the life of St. Barlaam and Josaphat on 19 November, was probably among the sources of Javors'kyj's epic poem. He could also have known a Greek version attributed to St. John of Damascus (see Volk 2006, VII–VIII) or its early modern translation into Latin by Byzantine humanist George of Trebizond (1395–1486) and French Benedictine Jacques de Billy de Prunay (1535–1581). This latter version, reissued many times (see John of Damascus 1593), inspired a Lithuanian priest Rev. Mateusz Ignacy Kuligowski (mid-17th century–after 1699) to translate it into Polish verse. It appeared in 1688 in Cracow when Javors'kyj studied in Poland (see Kuligowski 1688).

99 According to the tradition, in 304, St. Barlaam the Martyr (St. Barlaam of Antioch) was murdered during Diocletian's persecutions. As Barlaam did not want to worship pagan gods, the judge had him brought before the altars; frankincense was inserted into his hand, which was placed over the fire. Despite the pain, Barlaam did not let the frankincense out of his hand and worship the gods in this way. His hand burned and he died. The sources of Javors'kyj's poem are the encomia of St. Basil the Great and St. John Chrysostom (he refers to them in PEŁN XIII 19–20). See PG 31, 484–489.

100 St. Barlaam of the Kyiv Pečery lived in the 11th century. According to the hagiographical accounts, he was the son of one of the boyars of Prince Iziaslav I of Kyiv. His name was Basili. At his father's demand, he was married to a noble girl. However, he decided to join monks living in the caves near Kyiv. He left his wife and entered a monastery under the name Barlaam. His father was not reconciled with his son's decision and had him kidnapped from the monastery. However, Barlaam was tenacious and eventually his father

Each section was also divided into three parts: a) three epigrams in Polish; b) a long epic poem in Polish referring to the life of one specific Barlaam; c) three *elogia*. Each *elogium* is a meditation about an important aspect of the given Barlaam's life. The central point of each part is an epic poem. However, each part was also accompanied by an allegorical copperplate that also gives these texts emblematic dimensions. Every icon consists of one large picture and three smaller ones. The entire panegyric was also provided with a full-page copperplate allegory of the three Barlaams and the Holy Virgin, combined with Jasyns'kyj's coat of arms.¹⁰¹ The texts and smaller icons directly or indirectly refer to this great picture.

All the elements of this complex literary structure are linked. In his book, Javors'kyj applies nine literary genres, i.e. chronosticon, dedicatory letter, elegy, elogium, emblem, epigram, epic poem, speech, and stemma. He switches from Polish to Latin and back again. He constructs multilayered conceits (*concepta*), in which he refers to the Roman, Christian, and neo-Latin literary traditions. He also turns to elements of common knowledge available to members of his interpretative community and makes allusions that are not fully clear to a reader of our day. Remarkable are, in the final part of the book, Javors'kyj's hints at his personal relationship with Jasyns'kyj. Even today we are able to distinguish some of his humorous allusions or feel his irony, e.g. he alludes to his name,¹⁰² presents himself as a hopeless poet who talks with Jasyns'kyj's virtues,¹⁰³ or alludes to his studies of logic at the Kyivan College.¹⁰⁴

The panegyric deserves further, deeper investigation. In the present state of research, it is only possible to point out some topics that represent clues for understanding this work. Its title and the opening copperplate are most useful here: just like in Javors'kyj's previous works, they are like an opalescent meta-

---

agreed to his return to the monastery. The other monks valued Barlaam and elected him the first archimandrite of the Kyiv monastery of St. Demetrius. He made a pilgrimage to Jerusalem. Returning from another trip to Constantinople, he died near Kyiv. He was buried in the church of St. Theodosius. Javors'kyj probably based his version of the life of St. Barlaam of Kyiv on a prose work by Sylvester Kosiv (Kossov) *Żywot św. Barlaama, który był ihumenem w monasteru świętego Demetriusa* (The Life of St. Barlaam Who Was the Ihumen of St. Demetrius Monastery), in: Kosiv, 1635, 71–75.

101 The copperplates were designed and executed by Oleksandr Tarasevych, cf. Степовик 1982: 72, 74; Степовик 2012: 196–206. For an analysis of the picture see: Pylypiuk 2004: 388–393.

102 See PEŁN XXI (*Stephanoma*). In his earlier panegyrics, we can notice other examples of his irony when Javors'kyj plays with his surname and makes puns: HERC the title page (footnote 4), HERC 1, 2 (signature, footnote 6); ARCT XVI. Cf. Kroll 2018: 207.

103 See PEŁN XXII.A.

104 See PEŁN XXI 12.

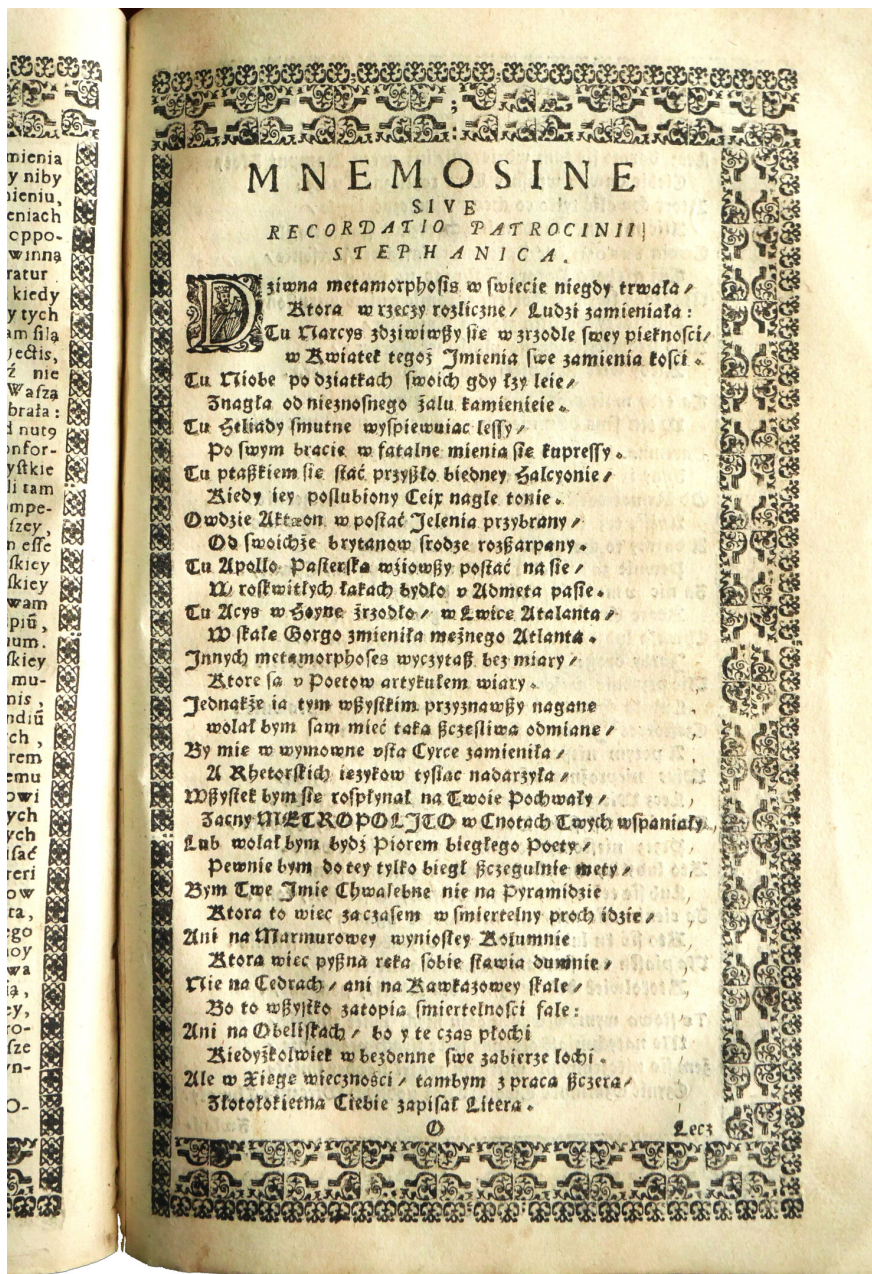

FIGURE 10 The *Mnemosine*—Javors'kyj's verse dedicated to Jasyns'kyj in *The Fullness*, p. Or. KDNBK, shelfmark 529577
PHOTO J. NIEDŹWIEDŹ

phor. The Polish word *petnia* has several meanings. Firstly, it means a full moon, a reference to the *Sas* coat of arms, whose central element is the Crescent. More specifically Javors'kyj writes that the Metropolitan's glory and ecclesiastical career can be represented by the full moon that will never decrease. Secondly, the full moon signifies the glory of the Holy Virgin, so often mentioned by the poet. In both Orthodox and Catholic theology and in the visual arts she was often associated with the moon that reflects the light of the sun, i.e. God. The poet also makes several allusions to the image of the Woman of the Apocalypse who stood on the crescent moon.

Another meaning of Polish *petnia* is "fullness". Fullness means that Jasyns'kyj embodied virtues of all the three saints named Barlaam.¹⁰⁵ This interpretation can go further and in two directions. Firstly, Jasyns'kyj embodied the fullness of the ecclesiastical authority in his Metropolis. His authority covered the area of all the Ruthenian lands (Rus'/Ruthenia/Russia—or "Rossia", as Javors'kyj writes). In this panegyric, Javors'kyj does not hesitate (as he did in *Arctos*) to give Jasyns'kyj the full title of "Archbishop Metropolitan of Kyiv, Halyč and All Rossia".¹⁰⁶ Secondly, three stories about three Barlaams remind readers about a very long tradition of the Kyivan Church. Indeed, Javors'kyj linked the history of early Christianity (St. Barlaam the Hermit and St. Barlaam the Martyr) with the beginnings of Christianity in Rus' (St. Barlaam of Kyiv) and finally with Barlaam Jasyns'kyj. With the new Metropolitan, the history of the Kyiv Metropolis is fulfilled (in Polish: *spetniona*, a word which also belongs to the semantic field of *petnia*). The political implications of this history are clear: the Kyiv Metropolis is the oldest not only in the Ruthenian lands, but in the whole Russian Tsardom. There is no lack of theological, historical, and legal arguments to support the autonomy of the Kyivan Metropolis: *Petnia* provides the reader with many such arguments. Thus, Javors'kyj's work can be interpreted as a declaration of the political programme of Metropolitan Jasyns'kyj and his milieu.

Most significant for the interpretation of the panegyric is the representation of the relationship between ecclesiastical and lay authorities. In all the three epic poems devoted to the three Barlaams, Javors'kyj underlines the part of the story in which the saint came out against the rulers. In every instance this caused their persecution, but in the end the Church and Christian values prevailed in the conflict. Javors'kyj stood out for the position that lay authorities are not allowed to interfere in ecclesiastical matters. He even suggests a certain superiority of religious matters over state affairs. No ruler can force

105 Cf. Kroll 2018: 226–227.

106 Cf. Яременко 2017: 143–144; Kroll 2018: 224–225.

any of the three St. Barlaams to change his mind. Thus, Barlaam Jasyns'kyj has been fashioned by Javors'kyj not only as the successor to the name, but also as the heir of a long tradition of the Eastern Church and of the Kyiv Metropolis, hence as yet another independent and charismatic Orthodox leader. We can only speculate who the addressee of this message was. It can be supposed that Javors'kyj's audience consisted of those who could not agree with the situation caused by Četvertyns'kyj and who—like Jasyns'kyj—hoped to maintain some of the Kyivan Metropolis's autonomy from Moscow.

In the present state of the research, it is difficult to outline exactly the intentions and the multifarious positions of the Kyivan clerical elites of the two decades between Jasyns'kyj's election and Mazepa's fall. Javors'kyj himself was a representative of the Kyivan clergy. A part of his panegyric, especially its end (XXI–XXII.D), was directly or indirectly devoted to his relationship with Jasyns'kyj. Javors'kyj's interpretation of the story about Barlaam and Josaphat can be also interpreted as a poetic sublimation of his feelings towards Jasyns'kyj. In the entire text, however, the poet seems to be preoccupied mainly with the bonds that tied the community of the Orthodox monks. He focused on the intellectual and spiritual communication between the monks and harshly disdained any traces of the physical attraction associated with women. His misogyny is particularly evident in the first and third poems of *Petnia*. Josaphat and St. Barlaam of Kyiv explicitly and resolutely reject women and sinful sexual acts. The refusal of women and regarding them as a total abjection goes hand in hand with the goal of building a male “affective community”: such elements are widely represented in the literary output of all the Orthodox monks in the 17th and 18th centuries (Baranovyč, Tuptalo, Javors'kyj, and many others). This is a subject which still needs to be investigated.¹⁰⁷

Petnia was the third and final part of the cycle of books Javors'kyj devoted to Jasyns'kyj. In this last poetic work, the author seems to have connected some threads which had already appeared in the previous panegyrics, such as Hercules, the Moon, and the long history of the Kyiv Metropolis. As the very title also suggests, Javors'kyj himself probably treated this text as a kind of closure, indicating the end of a trilogy. Indeed, the Polish word *petnia* connects to the word *dopełnienie*, which means making something complete, full, and perfect. Thus, Jasyns'kyj embodies all the virtues of a perfect Metropolitan and in his work Javors'kyj describes and glorifies all those virtues. To conclude, as a poetic

---

107 Javors'kyj's views on the role of women changed in the light of the addressees of his texts. E.g. in his sermon preached on 1 October 1694 addressed to the nuns of the Kyiv Ascension Nunnery, no particular misogynist tones are detectable. See JAVOR.SERMONS, Sermon 9 (ПОКРОВЪ).

work *Petnia* is the last, essential component of a sequence intended to perfect Jasyns'kyj's unfading glory. In the same way—Javors'kyj says—ancient poets like Horace, Claudian, Pliny the Younger, and others (XXII.A, 131–140)¹⁰⁸ constructed the glory of their patrons. It is the poets who ensure their glory never fades.

5 The Legacy

We do not know much about the circumstances in which Javors'kyj wrote and published his panegyrics. Thus, a series of questions must remain unanswered—at least for now. What was the impulse for writing the panegyrics? Were they commissioned or inspired by someone else? Who financed their publication? How was the process of printing carried out? What did the ceremonies of presenting the panegyrics look like? What was the audience's response to the publications? Were Jasyns'kyj and Mazepa pleased with the way Javors'kyj fashioned them in his works? What was the impact of these books on the Ukrainian and Russian literary culture of the time?

Some conjectures are possible, though. As we mentioned before, Javors'kyj introduced a new type of book in Ukrainian literature, the “new panegyric”, and this fact must have attracted the attention of his contemporaries. His first encomiastic poem *Hercules post Atlantem* (1684) was most probably a personal success for Javors'kyj. In this work, the still young poet demonstrated his intellectual and writing skills. Two years before the publication of the book, Jasyns'kyj sent his protégée to study abroad. Through his panegyric, Javors'kyj proved that his decision was a good one.

Almost immediately after his return, Javors'kyj published *Echo* for Hetman Mazepa and shortly after he wrote another panegyric for Jasyns'kyj, *Arctos*. Given the costs of such printed books, none of this would have been possible unless his earlier *Hercules* had been received positively. This might also suggest that the political elites appreciated this form of legitimization of their power and wanted the Ukrainian intellectuals to compose more such texts. Javors'kyj had followers or competitors, among them one can mention other well-known authors of panegyrics for Mazepa, Jan Obidovs'kyj, and Peter I, such as Ivan Ornovs'kyj (Jan Ornowski, *Muza roxolańska*, Černihiv 1688), Pylyp Orlyk (*Alcides Rosyjski*, Vilnius 1695; *Hippomenes sarmacki*, Kyiv 1698), and Feofan Prokopovuč (*Панегірико́с*, Kyiv 1709).¹⁰⁹

108 On the use of ancient sources in Javors'kyj's panegyrics cf. Awianowicz 2020: 246–260.

109 Cf. Ornovs'kyj 1688; a contemporary edition in Glowalla 2013: 153–254; Orlyk 1698; Трофим-

Two types of source suggest that Javors'kyj's works were actually read, especially by the professors, students, and alumni of the Kyiv-Mohyla College and the Moscow Theological Academy. The first group of such sources consists of the manuals of poetics, written at the Kyiv College. The earliest one, *Helicon bivertex* was composed by Parthenius Rodovich (Rodowicz) as early as 1689, the year of publication of *Echo*:¹¹⁰ two Polish epigrams from *Echo* were quoted in *Helicon bivertex* among the works of other Ukrainian and Polish authors.¹¹¹ Another example is *Hymettus extra Atticam* written in 1699 by Josyp Turobojs'kyj, which contains a fragment of *Petnia*.¹¹² In both poetics, Javors'kyj's poetry was presented to students as a valuable model of Polish-language poems.¹¹³

The other group of sources consists of marginal notes still extant in some copies of Javors'kyj's panegyrics. In a copy of *Arctos* held in the Russian State Archive (RGADA) in Moscow, we find an ownership note by Feodor Vyrozub (Teodor Vyrozub), a student of philosophy at the Kyiv College in 1691.¹¹⁴ Vyrozub made some marks and notes in the margins of his own copy of the book. Moreover, in copies of *Hercules*, *Actos*, and *Petnia* kept in the Russian State Library in Moscow, numerous fragments in Polish are underlined.¹¹⁵ The *Echo* from the National Library in St Petersburg is even more interesting because it belonged to Feofan Prokopovyč.¹¹⁶

Even though Prokopovyč was Javors'kyj's political opponent, he must have appreciated the literary activities of his former professor. It is almost certain that Orlyk, who also was Javors'kyj's student, was inspired by his panegyrics.¹¹⁷

мук, Шевчук: 2006: 389–396, 511–588; Prokopovyč 1709; Прокопович 1961: 23–38, 209–214, 459–461, 479.

110 *Helicon bivertex* 1689: 32r–34; cf. Lewin 1974: 84–85; Маслюк 1983: 226; Siedina 2017: 13.

111 Rodovich cited two stemmas (heraldic verses) from *Echo* (ЕCHO III 2 and IV 4 in this edition). Paulina Lewin (Lewin 1974: 84) did not recognize the author of these epigrams. There are several mistakes in her transcription. It was Rostislaw Radyszewskyj (Radyszewskyj 1996: 49) who mentioned Javors'kyj's name in the context of *Helicon bivertex* but without any details. It is worth adding that Rodovich included Javors'kyj's stemma in his manual in the same year that *Echo* was published.

112 Cf. Radyszewskyj 1996: 216–217; Siedina 2012: 98–100; Siedina 2017: 39.

113 Rodovich placed Javors'kyj's epigrams in the paragraph devoted to the ways of composing conceits in poetry. Cf. Lewin 1974: 84.

114 Javors'kyj 1690: a copy of RGADA, shelfmark: Ф ОРИ/ин 9228 (17909).

115 Copies of RSLM shelfmarks: Javors'kyj 1684: n. inv. 7456; Javors'kyj 1690: n. inv. 7466.

In the unique extant copy of *Hercules* somebody underlined the fragment about immortal wisdom cited above (HEPC III 41–44).

116 Javors'kyj 1689: a copy of NLRSPb, shelfmark: Россияк инз64794/1.

117 Cf. Kroll 2014: 218–219; Трофимук, Трофимук 2018: 77.

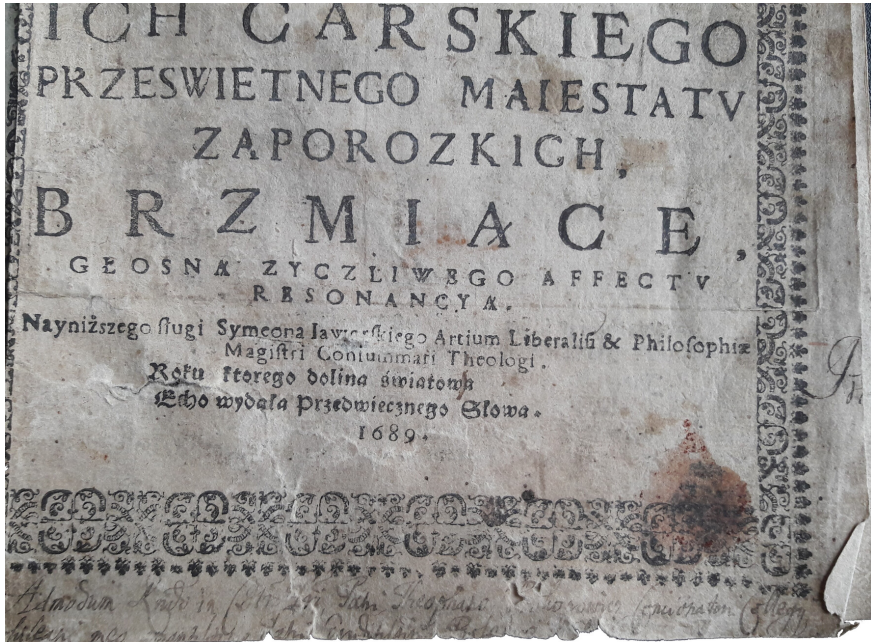

FIGURE 11 A copy of the *Echo* dedicated by an unidentified student to Feofan Prokopovyč. A manuscript dedication on the bottom of the title page: “Admodum Reverendi in Christo Patri Theophano Prokopowicz Concionatori Collegii Mohileani, meo amantissimo Patri ...” (“To the most reverend in Christ father Feofan Prokopovyč, the preacher of the Mohilean College and my dear father ...”). NLRSPb, shelfmark: Россия ИН364794/1
PHOTO J. NIEDŹWIEDŹ

We can assume that Javors'kyj's texts were not only read but had some direct and indirect impact on literature in Ukraine and Russia. For example, in 1707, Ilarion Migura wrote the *Epitaph for Baralaam Jasyns'kyj* which included a short biography of the Metropolitan.¹¹⁸ It was probably modelled on Javors'kyj's *Hercules*.

Together with his sermons, the panegyrics we publish here could contribute to shaping a matrix of an important branch of Ukrainian and Russian literature, namely, laudatory texts dedicated to leaders of the Church and State. In his panegyrics, Javors'kyj combined philosophy/theology with politics and presented power in the broad context of a divine plan of salvation. An important aspect

118 Migura wrote: “Barlaam known as Jasyns'kyj was bright in words and deeds; | As the Metropolitan he was the first after Mohyla” (“Варлаамъ, зван Ясинскі, ясиль въ словѣ, дѣлѣ, | Въ правленіи престола первый по Могилѣ”). Cf. Яременко 2017: 147–148. As we remember, the comparison of Jasyns'kyj with Mohyla was a central idea of *Hercules post Atlantem*.

of these texts is that they were rooted in the classical heritage, transformed by early modern literature and art, and connected to scientific knowledge. A combination of all these elements could make Javors'kyj's panegyrics seminal prototypes for his contemporaries in Ukraine and Russia. This was possible especially because the languages, aesthetics, and ideological background of the panegyrics were known to many representatives of the elites educated in Kyiv and—albeit to a lesser extent—in Moscow in the early 1700s.

During the 18th century, Javors'kyj's works from his Ukrainian period were doomed to oblivion. Only a few of his texts were read and published, especially the *Rock of Faith* and some of his sermons (mainly the so-called “victory sermons”). In the first decades of the 18th century, changes in the literary culture in the Russian Empire took place. The state promoted neoclassical literature, and Javors'kyj's formal experiments seemed to be obsolete. Firstly, this was a part of the pan-European process of forgetting the 17th-century conceit literature. Secondly, since the mid-18th century, Polish and Latin were no longer important languages of literary communication in the Russian Empire. Such changes affected Ukrainian literature as well.

However, the main reason why Javors'kyj's panegyrics were erased from the history of literature, was the Russian and later Soviet cultural policy and censorship. Censorship prevented any attempts to show that, at the turn of the 17th and 18th centuries, the cultural landscape of the Russian Empire was heterogeneous and heavily reliant on the heritage of the Ukrainian Hetmanate. Some scholars acknowledged that Ukrainian migrants played an important role in Russia, but the fact that for over 50 years Ukrainian literature, philosophy, theology, education, and political ideas played an important role in the modernization of Russia, were usually passed over or, at least, minimized. Russian scholarship also ignored the fact that Ukrainian culture was more “modern” and “advanced”. In other cases, Russian scholars simply appropriated the Ukrainian tradition as their own patrimony: Ukrainian writers and works were just Russian. In other words, the Great Russian discourse could not admit that at the turn of the 17th and 18th centuries Ukrainians in the Hetmanate developed their strong, multilayered, and independent culture and identity. This would undermine the imperial dogma about Ukraine as a “younger brother” of Russia.

Early works by Javors'kyj, both panegyrics and sermons, were among the texts which reminded readers about the specific position of Ukrainian culture within the Russian Empire. Thus, Russian scholars in the 19th and most of the 20th century were discouraged from examining this “dissenting” and potentially dangerous literature. The anathema against Mazepa also worked against Ukrainian literature and language. As is well known, use of the very word “Baroque” was simply prohibited in Russia until the early 1970s: it was

replaced by the term “Enlightenment” (Просвещение) which totally distorted the reality of the facts. In Russia, scholars focused on Javors’kyj’s political and ecclesiastical activities, but only a small part of his literary output could be studied or promoted, namely, the works written after 1700. This made Javors’kyj primarily a Russian ecclesiastical leader, politician, and writer, and the first Russian theologian.

This situation only changed in the last decades of the 20th century.¹¹⁹ The period of perestroika was especially important, when Ukrainian and Russian scholars could investigate the multilingual literature of the Hetmanate. However, the revival of studies on early modern Ukrainian culture took place after Ukraine achieved its independence in 1991. Javors’kyj and his works have been studied by scholars from Ukraine, Russia, Italy, Poland, Germany, Canada, and the United States. They gave Javors’kyj a chance to be a member of the canon of late early modern literature once again. Much has been uncovered, but much remains to be done. We believe that the current publication of works by Javors’kyj, which is focused on the long-standing studies of our predecessors but presents to the scholarly community totally unknown or only partially known works of a leading scholar and poet of the late Baroque period, may shed new light on the literary communication and graphosphere in both the Hetmanate and the Russian Empire in the crucial times of their history between the 1680s and the 1720s.

---

119 One of the seminal works was a monograph by the Polish scholar Ryszard Łuźny. Javors’kyj is one of the poets and theorists mentioned in this publication. Cf. Łuźny 1966: 63, 86. However, even this scholar focused on the most frequently investigated personalities of the period: Simiaon Polacki (Simeon Polockij), Lazar Baranovyč, and Feofan Prokopovyč. The latter were also the ones “admitted” by official scholarship and censorship, because they were connected with Russia.

Panegyrics by Stefan Javors'kyj

1

Hercules post Atlantem (1684)

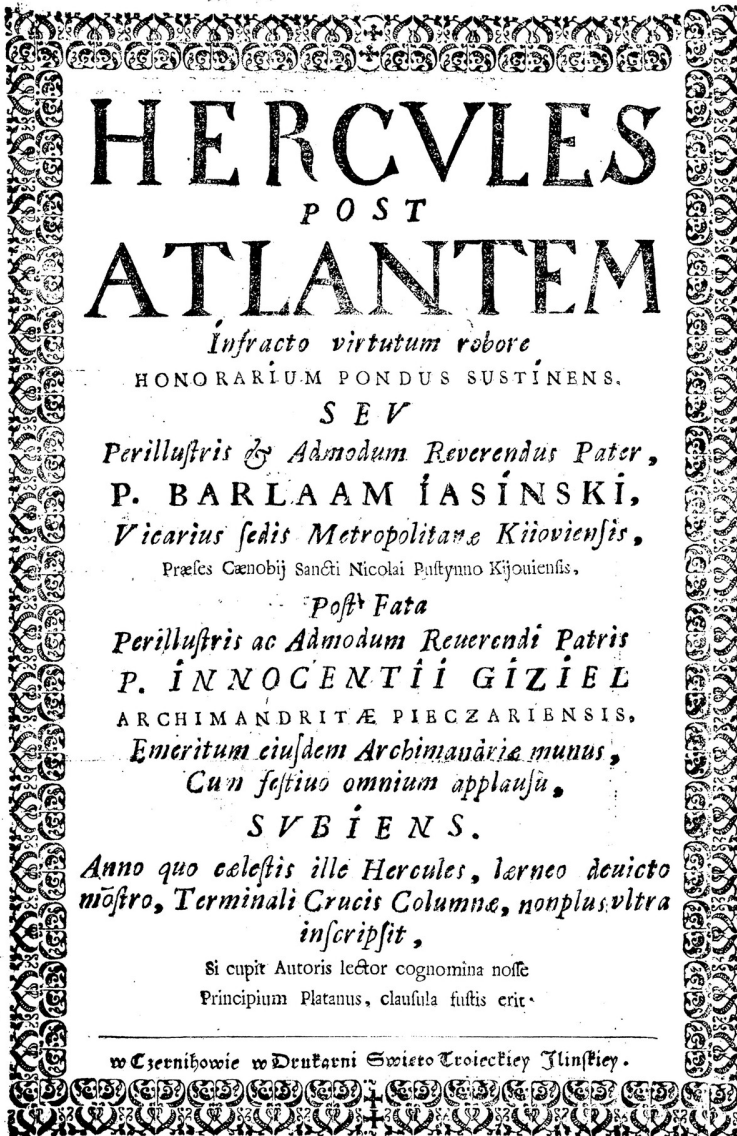

FIGURE 12 The title page of the *Hercules post Atlantem*. RSLM, shelfmark (n. inv.) 7456
PUBLIC DOMAIN

HERCULES

POST

ATLANTEM¹

Infracto virtutum robore
HONORARIUM PONDUS SUSTINENS

SEU

Perillustris et admodum Reverendus Pater
P[ater] BARLAAM IASINSKI
Vicarius sedis Metropolitanae Kijoviensis,
Praeses Caenobii Sancti Nicolai Pustynno-Kijoviensis,²
post Fata

Perillustris ac admodum Reverendi Patris
P[atris] INNOCENTII GIZIEL³
ARCHIMANDRITAE PIECZARIENSIS
Emeritum eiusdem Archimandriae munus
cum festivo omnium applausu

SUBIENS.

Anno quo caelestis ille Hercules, laerneo devicto
monstro, terminali crucis columnae non plus ultra
inscripsit.

Si cupit Autoris lector cognomina nosse,
Pricipium Platanus, clausula fustis erit.⁴

W Czernihowie w Drukarni Świętotrojeckiej Ilińskiej.

*Pondus adit quisquis, praecelesos scandit honores:
Conveniunt semper pondus honosque simul.*
Neoter[icus]⁵ 6

[I.]

Perillustri ac admodum Reverendo Patri
P[atri] BARLAAMO IASINSKI
 ARCHIMANDRITAE PIECZARIENSI
Domino, Pastori, Patrono, Maecenatique suo
Munificentissimo

Diuturnam Incolumitatem et perennem felicitatem.

[1.] Ad solennem in emerita honoris fastigia ascensum etiam meus animus laetantium sese turbae ingerit, Perillustris Antistes, tanto scilicet validiori impetu in Tui procurrit venerationem, quanto maior e distantiori spatio impetus intendi solet. Etiam enim ultra Philosophiae aliquantum licuit progredi metas ac in distans agere, ubi vectigales mecaenati plausus dare necessum est, nec pennam alioquin obsequentiore esse in suo munere oportuit, quam dum per tantam distantiam instipendiarias Patrono suo aggratulationes provolare necessum foret. Habetis nimirum magnae mentes commune quidpiam cum ipso Sole, quod et ille in altum sese erigens, in remotissima quaeque suos vibret radios; et vos in sublimes honorum evecti clivos, distantissimos quosque ad solennem ritum et tripudia excitetis. [2.] Quanquam non omnino distans est, cuius cliens animus affectu Comes, submissione famulus, propensione mancipium, pedisequo gressu Tibi famuletur et studiosa propensio cernuo ritu minimos quosque nutus sequi, immo praevolare prona existit. Quasi ideo duntaxat sollicitus mei animus a Te in Poloniam ac Lituaniam sese contulisset, ut ab Aquila Sarmatica et Equite Lituano⁶ pronius didicisset in Tua currere obsequia et ab illa candorem, ab hoc robur utrinque celeritatem in Tua obsequia derivare. Provolat itaque etiam nunc propensissimus in debitam Tibi venerationem animus; et cum gestientis laetitiae magnitudo sese intra viscera gaudentis capere nequeat, angustas pectoris latebras dedignata foris prominet, hacque pagina candoris sui indicio, Tuum comaret ante Conspectum. Nec mirare huius Exilis nimium Laboris Autorem, sese coram Te gratulabundum sistere haud ausum fuisse, quem ut pote Elinguem Oratorem et debitae Laudis rudissimum, ipsa infamis erubescendi necessitas absterruit. Maiorem ergo e longinquo intendi reverentiam arbitratus paginam hanc sui sermonis et affectus Ministram, levem alias, nisi a solo Tuo nomine pondus haberet, substituit, id unicum obnixè postulans, ut Candorem potius in ea legas, quam trivialem sterilis ingnii venam laboremque hunc non ex actu, sed ex conatu, nec ab Effectu, sed ex affectu velis aestimare.

Perillustri ac admodum Reverendae Paternitati
Vestrae D[omi]no Pastori Patrono
Maecenatique suo Munificentissimo
Faventissimus infimusque pedisequa.

Iam Tibi mi Lector supra mea Nomina dixi:
Nam Platano baculum junge sciesque virum.⁷

[II.]

[1.] Bene iterum habet Pieczariense Caelum pulchrae ut Lunae MARIAE, Praeses Illustrissime. Bene inquam dum Athlanti non impar successit Hercules Aptus uterque tanto ponderi baiulus. Nimirum Herculeis tantummodo aut Athlanteis, serenus hic VIRGINIS Olympus indiget Laceratis, infamem alias passurus occasum, si ignavo cuiquam Mirmidoni aut inertii incumberet Pumilioni. Quippe in hoc etiam rerum magnitudo non mediocrem quaerit et iactat gloriam, quod non nisi magno robore teneatur, minus habitura laudis, si exiguis staret viribus. Nec sane alium quempiam huic Virgineo Caelo oriri oportuit, nisi Te primae magnitudinis sydus, solem <d>xisse debueram, nisi quod in Te turpem, maculam nulla oculata Mathesis, imo ne Livor etiam sedulus rerum indagator possit suspicari.

[2.] Extincto primo sydere Illustrissimo illo Castore (Tuum loquor Antecessorem⁸) nitidus debueras oboriri Pollux hoc non nisi cum discrimine, quod ille non Exoratus oriatur, Tu vix invitus non tam viduato honori quam Expectantium obtutibus et desideriis illuxisti.⁹ Et certe eclypsato illo lucidissimo Phosphoro (Tuum dico Praedecessorem) squalidas maerorum noctes horridamque lacrymarum tempestatem unusquisque ominabatur, nisi serenior Phaebus tristem hunc VIRGINIS Pieczariensem irradiasses Olympum et pulsas maerorum nubibus, primum universis sudum restituisses palamque secisses, eo fertilitatem Divinissimi illius Palmitis (MARIAM loquor?) progressam esse, ut

uno a<v>ulso ramo non deficiat alter
aureus, et simili frondescat Virga metallo.¹⁰

[3.] Doleremus equidem deplorandum Antecessoris Tui obitum, nisi parem Te sibi viduatus reliquisset honori palamque ostendisset. Te non honoris duntaxat, sed etiam virtutum glorioseque factorum esse exasse haeredem, nec in locum tantum modo, verum etiam in mores suos immigrasse. Maiora nunquam Praedecessor Tuus sui desideria posteritati reliquisse poterat, quam dum prospexit ne desideraretur. Sed nec in Te minor redundat Gloria, ut enim sua praesto habet encomia Icon suo in omnibus assimilata prototypo, ita non mediocrem meretur laudem probus h<a>eres bono Antecessori in omnibus non dissimilis. Neque profecto pondus hoc honorarium in Te devolutum alios humeros ambitioso poscere conatu et debuerat, et potuerat, nisi Tuos, quos iam satis a[li]q[u]id muneris antegesta eiusmodi onera vires exercuere. Proluserunt nimirum

In Collegio
Mohileano
Rector

In Caenobio
Divi Nicolai
Abbas

ceteri honores, emerito huic Pastoreae dignitatis fastigio et solem hunc purpurata antegestorum honorum precessit aurora, quasi prodromo passu, in altiora honorum subsellia Tibi viam demonstraret. Proludium nempe honoris in primis Tibi fecerat Pallas Mohileana vel inde ominata Te olim Pieczariensi Caelo velut alterum praefuturum Iovem, e cuius cerebro tunc nata fuerat Mohileano Athaeneo.¹¹ Scilicet antequam in Immenso illo Gratiarum MARI, honorarium Pastoreae dignitatis, Navigium recitatus subiisses, debueras in placido illo Tullianae Eloquentiae flumine Mohileanis tunc palaestris late diffuso, honorariam rexisse triremem, ut vel inde ceteri discerent, honorariis et onerariis navibus regendis, nullum digni orem Argonautam, quam cui nitissima illa Pharos sapientia prae-lucet. Commiserat post suam Pastoralem virgam bonus ille Myrrhaenus Pastor Tuae Fideli dextrae, ut tempestive manum erudiret ad emeritos dignitatis Pastoreae fasces capessendos. Et certe levioere pondere vires erudire oportuit, ut graviora minus sentiret. Quippe succumbit quandoque magno pressus onere quisquis minori assuevisse neglexit. Sed quoniam modo et robore tum hanc, tum ceteras honorum moles sustineas, Hercules robustissime, narret Tuo nomine et meritis superba pagina.

[4.] ITAQUE HERCULES INVICTE

Primum Tibi robur in honorario pondere sustinendo
SAPIENTIA.

Facessite hinc robustissimi Sampsones, quorum vires tanto debiliores quanto magis ab imbelli hoste, quia femina profligatae. In hoc non nisi vestrum iactate robur, quod vobismet ipsis parentale exstruxerit monumentum, S<isy>phi veriores in propriam perniciem saxa rotantes. Non vos ego, non vos honorario ponderi adhibere velim, Illos potius, quorum totum robur desinit in sapientiam. Illos, inquam, robustissimos Hercules, qui plusquam laerneo ignorantiae monstro victoriosissime profligato, togita laureatique perennaturas suae sapientiae pyramydes tanquam Trophaeum erigunt immortale. Pergite ambitiosi honorum Tantalii, quo vos vesana impellit Cupido, nervos intendite, vires exantlate, enervate robur. Mehercle, fugientia regalium dignitatum poma ambitiosam vestri famem non satiabunt imo magis intendent et hanc obstinatam in honores pertinaciam elident eludentque. In solidum adamantem nova metamorphosi vestra abeant robora, mihi credite, haec tam ingens.

Vis consilii expers, mole ruet sua.¹²

[5.] Sola nimirum sapientia honoris baiula est, nec unquam felicius digniusve Laboriosi Iasones aureo honoris vellere potiuntur, quam dum per inundantem proprii sudoris pelagum navigantibus, Lucida sapientiae Pharos illuxerit. Nunquam facilius invios alias honorum labyrinthos solliciti ingrediuntur Thesei, quam dum certio rem prodromam Ariadnam illam, sapientiam inquam, habuerint. O quot absque hoc sapientiae Phosphoro, novi soles, deplorandi illi Phaetontes alta petunt, non aliud sui ambitiosi ausus recepturi premium, quam dolendum Exitum et Exitium.

... Tolluntur in altum,
ut lapsu graviore ruant.¹³

Claud[ianus]

[6.] Arduum scilicet iter est ad sublimia, et praealtam honorum magnitudinem, cognata excelsis vertigine ipsoque casu venerari quandoque contingit, quisquis infracto sapientiae robori non innititur. Icarus sit necesse est, Vitreo daturus Nomina ponto, quem non literario labori dedita penna, nec Atticae noctuae ala, sed leves nimium ambitiosi Conatus plumae in sublimia evexere. Solius sapientiae haec est seu natura, seu fortuna, ut ad sublimia honorum fastigia, eo gloriosiore quo solidiore passu eluctetur. Solius sapientiae tam firmum robur est, ut non tantum enervari, sed ingemiscere etiam honoraria mole pressum detestetur.

[7.] Eloquere iam lingua Tuum Mecaenamem et quidquid inter agnata Tibi concludis arcana Totum id effunde in vectigalia sapientiae Antistitis praeconia. Verum enimvero magnum id Tibi incumbit negotium inasuetata tanto oneri linga. Tutius Harpocratem, quam Tullium agere¹⁴ Tibi hic expedit, et aliqua tantum promere, plurima vero solo silentio et stupore venerari. Tanta nimirum sunt debita magnis virtutibus dicendi onera, ut quoties rudibus loquendi incumbunt linguis, toties insolita metamorphosi obmutescere efficiant. Quanquam non omnino etiam Praeses Illustrissime lucidus hic Tuae sapientiae Phaebus exiguis alienae laudis egeat facibus non immemor, quod

Ipsa sibi virtus pretium, nec Laudibus ullis
Erigitur plausuque petit clarescere vulgi.¹⁵

Claud[ianus]

[8.] Illuxerat ad huc in iuvenili aetate illa Tuae scientiae aurora serenum Roxolano Horisonti sudum ominata, ubi nec dum iuvenilia pretergressus tempora et iam senium attigeras non quidem aetate sed virtute, moribus et sapientia, vere maturus adolescens, cui nihil iuvenile fuerat praeter aetatem.¹⁶ In exiguo adhuc corpore Gigas latitabat animus,

Ex Collegio
Mohileano in
Academiam
Cracoviensem
migrat

unde nec strictioribus Mohileani Athenei contentus angustiis, amplissimis vix poterat Almae universitatis Cracoviensis Limitibus comprehendi, ut doceret magnis animis, aretas angustias, imo nec unum orbem posse sufficere. Non planm Tibi equidem iter in lycaeo Cracoviensi fuerat ad excelsos sapientiae clivos. Et amaena haec Tuae Doctrinae rosa non absque spinarum fuit satellitio, illudque tam suave tuae facundiae nectar, non sine apium aculeis. At vel inde maior Tuae Gloriae accessit cumulus, quod haec tanto gloriosiore, quanto fortiore animo pertuleris, doceresque Generosam Indolem nunquam per mollia incedere magnisque animis adversa esse Lydium lapidemque¹⁷ explorentur tantummodo non allidantur. Honorarias postea triremes quis Te nunc denegasset optime gubernaturum, cum in tanta adversorum tempestate sollicitam protunc tuae vitae ratem, tot agitatum fluctibus provid<e>que rexisses Argonauta, non alibi ratus agnoscendam nautae industriam, nisi in tempestate? Et certe antequam aureus nobis in solio enituisses, tot adversitatum ignibus explorari debueras, quippe

Ovid[ius]

... Fulvum spectatur in ignibus aurum.¹⁸

[9.] Quae vero in Academia Cracoviensi¹⁹ Tuae Doctrinae incrementa? Meritissimam Te tunc crederem Cynthiam maiora indies sapientiae incrementa accipientem, nisi quod ex plenilunio Tuae Doctrinae semper in augustantis nunquam decrescere potuisses. Venalis ibi ceteris philosophica laurea, Tuam ultro ambiebat frontem, quasi suam intelligeret felicitatem et gloriam, tam erudito vertice superbire, nec tantum ornamentum contulisse, quantum derivasse. Inest nimirum sua gloriae ambitio etiam rebus, vel inde suum valorem habituris si a magnis mentibus possideantur. Hoc unicum protunc in votis Tibi fuerat, aemulo spiritu cum Aquila Polona progredi, dum nativum ipsius ingenium aemulatus, irretortam palpebram ad solares sapientiae radios fixeras. Immo ausim dicere Sarmaticam volucrem alienis tunc, citra fabulam, ornatam fuisse corniculam plumis dum adventitiis in Te gloriaretur ornamentis, non quidem quod suis careret decoribus, verum quod Te parem suis iudicaverit. Sed ne alieno superbiret, suus iterum Orienti Phaebus illuxisti tanto desiderabilior, quanto sapientia illustrior, amaenam Roxolano Horisonti,²⁰ simul et animis serenitatem vibraturus. Phaenicenses tunc Borysthenis accolae credidisses Exortum tanti Planetae venerabundos expectare. Ipse Borysthenes Te redeunte fluctibus intumescere videbatur, ac si alterum Te sibi Xerxem²¹ polliceretur, pretiosiores virtutum compedes sibi iniecturum. Quid si memorem gaudentium de Tuo

Redit
Ki<j>oviam

reditu animorum Laetitiā? Amplissima illustrium virorum pectora nunquam maiores senserant angustias, quam dum tanta de Tuo adventu gaudia caepisse non poterant. Ipsa Mohileana Pallas nunquam maius hospitalitatis Documentum dederat, quam ad adventum tanti hospitis sui eruditi Domini propagatoris. Tum demum Mohileanae Palaestrae Te sibi gratulabuntur verum obtigisse Dionem aut Cleantem, cui diu noctuque Literariis incumbenti Lucubrationibus ignitissima sapientiae fax illuxerat; quasi metueret nigro aequori dedita penna ne absque ardente eiusmodi Pharo Icareo lapsu naufragium pateretur Dempseras tunc Gloriam vastissimo illi Gigant, totius saxei montis Aethnae baiulo Encellado, qui

Magister
in scholis
Mohileanis

quoties retractat onus cervice rebelli
... tunc Insula fundo
vertitur et dubiae nutant cum maenibus urbes.²²

Claudianus
De rapt[u]
Proser[pinae]

[10.] Tuis Hercules robustissime etsi integra Mohileani Parnasi rupes non tam Humeris quam sollicitis in docendo curis incubuerit, eo tamen gloriosior, quo magis infracto imo solidiore robore evaseris notumque omnibus feceris, sapientes animos premi posse non opprimi virtutemque magis adversis solidari. Obmutuit quondam adventante in terras aeterno VERBO Delphicus Romae Apollo,²³ eo stultior, quod ad ipsam sapientiam desipuit ad ipsamque facundissimam Numinis aeterni suadam factus est elinguis. Mohlieanus Apollo tum demum silentio terminum imposuit, cum et sollicitae in Tui reditum Expectationi nunquam facundius quam dum a Te sui protunc Parnassi Magistro igneum traxerat Entheum. Meram iurasses Memnonis statuum²⁴ Orsenitis Phaebi splendoribus in sonos animatam, nisi quod extra fabulas.

In poesi
magister

[11.] Verum desint cetera Tuae sublimi Doctrinae militancia argumenta, sufficit unica ad immortalem perennantis gloriae auxesim Tua in sacris sotris facundia. Periclem Te iam hic (citra omnem adulationis hyperblen) fulminantem dixero, nisi quod reboantia illa e sacris Exedris verborum fulmina, non montes sed mentes peterent frangerentque. Pieczarie<n>sis illa Virgineo sacra honori Fabrica nunquam caelo similior visa, quam dum Te solem perspicuis sacrae Doctrinae radiis faedas vitiorum nubes dispeipientem continuerit. Aurea tunc saecula arbitrari licuit, dum bonum Verbi Divini semen Te seminante,

Subito fruges Tellus inarata ferebat.²⁵

Ovid[ius]

Aureis scilicet Tuae sacrae facundiae meatibus plusquam septeno profu-
sissimi N<i>li gurgite, humana mens inundata sibi faecundam messem,
Tibi gloriam germinabat.

[12.] Personat iam publicae famae classicum
Io triumphale
Tibi mentium Victori,
Qui in sacris Exedris, ceu in Glorïae Theatro
5 Ad expugnanda humana pectora
totidem tela vibras,
Quotquot acerrima subtilium sensuum a cumina peroras
Tot animis vulnera infligis,
Quot verborum incisa loqueris,
10 Hic demum praenobilis animorum Triumphator,
Nisi quod sine sanguine,
Non sine gloria triumphasti!
Clarissimus in docendo,
Quem zelosus sacrae Doctrinae ardor irradiat,
15 Hinc non nisi obscurus,
Quod dubium omnibus reliqueris,
Utrum Oratorio an Divino
PNEUMATE
Perorasti?
20 Novus Rossiae Orphaeus,
Nisi quod flexanimo sacrae facundiae concentu
Non plantas verum arbores inversas
Commoveres.
SED
25 Verbisne, an factis eloquentior sis?
Anceps haeret animus.
Idem nempe Tibi fuit in Executione,
Quod in Doctrina,
In opere,
30 Quod in verbo,
Et ut clarius docere videreris,
Dicta factis illustrasti,
Quasi non docturus,
Nisi fecisses,
35 Nec facturus, nisi docuisses.

Et ubi Eloquentiae vis deficere videbatur,
 maiore factorum Energia compensasses.
 Nostri nimirum optime illud vatis monitum
 turpe est Doctori, dum culpa redarguit ipsum
 et illud:

40

Hi mihi Doctores semper placuere, docenda
 qui faciunt plus, quam qui facienda docent.²⁶

Cato
 Masse[nius]

Huic itaque Poetarum Doctrinae conformis,
 Magnam in sacris Exedris facundiam

45

Paribus virtutum praxibus

Illustrasti, adaequasti, superasti.

Hic demum Doctor, cui nulla speculatio non practica.

[13.] Sed ne clarissimum hoc Tuae in docendo facultatis luminare, in occulto quasi patriorum tantummodo paenatum radiasse videretur placuit eo nigram Inclitae Moscuæ Aquilam vel in sua nigredine Candidam illustrasse. Et certe tam praenobile bonum Communicabile ceteris esse debuit illumque pro Legato Moscuam eligi oportuit,²⁷ qui non minus publicum Commodum quam gloriam adauxisset. Hic demum serenissimam Invictissimorum Moscuæ Caesarum Maiestatem, cuius intensissimos, quia Caesareos splendores, nomine et re lucidus, quia IASINSKI geminasti? Solaribus sese innatam radiis, tum demum evidentissime praeceps in hostium vel perniciem, vel terrorem Moschovitica probavit Aquila, cum in Te ceu rutilantem sapientiae Phaebum attonitam protunc fixerat palpebram. Invidere iam tum desieramus suos Principibus Romanis Senecas, Magnisque Alexandris Stagyras, cum serenissimae quoque Principum M<o>schoviticorum aulae non impar obtigisses. Ibi demum Herculem Te probasti, dum aurea flexanimae suadae Catena citra fabulosum antiquitatis Commentum, tot tantosque animos in stuporem Tuique venerationem traxis<se>s.

Legatus
 Moscu[m]

[14.] Ergo ne, Hercules fortissime, Tuo infracto robori, quod totum in sapientiam abiit, tam ingens honoris Tibi collati moles incubuisse non debuerat? Illi retr<a>ctent eiusmodi onera, quorum non animus Verum brachia tantum infirmis gloriantur viribus, Equis aut Elephantibus similiores. Quid dico? Deteriores dixisse debueram, cum a belluis robore superentur. Sistite vos hic vel e posthumis Cineribus tricorpores illi Geriones centi manique Typhones certe cum Romano exclamabo vate,

... non viribus istis
 munera conveniunt.²⁸

Leonum monstrorumque haec Laus esto praevalidis niti in Corpore viribus. Animus humanus solus est, qui brutis nobiliores non efficit, hic si suas enervari nescias sapientiae vires habeat, suum illi emeritum honoris debetur onus, ut palmari virtute vel ipso pondere in altius erigatur.

[III.]

- Po cóż, Leszku,²⁹ w dalekie puszczasz się zawody?³⁰
 Jakiej się po twych pracach spodziewasz nagrody?
 Czem tak chybko koniowi słabe puszczasz wodze?
 Czem po gładkiej hartowne groty ścielesz drodze?
 5 Czyli prze to, że wieki żelazne nastały,³¹
 Żelazneć żniwo w grotach posianych dać miały?
 Czyli prze to, że ostrą drogę lubi cnota,
 Skąd jej biec przez groty jedyna ochota?
 Czyli żebyś tym prędzej dobieżał korony,
 10 Skąd ci każdy hak w drodze bodziec zaostrzony?
 Czyli że śliska barzo do honorów droga
 Przez groty nie tak prędko powinie się noga?
 Lecz daremna fatyga, dar<e>mne twe poty,
 Niepotrzebna impreza takowej ochoty,³²
 15 Jeśli się do korony tak barzo ubijasz,
 Nadaremno się pocisz, próżno się uwijasz.
 Nikt jeszcze godnie w świecie nie siedział na tronie,
 Jeśli mu laurem Mądrość nie zdobyła skronie.
 Trzeba się z morzem nauk wyzwolonych³³ biedzieć,
 20 Gdy na miłym honorów porcie pragniesz siedzieć.
 Ten tylko godnie na tron wysoki wstępuje,
 Komu więc przy zasługach Mądrość kredensuje.
 Inaczej do honorów noga się powinie,
 Kto na tak śliskiej drodze mądrością nie słyne.
 25 Na swój większy upadek w górę się wynosi,
 Jeśli kogo być mądrym Minerwa nie głosi.³⁴
 Niechaj ów rzymski cesarz,³⁵ potentat waleczny
 W sławne Kapitolijum czyni krok bezpieczny,³⁶
 Niech przez posłane hardych nieprzyjaciół głowy
 30 Na cesarstwo wstępuje zwycięzca surowy,
 Niech krew jego purpurze dodaje rubryki,
 Którą mężnie wylały nieprzyjaciół szyki.
 Wszystko to za nic, kiedy przy takowej mocy
 Mądrość tamże nie siadła w jednejże karocy.³⁷
 35 Za nic z wojennym Marsem waleczna Bellona,
 Gdy oraz Pallas z niemi nie będzie złączona.
 I laur tu tryumfalny prędziuchno zwiędnieje,
 Gdy go Pallas kastalskim strumieniem nie zleje.

Inducitur Lesco
 Fraudulentus per
 uncus ferreos
 indigne corona[m]
 regiam in meta
 accurrens

- Zwycięska palma w kupres prędko się odmieni,³⁸
 40 Gdy ją na krwawym placu³⁹ Pallas nie wkorzeni.
 Mądrość tedy daleko celniejsza nad siły,
 Której ani śmiertelne roztrąca mogiły
 Ni Czas kłębem swym żarłocznym z ziemią zrównać może,
 Ni okropne Plutona nie ogarnie łożę.
- 45 Skały dyjamentowe, krzemienne marmury
 Wystawione na podziw od samej natury –
 Wszystko to Czas zębataj równo z ziemią ścięła,⁴⁰
 Wszystko w ciemnym zagrzebia Atropos popiele.
 Sama Mądrość takim się przywilejem szczyti,
 50 Że jej Kloto śmiertelnych nie uprzedzie nici.⁴¹
 Sama Mądrość jedyna godnie thron osiada,
 Sama berłem królewskim liczne państwa włada,
 Sama niewiedniejącym laurem zdobi skronie,
 Sama godnie w perłowej jaśnieje koronie.
- 55 I ty, ARCHIMA<N>DRYTO,⁴² godny Infułacie,⁴³
 Nie skądinąd w pasterskiej zajaśniałeś szacie,
 Nie kto inny powierzył Tobie pastorały,
 Tylko Mądrość, której Cię ręce piastowały.
 Ona Ciebie z młodych lat wypielegnowała,
 60 Ona Tobie talenta takowe nadała,
 Ona Ciebie przymioty temi ozdobiła
 I Apollinowym Cię laurem <z>wieńczyła.
 Ani Tobie sam Euryp w swoich tamach kręty
 Niewywikłane jakie mógł uczynić wstręty,⁴⁴
- 65 Ani mówcy rzymskiego słodkomruczne⁴⁵ zdroje
 Zalać mogły żarliwą nauk pilność Twoją.⁴⁶
 Biorę za świadka samę litewską Pogonię,⁴⁷
 Jakoś niegdy zostając w palladyjskim gronie,⁴⁸
 W znacznym nauk progressie z nią biegł na wyścigi,
 70 A minąwszy niedbalstwa i ospalstwa ligi,⁴⁹
 Takieś między innemi zajaśniał w mądrości,
 Jako księżyc przy gwiazdach w okropnej ciemności.
 Świadkiem jest Orzeł polski,⁵⁰ który w bystrym locie
 Ustał, by pragnąc zrównać Twej w naukach cnoście.
- 75 Niech bowiem jak chce, lata pod niebem wysoko,
 Niech w słoneczny luminarz swoje wlepie oko.
 Nie to orzeł, co bystro pierzchliwemi pióry
 Samej niemal tyka się obłoczystej góry,⁵¹

To mi orzeł, co bystrym swej mądrości lotem
 80 Z gwiazdonośnym Empiru równa się obrotem.⁵²
 To orzeł, co Pegaza skrzydły obarczony
 Swą mądrością przenika same górne strony.⁵³
 Dają jeszcze świadectwo dowodowi memu
 Krakowskiego przesławne rostra Akademu,⁵⁴
 85 Kiedy Twoja w naukach dzielność tak jaśniała,
 Że od wszystkiego applauz Akademu⁵⁵ miała.
 Lecz przywoździć to na plac⁵⁶ nie mojej jest siły,
 Czym się cudze krainy jak nie swym szczyciły.
 Dosyć tylko namienić,⁵⁷ gdy wypisać zgoła
 90 Błażego rymotwórce dowcip nie wydoła.
 W tym raczej niech Apollo konceptu dodaje,
 Czym się po dziś dzień szczycą roxolańskie kraje.
 Mohileańskie muzy⁵⁸ i ty, Apollinie,
 I wy, dwójbarczystego⁵⁹ Parnasu boginie!⁶⁰
 95 Czy wasz wdzięczny już Parnas całe spustoszały?
 Czyli wam wdzięczn⟨o⟩brzmiające struny się porwały?
 Że więc Dobrodziejowi swemu żadnej noty
 Zgodnym nie gra koncentem⁶¹ wasz barbiton⁶² złoty.
 Czy snadź Parnas Mohiły⁶³ Apollo w tym czasie
 100 Opuściwszy, Admeta znowu bydło pasie?
 A tak po nim żałobne nuczicie ⟨koncenty⟩,
 Przeplatając swe dźwięki smutnemi lamenty?
 Czyli wam już wieszczego nie stało strumienia?
 Czyli żałobne nucąc po MOHILE⁶⁴ pienia,
 105 W gorzkim się łez strumieniu wasze topi lice
 A kopytem Pegaza wrytą krynice⁶⁵
 Całe we łzy zmieniawszy w niej się zatapiacie
 Po płacziwej waszego fundatora stracie?
 O, gdzieś jest KIJOWSKIEGO Parnassu⁶⁶ Athlasie?⁶⁷
 110 Czy cię na Elizyjskich Kłoto Polach pasie?
 Czyś tam kędy ognisty Phoebus swemi włosy
 Światłorodne oświeca Jowisza niebiosy?
 Czy cię z twego Parnassu Pegaz wiatrolotny⁶⁸
 Na skrzydlastym wniósł barku w gmach niebios obrotny?⁶⁹
 115 Czy cię w twardym zakryła Atropos marmurze?
 Czy w grobowej cię tai Mauzola strukturze?⁷⁰
 O, gdyby cię, Mohiło, sławny fundatorze
 Przy podziemnym już dłużej nie trzymając dworze⁷¹

- Nam na świat przywróciła Kloto nieużyta,⁷²
 120 Zaraz byś się zmieniwszy wszystek w Heraklita,⁷³
 Tak znaczną oplakiwał twoich szkół ruinę⁷⁴
 I fundacyj twych nadder ciężką obalinę.
 Oto już już twój Parnas, Rossyje⁷⁵ ozdoba⁷⁶
 Do ciemnego się wali z tobą współ groba.⁷⁷
 125 I co się nim przed czasy Rossyja szczyciła
 Teraz z niego grobowa Minerwie mogiła.
 Nie słyhać, aby na nim wesołe padwany⁷⁸
 Lub wdzięczny jaki koncert od muz był zagrany.
 Wszystko się odmieniło w pochmurną żalobę.
 130 Właśnie jak w swym sieroctwie skamiała Nijobe⁷⁹
 Przy śmiertelnej zginionych swoich dzieciak chwili,
 Łzami się zalewając smutne pienia kwili,
 Tak przy mohileńskim muzy Helikonie,⁸⁰
 Każda z nich w gorzkopłynnym łez potoku tonie.⁸¹
 135 Lecz przestańcież już płaczów tych, miłe Kameny,
 Niech więc łzami nie płyną wasze Hipokreny!
 Już fundatora swego opuściwszy mary,
 Znowu się do złoconej cofnicie cythary.
 Wielką wprawdzie wam szkodę wyrządziła Kloto,
 140 Kiedy w ciemnym zagrzebła grobie wasze złoto,
 Kiedy, mówię, śmiertelną zgnilej ziemi bryłę
 Włożyła na waszego sławnego Mohiłę.
 Jednakże moja rada niech waszego serca
 Nie owszeki ból trapi, okrutny morderca.
 145 Macie albowiem ludzi uczonych tak siła,⁸²
 Z których każdy może być wasz drugi Mohiła.
 Oto między innemi JASIŃSKIEGO macie.
 Wszak już jego ku sobie dobrodziejstwa znacie.
 Doznałeś jego łaski, miły Helikonie,
 150 Gdy przy rektorskim tobą rządził Scypijon*<i>*e.⁸³
 O, jakeście wesoło w ten czas, muzy, grały,
 Gdyście przy swym Parnassie tego rządcę⁸⁴ miały!
 Uznałyście i w ten czas dobroczynność jego,
 Kiedy się z horyzontu wróciwszy polskiego,⁸⁵
 155 Wszystką swą na to prace, wszystkie łożył siły,
 By się szerzył w naukach wasz Helikon miły.
 O, jakie tu, Apollo, masz oddawać dzięki,
 Mile na wdzięcznej lutni rezonując dźwięki!

- O, jakieś mu grać winien słodkobrzmiaące tony,
 160 Gdyś był w ten czas od niego lawrem uwieńczony!
 A czyż nie doznawasz łask jego i w tym czasie,
 Osierociały cnego Mohiły Parnasie?
 Wierz mi, że nie tak na tve już już oschłe brzegi
 Hurmem się wałą zdrojów kastalskich⁸⁶ szeregi,
 165 Nie tak wód hypokreńskich wspanione kanały⁸⁷
 Zlewają się na twoje lawrem sute⁸⁸ skały,
 Jako więc twój Mecaenas obfite Paktole
 Na zwiędniałe tve leje helikońskie pole.
 Przyznaj bowiem, skąd to masz, miły Apollinie,
 170 Że twój Parnas nie jęczy dotychczas w ruinie.
 Przyznaj, kto od ostatniej ciebie broni straty,
 Kto mądręmi cię dotąd wspiera literaty.
 Kto więc oto wszystkimi siłami się trudzi
 Byś miał zawsze przy sobie nauczonych ludzi?⁸⁹
 175 Jego to masz przypisać staraniu i pieczy,
 Z jego mądrych przemyśłów tve się dzieją rzeczy.
 Więc już, mohileańskie muzy owdowiałe,
 Za takie dobrodziejstwa ku sobie niemałe
 Rznicie na wdzięcznych lutniach wesołe balety,
 180 A płaczorodnym threnom oddawszy walety,⁹⁰
 Na parnaskim wesoło zagrajcie szpince,⁹¹
 Dobrodzieja swojego sławiaąc po wszem świecie.
 Lecz czy tylkoż z tej miary nieśmiertelną chwałę
 Ten wasz Patron zasłużył, muzy zsierociałe?
 185 Ma on dosyć talentów, ma wrodzone cnoty
 I od samej natury wspaniałe przymioty,
 Czego trudno waszemi zwątlonemi głosy
 Godnie jako należy wynieść pod niebiosy.
 Szczególną jego dzielność w kaznodziejskiej mowie⁹²
 190 Któraż z was, miłe muzy, dostatecznie powie?⁹³
 Niech się Demostenesem chępią greckie strony,
 Niech rzymskie Tullijusza wynoszą Tryjony,
 Których wytworna mowa taką moc miewała,
 Że na assens i myśli ludzkie krępowała.⁹⁴
 195 Mają swych Tullijuszów i cni Roxolanie
 Za Demostenesa im sam JASIŃSKI stanie.⁹⁵
 Świadczą tve same Pańskie w Rossyjej świątnice,⁹⁶
 Świadczą niezwyciężone moskiewskie stolice.⁹⁷

Świadczy Cerkiew Pieczerska⁹⁸ cudami wślawiona,
200 Honorowi Przejrzystej PANNY poświęcona,
Która w ten czas najbarziej niebem się być zdała,
Gdy w niej jego nauka wszystkim rozjaśniała.⁹⁹
A tak przyznaj, Zazdrości, choć wstyd starszy z czoła,
Czy pasterską ten godność¹⁰⁰ nie zasłużył zgoła?
205 Przyznaj, czy nie słuszna rzecz, by takie przymioty
Niewiedniejącej chwały zdołał wieniec złoty?
I któżby takie perły nie wprawiał w korony,
Kto by w kącie luminarz chował zapalony?¹⁰¹

[IV.]

[1.] Sed non solo duntaxat infracto Sapientiae robori tanti honoris bajulus inniteris, Hercules Honorate! Insunt Tuo forti animo ad eiusmodi onera quotquot virtutes, totidem inexantlati ne rui, infamem Tui lapsum nunquam permissuri. Eminet hic inter cetera enervari nescia Tuae mentis robora, ceu sol inter sydera non humile Laudis argumentum Tua

HUMILITAS RELIGIOSA.

[2.] Hic jam phalerata Tuis in decoribus Suada humiliori progredere passu, ubi Humilitas Tibi materia, Antistiti individua comes est. Arroganti sublimioris facundiae nefas hic incedere cothurnus, ubi infensissima arrogantiae hostis humilitas adversantem superbiae fastum aut pellit aut fugit. Nec in altum jam tibi penna hic evolare licet, ubi gravitas pondusque materiae sublimia petere vetat. Nisi forte vel inde in altum te calame attollere praesumis, quod tibi ipsa virtutum Princeps Humilitas non humilis est scribendi materies. Non me equidem latet, Praesul Illustrissime, quod etiam hanc exilem non tam panegyrim, quam debitum suppedanae Venerationis Vectigal Tuae aegre ferat Humilitas, nullius unquam indiga laudis. Nihilominus tamen spectandum est, tam quod Tua modestia pati potest, quam quod virtutibus debeatur. Maiora nunquam Tui Animi submissio meretur encomia, quam cum illa detestetur. Tum demum facundissima in Tui Laudem posteritatis ora v<i>ndicas, dum pro tantis virtutibus unicum duntaxat poscis silentium. Magnae, fateor, audaciae etiam me hoc arguit, quod hanc infensam tuae Humilitati encomiasticam paginam Tuo nomine cohonestare ausus fuerim, non ignarus illis tantum opportunus esse panegyres, quorum turpia facta pulchro encomiorum praetextu necessum est adornare. Sed vel exinde luculentius Tuae submissionis documentum patebit, Praeses Illustrissime, si hoc exile venerationis meae folium minime perosus, solitam tantis ausibus dederis veniam, eo licentiosius hic agere licuit, quanto facilius huic audatae venia a submississima Tui mense sperabatur. Tanti nimirum ausus veniam mihi pollicetur illa Tua Humilitas, quae Religioni decus, Tibi gloria, omnibus Exemplar praesto fuit. O Te Erythreum unionem, qui cum tanti sis pretii, in vilissima religiosae submissionis concha lates! Non tibi tantae animi dotes fastum pariunt, non Te tantarum scientiarum entheus inflat, neque tantae sapientiae sublimitas in altum extollit.

[3.] PORTENTA RERUM!

Ceteris vix tota sufficit vita

Ad hoc unum,

Ut discant vitam contemnere,
 Et cum rudem eorum naturam
 5 Melior artifex Doctrina perfecerit,
 O quam turpiter magnas Ingenii virtutes
 Paribus arrogantiae aequant vitiis,
 Tygridum marmorumque more
 Maculas inter sua decora ostentantes
 10 Assurgunt in altum,
 Quasi non alia Incrementi ratione magnos esse eis liceret,
 Nisi elato superbiae fastu attollerentur
 Tum demum minimi,
 Cum sibi vidantur maximi,
 15 Ipsa sua Gigantea magnitudine Pigmei,
 Nec unquam rudiores magis,
 Quam cum se eruditissimos indicaverunt,
 Ab ipsis Doctrinae splendoribus
 Infames ducunt superbiae Ecclipses,
 20 Tum demum stultissimi,
 Cum virtutum Magistrae Humilitati
 Parere nesciant.

[4.] Sed perge superba frons, quo te tua vesana impellit arrogantia, incede sublimi cothurno, ingere fastuoso ambitu nubibus verticem, mihi crede, ultra ceteros licet Tibi eminere videris, non tamen ultra lapsum. Disceres hic utinam obcaecata in Tuam perniciem arrogantia, quam periculosa sint sublimia, magisque praecipiti casui obnoxia, quippe:

[5.] Ocius ventis agitatur ingens Horatius
 pinus et celsae graviore casu
 decidunt turres feriun<t>que summos
 flumina montes.¹⁰²
 5 Verum mirari desino:
 Quanto enim quisque levior, tanto facilius in altum at(que),
 Lancis instar,
 Cuius alterutra pars vacua sursum,
 Alterutra metallis onusta deorsum tendit.
 10 Magni ponderis haec est natura difficillime in altum erigi,
 Nec Tibi dispar est Ingenium,
 PRAESES ILLUSTRISSE,
 Cuius tanto profundior Humilitas

15 Quanto maioribus onerata et ornata dotibus:

Hoc felici pondere deorsum premitur.

Onerariae navi Te assimilem crederem,

Quae nunquam profundius natat,

Quam dum pretiosis mercibus oneratur.

Fortunatas honorum insulas es infulas

20 Quidni tutissimus attigisses?

Tanto enim validius ratis naufragos retundit fluctus,

Quanto profundius secat aequor.

Verum absiste, penna!

Extra vires hic Tuas est

25 Tantam animi metiri profunditatem,

Nisi fort<e> velis ipso Casu Icareo

Hanc Humilitatis ab<i>ssum venerari.

Loquatur hic ipse contemptus Honor

Et suam iniuriam,

30 Et sui Contentorem Antistis Animum:

Nunquam honorarios magis fasces¹⁰³ merebaris,

PRAESES DIGNISSIME,

Quam cum illos in Collegio Mohileano ultro spreveras.¹⁰⁴

Tunc vel maximum honoris illicium extitisti,

35 Cum eum effugisses.

Nunquam verior Honoris Magnes,

Quam cum magnus esse renueris

Nunquam Tu Tibi clarior visus,

Quam cum privatus in Pieczariensi Claustro lateres.

40 Tum demum praeesse Tibi videbaris,

Cum ibi subesce elegeris:

Nunquam Maior Dominus,

Quam cum Ancillae Domini famulus,

Hoc ipso imperare arbitratus,

45 Quod pareres.

Nec mirum te ad Criptas Divorum magis vivere praelegisse:

Quippe haec natura metallorum thesaurorumque

In altis specubus latuisse.

Caebium Divi NICOALI¹⁰⁵

50 Nunquam Tibi minus gratum,

Quam cum gratiam in conferendo honore praestitisset;

Contemptus tunc quosdam obtulisse Tibi videbatur,

Dum honores conferret.

Rectorem dignita-
<t>em ultro
relinquit in
collegio
Mohileano.

Invitus
adhibetur
Praelaturae
in caenobio
D[ivi]
Nicolai.

Quanta tunc cum pertinaci honori Tibi fuit reluctantia!
 55 Certe praevaluisses tua resistentia omnium suffragiis,
 <N>isi suo nominis in etymo VICTORIA NICOLAUS¹⁰⁶
 Te protunc omnium votis Rebellem evicisset,
 Palamque fecisset
 Honorem umbrae instar fugientium esse sequacissimum.
 60 Quanquam Dignitas etsi fasces Tibi dederat,
 Submissionem eripere nequiverat.
 Etiam enim cum in honoribus ceteris praefuisses,
 Par omnibus fueris,
 Hoc tantum ceteris maior,
 65 Quia melior.
 Plerisque honores vulgo transmutant mores,¹⁰⁷
 Quibus ultra Com<m>une moralium sortem evectis,
 Omnia cum liceat, non licet esse bonos.
 A Te procul haec probrosa Metamorphosis,
 70 Quod non minus Hominem Te esse,
 Quam Hominibus praeesse noveras.
 Quanta Tibi Eruditorum Caputum veneratio!
 Ut palam sit,
 Quot quantisque ipse sis instructus scientiis,
 75 Qui sic amas alienas.
 ERGO IAM
 Pertinacissime fugentium Honor,
 Tene tuum Contemptorem aureis nunc Pastoreae Dignitatis
 Comp<e>dibus innodatum
 Contemptusque tuos aliter ulcisci nec debueras nec potueras,
 80 Nisi sic Tuum Transfugam mancipasses,
 Ligaverat olim gemmea torque Tyrius populus Herculem a se
 fugiturum.¹⁰⁸
 Tu Honor iniuriarum Tuarum ultor aequissime
 Tanto nervosius hunc illiga HERCULEM,
 Quanto magis tuis reluctatur vinculis,
 85 Vel ipsos Gor<d>ios nodos¹⁰⁹
 Limatissima Ingenii acie soluturus.

[v.]

Darmo się w same nieba pniesz, cedrze wysoki,
 Darmo, dumny, wirzchołkiem sięgasz aż w obłoki!
 Jeżeliś nad innymi drzewy władnąć chciwy,
 Darmo sobie przywłaszczasz te praerogatywy.
 5   Moja rada: lepiej by poniechać tej dumy,
       Bo skoro tylko nagle wstaną wiatrów szumy,
       Skoro się wysforują na cię z dzikiej strony
       Z burzliwym nagle wichrem przykre Aquilony,
 Aż wnet twoje gałęzie majem uwieńczone
 10   W błocie się taczać muszą gwałtem obalone.
       Więc lepiej się nad inne nie wynosić drzewa,
       Boć zwyczajnie pokora swoją folgę miewa.¹¹⁰
 Ani by Jowisz straszny na krzemienne skały
       Trójzębne często ciskał piorunowe strzały,
 15   Kiedyby swą zuchwałą nadętą hardością
       Niebiosom nie groziły swoją wysokością.
 Płaczą jeszcze dotychczas helijackie córy¹¹¹
       Phaetonta ruiny z empirejskiej góry,
       Jęczy w ciężkiej Ikarus niewoli Neptuna,
 20   Gdy mu pierzchliwe skrzydła zgołiła Fortuna.
 Lecz na kogóż narzekać? W kogo wmawiać winę?
       Że tak straszną swę zguby ponieśli ruinę?
       Nie wylatywać było,¹¹² Ikarze zuchwały,
       Aż pod samego nieba ogniste upały!
 25   Jeśli cię woskowemi skrzydły obarczono,
       Niewielkim cię, nieboże, skarbem nadarżono.
       Orły lubo bystreimi opatrzone pióry
       Tykać jednak nie śmieją złotej niebios góry.¹¹³
 A ty, z wosku skleciwszy słabe skrzydła twoje,
 30   Pragniesz wlecieć aż w same Empiru podwoje?
       Lecz i ty, Phaetoncie, niemądry w tej mierze,
       Żeś ognisty wóz pędził po najwyższej sphaerze!¹¹⁴
 Trzeba było na takiej niebezpiecznej drodze
       Rączemu Pegazowi¹¹⁵ ściślej trzymać wodze.
 35   Niechby była porywczosć hamulcem ujęta
       Wiatrogonnego w chybkim locie pyroenta.
 I komośliwy Phlegon spuściłby był skrzydła,
       Kiedyby go stalowe trzymały wędzidła.

Cóż było po tym w górę fryzy¹¹⁶ pędzić lotne?
 40 Traktem było zwyczajnym kierować obrotne
 Twej ognistej karety w bystrym biegu koła.¹¹⁷
 Pewnie byś w tę ruinę nie popadł był zgoła.
 Ale kiedyś wysoko wyjeżdżał nad miarę,
 Słuszną ponosisz dumnej twej imprezy karę.
 45 Tak to gdy kto wysoko z presumpcją¹¹⁸ jedzie
 Właśnie jakby po śliskim postępował ledzie,¹¹⁹
 Tak zwyczajnie wyniosłe myśli popłacają,
 Takie sceny tragiczne ten epilog mają.
 Lepiej daleko niskim gdy kto torem chodzi:
 50 Choć padnie, z niska przecie nie tak mu zaszkodzi.
 Niechajże dumnym pędem wyleci wysoce,
 Pewnie po tym upadszy, kości pogruchoce.
 Cóż tu rzec o JASIŃSKIM, godnym honoracie,
 W całej wszędzie Rossyjej sławnym literacie?
 55 Czy podobno i on myśl hardą w sobie trzyma?
 Czy także presumpcja jaka go nadyma?
 Przy takowych talentach, przy takim rozumie
 Już by się drugi wszystek w swej zatopił dumie,
 Zaraz by w Dedalowe skrzydła w lot przybrany
 60 Wylatywał nad same wyniosłe libany.
 A tu im się wspanialsze przymioty zachodzą,
 Tym też większą onemu submissyję rodzą.
 Właśnie jak w Hesperydzie płodonośne drzewa
 Im które frukt obfitszy pospolicie miewa,
 65 Tym też głębiej korzenie swoje w ziemi szczepi,
 Tak tu czym większe cnoty krzewią się najlepiej,¹²⁰
 Tym głębszy mają w jego fundament pokorze,
 Która w jego serdecznym rezyduje dworze.
 Żadnego mu nie czynią wstrętu do pokory
 70 Tak wysokie w zasługach nadane honory,
 Na których z szczególnego on przymusu siedzi,
 Żadna go ambycja do nich nie uprzędzi.
 Same by tu o takiej pokorze świadczyły
 Osierociałe muzy sławnego MOHIŁY,
 75 Gdzie na żadne starszeństwa nie będąc skwapliwy,¹²¹
 Same rektorskie wzgardził tam praerogatywy.
 O, jak w ten czas Minerwę nabawił żalości,
 Kiedy przy niej rektorskie pogardził godności!

To to akt heroiczny, bez pochyby godny,
80 By go wpisał w swe księgi Olimp światłorodny
Pogardzić wysokimi dygnitarstw splendory
Dobrowolnie być sługą z pana dla pokory.
Lecz i stąd poznać jego pokorną naturę,
Gdy na świętonikolską godnie praelaturę¹²²
85 Jednostajnym był głosem od wszystkich obrany,
Gdzie upornie rzucając ten honor nadany
Nie już ambycjami, jako to więc bywa,
Lecz kontemptem zwyczajnie honorów nabywa.
Ale o tym obszerniej już mówić nie trzeba,
90 Bo jak w jasne południe ognistego Pheba
Darmo palcem skazywać, tak i moje rymy
Nadaremne są o tym, co wszyscy widzimy.
Lepiej by tu brać przykład, a do takiej cnoty
W naśladowaniu pilnej przykładać ochoty.
95 Więc już słusznie pasterskie, Ojczy, pastorały
Za tak znaczne przymioty Tobie się dostały.
Jako bowiem ciężarem palma naciśniona
Barziej bywa z natury w górę wywyższona,
Tak i tego ma godność potykać wysoka,
100 Kogo schyla jak palmę pokora głęboka.

[VI.]

[1.] Sed quid ego HERCULEM in exigua tabella depingo? Digitum satis est cum celeberrimo illo Pictore Apelle expressisse, unde facile agnosceretur Gigas.¹²³ Herculeam <m>etiri proceritatem exigua Calami brevitatem quis unquam ausus fuerit? Mehercle haud tanti est Attica Minervae Noctua, ut apertam in solem pupillam figere valeat. Extra vires illius est, quod infra Tuas, HERCULES validissime, cui tam facile est oratoriam vim superare atque portentosa illa plusquam Lerneae paludis monstra profligasse. Taceo hic tuam Religiosam Pietatem, quae tantum profecit apud ceteros, ut nihil discere velint, quod non Tua illos doceant Pietatis Exempla. Praeteribo sollicitam illam in restaurando Divi NICOLAI Caenobio Oeconomiam. Hic demum Herculem Te luculentissime probaveras, dum tantae moli lapsurae, non tam impavidos humeros, quam auream manum supposueris. Erexisti Ill<o> Turrim¹²⁴ nunquam altiorum futuram, quam cum a tali stetit Architecto. Et certe Divo Nicolao, hoc est victoriae, aliud Trophaeum erexisse nec debueras, nec potueras, nisi portam triumphalem. Ut faciliorem accessum ad Te Tuique pectoris penetralia monstrasses, tantam instaurasti Portam ingressuris? In hoc dubium reliquisti, utrum illa fabrica vocalior sit a campanarum aere, quod continet, an ab illo quo stetit. Dilatasti Caenobium illud maiore spatio, ut doceres magnae proceritatis Contentum in exig<u>o Continente latere haud posse. Praetermitto etiam hic Tuam sedulam circa Libros assiduitatem, cui tantopere annexus es, ut cum Mortuis Tibi Consortium quoddam inesse videatur, ne vel inde sis immemor bene mori. Quanquam nunquam male moritur quisquis bene vixerit. Quippe etiam vitae haec Allegoria est: non alium post bona opera desinere in epilogum nisi optimum.

[2.] Solam ego hic Tua silere nec debeo, nec possum, prodigam
 IN STUDIO S LIBERALITATEM.
 Corruit iam mea venerabunda Suada Tuos ad pedes,
 PATER MUNIFICENTISSIME,
 5 Aures quaerit in pedibus,
 Quia non verbis, sed veneratione facundior est.
 Nunquam altius assurrexisse sibi visa,
 Quam cum Tuum iaceat ante Conspectum.
 Nunquam ornatior,
 10 Quam cum Tui sublime vestigium ipsi pro Diademate sit.
 Tum demum limatissima,
 Cum Tuis atteratur pedibus.
 Ambient ceteri sexcentos Poetarum Pedes,¹²⁵

15   Vel in tanta pedum multitudine futuri Claudiani,
                       Mea suada non alios quaerit pedes
                                   Quam Tuos,
                                   Nunquam gloriosius ingressura,
                                   Quam Tuo innixa poplite.
 20   Et quidni venerabunda procumbat ante Te
 A cuius solius aurea manu habet, quod stare possit?
                       Toties nimirum aurea manu eam existi,
                                   Quoties coram Te collapsa fuerat.
                                   Nunquam liberior a ruinis,
                                   Quam cum in Tuo conspectu rueret.
 25   Hic demum paradoxum,
                       Quod ipsa coram Te ruina altior extitisset.
 Eluat hic turpem mendacii labem Antiquitas vel ipso aureo imbre,
                       Quem nascente Pallade decidisse praedicat.¹²⁶
                       Verior imber aureus toties meam Palladem irrigat,
 30   Quoties Tuae liberalitatis munificae solvuntur ostia,
                                   Nec certe suo nominis in etymo Platanus¹²⁷
                       In quantamcunque doctrinae amaenitatem effloruisset,
                                   Nisi aureis imbribus a Te inudaretur.
 Porfirianam arborem hinc vel maxime in philosophica arena mihi
                                   Pullulasse arbitror,¹²⁸
 35   Quod munifico Tuae manus Latice irrigaretur.
                                   Fecunditatem Ingenii quidni speres,
                       Ubi tanta beneficiorum exundantia accesserit?
                       Nisi forte inde steriles Alumnos Tuos putaveris,
                                   Quod viva sint marmora,
 40   Quibus Sanctior extra fabulas Deucalion
                                   Toties vitam dedisti,
                                   Quoties aurea perituris anima inspirasti.
                       Quotquot beneficia suis Alu<m>nis Tua munifica manus,
                       Totidem peren<n>aturos gratitudinis insculpsit characteres
 45   Vivis his Marmoribus, an Memnoniis Lapidibus¹²⁹
                                   Tuam Munificentiam aeternum locuturis.
 Nec iam laesus tantummodo verus et beneficus scribit in marmore,
                                   Tanto profundius,
                                   Quanto major vis inest auro,
 50   Quod perrumpere amat saxa potentius
                                   ictu fulmineo.¹³⁰

Horat[ius]

Et quidni nos Alumnos Tuos celerrimos olim in Tua obsequia
                                   habuisses,

Quibus aureum praesto calcar fuit?
Sed nec inde in Tuos nutus tardi esse possumus,
55 Quod nos, Tibi olim servientes, literariae pennae assiduo adhibebas
ICAROS VERIORES,
Nisi quod non in pontum verum coram Te, exundante munificentiae
Nilo,
cadere nobis pronum sit.
Ad altiora nos tunc formasse quis Te deneget?
60 Qui nos continuo pennae aptaveras,
Tanto altius postea subvolaturos,
Quanto sublimius Literaria penna evolat.
Habe igitur nos in Tua obsequia velocissimos,
Quibus tam aureos stimulos quam Literarias pennas
65 ADMOVISTI!

[VII.]

- Niech swoją chlubi Arabija dołę,¹³¹
 Że perłorodne wylewa Paktole,¹³²
 Niech wiecznej sobie dank przywłaszcza chwały,
 Że się złotemi wspaniała kanały.
- 5 Niechaj nabywa stąd u świata wagi,
 Że się złotemi otoczyła Tagi,
 Niech Hydasp¹³³ drogi stąd na świecie słynie,
 Że perłowemi strumieniami płynie.
- Niech Hermus wszystek zatapia się w chwale,
 10 Że złotopłynne zwykł wybuchać fale,
 Niechaj i Ganges swe wynosi brzegi,
 Że się złotemi zapienia szeregi.
- A mój Apollo przy swym barbi<t>onie¹³⁴
 I przy gromadnym muz parnaskich gronie
 15 Patrona swego JASIŃSKIEGO głosi,
 Jego na lutni swym tonem wynosi.
- On mi jest Paktol, on Ganges perłowy,
 On mi jest Hydas<p>, on strumień hermowy
 I cokolwiek mam, miły Apollinie,
 20 Z tego to Hermu wszystko na mię płynie.
- Nie sam już rzymski Horacy u świata
 Wysławiać będzie swego Mecaenata.
 Głośniejsza mojej cytra Kallijopy
 Pójdzie za swoim mecenasem w tropy,
 25 Głosząc go dotąd, pokąd¹³⁵ świetna zorza
 Wynikać będzie z bezdennego morza¹³⁶
 I pokąd Tytant¹³⁷ z hesperyjskiej toni
 Rączę woźniki¹³⁸ przez niebiosą goni;
- Pokąd Zzykus¹³⁹ po ciężkim dręczeniu
 30 Na kaukazowym nie siedzie kamieniu,
 Póki Neptunus Tantalowe głody
 Uchodzącem<i> nie ugasi wody.¹⁴⁰
- Precz stąd niepomny lethejski strumieniu¹⁴¹
 Co serca ludzkie topisz w zapomnieniu!
 35 Choćby tu twoje niepamiętne siły
 Z samym się Stygiem Plutona złączyły,
 Choćbyś w samego zmienił się Kocyta,
 Co płomienistą ludzi falą chwyta,

Impreza jednak twa daremna zgoła,
 40 Nic w sercu moim namniej nie wydola.
 Już twe obrzydłe niepomnych wód zdroje
 Nie wtopią serce w niepamięci moje.
 Nie zmyje tego potokiem twa siła,
 Co dobroczynna już ręka wyryła
 45 Na sercu moim niby na Kaukazie,
 Który żarłoczej nie podlega skazie.
 Nie tak zaprawdę zwykł Wulkan podziemny
 Trwale rysować na stali swej Lemny
 Ani Fidijasz sławny w swej skulpturze
 50 Tak rył głęboko na twardym marmurze,
 Jako na moim wdzięcznym sercu trwale
 Wyrysowały dobrodziejstwa fale
 Wiecznej wdzięczności i życzliwej cery
 Niewymazane nigdy charaktery.
 55 Ale czy tyłkoż to na moją dolę
 Te dobroczynne leją się Paktole?
 Co są w Rossyjej nauk alumnowie,
 O mym Patronie toż kożdy z nich powie.
 Wszyscy mu takżej *panegyres*¹⁴² dają,
 60 Bo wszyscy wielkich dobrodziejstw doznają.
 Jednakże wszystkich my w tym uprzedzamy,
 Osobliwym cię dobrodziejem znamy,
 Którzyśmy twojej doznając opieki,
 Młode na służbie twej pędzili wieki.¹⁴³
 65 Byłeś nie panem, lecz ojcem nad nami,
 Żyłeś jak z dziećmi a nie jak z sługami.
 Cóż, gdy nas mądrej oddałeś Palladzie?
 Właśnie jak pilny gospodarz w swym sadzie
 Gdy więc latorośl jaką w ziemię wszczepi,
 70 By kwitła, coraz wodą ją pokrzepi,
 Tak i ty, gdyś nas oddał na nauki,
 Takiejżeś z nami mądrze zażył sztuki,
 Zlewając złote z szczodrych ręku fale,
 Byśmy w nauce krzewili się cale.
 75 A tak już teraz, Apollinie miły,
 Wszystkie wzruszywszy, co masz w sobie, siły
 Memu Patronu za taką szczod< r > o < t > ę
 Na wdzięcznobraźmiącej lutni tę graj notę:

Niechaj ci, Ojcze, na nowym honorze¹⁴⁴
80   Jasnofortunne zawsze świecą zorze,
      Niech smutnych cieni niefortunnej nocy
      Tytan nie wiezie w perłowej karocy.
Niech ci jasnego na każdy dzień Phoeba
      Wypogodzone prezentują nieba,
85   Niech jak najdłuższe łabędzie twe lata¹⁴⁵
      Pomyślnych pociech zdobi alternata.
Niech ci na chybkim swym kole Fortuna
      Pomyślnych pociech z Kolchi wiezie runa;¹⁴⁶
      Niech w każdy moment, niech ci w każdą chwilę
90   Wypogodzonym czołem świeci mile.

[VIII.]

Sed lassata tandem rudis Oratoris penna Tuas, Herclues Honorate, terminales quaerit pyramydes non plus ultra inscriptura. Solus hic propensissimus in Tui venerationbem animus verus est Agonotheta:¹⁴⁷ dum finales praetergressus metas, nullos suo in Te Amori scopos invenit, tunc non nisi Terminalem inventurus Lapidem et SEPULCHRALEM.

Notes to *Hercules post Atlantem*

- 1 *Hercules post Atlantem* – Hercules means Petro Mohyla and Atlas—Barlaam Jasyns'kyj. Both were patrons of the Kyiv-Mohyla College. The poet refers to one of the Twelve Labours of Hercules. Instead of Atlas, Hercules took on the task of holding up the heavens.
- 2 *Caenobii Sancti Nicolai Pustynno-Kijoviensis* – the St. Nicholas Pustynnyi Monastery (Київський Свято-Микільський Пустинний монастир) was one of the oldest monasteries in Kyiv, founded in 1113. Jasyns'kyj was its Hegumen from 1680 to 1684. In this period, he initiated the construction of a new bell tower. The monastery was rebuilt by Hetman Mazepa, who in 1690–1696 founded the new Cathedral of St. Nicolas. In 1697, Javors'kyj became the Hegumen of the monastery and held this office until 1701. Because the monastery was an important building of Ukrainian Baroque architecture, the Soviet authorities completely demolished it in the 1930s.
- 3 *Gizel – Innokenty Gizel'*.
- 4 *Si... erit* – “If you want to know the author’s name, | the sycamore will be first, the cane to close.” The distich has to be translated into Polish where *platanus* means *jawor* and *fusta*—*kij* = *Jawor[s]kij*.
- 5 *Neoter[icus]* or *Neoter[ius]* – an unknown author. Possibly Javors'kyj attributed the sentence to Flavius Neoterius, a friend of the Roman emperor Theodosius, *praefectus praetorio Orientis* from 380 to 381, *praefectus pratorio Italiae* in 385, *praefectus praetorio Galliarum*, and consul in 390. However, it could also be by an early modern author (*neotericus*—a modern author).
- 6 *Equite Lituano* – the coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania, *Pogoń*, represents a horseman with a raised sword.
- 7 *Iam... virum* – “I just gave you my name above, my Reader: | connect the sycamore to the cane and you’ll find the man.” Cf. above, note 4.
- 8 *Antecessorem* – i.e. Innokenty Gizel'.
- 9 *illuxisti* – According to some ancient sources (e.g. PINDAR, *N.* 10.110–129), Pollux was the son of Zeus/Jupiter and had a divine nature, while Castor was the son of Tyndareus and as such was mortal. This version was also known in the 17th century (see e.g. Natalis 1568: 247r–v). If Javors'kyj was referring to it here, he would place Jasyns'kyj above Gizel or even Mohyla.
- 10 *uno a<v>ulso ... metallo* – “That after losing one branch do not lack another, the golden one, and that it covers itself with a similar metal.” A slightly modified quotation from VERGIL, *Aen.* 6.143–144.
- 11 *Mohileano Athaeneo* – Javors'kyj praises Jasyns'kyj as rector of the Kyiv-Mohyla College (founded in 1632 as an Orthodox humanist college by Petro Mohyla, Metropolitan of Kyiv and Halych of all Rus', elevated in 1658 to academy status)

- from 1669 to 1689. According to the author the office of rector was for Jasyns'kyj a preparation (*prolodium*) for higher dignitaries.
- 12 *Vis consilii expers, mole ruet sua* – “Strength, mindless, falls by its own weight”. HORACE, *Carm.* 3.4.65 (transl. Conington).
- 13 *Tolluntur ... ruant* – “He is raised aloft that he may be hurled down in a more headlong ruin.” CLAUDIAN, *In Rufinum* 1.22–23 (transl. M. Platnauer).
- 14 *Harpocratem quam Tullium agere* – it is better to be silent than too eloquent. See VARRO, *Ling.* 5.57: “Arpocrates digito significat, ut taceam”; he is opposed here to Cicero as the most erudite speaker. See also ARCT II 5: “religioso silentio tanta venerabor ornamenta, Harpocrati similior quam Tullio.”
- 15 *Ipsa ... vulgi* – a shortened and changed quotation from CLAUDIAN’s *Paneg.* (17).1–3: “**Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque late | Fortunae secure nitet, nec fascibus ullis | Erigitur, plausuue petit clarescere vulgi**” (“**Virtue is its own reward; alone with its far-flung splendour it mocks at Fortune; no honours raise it higher nor does it seek glory from the mob’s applause**”—transl. M. Platnauer). The substitution of the subst. *fascibus* with *laudibus* does not change the meaning of the sentence.
- 16 *aetatem* – a very popular topos *puer senex*—cf. Curtius 1984: 108–112 (5.8).
- 17 *Lydium lapidemque* – Lydian stone—a touchstone used both by the Indus Valley Civilization (ca. 2600–1900 BC) and ancient Greeks and Lydians for testing the purity of gold (a new sample of gold was compared by drawing a line on a touchstone to samples of other alloys of known purity)—cf. e.g. PLINY, *NH* 33.47. See ARCT V 1 and PELN VIII 74; XIII 81; XXI 11.
- 18 *Fulvum spectatur in ignibus aurum* – “... tawny gold is tested in the flames”. OVID, *Trist.* 1.5.25.
- 19 *Academia Cracoviensi* – the University of Cracow, founded in 1364 (now the Jagiellonian University). It was the only university in Poland in the 17th century. Since the registers of students (*libri inscriptionum*) from the second half of the 17th century have not survived, we do not know when Jasyns'kyj studied in Cracow. His name is also absent in the registers of those who graduated (*libri promotionum*) which might suggest that Jasyns'kyj did not receive any academic degree from the University of Cracow. Cf. *Statuta* 1849.
- 20 *Roxolano Horisonti* – Jasyns'kyj returned to Kyiv ca. 1661.
- 21 *Xerxem* – Xerxes I who, according to Herodotus (*Hist.* 7.22–25), in preparation for the second Persian invasion of Greece, in 483 BC ordered a channel dug through the Athos isthmus with the work being completed in 480 BC. Javors'kyj’s sentence refers here to JUSTIN (2.10) who says that the king seemed to be the lord of nature, when he among others “covered some seas with bridges, and contracted others, for the convenience of navigation, into shorter channels” (“*quaedam maria pontibus sternebat, quaedam ad nauigationis commodum per conpendium ducebat*”).

- 22 *quoties ... urbes* – a shortened quotation of CLAUDIAN’s *De raptu* 1.157–159: “**quotiens detractat onus cervice rebelli | in laevum dextrumque latus, tunc insula fundo | vellitur et dubiae nutant cum moenibus urbes**” (“**When his rebellious shoulders shift their burden to the right or left, the island is shaken from its foundations and the walls of tottering cities sway this way and that**”—transl. M. Platnauer). In the printed version, a corrupted form, *retrectat*, and the substitution of the verb *vellitur* with *vertitur*, does not change the meaning of the sentence.
- 23 *Delphicus Romae Apollo* – Apollo from Delphi, the seat of the most celebrated temple in antiquity and oracle of the god; here metaphorically as a personification of poetry and oratory who fell silent in ancient Rome and was born again in the Kyiv-Mohyla College under Jasyns’kyj.
- 24 *Memnonis statuam* – i.e. a famous statue of Memnon (Ethiopian king who brought his troops to aid Troy against the Greeks and who was made a god by Zeus when he was killed there) in the temple of Serapis in Egyptian Thebes—see PLINY, *NH* 36.58.
- 25 *Subito fruges Tellus inarata ferebat* – an inexact quotation from OVID, *Met.* 1.109: “*mox etiam fruges tellus inarata ferebat*” (“anon the earth, untilled, brought forth her stores of grain”—transl. F.J. Miller).
- 26 *Hi mihi ... docent* – “I’ve always liked these teachers who do what they teach, than those who teach what to do”. An elegiac distich by the Welsh poet John Owen (ca. 1564–ca. 1622/1628), known for his Latin *Epigramata* published in 12 books several times by numerous publishers—for the verses quoted by Javors’kyj see *Epigr.* II 24, 1–2. The incorrect marginal attribution suggests that Javors’kyj used *Ars nova argutiarum* by the German Jesuit Jakob Masen (Lat. Jacobus Masenius, 1606–1681), who quotes these verses without the author’s name—see Masen 1660: 41.
- 27 *pro Legato Moscuam eligi oportuit* – it remains unknown when Jasyns’kyj was sent to Moscow as an envoy and what the purpose of this mission was. Javors’kyj’s mention is the only known information about this legation.
- 28 *That requires greater strength.* OVID, *Met.* 2.54–55 (about Phaeton): “... quae nec viribus istis | munera conveniunt” (“which does not befit they strength”—transl. F.J. Miller).
- 29 *Leszku* – this is an unclear political allusion. An inspiration for this fictitious character might be Lestek, one of the semi-legendary early medieval Polish rulers from the Piast dynasty, or Leszek the White (1184 or 1185–1227)—a later Piast prince. Leszek the White aspired to be the *princeps* (the head of the princes of the Piast dynasty) in Poland and was killed by his political rivals. The prince was attacked by his murderers when taking bath. Naked he tried to escape on horseback but he was killed with bows and arrows. However, in Javors’kyj’s version, in

lines 1–16 it is Leszek who used arrows to unlawfully get the crown. Because of the lack of wisdom (*Mądrość*) he lost his chance. The story of the prince's escape from his enemies on a horse, naked, is stunningly similar to a 17th-century tale about Ivan Mazepa. As a result of his love affair with the wife of a Polish magnate, he had to flee from Poland naked on a horse. A Polish memoirist J.Ch. Pasek (ca. 1636–1701) wrote this in his *Memoires* (1690–1695) under the year 1662 (Pasek 1987: 143–144). Javors'kyj was certainly also acquainted with the story. When he wrote *Hercules post Atlantem* Mazepa was not yet a Hetman, he was striving for power but still in a secondary position as a colonel in the service of the Hetman Ivan Samojlovych. It is possible that in 1684 Javors'kyj was not yet well acquainted with Mazepa, though he later (in *Echo*) acknowledged his debt to him for having helped send him to study at Polish colleges.

Marginal note: *Inducitur ... accurrens* – “Leszko the Treacherous is put here. He dishonourably tried to get the royal crown and to achieve his goal he used iron hooks”.

- 30 *w dalekie puszczasz się zawody* – “you undertake a long-distant venture”.
- 31 *wieki żelazne nastaly* (“the Iron Age begun”) – according to Ovid's *Metamorphoses* (1.89–150) the last and the worst of the ages in human history (after the Gold, Silver, and Bronze Ages). Javors'kyj may refer to the recent wars devastating the Hetmanate lands.
- 32 *Niepotrzebna impreza takowej ochoty* – “this venture does not need such enthusiasm”.
- 33 *nauk wyzwolonych* (“liberal arts”, Latin: *artes liberales*) – Seven liberal arts: grammar, dialectic, rhetoric, arithmetic, geometry, music, and astronomy made up the foundations of the educational system from late antiquity until the 18th century.
- 34 *Jeśli kogo być mądrym Minerwa nie głosi* – the accusative and infinitive construction (ACI). In contemporary Polish: “Jeśli Minerwa nie ogłosi, że ktoś jest mądry” (“If Minerva does not announce somebody to be wise”).
- 35 *rzymski cesarz* – Javors'kyi is probably referring to the Roman general Julius Caesar, killed at the base of the Curia of Pompey in the Theatre of Pompey in Rome in 44 BC, but this could also be a general allusion to many victorious Roman emperors (e.g. Augustus, Vespasian, Trajan etc.), and sing. “cesarz” is used here as *synecdoche*.
- 36 Cf. HORACE, *Carm.* 3,30.8–9: “dum Capitolium | scandet cum tacita virgine pontifex” (“while pontiffs climb | with silent maids the Capitolian height”—transl. J. Conington).
- 37 *Mądrość tamże nie siadła w jednejże karocy* – “Wisdom did not go in the same carriage”. Javors'kyj refers to the popular in early modern art, literature, and theatre representations of triumphs of the personifications or allegories. This trend in European culture was initiated by *Trionfi* (1351–1374) by Petrarch.

- 38 *Zwycięska palma w kupres prędko się odmieni* (“the palm of victory will quickly turn into a cypress”) – the palm was a symbol of victory while the cypress was associated with a funeral and mourning.
- 39 *na krwawym placu* (“on the bloody yard”) – on the battlefield.
- 40 *Czas zębaty równo z ziemią ściele* – cf. “Jako kosarz ziele | Ostrą kosą ściele”. Sęp Szarzyński 2001: 87, lines 7–8.
- 41 *jej Kłoto ... nici* – “Cloth will not spin a deadly thread for Wisdom”.
- 42 *ARCHIMANDRYTO* – archimandrite—see note 2.
- 43 *Infułacie* – a Polish word “infułat” (from Latin *infulatus*) means “bearing a mitre”. In the Roman Catholic Church only bishops, protonotaries, apostolics, and a few abbots had the privilege of carrying a mitre. The word “infułat” is an example of Javors’kyj applying Polish Catholic vocabulary to the language describing the realm of the Ruthenian Orthodox Church.
- 44 *Eurypp ... wstręty* – meaning: the Greek language was not too difficult for you.
- 45 *słodkomruczne* – a neologism coined by Javors’kyj: “sweetly-humming”.
- 46 *Ani rzymskiego mówcy ... pilność Twoję* – meaning: studying Roman literature did not overwhelm you.
- 47 *litewską Pogonię* (“the Lithuanian Pogoń”) – the coat of arms of the Grand Duchy of Lithuania *Pogoń* depicts a silver knight with a raised sword, galloping on a horse.
- 48 *zostając w palladyjskim gronie* (“being in the circle of Pallas”) – Javors’kyj refers to Jasyns’kyj’s studies at the Jesuit university in Vilnius in Lithuania. The Vilnian Academy was founded in 1579 and it was a leading university in this part of Europe. Several Ukrainian writers studied there (among them Javors’kyj).
- 49 *ospalstwa ligi* – groups of lazy people.
- 50 *Orzeł polski* (“Polish Eagle”) – the coat of arms of Poland; Javors’kyj used also the terms *Aquila Sarmatica* (I 2) and *Aquila Polona* (IV 9) in the Latin parts of *Hercules*.
- 51 *tyka się obtoczystej góry* (“he touches a cloudy mountain”) – cf. “Kto mi dał skrzydła, kto mię odział pióry | I tak wysoko postawił, że z góry | Wszystek świat widzę, a sam, jako trzeba | Tykam się nieba?” KOCHANOWSKI, *Pieśni*, I 10, 1–4 (“Who’s given me wings, who’s covered with feathers | And put me so high that from lofty quarters | I see the whole world, so aptly that I | Am touching the sky?” Transl. M.J. Mikoś, in: Kochanowski 2018: 91).
- 52 *Z gwiazdonośnym Empiriu równa się obrotem* – the Eagle “reaches the turn of the stellar empireum”. The source of this poetical image is a theory of the movement of planets and stars. Its model was a spherical astrolabe, which Javors’kyj must have been familiar with.
- 53 *przenika same górne strony* – “he understands even the highest places”, i.e. he studies theology.

- 54 *Krakowskiego przestawne rostra Academu* – Jasyns'kyj studied at the University of Cracow (the Cracow Academy). It was the oldest (established in 1364) and only university in Poland. Javors'kyj suggests his patron even used to give some lectures there.
- 55 *od wszystkiego applauz Akademu miata* – “he was applauded by the entire University”. Javors'kyj probably means a doctorate Jasyns'kyj received from Cracow University.
- 56 *przywozić to na plac* – to recall it publicly.
- 57 *dosyć tylko namienić* – “it is enough only to mention”.
- 58 *Mohileańskie muzy* (“Mohylean Muses”) – a personification of the Kyiv-Mohyla College.
- 59 *dwójbarczystego* – a neologism coined by Javors'kyj: “having two ridges”.
- 60 *Parnasu boginie* (“the goddesses of the Parnassus”) – the Muses.
- 61 *zgodnym nie gra koncentem wasz barbiton* – “your barbiton does not harmonize”.
- 62 *barbiton* – an ancient stringed instrument similar to the lyre.
- 63 *Parnas Mohiły* – the Kyiv-Mohyla College (cf. introduction, pp. 2, 3.)
- 64 *Mohyle* – Petro Mohyla (Ukr.: Петро Симеонович Могила, 1596–1647), the Metropolitan of Kyiv (cf. introduction, pp. 18, 21, 23)
- 65 *kopytem Pegaza wyrytä krynicę* (“the source cutting by a hoof of Pegasus”) – Hipocrene.
- 66 *Kijowskiego Parnasu* (“Kyivan Parnassus”) – the Kyiv-Mohyla College.
- 67 *Atlasie* – i.e. Petro Mohyla.
- 68 *Pegaz wiatrolotny* – in Lazar Baranowyč's *Lutnia Apollinowa* (*Apollo's Lute*, 1671) there is a woodcut showing a poet with a lute flying on the back of Pegasus. Javors'kyj had a copy of the *Lutnia Apollinowa* (now kept in the Korolenko Library in Kharkiv, Ukraine) and it is probable he was inspired by Baranowyč's image. Cf. Baranowicz 2004: 96.
- 69 *gmach niebios obrotny* (“the revolving edifice of the sky”) – see note to H II 76.
- 70 *O, gdzieś jest ... strukturze?* – i.e. Mausoleum. In lines 105–112 Javors'kyj paraphrases *Tren X* (*Lament 10*) by Jan Kochanowski.

Orszulo moja wdzięczna, gdzieś mi sie podziąła?

W którą stronę, w którąś sie krainę udała?

Czyś ty nad wszystki nieba wysoko wniesiona

I tam w liczbę aniołków małych policzona?

Czyliś do raję wzięta? Czyliś na szczęśliwe

Wyspy zaprowadzona? Czy cię przez teskliwe

Charon jeziora wiezie i napawa zdrojem

Niepomnym, że ty nie wiesz nic o płaczu mo<jem>?

KOCHANOWSKI, *Treny*, X 1–8

Ursula, my sweet girl, where did you go?
 Is it a place or country that we know?
 Or were you borne above the highest sphere
 To dwell and sing among the cherub choir?
 Have you flown into Paradise? Or soared
 to the Islands of the Blest? Are you aboard
 with Charon, scooping water while the steers,
 and does that drink inure you to my tears?

KOCHANOWSKI 1995: 21; transl. S. Heaney, S. Barańczak

- 71 *Przy podziemnym ... dworze* (“on the underworld court”) – on the court of the gods of the underworld, Pluto and Proserpina.
- 72 *Kloto nieużyta* (“merciless Clotho”) – in this expression Clotho is a synonym of the death. In early modern Polish literature the expression “śmierć nieużyta” (“merciless death”) was common. Cf. Kochanowski about Proserpine in *Treny II*: “O znikomych cieni | Sroga, nieubłagana, nieużyta ksieni!” (KOCHANOWSKI, *Treny*, II 21–22; “O, the cruel, implacable, merciless duchess of the faint shadows!”, transl. J. Niedźwiedź) and Piotr Skarga in *Kazanie na dzień nowego lata*: “Pomyśl, jako ich przed tobą wiele i młodszych, i zdrowszych na sąd Boży śmierć nieużyta porwała” (Skarga 1843: 114: “Think only, how many of them before thee, and younger, and healthier, merciless death hath carried away to the judgment of God”).
- 73 *zmieniwszy ... w Heraklita* – inspired by Kochanowski’s *Treny I*, cf. “Wszystki płacze, wszystkie łzy Heraklitowe”, KOCHANOWSKI, *Treny I* 1 (“All Heraclitus’ tears, all threnodies”, Kochanowski 1995: 3, transl. S. Heaney, S. Barańczak).
- 74 *w ruinę* – after Mohyla’s death (1647) and the Khmelnytskyi Uprising (1648–1657) the Kyiv-Mohyla College fell into decline.
- 75 *Rossyja* – the word *Rossyja* (Russia) can mean Rus’ (Ruthenia), Hetmanate, or Muscovy (the Russian state).
- 76 *Parnass, Rossyjej ozdoba* (“the pride of Russia”) – the Kyiv-Mohyla College.
- 77 *ciemnego ... groba* (“dark grave”) – a fixed expression in early Polish modern poetry. Cf.

Już idę do grobu smutnego, ciemnego,
 Gdzie będę przebywać aż do dnia sądnego,
 Gdzie możni królowie kości swe składają,
 Książęta, panowie w proch się obracają.

a fragment from a popular Polish funeral song

- 78 *wesołe padwany* (“cheerful pavaues”) – pavane—an Italian dance popular in the Polish-Lithuanian Commonwealth.

- 79 *skamiąta Nijobe* – cf. “Nie dziwiuję Nijobie, że na martwe ciała | Swoich namil-
szych dziełek patrząc, skamiąta.” KOCHANOWSKI, *Treny*, IV 17–18 (“But no, all’s
changed; for when a father’s eyes | See what Niobe saw, he is petrified”, Kocha-
nowski 1995: 9, transl. S. Heaney, S. Barańczak). “Dziełek płacząc Nijobe sama
skamiąta”, KOCHANOWSKI, *Treny*, XV 26.
- 80 *mohileański ... Helikonie* (“Mohyla’s Helicon”) – the Kyiv-Mohyla College.
- 81 *Helikonie ... tonie* – Pol. “Wynieś serce, Pegazie, i ty, Helikonie, | Przemień we łzy
strumienie, niechaj w nich myśl tonie.” (“You, Pegasus and Helikon, raise your
heart, and transform your stream into tears. Let my thoughts be submerged by
them.”) Lubomirski 1995, 27–28.
- 82 *tak siła* – “so many”.
- 83 *rektorskim ... Scypjonie* (“rector Scipio”) – probably Lazar Baranovyč (1620–1693),
a hierarch of the Orthodox Church in Ukraine in the 17th century, the Archbi-
shop of Černihiv and Novhorod-Sivers’kyi, writer, scholar, and patron of lite-
rature and the arts. Between 1650 and 1657 he was rector of the Kyiv-Mohyla
College. During Baranovyč’s rectorship Jasyns’kyj could administer the College.
Eventually, Jasyns’kyj formally replaced Baranovyč in 1667.
- 84 *tego rządcę miały* – “he [i.e. Jasyns’kyj] was its [i.e. the College’s] administrator”.
- 85 *z horyzontu wróciwszy polskiego* – “when he returned from the Polish lands”.
- 86 *zdrojów kastalskich* – Castalian Spring.
- 87 *hypokreńskie ... kanały* – Hippocrene.
- 88 *lawrem sute* – rich in Laurus.
- 89 *Kto mądreńi ... ludzi?* – as rector Jasyns’kyj reformed the Kyiv-Mohyla College
and hired several well-educated teachers. Among them there was Javors’kyj. He
was also a patron of St. Dmytro Tuptalo (St. Dimitry of Rostov, 1651–1709), the
author of the *Lives of Saints* (*Čet’i-Minei*) (see introduction, pp. 3, 14, 16).
- 90 *Rznijcie ... walety* – “Play on your pleasing lutes the cheerful dances | And say goo-
dbye to the tearful lamentations”.
- 91 *szpinecie* – spinet (Polish: *szpinet*) or harpsichord—a 17th- and 18th-century key-
board instrument.
- 92 *dzielność w kaznodziejskiej mowie* (“a talent in preaching”) – Jasyns’kyj was an
accomplished writer and preacher (see introduction, pp. 13–14). In the 1690s
Javors’kyj gradually replaced Jasyns’kyj as the main preacher in Kyiv (which
is testified by an unpublished yet Javors’kyj’s sermon from 1690 *The House of
Wisdom*).
- 93 *któraż ... dostatecznie powie* – “which one of you, Muses, will be able to explain it
sufficiently?”
- 94 *wytworna mowa ... krępować* – Javors’kyj refers to *permovere*, one of the most
important functions of rhetoric. Using *permovere* the orator was to compel the
minds of his listeners to obey his will.

- 95 *Za Demostenesa im sam JASIŃSKI stanie* – meaning: Jasyns'kyj will be their Demosthenes.
- 96 *Pańskie w Rossyjej świątнице* – “the churches of the Lord in Russia”.
- 97 *niezwyciężone moskiewskie stolice* – “the invincible capital city of Moscow”.
- 98 *Cerkiew Pieczerska* – the Dormition Cathedral in the Kyiv Caves Monastery built in the 11th century. The main church of the monastery.
- 99 *Która w ten czas ... rozjaśniła* – meaning: when he preached in the Holy Virgin Church it seemed to the listeners to be from the heavens.
- 100 *pasterską godność* – the position of the Metropolitan.
- 101 *Kto by w kącie luminarz chował zapalony* (“Who will hide a burning lamp in the corner?”) – an allusion to the *Parable of the Lamp under the Bushel*, cf. “And he said unto them: Is a candle brought to be put under a bushell, or under a bed? And not to be set on a candlestick?” Mark 4.21 (see also Matthew 5.14, Luke 8.16).
- 102 *ocius ... montes* – see HORACE, *Carm.* 2.10.9–12: “saepius ventis agitator ingens | pinus et celsae graviore casu | decidunt tures feruntque summos | fulgora montis” (“It is more often the tall pine that is shaken by the wind; the collapse is more devastating when high towers fall, and it is the mountain peaks that are struck by lightning”—transl. N. Rudd).
- 103 *fasces* – an allusion to *fasces* as a bundle (consisting of rods and an axe) carried before the highest Roman magistrates.
- 104 *Collegio Mohyleano ultro spreveras* – Jasyns'kyj was rector of the Kyiv-Mohyla College from 1669 to 1689.
- 105 *Caebium Divi NICOALI* – in 1680 Jasyns'kyj became Hegumen of St. Nicolas's Monastery in Kyiv. He held this office until 1684.
- 106 *NICOLAUS* – The name *Nicolaus* (Gr. Νικόλαος) meaning “victory of the men/people” is derived from Gr. νίκη (victory) and λαός (men, people).
- 107 *mores* – cf. the Latin maxim: “Honores mutant mores et raro in meliores” (“The honours change the customs, and seldom into better ones”), present, among others, in Wujek 1583: 481.
- 108 *Ligaverat ... fugiturum* – most likely a reminiscence of the sentence from Ursin's 1659 work: 397–398 “Tyrii Herculem fugiturum, quo tempore urbem terra mari-que oppugnabat Alexander, velut Curtius prodit, Apollinem ad Herculis aram catenis aureis alligarunt, quod eius species civi cuidam per somnium oblata esset urbem deserentis.” (“The Tyrians, while Alexander was besieging the city on land and from the sea, tied Hercules, who was about to flee, according to Curtius, to Apollo at the altar of Hercules, because an image of him appeared to a citizen in a dream as he was fleeing.”—transl. B.A.). Cf. CURTIUS RUFUS 4.2.2–3. About Tyrian gems see also HORACE, *Epist.* 1.6.18: “cum gemmis Tyrios mirare colores”.
- 109 *Gordios nodos* – according to the legend, during his conquest of Asia, Alexander the Great accepted the challenge of undoing the famous Gordian Knot. When

- Alexander realized it was impossible, he just cut it. Cf. *ARRIAN, Alex. 2.3*; *CURTIUS RUFUS 3.1.14*; *JUSTIN 11.7.3*. Cf. “Ad nodos natus Gordios” (“born to resolve the Gordian Knot”) in: *Modestia et humilitas infulata sive Cancer Caelestis S(anc-tus) Gregorius M(aximus) Pontifex Romanus: G3 recto. Zodiacus 1676*.
- 110 *Pokora ... miesza* – peace is given to the humble people.
- 111 *helijackie córki* (“the daughters of Heliaia”) – the Athenian (Greek) girls.
- 112 *nie wylaływać było* – you should not fly out.
- 113 *Tykać ... niebios* – cf. “a sam, jako trzeba, | Tykam się nieba”. *KOCHANOWSKI, Pieśni I 10, 3–4* (“I am touching the sky”, transl. M.J. Mikoś, in: *Kochanowski 2018: 91*). Cf. *HERC*, footnote 50.
- 114 In the Greek myth a son of Phaeton was allowed to ride the solar chariot of his father Helios, the god of the Sun. The inexperienced Phaeton was struck by Zeus’s thunderbolt.
- 115 *Pegazowi* – Javors’kyj probably combined two myths: about the fall of Phaeton and Bellerophon, who actually captured Pegasus.
- 116 *fryzy* – *Friesian horses* (Pol. *fryzy*)—a famous breed of horse originating from northern Netherlands (Friesland).
- 117 *Twoj ognistej ... zgoła* – meaning: You should have driven your fiery chariot on the normal route.
- 118 *prezumpcyja* – *duma, hardość*.
- 119 *na ledzie* – contemporary Pol. *na lodzie* (on the ice).
- 120 *najlepiej* – contemporary Pol.: *najlepiej*.
- 121 *gdzie ... skwapliwy* – sense: when he is not eager to get any power (seniority).
- 122 *Świętonikolską ... praelaturę* – the office of the Archimandrite of St. Nicolas’s Church in Kyiv (cf. *HERC*, footnote 2). Javors’kyj used here a Polish Catholic term *praelatura* (prelacy).
- 123 *Gigas* – the comparison between rhetorical *descriptio* or *narratio* and painting, especially by the great Greek master Apelles (fl. 4th century BC), frequently noticed already in Antiquity (e.g. by Aristotle, Cicero, Quintilian, and many others) often appeared in the Renaissance and later too. Cf. an anecdote about the same little painting of the giant by Apelles in: *De Besse 1629: 554* (about Matthew the Evangelist): “Imitatus Apellem hic Evangelista videtur, qui cum exigua in tabella gigantis alicuius colosseam magnitudinem effingere deberet, videretque com-mode hoc fieri non posse, pollicem illius tantum depinxit, inferne hoc addito Epigrammate, Ex ungue leonum, id est, e pollicis huius proportionem facile reliqua gigantis huius magnitudo cognosci potest” (“It seems that the Evangelist is imitating Apelles, who, when he perceived that it would be difficult to depict the colossal size of some giant on a small tablet, painted only his finger, and he added this epigram at the bottom: from the claw—lion, that is, from the proportions of the finger you can easily know the size of the whole giant”—transl. B.A.).

- 124 *Turrim* – Jasyns'ky initiated the construction of the bell tower in St. Nicolas's Monastery (cf. HERC, footnote 2). This bell tower was replaced with a new one in 1750. It was demolished in the 1930s.
- 125 *sexcentos Poetarum Pedes* – i.e. metonymy, an immense number of verses of poetry (cf. TERENCE, *Phorm.* 4.3.61; CICERO, *Att.* 7.2.3; idem, *Rosc. Am.* 32.90).
- 126 *praedicat* – an allusion to CLAUDIAN, *Consul. Stil.* 3.(24).225–226: “auratos Rhodiis impres nascente Minverva | indulsisse Iovem perhibent” (“They say that Jove at Minerva's birth showered gold upon the lucky Rhodes”—transl. M. Plaunaer). Cf. also Pontanus 1617: 215 (chapter XII. *Pallade nascente imber aureus*).
- 127 *Platanus* – Javors'kyj refers here to his own name; in Pol. *Jawor* is the sycamore, Lat. *Acer pseudoplatanus*, hence *Platanus* in the text.
- 128 *Porfirianam arborem hinc vel maxime in philosophica arena mihi pullulasse arbitror* – a metaphorical image: Jasyns'kyj grew as a porphyry, and therefore extremely strong, tree (“porfirianam arborem”) to be a model for Javors'kyj (“mihi”) in the field of philosophy (“in philosophica arena”), but it is also a reference to the Porphyrian tree or tree of Porphyry, a graphic elaboration by Boethius (ca. 480–524) of the philosophical system of the Neoplatonist Porphyrius of Tyre (ca. 234–ca. 305). Cf. Blum 1999.
- 129 See the emblem *In statuam Memnonis in Aethiopia* (Coustau 1555: 33) where the statue of Memnon “gives the sign of Harpocrates” (“signa dat Harpocratis”), the Egyptian god of silence, but when the sun rises “the statue that was silent begins to speak” (“incipiet fari quae tacitura fuit”).
- 130 *fulmineo* – cf. HORACE, *Carm.* 3.16.9–11: “aurum ... et perrumpere amat saxa potentius | ictu fulmineo” (“Gold ... | Can shiver rocks with more resistless blow than is the thunder's”—transl. J. Conington).
- 131 *Niech ... chlubi Arabia dolę* – in ancient and early modern literature Arabia was a legendary wealthy region. According to ancient tradition, the first to call Arabia “happy” (Gr. εὐδαίμων, Lat. Felix) was Eratosthenes of Cyrene (ca. 276–194 BC), Greek polymath and the chief librarian at the Library of Alexandria (see ROLLER 2010: 91).
- 132 *perlorodne ... Paktole* (“Pactoluses that give pearls”) – Javors'kyj's *licentia poetica*: Pactolus was known because it contained gold, not pearls.
- 133 *Hydasp* – the Hydaspes River (today the Jhelum River) and the Ganges (line 11) were the symbols of India, associated in Latin poetry with gold and the source wealth.
- 134 *barbiton* – an ancient stringed instrument similar to the lyre.
- 135 *dotqd, pokqd* – Cf. HORACE, *Carm.* 3.30; KOCHANOWSKI, *Pieśni* II 24.
- 136 *zorza ... morza* – Cf. “Kiedy wstaje z morza | Ognista zorza” (“When the fiery day-break rises from the sea”). KOCHANOWSKI, *Psalmy* 133, 11–12.
- 137 *Tytant* – Helios.

- 138 *woźnik* – a horse used to pull a carriage or a chariot.
- 139 *Zyzykus* – Sisyphus.
- 140 *Neptunus Tantalowe głody ... wody* – cf. “stały rzeczne brody, | Wtenczas głodny Tantalus załapał kęs wody”, KOCHANOWSKI, *Tarnowski* 91–92.
- 141 *lethejski strumień* – the Lethe River.
- 142 *panegyres* – Lat. “panegyrics, praises”.
- 143 *Którzyśmy ... pędzili wieki* – we, who under your protection, spent our youth in your service (or when studying in your home).
- 144 *na nowym honorze* – in a new post.
- 145 *łabędzie twe lata* – your old age. An allusion to the swansong and to Jasyns’kyj’s literary activities (a swan was an attribute of Apollo and poetry).
- 146 *z Kolchi ... runa* – the Golden Fleece of the *Argonauts*.
- 147 *Agonotheta* – competitor (ἀγωνιστής from Gr. ἀγωνοθέτης—“a judge [or president] of the contests”).

2

Echo głosu wołającego na puszczy (1689)

∴

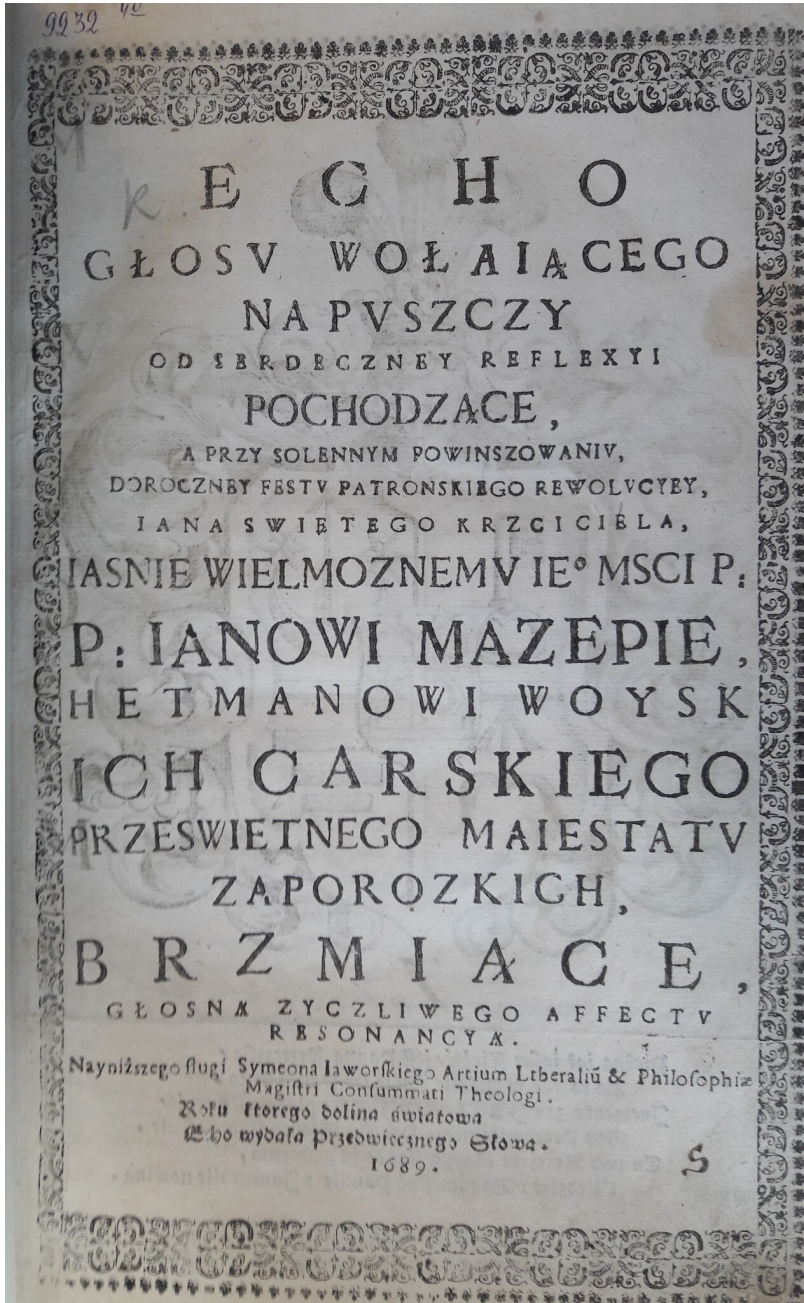

FIGURE 13 The title page of the *Echo glosu wołającego na puszczy*. BKUL, shelfmark P. XVII.614
 PUBLIC DOMAIN

ECHO

GŁOSU WOŁAJĄCEGO

NA PUSZCZY¹

OD SERDECZNEJ REFLEXYI

POCHODZĄCE

A PRZY SOLENNYM POWINSZOWANIU

DOROCZNEJ FESTU PATROŃSKIEGO REWOLUCYJEJ

JANA ŚWIĘTEGO KRZCICIELA²

JAŚNIE WIELMOŻNEMU JEGO M[O]ŚCI P[ANU]

P[ANU] JANOWI MAZEPIE

HETMANOWI WOJSK

ICH CARSKIEGO

PRZEŚWIETNEGO MAJESTATU

ZAPOROSKICH

BRZMIĄCE

GŁOŚNĄ ŻYCZLIWEGO AFFECTU

RESONANCYJĄ

najniższego sługi Symeona³ Jaworskiego, artium liberalium et philosophiae

magistri consummati theologi⁴

Roku, którego dolina światowa

Echo wydała przedwiecznego słowa⁵

1689

[I.]⁶

FIGURE 14 The coat of arms of Ivan Mazepa. BKUL, shelfmark P. XVII.614
PUBLIC DOMAIN

- Piękna jak jasny księżyc jest Panna Przczysta,
 Bo ją tak w Piśmie zowie jej panegirysta.⁷
 Jutrenkę zaś Jan święty pięknie figuruje,
 Gdy przedwiecznemu prawdy słońcu marszałkuje.⁸
- 5 Tu pod Krzyżem obojgu stać co za przyczyna
 Nie dziw, bo tam stać Pannie z Janem nie nowina.

[II.]

JAŚNIE WIELMOŻNEMU
JEGO MOŚCI PANU
P[ANU] JANOWI MAZEPIE
HETMANOWI WOJSK
ICH CARSKIEGO
PRZEŚWIETNEGO MAJESTATU
ZAPOROSKICH

długoletniego zdrowia, pomyślnych pociech i nad wszelkim
nieprzyjacielem
TRIUMPHÓW

[1.] Czy podobna⁹ milczeć, JAŚNIE WIELMOŻNY A MNIE WIELCE MIŁOŚCIWY PANIE, PANIE I DOBRODZIEJU, ani z należyтым dorocznej patrona świętego rewolucyjnej tam ozwać się powinszowaniem, gdzie i same przychylnie ziemianom nieba *facundo ore*¹⁰ temi czasy do nas Słowo Przedwieczne wyrzekły? Czyli można tam powinnych Wielmożności Waszej na congratulacją pohamować słów, gdzie i samego dzisiejszego festu, głos wołającego na puszczy wzajemne na życzliwy odgłos od serdecznej reflexyjnej prowokuje Echo? Czy podobna w ostatku z hołdowniczą uprzejmego affectu *tam obmutescere*¹¹ konsta, gdzie i same przy solennym patrona Twego applawzie nieme Zacharyjusza usta¹² na wyśmienite *insolita metamorphosi*¹³ zamieniwszy się w *oracula*,¹⁴ do podobnego *prodromo gressu* stymulują zawodu?¹⁵ Mówić tedy trzeba, a mówić nie tylko oratorskimi wytwornych słów krasomowskich peryjodami, ale *ad IOANNEM in sui nominis etymo gratiam*¹⁶ chwalne one *tres Gratias*¹⁷ trzeba by na panegiryczne zaciągnąć encomia,¹⁸ pomniąc na to, że

*De calamis magnis nomina magna fluunt.*¹⁹

[2.] Wiem wprawdzie, że od rhetorskiej wymowy *emendicatis clarescere* nie chcą *luminibus*²⁰ herbowe Jaśnie Wielmożności Waszej planety, które na roxołańskim niebie takowemi *ad invidiam orbis*²¹ jaśnieją wrodzonych cnót promieniami, że żadnej w glancownej swej cerze nie uznając makuły, szczupłym lichej perory blaskiem jasne luminarze sobie przyświecać namniej nie potrzebują, mając od natury uprzywilejowaną *dotem*,²² że *maiora extingunt lumina lumen*.²³

[3.] Jednakże jakby słońca na niebieskich sferach jasnoświecącego glancowane ważył się kto *impiis ausibus*²⁴ przycimiał promienie, kto by należytego *haereditario iure*²⁵ cnotcie ujmował pochwały *stipendium*,²⁶ *solem coelo detraheret, quisquis emerita virtuti denegaret encomia*;²⁷ słusznie bym tego imię piołunowym wyraził na kupressie sokiem,²⁸ kto by i Wielmożności Waszej *Martiis nisibus*²⁹ przykrym do nieśmiertelności idącemu gościńcem, *meritum* należytych pochwał odmówiwszy *commeatum*,³⁰ powinnego panegirycznej pompy w tak szczęśliwą drogę zabraniał prowiantu. Stąd chyba *venerabundi silentii*,³¹ jakkolwiek mogła by być excusacyja, że *silent inter arma Musae*,³² ani z lamentalną atramentu cerą popisywać się tam przynależy, gdzie sama glancowna krwi nieprzyjacielskiej rubryka chwalebne Wielmożności Waszej imię, marsowe odwagi, wojenne fatygi i niewczasy na karkach nieprzyjacielskich jako na przepysznie wystruktrowanych obeliskach albo memphickich kolosach³³ piękną *ferrei styli*³⁴ cerusą, niby *vivis* konterfetuje *coloribus*.³⁵

[4.] Słusznie tam *oratorios* uchylić na stronę *cothurnos*,³⁶ gdzie same *capita vindici ferro*³⁷ od tata<r>skich i tureckich mężnie odkrojone tułubów do powinnego wiekopomnej chwały *capitolium*³⁸ utorowanym krwawej Bellony gościńcem Jaśnie Wielmożność Waszą *attollere*³⁹ usiłują. Na co tam *exigua* retorskiej wymowy *lumi<n>a*,⁴⁰ gdzie same marsowe upały, którymi nie raz herbowy Księżyc⁴¹ niby słonecznym resplenduje promieniem, triumfalne Wielmożności Waszej wznecają ogień.

[5.] Nie ginie Księżyc, choć go czasem tetryczne na pozór tylko światu mroczą *ecclipses*.⁴² A jeżeli kędy tedy w prześwietnym sławnych ich mościów p[anów] Mazepów domu rodowita Luna⁴³ takim się może wybornie chwały szczyścić przywilejem *LATEO NON MINUOR*,⁴⁴ gdzie lubo przez długie wieki sławni przodkowie laurem umajone zalegli mauzolea, mamy jednak w Wielmożności Waszej herbowne Księżycza niezgasłe splendory i przodków buławowładnych *serenam sideris imaginem*.⁴⁵ Prawda, że terażniejsze wieki *stupent et venerantur*⁴⁶ tak znaczną a z pamięci potomnych nigdy niewyglózowną buławogromnych Jaśnie Wielmożności Waszej przodków *seriem*,⁴⁷ na których pochwałę nie lichej karty, ale dyjamentu trzeba; cnotę i kawalerskie czyny nie płochym oratorskiego stylu albo Muz wierszopiśmiennych entuzjazmem, ale *competentiori laude*⁴⁸ triumfalnym paeanem lub sonoralnym ogromnych kartanów hukiem *recensere* i *celebrare*⁴⁹ trzeba.

[6.] Ile *vulnera*⁵⁰ mężną onych ręką nieprzyjaciołom zadane, tyle *facunda* na powinną marsowej dzielności pochwałę *ora*;⁵¹ ile pluszczącej z karków nieprzyjacielskich posoki, tyle *Tulliana eloquentiae flumina*;⁵² ile ojczyźnie laurów a dzikim ordyńcom fatalnych kupressów, tyle *triumphales de sanguine messes*.⁵³ Same nawet marsowe pole chwalebny się nieustraszonej bohaterów dzielności i wiekopomnej chwały *Martia metamorphosi*⁵⁴ staje amphi-

teatrem. Dawnym jednak wiekom tak znacznej z przodków Twoich męstwa krzewiącej się nie zazdrościmy fortuny, kiedy *pari felicitate et eventu*⁵⁵ i nasze wieki dość żywną roxolańskich stron ekspektatywę ukontentowały pociechą, gdy Wielmożność Wasza, żywy przodków swoich abrys, skoncentrowane chwalebnych Twoich antenatów w Tobie *compendium*⁵⁶ pokazują, na co *attonito oculo*⁵⁷ zapatrując się, przyznać musimy, iż

*Non humilis fluit augusto de sanguine sanguis,
Non milvum Phaenix parit, imbellemque fero<c>es
Non generant leporem tygres, aquilaeque columbam.*⁵⁸

[7.] Niechaj kto chce, chwalebne przodków swoich *nomina*⁵⁹ wyrytym na twardych marmurach podziwienia godnym pamiętnej potomności prezentuje abrysem, łatwo jednak te skaliste *in signum rememorativum*⁶⁰ wystawione *spectacula*⁶¹ *praeterlabentium annorum series*⁶² i *vetustas invidiosa*⁶³ niezchwyłym na proch zetrze zębem, a nadęte *mortalitatis fastu statuas*⁶⁴ i pozorne w oczach ludzkich *simulacra*⁶⁵ w lichą obróciwszy perzynę, z dymam na wieczną amnistyją od ludzkich oczu i pamięci usunie. Nie kamienny abrys, nie znikome *simulacrum*, nie dymem okopciały konterfet, ale *vivam* przodków *imaginem*,⁶⁶ nieodrodną *maiorum stirpem*,⁶⁷ *compe<n>diosam* cnót ojczystych *epitomen*,⁶⁸ Wielmożność Waszą, *veneremur*,⁶⁹ uznając *felici experimento*,⁷⁰ iż niewiele szkodzą herbowym Waszym Księżynom fatalne przodków dekrescencyje, kiedy *Luna decrescens* z natury swojej, *crescentis prodromum et nuntium agit*.⁷¹

[8.] I ten to jest a nie inny Wielmożności Waszej *census honoris*,⁷² naprzód *augusto de sanguine sanguis*,⁷³ który w recompensę krwi wylanej *ducalem byssum*⁷⁴ Wielmożności Waszej, *tanquam Tyrii depinxit coloribus*.⁷⁵ Niepoślednia do tak wysokiej funkcycji promocyja krwawe przodków zasługi, które znacznymi będąc wysokich praeeminencyi stopniami do przyuczonej rękom Waszym buławy *victoriosi passibus*,⁷⁶ znamienicie utworowany Wielmożności Waszej zostały gościńiec. Najskuteczniejsza jednak w tej mierze *meritorum* Wielmożności Waszej *efficacia*,⁷⁷ która *candidum candidato* dawszy *calculum*,⁷⁸ nie wprzód hetmańską w ręce *reluctanti modestiae*⁷⁹ skierowała buławę, aż jej tam pracowitą cnota ofiarowała manuductyją i powinny odważne *merita*⁸⁰ przy znacznej faworu najjaśniejszych monarchów rossyjskich⁸¹ komitywie uczyniły kredens.

[9.] Niechaj kogo Daedalowemi dumnych zapędów obarczonego skrzydły lubo władna *ultra vulgarem fortem*⁸² wynasza ambycyja, niechaj złote nie rzemieślniczym kunsztem, lecz *arrogantiae fastu*⁸³ wyniosłe *ad fastigia*⁸⁴ ściele stopnie. Prędko jednak *sub honorario onere*⁸⁵ niezdolnym barkom *infamii lapsu*

*succumbere*⁸⁶ przyjdzie, jeżeli *virtus, honorum bajula*,⁸⁷ do takich ciężarów należytego umknąwszy *fulcrum*,⁸⁸ sama tak wspaniałej fabryki gruntownym nie stanie się fundamentem. Łatwo zdrożnym procederem przez błędne trakty w niewywikłane wiecznej infamiję zabrnij labirynty, kto sobie za manuduktorkę obrawszy ambycyją, bez należytego cnót i znacznych zasług prowiantu na wysokie zapuszcza się *subsellia*.⁸⁹

[10.] Nie padły nigdy ani paść mogą takie *opprobria*⁹⁰ na Wielmożność Waszą, który od kompetitorów takim traktem do godności konkurujących, osobliwą mając *exemcyję*, nie wprzód *avidis roxolańskiej* *expektatywy obtutibus*⁹¹ w hetmańskiej zajaśniałeś *purpurze*, aż jej pozorną krwie niepr<z>yjacielskiej *cerussą* piękniej niżli tyryskim szarłatem koralowego dodałeś *rumieńcu*.⁹² Nie wprzód *Herkulesową* na zgromienie *thrackiej Tyzyfony* w Twe ręce wpraszającą się przyjąłeś *in gubernium*⁹³ *buławę*, aż ciężkim *bułatem*⁹⁴ *waleczną* do takich ciężarów przysposabiając rękę, *herbową Twą jutrzeńką Martiis aestibus*⁹⁵ *pałającą* *klarownego hetmańskiej praerogatywy* przy chwalebnym *credensie* *uprzedziłeś Tytana*.⁹⁶ Nie wpr<z>ód w *antagoniją* tak do wysokich *honorów* jako do *nieśmiertelnej s<l>awy* *bohaterskim krokiem* na *marsowe* *wstąpiłeś Olympia*, aż *prodromus*⁹⁷ *przodków Twoich gressus*⁹⁸ *odważną praecedencyją* *porywczej Twej ad sublimia quaeque indoli*⁹⁹ *znaczne in Martio pulvere*¹⁰⁰ *wypiątnował ślady*.

[11.] *Znaczne* tedy są w *prześwietnym domu Wielmożności Waszej* tak do *honorów*, jako do *nieśmiertelności vestigia*,¹⁰¹ *którymi* *kiedy i ja*, *niby torownym chwały gościńcem* z *podłą* *moją pracą in hoc suppedaneo venerationis folio*¹⁰² *wyrażoną*, *śmiem audaci passi in atria*¹⁰³ *Wielmożności Waszej* *wkraczać*, *przyznać* *muszę*, że *mi primo intuitu*¹⁰⁴ *herbowa Wielmożności Waszej jutrzeńka szarłatnym swym rumieńcem ruborem incussit*¹⁰⁵ *nie z innych miar*,¹⁰⁶ *tylko że rudis meae Minervae tenuitas*¹⁰⁷ *nie mogła ad mensuram ascendere*¹⁰⁸ *tam*, gdzie tak *wysoko* *rodowite Wielmożności Waszej* *swą zacnością* *wzbiły się planety*. *Z lkarem tu* *musi na* *powinną Wielmożności Waszej* *upadać* *veneracyją* *tępe* *podłego rymotworce pióro*, *kiedy avitis maiorum Tuorum ceris*¹⁰⁹ *będąc* *udostojone*, *nieumiejętnym lotem* *pod ogniste marsowym upałem* *żarzące się Wielmożności Waszej* *planety*, *w panegiryczne audaci licentia*¹¹⁰ *śmie* *zapuszczając się* *paragony*. *Wszakże* *nie pogardzisz*, *Miłościwy Panie*, *tym* *podłym prezentem*, *pomniąc* *na to*, że *przy* *jasnych planetach* *i umbra* *tudzież* *znikoma naturalną* *ma swoją consequentią*. *Owszem*, *jasne kolory* *wydatniejsze* *reprezentując spectaculum*,¹¹¹ *większą* *w oczach lud<z>kich conciliant gratiam*,¹¹² *kiedy* *niepozornym* *bywają* *adumbrowane* *cieniem*. *Przyjmi* *tedy*, *Miłościwy Panie*, *tę* *bardziej służebniczą* *życzliwością* *niżli* *uczonym sensem* *zagęszczoną* *kartę*, *która* *będąc veneratione facundior quam verbis*¹¹³ *u nóg pańskich* *łaskawej się* *dopomaga* *audiencyi*. *A że* *wiem*, *iż* *wszystkie* *chwały* *i* *życzliwości* *moje*

*infra dignitatem*¹⁴ Wielmożności Waszej padły i ja sam do teźże poczuwając
si⟨ę⟩ demissyjej, piszę się

JAŚNIE WIELMOŻNEJ WASZEJ
PANU I DOBRODZIEJOWI SWEMU
WIELCE MIŁOŚCIWEMU
najniższym sługą
Symeon Jaworski

[III.]

NA KLUCZ HERBOWY *alias*¹¹⁵ JASIEŃCZYK¹¹⁶
 z spokrewnionej wielkich familii coniunkcyjnej
 przeznaczacgo ich mościów P[ANÓW], P[ANÓW] MAZEPÓW domu

1

Dziedziczna cnych MAZEPÓW tym się szczyci cnota,
 Że zawsze do honorów ma otwarte wrota.
 Przyczynę tego każdy, tak rozumiem, zgadnie:
 Bo gdzie Klucz jest herbowy, tam o otwór snadnie.

2

Jednowładna niebieskiej wszechmocności siła
 Pod władzę apostołską Klucz niegdy zleciła.
 Patrz, jakiego dom zacny MAZEPÓW szacunku,
 Gdy się i do ich dostał ten klejnot szafunku.

3

O, jak wiele trundości inni podejmują,
 Kiedy gwałtem do forty niebieskiej szturmują!
 Domowi cnych MAZEPÓW tych szturmów nie trzeba,
 Gdy mu sam Klucz herbowy otworzy do nieba.

4

Znać, że w domu MAZEPÓW wiekopomna chwala
 Ulubioną stancję na swój czas obrała,
 Gdy na znak tego i Klucz polorownej cery
 Prezentuje na herbie od swojej kamery.

5

Są, w których niedostępna Surowość panuje
 A przy drzwiach zawsze pilną straż gniew odprawuje.
 Tu Łaskawość w imieniu JANA z Kluczem stoi.
 I któż się już w tve gmachy, cny wodzu, iść boi?

6

Niechaj tam Momus, ludzkiej natury morderca,
 Okna do człowieczego potrzebuje serca.¹¹⁷
 Tu, gdy Klucz cnych MAZEPÓW jaśniejje herbowy,
 Pewnie nam do ich serca przystęp jest gotowy.

7

Że wiernie cnej Rossyjej służą MAZEPOWIE,
Każdy tę prawdę onym bez pochlebstwa powie.
Nawet toż i dziedziczne w herbie znaki głoszą,
Gdy od niej powierzone sobie Klucze noszą.

8

Rzadko kto przyszedł do tej szczęśliwości mety,¹¹⁸
By monarsze otworem miewał gabinety:
Ciebie, wodzu, z młodych lat cnota w tym schowała,¹¹⁹
Na co ci i glancowny w herbie Klucz przydała.

9

Stąd poznaj nieomylnie, wielorządny panie,
Wojska zaporoskiego waleczny hetmanie,
Że ci serca w hołd wieczny nasze poddajemy,
Kiedy i Klucz od nichże¹²⁰ w herbie twym kładziemy.

[IV.]

NA HERBOWY Z GWIAZDAMI i z STRZAŁĄ KSIĘŻYC *vulgo*¹²¹ SAS¹²²
 z spokrewnionej wielkich familii coniunkcyjnej
 przeznacnego ich mościów P[ANÓW], P[ANÓW] MAZEPÓW domu

1

I jedna tylko z tak wielu Gwiazda w górnej sferze
 Od mądrych astrologów Marsa tytuł bierze.
 Tu w zodyjak hebowy¹²³ kto się spojrzeć kusi,
 Ile planet, tak wiele Marsów przyznać musi.

2

Pospolicie zaćmienie w ten czas księżyc miewa,
 Gdy na niego płomieni swych słońce nie zlewa.
 Tu słoneczny monarchów glans gdy świeci jaśnie,
 Aż Księżyc herbowy mrokiem kiedy zgaśnie?

3

Ileć te Księżyce w utarczkach¹²⁴ świeciły,
 Tyle turecką lunę¹²⁵ glansem swym gasiły.
 I nie dziw: boć to wszystkich mądrych zdanie stałe,
 Że wielkie luminarze gaszą światła małe.

4

Mając Księżyców i Gwiazd tak jasne pochodnie,
 Niebem się dom MAZEPÓW nazwać może zgodnie.
 A gdy komu do planet tych słońca potrzeba
 Jan, wódz waleczny, stanie w tym niebie za Pheba.¹²⁶

5

Tak tu świecą Księżyce cnotą i tytuły,
 Że w nich i zazdrość sama nie dojrzy makuły.
 Chyba to być makułą rzecz zazdrość żwawa,¹²⁷
 Że ich trochę szerniła marsowa kurzawa.

[v.]

NA TRZY RZEKI *alias* KORCZAK¹²⁸
 z spokrewnionej wielkich familii coniunkcyjnej
 przeznaczego ich mościów P[ANÓW], P[ANÓW] MAZEPÓW domu

1

Trzy rzeki tam przy Raju historyje głośzą,¹²⁹
 Które uciech mieszkańcom niemało przynoszą.
 Tu Trzy Rzeki gdy w herbie mają MAZEPOWIE,
 Nic nie zdroży,¹³⁰ kto RAJEM dom onych nazowie.

2

Zakręt Scylla nazwiskiem w morzu się zawiera,¹³¹
 Która straszną otchłanią okręty pożera.
 Tu te Rzeki Trzy każdy uważywszy rzeczcy,
 Scyllą nieprzyjaciołów być namniej nie przeczy.¹³²

3

Gasną złote bogatej Arabijej blaski,
 Które jej złotopłynnych wód wzniecają piaski.
 Większej ceny te Rzeki, które leją żyźnie
 Złotopłynne Paktole na dobro ojczyźnie.

4

W niemałej stąd u świata morze bywa cenie,
 Że w sobie miewa perły i drogie kamienie.
 O, jak tych Rzek herbowych walor znamienity
 Mając w męstwie, w poradzie¹³³ drogie chryzolyty!

5

Wodą niegdy złotego doszedł Jazon runa.
 Większa jest w tym przeznacznych MAZEPÓW fortuna.
 Gdy przez swoje Trzy Rzeki lepiej nad Jazona
 RUNO wysokiej wagi mają GEDEONA.¹³⁴

6

Trzy Rzeki są to cnoty trzy theologiczne:
 WIARA, NADZIEJA, MIŁOŚĆ¹³⁵ w twym domu dziedziczne,
 Przez które to żeglować Rzeki trzeba czule,

Kto na złotej Empiru pragnie stać insule.
Więc gdy tak jest, pewnie łódź twa, wielmożny panie,
Na łądzie pożądanym przez te Rzeki stanie.

7

Wszystkie rzeki z natury tym przymiotem słyną,
Że do morza impulsem przyrodzonym płyną.
MARYJA jest łask boskich niezbrodzone morze.¹³⁶
O, w jakim są tam, płynąc, te Rzeki walorze!

8

Takie są jednostajne w Piśmie Świętym głosy,
Że się jakieś znajdują rzeki nad niebiosy.¹³⁷
A tu mnie wnet wątpliwość te Rzeki wznieciły,
Czy nie one tam swoją zacnością się wzbily?

[VI.]

NA HERB PÓŁ STRZAŁY *vulgo*¹³⁸ ODROWĄŻ¹³⁹
 z spokrewnionej wielkich familii coniunkcyjnej
 przeznaczego ich mościów P[ANÓW], P[ANÓW] MAZEPÓW domu

1

Jak potężnie ta gromi nieprzyjaciół Strzała,
 Łatwo stąd znać możemy, ponieważ niecała,
 Bo pewnie takiej nigdy szkoda się nie stanie,
 Którą tylko w spokojnym rdza gryzie kołczanie.

2

Patrz, do jakiej swym ostrzem ten grot zmierza mety,
 Gdy snąć w same chce niebios wlecieć gabinety!
 Więc by z domu Mazepów nie pierzchał grot twardy,
 Sam mu Mars piór już ujął swemi belloardy.

3

Wieczną hańbę ma dotąd Ikarus zuchwały,
 Że swych piór przez słoneczne postradał upały.
 A tu wielką stąd chwałę ma ten grot herbowy,
 Kiedy mu ogień pióra opalił marsowy.

4

Dość wysoko w godnościach wzlatuje ta Strzała,
 Lubo już piór w marsowych bojach postradała.
 Nie dziw jednak, że w górę tak się znacznie wzbija,
 Bo jej miłość ojczyzny pióra przyprawiła.

5

Zawsze bujał wysoko w twym wspaniałym locie,
 Gdyś miał pióra przyprawne, cnych Mazepów grocie,
 A gdy w ogniach marsowych twych piór postradałeś,
 Dziwna rzecz, że tym samym wyżej wyleciałeś.

[VII.]¹⁴⁰

FIGURE 15 Icon 1 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614
PUBLIC DOMAIN

Septicipem quondam edomuit manus Herculis Hydram,
Rossiacum Alcidem Turcica monstra pavent.¹⁴¹

Zawrzyj już swą paszczękę żwawą, thracki smoku!¹⁴²
Czyś jeszcze nie napełnił, bezdenny żarłoku,
Charontowego w sobie dotychczas wantucha,
Do łakomego całkiem polykając brzucha
5 Tak wiele królestw i miast? Czyć mała Afryka,
Która na twym pornąwszy dnie, smutnie wykrzyka
Lamentalne naenije w boleściach strapiona,
Iż w twym jest Charybdowym brzuchu pogrzebiona?
Czy cię i Arabija barziej w ciężkim żalu
10 Niżli w skarbach bogata, łaknący Tantalu,

Do sytości swym złotem nasycić nie zdoła?
 Cała ci Ameryka na jeden kęs zgoła
 I obszerna w przestronnej swojej <okolicy>
 W Plutowych twych wnętrznościach Azyja dziedziczy.
 15 I któraż tak warowna pokaże się Sparta,
 Kiedy na nią paszczęka twa będzie wywartą,
 Żeby cerberowego uchybiwszy garła
 Męźnie się natarczywym twym jadom oparła?

Lecz jeszcze nie tryumfuj bardziej w skrytej zdradzie,
 20 Niżli w męstwie, zamożny cerberowy jadzie.
 Nie tryumfuj w twym szczęściu, Meduzo piekielna,
 Jeszcze się znajdzie ręka Alcyda¹⁴³ tak dzielna,
 Która to siedmiołębne ogniem tchnące główne
 Twoją własną posoką zaleje kosztownie.
 25 Nie rozwódź w szczęściu rogów,¹⁴⁴ bestyjo zuchwała,
 Bo choć czasem najwyżej wylatuje strzała,
 Kiedy nią kto z cięciwy tęgiej w górę zmierzy,
 Przecie bywszy wysoko, o ziemię uderzy.
 Takci im większa czasem pogoda się błysnie,
 30 Tym straszniejszy na potym piorun Jowisz ciśnie.
 Teć to bywa jedyne fortuny igrzysko,
 Z dołu w górę, a z góry toczyć sferę nisko.¹⁴⁵
 Prędeż więc na wyniosłe pod niebiosa skały
 Trójzębne górna ciska Wulkanija strzały.
 35 Częściej od Aquilonów strasznych najazd miewa
 Wyniesiony w swej pompie cedr nad inne drzewa.¹⁴⁶
 I ty się chlub niebarzo,¹⁴⁷ bisurmańska siło,¹⁴⁸
 Że cię szczęście tak dumnym pędem wywyższyło.
 Prędko lunatycznego pozbawiwszy blasku,¹⁴⁹
 40 Może cię szczęście zagrześć w charontowym piasku.
 Już ci orły monarsze dzielne w swoim szyku
 Nadcierają tak często rogów, lunatyku,
 I na to swą odwagą zawsze godzą czule,
 Aby się oprzeć mogły w twym dumnym Stambule.

45 Na Rossyją ani myśl, Hydro pełna zdrady,
 Z rozżarzonej paszczęki wywierać swe jady.
 Jest tu najjaśniejszego Orzeł majestatu,
 Co na cię piorun trzyma ukuty z bułatu.

- Jest dzielny wódz, Herkules, który cię misternie
 50 Swą hetmańską buławą zgromi w thrackiej Lernie.
 Oto-ć już terminalną wystawił kolumnę,
 Którą mężnie powściągnął twe imprezy dumne.
 Oto już NON PLUS ULTRA¹⁵⁰ łakomemu Midzie¹⁵¹
 Roski pisze Alcydes na swej piramidzie.
 55 Pewnie jako Euryppus w swych strumieniach kręty
 O krzemienne szkopułów rozbija się wstręty,
 Tak i twoje o ten słup natarczywe siły
 Rozbiwszy się, fatalnej nie ujdą mogiły.
 I dokąd, bazyliżku,¹⁵² pniesz się jadowity?
 60 Oto herbowych planet ogień znamienity
 W świetnych wodza dzielnego podwojach jaśnieje,
 Od którego zapewne twój jad wyniszczeje.
 Dokąd rogi prostujesz, thracka luno wściekła,
 Snać dopiero z samego wydarszy się piekła?
 65 Wiedz pewnie, że ciemny glans w twej wybladłej cerze
 Zaraz na się fatalne zaćmienie przybierze,
 Skoro nań w swym marsowym jaśniejące klarze
 Cnego wodza herbowe błysną luminarze.
 Boć zwyczajnie z swym światłem nie ujdą walety¹⁵³
 70 Od wielkich luminarzów pomniejsze planety.¹⁵⁴
 Sama ten Roxolanom tryumf obiecuje
 Ta, która cnego wodza luną figuruje¹⁵⁵
 Piękna jak jasny księżyc Przeczysta MARYJA,
 Od której jeśli samych Plutów starta szyja¹⁵⁶
 75 Dopieroż łeb thrackiego smoka¹⁵⁷ wichrowaty
 Od tej tryumfatorki nie ujdzie swej straty.
 Sam JAN, co przedwiecznemu słońcu¹⁵⁸ marszałkuje,
 Którego gwiazda cnego wodza znamionuje
 JANOWI swemu doda na zwycięzstwo siły,
 80 Fatalne sypiąc Hydrze tureckiej mogiły.
 Dokąd rychtujesz, luno thracka, rogi śmiałe?
 Od wielkich luminarzów gasną światła małe.
 Więc hetmańskim planetom toż fortuna zdarzy,
 Że swym jasnym promieniem na glancowej twarzy
 85 Zgaszą twe błyszczące się wątłą skrą ognisko,
 Skoro na cię wrodzonym blaskiem natrą blisko.
 Wszak pospolicie większy siły skutek mają,
 Gdy węzłem nierozdzielny złączone bywają,

- Więc gdy i tu HETMAŃSKI Księżyc w biegu rączy
90 Z jasną w rossyjskim niebie Jutrzenką się łączy,
Pewnie od tej tak dzielnie zjednoczonej nocy
Thracka luna fatalnej nie wybiega nocy.¹⁵⁹
Aż teraz nie znaczne są tego zadatki,
Gdy niedawno na krymskich brzydkie sępów klatki
95 Najaśniejszych monarchów Orzeł gromowładny
Napadszy,¹⁶⁰ zniósł do szczętu thracki gmin szkaradny,
Pokazując to światu, co niezwyczężona
Przez dzielnych kawalerów dokazuje spona?
Niech i dalej impreza marsowej ochoty
100 W swych gonitwach odbiera zawsze skutek złoty!¹⁶¹
Niech Orzeł najaśniejszych rządców¹⁶² górnołotny
W darskościach swych marsowych i w męstwie obrotny
Dzielna spona po thrackiej lunie mężnie jeździ,
A na lawrach zwyciężskich z tryumfem się gnieździ.
105 Niech kurzawa marsowa oczernione pierze
Do palm¹⁶³ zawsze chybki lot tryumfalnych bierze!
Niech mu do zwyciężkiego z lawrów krymskich gniazda
Twa herbowa, cny wodzu, marszałkuje gwiazda.
Niechaj szczęście tak zdarzy, niechaj się tak stanie
110 Jako tobie na wota, wielmożny HETMANIE,
Chętne pióro rokując, to na wierzch wydaje,¹⁶⁴
Co ja zawsze w życzliwym sercu moim taję.

[VIII.]¹⁶⁵FIGURE 15 Icon 2 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614

PUBLIC DOMAIN

Dum tua Sydereis sunt stemmata clara Planetis,
Inde tuam coelum quis negat esse domum.¹⁶⁶

- Niech kto chce złoty wiek Saturna chwali,
Ja wiek żelazny z twardej kuty stali
Daleko większej rozumiem być wagi
Nad złote Tagi.
- 5 Chwał, kto chcesz, pokój, ja zaś krawe fale
Bitnej Bellony, gdy kładę na szale,
Daleko większy widzę walor boju
Niżli pokoju.
- O jako ręka mężnego Gradywa
10 Niezwiędłe zwykła często zbierać żniwa
Z wojennych placów, a te spolijały
Są wiecznej chwały.

- Pewnie nie pierwu¹⁶⁷ złoto ceną słynie,
 Aż wprzód przez hutę Wulkana¹⁶⁸ przepłyynie.
 15 I bez kamienia¹⁶⁹ cale nie znano by
     Jakiej jest proby.
 Młotem żelaza, przeciwnością cnoty
 Doświadczać trzeba, co ma za przymioty.
 Mężstwo się wyda w marsowym płomieniu
 20   Jak jasność w cieniu.
 Zgoła na miękkim sława materacu
 Legać nie zwykła, lecz na krwawym placu
 I przez ogniste trzeba iść do sławy
     Marsa kurzawy.
 25 Któż piękniej w księgach wieczności jaśniej,
 Jako ten, który odważnie krew leje,¹⁷⁰
 A tą rubryką z nieprzyjaciół szyje
     Imię swe ryje?¹⁷¹
 I któreż, proszę, wiecznej chwały style¹⁷²
 30 W księgach wieczności tak jaśnieją mile
 Nad styl żelazny, którym dosyć trwale
     Niby na skale
 Sama bułatem wiekopomna chwała
 W kompucie swoim wiecznie zapisała
 35 Tych, których umysł cale poświęcony
     Mężstwu Bellony.
 Słowem żelazny wiek to snadnie wyda,
 Kto jest w gnuśności pogrążony Mida,
 A kto na wszelkie przeciwności strzały
 40   Idzie wspaniały.
 Rzuć jedno okiem w zacne parentele,
 Skąd im splendoru przybyło tak wiele,
 Że żadne zgoła cymmeryskie nocy¹⁷³
     Nie są tej mocy,
 45 Aby ich jasny glans zaćmić zdołały.
 A lub¹⁷⁴ miecz Parki czasem niestępały¹⁷⁵
 Tam się zawinie, imprezą swą zgoła
     Mało co zdoła.
 Jaśnieją zawsze domów cnych klejnoty
 50 I jaśnieć będą, póki Tytan złoty
 Na gwiazdorodnym firmamencie jaśnie
     Świecąc, nie zgaśnie.

A skądże, proszę, ta praerogatywa
 Tak znakomicie cnym domom przybywa?
 55 Skąd wieczna sława ciśnie stanzы swoje
     W onych podwoje?
 Przyzna to każdy, że wiek bułatowy¹⁷⁶
 Temu przyczyna. Co nie tylko słowy,
 Lecz na dokument samą rzeczą właśnie
 60   Probuje jaśnie.¹⁷⁷
 Przyznaj, zazdrości, choć wstyd starszy z twarzy,
 Skąd takim blaskiem tak się pięknie żarzy
 Dom cnych MAZEPÓW jak niebo przy zorze
     W jasnym splendorze.
 65 Skąd, proszę, onych herbowe planety
 Do takiej przyszły w swej światłości mety,
 Że niebem jasnym nam na prospekt miły
     Dom ich zdobiły?
 <Pewnie> ta jasność nie od złota ceny,
 70 Lecz od marsowej świeci karaceny,
 Nie od bogatej arabskiej minery¹⁷⁸
     Nabyła cery.
 Nie w złotym wieku Saturn zniewieściał¹⁷⁹
 Ani srebrzyste Paktola kanały
 75 W swym wychowują perlorodnym piasku
     Takiego blasku.
 Wiek to żelazny z Wulkanowej huty
 Stalistym Bronta bułatem ukuty
 I żelaznego Marsa ordynanse
 80   Te dają glanse.
 Niechaj kronika, niechaj sam Mars powie,
 Skąd się wślawili mężni MAZEPOWIE.
 Pewnie ta sława od samej Bellony
     W rosyjskie strony
 85 Krwawemi hojnie wspieniona powodzi
 Płynąc, marsowe im przykrości słodzi.
 Ni ich mężnego śmierć, srogi morderca,
     Ustraszy serca.
 Świecą w ich niebie Gwiazdy i Księżyce,
 90 Które nie blaskiem wrodzonym swe lice
 Ozdabiać zwykły, lecz piękniejszym wzorem
     Marsa polorem.

Ilekróć bladą cerą rozjaśniała
Ich Luna, tyle prognostyk dawała,
95   Że z karku swego nieprzyjaciół żwawy
      Łać miał deszcz krwawy.
Pogodę na swym niebie sprawowały
One planety, gdy pięknie jaśniały
Jak w zodyjaku różnemi przymioty
100   Wrodzone cnoty.
I nie dziw, że tak wysoko w honorze
Przy rodowitym jaśniały splendorze
Planety, bowiem (widziemy na oko)
      Świecą wysoko.
105   A tu by trzeba na samo wspomnienie
Obfite z oczu ronić łez strumienie,
Że nam tak znacznych bohaterów z świata
      Zebrały fata.
Lecz nie tryumfuj, Atropos zuchwała,
110   Żeś tych Rossyjej ludzi odebrała.
Wziąwszy im ciało w ciemne spolijały,
      Nie wydrzesz chwały.
Żyją i dotąd w terażniejszym JANIE,
Wojsk zaporoskich walecznym hetmanie.
115   Do zapomnienia nie mogą być łacni¹⁸⁰
      Ludzie tak zacni.
Każdy z twych przodków w tobie, wodzu, żyje,
Z których że wiedziesz twą zacną linię¹⁸¹
Bez wszelkich pochwał rymotworskiej weny
120   Dostyc masz ceny.
Pewnie, że od tak wspaniałego drzewa
Owoc przysmaków z dyzgustem nie miewa
Ani od źródnika, co kryształem słynie,
      Błoto popłynie.
125   Zwyczajnie perła z Paktolowej tonie
I złote jabłko od złotej jabłonie¹⁸²
Orły, co swoim wzrokiem w słońca godzą,
      Sowy nie rodzą.¹⁸³
Szczyć się przeto masz, Lucyno miła,
130   Gdyś w takim domu takiego powiła,
Który tak znacznych przodków będąc plemię
      W ich wstąpił strzemię.

[IX.]¹⁸⁴

FIGURE 17 Icon 3 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614
PUBLIC DOMAIN

Navigium dum Spes tibi Amorque Fidesque gubernant,
Hinc tua jam nunquam na<u>fraga puppis erit.¹⁸⁵

- Zdarz Jazonowi, rozrzutna fortune,
Bogatą zdobycz, złote z Kolchów runo.¹⁸⁶
Jeżeli jednak w skołatanej łodzi¹⁸⁷
Przez Neptunowe płynącej powodzi
5 Mądry do rządu Typhis nie zasiędzie,
Który by w swoim był pilny urządzie,
Pewnie i nawa, i wszystkie w niej skarby
Piaszczystej w morskim dnie nie ujdą farby.
Niech jedno srogich Aquilonów nagle
10 Rozpięte pocznie burza wzdymać żagle,
Aż bez sternika mylną pewnie drogą

- Nawa popłynie na Charybdę srogą.
 Cóż, kiedy przyjdzie wpaść między syreny,
 Gdzie melodyjne wdzięcznie słysząc threny,
 15 Słodką żeglarzów wsidlonych ponętą
 W cymbę swą Charon wnet chwyta przekłęta.
 Dopieroż już tam bez sternika w matnię
 Łódź z flisem wpadnie na zgubę ostatnią.
 Łądu ni<e> pytaj, ni złotej insuły,
 20 Gdzie łodzią sternik nie kieruje czuły.
 Wszystko z okrętem tam, gdzie żagiel pnie się,
 Burzliwym wichrem Eolus zanie sie.
 Szczęśliwe domu tego żeglowanie
 W morzu światowym, wielmożny hetmanie,
 25 Kiedy sprawują twej nawy rząd złoty
 THEOLOGICZNE biegle w rządach CNOTY:¹⁸⁸
 WIARA krzyżowym masztem moderuje,
 NADZIEJA tamże kotwicy pilnuje,
 MIŁOŚĆ zaś boska, patrz, jako pogodnie
 30 Przez twe herbowe przyświeca pochodnie.
 DOM Twój jest NAWA: ten nigdy nie zbłądzi,
 Kiedy nim tych trzech mistr<z>yń ręka rządzi.
 Dokądże teraz? W które pędzisz strony,
 Nawo przeświecna, morskimi Trytony?¹⁸⁹
 35 Czy nie do Kolchów, gdzie chętna fortuna
 Złote honorów obiecuje runa?
 Lecz darmo tam kurs pędzisz zawodniczy,
 Hetmańska-ć w domu buława dziedziczy.¹⁹⁰
 Gościem gdzie indziej hetmańskie buławy,
 40 W domu MAZEPÓW zhołdowanej sławy
 Przyjazne ręce do kolebki wsuły
 Tak znakomite hetmańskie tytuły.
 Toć snać ta nawa z lawru, nie z kupressu,¹⁹¹
 Już do złotego pędzi Chersonessu,¹⁹²
 45 Gdzie stanąć pragnie przy tak mądrym rządzie¹⁹³
 Na perłorodnym złotych insuł łądzie?
 Lecz i tu w moich domysłach się myślę.
 W domu MAZEPÓW złotych insuł tyle,
 Jak wiele dzielnych w męstwie Scypijonów,
 50 Jak wiele mądrych w poradzie Katonów.
 Teć to są domów znamienitych skarby:

- Nie pozornymi złotych insuł farby
 Ani arabską minera¹⁹⁴ w stek litą,
 Ale szczyć się cnotą znamienitą.
 55 Wicher albowiem niefortunnej burzy
 Wszystko to z dymem fatalnym okurzy
 I najbogatsze Krezusa dostatki
 Śmiertelnej chybić nie zdołają klatki.¹⁹⁵
 Sam to niezłomnym swym zębem czas płochy
 60 Wszystko zagarnie w bezdenne swe lochy.
 Cnota się sama z tym przymiotem rodzi,
 Iż na zdradliwe nieszczęścia powodzi
 Porządnym będąc styrem opatrzona,
 Strasznych się fali nie lęka Trytona.
 65 Węc już podobno z tej morskiej głębinie
 Po trudach nawa ta do portu płynie,
 Kędy marsową fatygą strudzona
 Chce odpoczynku lawrem uwieńczona?
 Ale i te są domysły daremne.
 70 DOM cnych MAZEPÓW mając tak foremne
 Theologiczne trzy cnoty mistrzynie,
 Aż morskiej się bać może głębinie?
 Wzbudzaj, jako chcesz, trydencie zębaty
 Neptuna fale ludzkiej chciwe straty,
 75 Wzrusz straszne burze, srogi Acheroncie,
 Na wichrowatym świata tego Poncie.
 Nic natarczywość twoja tam nie wskóra,
 Kędy herbowa świeci Cynozura,
 A cne mistrzynie na styrze zasiadły,
 80 Hamując impet Neptuna zajadły.
 Ma ta prześwietna nawa to w naturze,
 Że i przez same krwawe Marsa burze
 Mężnie żeglując w tej strasznej kąpieli,
 Nie tylko wolna sama od topieli,
 85 Lecz i fortunę rosską w ciężkiej chwili
 Zwykła ratować od żalosnej Scylli.
 Płyńże już, nawo wielmożnego JANA,
 Wojsk zaporoskich mężnego HETMANA!
 Płyn takim styrem mądrym opatrzona
 90 Tam, gdzie-ć na mecie lawrowa korona!
 Niech ethezyje¹⁹⁶ twym żaglom spr<z>yjają,

Niechaj Zephyry miłe powiewają,
Byś zdradliwego chybiwszy Kocyta,
Gdzie kupressową Charon nawą chwyta
95 I niepomych wód lethejskich strumieni
Tam popłynęła, kędy się rumieni
Przedwieczny Tytan w elizyjskiej wodzie,
Przy wdz*⟨i⟩*ęcznoszumnych Zephyrów pogodzie.
Płyn, świetna nawo, dzielnego hetmana
100 Morzem, coć ściele krew thracka wylana,
Płyn przez trzy rzeki w herbie twym płynące,
Złote ojczyźnie Paktole lejące
Na brzeg szczęśliwy kryształowej wody,
Która nad niebem nie zna niepogody.
105 Niech tam po latach nestorowych¹⁹⁷ stawa
U tego portu ta przeświecna nawa.
Niechaj JAN święty, pharos niegasnąca
W twojej herbowej Jutrzence¹⁹⁸ świecąca
Zwyczajnym trybem z blaskiem swym w przód chodzi,¹⁹⁹
110 A twej przeświecnej niech przyświeca łodzi.
Płyn w nieustannym niezwałona biegu
Po długich latach do owego brzegu,
Gdzie pięknie żagiel zwin*⟨ą⟩*wszy rozpięty,
Dalej nie pójdziesz na morskie zakręty.²⁰⁰
115 Niechaj zdradliwe z swą straszną topielą
Neptuna fale gładko ci się ścielą,
Aby cię mistrzyni tych przezornych wiosło
Na łąd szczęśliwy szczęśliwie zaniósło.

[x.]²⁰¹

FIGURE 18 Icon 4 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614
PUBLIC DOMAIN

Quam bene Marte ferox ruit ad fastigia Virtus!
Purpura quam clare tincta cruore rubet!²⁰²

Szczęść Boże w drogę, kto przetrwawszy fale
Ku nieśmiertelnej zapuszcza się chwale!
Szczeńć mu, fortune, komu do honorów
Blask marszałkuje marsowych polorów.
5 Niech mu narcysem ścieżki zakwitają,
Niech piękną trakty różą porastają,
Która wynika z obfitej krwi toni
Na uwieńczenie bohaterskich skroni.
Któryż bowiem trakt piękniejszy do sławy
10 Lubo do berła, lubo do buławy

Nad ten gościniec, co Bellony siła
 Nieprzyjacielską posoką zboczyła?
 Gaśnie purpura, gdy wrodzonej cery
 Od złotem tylko świecącej minery,
 15 A nie od złanej posoką Tauryki
 Pięknej w pozorze nabywa rubryki.²⁰³
 Jak pięknie taki buławę piastuje,
 Komu wprzód bułat do niej marszałkuje!
 Jak wielka na tym jest purpury cena,
 20 Kogo zdobyła naprzód karacena!
     Niech swym zwyczajnym ambicyja torem
     Ślepym się pędem goni za honorem.
     Niewielka chwała z bogatej szkatuły
     Zbyt wysokimi zajaśnieć tytuły.
 25 Ten tylko dobrze w purpurze jaśnieje,
     Kogo nią sama Bellona odzieje,
     Kto zaś jej nabył drogiemi kamieni,²⁰⁴
     Nie purpurą się, lecz wstydem rumieni.
     Niechaj się komu hurmem Tagi leją,
 30 Niechaj arabskie kruszce w stek topnieją,
     Aby przez ten skarb ambicyja wzdęta
     Złote honorów wdziała na się pęta.
     Mrokiem zapadnie ta jasność honoru,
     Która od złota świeci się poloru.
 35 Prawda, że wszystko złoty szturm zwycięża,
     Daleko jednak większa moc oręża,
     Gdy wiek żelazny, lepszy bułat kuty
     W złocistych ogniach Wulkanowej huty,
     Którym Bellony ręka nieleniwa
 40 Zwycięskie z placów krwawych zbiera żniwa.
     Szczególne lauru są dostojne skronie,
     Które się krwawej nie lękając tonie,
     Ochotnie mieczmi zagęszczoną drogą
     Z samą Belloną w zawód biegać mogą.
 45 Upadku tedy niech się taki lęka,
     Kogo nie sama mężna Marsa ręka
     Lub cnót wrodzonych impet nieskwapliwy
     Na znaczne wznaszać zwykł praerogatywy.
     A tu już powiedz, hetmański honorze,
 50 Jak w rodowitym dziedziczysz splendorze

Sławnych MAZEPÓW! Przez jakie sposoby
 Takiej z ich domu nabywasz ozdoby?
 Świadczy, przeszły wieku, jak wiele w rejestrze
 Spisałeś tych, co w marsowej palaestrze
 55 Z starożytnego cnych MAZEPÓW domu
 Nie ustąpili w odwadze nikomu.
 Świadczenie dniewprowe krwią wspanione strugi,
 Jak bohaterów mężnych komput długi
 Z domu MAZEPÓW, których cne imiona
 60 Krwią w swoje księgi wpisała Bellona.
 Świadczy, Potomności, jakim torem sławy
 Cni MAZEPOWIE idą do buławy.
 Ja dla krótkości tu się nie rozwodzę,
 Jakim sposobem i w sagu, i w todze
 65 Sławni mężowie w tej cnej parenteli
 Nagrodę zasług swych marsowych wzięli.
 Omijam onych dla czasu krótkości,
 Których już imię w kompucie wieczności
 Żelaznym stylem sława z pracą szczerą
 70 Złotołokietną wpisała literą.
 Niech ona sama chwalne onych czyny,
 Które okropnych cieni Prozerpiny
 Nigdy nie znajdą, powietrznymi ślady
 Za nieprzechodne w świat zanieś Gady.
 75 Stawcie więc wszystkie z wymownej Attyki
 Onym na chwałę rhetorów języki,
 Niech cały Parnas zabrzmi na przemiany
 Sławnym twym przedkom zwycięskie paeany.
 Niechaj i sława pegazowym lotem
 80 Lub wiatrogonnym Phlegona obrotom,
 Lub Merkurego z olimpijskiej góry
 Bystrolotnymi przyodziewa pióry,
 Czyny marsowe głosić nie przestaje,
 Tam, gdzie przy zorzach ciemna noc ustaje
 85 I tam, gdzie Arctos Aquilonem wzdęta
 Neptuna swemi kajdanami pęta.²⁰⁵
 Niech trąbą sławy będzie niestrwożone
 Mężnych twych przodków serce wystawione.
 Lecz na cóż przodków twych słać wiek dawny,
 90 Gdy onych męstwa dokument dość jawny?²⁰⁶

Ciebie widzimy, wodzu nasz wspaniała,
 W którym się cnoty przodków twych zebrały.
 Sam to świat widzi, jako w onych tropy
 Twemi wstępując rycerskimi stopy
 95 Przez strasznych kartanów kurzawy²⁰⁷
 Torem swych przodków szedłeś do buławy.
 Acz i tu była, wiem, trudność niemała,
 Gdy się uporem w twe ręce wpraszała
 Hetmańska godność i nie tak na wota,
 100 Jako na prośby otwarłeś jej wrota.²⁰⁸
 Tak to genijusz u ludzi zawzięty
 Ma magnesowe na godność ponęty.²⁰⁹
 Tym się to szczyty cnota bez przysady,
 Że za nią honor tuż wstępuje w ślady.
 105 Niech ambycja, honorów mistrzyni,
 Zuchwałym kredens do godności czyni.²¹⁰
 Tobie, cny JANIE, herbowa twa zorza
 Z hesperyjskiego wylanej krwi morza
 Wyr<z>nąwszy pięknym korałem rumiana
 110 I krwi szarłatną cerussą²¹¹ odziana
 Jasny nam wieszcząc dzień z swojej natury,
 Czyniła kredens w hetmańskie purpury.
 Same glancowne w herbie Klucze twoje
 Drzwi w nieprzechodne godności podwoje
 115 Przy komitywie wiekopomnej chwały
 Łatwo dzielności twoje otwierały.
 Same twe Gwiazdy, same Cynozury
 Do niedostępnej honorów struktury
 Nie bez kredensu wojennej Bellony²¹²
 120 Animusz wiodły twój niezwyczężony.
 Rządźże szczęśliwie buławą, cny JANIE,
 Niech ci się lawrem tryumfalnym stanie.
 Niech w thrackiej smoka siedmłębego Lernie
 Gromi twa, wodzu, buława misternie.

[XI.]²¹³

FIGURE 19 Icon 5 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614
PUBLIC DOMAIN

Quantus honos! Sol ipse Tuis, Dux magne, Planetis
Alterius Decus est alteriusque sequax.²¹⁴

1.

Ma stąd u świata niemało zalety
Złotoniebieskich sfer księżyc srebrzysty,
Że empirejskie krążąc gabinety,
Niskąd nie bierze na się glans ognisty,
Tylko od jasnej Tytana karety.
Skąd wspaniałości dowód oczewisty
W tym pokazuje, iż słońcem swe lice
Ozdabiać zwykła prześwietna Helice.²¹⁵

2.

Nie mniejszą ma stąd Jutrzenka ozdobę,
 Że drogę słońcu samemu toruje,
 Gdy nocną z świata spędziwszy żałobę,
 Glancownym sfery blaskiem poleruje,
 Tę pokazując zacności swej próbę,
 Iż tak planetom pięknie marszałkuje.
 I przyzna-ć, że ją wielce to zaleca,
 Kiedy samemu Phebowi przyświeca.

3.

Twa to stąd chwała, wodzu nasz waleczny,
 Gdy tve tym świecą blaskiem luminarze.
 Tobie to stąd jest c(h)wały trybut wieczny,
 Gdy twa Jutrzenka piękna w swym pożarze
 Przed ziemskim słońcem czyniąc krok bezpieczny,
 W jasnym królewskich dworów była klarze.
 W ten czas prawdziwie Jutrzenka jaśniała,
 Polskiemu słońcu gdy marszałkowała.²¹⁶

4.

Same są świadkiem najjaśniejsze dwory,
 Jak tam herbowe tve świecąc planety,
 Pięknemi się cnót szczyciły splendory,
 Do chwał szczególnej zawsze pędząc mety,
 Skąd i podczastwa wysokie honory
 Królewskie na cię złały gabinety.²¹⁷
 To to jest wielka pochwała u świata,
 Takowym trybem młode pędzić lata!

5.

W ten czas najbarziej herbowa tva Luna
 Księżycyca przymiot pięknie wyrażała,
 Kiedy słoneczna monarchów fortuna
 Glans dobroczynnej łaski na nią złała,
 A honor droższy nad kolchickie runa
 Twoim w nagrodę zasługom nadała.
 To takim torem twój Księżyc wspaniałały
 Bieg do niezwiędłej odprawował chwały.

6.

Gdy twa Jutrzenka w herbie znamienita
 Przed polskim niegdy Tytanem świeciła,
 W ten czas znać było, że jasny dzień świta
 Cnym Roxolanom i pogoda miła.
 Jakoż Jutrzenka ta blaskiem okryta,
 Namniej tym znakiem nas nie omyliła,
 Kiedy po dziś dzień każdemu do smaku
 Na roxolańskim świeci zodyjaku.

7.

Niech to zna każdy, jak wysokiej wagi
 W sarmackiej stronie sławni Mazepowie,
 Na których złote dobrodziejstwa Tagi
 Hojnie zlewali polscy monarchowie.²¹⁸
 Skąd i twój rodzic za swoje odwagi
 Zwycięskie lawry trzymając na głowie,
 Wielu dóbr znacznych dziedzicem zostawa
 Od monarchy Trzeciego Władysława.²¹⁹

8.

Lecz większym teraz Rosyję oświeca
 Światłem, waleczny wodzu, twa Cynthyja,²²⁰
 Kiedy słoneczny onej promień wznieca
 Jedynowładców rosskich monarchija.
 Lepiej²²¹ daleko światu się zaleca,
 Gdy już na pełnię w honorze się wzbija,
 Mając na wszelkie przeciwności cienie
 Słoneczne rosskich monarchów promienie.

9.

Niechże szczęśliwie w długi wiek jaśnieją
 Twoje planety, wielmożny hetmanie!
 Pogodny promień niechaj hojnie sięją
 Na starożytny twój dom, możny panie!
 Niech do marsowych ferworów się grzeją
 Ogniem twych planet mężni Roxolanie.²²²
 Okropnych nocy smutnego zaćmienia
 Niech nigdy nie zna blask twego promienia!

10.

Glans przyrodzony herbowej twej zorze,
 Która z natury swej przed słońcem chadza,
 Niech hesperyjskie opuściwszy morze,
 Gdzie się po dziennych fatygach ochładza
 Słońce przedwieczne jasne w swym splendorze
 W twe gabinety prześwietne wprowadza.
 I twój JAN święty, co słońcu przodkuje,
 Niech jemuż drogę do ciebie toruje.

<11.>

Lube planety i ty, złoty Phaebie,
 Chciej mile sprzyjać dzielnemu Janowi,
 Aby był w każdej marsowej potrzebie²²³
 Alcudem strasznym thrackiemu smokowi,
 A na rosyjskim jasno świecąc niebie,
 Gromowładnemu monarchów Orłowi
 Krymskie Harpije²²⁴ i thrackie Meduzy²²⁵
 W dzielne spon orlich mieczem wrażał kluzy.²²⁶

[XII.]²²⁷

FIGURE 20 Icon 6 in the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614
PUBLIC DOMAIN

Sydereis Luna est caelestis cincta catervis,
Sed Tua virtutes Luna trahit socias.²²⁸

Ma ten przywilej Cynthyja z natury,
 Że oświecając niebieskie struktury,
 Nigdy się sama na swej sferze ślicznej
 Zjawiać nie zwykła bez pompy gwiazd licznej.
 5 Pańskiej w tym będąc manieri prawdziwej,
 Gdy swój kurs miewa przy gwiazd komitywie,
 W czym i samego Tytana przechodzi,²²⁹
 Gdy taką z sobą gwiazd gwardyją wodzi.
 W tym to Księżycu takie są przymioty,
 10 Wielmożny panie, gdy mu twoje cnoty

- Do nieśmiertelnej sławy nieleniwe
 Taką wspaniałą czynią komitywę.
 Assystują mu jak gwiazdy glancowne
 Twe cnoty znacznym blaskiem polorowne.
 15 Jaśniej przed nim w herbowej twej zorze
 Pańska przy pilnym roztropność dozorze,
 Która swym trybem idąc naturalnym,
 Rej wszystkim cnotom prowadzi moralnym.²³⁰
- Za Luną tuż gwiazd piękne chryzolyty
 20 Splendor wydają twych cnót znamienity.
 Idzie w ślad za nią planeta Merkury,
 A ten wrodzony ma przymiot z natury,
 Że swych klarownych glansów bez przysady²³¹
 Od mądrowładnej nabywa Pallady.
 25 Skąd tak pogodnie twą mądroś(c)ią właśnie
 Na roxolańskim niebie świeci jaśnie.
 I przyznać bez chwał pochlebnego dźwięku,
 Winszuje sobie twych buława rękę,
 Wielmożny wodzu, który torem sławy
 30 Nie wprzód hetmańskie piastujesz buławy
 Aż z lat dziecinnych na parnaskiej skale²³²
 I tam, gdzie płyną Tullijusza fale,²³³
 Apollinowych lawrów bujne żniwo
 Z placów zbierałeś mądrych nieleniwo.
 35 Wprzód anizeli krwawe Marsa weny
 Smakowały ci mądre Hipokreny
 I niżli strasznych oręży zgrzytania
 Wprzód cię bawiły parnaskich muz grania.
 Lwa poznać łatwo zwyczajnie z pazura,²³⁴
 40 Ciebie też tak-że wydała natura,²³⁵
 Że z dziecinnych lat łatwo poznać było,
 Co się w twym sercu wspaniałym tało.
 A jak zaranna więc przede dniem zorza
 Swą cerą wyda, wyniknąwszy z morza,
 45 Jakim splendorem dzień wypogodzony
 Ma w sublunarne zakwitać Tryjony,²³⁶
 Tak i herbowe młodych twych lat zorze
 Łatwo wydały w szarłatnym kolorze,
 Jako pogodne przez twój żywot cały
 50 Cnym Roxolanom dni zajaśnieć miały.

- A gdy zdolniejsze co raz w tobie siły
 Z rosnącemi się latami krzewiły,
 Tuż wnet i cnoty, któreć chwałę niosły,
 Jednaką z tobą proporcją rosły.
 55 Właśnie jak drzewo w złotej Hesperydzie
 Gdy więc wzrastając, co raz w górę idzie,
 Tuż i gałązka każda tegoż drzewa
 Z niem przyrodzony swój accrescens miewa,
 Takimże i ty rosteś modeluszem,²³⁷
- 60 Waleczny wodzu, gdy z twym animuszem
 Wrodzone cnoty inkrement niemały
 W mohyleańskiej palestrze²³⁸ miewały,
 Gdzie puściwszy się w parnaskie zawody
 Szczególnym wiekiem zdałeś się być młody,²³⁹
- 65 Lecz wielkość nauk i cnót znamienita
 W swej dojrzałości bywała obfita.
 W ten czas na koncert z sobą barzo miły
 Cnota i pilność w nauce chodziły,²⁴⁰
 Obie pospołu w jednej będąc sforze
- 70 W twym nieospałym natenczas dozorze.
 Jakoż za swoją pilność w krótkim czasie
 Na dwójbarczystym zasiadysz Parnasie,
 Z wieszczej kastalskich źrójów Hipokreny
 Wiele nabyłeś waloru i ceny.
- 75 Więc w krasomowskie Tullijusza rostra²⁴¹
 Z natury biegłość w twym dowcipie ostra
 Z pochwałą wszystkich cię promowowała,
 Gdzie od Minerwy winny applauz miała.
 Poznać i teraz z attyckiej wymowy,
- 80 Jako z młodych lat genijusz twej głowy
 Wysoko zmierzał z innemi w registrze,
 W mohyleańskiej zostając palestrze.²⁴²
- To tak twój Księżyc do chwalnej szedł mety,²⁴³
 Takie cnót wiodąc za sobą planety,
 85 Z których najpierwszy asystent Merkury
 Twoją jaśniejąc mądrością z nat<u>ry.
 Tamże za Luną w tymże planet hurmie
 Gwiazda Mars w żadnym niezwalczona szturmie,
 Prawda, że dymem nieco okopciała
 90 Wybuchającym z huczącego działa.

- Same jej jednak szable i koncerze,²⁴⁴
 Dzidy i zbroje, szable i puklerze,²⁴⁵
 Które w ognistej Wulkan kował Lemnie,
 Jasnych polorów dodają foremnie.
- 95   Nuż tamże gwiazda Jowisz gromowładny
 Mając za Luną przystęp w pompie snadny
 Wszystkie jej swoje wrodzonych cnót glanse
 Pod wielorządne daje ordynanse.
 Innych niemało gwiazd w tej kawalkacie,
- 100   W pozornej idąc za Księżycem szacie,
 Wypogodzone jasnym blaskiem lice
 Schylają do nóg prześwietnej Helice.²⁴⁶
        Samego tylko w tej pompie Saturna
 Nie pojawia się twarz nadder pochmurna.²⁴⁷
- 105   Z wiekiem się złotym snać nie prezentuje,
 Wiedząc, że bardziej żelazny smakuje
 Wiek rodowitej cnych MAZEPÓW Lunie
 Niż złote czasy przy złotej fortunie;
 Lub snać postrzegszys, że w prześwietnym domu
- 110   Sławnych MAZEPÓW smutną twarz nikomu
 Nie zwykł pokazać Księżyc rodowity,
 Skąd się kryć musi Saturn nieużyty.²⁴⁸
        Jakożkolwiek jest, ja tej szczęśliwości
 Milczeć nie mogę waszej²⁴⁹ wielmożności,
- 115   Że tak ozdobne takich planet grono
 Z herbową Luną twoje pańskie łono
 Niby wspaniały Olimp oświecają,
 A ponieważ to gwiazdy szczęście mają,
 Że za twą Luną idą w komitywę,
- 120   Niech i me wota będą tak szczęśliwe,
 Że tymże tropem za twoim planetą²⁵⁰
 Chętnie postąpią, taką brzmiać mutetą:
        Krzyknijcie Io!²⁵¹ rosyjskie Kameny,
 A płaczorodne opuściwszy threny,
- 125   Wdzięcznobraźmiącemi waszemi kornety
 Wesołe grajcie do tanów balety.
 Naciągni wyżej twej, Tytanie, liry,
 Wierszopiśmienne nocąc panegiry
 Niezwalczonemu mężnych wojsk wodzowi
- 130   Od panów panu MAZEPIE JANOWI.

- Wiemci to wprawdzie, że te Muz okrzyki
 I instrumentów parnaskich muzyki²⁵²
 Mało waloru i ceny nabędą,
 Gdy takim uszom natrętne mi będą,
 135 Które z marsowej idąc parenteli
 I chowając się w onegoż kapeli,
 Barziej smakują hucznych dział sonaty
 Niż instrumentów muzskich aparaty.
 Boć to zwyczaj(ę) do marsowych uszu
 140 Nie to muzyka,²⁵³ która w Orpheuszu
 Gdy przed Cerberem trzejgłównym zabrzmiała
 Applauz i konsens należyty miała.
 Nie to muzyka, która w Aryjonie
 Dziwną moc miała w neptunowej stronie,²⁵⁴
 145 Lecz huk dział strasznych w przeraźliwym dźwięku
 I szczęk oręży zgrzytających w ręku,
 A choć ten z duszą ciało dźwięk rozdziela,
 Marsowe jednak jednak uszy rozwesela.
 Nie z tym tu dźwiękiem ciche ECHO moje
 150 W twe, mężny wodzu, ciśnie się podwoje;
 Bo na cóż teraz marsowe koncenty,
 Gdy temi czasy POKÓJ z nieba święty
 W boskiej i ludzkiej przyszedł naturze,
 Marsowe pięknie uspokoił burze?
 155 Działowych huków na tryumf nie trzeba,
 Gdy ciche SŁOWO²⁵⁵ nam wyrzekły nieba.
 Cicha i tu jest winszująca mowa,
 W której to na GŁOS przedwiecznego SŁOWA
 JANA świętego twe cnoty rozliczne
 160 To moje ECHO brzmi panegiryczne.
 A nie mogąc dać godny trybut cnotcie,
 Takie wydaje wota przy ochocie:
 Wypogodzonym niech Phaebem²⁵⁶ jaśnieją
 Momenta, które doroczną koleją²⁵⁷
 165 Nam dzień patrona twego dosyć miły
 Na swych obrotnych sferach²⁵⁸ przypędziły.
 Niech dniem dorocznym twój patrona
 Górna na lotnym kołowrocie²⁵⁹ strona
 Lub na arktycznym niezwałtonym kole
 170 Rossyją w długi czas objaśnia dole.²⁶⁰

- Terazże, teraz z mądrej Hipokreny
 Rymotworskiej się dość napiwszy weny,²⁶¹
 Każda niech Muza przy tak pięknej chwili
 Na winszujące koncepty się sili.
 175 Niech idą w zawód albo paragony²⁶²
 Z wieszczkami, których rzymskie mają strony
 Lub niech zażyją, winszując patrona,
 Wyśmienitego impetu Marona,
 Lub kastalskiego opiwszy się zdroju,
 180 Do prześwietnego Mazepów pokoju
 Wdarszy się hurmem, w instrument niech brzmiały
 Dźwięk dadzą przy tym feście winszujący.
 Żyj, mężny wodzu, żyj wieki szczęśliwe,
 Niechaj ustąpią frasunki troskliwe
 185 Z twych gabinetów, a szczęście wesoło
 Błaskiem twych planet wypogodzi czoło.
 Niechaj ci hojnie z niebieskiej altany²⁶³
 Złotem świecące płyną Erydany,
 Niech Hermy, które złote piaski sieją,
 190 Drogą się falą w tve pokoje leją.
 Niechaj gdzie tylko stąpisz, z panów panie,²⁶⁴
 Wszystko się laurem tryumfalnym stanie.
 Takim brzmi sensem ECHO to ścieńczałe,
 Którym nie mogąc cnoty tve wspaniałe
 200 Panegirysta nocić, jak należy,
 Wetując defekt,²⁶⁵ u nóg twoich leży.

[XIII.]

ANACEPHALAEOSIS²⁶⁶

Usque adeo Virtus nunquam Solitatio incedit,
 DUX ILLUSTRISSE,
 ut aequae plausuum comitatibus
 ac linguarum Varietatibus
 5 sit stipata.

Unde nec Tibi Sola Polona Lingua
 Obsequio Panegyrico famulatur,
 DUX MAXIME,
 assurgit etiam Latium Tibi in encomia,
 10 ut palam sit,
 quod neque Tu facere,
 neque Te laudare possint,
 NISI MAXIMA.

NIMIRUM
 15 Iridis naturam aemulantur magnae virtutes,
 ut nec illi sine colorum Varietate,
 nec his sine linguarum diversitate,
 incedere sit solemne.
 AMPLA VIRTUTIS PROCERITAS
 20 unico idiomate comprehendi nequit,
 cui nec Orbis sufficit unus.

Ne igitur Vectigali destituatur Laudum ambitu,
 Etiam Tua virtus,
 DUX INVICTISSE,
 25 Rudi Polonae Panegyris Ornatui,
 gemmeum Latini Idiomatis monile
 appendere placuit,
 ut vel inde exile operis pretium
 finis probitas
 30 COMMENDARET.

Aurea enim Coronis etiam ferrea plerumque inaurat facinora.
 Polonicum Entheum
 Latino Stylo finire placuit,

35 ut vel inde jucundior Oratio
Tuum prodiret ante Conspectum,
quod Versicolore m induerit ornatum.

Nec certe pulchrius nectere licuit
Sertum triumphale Victori,
nisi alternis Hortensii coloribus.

40 Enucleandis plusquam Gordiis, Virtutum Tuarum nexibus,
parcior Sermo Polonus non sufficit,
NISI
amplior rerum interpres, lingua Latina,
hunc defectum
45 nativa energia
COMPENSASSET.

Nec Poloniam duntaxat in Tui Laudes excire placuit,
SED ETIAM IPSUM LATIUM,
ut palam sit,
50 eam demum esse Veram et sine fucō Laudem,
quam alienae linguae exsolvunt.
ITA SEMPER,
nec Sol exiguo lumine,
nec Luna pauco Syderum comitatu,
55 nec Magna Virtus unico Idiomatis contextu
sit contenta.

SED JAM MIRARI DESINO,
Tot tantasque Tibi in Laudem Linguas
conspirasse,
60 quem enim a suis averteret encomiis,
IOANNES hoc est GRATIA?
Certe plus quam ferreus esset,
Qui hoc Magnete non traheretur.

ALIORUM HOC PROBRUM ESTO,
65 vel terrere suis nominibus in Macedone et Amurate,²⁶⁷
vel fulminare in Scipiade²⁶⁸ et Pericle,
TUUM IOANNIS NOMEN

tantum est,
 ut vel ipsa sui vocali pronuntiatione
 gratiam circumferat,
 amorem extorqueat,
 plausus praestoletur.

QUANTUS ES,
ILLUSTRISIME DOMINE,
 ut vel ipsae Gratiae
 Tibi in nomen abeant!

Certe tanta Proceritas
 non calami brevitatem
 mensuratur.

Quis enim Pumilio audeat adoriri Gigantem,
 Quo non surrexit maior?

SED NEC NOMEN SOLUM IOANNI GRATIOSUM EST,
 major Tibi nominis Energia
 in rebus,
 quam Titulis.
 Ut palam sit, quod

NOMINA SEPE SUAE PONDERA VOCIS HABENT.
 Et quemadmodum vox hominem sonat,
 ita nomen plerumque.
 Ipsa Tua Avita Stemmata,
 quid, nisi IOANNEM Te produunt,
 hoc est GRATIAM.

Nullum enim luculentius Gratiae Symbolum est,
 quam Tua Gentilitia Luna.

Solius esto probrum hoc Solis,
 et vel ad tanta Lumina, tanta labes,
 ut
 quo altiori spatio sese diffuderit,
 eo acrius jubar dispenset terricolis.

Nec tunc sine paena dedignantem contemplatur Oculus,
 cum sentiat vindices in pupilla radios.

Mitius Tuae Lunae ingenium est,
 Quia IOANNIS,
 DUX GRATIOSISSIME.

105   Dispar Splendoris amplitudo,
                       In Tuo Avito Planeta relucet,
   ut
 quo illustrius Virtutum honorumque radios exerceat,
                       eo benignius patiaturo spectatores,
 110   nec terret Oculorum obtutus,
   nisi illius,
                       qui toties toties terruit orbem.
                       GENTILITIA vero Aurora Tua,
                       quid an non IOANNIS Symbola est?
 115   Cum tam IOANNI,
   quam Aurorae,
                       Solem prodromo gressu praecedere,
   sit Solemne.
   IMO NEC CLAVIS
 120   Avitis Tuis decoribus adjuncta,
                       a IOANNIS Ethymologia recessit,
                       cum non solum alta honorum penetralia,
                       sed vel maxime Munifica egenis aeraria
   sciat reserare.

125   VERBO:
 sive nomen Tuum Venerabundis Versamus Oribus,
                       sive stemmata cernui, spectamus Vultibus,
                       sive denique etymum nominis altius scrutamur,
   ubique IOANNEM Perso⟨n⟩as,
 130   ubique GRATIAM.

  TANTUS ES,
 ILLUSTRISISIME DOMINE,
   ut nec esse,
   nec dici possis
 135   SINE GRATIA.

Verumenimvero,
 non ita Gratiam induisti,
 ut Martiam quandoque severitatem exueres,
 nec ita Togam circumfers,
 140 quin sago quoque renuntiaveris,
 CAELI INSTRAR,
 cui perinde est serenare
 ac fulmina torquere,
 IMO
 145 gratiori serenitate,
 graviorem tempestatem
 ominari.

Insaniat quantumvis Lunaticus ille Herodes,
 Bysantinus Regnorum Helluo,²⁶⁹
 150 Ades praesto hiuc Praedoni.

IOANNES
 DUX BELLICOSISSIME,
 Feliciori eventu
 vesanos ausus
 155 DOMITURUS.
 Victricem Laurum Patria,
 funestam cupressum hostis,
 quidni sperent?
 Ubi sua praesto IOANNI splendet securis,
 160 hoc est:
 vel acerrima bellandi solertia,
 vel Avitum insigne,
 validum hostilis ferociae domandae
 INSTRUMENTUM.

165 Sunt fateor,
 quorum Avita stemmatum insignia
 a Martia strenuitate degenerasse videntur.
 Tuo Avito stemmati,
 DUX MAGNANIME.
 170 En quantam tribuit Martiam gloriam,
 Infractus ille Orbis Poloni Athlas,
 SIMON OKOLSKI!²⁷⁰

A Ducibus Russiae (inquit ille) Volhyniam gubernantibus
Pro maximis in bello et castris meritis

175

Kniaziis collata fuerunt.
Vere ipsa delineatio stemmatum
commonstrat
et fortes in bello,
et graves merito milites.

Orb(is)
Polon(us)
To(mus) 2.
Fol(io) 510

180

Hic jam
ad tantae Lucis incendia
exigua meae Suadae Lumina
extinguuntur.

185

Venerabundi silentii occasio est,
dum ipsa Oracula
Tuis Virtutibus,
in debitum Laudis Homagium,
ANIMANTUR.

190

CERTE
Ne blandienti adulationis fucō,
Tuis auribus obstrepere viderer,
alienum Os Tibi in ENCROMIA
sistere placuit,
ut palam sit:

195

VIRTUTEM NON PLACENTIAE, SED VERONIAE NATAM,
ubique suas mereri Panegyres,
ubique maximo pretio
AESTIMARI.

200

QUANTUS SIS,
DUX MAXIME,
Magnitudinem Tuam,
vel inde metiri licet,
quod aemulationem ingrediaris cum ipso Caelo,
cum et illus a suo Athlante
et Tu ab Orbis Poloni Bajulo Okolski
TOLERERIS.

205

Ita scilicet
Iris nonnisi a sole effingitur,

Macedo nonnisi ab Homero laudatur,
 210 Oceanus nonnisi ab Aquilonibus excitatur,
 aurum nonnisi Lydio lapide exploratur,
 MAXIMA VIRTUS nonnisi MAXIMO SCRIPTORE
 CELEBRATUR.

Sed quid ego
 215 TUAE VIRTUTIS Ornatibus
 Aliunde decora expetam?
 Quid vino generosissimo appendo hederam?
 Quid serenum diei sudum facibus illustro?
 Quid denique frustra
 220 emendicatis aliunde suffragiis
 innatam Vestrae Domui Amplitudinem
 ornem aut onerem?

Patet luculenter
 VIRTUTIS TUAE SUBLIMITAS
 225 ad ipsam caliginis insciam,
 INVICTISSIMORUM
 INCLYTAE MOSCVAE
 MONARCHARUM
 SERENITATEM.
 230 CERTE
 nunquam tam clare
 GENTILITII TUI PLANETAE
 ROXOLANO HORISONTI
 illuxisse poterant,
 235 quam cum tam liberalem Luminis copiam
 a SERENISSIMIS hic SOLIBUS
 (nisi quod Occidentis sint ignari)
 DERIVASSENT.

240 Nec Tu ipse evidentius unquam
 Alta Aquilarum PROPAGO,
 et dici, et esse poteras,
 quam cum
 Martiis addictum fulgoribus visum,

245   nullo vindicis radii nocumento,
                       plurimo spectantis emolumento
                       AD SERNISSIMOS HOS SOLES
                               DEFIXISSES.
                               Fortuna aliis est,
 Reserata Monarcharum habere penetralia,
 250   TIBI NATURA ESSE VIDETUR,
                               cum ad e<j>usmodi munera
                               cognatam Tuis Avitis Decoribus clavim
                               haereditario jure
                               AMPLECTARIS.

255   Dicam amplius:
                               aliis vix hospitem esse concessum est
                               in inviis Regum Penetralibus,
                               TIBI INQUILINUM.
                               NEC
 260   Augusta solum Regis Poloniae Atria,
                               sed etiam
                               Ampla honorum fastigia
                               Tuo olim Avito clavis insigni
                               RESERABAS.

265   Plerique ex Aularum Serenitate,
                               infames contrahunt umbras,
                               UBI
                               omnia cum liceant,
                               non licet esse bonos.

270   ET
                               Improbis tanti, probitas tam denique parvi
                               Penditur, ut Probrum pene sit esse probum.

275   Tibi Dispar Indoles est,
                               cum Regiam olim Serenitatem inhabitans,
                               nil nisi serenos Virtutum traxisti fulgores.

                              Ita semper
                               segura est etiam inter ipsa discrimina
                               VERA VIRTUS.

Ipso quoque sub cinere flamma vivit.
 280 Ex favillis saepe magnae Lucis incendia
                   SURREXERUNT.
                   Gemma etiam in naufragio
                   Portum habet.
                   Nec alio passu etiam Tu,
 285 **DUX CONSTANTISSIME,**
                   tam per lubrica Aulae limina,
 quam per blanda insidiantis fortunae illicia, an mendacia
                   INCEDEBAS,
                   nisi gressu lapsus inscio,
 290 planta Martio chalybe solidata
                   ita, ut
                   DUX VIDERERIS,
                   Antequam esses,
                   CUI
 295 **DUCALEM PURPURAM,**
                   tum roseus verecundiae color,
                   tum Augustus Avorum Sanguis,
                   tum denique hostilis jugali cruor
                   Tyrio pulchrius Murice²⁷¹
 300 **DECORAVIT.**
                   Et haec est Tibi,
                   DUX GLORIOSISSIME,
                   sive ad honores,
                   sive ad Gloriam
 305 **ORBITA,**
                   quam
                   sive Majoribus Tuis relictam invenisti,
 sive Tuis Martiis facinoribus critam fecisti,
                   dicerem pressisti,
 310 si cuiquam gravis in vita fores.
 Honoribus aliis suam debent claritatem,
                   quia per honores inclaruerunt
                   TIBI HONOR
                   Quia a Te suum honorem derivavit
 315 **ET CLAVA DUCALIS,**
                   plus ponderis a Tua manu accepit,

quam impressit,
nec turbet in Te Ducale Paludamentum,
cui deest erubescendi necessitas,
320 nisi rubuisse illi idem sit,
quod hostili sanguine
MADUISSE.

Ergo jam perge felix inoffenso Vestigio,
tum ad alta honorum Fastigia,
325 tum ad perennem gloriae immortalitatem.
Ipsa Tuis meritis Virtus Capitolina pandit,
ipsa Gentilitia Luna triumphalem praestat Virtutibus Arcum,
ipsa de<n>ique Avita syderum Lumina,
Martiae Tuae Strenuitati,
330 Pyras accendunt triumphales.

Sed ne ego etiam
absque debito Tuae Celsitudini compaream stipendio,
hoc Literale Amoris ac submissionis meae
Tuis Virtutibus erigo
235 MONUMENTUM.

FIGURE 21 A woodcut at the end of the *Echo*. BKUL, shelfmark P. XVII.614
PUBLIC DOMAIN

Notes to Echo głosu wołającego na puszczy

- 1 *głosu wołającego na puszczy* – cf. “Jam głos wołającego na puszczy: Prostujcie drogę Pańską, jako powiedział Izajasz prorok.” Jn 1.23 (BW). “I am the voice of one crying in the wilderness, make straight the way of the Lord, as said the prophet Esaias.” Jn 1.23 (KJV).
- 2 *powinszowaniu ... Krzyciela* – the panegyric was presented to Mazepa on the annual feast of the baptism of Jesus by John the Baptist celebrated in the Orthodox Church on 6 January (the Julian calendar date). It was also the feast of John the Baptist, the patron of Hetman Mazepa (Ivan = John). In the 1690s Javors’kyj wrote several sermons to celebrate John the Baptist and Mazepa. One of them has almost the same title as *Echo*, cf. JAVOR.SERMONS, Sermon 2: *St. John the Baptist: Vox clamantis* (1693).
- 3 *Symeona* – Simeon (СИМЕОН) was the name Javors’kyj was christened with. He took the name of Stefan when he became an Orthodox monk shortly after publication of the *Echo*. Cf. *Introduction*, p. 4.
- 4 *artium ... theologi* – a master of the arts and philosophy and alumnus of theology.
- 5 *przedwiecznego słowa* – i.e. Jesus. An allusion to the dogma of the divine pre-existence of Jesus (cf. Jn 8.58).
- 6 J.M.H.W.I.C.P.M.Z. – Jan Mazepa Hetman Wojsk Ich Carskiego Prześwienego Majestatu Zaporoskich (“Ivan Mazepa Hetman of the Zaporozhian Army of His Majesty the Tsar”).
- 7 *Piękna ... panegirysta* – “The Holy Virgin is beautiful as the Moon, because a panegyrist calls her in such a manner”. *Panegirista*—panegyrist, i.e. St. John Evangelist. A reference to the Woman of the Apocalypse. Cf. Apoc 12.1 and ARCT IV 53–54. Javors’kyj used this phrase again in ARCT VII 73.
- 8 *Jan święty ... marszałkuje* – a reference to Apoc 22.16: “Jam jest korzeń i naród Dawidów, gwiazda jasna i zaranna” (BW); “I am the root and the offspring of David, and the bright and morning star.” (KJV). See JAVOR.SERMONS, Sermon 1, ff. 452–452v; Sermon 2, f. 854.
- 9 *Czy podobna* – if it is possible.
- 10 *facundo ore* – with eloquent mouth.
- 11 *obmutescere* – to break off.
- 12 *nieme Zacharyusza usta* – a reference to the old priest Zechariah. He lost his voice when he did not believe the Archangel Gabriel that he and his wife Elizabeth could still have a son. He regained the power of speech after his son John the Baptist was born. Then, he composed a prophecy known as the *Song of Zechariah*. Cf. Lk 1.18–22, 57–79.
- 13 *insolita metamorphosi* – in an unusual metamorphosis.
- 14 *oracula* – prophecies, i.e. the *Song of Zechariah*.

- 15 do podobnego *prodromo gressu* stymulują zawodu – they stipulate an action similar to the prophet’s deeds.
- 16 *ad IOANNEM in sui nominis etymo gratiam* – to Ioannes—the grace (in the etymology of his name). An allusion to the Hebrew etymology of the name Ioannes: “Yahweh is gracious”. Javors’kyj hypercorrectly wrote *ethymon* instead of *etymon*.
- 17 *tres Gratias* – the three Graces.
- 18 *trzeba by ... encomia* – it would be necessary to employ the three Graces in the panegyrics.
- 19 *De calamis ... fluunt* – “Great names come from great quill pens”.
- 20 *emendicatis clarescere* nie chcą *luminibus* – they do not want to shine with broken lights.
- 21 *ad invidiam orbis* – causing the envy of the world.
- 22 *dotem* – gift, talent.
- 23 *maiora extinguunt lumina lumen* – greater lights put out the light.
- 24 *impiis ausibus* – with sacrilegious ventures.
- 25 *haereditario iure* – by law of heritage.
- 26 *stipendium* – remuneration.
- 27 *solem ... encomia* – he would take the sun from heaven, who would contest the well-deserved commendations for somebody’s virtue.
- 28 *szusznie bym tego imię piołunowym wyraził na kupressie sokiem* – There are two possible interpretations of this fragment. 1. “I’d rather express/burn his name with wormwood sap into a cypress tree.” In Antiquity the cypress was associated with grief after somebody’s death. Thus, Javors’kyj would like to write an epitaph for a slanderer. 2. “I’d rather express/burn his name with acid into a copper plate.” Javors’kyj makes an allusion to etching.
- 29 *Martiis nisibus* – through your military deeds.
- 30 *meritum ... commeatum* – well-deserved provision.
- 31 *venerabundi silentii* – of venerable silence.
- 32 *silent inter arma Musae* – In times of war, the arts (Muses) fall silent.
- 33 *memphickich kolosach* – monuments of Memphis. An allusion to the huge Egyptian monuments.
- 34 *ferrei styli* – with an iron stylus (a pen).
- 35 *niby vivis ... coloribus* – as if a vivid colour.
- 36 *Szusznie tam oratorios uchylić na stronę cothurnos* – it is right to shift the oratorios there to the side of cothurnos.
- 37 *capita [odkrojone] vindici ferro* – heads [cut out] with avenging iron.
- 38 *do powinnego ... capitolium* – to the well-deserved power.
- 39 *attollere* – to raise.
- 40 *exigua ... lumi⟨n⟩a* – little lights.
- 41 *herbowy Księżyc* – an allusion to Mazepa’s coat of arms of Kurcz. Its elements were two Crescent Moons.

- 42 *ecclipses* – eclipses.
- 43 *rodowita Luna* – ancestral Moon.
- 44 *LATEO NON MINUOR* – I decrease but do not become smaller.
- 45 *mamy jednak ... imaginem* – meaning: you are a serene image of the celestial body (= the Crescent Moon).
- 46 *stupent et venerantur* – they amaze and admire.
- 47 *seriem* – line.
- 48 *competentiori laude* – with more appropriate panegyric.
- 49 *recensere i celebrare* – to describe and celebrate.
- 50 *vulnera* – wounds.
- 51 *facunda ... ora* – eloquent mouths.
- 52 *Tulliana eloquentiae flumina* – streams of Ciceronian eloquence.
- 53 *triumphales de sanguine messes* – triumphal crops from blood.
- 54 *Martia metamorphosi* – through a martial metamorphosis.
- 55 *pari felicitate et eventu* – with equal propitiousness and success.
- 56 *compendium* – summary.
- 57 *attonito oculo* – with an amazed eye.
- 58 *Non humilis ... columbam* – “Inferior blood does not arise from the august blood, Phoenix does not give birth to a hawk and brave tigers do not breed a timid hare and eagles—a dove”.
- 59 *nomina* – names.
- 60 *in signum rememorativum* – as a sign of remembrance.
- 61 *spectacula* – theatres.
- 62 *praeterlabentium annorum series* – the sequence of moving years.
- 63 *vetustas invidiosa* – envious passage of time.
- 64 *nadęte mortalitatis fastu statuas* – pompous statues scorning mortality.
- 65 *simulacra* – images.
- 66 *vivam przodków imaginem* – the real effigy of the ancestors.
- 67 *maiorum stirpem* – the descendant of ancestors.
- 68 *compe<n>diosam ... epitomen* – a concise summary.
- 69 *veneremur* – we honour.
- 70 *felici experimento* – from our fortunate experience.
- 71 *kiedy Luna ... nuntium agit* – when according to its nature the Moon is getting smaller, it heralds that it will expand later.
- 72 *census honoris* – an estimate of honour.
- 73 *augusto de sanguine sanguis* – blood from the honourable blood.
- 74 *ducalem byssum* – the princely “byssus”.
- 75 *tanquam Tyriis depinxit coloribus* – painted as if with Tyrian colours. Tyrian colours—purple, in Antiquity a symbol of royal power.
- 76 *victoriosis passibus* – with victorious steps.

- 77 *meritorum ... efficacia* – efficiency of services.
- 78 *candidum candidato dawszy calculum* – after giving a clear result of voting to the candidate.
- 79 *reluctanti modestiae* – to the reluctant because of his modesty.
- 80 *merita* – achievements.
- 81 *najjaśniejszych monarchów rosyjskich* – co-rulers Ivan V (1666–1696) and his half-brother Peter I. In fact, the decisive role was played by their sister Sofija Alekseevna who was the Regent.
- 82 *ultra vulgarem fortem* – above the common power.
- 83 *arrogantiae fastu* – by the haughtiness of arrogance.
- 84 *ad fastigium* – towards the peak (to get power).
- 85 *sub honorario onere* – under the burden of the honourable office.
- 86 *infamii lapsu succumbere* – to fall in the infamous collapse.
- 87 *virtus, honorum bajula* – virtue, that is the tutor (nunny) of honourable offices.
- 88 *fulcrum* – support.
- 89 *subsellia* – offices.
- 90 *opprobria* – insults.
- 91 *avidis obtutibus* – avaricious glances.
- 92 *nie wprzód avidis ... dodałeś rumieńcu* – meaning: your adversaries, who had prospects of taking power in the Hetmanate, saw you in the purple of the Hetman robe, only when you coloured it with the blood of the Ottomans.
- 93 *przyjąłeś in gubernium buławę* – you held dominion over the Hetmanate.
- 94 *ciężkim bułatem* – with a heavy sword.
- 95 *Martiis aestibus* – by martial fervours; by war.
- 96 *Twą jutrzenką ... przy chwalebnym kredensie uprzędziłeś Tytana* – the praiseworthy service of your Morning Star preceded the Sun. Meaning: the star from your coat of arms heralded your future successes.
- 97 *prodromus* – a forerunner.
- 98 *gressus* – a march.
- 99 *porywczej ad sublimia quaeque indoli* – for the nobility of each of your impulsive inclinations.
- 100 *In Martio pulvere* – in the dust of war.
- 101 *vestigia* – tracks.
- 102 *in hoc suppedaneo venerationis folio* – in this book of veneration put under your feet.
- 103 *audaci passi in atria* – with audacious steps enter into your palace.
- 104 *primo intuitu* – at first glance.
- 105 *ruborem incussit* – [the Morning Star] aroused my shame.
- 106 *nie z innych miar* – not because of other reasons.
- 107 *rudis meae Minervae tenuitas* – the tightness of my austere Minerva.

- 108 *nie mogła ad mensuram ascendere* – it could not reach the appropriate level.
- 109 *avitis maiorum Tuorum ceris* – with your grandfather’s images.
- 110 *audaci licentia* – with bold licence.
- 111 *spectaculum* – performance, spectacle.
- 112 *conciliant gratiam* – they win favour.
- 113 *eneratione facundior quam verbis* – more eloquent with reverence than with words.
- 114 *infra dignitatem* – beneath dignity.
- 115 *alias* – or.
- 116 *KLUCZ HERBOWY alias JASIEŃCZYK* – Jasieńczyk’s coat of arms represents a golden Key on a blue field. It was the coat of arms of Mazepa’s mother, Maria Magdalena Mazepa neé Maryna Mokievs’ka (Марина Мокієвська, Mokievs’ka; ca. 1626–1707).
- 117 *Momus ... serca* – an allusion to Aesop’s fable about *Momus*. He criticized the creations of gods, including man. Momus pointed out that man is an imperfect creation, because man’s heart and thoughts were always hidden.
- 118 *przyszędł do tej szczęśliwości mety* – he came to a happy ending.
- 119 *monarsze ... schowała* – in his youth Mazepa used to be the page of the Polish King John II Casimir Vasa.
- 120 *Klucz od nichże* – i.e. the key to our hearts.
- 121 *vulgo* – known as.
- 122 *Sas* – the *Sas* coat of arms. It represented a gold Crescent, two Stars, and an Arrow on a blue field. It was also Jasins’kyj’s coat of arms.
- 123 *zodyjak hebowy* – i.e. Stars represented in the *Sas* coat of arms.
- 124 *utarczkach* – as the Hetman, Mazepa supported the Russian army in the second Crimean campaign in 1687 during the Russo-Turkish War (1686–1700).
- 125 *turecką Lunę* – the Turkish Moon. The symbol of Islam was represented on the Ottoman banners.
- 126 *stanie w tym niebie za Pheba* – he will replace Phoebus (i.e. the Sun).
- 127 *Chyba to być makułą rzecze zazdrość żwawa* – the Latin ACI construction in the Polish sentence. In standard Polish: “Zazdrość żwawa rzecze, że to chyba jest makułą” (“The spry Envy says that this is the blot”).
- 128 *Korczak* – the *Korczak* coat of arms represents three silver strips (Rivers) on a red field.
- 129 *Trzy rzeki tam przy Raju* – the Book of Genesis informs about the Four Rivers of Paradise: Gihon, Hiddekel (the Tigris), Pishon, and Phrath (the Euphrates), see Gn 2.10–14. To make the conceit, Javors’kyj refers to the *historyje* (Pol. “stories” or “histories”) i.e. the popular historical works or the early modern romances. However, the known *historyje* speak about the Four Rivers. Cf. *Flumina Paradisi*, in: Okolski 1641a: 430–432.

- 130 *nie zdroży* – he/she will not be mistaken.
- 131 *Zakręt ... zawiera* – meaning: there is a whirlpool of the sea, that is called Scylla.
- 132 *Scyllą nieprzyjaciółów być namniej nie przeczy* – nobody would deny that the Three Rivers are dangerous for the enemies (of the country).
- 133 *w męstwie, w poradzie* – as the warriors and politicians.
- 134 *Runo Gedeona* – in the Old Testament Gideon put out the fleece and witnessed the sign of God. See: Jdg 6.36–40. In Catholicism the Gideon fleece is one of the names of the Holy Virgin and it is associated with victory. Javors'kyj makes an allusion to this meaning of the Gideon fleece.
- 135 *cnoty teologiczne* – in contemporary Pol. *cnoty teologiczne* (theological virtues): Faith, Hope, and Charity. A reference to 1Cor 13.
- 136 *Maryja ... niezbrodzone morze* – Mary is an fathomless sea. In this wordplay Javors'kyj uses the resemblance of the Polish *Maria* (Mary) and *morze* (sea) and the Latin *Maria* (Mary) and *maria* (seas). Probably he borrowed this concept from the title of Lazar Baranovych's Polish epigram *MARIA A MARI, CO OD MORZA?* (Mary from the Sea. What Is from the Sea?). See Baranowicz 1671: Dd3r–Ddv; Baranowicz 2004: 108. Javors'kyj later used this topos in his *Sermon for the feast of the protection of the Mother of God* from 1694. See JAVOR.SERMONS, p. 211.
- 137 *rzeki nad niebiosy* – cf. “And he showed me a pure river of water of life, clear as crystal, proceeding out of the throne of God and of the Lamb”, Jn 21.1 (KJV).
- 138 *vulgo* – known as.
- 139 *Odrowąż* – the Odrowąż coat of arms represents a silver arrow pointing upwards with two ends divided and curved in two directions. The field of Odrowąż was red.
- 140 Inscriptions in the icon of the emblem:
Haec monstra donabit – “[It] will pardon these monsters”.
Non plus ultra – “no more beyond”.
Pulchra ut Luna ipsa conteret caput tuum – “Beautiful as the Moon itself will crush your head”. Cf. Apoc 12.1–6 (“a woman clothed with the sun, and the moon under her feet”, KJV); and ECHO VII 74.
Magna minus semper restinguunt lumina lumen – “Big lights always blot out the smaller ones”.
- 141 *Septicipem ... pavent* – “Hercules by hand once defeated the seven-headed Hydra, | Turkish monsters are scared of the Russian Alcides”.
- 142 *thracki smoku* – i.e. the Ottoman Empire.
- 143 *Alcyda* – probably Javors'kyj's mistake: in Greek mythology *Medusa* was killed by *Perseus*, not *Alcides* (i.e. *Hercules*, who killed *Hydra*).
- 144 *Nie rozwodź w szczęściu rogów* – do not be too proud of your luck.
- 145 *fortuny igrzysko ... nisko* – cf. a Polish proverb: “Takie jest fortuny igrzysko: raz wysadza wysoko, drugi zsadza nisko”. NKPP, vol. 1, p. 571 (*Fortuna*, 13b).
- 146 *Częściej od Aquilonów ... cedr* – Javors'kyj recycled a poetic picture from *HERC V 1–10* here.

- 147 *I ty się chlub niebarzo* – and you do not be too proud of ...
- 148 *bissurmańska siła* – the muslim force, i.e. the military power of the Ottomans.
- 149 *lunatycznego ... blasku* – the shine of the moon (associated with Islam).
- 150 NON PLUS ULTRA – no more beyond. Cf. note 140, p. 150.
- 151 *Midzie* – Pol. gen. sing. from *Mida* (i.e. *Midas*).
- 152 *bazyliżku* – a venomous snake; cf. PLINY, *NH* 8.33.
- 153 *nie ujdą walety* – they do not escape farewell.
- 154 *Boć zwyczajnie ... planety* – small celestial bodies will be outshined by the great lights.
- 155 *luną figuruje* – meaning: the Moon in the coat of arms also represents the Holy Virgin.
- 156 *starta szyja* – a reference to Apoc 12.1–6 (“a woman clothed with the sun, and the moon under her feet”, KJV) and Gn 3.15 (“And I will put enmity between thee and the woman, and between thy seed and her seed; it shall bruise thy head, and thou shalt bruise his heel”, KJV). Cf. ECHO I 2; ARCT IV 53–54.
- 157 *teb thrackiego smoka* – the head of Sathan/a Muslim Turk.
- 158 *przedwiecznemu słońcu* – Jesus; cf. an expression in Catholic theology “przedwieczne Słowo” (the eternal Word), that means the eternal nature of Jesus.
- 159 *luna fatalnej nie wybiega nocy* – the moon does not escape the night (i.e. death).
- 160 *na krymskich ... napadzi* – Javors’kyj presents the failure of the Russian-Cossack campaign against the Crimean Khanate in 1689 as a major military success. See introduction.
- 161 *impieza marsowej ... skutek złoty* – “may the military action always be successful”.
- 162 *najjaśniejszych rządców* – i.e. the Regent Sofija Alexeevna and Peter I. See introduction, p. 4.
- 163 *Do palm* – a palm was a symbol of victory.
- 164 *to na wierzch wydaje* – let my quill express all this.
- 165 Inscriptions in the icon of the emblem:
Suis caelum hoc illustre Planetis. (“This is the glorious heaven for its Planets.”)
Hoc fulmen hostes. (“This is a thunderbolt against enemies.”)
- 166 *Dum tua ... domum* – “As long as your coat of arms shines with celestial planets, | Nobody would deny that the heavens are your home”. For an interpretation of this icon see: Kroll 2013; Kroll 2018: 212–213.
- 167 *nie pierwu* – not earlier (*nie wcześniej*); a rare example of Ruthenism (Ukrainism) in Javors’kyj’s poetry.
- 168 *hutę Wulkana* – cf. ARCT VII 3.
- 169 *kamienia* – a touchstone.
- 170 *Któż piękniej ... leje* – cf. “A jesli komu droga otwarta do nieba, | Tym, co służą ojczyźnie.” KOCHANOWSKI, *Pieśni* II 12, 17–18.
- 171 *imię swe ryje* – with the blood of his enemies he carves his name.

- 172 *style* – Javros'kyj plays with two meanings of the word *styl* (Lat. *stilus*): 1. a burin used for writing (here a metal one); 2. a style of rhetoric. In 17th-century rhetorical theory several styles were distinguished, among them the panegyric style. Javros'kyj probably knew a manual by a Polish Jesuit Jan Kwiatkiewicz on this topic (KWIATKIEWICZ, *Phoenix*).
- 173 *cymmerskie nocy* – according to the ancient scholar Ephorus of Cyme (4th century BC), the people called Cimmerians lived underground and only came out at night.
- 174 *a lub* – although (a chociaż).
- 175 *czasem niestępiaty* – that was not blunted by time.
- 176 *wiek bułatowy* – the age of the sword, i.e. the Iron Age.
- 177 *na dokument samą rzeczą* – it is proved not only by words but by the facts.
- 178 *arabskiej minery* – Arabian substance, i.e. gold.
- 179 *Saturn zniewieściaty* – in the Golden Age (the age of Saturn) there were no wars.
- 180 *Do zapomnienia nie mogą być łacni* – It is not easy to forget them.
- 181 *liniję* – bloodline.
- 182 *złote jabłko* – an allusion to the golden apples that grew in the garden of Hesperides.
- 183 *Orły, co swoim wzrokiem w słońca godzą, | Sowy nie rodzą* – cf. a Polish proverb: “Nie urodzi sowa sokoła” (“The owl will not give birth to a falcon”). NKPP, vol. 3, p. 269.
- 184 Inscriptions in the icon of the emblem:
Spiritus tuus bonus deducat me in terram rectam. Ps 142 (143).10 (Vulg.). (“Thy spirit is good; lead me into the land of uprightness”; KJV.)
Anchora spei—Fidei crux. (“Anchor of hope—cross of Faith.”)
His Amor ignibus ardet. (The Love burns with these fires), cf. “Sed saevior ignibus Aetnae Fervens amor ardet habendi.” BOETHIUS, *De consolazione* 2.5.25–26.
Haec Cynosura regit. (“Ursa Minor rules them.”)
Hoc in Syrenes tutamen Ulissi. (“It is Ulysses’ protection against Sirens.”)
Conternit tuta procellas. (“The safety cuts through storms.”)
Ipsam victam feriunt fluctus quatiunq̄ue charibdes. (“The waves hit and beat the defeated Charibdis herself.”)
- 185 *Navigium ... erit* – “As long as Hope, Love and Faith steer your navigation, | Your ship will never sink again”.
- 186 *Kolchów runo* – an allusion to the war against the Ottoman Empire. *Jazon* means here Mazepa, *Kolchowie*—the Ottomans.
- 187 *skołatanej łodzi* – an allusion to the topos of the state as a ship. Javros'kyj might have drawn this picture from the *Second Sejm Sermon* by the Jesuit Piotr Skarga (1597). Javros'kyj made notes on a copy of Skarga's sermons that he had in his library. Cf. Skarga 1843: 50–51.

- 188 *Theologiczne ... cnoty* – theological virtues, i.e. Faith, Hope, and Charity (Love). Cf. 1 Cor 13.
- 189 *morskimi Trytony* – on the sea.
- 190 *Hetmańska-ćw domu buława dziedziczy* – you inherit the hetman's office because of the dignity of your family.
- 191 *nawa z lawru, nie z kupressu* – this ship was made with a bay tree and not from cypresses, i.e. it signifies glory not mourning.
- 192 *do złotego pędzi Chersonessu* – i.e. to the Crimea. Javors'kyj made an allusion to the ancient Greek colony in the south of the Crimea Peninsula.
- 193 *przy tak mądrym rządzie* – because it is wisely guided (by Mazepa).
- 194 *arabską minierą* – cf. ECHO VIII 71.
- 195 *śmiertelnej klatki* – cf. “the snares of death prevented me” 2 Sm 22.6 (κΙV).
- 196 *ethezyje* – etesians, ethesiae, periodic winds.
- 197 *po latach nestorowych* – after a very long life.
- 198 *Jutrzenca* – in Polish Jutrzenka can mean both the morning star and the break of dawn.
- 199 *Niechaj ... Zwyczajnym trybem z blaskiem swym w przód chodzi* – “Let the morning star goes in her usual way”. An allusion to astrology: a star that did not take its normal route was associated with a comet. It was considered to be a bad omen.
- 200 *zakręty* – tacks (in sailing).
- 201 Inscriptions in the icon of the emblem:
Luna triumphalem praestat victoribus arcum. (“The moon builds a triumphal arch.”)
Praetium non vile laborum (“No mean reward for labours.”)
Sic itur ad alta. (“Thus one goes to the sky.”)
Fortitudine duce. (“Under the command of bravery.”)
- 202 *Quam ... rubet* – “How much the brave virtue climbed to the heights thanks to Mars! | How brightly reddens the purple coloured with blood!”
- 203 *Gaśnie ... rubryki* – meaning: the glory of a leader fades away when it comes from gold, not the blood of the enemies of the country.
- 204 *nabył drogiemi kamieni* – purchased for precious stones.
- 205 *I tam, gdzie Arctos Aquilonem ... pęta* – i.e. in the far north where the sea freezes over.
- 206 *dokument dość jawny* – you are the evidence (of Mazepa's virtues).
- 207 *strasznych kartanów kurzawy* – the smoke of the loud and terrifying bombs.
- 208 *nie tak na wota ... wrota* – you agreed to be the Hetman not because they convinced you but because they asked you.
- 209 *Tak to genijusz ... ponęty* – someone's genius, admired by people, has a charm that attracts high offices like a magnet.

- 210 *Niech ambicyja ... czyni* – let ambition, the master of honours, help the audacious to get the offices.
- 211 *cerussa* – a cosmetic; white lead or cerse, a pigment made with a hydrate of lead with carbonate, used in cosmetics.
- 212 *Nie bez kredensu ... Bellony* – not without the company of Bellona.
- 213 Inscriptions in the icon of the emblem:
Sic non pudet ornari. (“It is not ashamed to decorate it like this.”)
Soli nisi famula soli. (“To the Sun, unless the servant of the ground.”)
- 214 *Quantus ... sequax* – “What an honour, o, the great commander! The Sun itself is the shine for one of your planets, or the follower for the other”.
- 215 *W tym pokazuje ... Helice* – a complex conceit: because the moon reflects sunlight, the light of the sun also embellishes the Ursa Major (Helice), i.e. the symbols on Mazepa’s coat of arms are accompanied by sunshine.
- 216 *Polskiemu słońcu gdy marszałkowała* – an allusion to Mazepa’s service in Poland.
- 217 *wysokie honory ... Królewskie na cię złały gabinety* – in the 1650s Mazepa was a page of the Polish King John II Casimir Vasa. The King sent him to study in the Netherlands. After his return in 1659–1663 he was in the diplomatic service of the King.
- 218 *Hojnie zlewali polscy monarchowie* – in the 16th century Polish Kings granted Mazepa’s ancestors privileges for their services. King Sigismund II Augustus gave Mikołaj Mazepa-Kołodzyński (the great-grandfather of the Hetman) the village of Mazepyntsi in the Kyiv Voivodeship.
- 219 *Od monarchy Trzeciego Władysława* – Javors’kyj claims that the Mazepas got their estates from the Polish King Władysław III Jagiellon (1424–1444). However, it is also possible that Javor’skyj wrote ‘Trzeciego’ (the Third) by mistake instead of ‘Czwartego’ (the Fourth). In this case, the sentence would mean that Mazepa’s father received favours from King Władysław IV Vasa (1595–1648).
- 220 *Cynthya* – the Moon.
- 221 *lepiej* – an example of the influence of Ukrainian pronunciation on Polish orthography. In standard Polish it would be *lepiej*.
- 222 *Niech do marsowych ... Roxolanie* – let the Ruthenians have the zeal for war, encouraged by the fire of your planets.
- 223 *w ... marsowej potrzebie* – in the war.
- 224 *Krymskie Harpije* – the Tatars.
- 225 *thrackie Meduzy* – the Ottomans.
- 226 *Orłowi ... wrażał kluzy* – let him put the Ottomans and Tatars in prison in the talons of the Russian Eagle.
- 227 The inscription in the icon of the emblem:
Nunquam in comitata micat – “It never sparks without company”.
- 228 *Sydereis ... socias* – “The Moon is surrounded by attendant stars in the sky, | but your Moon attracts virtues”.

- 229 *samego Tytana przechodzi* – she exceeds the Sun.
- 230 *cnotom ... moralnym* – theological virtues. Cf. ECHO v 6, 2.
- 231 *bez przysady* – without any exaggeration.
- 232 *parnaskiej skały* – Cf. “Ujrzy Symicha, młodego Symicha, | A on, gdzie skała Parnaska wypycha | Wody szemrzące, na głośniej cytarze | Pieśni wygrawa.” ZIMOROWIC, *Sielanki* v 155–158.
- 233 *tam gdzie płyną Tullijusza fale* – at the humanistic colleges in which Mazepa studied (Kyiv, Warsaw).
- 234 *Lwa poznać łatwo zwyczajnie z pazura* – a Polish proverb translated from Latin: “ex ungue leonem”.
- 235 *Ciebie ... natura* – nature also presented you in such a way, that ...
- 236 *sublunarne ... Tryjony* – literally: Ursa Major under the moon (i.e. on Earth).
- 237 *takimże ... rosteś modeluszem* – you followed this model.
- 238 *W mohyleńskiej palestrze* – in the Kyiv-Mohyla College.
- 239 *zdajeś się być młody* – Javors’kyj uses a topos of *puer-senex* (boy-old man), cf. Curtius 1984, 98–101.
- 240 *W ten czas na koncert ... Cnota i pilność* – at that time, your virtue and diligence competed with each other.
- 241 *krasomowskie Tullijusza rostra* – rhetorical rostrum of Cicero.
- 242 *Poznać i teraz z attyckiej wymowy ... palestrze* – in the registers of the Kyiv-Mohyla College there are entries recalling the rhetorical successes of Mohyla when he was a student.
- 243 *Księżyc ... do chwalebnej szedł mety* – your Moon went to the glorious goal. An allusion to Mazepa’s coat of arms.
- 244 *koncerz* – a long thrusting sword used by the 17th-century cavalry (hussars).
- 245 *szable ... i puklerze* – Javors’kyj composed a poetic panoply here, which was often a fragment of occasional architecture (e.g. the triumphal arches).
- 246 *Schylają do nóg* – “they bow to the feet of Helice”. The bow mentioned here is typical for the Orthodox Church (the bow to an icon or a priest).
- 247 *Saturna ... twarz nadder pochmurna* – Saturn-Kronos was associated with the Golden Age but also with melancholy.
- 248 *Skąd się kryć musi Saturn nieużyty* – sense: because Mazepa’s Moon is always joyful, the obdurate Saturn must hide.
- 249 *szczęśliwości | Milczeć nie mogę* – “I cannot be silent about your happiness”.
- 250 *za twoim planetą* – until the 19th century the Polish noun planet (*planeta*) was masculine (now it is feminine).
- 251 *Io* – an exclamation of the triumph often used in ancient poetry. The exclamation was also a motif in Pylyp Orlyk’s *Alcides Rossyjski*: “Io Pean! Io Victor! Io triumphe!” Cf. ORLYK, *Alcides* O2v.
- 252 *muzyki* – this long fragment (lines 133–158) is probably an allusion to a musical ensemble and the high status of music and dance at Mazepa’s court.

- 253 *nie to muzyka* – “nie jest to ta muzyka” (“it is not this music, that ...”).
- 254 *w neptunowej stronie* – i.e. in the sea.
- 255 *SŁOWO* – an allusion to the Feast of Jordan and to Jn 1.1: “In the beginning was the Word, and the Word was with God, and the Word was God” (KJV).
- 256 *Phaeba* – the sunshine.
- 257 *doroczną koleją* – each year.
- 258 *momenta ... na swych obrotnych sferach* – movements of the celestial bodies in the sky.
- 259 *na lotnym kotowrocie* – in the sky. An allusion to the mechanism of the spherical astrolabe.
- 260 *objaśnia dole* – Javors’kyj wishes the Hetman that his horoscope is also a prediction for the fates of Russia (the Hetmanate).
- 261 *Hypokreny ... weny* – cf. “Bowiemeś w tym mistrz i wiesz, skąd te weny | Niebieskie płyną—znając się sam na tym. | Wiesz, gdzie Parnasy, wiesz gdzie Hipokreny ...”, Twardowski 1926: 3–4, lines 9–11. Cf. Arctos XIII 78.
- 262 *Niech idą w zawód albo paragony* – let them compete with each other.
- 263 *z niebieskiej altany* – from the Heavens.
- 264 *z panów panie* – the lord, a descendant of the lords.
- 265 *defect* – i.e. an imperfect panegyric by Javors’kyj.
- 266 *ANACEPHALEOSIS* – a Latin transcription of the Greek term ἀνακεφαλαίωσις (summary).
- 267 *Macedone et Amurate* – i.e. Macedonis = the Macedonian Kings Philip II or Alexander III the Great; Amurat = Murad, probably one of the famous Ottoman sultans of that name: Murad.
- 268 *Scipiade* – Scipiadēs = Scipio Africanus.
- 269 *Bysantinus Regnorum Helluo* – cf. paraphrase of the Mt 11.8 and Mk 6.20 by Vincenzo Riccardi: “[Q]uid agis Ioannes? Regem arguis? Principi tristia narras, narro. Nec times, nec timet, venit enim non manducans, neque bibens, immo **Herodes helluo metuabat Ioannem**”. Riccardi 1620: 16.
- 270 *Okolski* – in his famous heraldic work *Orbis Poloni* (Cracow 1641–1643), Szymon Okolski (1580–1653) made a note about Mazepa’s *Kurcz* coat of arms, cf. Okolski 1641: 510–511. However, he did not mention the Mazepas by name.
- 271 *Murice* – Tyrian purple produced by sea snails from the Muricidae family, originally (already in ancient Rome) known by the name Murex.

3

Arctos caeli Rossiaci (1690)

FIGURE 22 The frontispiece of the *Arctos caeli Rossiaci*. KDNBK, shelfmark 529577
 PHOTO J. NIEDŹWIEDŹ

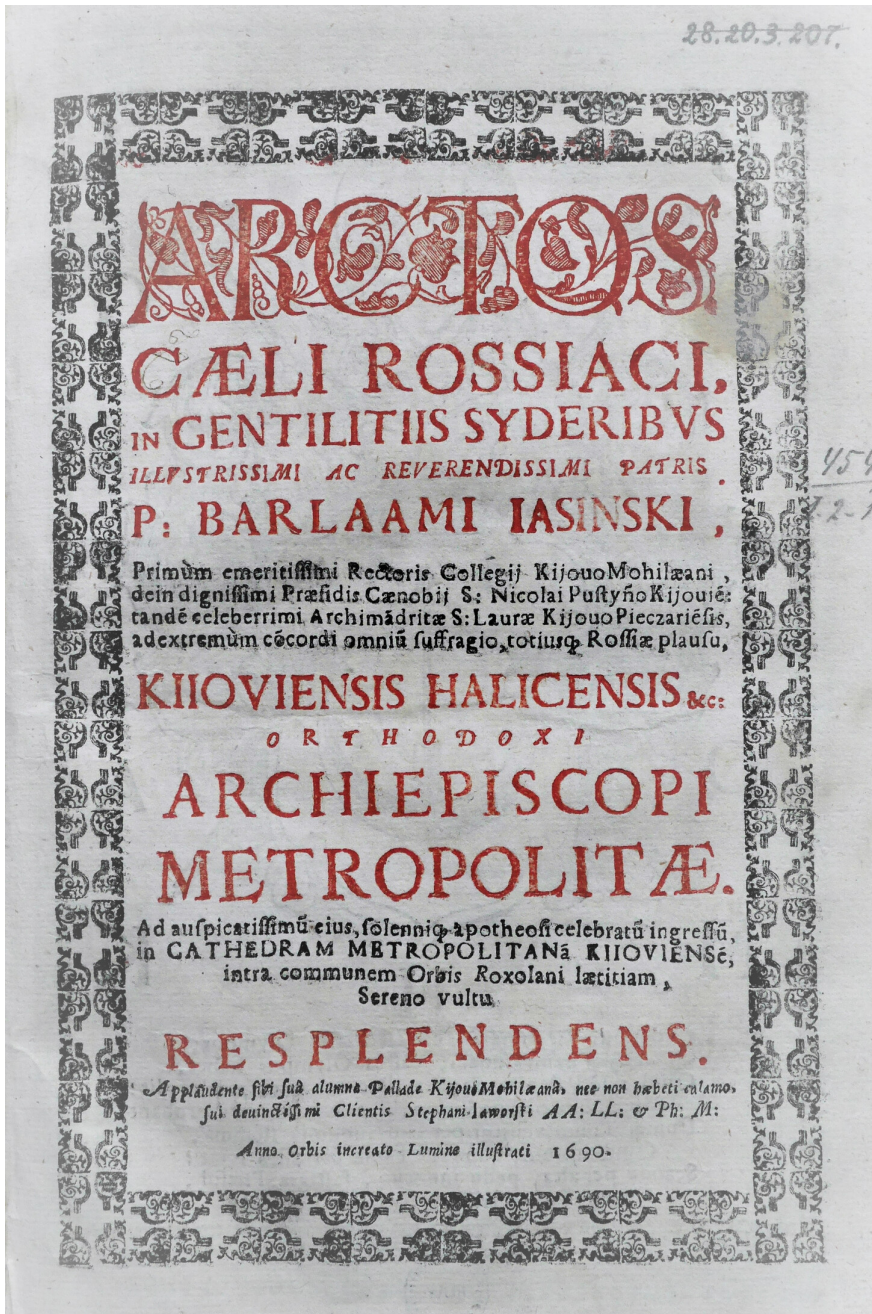

FIGURE 23 The title page of the *Arctos caeli Rossiaci*. BUW, shelfmark 28.20.3.207
 PHOTO J. NIEDŹWIEDŹ

ARCTOS¹

CAELI ROSSIACI

IN GENTILITIIS SYDERIBUS

ILLUSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI PATRIS

P[ATRIS] BARLAAMI IASINSKI

Primum emeritissimi Rectoris Collegii Kijovo-Mohilaeani,
dein dignissimi Praesidis Caenobii S[ancti] Nicolai Pustynno-Kijoviensis,
tandem celeberrimi Archimandritae S[ancti] Laurae Kijovo-Pieczariensis,
ad extremum concordi omnium suffragio, totiusque Rossiae plausu

KIIOVIENSIS, HALICENSIS et c[etera]

ORTHODOXI

ARCHIEPISCOPI

METROPOLITAE.

Ad auspiciatissimum eius solennique apotheosi celebratum
ingressum

in CATHEDRAM METROPOLITANAM KIIOVIENSEM

intra communem Orbis Roxolani laetitiam,

sereno vultu

RESPLENDENS.

*Applaudente sibi sua alumna Pallade Kijovo-Mohilaeana nec non
haebeti calamo*

sui devictissimi clientis Stephani Iaworski a[rtium] l[iberalium] et

ph[ilosophiae] m[agistri]

anno orbis increato lumine illustrati 1690.

[I.]

FIGURE 24 The coat of arms of Barlaam Jasyns'kyj. BUW, shelf-
mark 28.20.3.207
PHOTO J. NIEDŹWIEDŹ

Syderibus, Vir summe, Tuis est patria Olympus
 Atque Tuam Lunam vastus Olympus habet;
 Quid, quod et alta Sagitta illuc quoque cuspide tendit?
 Summum nempe Virum stemmata summa probant
 5 Dumque Tuum vehitur per tam sublimia stemma,
 Quid mirum quod Te Fama per astra ferat?
 Scanda per alta pede innocuo fastigia, Praesul,
 Cumque Tuis astris vectus in astra ruas.

[II.]

ILLUSTRISSIMO
AC
REVERENDISSIMO
IN CHRISTO PATRI, PATRI
BARLAAMO
IASINSKI,
KIOVIENSI, HALICENSI ET C[ETERA]
METROPOLITAE,
*DOMINO, PASTORI, PATRONO, MECAENATIQUE
SUO MUNIFICENTISSIMO,*

diuturnam incolunitatem et perennem felicitatem.

[1.] Primo dicendi in limine ingens mihi Tuarum Laudum aperitur Oceanus, ARCHIPRAESUL ILLUSTRISIME. Absterret mentem haec abyssus, quae solos nonnisi praestolatur Daedalos eruditis pennis bene plumatos, ut tantam absque naufragio vastitatem metiantur. Typhis aut Iasonis artem bene calleat Argonauticam, quisquis immensum Tuarum Laudum nititur enavigare Pelagus. Remota est Tua, Archipraesul Illustrissime, verencundia, quae remis oratoriis, nigro innatantibus aequori, frena iniicit, expensa componit carbasa et quasi anchoram figit silentium indictura. Parendumne igitur, an contra flantem Tuae Modestiae Aeolum velis remisque luctandum? Scio equidem Tuae verencundiae genium esse mereri magis Laudes, quam audire, et laudanda potius patrare, quam patrata laudari malle, nec secus virtutes occultare, quam gemmas lapidesque pretiosos maris abscondunt viscera. Spectandum tamen est virtutis debitum, cui certe iniuria foret, si stipendiarium sibi detraheretur Laudis vectigal, ut enim Caelis solem, soli lucem, luci umbram, sic virtuti arcto faedere annexam sociam Laudem, temerariis abripere ausibus esset violentum.

[2.] Serviendum praeterea posteritati, serviendum consuetudini ac denique serviendum communi totius Orbis Roxolani et vel maxime nostrae, an potius Tuae Palladis Leatitiae, quae ut suapte natura diserta est, ita celebrem plaudendi materiem nequit praetergredi, quin amplas verborum encyclopaedias, tanquam disertas amoris testes, in publicam evolvat scenam. Nec certe silere de illo fas est, qui loqui dedit et linguam, rudem alias ac informem massam, scintillanti amoris camino aureisque malleis in vocale suarum laudum transformavit

instrumentum, ac veluti mutum Memnonis simulacrum,² non tam suorum Planetarum ignibus, quam munificis auri nitoribus in sonos animavit.

[3.] Certe si Romani olim Academici suam in Mecaenates testati gratitudinem, nubem depinxerant e mari sublataam, eamque rorantem ac dulci aqua, quae ante fuerat amarior, in suum mare redeuntem, addita nota Academica: *Redit agmine dulci*,³ cur etiam mihi iisdem gratitudinis vestigiis insistere non liceat? Ac veluti nubi a Te meo plusquam gemmeo Gange sublatae iterum in Te meam Originem dulciori Eloquentiae meatu influere? Audebo itaque ac immenso Tuarum Laudum Pelago, etiam contra flantem Tuae verecundiae Boream, rudem alias aequoreisque inassuetam fluctibus committam eloquentiae classem. Nec sinuosos verebor undarum Maeandros, ubi praelustris Tuorum Planetarum mihi praelucet Arctos, ad quam tremulum calamum ceu magneticam dirigam acum. Quodsi audax penna Icareo temeritatis ausu justam promeruerit Nemesim, libens paenam ex<a>equar ac felicior Icarus totus Laudum Tuarum immergar Oceano. Placet sic naufragum fieri vel in ipsis Syrtibus⁴ promontorium habituro.

[4.] Ne tamen etiam in Modestiam Tuam sim crudelis, vide quid Tuae tribuam verecundiae: silebo⁵ primam ad omnis honestatis amussim exactam juventutem, quae veluti aurora futurae serenitatis erat praenuntia. Tacebo studiis oneratos an ornatos adolescentiae annos, praeteribo Sapientiae sublimitatem, Tuorum Planetarum aemulam, sinam reliquam non tam temporibus quam virtutibus distinctam aetatem, non commemorabo tot tantorumque honorum celsitudinem Tuis virtutibus exaequatam, non ambitiose possessam, digne oblatam, dignius gestam, quae non tam Tibi largitur, quam a Te sortitur ornamentum. Transibo niveos illos mores, quorum liliata canities indicium et testis est, non producam in scenam venerandam illam vultus Majestatem et omnem, quam in Catone⁶ olim suspexit antiquitas, symmetriae gravitatem orisque dignitatem. Non hic licentiosis ausibus turbabo religionem, hoc est omnis in Te pietatis Ideam, non exactam illam actionum regulam, prudentiam, non sollicitum Honoris Divini zelum, non facilitatem omnibus accessibilem, non animi submissionem, orbi in tanta Majestate admirandam. Omnia enim haec sua augusta amplitudine, meae paginae excedunt angustias. Caelo se gloria tollit. Virtutibus pagina caelum est, theatrum orbis, encomiastes aeternitas.

[5.] Atque haec ego omnia gravate praetergrediar Tuaeque consultaturus Modestiae, religioso silentio tanta venerabor ornamenta, Harpocrati similior quam Tullio.⁷ Alia mihi materies Oratorios suggerit entusiasmos, nimirum nullo fuco decolor mea in Te fides, nulla sophismatum tinctura limatus candor, nullo denique hypocrisis stigmatate notata sinceritas, cuius amplam hyperbolen ne tota quidem ars rhetorica valet adaequare. Leviter enim amat, cuius amor potest circumscribi. Et hoc ego philanthropium hac rudi pagella exa-

ratum, plaudentium multitudini associatus, ante Tuam venerabundus defero
Majestatem. Exiguuum fateor, sed quid?

Flumina parva vides parvis de fontibus orta.⁸

[6.] Tagus aureas arenas fundit.⁹ Erythreum Pelagus uniones vomit, Arabica
tellus fert lapillos, poeticam venam nonnisi Pagaseus eructat Caballus. Ast a
turbido fonte quid sperandum, nisi haec faecibus permista scatebra? Aurei
Hesperidum Horti auream ferant sobolem, Daedalei Labyrinthi cydonia pro-
ducant mala, e sterili autem rubo quod expectandum, nisi gustibus ingrata
labrusca? Imo platanus nullis beata fructibus, si alicubi, hic certe solemnem
illam suae sterilitatis sibi vendicat tesseram: *Nil praeter umbram habet.*¹⁰ Non
respues tamen etiam vile philtrum, Mecaenas Illustrissime,

Multiplicant doni pretium donantis amores,
Affectumque simul, res data dantis habet.

[7.] Etiam haec obtutibus indigna apparebit atomos, postquam Solares Tuae
Clementiae radios offunderis; neque nox haec nigro depicta atramento infa-
mem patietur repulsam, si Tua Luna atque Sydera solitam vultus amaenitatem
demonstrabunt.

*TUAE ILLUSTRISSIMAE CELSITUDINI,
DOMINO, PASTORI, PATRONO, PATRI,
MECAENATIQUE SUO CLEMENTISSIMO.*
Pedisequus cliens ac mancipium
Stephanus Jaworski.

[III.]

[1.] ARCTOS

AVITORUM ILLUSTRISSIMI
ARCHIPASTORIS SYDERUM,

AD quam

MAGNETICUS SCIPIONIS METROPOLITANI

INDEX

Mira quadam Sympathia, in Electione connitebatur.

EPIGRAPHE

IMMOBILIS AD IMMOBILE LUMEN.¹¹

[2.] Huc adesto individua Kijoviensium rupium habitatrix Echo,
Tecum ego hodie in Scenam prodeo. *Eo.*
Taceat mendax veritatis nuntius, livor,
Solam ego Te in testimonium huc appello veridicam. *Dicam.*
5   Dic sane totique narra posteritati,
          Quod soli Virtuti pateat ad honores feliciter *iter.*
At ambitionem ac desidiam quaenam expectant fastigia? *Stygia.*

DIC OBSECRO VERIDICA ECHO,

10   Non ne Divinum Opus est,
          ex dignissimo Antistete Pieczariensi,
          omnium votis, assensu plausuque electus Metropolita? *Ita.*
          Non ne Polo placuit, ut ei conferretur Metropolis? *Polis,*
          POLIS CERTE PLACUIT.
          Concors enim vox eligentis populi, cuius nam est fidei? *Dei?*

15   Ipsa dies Electioni destinata, Divo Iustino sacra,
          quid nisi justum Electionis opus personat? *Sonat.*
Quid enim erat tessera illius diei, magnum Iustini¹² nomen? *Omen.*
          Omen certe fuerat justae Electionis – Iustini nomen
          et prima Iunii die – quis nam debuerat eligi primus? *Imus.*
20   Recte respondes, Veridica Echo,
          Aeternae enim Veritatis prepositio est:
          qui futurus est dignitate primus, debet esse submissione imus.
          At qualis est hac in parte noster Praesul Illustrissimus? *Imus.*

25   Dic identidem Loquax Dialogiasta Echo,
                       quem illa Electionis dies caelitus implorabat
                       per suum Divum Iustinum Philosophum? *Sophum*.¹³
                       Sophum certe implorabat fascibus viduatae Sophiae,
                       ut par pari gauderet, *auderet*.
 30   Gemit enim honorarius scipio, si indignis manibus tangitur, *angitur*,
                       et non firmatis Sapientia humeris,
                       quid, quaeso, est Thronus? *Onus*.

SED

35   quae tunc Eligentium vox strepuit,
                       dum fasces vidui reluctati conferebantur Barlaamo? *Amo*.
                       Quis protunc in se aperuerat
                       oculos atque ora Electorum plusquam mille? *Ille*.
                       Cur eum uno populus ore Archipraesulem clamabat? *Amabat*.
                       Sic semper Virtutem honores hamant, *amant*
                       unicum honoris illicium est Virtus,
 40   nec affectus tantum, sed etiam suffragia et calculos trahit
                       Animus magnus – *magnes*,
                       ut palam sit,
                       quod electorum arbitria ad nutum Virtuti inclinentur,
                       et omnis Virtuti manus et affectus militat. *Litat*.

45   SED DII BONI!

                      Quanta protunc lucta eligentium et electi intercesserat! *Erat*.
                       O quam pulchrum erat spectaculum,
                       ubi Honor¹⁴ et Modestia certamen inivere! *Vere!*
                       Quam speciosum agonium,
 50   ubi fugientis erat comes Honor individuus! *Viduus*.

                      Vide tamen, quanta Modestiae vis erat,
                       ut cum integro exercitu Rossiaco¹⁵
                       pro collato sibi luctaretur honore *Ore*.

55   Facilius certe erat eligenti exercitui
                       Crimensem paulo ante vincere Camillum,¹⁶ *quam illum*.

                      Difficilius ei Archipraesulea imponebatur vitia,
                       quam hosti eripiebatur vita: *ita*

nec tam difficile erat flectere olim monstrum Crimense, *ense*,
 quam contumacem illius mentem precibus devotis, *votis*.

60 Totam suam votorum seriem pertinaci nisu devolvebat
 in Czernihoviensem Antistitem¹⁷ magnum, *Agnum*.
 Agnum certe re et nomine,
 ne scilicet amisso vellere Gedeonico,¹⁸
 abque tanto Agno Rossiacum esset Ovile *vile*.

65 Vicit tamen in hac lucta Elector Rossiacus Exercitus *Citus*,
 cui solemne est tam hostilem ferociam morti,
 qua reluctantem Modestiam, praesuleae mancipare *arae*.

Itaque
 post diuturnam luctam Modestia triumphata
 70 aureisque honoris revincta catenis,
 invito tandem pede stetit in fastigio. *Io*
 Io triumphhe! Vicit Honor Modestiam
 Archipraesuli daturus lauream! *Auream*.

Tu vero Laconica Mima Echo,¹⁹
 75 quid sentis de tanta Archipastoris Modestia,
 qua omnium affectus congregat? *Regat*.

Ergo jam, Archipraesul Illustrissime,
 Incipe faustum regimen Tuo dignissimum grege: *rege!*
 Sustine indefessis humeris, Hercules gloriosissime,
 80 honorariae pondus catenae, *tene!*

Nos vero, Loquacissima Echo,
 quid diutius importunis verbis obstrepimus? *Repimus*.
 Quid tantos a nobis elicit clamores? *Amores*.
 Amores certe, nullibi enim nisi in illo
 85 metam invenit telum amoris missile. *Sile*.

[IV.]

ARCTOS
HERBOWYCH PLANET,
która
Nie tylko rosski horyzont oświeca,
Lecz i miłości ku Bogu skrę wznieca.

Epigraphe:
LUCET ET ACCENDIT.²⁰

Bądźże już łaskaw, cny Heperijonie,
Co świetnym glanssem polerując skronie,
Alabastrową po niebie karetę
Poczwórno pędzisz. Dajemyć waletę.
5 Rączym obrotem ty, która w lektyce
Glancowne światu prezentujesz lice,
Luno srebrzysta²¹ w górnym gabinecie
Już cię żegnamy przy krótkiej walecie.
Arktyczne gwiazdy, które na północy
10 W swej ogniorodnej jaśniejąc karocy,
Atlanta mocą strzymujecie nieba,
Bądźcie łaskawe, już nam was mniej trzeba.
Miłym świecący koralem Phosphorze,²²
Co złotowłosym Phaebem w jednej sforze²³
15 Jaśniejesz pięknie i ty, cny Boocie
W glancownym dosyć polorowny złocie,
Aspektów pełne ślicznych nieb kagańce,
Co w krąg po sferach odprawując tańce,²⁴
Świecicie pięknie w górnym arsenale,
20 Miejcie się dobrze, wam dajemy *Vale!*²⁵
Już bądźcie z Bogiem. I wy, co z natury
Światło wzniecacie żaglom, Cynozury,²⁶
Nam już promieni waszych mniej potrzeba,
Już nasze światłem inszym świecą nieba.
25 Świecą rossyjskie nieba, o jak cudnie!
Właśnie jak jasne pięknych dni południe,
Kiedy im ARCTOS cnego Infulata
Złotym promieniem godziny przeplata.

Już tu bezchmurne gaśnięcie splendory
 30   Złotymi Phaeba wzniecone kędziory.
 Mało masz ceny, piękny Oryjonie,
       Oto herbowy Księżyc²⁷ swoje skronie
 Ethezyjami²⁸ uwieńczywszy mile
       Złote Rossyjej naszej wznieca chwile.
 35   To pewna, że ta Cynthyja tak jaśnie
       Nasz oświecając horyzont nie zgaśnie.
 Rzęsisty bowiem promień na nią płynie
       Od najjaśniejszej świata monarchinie.²⁹
 O niesłychana na świecie fortuna,
 40   W której herbowa obfitujesz, Luno,
 Pod panińskimi rezydując stopy,³⁰
       Co są jaśniejsze stokroć nad pyropy!
 Ostre już twoje teraz w pełni rogi,
       Gdy przy nich świecą przenajświętsze nogi,
 45   Lichych nie znajdzie makuł nikt na twarzy,
       Gdzie się słoneczny promień pięknie żarzy.
 Już ni uszczerbku, ni się bój zaćmienia,
       Mając na wstręcie glans tego promienia.³¹
 Tudzież i wy, Gwiazd herbowych pochodnie,
 50   Co na rossyjskich niebiosach pogodnie
 Arktycznym pięknie toczycie się kołem,³²
       O, jak pogodnym nam świecicie czołem,
 Kiedy w uwitej z pięknych gwiazd koronie
       Przezystej PANNY otaczacie skronie.³³
 55   Już tedy obacz, cne rossyjskie plemię,
       Co to za światło twą oświeca ziemię.
 Już z Morpheusza wzrok wydarszy ckliwy
       Do prawdozroczej rzuć się perspekt⟨y⟩wy.
 Obaczysz pewnie, że te luminarze
 60   Żadnej nie mogą podlegać przywarze,
 W tak pięknym Czystej PANNY świecąc znaku
       Na roxolańskim świętym zodyjaku.
 Szczęśliwemiście nieb rossyjskich sfery
       Takiej nabywszy od tych Planet³⁴ cery,
 65   Którym słoneczne MARYJEJ bisiory
       Niezgaśnię nigdy wzniecają polory.
 Io! Triumfuj roxolański świecicie!
       Już cię okropna noc nigdy nie zgniecie,

Hojne gdy Planet tak świetnych promienie
70   Smutne od ciebie rozpędzają cienie.
Ani cię mogą zuchwałej Lachezy
      Niepowściągliwe potłumić imprezy,
Licha albowiem noc śmiertelnych piasków
      Jasných MARYJEJ nie ogarnie blasków.
75   Insze światelka choć piękny glans krasi,
      Cóż, gdy je prędko lada chmura zgasi.
Chwalebne jednak naszych nieb Planety
      Tej niefortunnej nie znają mutety,
Kiedy niebieskich światel Monarchini
80   Blask im niezmierzchły blisko siebie czyni.
Jaśniejcie przeto, roxolańskie nieba,
      Tego wam światła dawno było trzeba.

[v.]

[1.] Ciekawa przezornych obserwantów *sagacitas*³⁵ niestępią w światowe luminarze zapatrzwszy się źrzenicą, nie już *per tubum opticum*,³⁶ ale przez samą *veritatis indagatricem experientiam*³⁷ tego dochodzi, że nie wszystko to złotą ceną słygnie, co się wydatnym w oczach ludzkich zaleca glanssem:

Non bene, quod rutilat fulgore, probabitur aurum,
Nec vera est pretii nuntia flamma micans.³⁸

Dociekl teźe prawdy *non levi rudimento*³⁹ i polityczny jeden experient, który wszystkie te sublunarne *lumina linceis*⁴⁰ przenikn(ą)wszy *oculis*,⁴¹ a *qualitates*⁴² onych dobrze *ad Lydium veritatis lapidem*⁴³ doświadczywszy, taką zacności onych próbę *Delphico verius oraculo*⁴⁴ zeznawa:

Non omnis lux optimae naturae index est, nam et ligna putrida lumen aliquod sub noctem solent fundere et in stellionibus sub stellarum luce tanta lues.⁴⁵

[2.] Jakoż i przyznać, że *lucis et coloris fallit imago*.⁴⁶ Nie jednemu Ikarowi *fulgor mollit odoratas pennarum vincula ceras*,⁴⁷ tak że całym morzem, ledwie nieszczęścia swego *labem eluere* i *deplorare*⁴⁸ może. Niejeden *cum papilione*⁴⁹ do klarownej pochodni wysokolotne przypaliwszy skr<z>ydła, *gravi gemitu*⁵⁰ na swoją niedolę owe zawołać musi *epiphonema: Heu species praeclara fefellit*.⁵¹ Nie padły nigdy, ani paść mogą, choćby od samego żółcią lub jadem napojonego języka takie *scommata*⁵² na Prześwietne Świątobliwości Waszej luminarze.

[3.] Nie tak tu bowiem herbowe jaśniejają phaenomena, aby od wypogodzonego onych promienia w niefortunnej jaki *Icarus* miał się chłodzić kąpieli, ani tak południowym świat rossyjski klarem *exhilarant*,⁵³ aby onych *species praeclara fallere*⁵⁴ miała. W inszych nieba pochodniach jakieś makuły ciekawa upatruje *mathesis*,⁵⁵ tu jednak pierwej przytępi *vindici radio*⁵⁶ zazdrościwe Zoilus oko, a niżeliby ciemnofałeczną perspektywą jakie miał dojrzeć limatury, tam gdzie słoneczny przenajdostojniejszej Matki Bożej paludament żadnym i pierworodnej podniety nieprzykopcony dymem na ulubiony swój podnózek herbowy Świątobliwości Waszej Księżyc i na błyszczące Korony swej adamanty rodowite Świątobliwości Waszej *Sydera*⁵⁷ niezmiernie nigdy *uberi copia*⁵⁸ przesyła polory.

[4.] Światowej to tylko polityki praktyka *fumosas maiorum* liczy *imagines*⁵⁹ jakoby inaczej zapalone *avorum cerae*⁶⁰ świecić nie mogły, aż by je *cognatus ignibus fumus detestabili labe* musiał *contaminare*.⁶¹ Herbowe jednak Świąto-

bliwości W[aszej] miłością Bożą wzniecone nie tak pałają ognie, aby ich sprośna jaka, wzrok ludzki zarażająca profanując kurzawa, łzy z oczu wyciskać miała. Raczej *meliori vicissitudine*⁶² tym rodowite Świątobliwości Waszej przyjazna cnotcie fortuna uqualifikowała *flammas*,⁶³ że przy nich wyciśnione ciężką nieszczęścia prasą *arescunt lacrimae*.⁶⁴ Niechże i w dalszy czas także Rosyjej sprawują *sudum et sine nube serenum*.⁶⁵

[VI.]

[1.] ARCTOS

AVITORUM ILLUSTRISSIMI
 ARCHIPASTORIS SYDERUM,

quae

praelustrem honorum dedignata

meridiem,

obscuras magis et privatas amat Religionis noctes.

Epigraphe.

NIL INDIGA LUCIS.⁶⁶

[2.] Haec est miranda fecundae rerum parentis naturae solertia, ut quidquid praestantissimum orbi largiatur, id prorsus usibus et aspectibus humanis absconditum esse velit. Matrem alii blandienti titulo, ego novercam hac in re crediderim Naturam, quod praestantissimis quibusque rebus utilitati humanae surreptis, irritet duntaxat avidam mortalium famem, non expleat.

Rubet hactenus pretiosa Pactoli tempestas⁶⁷ vel ipso pudore decolor, quod tanta arenarum pretia usibus et visibus humanis erepta invidis abscondat fluctibus.

Eluit etiamnum aut deplorat totis undarum cataractis turpem avaritiae labem Afric{an}um pelagus, quod tam splendorum unionum, adamantum, rubinorum caterorumque (quibus raritas et avaritia pretium addidit) lapillorum nitores, maligno turbine occultaverit an verius extinxerit. O, quoties non tam aequoris quam proprii sudoris immergimur abysso, nescio an uniones hamaturi, an ardentem habendi cupidinem extincturi!

[3.] Sollicitamus terram et veluti alteri Nerones⁶⁸ in viscera matris nostae saevimus ac, ut auro potiamur, ferro scrutamur abdita telluris, dubii, credo, an Caucasea sit, quod tam duros e suis visceribus ediderit. Frustra jam aureis Hesperidum Hortis pervigil draconum custodia,⁶⁹ frustra Phryxae Colchidum velleri insomnis taurorum flammis vomentium tutela,⁷⁰ frustra denique cuivis gazophylacio⁷¹ centoculus adhibetur Argus, cum etiam illuc Herculis aut Iasonis temerarii pertingent ausus non tam fortitudine quam avaritia stimulati.

[4.] At unde, obsecro, tantorum Ilias malorum?⁷² Non aliam credite mihi horum originem, nisi quod sagax natura, ut rebus pretium faceret, absconditas esse voluit; non aliter credo valorem, nisi raritate rebus mercatura. Dies abscondit sydera, nox occultat solem, tenebrae quandoque lucem tegunt, tellus metalla supprimit, mare lapillos absorbet, concha recondit margaritam, ipsas denique caelorum intelligentias, plus dico, ipsum Deum invidi caeli, novo uti-

nam Gigantomachiae ausu expugnandi, heu oculis nostris abripiunt. Verbo: pretiosissima quaeque occultissima sunt et occultissima pretiosissima.

[5.] Dabis veniam licentiae, Archipaesul Illustrissime, quod paulo audacius Tuae Verecundiae transgressus limites, rei expositae documentum Tuam demonstrabo Modestiam. Scio equidem Tuas Virtutes Tibi ante oculos sistere, idem esse, quod aliis exprobrare vitia; audendum tamen est Patrona Veritate, quae Veroniae, non Placentiae nata,⁷³ ut sophistica linguae blandientis detestatur illecebras, sic omnibus mortalium respectibus contemptis, rem non fucatis depictam coloribus amat promulgare. Quodquot in Te virtutes, Archipraesul Illustrissime, tubo Veritatis optico, sagax contemplatur oculus, totidem inaeestimabiles numerat uniones, Arabicos miratur lapillos, ne ipsius quidem Themidis aut Critolai lance⁷⁴ digne ponderandos. O quot hic rubini, tum igneo gloriae Divinae propagandae zelo, tum amore Divino succensi! Quanta, quamque inconcussa, aut verius loquam, adamantina finalis in bono perseverantiae durities! Quam prodigiosa multitudo unionum, quos non jam caelestes, sed Tuae frontis rores (nisi forte etiam hanc caelum appellavero) religioso elicit jugo profudere! Sed quid? Omnia haec virtutum pretia velut profundissimus abscondis Oceanus et Lumina tam nitida in abdito niteris occultare. O quoties has inaeestimabiles gemmas honorariae ultro eripebas coronae et eriperes proculdubio, nisi violenta manus, pretium Virtuti factura, totos virtutum nitores per vim coronae insereret.

[6.] Bene Tuae Mentis exprimit energiam, Tuae Modestiae symbola Arctos Gentilitia, quae meridianos honorum detestata fulgores, obscuris magis gaudet noctibus vel ipsis tenebris illustrissima. Solares dignitatis radios adeo Tibi graves esse compertum est, ut crederet quis (sed parce temeritati) Te Originem traxisse de alta Atticae Noctuae propagine, cui solemnitas est illa tessera, quod *nil sit indiga Lucis*, nisi sciremus et Tua Te proderet Indoles, non degenerem Te esse Aquilarum sobolem.⁷⁵

[7.] Adstruat ceteris ad fastigia gradum Daedalea dextera, sudet Polycleti aut Vulcani officina, Tibi honores conciliat ipsa honorum fuga et tunc vel maxime dignitates allicis, cum maxime renuis. Novum est istud ac insolitum ad titulos iter per titularum stragem. Paradoxum est per contemptum dignitatis ad fastigia eniti, imo portentum crederem in fuga triumphare posse, nisi ultra Parthorum victoriam,⁷⁶ Te quoque, Archipraesul Illustrissime, hujus rei haberem documentum. Ac ut ceteros honores Tibi non tam collatos, quam intrusos gravate praetergrediar, ad unicos solii Metropolitanii fulgores, etiam obstante Tuae Modestiae umbra obtutus convertito.

[8.] In Cancro Sol eluxerat,⁷⁷ cum Tu, Sol Rossiacus, ad solium Metropolitanum electus omnium votis ac desideriis illuxisti, quasi Tuam Cancrinam ad honores tarditatem vel ipsi testarentur caeli. Habeat suos Orbis Tantalos aut

Hippomenes pro aureis honorum fructibus rapiendis Stadiodromos insignes. A Te vero procul haec probrosae velocitatis stigmata, quem nuper Sole in Cancro radiante, cancrino passu, hoc est retrogradatim ad fastigia vidimus et stupuimus processisse.

[9.] Bene nimirum Tuam ad honores tarditatem Caelum intellexerat, cum gloriosam illam Tuae Mentis pigritiem publico tarditatis indice, hoc est Sole in Cancro radiante, prodidisset. Quanquam non solus tunc in caelesti Zodiaco Phaebus cancrino incesserat gressu, cum etiam Tua Luna eam Solis moram aemulabatur. Saepe lentum protunc incusabamus Solem, quod non citius nobis Tui honoris promulgandi horam attulisset; saepe indignabamur, quod cum suo cancro nostram retardasset laetitiam. Bene tamen nostrae taediosae expectationi Caelum ea re providit, ut nimirum majora essent, quae sero venirent gaudia. O prodigium! Pegasus Perseo aut Bellerophonti vehiculum est, cum in Heliconis Culmina enitendum. Solem ferunt praecipites quadrigae,⁷⁸ cum ad arduam Caelorum meridiem luctandum est. Te vero, Phaebum Roxolanum, in hoc praeclaro Caeli orthodoxi Zodiaco solus ad Solium provehebat an potius retardabat cancer.

[10.] Sed habeat sane cancrinos, imo podagricos Modestia ad Honorem pedes, cito tamen etiam pumilionis imbecil<1>itas⁷⁹ adibit Solium, cui virtus et merita giganteam suggerunt proceritatem.

Nemo enim testudo ad fastigium est, cui et Virtus et pertinax eligentium manus candidas appendere calculorum alas. Quaerat Modestia latebras et solita dignitatum effugia; nunquam tamen bene latuit Virtutum serenitas.

Emminet indicio prodita flamma suo,
quoque magis tegitur tectus magis aestuat ignis.⁸⁰

Haec ego dum loquor: in Te, Archipresul Illustrissime, ceu in Virtutum speculo rei propositae documenta video.

[11.] Hilaescite oculi ad fortunae vestrae spectaculum! Absterge lacrymas viduata hactenus Rossia, lugubres excute squalores, tristes nenias in laetum paeana, planctus in plausus, maestas lacrymarum tempestates in amaenam transfer serenitatem! *His ipsis frontem nubibus expedi*,⁸¹ gesticenti vultu insolitum cerne triumphum! Alibi Magnanimitas aut audentis animi heroica Fortitudo ad perenne provehitur Capitolium,⁸² honorariis fascibus adhibetur, plausibus undique populorum stipatur nec tam curru triumphali, quam hilari plaudentium pectore deportatur.

At hic Modestiam Archipraesulis pari videmus circumagi pompa, gloriosa meritorum gradatione, ad summa progredi fastigia et ceu quadrigis quibuspiam quat<t>or honoribus gestis ad aeternitatem eluctari.

[12.] Habent nempe hoc Divinum fastigia, quod non sublimi cothurno incedentem fastum, nec arrogans ambitionis supercilium, sed demissos Verecundiae vultus ac fugacem horis Modestiam in sublime evehant. Ita scilicet exiguas res nobilitavit natura, ut nec tenue gramen ab electro, nec vile ferri metallum a magnete, nec denique animi modestia ab honore destituatur, sed tacitis quibusdam viribus allicitur, trahitur, sublevatur. Quare non immerito Soli dixerim affine Solium, cum ultra nominis etymon ille vaporum tenuitatem, hoc autem animorum exiguitatem in altum attrahat.

[13.] O Modestiam nullis unquam laudibus exaequandam! O palmarem semper animorum submissionem, quae *depressa magis consurgit in altum*.⁸³ Ite procul fulmina ac caelestem dedignata Vulcaniam, arrogantes Apenninos, Vesuvios, Pelion, Ossam, caeterosque, quos jam neque Gigantum attollat manus, ferite montes. Caelis imminentem exurite aedium arborumque celsitudinem, turbate pontum insolentiores Aeoli decumanis absorbendi fluctibus. Ridet haec discrimina vera animi humilitas et, ceu Syren formosa, contemnit tuta pocellas. Nimirum

In brevibus nunquam sese probat Aeolus undis,
nec capit angustus Boreae certamina collis,
Alpes ille quatit, Rhodopeia culmina quassat.
Incubuit nunquam Caelestis flamma salictis,
Nec parvi frutices iram meruere Tonantis,
ingentes quaercus, annosas fulminat Ornos.⁸⁴

[14.] Obstupescite tantam submissionis Praerogativam, nullius prorsus discriminis gnaram ac ultra omnem fortunae ictum sublevatam, ut nec ad sublimia securius iter pateat, nisi per infima, nec in summo consistere liceat citra iacturam, nisi per imos gradus.

[15.] Et haec Tibi Clavis, Archipraesul Illustrissime, non honorum duntaxat, verum etiam pectorum reserat adyta. Ingredere faustus tam magnificentum Tuarum Virtutum Augustale, antequam volubili Syderum Tuorum ARCTO in Caelum deveheris.

[VII.]

ARCTOS
HERBOWYCH PLANET,
do której
Swój bieg rossyjska konformując nawa
Zawsze u portu szczęśliwego stawa.

Epigraphe:

INOCIDUA SEQUOR⁸⁵

Bez pochyby ten podobny żelazu
Lub z krzemienego ma serce Kaukazu
Albo z bułatu Wulkanowej huty
Stalстым Bronta jest młotem ukuty;
5 Rzec mogę śmieie, że go nie Lucina,
Ale okropna z Stygu Prozerpina
Lubo z Plutowej kawerny mierziona
Nędznie wydała na świat Tyzyfona,
Albo ta, którą Cerberowa kluza
10 W swych pętach trzyma, zrodziła Meduza,
Ach, który widząc w tak burzliwej fali
Rossyjską nawę,⁸⁶ nic się nie użali!
Marnie straciła (ach, biedna fortuno!)
Droższe nad Kolchów Gedeona runo.⁸⁷
15 Jak się tu we łzy nie roz płynąć cale,
Widząc a oto wichrem wzdęte fale
Albo z samego snać żwawego piekła
Burza na ten świat wydarszy się, wściekła
Skoro uderzy w osłabiałe żagle
20 Rossyjskiej nawy aż natychmiast nagle
Jazońską Argo skołatawszy marnie,
Samego w tonię Argonautę garnie,
Nawę zaś biedną niefortunne wiosło
W Scyllę rżęsiłystych łez nędznie zaniósł.
25 Stój, przebóg, wicherze! Stój srogi Eole!⁸⁸
Chciej wždy mieć litość na naszą niedolę!
Któryż, ach, który Hippotades drugi⁸⁹

*Gedeonem
Czetvertynium
metropol[itam]
Kijov[iensem]*

Nam tak skuteczne wyrządza posługi?
 Jak przed tym gromiąc srogie śmierci wiatry,
 30 Które i same obalają Tatry,
 Marpeskie skały, dodonejskie dęby
 Niestrulchałemi podcinają zęby.
 Ej, powstań znowu, cny Hippotadesie,
 Niechaj ta śmiałość swą karę odniesie.⁹⁰
 35 Twarde jak przed tym włóż na wiatry pęta,
 Niechaj nie bierze góry złość przekłęta.
 Rzuć je w okowy do wiecznej klawzury
 Lub w ostre sępom ciemnym daj pazury.
 Okropne znowu niechaj Aquilony
 40 Straszne Cerbera kryją pawilony.
 Po tych zaś burzach niech piękna pogoda
 Weselszej chwili utrapionym doda.
 O, kiedyż błysniesz, cny Hyperyjonie,
 Kiedy osuszysz rzęsistych łez tonie?
 45 Lecz daremne są o tym moje słowa,
 Złość zawsze w swojej porze⁹¹ trwać gotowa.
 Już oto ona nieuchronna burza
 Co w swych przepaściach wszyte⟨k⟩ świat zanurza
 Twego, mizerna Rossyjo, nauklera
 50 W swoją śmiertelną Charybdę zabiera.
 Ach, już zuchwały Jazon w swej imprezie
 Do Kolchów runo Gedeońskie wiezie,
 Który w twej łodzi zasiadał na styrze,
 Oto już teraz świeci na Empirze.⁹²
 55 Już mu wybiła godzina ostatnia
 Na twą zaś nawę, przebóg, przebóg, matnia
 Jadowitą swą paszczękę wywarła,
 Aby ją w swojej otchłani pożarła!⁹³
 Otrzy swą jednak łzę, ros⟨s⟩yjskie oko,
 60 Czem w łecznej toniesz kąpieli głęboko?
 Wszak ta zwyczajnie w świecie alternata,
 Że Bóg weselem uciski przeplata.
 Samej jedynej nie obaczysz roży,
 Tamże przy onej i ciernie się sroży.
 65 Kiedy piorunem i dżdżem niebo sieje,
 Weselszą potym twarzą się zaśmieje.
 Jasny choć zaćmi promień Phaebus złoty,

*Clauserat Hippotades
 aeterno carcere ventos.
 Metamor[phoseon],
 L[ibro] 4*

- Lecz znowu błysnie szczęśliwie przed wroty.⁹⁴
 Hamuj przeto żal, cny Roxolaninie,
 70   Już i twa nawa w ląd sz<cz>ęśliwie płynie.
 Austry ją, prawda, w kręte wparły wiry,
       Lecz już łagodne wion<ą>wszy Zefiry
 Lubym tchem z krętej gorzkich łez topieli
       Zwątłone żagle do brzegu napięli.
 75   Już onej ARCTOS cnego Infulata
       W herbowych gwiazdach złote wznieca lata.
 Czy możnaż już tu jakiej bać się tonie
       Przy tak przezornym na styrze Jazonie?
 Krzyż Infulata i pastorał cale,
 80   Tamten kotwicą, ten wiosłem na fale.
 Jasna zaś ARCTOS miasto Cynozury:⁹⁵
       Przy tej nie trzeba żadnej bać się chmury.

[VIII.]

[1.] Byłoby za co *communes querelas*⁹⁶ wnosić na surową *inclementiam fatorum*,⁹⁷ gdyby nam *meliori talione*⁹⁸ szkody nagradzać nie miały. Ten-ci to u nich jedyny piołunowych gorzkości kondyment, że *gravi ictu*⁹⁹ zraniwszy serca, tuż zaraz na serdeczną ranę skuteczne dają *pharmacum: omne Deus dulci sanat medicamine vulnus*.¹⁰⁰ Przestańcież już ciężkim zranieni żalem, Heraklitowie, na swoją narzekać niedolę: *Hei mihi, cura nulla dolor est medicabilis arte!*¹⁰¹ Umie bowiem w lekarskiej sztuce dobrze wyćwiczone *fatum convenienti antidoto*¹⁰² przykre na sercu goić blizny,

Discite sanari, per quem mala vulnera fertis:
Una manus vobis vulnus opemque tulit.¹⁰³

[2.] Jakoż rzetelny widzieć document na osierociałej dotąd roxolańskiej ojczyźnie, której nieuchronne *fatum* rzesiste lży *grandi pectoris tormento*¹⁰⁴ niedawno z oczu wycisn(ą)wszy, teraz już je pogodniejszym czoła swego suszą promieniem. Przybiera się albowiem z grubej sierocej żałoby w ozdobną i świętą szatę, *indumentum laetitiae*,¹⁰⁵ bierze pozorną postać owdowiała niedawno teraz głową i opiekunem swoim szczęśliwie obdarzona roxolańska *Metropolis*,¹⁰⁶ fortunnej doznając alternaty, że *maestum sol hodie caput, cras laetum roseo promet ab aequore*.¹⁰⁷

[3.] Zaszedł był, przyznać, że posepną nocą rossyjski horyzont, gdy mu książęca w antecessorze¹⁰⁸ twoim, jaśnie w Bogu przeoświecony Archipasterzu, *claritas*,¹⁰⁹ do śmiertelnego przybliżywszy się zachodu, słonecznych, bo książęcych umknęła promieni. Któż by był nie życzył onemu rossyjskiemu słońcu, w książęcym swym klarze, pogodnie zawsze *sine nube*¹¹⁰ jaśniejącemu niezmiernego nigdy południa? Kto by się nie zdobywał na Jozwego: *Sol sta, ne moveare?*¹¹¹ Zachód jednak śmiertelny wszystkie gaszący luminarze i naszego roxolańskiego tytana fatalną okrywszy powłoką, smutne *derelictis orphanis*¹¹² postanowił umbry, gdzie *absque cura salutis*¹¹³ Endymijnowym przychodziło twardym zasypiać letargiem.

[4.] Wszakże *luminum Parens*¹¹⁴ nie dał długo po smutnym onego luminarza zachodzie w okropnej dziedziczyć nocy. Wzbudził z posepných niełaskawej fortuny obłoków *serenae diei nuntias*,¹¹⁵ pogodne Świątobliwości Waszej zorze, przy których Świątobliwość Wasza wolnemi *nulla reclamante* senatu głosami¹¹⁶ na horyzont roxolański, niby *luminare maius*¹¹⁷ wystawiony, już *tandem plena maiestate*¹¹⁸ całemu rossyjskiemu światu *in plenitudine Lunae* i *felici sydere*¹¹⁹ jaśniejesz.

[5.] Niech się tam *arrogantius quam verius* słońce szczyci, że go ledwie poczwórne *ad augem*¹²⁰ mogą wydzwignąć cugi. *Ardua prima via est et qua vix*

*mane recentes enituntur equi.*¹²¹ Tu jednak nie fabuleczną tropologią, ale samym znany experimentem,¹²² że Świątobliwość Waszą *sereniorem Rossiae Phaebum tot eligentium conatus*,¹²³ ledwie *violento motu ad augem honoris* zdołały *sublevare*.¹²⁴ Tak to *magnarum molium natura est difficile in altum erigi*.¹²⁵ Jaśniej przeto temi, które *nomine et virtute spargis*¹²⁶ promieniami, fatalnego nigdy nie doznając zachodu.

[IX.]

[1.] ARCTOS

GENTILITIORUM ILLUSTRISSIMI

ARCHIPATORIS SYDERUM,

ad quam

Navis Institoris de longe portans Panem,

seu

Thaumaturga Beatissimae Virginis Laura Pieczariensis

ceterorumque honorum gubernacula,

rite dirigebantur.

*Epigraphe:*HIS SECURA POLIS.¹²⁷

[2.] Magni quondam Macedonis¹²⁸ majorem nomine avaritiam Scytharum nonnemo redarguens sicite illum talibus alloquebatur verbis: *Quid tu (inquam) tantillus homo tantum appetis orbem? Videsne, ut magna nimis navigia regi nequeant?* Secus tamen docemur magistra rerum experientia posse a probis Argonautis etiam maximas regi triremes.

[3.] An enim exigua classis est Thaumaturga illa, nullisque satis digne decantata praeconiis, Magna, Magnae DEI MATRIS laureata semper Laura Kijovo-Pieczariensis? Magna certe navis est, quia non Sydoniis, nec Tyriis, aut Afri-
cis mercibus, charibdico absorbendis barathro, sed tot Sanctorum Corporum onerata et ornata thesauris, quos nec sua olim gaza aut Perse{no}polis tulit Alexandro. Magna profecto navis est: si enim Argo quondam Iasonica magna et esse, et dici imo inter astra referri¹²⁹ meruit, eo quod Colchicum portaverat vellus, quos non merebitur titulos nostra Thaumaturga nullisque unquam allisa scopulis Argo, portando tam pretiosum VELLUS GEDEONICUM,¹³⁰ nullis Iasonibus in spolia cessurum. Magna sane navis est, quia non paucitatem hominum, ut quondam Noemitica, sed tantam mortalium multitudinem a naufraga tot discriminum praeservavit Sorbonia. Magna ad extremum navis est Sacrosancta Laura Pieczariensis, quia in immenso illo Gratiarum Divinarum pelago nullis Syrtibus nullisque Charibdibus referto ad fortunatas semper Ca-
lorum insulas, ad promontorium illud bonae spei, adspirante Divini Pneumatis favonio, promovetur. O Magni tudinem, nullis unquam eloquentiae cancellis comprehensam!

[4.] Huius tamen onerariae navis vastitas, o quam probum Te sui gesserat nuper Argonautam, Archipraesul Illustrissime! Ibi demum ostendisti, quid valeat Virtutis robur, cum tam rite tantae vastitatis rexisses habenas. Numi-

rum ducis in bello at Argonautae in navigio agnoscitur industria.¹³¹ Infra vires Tuas erat, quod ceterorum excesserat, illuc attigisti, quo nec mente aliis adire concessum. Ita nihil insuperabile est, ubi magnae Virtutis accesserit efficacia, tempestates edomat, procellas superat, ventis frena iniicit, de saevienti turbine undarumque praeliis triumphat, in ipso naufragio portum habet Caelis agnata probitas.

Magnum olim erat indomitum Macdoni frenasse Bucephalum;¹³² majus erat Bellerophonti vel Perseo pennatam Pegasi velocitatem cohibuisse habebis; maximum fuerat torvas leonum cervices triumphatoribus Romanis sub jugum misisse ac frenis immanem belluarum flexisse ferociam. At quid haec umbra ad Solem? Quid atomos ad Olympum? Quos jam Tu non mereris titulos, Archipraesul Illustrissime, cum tantam nostrae Thaumaturgae classis, laureatae, inquam, Laurae Pieczariensis immensitatem tam probe rexisses, ut nulla unquam Tuo regimine felix naufragia, nullos saevientium tempestatum experiretur turbines. O terque quaterque beatum Iasonem, cui nova vixque saeculis audita navigandi methodus!

Caelum portus, at alma parens mare, vota rudentes,
Temo timor, gemitus flamina, vela preces,
Anchora crux, malus pietas, lux stemmatis Arctos,
Pneuma Notus, remus Scipio, vector Amor.¹³³

[5.] Dirigant quantumvis nautae magneticas suarum navium acus ad Polum Arcticum. Plerumque tamen vel hoc indice per devia lora remittunt ac erraticam per tot discrimina rerum classem, diro allisam scopulo, aequoreis insepe liunt saburris. Risit haec discrimina nostra Mystica Triremis et quoties ad Tuam Gentilitiam ARCTUM sua direxerat navigia, toties contempsit tuta procellas.

[6.] O quantum debet benignis Tuorum Planetarum influxibus! Quantum Tuis sudoribus, de quibus tanquam de rorido caelorum illapsu fecundni crevere uniones nostram sacram onerariam pulchrius quam Sydoniae gemmae, nobilius quam Tyriae merces ditaturi, Tibi vero gloriam nec non perennitatem mercaturi! Singula tamen religioso silentio praetereunda duxi, non hominum iudicio, sed caelesti lance ponderanda. Erunt forte, qui etiam haec lividis contemplabuntur oculis. At quid mirum? Solem pertinaci nisu comitatur umbra, majori serenitati graviora annectuntur fulmina, Hybleam¹³⁴ rosarum amoenitatem spinarum pungunt aculei, ridentem pratorum serenitatem immanis plerumque contaminat anguis. Quid igitur mirum, si etiam virtutis fulgores maligna livoris caligo soleat temerare.

Virtutem Genii duo semper in orbe sequuntur
hic bonus, ille malus, gloria ac invidia.¹³⁵

[7.] Quamobrem ne ego etiam zelotypiam irriter atque Lydio Veritatis lapide¹³⁶ Theoninos livori acuam dentes,¹³⁷ profundo omnia immergo silentio Harpocrati¹³⁸ similior quam panegyristae. Et quamvis tacendo dicenda veritati injurius¹³⁹ sim, Tuae tamen consulturus Modestiae, illa, quae Tu religioso tegis velo, nec ego ausim detegere ornamenta. Loquetur veridica rerum Fama Teque memorandam orbis historiam pulchra succedentium aetatum serie non morituris tra<n>smittet annalibus. Opera Tua Te manifestabunt orbi et quemadmodum supremum universi Opificem promptius ex effectibus agnoscimus.¹⁴⁰ Sic Tua Virtus (quae e caelis suam trahit originem) clarius in suis tot tantisque posteritati relucebit effectibus.

[8.] Fulgebit nulla unquam oblivionis nocte obnubilandus Sacrae Basilicae Pieczariensis vertex ducali quidem sumptu, Tuo tamen felici regminie, sollicita cura, gravi persuasione, prudenti impulsu, maturo denique cosilio deauratus et quoties ad Arctoum Planetarum Tuorum jubar repercussos reddet fulgores, toties detestabilem oblivionis fugabit caliginem, praelustri semper Tui Nominis, Stemmatis Virtutisque nitore, Caelum Pieczariense serenaturus. Neque hoc detrahere Tibi poterunt etiam maligni dentes, nisi forte illius, qui ignarus est, quod plura debeamus consilio ac regimini quam executioni ac facultati. Magnis olim cumulaverat laudibus suum Romana antiquitas Augustum, quod lateritiam Romam accepisset, marmoream reliquisset.¹⁴¹ Te tamen vel ipso Augusto augustiorem veneramus, quod feliciori Midae contactu ferreum Sacri Aedificii tectum in aureum transmutaveris eo gloriosiori metamorphosi, quod extra fabulas.

[9.] Taceo magna Sacris Aedibus adstructa propylaea ceterasque tum devotioni, tum communi refectioni erectas moles; haec enim suum esse non minus liberali ac artificio dexterarum, quam Tuo felici debent regimini. Principaliiori siquidem causae tribuit effectus philosophica veritas. Non frigebit cum illis lapidibus Tua fama, imo ipso solidior Caucaso perennaturos cum marmoribus durabit in annos. Muta illa saxa non tam nativa sui duritiae quam Tuae magnitudinis stupore obrigescent, ac in vocales etiam nunc efformantur Memnones,¹⁴² postquam solaribus radiis non minus ab auro ducali¹⁴³ quam a Tua praelustri ARCTO animantur. Densos excipiunt malleorum ictus, sed non aliter, nisi ut Tibi in plausum resonent, et cum Augusta majestate spectabuntur, plus tamen ad commendationem habebunt, quod tanti praesidis stetissent regimine.

[10.] Sed quid ego saxis diro vulnere Tua Nomina incidam? Quid lapidum fidei Te credam, quem docta librorum volumina vocali satis classico Orbi decantant? Perennius certe nomen est chartae quam marmoris impressum, cala-

mo quam scalpro exaratum, atramento quam sudore depictum. Altius effert literaria a penna quam erecta in Caelum marmora.

[11.] Tuum hoc est stipendiariae laudis vectigal, Archipraesul Illustrissime, quem tot tantaque librorum volumina Tuo iudicio atque calamo edita, castigata, correctata, approbata, singulis in se contentis depraedicant literis. Lydium Te alii dicant Pieczarensis typi Lapidem, ego veriori vocabulo Censorium Catonem aut Critolai, vel ipsius Themidis Lancem appellavero, in qua verbis ut nummis praelum illud utebatur.

[12.] Aurum, quod Arabico fulgeat nitore et pretio, debet hoc igni, volumina complura, quod lucem videant, Tibi debent: primum a camino, alterum a calamo Tuo pretium, nitorem, imo et esse suum derivavit. Illud prodigii nomen hoc saeculo meretur, quod cum tanta Tuus calamus loquatur, sui tamen autographi ubique obliscitur. Oculum Te orbis crederem, quod cum tantas in libris contempleris veritates, Te tamen ipsum non videas. Haberet procul dubio singularem suum valorem pagina, si a Tuo nomine sibi impresso pondus sortiretur. Sed hanc ipsi ultro eripis gloriam ac felicitatem, ne scilicet, cum nulli sis gravis, etiam chartae Tui nominis pondere gravis esses. Operam tam utilem praestas et eius luce contentus, umbram, hoc est gloriam, non quaeris. Commendabilis esse, non commendari vis, mereri laudem, non adipisci, quo magis libro viventium¹⁴⁴ inscribaris, quam his fastibus dentata temporum carie quandoque consumendis. Et quamvis Tua augusta nomina angustis charae non credas, nihilominus ut ex digito Gigas, ex ungue leo,¹⁴⁵ ex linea Apelles, sic Te ex sublimitate scriptorum facile est agnoscere, tanto magis clariorem, quanto magis latitantem.

[13.] Et hoc est Tuum, Archipraesul, regimen, Thaumaturgae classis MARIANAЕ, quae ad arcticum Tuorum Syderum directa Polum, triumphale semper meruit celeusma.¹⁴⁶ Plura vero de Te dicere volentem ipsa dicendorum multitudo confundit ac paene obruit, ipsa scribendorum sublimitas, imbecile transgressa ingenium Caelo se tollit, perennaturis ipsius aeternitatis fastibus inscribenda.

[x.]

ARCTOS
PLANET
HERBOWYCH,
na której
Niebopodobna Szkół Kijowskich sphaera¹⁴⁷
Od wszelkich ruin bezpiecznie się wspiera.

Epigraphe:

CORREXIT ORBEM¹⁴⁸ Psalm[us] 93.¹⁴⁹

Były takowe nieszczęśliwe czasy?
Bodaj w podziemne zapadły tarasy!¹⁵⁰
Albo lotnego Perseusza ślady
Za nieprzechodne zaleciawszy Gady,¹⁵¹
5 Rączył swym pędem na wstecz nie wracały,
Kiedy kołowrót niebem ociążały¹⁵²
Lubo arktyczne sfer górnych zawiasy,
Które zodyjak k<r>ęty swemi pasy
A z niem firmament wszystek dniem i nocą
10 Dziwną na sobie obracają mocą,
A nie strzymawszy tak wielką machine,¹⁵³
Mało cały świat nie wparły w ruinę.
Mało tak piękne boskiej ręki dziła¹⁵⁴
W się nie połknęła grobowa mogiła,
15 Jak to na świecie nic nie znajdziesz cale,
Gdzie by śmiertelne nie wzbity się fale.
Ach, nic nie widzieć, co by to Czas płochy
W swoje bezdenne nie miał garnąć lochy!
Swą wszystko nawą Charon, naukler srogi,
20 Gdzieś za stygijskie zawozi odnogi.
Jakże już tu trwać inne rzeczy mają,
Kiedy i same nieba upadają?
Na was to takie nieszczęśliwe losy
Mohileńskie padały niebiosy.
25 Świetne herbową jego Luną nieba,
O, jakby z was dżdże łez krwawych łać rzeba,

*Atlas en ipso
laborat, Vixque suis
humeris labentes
sustinet axes.
L[iber] 2
Metamor[phoseon]*

Kiedy was chmura niefortunna była
 Posępnym zewsząd mrokiem otoczyła.
 Jasny kijowskich palestr firmamencie,
 30 O, jaki-eś w ciężkim w ten czas był lamencie,
 Mohileańskie kiedy (ach, niestety)
 Na tobie smutnie pogasły planety.
 Ereb się cieszył z swoimi meduzy,
 Że cne Mohiły owdowiały muzy.
 35 Topniały w gorzkie łez obfitych rzeki
 Z Byblidą nędzne Rossyjej powieki.
 Rany zaś w sercu Minerwa zdumiała
 Nosząc, z Nijobą dziw, że nie skamiała.¹⁵⁵
 O ciężki żalu! Surowy morderca!¹⁵⁶
 40 Jakoś na ten czas dręczył wszystkich serca!
 Przebóg, jak przykre zadawałeś blizny,
 Gdy kaukazowy legł filar¹⁵⁷ ojczyzny!
 Osobliwy żal kijowskiej Palladzie
 W serce wraziłeś, ach śmiertelny jadzie,
 45 Lernejskim w Stygu sokiem napajany,
 Kiedy on Athlant padł niezmordowany.
 Język drętwieje,¹⁵⁸ nie staje mi siły,
 Kiedy przyjdzie śmierć wymienić Mohiły.
 Towardsza nad Marpez¹⁵⁹ ręko Libityny,¹⁶⁰
 50 Znać cię stygijskie Plutona doliny
 Acherontowym pokarmem mizernie
 W swej jadowitej wykarmiły Lerne,¹⁶¹
 Kiedy ogromne athlantowe siły
 Wązysz się składać do ciemnej mogiły.
 55 Już i wam, śliczne Szkół Kijowskich nieba,
 Gdy wasz padł Athlant, upadać potrzeba.
 Jednakże stójcie, jeszcze nie przegrana!
 Oto fortunna jaśnieje odmiana!
 Oto herbowych planet ARCTOS świeci,
 60 Która wam promień w cieniach waszych wznieci.
 Wasze to szczęście, Szkół Kijowskich sfery,
 Kiedy pozbywszy z lica bladej cery
 Szczęśliwie znowu na arktycznym kole
 Perłowe nauk zlewacie Paktole.
 65 Któż tu nie widzi? Chyba ten, co oczy
 Zazdrość mu szpetną limaturą mroczy,

Jak Szkół Kijowskich powstała fortuna,
Gdy im jaśniej JASIŃSKIEGO Luna.
Hidaspem złotym cieką Hypokreny,
70 A ściemnione sieroctwem Kameny¹⁶²
Aż teraz ledwie w tak niesporej dobie
Ku swojej pierwszej przychodzą ozdobie.
Leniwego snu już zrzucają pęta,
Gdy im szczęśliwie błysnęła ponęta
75 Jutrzenki jasnej. O fortuna pora!
Tać to *amica* jest *musis aurora*!¹⁶³
Czujcież już, muzy, w tak pogodnej porze,
Gdy wam jaśniej JASIŃSKIEGO zorze!
Ktoś tam daremno słońcu pochlebuje,
80 Kiedy go rządcą nauk być mianuje.¹⁶⁴
Ja Kijowskich Szkół w naukach fortunę
Na twą, Pasterzu, całe zlewam Lunę.

[XI.]

[1.] Wielkim by trzeba szacować walorem z oczu rozkwilonych padające perły, gdyby się niemi folgi sercu strapionemu dokupić można. Całe by Arabiej dostatki i nieskomputowane Kreza depozyta na taki odważyć nie żałował towar Horacyjusz Sarmacki,¹⁶⁵ gdyby ten łezny oczu zapłakanych balsam rany serdecznie goić umiał.

Sarb[ievius]
Lyr[icorum]
I[iber] 4

Sique flent mala lugubres
Auferrant oculi. Sydoniis ego
Mercarer bene lacrymas
Gemmis aut te retum merce monilium.¹⁶⁶

Darmo jednak na serdeczne blizny od płonnych łez zasięgać medycyny, od których jako od rosy padającej większa pospolicie bywa żalu *faecunditas*.¹⁶⁷

Ibidem   Ceu rore seges viret,
                              Sic crescunt riguis tristia fletibus.¹⁶⁸

[2.] Próżno tedy i mohilańska Pallas po nienagrodzonej swego fundatora stracie *duritiem fatorum emollire*¹⁶⁹ łzami usiłuje. Próżno onę wiary prawosławnej opokę, *re et nomine petram*,¹⁷⁰ rześistemi macerujemy łzami *Annibales*. Daremnie *gutta cavat lapidem*,¹⁷¹ ile kiedy z Phaenixa tego, który już ogniem miłości Boskiej zapalony *finiit in odoribus aevum*,¹⁷² nowy nam Świątobliwość Wasza *prodiit de cinere Phaenix*¹⁷³ albo z popiołu kryształ.¹⁷⁴

[3.] Widziemy Świątobliwość Waszą *corpore de patrio similem Phae-nica renasci*,¹⁷⁵ a oraz winszujemy tej fortuny mohilańskim potem bujno wzroszczonemu Szkół Kijowskich wirydarzowi, że *uno avulso ramo non deficit alter aureus et simili frondescit virga metallo*.¹⁷⁶ Odebrał kijowskiej Palladzie niebieski architekt snadź na fundament górnej Jerozolimy¹⁷⁷ węgielny on Rossyjej kamień w swym imieniu *petram*,¹⁷⁸ Piotra Mohiłę, na której opoce cała Rzeczpospolita Roxolańska,¹⁷⁹ a najbardziej *scientiarum moles*¹⁸⁰ niby *in solida basi*¹⁸¹ wspierała się. Jednakże szczęśliwa jest twoja nie tak szkoda, jako raczej zamiana, Minerwo mohilea(ń)ska, gdy po utracie kamienia, znowu cię Barlaam, jako niegdy Indianów, drogim ubogaca kamieniem,¹⁸² a kamieniem nie innym, tylko nieoszacowanym mądrości chryzolitem.¹⁸³

[4.] Drogi zaprawdę, a wszystkie zacnością swą przewyższający kruszce mądrości kamień, bo go nie podejrzana światowych jubilerów taxa,

ale sama barziej niż *Themidis lance*¹⁸⁴ Ducha Ś[więtego] zważywszy szala, taką wysokiej ceny daje próbę: *Sapientia nobilior est omni lapide pretiosa*.¹⁸⁵ Niech tam koronatowi izraelskiemu¹⁸⁶ pochlebne pióro przypisuje *panegyres*,¹⁸⁷ że *carneum Philistinorum propugnaculum Goliath sternens, unico lapide rempublicam fundavit*.¹⁸⁸ Przyzwoitszym tytułem ta pochwała Świątobliwości Waszej służy, kiedy całą *rempublicam literariam*¹⁸⁹ na jednym mądro<ś>ci nieoszacowanym ufundowałeś kamieniu. O, jak pięknie ten mądrości kamień nie już philistyńskiemu olbrzymowi, ale grubej nieumiejętności w łeb ugodzić umie! O, jako wiele magnusową efficacyją mądrych literatów i młodzi rossyjskiej do siebie powabia serca! Tegoż kamienia Barlaamowego świetny promień i mojej płochości oświeca *caliginem*,¹⁹⁰ tak iż wszystko *quidquid sum, possum, habeo*,¹⁹¹ wszystko to na stałym onego kamienia ugruntowałem fundamentcie, a jako *veteri Deucalionis arte*¹⁹² ludzie z kamieni porośli, *saxa faciam traxere virorum*,¹⁹³ tak i ja płochości mej *originem*¹⁹⁴ temu przypisuję kamieniowi. *Et documenta damus qua sumus origine nati*.¹⁹⁵

[5.] Niechże i w dalszy czas ten drogocenny Barlaama kanak nie tylko Indyją, jak przedtym, ale i Rossyją, a najbarziej swojej Pallady ubogaca *indigentias*. Niech w archipasterskiej Świątobliwości W[aszej] mitrze niezmiernym zawsze jaśniejąc polorem, nigdy nie gaśnie, jako a<s>beston,¹⁹⁶ *qui semel accensus conceptos detinet ignes, extinguique nequit perlucens perpete flamma*!¹⁹⁷

[XII.]

[1.] ARCTOS

AVITORUM ILLUSTRISSIMI
ARCHIPASTORIS SYDERUM,

circa quam

ROSSIACI CAELI VOLVITUR ORBIS

epigraphe:

HAC CARDINE TUTUS.¹⁹⁸

[2.] Quod Caelis luminaria,
hoc orbi primates

lustrant orbem et illustrent.

Tenebrescit Luna, quoties a Sole destituitur,

5

primates, quoties a virtute.

Damnum terris minatur Sol,

quoties diuturnis incalescit aestibus,

primates, quoties ira.

Luna, si exalbescat, portendit nimbium,

10

si primates, lacrymas.

Caliginem Sol fundit orbi, quoties nube tegitur,

primates, quoties naevo.

Ventos praenuntiat Luna, si rubeat,

si primates, furorem.

15

Dedignatur humanos obtutus Sol in auge¹⁹⁹

Primates, in summo.

Sol fulgoribus,

primates furoribus

ex oculis spectantium lacrymas eliciunt.

20

Terret orbem Sol, si Lunam habeat vicinam,

primates, si levitatem.

Solem sequitur umbra,

primates plebs integra.

Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

25

Sol terram adurit, quoties radiat in Leone,

primates, quoties in severitate.

Sol et Luna censurae hominum patent, si patiantur eclypsim,

primates, si vitia.

Tam luminaria quam primates

30

occasu extinguuntur;
 et tam Luna quam illi
 terrae interjectu
 OBSCURANTUR.

[3.] De Tuis vero planetis, Archipraesul Illustrissime, quid loquar non tam astrologus quam sincerus veritatis interpres? Certe non tam illis summam honoris augem gratulari fas est, quam Orbi Rossiaco in Tuis Syderibus Arcticis basim immobilem, cui tutius quam Athlanteis innititur humeris.

[4.] O quoties Rossiacum *rapitur vertigine Caelum!* Quoties *sydera summa trahit celerique volumine torquet*,²⁰⁰ ut meram jurasses volubilem Fortunae rotam, vix non ad exitum effuso quandoque ruentem impetu! Sed cohibe tandem effrenem volubilitatis insolentiam, Orbis Rossiace, erroneam spherarum celeritatem habenis comprime, en jam Arctici illuxere Poli, an verius tantae molis cardines, quibus Rossiaci innixi Orbes *per devia currere cessant*. Torqueat quantumvis praecipiti vertigine suam sors maligna⟨m⟩ peripheriam, ad Orcum utinam suo perfido curru descensura. At non terret Rossiacos Orbes eiusmodi *facilis descensus Averni*,²⁰¹ quibus Tua, Archipraesul Illustrissime, pro axibus Arctos Archipastorea vero optime gnara regiminis dextera moderatur habenas.

[5.] Expavescant Jovis atria grandem jacturam, quoties improbo Phaetontis ausu

fumat uterque Polus, quos si violaverit ignis,
 atria pulchra ruent.²⁰²

At nescit eiusmodi discrimina Roxolani Caeli serenitas, apage infamem solisque Phaetontibus agnatam jacturam, dum ROSSIACI SOLIDIS VERTUNTUR in AXIBUS ORBES. O felix Orbis Roxolani firmamentum, nullo unquam malignae vicissitudinis turbine evertendum! O fortunatam nostri Zodiaci scenam, ubi tam pulchra meritorum gradatione ac giganteis virtutum passibus itur ad augem! Esto sua inde Titani gloria, quod in Leonibus ac Scorpionibus coruscanti radiet vultu hisque ferarum jugis ad augem tumente passu eluctetur. Hoc ego tamen probrum magis quam gloriam censeo, quod tantos splendores tam atroci belluarum Sol circumnectat custodia, quasi vel suae metuat luci, ne extingatur, vel ceteros arceat Planetas, ne emendicatis accendantur fulgoribus.

[6.] Aliam Roxolano Caelo eamque gloriosiore gratulamur, Tuorum Planetarum revolutionem, ARCHIPRAESUL ILLUSTRISIME! Nescit Tua Luna feroci Leonum Scorpionumque circumnecti tutela, quae enim affinitas luci

cum tenebris, clementiae cum immanitate? Accedite huc confidenti passu et accendite aureis fulgidae Lunae nitoribus vestras inopiae caligines, miserrimi tenebriones, abest hic dirum immanitatis satellitium vestras indigentias repulsurum. Terret equidem non raro Leonibus s<a>epta via ad majestatem Solis terreni accessuros, ubi pro clementia prae foribus excubante terror ac metus insomnes agit vigiliis, quasi ipsum honorem pertinax hoc satellitium coerceat, ne prae fastidio suum deserat candidatum. Abest a Te probrum hoc, Archipraesul Clementissime, qui paterna affabilitate, suavissima popularitate ita omnium affectus allicis, ut magis amicorum, quam praesuleae coronae ambitu circumnecti videaris. Muniant Leonibus aut Scorpionibus sua terreni Soles atria; ad Te vero humanis necessitatibus lacteum iter est, liliato candore Tuae venerandae canitiei asymbolo²⁰³ adumbratum, ut jam vel ipsi Iovi hac in re gloriam adimas, ad cuius palatia niveum ducit iter:

Est via sublimis caelo manifesta sereno,
lactea nomen habet, candore notabilis ipso,
hac iter est superis ad magni tecta Tonantis.²⁰⁴

[7.] Luna Tua in praelustri hoc Rossiaci Caeli Zodiaco virulentam Scorpionum Leonumque praetergressa ferociam, in tardo non nisi radiat Canero, quoties ad honores eundum est, in Virgine, quoties intaminata vita ceteris praeludendum, in Libra, quoties Iustitiae rigori parendum, in Tauro, quoties suave jugum religionis patientissime tolerandum, in Geminis, quoties agnata parvulis innocentia fugendum, in Aquario, quoties aut lacrymis aut sudoribus in salutis negotio desudandum, in Ariete, quoties vellus non sibi sed aliis ferendum, in Piscibus denque, toties immenso gratiarum Divinarum mari innatandum. O pulchram Tuae Cynthiae²⁰⁵ in Roxolano Zodiaco gradationem vel ipsas Caelis invidendam! Quid si adhuc memorem asymbolum²⁰⁶ nostrae Ros-siae Arcitenentem, in quo Tua Luna paene suum fixit domicilium? Stemma rei documentum est, ubi tam prope Cynthia sociali faedere annectitur sagittae, ut in arcum telo flecti videatur. Adeo scilicet praeliare invaluit saeculum, ut etiam amor suas habeat pharetras, nunquam absque triumpho; nec aliter suam novit exercere artem jaculatoriam, quin simul dulci ictu amica feriat pectora.

Dogma mihi veritatis est Tuum Gentilitium Telum, quo tot saucia pectora prono casu aut in victimam, aut in venerationem Tuo succubunt nomini. Certe quoties sagitta haec dulci saevit immanitate, toties addit calcar animi Tuos nutus praevolaturis; nec stimulat tantum, sed etiam vulnerat prona in venerationem pectora. Suaves tamen cicatrices, quas lenis Amoris infligit manus, mox vuleri antidotum allatura.

[8.] Et hoc est Tuae Lunae in Arcitenente exercitium, Archipastor Illustrissime! Hoc per Zodiaci Roxolani Olympia tam gloriosum Tuae Cynthiae agonium. Neque sua desunt huic Tuo Planetae etiam praesagia, non jam lividis spectanda palpebris, sed pura sinceritatis crystallo. O quam horrendam Caelestis Luna minatur tempestatem, quoties ambienti circumnectitur corona! At nec disparem etiam Tua Luna nobis portendit eventum, postquam tam splendida Archipraesuleae Coronae circumdatur peripheria. Nimbos scilicet ominatur Horizonti Rossiaco, sed illos, quibus humana demergitur calamitas, gurgites minatur, sed qui afflictorum absorbent miseriam, torrentes pollicetur, sed quibus stagnat aurea Pactoli tempestat, irriguam Mohileanae Palladi appromittit grandinem, sed gemmeam, qualis illa nascente caelitus decidebat, densos praenuntiat imbres, sed saxeam Rossiacae telluris sterilitatem fecundaturos, largos denotat rores, sed in pretiosa unionum incrementa migraturos. O serenam tempestatem! O felix diluvium, per quod ad fortunatas licet navigare insulas! O desideratum naufragium, ubi in ipsis vorticibus portus est! O prognosticam tantae felicitatis Lunam, jam non Lunam, sed Solem meritissimum, nisi Lunam inde, quod per continua luminum crescat incrementa! Hos igitur faustos de Tuis Planetis eventus sibi Rossiacus gratulatur orbis. His felicissimis Tuorum syderum gaudet influxibus, hac subsistendi methodo Tuis Arcticis Polis Rossiacus innitur orbis, fatalem utinam vertiginem nunquam experurus.

[XIII.]

ARCTOS
HERBOWYCH PLANET,
która

Lub wszystkich planet mnóstwo w zachód godzi,
Lecz ona sama nigdy nie zachodzi.

Epigraphe:

VERTITUR, NON OCCIDIT.²⁰⁷

Bój się ty, komu polorowne cudnie
 Płoczej fortuny jaśniej po południe,
 Ażebyś po tej wesołej pogodzie
 Na posępnym się nie oparł zachodzie.
 5 Rące albowiem Phaetonta cugi
 Chociaj jaśniej pięknie przez dzień długi,
 Lichy je jednak wieczór na to czuły
 W nocne zapędza chmur ciemnych makuły.
 Arabskie chociaż jaśniej minery²⁰⁸
 10 Wypogodzonym glansem złotej cery,
 A przecie i tam mrokiem swym rdza snadnie
 Na drogocenny kruszec gwałtem padnie.²⁰⁹
 Miga się pięknie marszałkowa słońca,²¹⁰
 Cóż, kiedy wieczór dniowi chciwy końca
 15 Jasność gaszące wybuchnąwszy fale,
 Rumiane na niej pogasi korale?
 Alternata to w świecie ta dziedziczy,²¹¹
 Że co tylko wschód luminarów liczy,
 Skrzydłami swemi ciemny zachód marnie
 20 Te wszystkie lampy niebieskie²¹² ogarnie.
 Jedyna tylko ARCTOS tej jest cnoty
 Że ją niebieskich sfer lotne obroty
 Nieshamowaną w biegu lecąc drogą,
 W zachód tetryczny skierować nie mogą.
 25 Szczególna ona w jednej stojąc porze,²¹³
 A w niegasnącym jaśniejąc splendorze,
 Krętego niebios nie doznawszy biegu,
 Na zachodowym nie bywa noclegu.

Jedyna ARCTOS to miewa z natury,
 30   Że jej zachodnie nic nie szkodzą chmury.
 Mam już tu czego z affektem sowito
       Tobie wieszować, cny Metropolito.
 Elizejska twa ARCTOS złotej cery
       Takiej jest zawsze wspaniałej manieri.
 35   Tym ją natura utalentowała,
       By w ciemny zachód nigdy nie wpadała.
 Rzecz jest jawna, że ARCTOS na północy
       W swej polorownej jaśnieje karocy.
 O, jako pięknie właśnie jak na probie²¹⁴
 40   To twoja ARCTOS wyraża na sobie
 Północ posępnych nieznająca cieni,
       Lecz najaśniejszych monarchów promieni
 Okryta blaskiem, niechaj sama przyzna,
       Jak się rossyjska cieszyła ojczyzna.
 45   Ledwie wymówić językowi można,
       Jak twa ARCTOS w glans monarszy zamożna
 Jasnym promieniem otoczywszy skronie,
       W całym wydała blask Septemtryjonie.
 Tam słyszeć było, jak z twej mądrej mowy
 50   Hurmem się lejąc potok nektarowy
 Attyckie, które wonna Hybla liczy,
       Wszystkim słyszającym przesyłał słodczy.²¹⁵
 Któż to wymówić dostatecznie zdoła,
       Jak tam twa ARCTOS swe obrotne koła
 55   Jawnie kierując tam, gdzie sama chwała
       W nieśmiertelności podwoje jechała?
 Już tedy darmo, zachodzie zbyt żwawy,
       Nocnych obłoków rychtujesz kurzawy,
 Okropne darmo zawodzisz chmur szzańce
 60   Na gwiazd niezgasłych arktyczne kagańce.
 Wszak wiesz, że ARCTOS takiej jest zacności,
       Że się zachodniej nie lęka ciemności.
 Silić się możesz w imprezach swych snadnie,
       Jednakże ARCTOS w twe chmury nie wpadnie.
 65   Któż by mi tu dał z wymownej Attyki
       Słodkim zaprawne kanarem języki?
 Jedyne źródło mądrości Atheny,
       Gdzie twoi teraz mowni Demostheny,

Herodotowie, Homery, Solony,
70 Periklesowie, Ulissy, Platony,
Aristotele mądrzy, Theopompy?
O, gdyby waszej w krasomowstwie pompy
Liche me pióro dolecieć zdołało,
Na jakie by się vota zdobywało,
75 Jakie by tobie, Pasterzu i Panie,
Rymy pisało na powinszowanie!
Czcze, jednak pióro z mądrej Hypokreny
Wierszopiśmiennej nic nie piwszy weny²¹⁶
Krótki ten rym, lecz w affect nieubogi,
80 Pod twe, Pasterzu, nisko ściele nogi,
Jeśli zaś w tępych rymach wykroczyło,
Wybacz, bo zdrojów kastalskich nie piło.²¹⁷

[XIV.]

[1.] Nie to szczęście, przy pierwszym powitaniu świata tego wprzód na wypogodzonoj *titulorum*²¹⁸ niżeli *caelorum* zapatrywać się *serenitatem*.²¹⁹ Nie to szczęście, zapalonymi *maiorum ceris*²²⁰ w aemulacyją z samemi niebieskimi wchodzić pochodniami; nie to szczęście, pokątnych chybiwszy cieni, *illustrissimis* albo *serenissimis* przed światem jaśnieć *titulis*.²²¹ Nie to szczęście, z Phaetonem słonecznemi przyodziawszy się promieniami, *ultra mortalium sortem*²²² na najwyższej sphaerze tak glansownym zajaśnieć południem, żeby cię ani ludzka *absque vindice radio*²²³ dojrzeć nie mogła powieka. Przyjdzie bowiem czas kiedy fatalny, a wszystkie gaszący luminarze zachód te polorowane śmiertelnym mrokiem zatłumiwszy blaski, to jawnie pokaże na oczy, że *vitrea omnis fortuna est, quo illustrior eo fragilior*.²²⁴ A tak wyuzdaną na życie ludzkie wszystkie te *serenitates* zgasiwszy burzą, to tylko na mauzoleach zostawi epitaphium: *Cinis est quod ante micabat*.²²⁵

[2.] To mi raczej na gruntownym fundamencie wkorzenione szczęście, tak klarownym *in auge gloriae*²²⁶ zajaśnieć połorem, żebyś nigdy posępnego nie doznał zachodu. To prawdziwe szczęście takim świecić promieniem, którego by *cruda fatorum immanitas*²²⁷ tetrycznym nie zgasiła zmierzchem. A komuż *competentiori jure*²²⁸ tej powinszować fortuny, jeżeli nie Świątobliwości Waszej, Jaśnie w Bogu Przeoświecony Archipasterzu? Twoja to ARCTOS herbowa tym się z natury szczyty przywilejem, że w jasnym swym cudna klarze na stoczystym lotnych sfer obrocie do posępnego się nigdy nie skłania zachodu: *VERTITUR NON OCCIDIT*.²²⁹ Ona to niezhamowanym opierając się obrotom, wyborne sobie może ową *vendicare gloriae tesseram: VERTOR NON EVERTOR*.²³⁰

Et licet assidua rapitur vertigine caelum
 Syderaque alta trahit, celerique volumine torquet.
 Nitor in adversum: nec me qui caetera vincit
 Impetus: et rapido contraria devehor orbi.²³¹

[3.] Jaśniejesz, Świątobliwość W[asza], na wysokich praeeminacyjach właśnie niby *in auge gloriae*,²³² ale nie tak nas wypogodzonoj Twa uwesela *serenitas*,²³³ żeby nam, strzeż Boże, *tristi praesagio*²³⁴ o posępnym swym miała kiedy prognostykować zachodzie. *Vertitur non occidit*. Nie zna zachodu ani śmiertelnych cieni wysokich cnót *serenitas*. Owszem, *virtus post fata superstes*²³⁵ niby wonna róża *et decerpta dabit odores*²³⁶ albo jako Syren *contemnit tutus procellas*,²³⁷ lubo *inter delphinas Arion*²³⁸ z burzliwych nawałności do nieśmiertelnego pływanie portu. Pięknie poeta:

Musisz szturm tracić natarczywy jadzie,
 Cnota nie zwykła podlegać przysadzie.
 Lecz do niezwiędłej krocząc zawsze sławy,
 Łatwo odłoży sztych na siebie żwawy.²³⁹

[4.] Zapieczętowało już i Twoim, Archipasterzu, cnotom nieśmiertelności przywilej dobrze znające *rerum pretia*²⁴⁰ *consistorium* niebieskie.²⁴¹ Sama sława, *virtutis gloria merces*,²⁴² gómolotne swe pióro w hojnych portach *religioso* Świątobliwości W[aszej] *jugo totoque laborum pondere* wyciśnionych²⁴³ omoczywszy, niewyglodzowanym wieczności charakterem imię Świątobliwości W[aszej] w nieśmiertelne wpisała *annales*,²⁴⁴ że się słusznie szczyścić możesz:

Iamque opus exegi, quod nec Iovis ira, nec ignes,
 Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.
 Cum volet illa dies, quae nil nisi corporis huius
 Ius habet, incerti spatium mihi finiat aevi.
 Parte tamen meliore mei super alta perennis
 Astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum.²⁴⁵

[5.] Niech tam rzymskich zwycięzców dzielność, tryumfalnym wozem do swego chwalennie wjeżdża *Capitolium*. Świątobliwości W[aszej] sama ARCTOS herbowa pięknym tocząca się wieczności cyrkulem, tryumfalny do nieśmiertelności sprawuje pojazd, gdzie nie poczwórne królów zhołdowanych cugi,²⁴⁶ jako zuchwała onych zwycięzców jeździła²⁴⁷ *arrogantia*²⁴⁸ ani lwów zaprzężonych²⁴⁹ nieujeżdżona srogość, ale niby *triumphales quadrigae*,²⁵⁰ cztery praeeminencyje²⁵¹ *temperantissimis tuae modestiae habenis frenatae*,²⁵² przykrym cnót gościńcem do nieśmiertelnego Świątobliwość W[aszą] wiozą *Capitolium*. SIC ITUR AD ASTRA.²⁵³

[6.] Przykra wprawdzie do nieśmiertelności droga. *Non est virtuti mollis ad astra via*.²⁵⁴ Niebezpieczny gościniec, gdzie *mille per insidias iter est et monstra ferarum*.²⁵⁵ Trzeba przez tak wiele do szczęśliwego nieśmiertelności kresu przedzierać się *difficultates, per cornua Tauri Haemoniosque arcus*,²⁵⁶ *violenti-que ora Leonis*.²⁵⁷ Nie lęka się jednak tych nieprzebytych trudności herbowa Świątobliwości W[aszej] ARCTOS, która *vertitur non occidit*.²⁵⁸ Niestraszne herbowej Lunie *zodiaci monstra*,²⁵⁹ gdzie na wyostrzone *cornua Tauri*²⁶⁰ są wstrętem niestępałe Księżyca rogi.²⁶¹ Na tęgie *Haemonii arcus* ciężkiy herbowa świeci do nieśmiertelnej mety godząca Str<z>ała, która *vim vi retundet et ictibus ictus*.²⁶²

[7.] Jedźże już, Archipasterzu, szczęśliwie fortunnym Księżyca Twego kołem, *Arcticis* Twoich Gwiazd *axibus triumphalibus quatuor honorum quadrigis*²⁶³

do pożądanego, a cnotom Twoim zamierzonego nieśmiertelności kresu. Niechaj Ci trakty śnieżystym zakwitnąwszy narcysem *Lacteam viam tuis moribus concolorem*²⁶⁴ reprezentują. Niechaj długofortunnych lat, dni, momentów i wszelkich pomyślnych pociech *satellitiam*²⁶⁵ w nierozdzielnej z Świątobliwością W[aszą] idą komitywie. Niechaj przezorna niebios *Providentia*²⁶⁶ wszystkie Świątobliwości Waszej na tym honorze ułania trudności. Niechaj słodkim pomyślnych pociech nektarem przykre osładza piołuny. Niechaj Athlantowej na dźwiganie takiego ciężaru dodaje siły. Wiemy, jak ciężka jest archipasterska mitra, w której *nullus unio, qui non sit sudor, nullus adamas, qui non sit terebra*.²⁶⁷ Dobrze onej ciężar jeden poeta, bardziej niż *Themidis* szalą zważył, gdy drogocenne w niej diamenty Zyzysowym utytułował kamieniem:

Si scires, quanti plenum est diadema pericli
Sysiphei malles ponderis esse reus.²⁶⁸

[8.] Niechaj przeto do dźwigania takiego ciężaru łaskawe nieba niezmordowanych Świątobliwości W[aszej] sił dodają. Niechaj sama *assistrix divinarum sedium Sapientia*,²⁶⁹ sama, mówię, przedwieczna Boga *Sophia*²⁷⁰ siedmiu kolumnami,²⁷¹ które już cnotom Twoim *in trophaeum*²⁷² misterną w katedrze metropolitańskiej wystrukturowała ręką, tak ciężką *honoris molem*²⁷³ wspiera, wszelakie precz niefortunne oddalając obaliny.

[xv.]

A solis ortu ad occasum laudabile nomen.²⁷⁴ *Psal[mo]* 112.

JAK TU BARŁAAM W POCZĄTKU I Z KOŃCA,
TAK BARŁAAMA ZNA WSCHÓD, ZACHÓD SŁOŃCA.

Burliwym wichrem skołatany korab,
O, jako wielki ma do portu powaB!
Albo żelazo, choć rzecz nieużyta,
O, jako ręczo magnesu się chwytA!
5 Rannej Jutrzeńki jasnoświatny kolor
Tuż się słoneczny gwałtem ciśnie poloR.
Łęklive ptastwo uchybiwszy sideł,
Rwie się do gniazda, choć pozbywszy skrzydeŁ.
Albo i dzikich zwierząt ciemna gwiazda
10 Z przykrych niewczasów przypędza do gniazda.
Arktycznego jest ten przymiot promienia²⁷⁵
Rwie się do niego magnes z przyrodzeniaA,
Mizerne nawet źdźbło zdeptane gminem
Skrytym powabem idzie za bursztyneM.
15 Jasne gdziekolwiek słońce się rumieni,
Tuż w tropy²⁷⁶ podłość idzie marnych cienI.
A jakoż nie brać mnie przykład z stworzenia?
Jak od Twych szczodrych łask stronić promieniA?
Słońcem mi zawsze, Pasterzu, bywałeś,
20 Gdy mię, marny cień, przy sobie chowałeś.
Jam jest nikczemnym, twardym na kształt stali
Tyś mi magnesem, w niefortunnej fałI
Nawą zwątloną jestem, tyś mi Jazon
Tobie należy trymfalny sczazoN.
25 Szczerym, rzecz mogę, mnie elektrem byłeś,²⁷⁷
Gdy mię, źdźbło marne, w górę podwyższyłeś.
Któż może dojrzeć, kto jest taki człowiek,
Choćby był samych Argusowych powiek,²⁷⁸
Jak jasny promień ceniom moim czyni,
30 Twa łaska serca mego monarchinI.

[XVI.]

Szczupłe To mojej uprzEjmości myto
Przyjąć cHętnie rAcz, cNy metropolito,
PIóro zAś górnej nieśWiadOme dRogi²⁷⁹
Za Swe defeKta lecl pod twe nogi.

Notes to *Arctos caeli Rossiaci*

- 1 *Arctos* – the Polaris or the constellation of the Little Bear. A metonymy used to refer to Jasyns'kyj's *Sas* coat of arms representing a gold Crescent, two Stars, and an Arrow on a blue field (background). Cf. introduction.
- 2 *simulacrum* – about the silent Memnon's statue as a symbol of discretion, connected with Harpocrates cf. Coustau's emblem *In statuam Memnonis in Aethiopia* (Coustau 1555: 33). Cf. also HERC II 10 and VI 2, 34–37.
- 3 *dulci* – an allusion to the emblem *Redit agmine dulci* (“It returns with a sweet stream”)—see Harsdoerffer 1657: 10. Cf. also LUCRETIUS 6.635–637: “percolatur enim virtus retroque remanat | materies umoris et ad caput amnibus omnis | confluit, inde super terras **redit agmine dulci**” (“for the pungency is trained off, the substance of the water oozes back, and all meets at the sources of each river, whence **it returns** over the earth in a moving **mass of sweet water**”—transl. W.H.D. Rouse). Lucretius belonged, however, not to the Academy (the ancient Platonic school) but to the Epicureans.
- 4 *Syrtibus* – for the metaphor of Sidra (ancient Syrtis Major) as particularly dangerous waters threatening to kill sailors see LUCANUS 1.498–500, 5.484–485, 9.301–302, and 9.861–862.
- 5 *silebo ... excedunt angustias* – long, elaborated *praeteritio*.
- 6 *Catone* – i.e. *Cato Uticensis*. See VALERIUS MAX.'s chapter on *maiestas* (10.7–8).
- 7 *Harpocrati similior quam Tullio* – in Hellenistic religion Harpocrates was the god of silence and secrets; cf. VARRO (*Ling.* 5.57: “Arpocrates digito significat, ut taceam”); cf. also AUGUSTINUS, *De civ. Dei* 18.5. Here as the opposite of the eloquent Marcus Tullius Cicero. See also a similar concept in: *Idea Bonorum Pontificum* written in 1715 for the Catholic bishop of Samogitia, Paweł Sapieha: “Tacitum potius agit, quam Oratorem, Harpocrati similior quam Arpinati” (“[he] introduces a silent rather than a speaker, more like Harpocrates than Cicero”—transl. B.A.—see Ostrowski 1747: 237).
- 8 *orta* – the verse appears to be a travesty of the Jesuit Jacobus Pontanus's (1542–1626) hexameter “Flumina magna vides parvis de fontibus orta” (“You see great rivers flowing from small streams”—transl. B.A.)—see his paraphrasing travesties of OVID's poems in: Pontanus 1610: 1202. Javors'kyj replaces *magna* with *parva* to emphasize his humility.
- 9 *fundit* – cf. IUVENAL 14.298–299: “aurum | quod Tagus et rutila volvit Pactolus harena” (“the gold which Tagus and the ruddy Pactolus rolls along”—transl. G.G. Ramsay).
- 10 *Nil praeter umbram habet* – “It gives nothing but shade”. Cf. SENECA, *Dial.* 7.17.2: “Cur arbores nihil praeter umbram daturae conseruntur?” (“Why trees cover nothing but shade?”—transl. B.A) and the emblem “Nil aliud ac umbra atque flatus est homo” (“Man is nothing but a shadow and wind”) in: Veen 1607: 208.

- 11 *LUMEN* – according to Filippo Picinelli (1604–ca. 1679) “Immobilis ad immobilem lumen” (“immobile to immobile light”) means *calamitia* (see Picinelli 1680: s.v.). Here, however, it is rather a modified *Symbolum XXIV* by Diego de Saavedra Fajardo (1584–1648): “Immobilis ad immobile numen” (see Saavedra 1651: 190–196), which indicates that a prince who protects religion (*religio*) is the soul of the country (*anima rerum publicarum*).
- 12 *Iustini* – Justin Martyr’s feast day is 1 June in both the Catholic and Orthodox Church (14 June according to the Gregorian calendar).
- 13 *Sophus* – from the Greek adj. σοφός—wise, prudent. Cf. below another transcription of a Greek word—*sophia* from ἡ σοφία—intelligence, learning, wisdom.
- 14 *Honor* – written here with a capital letter, in contrast to the previous *honor/honores*. While *honor* means here a public honour or an official dignity (the office of the Kyiv Metropolitan), *Honor* is a personal virtue of Jasyns’kyj.
- 15 *cum integro exercitu Rossiaco* – the Metropolitan of Kyiv was elected not only by the clergy but also by representatives of the laity, in this case by the Cossacks (*exercitus Rossiacus*). Hetman Mazepa had the final say.
- 16 *Crimensem ... Camillum* – i.e. convince Ivan Mazepa to become the Hetman. An allusion to the Crimean campaign. See ECHO VII 96 and the footnote.
- 17 *Czernihoviensem Antistitem* – Lazar Baranowyč.
- 18 *vellere Gedeonico* – an allusion to the biblical story of “putting out a fleece”. The judge Gideon asked God for a miracle, wetting a fleece left outside his tents. The miracle helped Gideon to make the decision to start a battle against the Midianites. Jasyns’kyj associated Gideon with Metropolitan Gedeon Četvertyns’kyj. Javors’kyj comments on the election of Gedeon Četvertyns’kyj to the post of the Metropolitan of Kyiv in 1685. Četvertyns’kyj was appointed by the Patriarch of Moscow Joachim. In return, Četvertyns’kyj acknowledged the dominance of the Moscow Patriarchate over the Kyivan Metropolis. Jasyns’kyj unsuccessfully opposed Gedeon as Metropolitan, arguing that he was not recognized by the Patriarch of Constantinople. See the introduction.
- 19 *Echo* – Echo resided on Mount Cithaeron between Boeotia and Attica, not Laconia, but Javors’kyj seems to characterize rather her laconic style (though she speaks a lot, but always using only one word), not her origin.
- 20 *ACCENDIT* – cf. Melanchthon 1600: 182: “ipse filius Dei, sol iusticiae, lucet et accendit veram Dei agnitionem” (“The very son of God, the sun of justice, illuminates and ignites the true recognition of God”—transl. B.A.).
- 21 *Luno srebrzysta* – the Silver Moon was represented in Jasyns’kyj’s coat of arms; it also means Diana.
- 22 *świecący koralem Phosphorze* – the Morning Star that shines on the coral reefs.
- 23 *w jednej sforze* – together; cf. “Wstydlivość z Cnotą chodzi w jednej sforze”. Lubomirski 1995, VII 32, 6.

- 24 *Aspektów ... tańce* – a reference to astronomy. Aspect was the angle between the planets.
- 25 *Vale* – “Farewell!” The closing formula of Latin letters.
- 26 *i wy ... Cynozury* – Cynosura (here Ursa Minor) was the constellation in the northern sky that facilitated navigation. This is also a metonymy of Jasyns’kyj’s coat of arms. Cf. introduction.
- 27 *herbowy Księżyc* – an allusion to Jasyns’kyj’s coat of arms.
- 28 *ethezyjami* – “the stars”. In Latin *etesiae* was the north-western wind on the Aegean Sea.
- 29 *Od ... monarchinie* – in contemporary Polish “od monarchini” (from the queen, i.e. the Holy Virgin).
- 30 *Pod panieńskimi rezydując stopy* – “beneath the feet of the Holy Virgin”. A frequent motif in Orthodox and Catholic art. In the subsequent lines Javors’kyj alludes to this picture.
- 31 *mając na wstręcie glans tego promienia* – “odpierając przy pomocy blasku tego promienia” (“repulsing with the use of the shine of this ray”).
- 32 *Arktycznym pięknie toczycie się kołem* – “you revolve just like the northern sky”.
- 33 *Przeczystej PANNY otaczacie skronie* – a reference to the Woman of the Apocalypse: “a woman clothed with the sun, and the moon under her feet, and upon her head a crown of twelve stars”, Apoc 12.1. The Orthodox and Catholics usually associated this image with the Virgin Mary. In early modern Catholic art numerous pictures, sculptures, and engravings popularized this image. Javors’kyj revokes these commonly known representations and builds here a sort of emblem. Javors’kyj used this image in his poem “Ты, облеченна в солнце, Дѣво Богоматри” (*You, the Virgin Mother of God, are clothed with the sun*), Николаев 2014a, p. 359, Николаев 2014b, p. 620. See JAVOR.SERMONS, Sermon 1, ff. 452–452v.
- 34 *Planet* – i.e. Moon and Stars represented in Jasyns’kyj’s coat of arms.
- 35 *sagacitas* – “prudence”.
- 36 *per tubum opticum* – “with a telescope”.
- 37 *veritatis indagatricem experientiam* – “by an experiment—the truth investigator”. Cf. CICERO, *Tusc.* 5.5: “virtutis indagatrix” (“about philosophy”).
- 38 *Non bene ... micans* – “It is not good that what shines brilliantly will be considered gold, nor does the shimmering flame indicate the true price” (transl. B.A.)—a couplet otherwise unknown, possibly written by Javors’kyj.
- 39 *non levi rudimento* – “in a not easy first attempt”.
- 40 *lumina linceis* – “lights of the Lynx”. The constellation of the Lynx was formed by the Polish astronomer Johannes Hevelius in 1687 from 19 faint stars between the constellations Ursa Major and Auriga.
- 41 *oculis* – “with eyes”.
- 42 *qualitates* – “qualities”.

- 43 *ad lydium veritatis lapidem* – “according to the Lydian stone of truth/authenticity”. Cf. HERC II 8 (footnote 17) and PEŁN VIII 74; XIII 81; XXI 11. Cf. PLINY, *NH* 33-47.
- 44 *Delphico verius oraculo* – “more truthful than the oracle of Delphi”. In Antiquity, Delphi (Greece) was the seat of Pythia, the famous oracle. The sacred site was dedicated to Apollo.
- 45 *Non omnis ... lues* – “Not every light indicates the best nature, because from rotten wood usually rises some light in the evening, and such a great misfortune [appears] in the newts (stellions) under the light of the stars.” On the lizards called *stelliones* in Latin see PLINY, *NH* 29.22, OVID, *Met.* 5.461, and ALCIATUS, *Embl.* 49: *In fraudulentos* (“Against cheaters”).
- 46 *lucis et coloris fallit imago* – “The image of light and colour is misleading”. Cf. Camerarius 1605: 38 (emblem 36: *Fallit imago sui*).
- 47 *fulgor ... ceras* – “The brightness softened the fragrant wax which held his wings”. Cf. OVID, *Met.* 8.225–226: “*rapidi vicinia solis | mollit odoratas, pennarum vincula, ceras*” (“The scorching rays of the nearer sun softened the fragrant wax which held his wings”—transl. F.J. Miller).
- 48 *labem eluere i deplorare* – “blot out the defeat and mourn”.
- 49 *cum papilione* – “with a butterfly”.
- 50 *gravi gemitu* – “with a heavy moan”.
- 51 *epiphonema: Heu species praeclata fefellit* – “a pun: ah! he was seduced by the very bright view”. Cf. a very similar juxtaposition of Icarus with a butterfly and the sentence: “*species praeclara fefellit*” in: Boschius 1702: 16 (*classis III, CXCIV*).
- 52 *scommata* – “insults”.
- 53 *exhilarant* – “they cheer us up”.
- 54 *species praeclara fallere* – “a bright appearance caused their collapse”.
- 55 *mathesis* – here: “astronomy/astrology”. Javors’kyj probably alludes to the discovery of sunspots by Galileo Galilei (1564–1642).
- 56 *vindici radio* – “because of a vindictive radius”.
- 57 *Sydera* – “stars”.
- 58 *uberi copia* – “with immense fertility”.
- 59 *fumosas maiorum ... imagines* – “dusty portraits of the ancestors”.
- 60 *avorum cerae* – wax portraits of the ancestors; encaustic paintings common in the ancient Mediterranean world. Javors’kyj did not know this painting technique and understood *cerae* as wax figures which could be burnt like candles or melt like Icarus’s wings.
- 61 *cognatus ignibus fumus detestabili labe* musiał *contaminare* – “a relative of fire—smoke—pollutes with a scarlet blight”.
- 62 *meliori vicissitudine* – “by a better vicissitude, fate”.
- 63 *flammas* – “flames”.

- 64 *arescunt lacrimae* – “the tears dry”.
- 65 *sudum et sine nube serenum* – “clear and without any clouds serene [weather]”.
- 66 *LUCIS* – i.e. *noctua*. See Picinelli 1680: 167 and *Applicationi varie*.
- 67 *Pactoli tempestas* – cf. CLAUDIAN, *In Rufinum* 1.101–103: “Non Tartessiacis illum satiariit arenis | tempestas pretiosa Tagi, non stagna rubentis | aurea Pactoli” (“Him nor the sands of rich Tagus’ flood by Tartessus’ town could satisfy nor the golden waters of ruddy Pactolus”—transl. M. Platnauer). “Pretiosa Pactoli tempestas” is used here as a metaphor for gold, because Pactolus contained gold and especially electrum (“white gold”), a natural alloy of gold and silver, that was the basis of the economy of the ancient kingdom of Lydia, one of the very first states which used the alloy to produce coins (see HERODOTUS 1.94). Pactolus was also recognized as a gold-producing river in Roman poetry, e.g. according to OVID (*Met.* 11.140–144) mythical Phrygian king Midas divested himself of the golden touch by washing himself in the river. Cf. also PELN V.III 3; VI 480; XVIII 3; XXII.A 164.
- 68 *Nerones* – an allusion to *Nero*.
- 69 *custodia* – in Greek mythology the Garden of Hesperides, which produced golden apples, was guarded by the Hesperides, nymphs of the evening, and by the immortal, never-sleeping, hundred-headed dragon Ladon.
- 70 *tutela* – when Phrixus arrived in Colchis riding on a golden ram sent by his mother, Nephele, to rescue him, he sacrificed the animal to Zeus and gave the king of the country, Aeëtes, the Golden Fleece of the ram, which the king hung in a tree in the holy grove of Ares, guarded by a dragon that never slept.
- 71 *gazophylacio* – from Gr. γαζοφυλάκιον, i.e. treasury.
- 72 *Ilias malorum* – Lat. translation of Gr. Ἰλιάς κακῶν—an expression used by many ancient Greek authors (e.g. Aeschines, Eustathius, Plutarch, and Synesius) to emphasize the great misfortune and/or troubles (see Erasmus 2017: 166, no. 193).
- 73 *Patrona Veritate, quae Veroniae, non Placentiae nata* – a pun that alludes to the names of two Italian towns, Piacenza (Placentia) and Verona: speaking the truth (*vero*) was born in Verona, and does not have anything to do with talking to please somebody (*placeo*—to be liked). Javors’kyj borrowed this conceit from a popular collection of Latin epigrams by a Polish Jesuit Albert Ines (1619–1658)—see Ines 1686: *Acroamata*, LXX: “Quis ad aulam aptus. | Aula Placentinis, non Veronensibus apta est. | Qui placitura loqui novit, hic aulicus est.” (“Who is suitable for court? The court for the citizens of Piacenza, is not for the Veronese. He is a courtier who can speak what pleases”—transl. B.A.).
- 74 *Critolai lance* – see: *Critolaus*; cf. GELLIUS 9.5, 6. For Critolaus’s scale see CICERO, *Tusc.* 5.51: “Quo loco quaero, quam vim habetab libra illa Critolai, qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis et externa, tantum pro-

- pendere illam bonorum animi lancem putet, ut terram et maria deprimat” (“And at this point I ask for the meaning of the famous balance of Critolaus, who claims that if in one scale he puts the good that belongs to the soul, and in the other the good that belongs to the body and good things which come from outside the man, the first scale sinks so far as to outweigh the second with land and seas thrown in as well”—transl. J.E. King).
- 75 *Aquilarum sobolem* – cf. a similar metaphor about the Holy Roman Emperors Ferdinand II and III by Gevartius (Jean Gaspard Gevaerts) in: Goltzius 1645: 407: “**haud degenerem** sese tot fortissimorum Caesarum ac Victricium Augustae Domus Austriae **Aquilarum sobolem** esse commonstrarunt”.
- 76 *Parthorum victoriam* – Javors’kyj refers probably to the Battles of Ctesiphon and Samarra in June AD 363, won by the Romans, but because the Roman Emperor Julian was struck in the side by a spear and died from his wound three days later, the Sasanians (who took power in Iran after the fall of the Parthian Empire) who had fled the Roman army a few days earlier, surrounded them and forced the new emperor Jovian to accept the humiliating terms of a truce (for the battle see Dignas, Winter 2007: 34–37). For Javors’kij’s sources see e.g. Goltzius 1645: 148 and 150, however Goltzius writes about Persians, not Parthians.
- 77 *In Cancro Sol eluxerat* – i.e. election on 1 June 1690.
- 78 *quadrigae* – the god Sol (Helios) in a quadriga (a chariot drawn by four horses) was very popular in ancient Roman art, including the reverses of many Roman imperial coins (in particular from the third century AD). In early modern times this image became popular in representations of triumphs.
- 79 For *pumilio* (a dwarf or pigmy) as a symbol of weakness or powerlessness see MARTIAL 1.43.10 and 14.213.2.
- 80 *Emminet ... ignis* – a contamination of two of Ovid’s verses: the first (pentameter) taken from OVID, *Epist.* 12.38, the second (hexameter) from OVID, *Met.* 4.64: “Its flame shines forth its own betrayer” and “the more they covered up the fire, the more it burned” (transl. G. Showerman and F.J. Miller).
- 81 *expedi* – an inexact quotation from SARBIEWSKI, *Lyr.* 1 2, 2–3: “Et moestum gemitu pectus, et hispdis | frontem nubibus expedi”.
- 82 *provehitur Capitolium* – cf. HORACE, *Carm.* 3.30.1 and 7–9: “Exegi monumentum aere perennius | ... usque ego postera | crescam laude recens, dum Capitolium | scandet cum tacita virgine pontifex” (“And now ‘tis done: more durable than brass | My monument shall be ... | ... Ever new | My after fame shall grow, while pontiffs climb | With silent maids the Capitolian height”, transl. J. Conington). HORACE, *Carm.* 3.30.1 and 7–9.
- 83 *altum* – cf. the first two verses of Alciato’s emblem *Obdurandum adversus urgentia*: “Nititur in pondus palma, et consurgit in arcum; | quoque magis premitur, hoc mage tollit onus.”

- 84 *Ornos* – a quotation from CLAUDIAN, *Carm. min.* 22.35–40: “’tis the Alps he shakes, the summit of Rhodope he harasses. Never doth the lightning strike the humble willows nor do the modest shrubs deserve the Thunder’s angry bolt; lofty oaks and aged elms are his victims” (transl. M. Platnauer).
- 85 *INOCCIDUA SEQUOR* – “I follow what never goes down”. According to Picinelli 1680 (*Applicationi varie*) the answer is “calamity” (Calamitia); cf. Saaveda 165: *Symbolum XXIV*.
- 86 *Rossyjską nawę* (“the Russian ship”) – the ship of the Kyivan (Ukrainian) Church.
- 87 *Marnie straciła ... runo* – see above, ARCT III 63.
- 88 *Eole!* – Javors’kyj used here the Latin vocative instead of the Polish one (“Eolu!”).
- 89 *Hippotades drugi* – cf. OVID, *Met.* 4.663–665: “Clauserat Hippotades Aetnaeo carcere ventos | admonitorque operum caelo clarissimus alto Lucifer ortus erat” (“Now Aelus, the son of Hippotas, had shut the winds in their everlasting prison, and the bright morning star that wakes to their toil had risen in the heavens”—transl. F.J. Miller).
- 90 *karę odniesie* – “poniesie karę” (“will be punished”).
- 91 *w swojej porze* – “w swoich niezmiennych rozmiarach” (“in its constant size”).
- 92 *Ach, już zuchwały Jazon ... świeci na Empirze* – an allusion to Četvertyns’kyj’s death.
- 93 *Matnia jadowitą swą paszczękę ... pożarła* – probably a reference to the hell’s mouth, represented on the icons with the Last Judgement.
- 94 *przed wroty* – “przed wrotami [dnia]” (“at dawn”).
- 95 *ARCTOS miasto Cynozury* – meaning: we are protected by Jasyns’kyj’s coat of arms instead of Cynosura.
- 96 *communes querelas* – “common complaints”.
- 97 *inclementiam fatorum* – “unfavourableness of the fate”.
- 98 *meliori talione* – “with a better remuneration”.
- 99 *gravi ictu* – “with a serious blow”.
- 100 *dają pharmacum: omne Deus dulci sanat medicamine vulnus* – “they give a drug: God cures all wounds with a sweet medicine”.
- 101 *Hei mihi, cura nulla dolor est medicabilis arte!* – “Alas, sorrow cannot be cured by any medicine.” Cf. OVID, *Pont.* 1.3.25: “Cura quoque interdum nulla medicabilis arte est” (“Sorrow too can find at times no skill that will cure it”—transl. A.L. Wheeler).
- 102 *convenienti antidoto* – “with a proper antidote”.
- 103 *Discite sanari ... tulit* – “Learn healing from the one who inflicts dangerous wounds on you: one hand alike wound and succour.” An inexact quotation from OVID, *Rem.* 43–44: “Discite sanari, per quem didicistis amare: | Una manus vobis vulnus opemque feret” (Learn healing from him through whom ye learnt to love: one hand alike will wound and succour)—transl. J.H. Mozley).

- 104 *grandi pectoris tormento* – “in severe torment of the heart”.
- 105 *indumentum laetitiae* – “the robe of joy”.
- 106 roxołańska *Metropolis* – the Kyiv Orthodox Metropolis.
- 107 *maestum sol ... aequore* – SARBIEWSKI, *Lyr.* I 2, 9–10 (“The Sun that now hangs down this head, | With joy from blushing Thetis bed | I’th’ morne will rise.”—transl. G. Hils).
- 108 *antecessorze* – the ancestor, i.e. Petro Mohyla.
- 109 *claritas* – “brightness”.
- 110 *sine nube* – “without a cloud”.
- 111 *Sol sta, ne moveare* – “Sun, stand thou”, Jo 10.12 (KJV).
- 112 *derelictis orphanis* – “to the abandoned orphans”.
- 113 *absque cura salutis* – not caring about salvage.
- 114 *luminum Parens* – the Father of the lights, i.e. Jupiter.
- 115 *serenae diei nuntias* – heralds of a serene day.
- 116 *wolnemi nulla reclamante senatu glosami ... wystawiony* – appointed without any objection by the free vote of the council.
- 117 *luminare maius* – the greater lamp.
- 118 *tandem plena maiestate* – finally in your full majesty.
- 119 *in plenitudine Lunae i felici sydere* – as the full moon and the lucky star.
- 120 *ad augem* – to the light of the sun.
- 121 *Ardua ... equi* – “The first part of the road is steep, up which my steeds in all their morning freshness can scarce make their way.” OVID, *Met.* 2.63–64 (transl. F.J. Miller).
- 122 *ale samym znamy experimentem* – “znamy z doświadczenia” (“we know from our experience”).
- 123 *sereniorum Rossiae Phoebum tot eligentium conatus* – the efforts of so many electors [made you] the more serene Phoebus of Russia.
- 124 *ledwie violento motu ad augem honoris zdołały sublevare* – they were able to elevate you to the gleam of the honour (honourable office) almost by force.
- 125 *magnarum molium natura est difficile in altum erigi* – the nature of the great weight is that it is difficult to lift.
- 126 *nomine et virtute spargis* – enlighten with your name and virtue.
- 127 *Safe under this sky* – possibly inspired by the emblem *Secura suis radicibus* (“Safe thanks to its roots”)—*Symbolum II* in: Philotheus 1677: 3.
- 128 *Macedonis* – i.e. Alexander the Great.
- 129 *inter astra referri* – The ship *Argo*, after its successful voyage, was translated into the sky and turned into the constellation *Argo Navis*.
- 130 *VELLUS GEDEONICUM* – see above, III 63.
- 131 *industria* – cf. *industria in agendo* (diligence/efficiency in action) as one of virtues of a commander-in-chief in Cicero’s *Manil.* 29: “Neque enim solae sunt virtutes

- imperatoriae quae vulgo existimatur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, celeritas in conficiendo, consilium in providendo.”
- 132 *Bucephalum* – According to PLUTARCH (Alex. 6) Alexander the Great broke the horse Bucephalus (i.e. “ox-head”) when he was 12 or 13. Previously, nobody had been able to break the animal.
- 133 *Caelum ... amor* – a modified fragment of an epigram by the Jesuit Claudius Seripandus *De sancta Maria Gagdalena* cited by Possevino 1594: 209–210: “Spes malus, gemitus flamina, vela preces, | Temo timor, remi curae, pudor anchora, merces | Unguentum, comites crimina, rector amor” (“the hope [is] the mast, the groan—the breeze, the prayers [are] the sails, the fear [is] the pole, the concerns [are] the oars, the modesty—the anchor, the oil—the goods, the faults—the crew, the love is the helmsman”).
- 134 *Hybleam* – i.e. from Hybla.
- 135 *invidia* – An epigram by Owen 1682: 96 (no. 190): “Virtue is always followed by two Genii in the world: one good, the other bad—glory and envy” (transl. B.A.).
- 136 *Lydio Veritatis lapide* – Lydius lapis—a black siliceous stone used to test gold and silver for purity, a touchstone.
- 137 *dentes* – *Theoninus dens*—the blade of satire, because Theon was mentioned by HORACE (*Epist.* 1.18.82) a satirical poet.
- 138 *Harpocrati* – see above, II 5.
- 139 *injurius* – the *-ius* ending suggests either a neuter singular or an adverb. A masculine form *injurius* would be much better here.
- 140 *ex effectibus agnoscimus* – cf. “a fructibus congoscetis eos” Mt 7.16 (Vulg.). “Ye shall know them by their fruits” (κΙΥ).
- 141 *reliquisset* – cf. “[Augustus] iure sit gloriatus marmoream se relinquere, quam latericiam accepisset”. Suetonius, Aug. 28.3: “[Augustus] justly boast that he had found it [i.e. Rome] built of brick and left it in marble”—transl. J.C. Rolfe.
- 142 *Memnones* – see above, II 2 and HERC II 10.
- 143 *auro ducale* – i.e. ducats (initially “duke’s coins” or “duchy’s coins”)—the most popular gold coins in the 17th century.
- 144 *libro viventium* – cf. “the book of life”, Apoc 13.8 and 21.27
- 145 *ex ungue leo* – a Latin proverb, cf. ECHO XII 39.
- 146 *celesma* – from Greek τὸ κέλευσμα—“order, call, command”.
- 147 *Niebopodobna Szkół Kijowskich sphaera* – an unprecedented vault of the Kyivan Schools.
- 148 *Correxit orbem* – he improved the world.
- 149 *Psalmus 93* – actually the quotation is from Ps 95 (96).10: “Dominus regnavit etenim, Correxit orbem qui non movebitur iudicabit populos in aequitate” (Vulg.); “the Lord reigneth: the world also shall be established that it shall not be moved: he shall judge the people righteously” (κΙΥ).

- 150 *podziemne ... tarasy* – the underworld (Hades).
- 151 *nieprzechodne ... Gady* – meaning: there was no possibility of travelling farther west than Cádiz.
- 152 *kołowrót niebem ocieężały* – in verses 6–10 Javors'kyj summarized the early modern notion of the construction of the universe. He imagined it as an armillary sphere: the Zodiac (*zodyjak k⟨r⟩ęty swemi pasy*) and other celestial bodies circulated around an axis which was fixed at the Northern Pole (*arktyczne sfer górnych zawiasy*).
- 153 *machinę* – cf. “Atlas en ipse laborat | vixque suis umeris candentem sustinet axem”. OVID, *Met.* 2.296–297: (“See, Atlas himself is troubled and can scarcely bear up the white-hot vault upon his shoulders”—transl. F.J. Miller); Javors'kyj replaced here sing. *candentem axem* with the plural and changed the adjective: *labentes axes*.
- 154 *działa* – “dzieła”.
- 155 *z Nijobą dziw, że nie skamiąta* – cf. “Nie dziwuję *Nijobie*, że na martwe ciała. | Swoich namilszych dziełek patrząc, skamięniała.” KOCHANOWSKI *Treny* IV 17–18 (“But no, all's changed; for when a father's eyes | See what Niobe saw, he petrifies.” Transl. S. Barańczak, S. Heaney); “Dziełek płacząc *Nijobe* sama skamięniała” KOCHANOWSKI *Treny* XV 26.
- 156 *Surowy morderca!* – nominative in the function of the vocative: “Surowy morderco!”
- 157 *kaukazowy ... filar* – i.e. a pillar made of stone.
- 158 *język drętwieje* – cf. CATULLUS, *Carm.* 51.9: “lingua sed torpet” (“the tongue is stiffening up”).
- 159 *Twardsza nad Marpez* – harder than a rock. Cf. “Jako Marpes i skała owa na Sypilu | Przy uporze i swoim sady się fortyłu.” Twardowski 2007: 43, lines 177–178.
- 160 *ręką Libityny* – a fixed phrase in Polish literature in the 17th century, cf. S.I. Jacobi, *Śmiertelny w kotwiczowskim polu cyprys nielutościwą Libityny ręką przy oplakany ześciu Kazimierza Radomickiego zaszczerpiony*, Poznań: Drukarnia Akademicka, 1690 (the title).
- 161 *Lernie* – Hydra lived in Lerna.
- 162 Cf. *Hipokreny ... Kameny* – cf. “Nie chcę Kasztalu, nie chcę Hipokreny, | Fraszka z Pegazem dziewiętnie Kameny.” KOCHOWSKI, *Utworthy*, p. 64, lines 5–6.
- 163 *Tać to amica jest musis aurora!* – “This friend is the dawn for the Muses”.
- 164 *Ktoś tam ... słońcu pochlebuję ... mianuje* – meaning: some people praise the Sun (i.e. Apollo) as the master of the sciences and arts.
- 165 *Horacyjusz Sarmacki* – “the Sarmatian Horace”—a nickname of the poet *Maciej Kazimierz Sarbiewski*.
- 166 *Sique ... monilium* – SARBIEWSKI, *Lyr.* IV 13, 1–4 (“If mournful eyes could prevent

- | The evils they so much lament | Sidonian pearls or Gems more rare | Would be too cheap for ev'ry tear." Transl. G. Hils).
- 167 *Fecunditas* – fertility. In old print a "hypercorrect" form: *faecunditas*.
- 168 *Ceu ...fletibus* – SARBIEWSKI, *Lyr.* IV 13, 5–6 ("But moyst'ned woes grow fresh and new, | As corne besprinkled with the dew." Transl. G. Hils).
- 169 *duritiem fatorum emollire* – to mitigate the hardness of fate.
- 170 *re et nomine petram* – the rock in word and in things. Cf. Mt 16.18.
- 171 *gutta cavat lapidem* – drops of water hollow out a stone. OVID, *Pont.* 4.10.5 (transl. A.L. Wheeler).
- 172 *finit in odoribus aevum* – see OVID, *Met.* 15.400: "finitque in odoribus aevum" ("so ends his life amidst the odours"—transl. F.J. Miller); Javors'kyj has changed the tense from *praesens* to *perfectum* (*finitis*—has ended).
- 173 *prodiit de cinere Phaenix* – the phoenix has risen from the ashes.
- 174 *z popiołu kryształ* – a frequently used topos in Polish literature in the 17th century. It was used as one of the main motifs in a conceit sermon preached for the funeral of Katarzyna Radziwiłłowa by the Jesuit Wojciech Cieciszewski. Javors'kyj might have read this sermon. Cf. "Kryształ z popiołu ukazany przy początku pogrzebu jaśnie oświeconej księżny Katarzyny z Potoka Radziwiłłowej". Cieciszewski 1643: the title.
- 175 *corpore de patrio similem Phaenica renasci* – you are reborn from your native body similar to the Phoenix.
- 176 *uno avulso ... metallo* – when one branch is broken off, there is no shortage of another golden branch, and the branch is covered with leaves of a similar metal.
- 177 *górnjej Jerozolimy* – the heights of Jerusalem = Paradise.
- 178 *petram* – the rock.
- 179 *Rzeczpospolita Roxolańska* – "the Roxolanian Commonwealth"—the term reflects the republican ideas of the Polish-Lithuanian Commonwealth.
- 180 *scientiarum moles* – great quantity of sciences.
- 181 *in solida basi* – on a solid base.
- 182 *jako nigdy Indianów, drogim ubogaca kamieniem* – an allusion to the legend of Barlaam and Josaphat told in the *Petnia*. A precious stone that played an important role in this story. Cf. PEŁN VI.
- 183 *chryzolitem* – "perido" (Pol. *peridot* or *chryzolit*) is mentioned in the Book of Revelations as one of the layers of the foundations of the Heavenly Jerusalem. Cf. Apoc 21.20 and Cesi 1636: 568, who says the chrysolite is native to India and Arabia, combines the colour of gold and the sea, shimmers like a star under the sun, and is also effective against demons.
- 184 *Themidis lance* – "the scales of justice (Themis)".
- 185 *Sapientia nobilior est omni lapide pretiosa* – "Wisdom is more noble than any precious stone".

- 186 *koronatowi izraelskiemu* – David who killed Goliath.
- 187 *przypisuje panegyres* – “ascribes the panegyrics [to him]”.
- 188 *carneum Philistinorum ... fundavit* – “When he saw the Philistine stronghold Goliath, with one stone he founded the state”. The allusion to David, who after killing Goliath was elected the King of Israel.
- 189 *republicam literariam* – “the republic of letters”, i.e. the Kyiv College.
- 190 *caliginem* – “darkness”.
- 191 *quidquid sum, possum, habeo* – “anything I am, I can, I have”.
- 192 *veteri Deucalionis arte* – “with the ancient art of Deucalion”.
- 193 *saxa faciam traxere virorum* – OVID, *Met.* 1.412: “the stones took on the form of men” (transl. F.J. Miller).
- 194 *originem* – “origins, beginnings”.
- 195 *Et documenta ... nati* – “And we testify what are the origins of our birth”.
- 196 *abeston* – asbestos. An obsolete form of the Greek *asbestos* (ἄσβεστος)—“unchangeable, inextinguishable” and as a noun “unslaked lime” or a mineral used in funeral pyres (see PLINY, *NH* 37.146). In the Latin elegy in PΕΛΝ XIV 2 Javors’kyj developed this concept.
- 197 *qui semel ... flamma* – “which, when once catches fire, it is never dying down and its flames shine forever”. Cf. “Nam semel accensus conceptos detinet ignes, | Extinguique nequit, perlucens perpete flamma”. Marbodius 1511, *Libellus*: 19 (Ccczr.). Javors’kyj probably used some later miscellany with this quotation like Bornitz 1678: 29 or the work of the medieval writer Thomas of Cantimpré (Cantimpratensis) *De natura rerum* where this fragment is cited.
- 198 *TUTUS* – Cf. “Omnis in Angelico cardine tutus homo.” Golt 1712: 273: (“every man safe in the axis of angels”—transl. B.A.).
- 199 *auge* – from Greek ἡ ἀύγή—light of the sun, a bright light.
- 200 *rapit ... torquet* – cf. OVID, *Met.* 2.70–71: “assidua rapitur vertigine caelum | sideraque alta trahit celerique volumine torquet” (“the vault of heaven spins round in constant motion, drawing along the lofty stars which it whirls at a dizzy speed”—transl. F.J. Miller).
- 201 *Averni* – cf. VERGIL, *Aen.* 6.126: “facilis descensus Averno” (“the easy descent to Avernus”, i.e. the underworld).
- 202 *fumat uterque* – cf. OVID, *Met.* 2.295–296: “fumat uterque polus! Quos si vitiaverit ignis, | atria vestra ruent!” (“the heavens are smoking from pole to pole. If the fire shall weaken these, the homes of the gods will fall in ruins”—transl. F.J. Miller).
- 203 *asymbolo* – from Gr. ἀσύμβολος—without contribution, to which no one brings anything.
- 204 *Est via ... Tonantis* – a quotation from OVID, *Met.* 1.168–170 (“There is a high way, easily seen when the sky is clear. ’Tis called the Milky Way, famed for its shining

- whiteness. By this way the gods fare to the halls and royal dwelling of the mighty Thunderer”—transl. F.J. Miller).
- 205 *Tuae Cynthiae* – an allusion to Jasyns'kyj's coat of arms and the goddess Diana—cf. SENECA, *Herc. Oet.* 641; LUNCANUS 1.218, 2.577.
- 206 *asymbolum* – cf. XII 6.
- 207 *Vertitur, non occidit* – it revolves but never sets. Cf. the emblem *Non occidit unquam* (“It never disappears”) in Verani 1679: 163.
- 208 *Arabskie ... minery* – “Arabian minerals, precious metals”—i.e. gold which was associated with Arabia Felix. In Antiquity countries in Arabia acted as intermediaries in the sale of gold and precious stones.
- 209 *Snadnie ... upadnie* – cf. “U Fortuny to snadnie, | Że kto stojąc upadnie.” KOCHANOWSKI, *Pieśni*, I 9, 13–14 (“It's easy for Fortune: | One who stands, has fallen.”—transl. M.J. Mikoś).
- 210 *marszałkowa słońca* – the Evening Star.
- 211 *Alternata to w świecie ta dziedziczy* – “The changeability in the world has this feature”.
- 212 *lampy niebieskie* – stars and planets.
- 213 *ona w jednej stojąc porze* – sense: Arctos (i.e. the North Star) does not change her position regardless of the time of the day or year.
- 214 *jak na probie* – it shines like gold checked if it is genuine.
- 215 *attyckie ... słodyczy* – the rhetorical speeches. An allusion to the Attic style in Greek rhetoric.
- 216 *Hypokreny ... weny* – cf. “Bowiemeś w tym mistrz i wiesz, skąd te weny | Niebieskie płyną—znając się sam na tym. | Wiesz, gdzie Parnasy, wiesz gdzie Hipokreny ...” TWARDOWSKI, *Paskwalina*, pp. 3–4, lines 9–11.
- 217 *zdrojów kaszalskich nie pito*—Cf.

Wybaczcie, mądrzy, iże prostej weny
 Nie kosztowała brzezki z Hippokreny
 Ani mądrego w Kasztalijskim zdroju
 Piła napoju.

KOCHOWSKI 1991: 164, lines 9–12 (*Muza słowieńska na koronacyjej ... Michała Króla polskiego ... anno 1669*)

- 218 *titulorum* – of the titles.
- 219 *caelorum ... serenitatem* – “the good weather of the heavens”.
- 220 *maiorum ceris* – wax portraits of the ancestors (cf. ARCT V 4).
- 221 *illustrissimis ... serenissimis ... titulis* – with the aristocratic titles.
- 222 *ultra mortalium sortem* – “behind the fate of the mortals”.
- 223 *absque vindice radio* – “without the inquiring beams”. Javors'kyj refers to the

- ancient theory of visual perception (the emission theory), also accepted by early modern science. According to this theory, the eyes generated the eye beams that were responsible for noticing the seen object.
- 224 *vitrea ... fragilior* – a fortune is like glass: the more it shines, the more fragile it is. Cf. “Fortuna vitrea est: tum cum splendet frangitur”. SYRUS, *Sententiae* F 26.
- 225 *Cinis est quod ante micabat* – “What shone previously, now is the dust”. Cf. Masen 1681: 771 (13), who cites “Mors omnes aequat” (“death makes everyone equal”) as synonym for the lemma used by Javors’kyj.
- 226 *in auge gloriae* – in the gleam of glory.
- 227 *cruda fatorum immanitas* – the harsh ruthlessness of fate.
- 228 *competentiori iure* – more justly.
- 229 *VERTITUR NON OCCIDIT* – “it passes but does not end”. See Ferro 1623: 53 (about Ursa Minor).
- 230 *vindicare gloriae tesseram: VERTOR NON EVERTOR* – to acquire the song of glory: I pass but do not perish.
- 231 *Et licet ... orbi* – see OVID, *Met.* 2.70–73, where the original sequence of verses begins with “furthermore” (*Adde, quod*) instead of “one may” (*et licet*) and there is *contrarius* instead of the plural *contaria*, as well as the verb *evehor* instead of *devehor* with almost the same meaning: “Furthermore, the vault of heaven spins round in constant motion, drawing along the lofty stars which it whirls at a dizzy speed. I make my way against this, nor does the swift motion which overcomes all else overcome me; but I drive clear contrary to the swift circuit of the universe” (transl. F.J. Miller).
- 232 *in auge gloriae* – “in the glow of glory”.
- 233 *serenitas* – “serenity”.
- 234 *tristi praesagio* – “with a sad premonition”.
- 235 *virtus post fata superstes* – “virtue survives death”.
- 236 *róza et decerpta dabit odores* – “even the plucked rose will smell”.
- 237 *contemuit tuta procellas* – “scorned the storms safely”.
- 238 *inter delphinus Arion* – “Arion between the dolphins”.
- 239 The source of the quotation is unknown.
- 240 *rerum pretia* – “the worth of [your] deeds”.
- 241 *consistorium niebieskie* – the heavenly council (i.e. the Holy Trinity).
- 242 *virtutis gloria merces* – “glory, the prize for virtue”.
- 243 *religioso ... pondere wyciśnionych* – by the religious yoke and all the weight of your squeezed works.
- 244 *annales* – “annals”.
- 245 *Iamque ... nostrum* – almost the last verses of OVID, *Met.* 15.871–876: “And now my work is done, which neither the wrath of Jove, nor fire, nor sword, nor the gnawing tooth of time shall ever be able to undo. When it will, let that day come

- which has no power save over this moral frame, and end the span of my uncertain years. Still in my better part I shall be borne immortal far beyond the lofty stars and I shall have an undying name” (transl. F.J. Miller).
- 246 *Poczwórne ... cugi* – quadrigas used by the Romans in the ceremonial triumphs. Captured enemies (“królowie zhołdowani”) were led behind the general’s quadriga.
- 247 *jeźdźała* – cont. Pol.: ujeżdżała.
- 248 *arrogantia* – arrogance.
- 249 *lwów zaprzężonych* – in some ancient representations of triumphs (e.g. of Cybele and Attis) the quadriga was drawn by lions.
- 250 *triumphales quadrigae* – “triumphal quadrigas”. Cf. VI 9.
- 251 *praeeminencyje* – four cardinal virtues, i.e. prudence, justice, fortitude, and temperance. See: HERC.
- 252 *temperantissimis ... frenatae* – “restrained by the bit of your modesty”.
- 253 *SIC ITUR AD ASTRA* – “So one goes to the stars”. See e.g. Veen 1624: 7. The motto used also in the inscription in the icon of ECHO x.
- 254 *Non est ... via* – there is no easy way from the earth to the stars. Cf. “Non est ad astra mollis e terris via”. SENECA, *Herc. f.* 437
- 255 *mille ... ferarum* – the road goes through thousands of perils and ferocious monsters. Javors’kyj makes an allusion to astrology and the dangers caused by an unfavourable position of the stars and planets. Cf. OVID, *Met.* 2.78: “per insidias iter est formasque ferarum” (“amid lurking dangers and fierce beasts of prey”—transl. F.J. Miller).
- 256 *Haemoniusque arcus* – the constellation of Sagittarius.
- 257 *Difficultates ... Leonis* – through difficulties, the horns of the threatening Bull (Taurus), the Haemonian bow, and the maws of the violent Lion. Cf. OVID, *Met.* 2.80–81: “Per tamen adversi gradieris coruma Tauri, | Haemoniosque arcus, violentique ora Leonis” (“still shalt thou pass the horned Bull full in thy path, the Haemonian Archer, the maw of the raging Lion”—transl. F.J. Miller).
- 258 *vertitur non occidit* – “it passes but does not end”.
- 259 *zodiaci monstra* – “beasts of the zodiac”.
- 260 *cornua Tauri* – “the horns of Taurus”.
- 261 *są wstrętem niestępiące Księżyca rogi* – unblunted horns of the Moon are the obstacle (for the sharp horns of Taurus).
- 262 *vim ... ictus* – “it responds with force to force and blow to blow”.
- 263 *Jedźże ... Arctcis Twoich Gwiazd axibus triumphalibus quatuor honorum quadrigis* – go in the triumphal quadrigas of the Stars of the northern heavens. Javors’kyj uses here an ambiguity of the Latin noun *axis*, which can mean a pivot, a chariot, Ursa Major, and the heavens. Cf. ARCT VI 9.
- 264 *Lacteam viam tuis moribus concolorem* – the Milky Way similar to your mores.

- 265 *satellitiae* – “guards”.
- 266 *providentia* – “providence”.
- 267 *nullus unio ... sit terebra* – “there is no pearl that is not sweat, there is no damask that is not a borer” (transl. B.A.).
- 268 *Si scires ... reus* – “If you knew, how many perils the crown consists of, you would rather choose the Sisyphian burden” (transl. B.A.). A distich commonly used in the early modern schools, cf. Verinus 1541: 368.
- 269 *assistrix divinarum sedium Sapientia* – “Wisdom, the assistant of the God’s throne”.
- 270 *Sophia* – “Wisdom”.
- 271 *siedmiu kolumnami* – the seven pillars of Wisdom, cf. “Wisdom hath builded her house, she hath hewn out her seven pillars”, Prv 9.1.
- 272 *in trophaeum* – “as a trophy”.
- 273 *honoris molem* – “the burden of the office”.
- 274 *A solis ... nomen* – “From the rising of the sun unto the going down of the same the Lord’s name is to be praised.” Ps 113 (112).3.
- 275 *Arktycznego ... przymiot ... promienia* – a property of the ray of the Pole Star.
- 276 *Tuż w tropy* – just after them.
- 277 *mnie elektrem byłeś* – you were like amber for me (i.e. you attracted me).
- 278 *Choćby był samych Argusowych powiek* – if he had Argus’s eyes.
- 279 *PIóro zAś górnej nieśWiadOme dRogi* – my quill pen that does not know the routes in heaven.

4

Petnia nieubywającej chwały (1691)

∴

FIGURE 25 The frontispiece of the *Pełnia nieubytowanej chwały*. BKUL, shelfmark P. XVII.611
PUBLIC DOMAIN

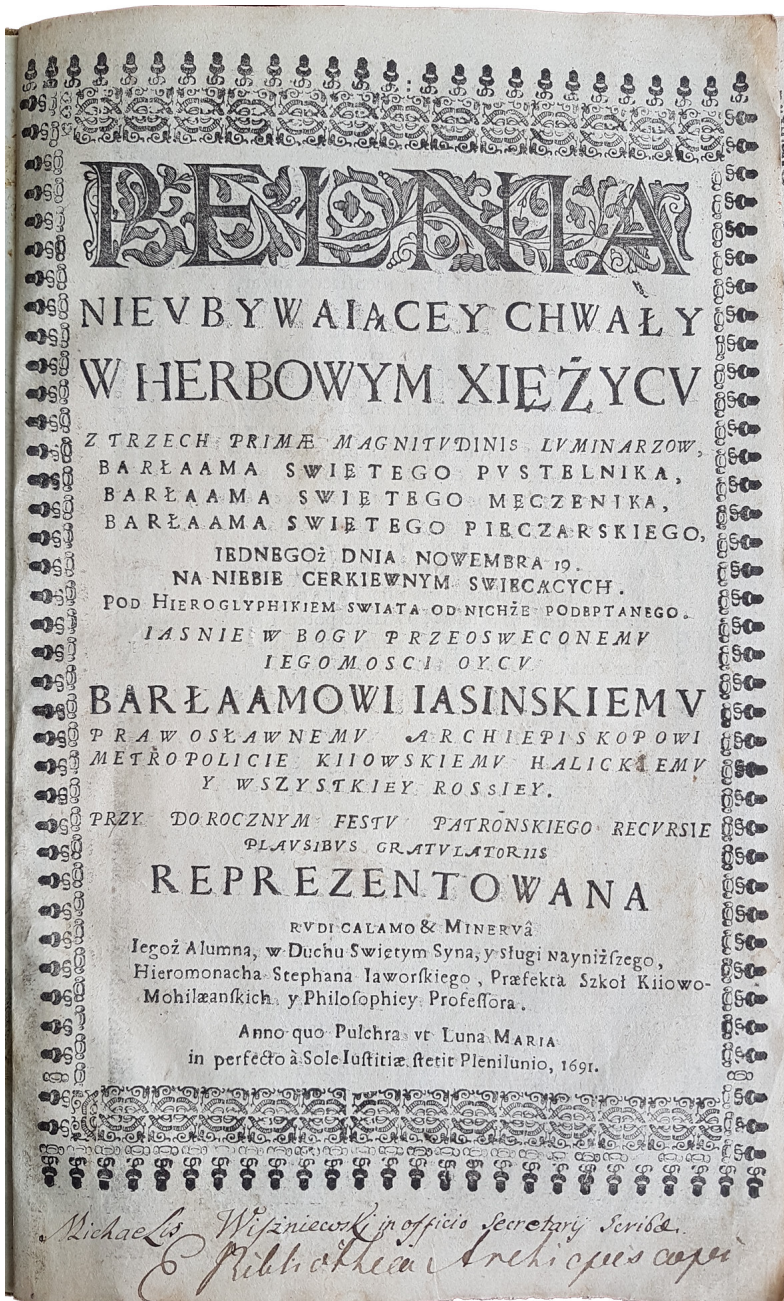

FIGURE 26 The title page of the *Petnia nieubywającej chwały*. BRUL, shelfmark P. XVII.611
PUBLIC DOMAIN

PEŁNIA

NIEUBYWAJĄCEJ CHWAŁY

W HERBOWYM KSIĘŻYCU

Z TRZECH PRIMAE MAGNITUDINIS LUMINARZÓW,¹

BARŁAAMA ŚWIĘTEGO PUSTELNIKA,²

BARŁAAMA ŚWIĘTEGO MĘCZENIKA,³

BARŁAAM ŚWIĘTEGO PIECZARSKIEGO,⁴

JEDNEGOŻ DNIA NOWEMBRA 19

NA NIEBIE CERKIEWNYM ŚWIECĄCYCH,

POD HIEROGLYPHIKIEM ŚWIATA OD NICHŻE PODEPTANEGO

JAŚNIE W BOGU PRZEOŚW<I>ECONEMU

JEGOMOŚCI OJCU

BARŁAAMOWI JASIŃSKIEMU,

PRAWOSŁAWNEMU ARCHIEPISKOPOWI

METROPOLICIE KIJOWSKIEMU, HALICKIEMU

I WSZYSTKIEJ ROSSYJEJ.

PRZY DOROCZNYM FESTU PATROŃSKIEGO RECURSIE

PLAUSIBUS GRATULATORIIS⁵

REPREZENTOWANA

RUDI CALAMO ET MINERVA⁶

jegoż alumna, w Duchu Świętym syna i sługi najniższego,
hieromonacha Stephana Jaworskiego, praefekta Szkół Kijowo-
Mohilaeńskich i philosophijej professora.

Anno, quo Pulchra ut Luna Maria

In perfecto a Sole Iustitiae stetit Plenilunio,⁷ 1691

[I.]⁸

Przed trzecim nadchodzącym dniem⁹ BOGARODZICY
 Ofiarowania TRÓJCY trzyletniej DZIEWICY
 Trzech świętych BARŁAAMÓW dzień święci jedyny
 Wiodących ku JEDNEMU w TRÓJCY na wchodziny:
 5 PUSTELNIKA Z KAMIENIEM nioszacowanym
 Do korony niebieskiej JOZAPHOWI danym;
 MĘCZENNIKA z ofiarą w ręku gorającą,
 Nie bałwanom, lecz BOGU z serca pałającą;
 PIECZARSKIEGO też wciela ANIOŁA świętego
 10 Senatorską swą jasność w ciemność kryjącego.
 BOGU w TRÓJCY JEDNEMU ci zajedno świecą,
 Kto ich ma za patronów, temu pomoc wzniecą.
 Świecą li herbowe co Gwiazdy i grot Strzały,
 Patronowie dopełnią ci światłem swej chwały.¹⁰
 15 Miesiąc jeśli herbowy nie był dotąd w pełni,
 Wstąpienie nań PATRONÓW pewnie¹¹ go dopełni,
 Zwłaszcza że ten u PEŁNEJ ŁASKI¹² pod nogami
 Miesiąc¹³ jest z stojącymi na nim PATRONAMI.
 Lecz wstępując na Miesiąc, świat to po<d>eptali,
 20 W którym makuł trojakich zarazę być znali:
 Żądzę ciała, a oczu łakomstwo i pychę,
 Zdeptali ci trzej w świecie, te marności liche.
 Przetoż od BOGA w TRÓJCY mają trzy korony,
 Do których i ich alumn¹⁴ będzie przypuszczony.

[II.]

- W nowembrze Strzelca znak jest niebozodiaczny,
 W tymże z Strzałą Barlaam jest Męczennik znaczny.
 Krzyż z piórami miłości, z znakiem Trójcy wzgórze
 Strzałę mu czyni,¹⁵ nie masz i w niebie nad którą.¹⁶
- 5 Do łuku niebieskiego ta Strzała jest chciwa,
 Z tym jej teźże miłości związek jest cięciwa.
 Jeśli niebieski zdziałał łuk¹⁷ promieniem słońca
 Złączy z nim strzałę ręką płomieniem świecąca.
 Przy tym gwiazd dwie w noc światłe, Pustelnik z Pieczarnym
- 10 Barlaamowie świecą dwa w habicie czarnym:
 Jeden z drogim kamieniem wiary Cerkwie Wschodniej,
 Świeci jako Jutrzenka z strony antipodniej.¹⁸
 Drugi z krzyżem zakonnym, kryjąc jasność w cienie
 Świeci jakby teź Gwiazdy Wieczornej promienie.
- 15 W tych znakach trzech patronów czcząc, alumn się zniża
 Z Luną, podnóżkiem Panny,¹⁹ co ku Trójcy zbliża.²⁰

[III.]

NA KLEJNOT, W KTÓRYM MIESIĄC, GWIAZD DWIE, STRZAŁA.
 SPOJŹRZY²¹ TU, JAKIE ZNAKI WLEWA CHWAŁA.
 Luna sub pedibus eius. *Apocalyp[sis]*²² 12

1.

Przeczystej MATKI BOŻEJ Miesiąc jest podnoże,
 Przy nim Gwiazd dwie i Strzała, cóż tu znaczyć może?
 Gwiazdy światła są nocne: tak wiara z nadzieją
 Tyło w życiu śmiertelnym pomagać umieją.
 5 Wiare słusznie przeznacza pierwsza Gwiazda Rannia,
 Bo Wiara dzień zaczyna od grzechu powstania.
 Druga Gwiazda Wieczorna przeznacza nadzieje,
 Bo przy życia zachodzie ufnością jaśnieje.
 Strzała w górę lecąca jest Miłość ku Bogu.
 10 Z tym tu Miesiąc pokory u MARYJEJ nogu.²³

2.

Przy Miesiącu dwie Gwiazdy z Strzałą w tym klejnocie
 Służą też i trzech świętych BARŁAAMÓW cnocie.
 Jutrzenka BARŁAAMA znak jest PUSTELNIKA,
 Bo przezeń krztu świętego wschód Indom wynika.
 5 Wieczorna Gwiazda, która mrok nocny przynosi
 BARŁAAMA MIESZKAŃCA ciemnych PIECZAR głosi.
 Strzała zaś MĘCZENNIKA jest znak BARŁAAMA,
 Bo go ostry ból w niebo niósł jak strzała sama.
 A Miesiąc, że znak bywa fortunnej odmiany,²⁴
 10 Więc w nim ten znak od tych trzech świętych podeptany.

3.

Vespere et mane et meridie narrabo et annunciabo, et exaudiet
 vocem meam. Psal[mus] 54²⁵

[3a.] W wieczór, rano, w południe BOGU W TRÓJCY chwała,
 W starości, z młodu, w pół lat by zawsze jaśniała.
 Na sercu korzającym się jak Miesiąc ku nogu,
 Na to zorze tu: późna i rannia po rogu.
 5 Na to zmierza i Strzała ku słońcu do góry,
 Swym indexem skazując południe bez chmury.

4.

Dum tua Virgineis compeltur Luna cothurnis,
Illinc crede mihi totum compleverit orbem.

- [4a.] Gdy srebrzyste Księżycy herbowego rogi
Za podnózek pod czyste Panny ścielesz nogi,
Wiedz zapewnie, Pasterzu, że się to wypełni,
Iż twój Księżyc trwać będzie w jasnej zawsze pełni.

5.

Horribiles procul hinc Ecclipses! Jam Tua ridet
Nubila virgineo Cynthia pressa pede.

- [5a.] Już twemu Księżycowi od jasnego Phaeba
Światła (jako zwykł czynić) zasięgać nie trzeba.
Wielka jest mu dość światłość w HONORZE nadana,²⁶
Większa, gdy nań wstąpiła SŁOŃCEM PRZYODZIANA.²⁷

6.

Flectitur in dubium fortuna volubilis orbem,
Nec solet in certo fixa manere loco,
Ast tua dum medium praesentant stemmata circum,
Fortunam stabilem quis neget esse Tuam?

- [6a.] Na obrotnym fortuny kto się wspiera kole,
Co był przed tym wysoko, wnet będzie na dole.
Tu jednak gdy się zjawia półmiesięczna sphaera,²⁸
Pewnie stałej fortuny prognostyk zawiera.

7.

Caelestis procul hinc erratica sydera sphaerae,
Haec ad virgineos sydera fixa²⁹ pedes.

- [7a.] W mnóstwie planet niebieskich takie się znajdują,
Które astrologowie błędnymi mianują.³⁰
Tu na planetach stoją Matki Bożej nogi.
Toć pewnie błędnej światła te nie znają drogi.

8.

Plenior ut radiet totum quoque compleat orbem,
 Virgineo voluit Luna subesse pedi.
 Phaebe, vale, dixit, fraternum³¹ linquo serenum,
 Pro Te virgineus pes mihi Phaebus erit.

- [8a.] Aby piękniejszym luna promieniem jaśniała
 Jedynym się podnóżkiem Matce Bożej stała.
 Jakoż pewnie słonecznych glansów jej nie trzeba:
 Sama stopa panieńska stanie jej za Phaeba.³²

9.

Plus quam Delphica sunt oracula³³ verba Tonantis,³⁴
 Non bene quae rutilant lumina tecta micant.

- [9a.] Tylko t<o>ż wam przysłało, jasnoświatne zorze,
 Na tak wspaniałym jaśnieć z Księżycem honorze.
 Prywatnie³⁵ wasz wrodzony splendor tracić szkoda,
 Wszak świecący luminarz w kącie kryć nie moda³⁶
 I skrycie glansiem świecić nie byłoby zgodnie.³⁷
 Któż bowiem w kącie kryje świecącą pochodnię?³⁸

10.

Cosdroae Caelos³⁹ jactat memoranda vetustas
 Quos bene Daedalea struxerat arte manus.
 Sed tua Rossiacum gestat dum lumina caelum
 Et Luna, et Stellis, te quoque Sole micat.

- [10a.] Już przy twoich planetach świecących tak jaśnie
 Niebo sztucznie zrobione Kozdroasza gaśnie.⁴⁰
 Któż albowiem lepszego tu nie przyzna nieba,
 Gdzie przy Lunie i Gwiazdach sam staniem za Phaeba?⁴¹

11.

Depressa magis consurgit in altum.

- [11a.] Pospolicie tym strzała wyżej wylatywa,
 Im więc niżej cięciwa naciągniona bywa.
 Gdy tu spięta tak nisko cięciwa z planety,
 Pewnie Strzała nie chybi pożądaney mety.

12.

Non humilis te meta decet Praenobile Telum
 Quod superat Astra Tuo niteris esse sinu.
 Defuerit sed meta tuae si forte Sagittae
 En patris in meta cor Tibi sternit amor.

[12a.] Widzę, że prosto w niebo, lotna Strzała, mierzysz.
 Nim jednak w onę metę niebieską uderzysz,
 Otoć miłość pasterska serce swe w cel kładnie,⁴²
 Byś była z nim gdzie sam Bóg, który sercem władnie.

[12b.] In idem.
 Że za metę masz niebo, któż temu nie wierza?⁴³
 Oto i twa herbowa Strzała tamże zmierza.
 Jakoż pewnie się oprzesz, Grocie, tam być chciwy⁴⁴
 G<d>yć sam Księżyc jest miasto luka i cięciwy.

[IV.]

Do Jaśnie w Bogu przeoświeconego Jego Mości Ojca
 BARŁAAMA JASIŃSKIEGO
 prawosławnego archiepiskopa
 metropolity kijowskiego, halickiego
 i wszystkiej Rosyjej,
 Pana, Patrona, Pasterza, w Duchu Świętym Ojca
 i Dobrodzieja swego

[1.] Już dziś chwalebnie *implevit orbem*⁴⁵ Twój prześwietny Księżyc, jaśnie w Bogu przeoświecony Pasterzu, a mnie wielce Miłościwy Panie. Zawszeć wprowadzie ten jasny luminarz na roxolańskim horyzoncie takim przy swej glansownej cerze świecił splendorem, że mógł sobie wybornie ową *vendicare gloriae tesseram: SEMPER IN AUGE*.⁴⁶

[2.] I lubo na tym ziemskim krążąc zodyjaku *per monstrosas* nieraz mu przyszło przedzierać się *difficultates*.⁴⁷

per adversi gradiendo cornua Tauri
 Haemonisque arcus, violentique ora Leonis,⁴⁸

nigdy jednak na niego takowe paść nie mogło *opprobrium*,⁴⁹ żeby albo *famosam ecclipsim*,⁵⁰ albo jakiej nieforemnej w swym polorownym klarze miał doznać *decrescencyjej*.

[3.] Daleko barziej *ab hoc ictu*⁵¹ bezpiecznym, *ab hac crisi*⁵² wolnym teraz zostaje, kiedy nie już od słońca *solita praxi*⁵³ zwyczajnego *suae rotunditatis* zasiąga complementu,⁵⁴ ale od trzech *primae magnitudinis*⁵⁵ luminarów, Barłaamów świętych, patronów Twoich, szczęśliwą będą udostojony Pełnią *perfecto*,⁵⁶ bo *trino fulgore*⁵⁷ przed światem się popisuje.

[4.] Sil się teraz, jako chcesz, ćwiczona w charontowej matematyce⁵⁸ żrzenico, abyś przez ciemnofaleczną zazdrości swej persepktywę⁵⁹ w tych jasnoświecących planetach zmyślnie jakieś czy upatrzyła, czy wzmówiła *phaenomena*⁶⁰ albo *verius invidiae dogmata*.⁶¹ Wierz mi jednak, że prędzej ciekawa popędliwego wzroku bystrość glansowną od świetnych luminarów przytępisz repercussyją, a niżlibyś *irritis conatibus*⁶² tam co wskurać miała, gdzie *unita lumini virtus fortior*⁶³ zostawszy, tym snadniej twą żwawą zrazić może natarczywość, im zwyczajnie bywa *majoris activitatis qualitas in gradibus intensis*.⁶⁴ Tracić tam musisz niepochybnie Twój popędliwy szturm, natarczywy jadzie, gdzie i sama herbowa Strzała tamże na pogotowiu⁶⁵ polorowanym świecąca Grottem, *vim vi retundet et ictibus ictus*.⁶⁶ Wzbudzaj, jako chcesz, złośliwy swym

zębatym trydentem, Neptunie, *decumanos fluctus*,⁶⁷ żeby *dextrum Scilla latus, levum implacata Charybdis obsideat*.⁶⁸ Wszystkim jednak tym *insultibus* herbowa prześwietnego Księżyca pharos fatalnym stawszy się szkopułem (*impavidam ferient procellae*),⁶⁹ tym klarowniej w cymmerskich zazdrości zajaśnieje umbrach, im wydatniejsza bywa pospolicie *contrariorum oppositio*.⁷⁰

[5.] To, tedy, chwalebne Twego herbowego Księżyca *plenilunium*⁷¹ miasto powinnej przy dzisiejszej uroczystości daniny, przy należyтым powinszowaniu umyśliłem przed Twym, Miłościwy Panie, konспекtem, reprezentować, czyli *verius*⁷² adumbrować lichym tym entuzjazmem. *Tua de tuis tibi offero*,⁷³ wiedząc dobrze, iż tym *gloriosus est propriis niti decoribus*, im *probrosius*⁷⁴ jakaś tam u Horacyjusza⁷⁵ *alienis ornata cornicula plumis movit risum furtivis nudata coloribus*.⁷⁶ Pójdzie to wprawdzie *sub rigidam censuram*,⁷⁷ żem się ważył na tak świetny luminarz z nieprzemytą *in Tullianis fontibus*⁷⁸ i w kastalskich albo hypokreńskich wieszczych zdrojów cysternach żrzenicą *licentiosis ausibus*⁷⁹ wglądać, zwłaszcza wiedząc, że *magna lumina et accensae cerae*⁸⁰ częstokroć śmiałe oko *vindici fulgore*⁸¹ zraziwszy, to *philosophicum oraculum*⁸² rzetelnie objaśniają, iż *sensibile excellens corrumpit sensum*.⁸³ Łatwa jednak w tym wymówka, bo lichego dowcipu *tarditas*,⁸⁴ gdzież, proszę, *convenientius* tępe miała *explorare et expolire visus*,⁸⁵ jeśli nie *ad fulgures*.⁸⁶ I lubo ją *Atticae noctuae*⁸⁷ pielęgowało gniazdo, nie tak jednak tu są ostre herbowego planety promienie, żeby *noctuae etiam obtutibus*⁸⁸ wstręt jaki dać miały, za większe to sobie poczytając chwały *argumentum*,⁸⁹ że poufałym na się każdemu dadzą wejrzeć okiem.

[6.] I nie dziw, Miłościwy Panie, że z tą jakąkolwiek Twych herbowych planet stępałym piórem okryśloną adumbracją przed Twój *audaci gressu*⁹⁰ ważyłem się targnąć konспект. Gdzież bowiem liche umbry z swym się ciemnym zwykły pospolicie popisywać pozorem, jeśli nie przy wielowładnej Gwiazd i Księżyca gubernie? Przyznam, że tu nie ów drogi patrona Twego Barlaama świętego chryzolit na wiązanie przy dzisiejszej uroczystości w Tve się wprasza ręce. Dasz jednak i na to, Miłościwy Panie, wzgląd łaskawy, wiedząc, iż moja niewolnicza *gratitudo*⁹¹, *tot titulis et nexibus tuo nomini obstricta*,⁹² nic kosztowniejszego w rekompensę w zubożałych swych nie znajduje argenteriach oprócz słów *amoris interpretes et unica sinceritatis dogmata*,⁹³ którymi gdy *de condigno*⁹⁴ z należytego hołdu wypłacić się niepodobna (zwłaszcza gdy *nec tua postulat remundrandi vicem, nec mea suggerit restituendi facultatem fortuna*⁹⁵). Tedy przynamniej *de congruo*⁹⁶ niewolniczy wypłacając haracz z powinną kilka periodów, acz *rudi et simplici Minerva*,⁹⁷ na powinszowanie odzywam się *circumductyją*, która *parvi* będąc w sobie *momenti*, stąd chyba wielkiego nabędzie waloru, gdy ją pańska Twa ręka łaskawie przyj~~ę~~wszy, niepospolitym w tej mierze utalentuje honorem. A tak już, Miłościwy Dobrodziejju,

Accipe qua veniunt non qualia munera mente⁹⁸

Lichą kartę do łaskawej ręki, a siebie samego pod pańskie rzucając stopy z tym się deklaru<j>ę, że jestem

[7.] świętobliwości Waszej Panu memu Miłociwemu
 Pasterzowi, w Duchu Świętym Ojcu
 Patronowi i Dobrodziejowi
 Wszelkich dóbr cale życzliwym bogomodlcą w Ś[więtym] Duchu Synem
 alumnem i sługą najniższym,
 niegodny hieromonach Stephan Jaworski P.S.K.Ph.P.⁹⁹

[v.]

DIVO BARLAAMO ANACHORETAE

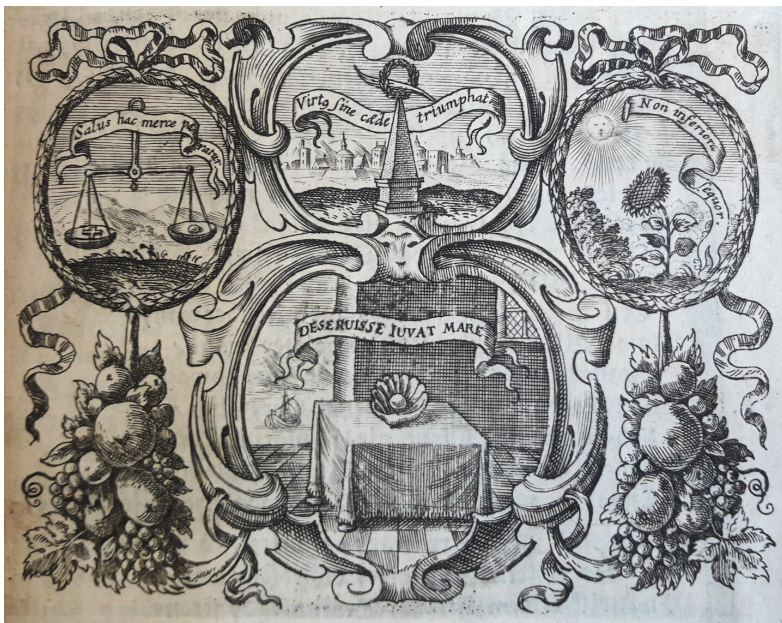

FIGURE 27 Icon 1 in the *Pelnia*. BKUL, shelfmark P. XVII.611
PUBLIC DOMAIN

1.

Podobne jest królestwo niebieskie kupcowi
 Szukającemu perły drogiej, CHRISTUS mowi.¹⁰⁰
 Aż tego nie widzimy podobieństwa znamię
 Skutkiem samym na tobie,¹⁰¹ święty BARŁAAMIE?
 5 Znalazłeś perłę, droższej nad którą nie trzeba
 Indom – wiarę podobną do kupienia nieba.

2.

Większą perła ma cenę, opuściwszy morze,
 W większym i BARŁAAMA cnota stąd walorze.
 Opuściwszy ocean, świat i w nim syreny,
 Patrz jak skarbi na puszczy perłę wielkiej ceny
 5 I Indyjej królestwu perłę drogocenną,
 Patrz, jak misternie wprawia w koronę zbawienną.

3.

Precz, indyjski w szacunku¹⁰² Hydasp znamienity,¹⁰³

Co z swych nurtów wylewsz drogie chryzolity.

Precz i Paktol, i Ganges znaczne w swojej cenie,¹⁰⁴

Co drogie wylewacie Indyjej kamienie.

5 Święty BARŁAAM, droższy skarb nad złote Tagi

Dał perłę Indyjanom niebopłatnej wagi.

[VI.]

Jeśli niebios przychylnych dobroć niepojęta
 Znaczne komu w szafunek zleciła talenta,
 Stóocznym się natychmiast Argusem stać trzeba,
 By nie zbłądzić w szafunku powierzonym z nieba,
 5 Mieć na to wprzód wzrok bystry, aby przez prywaty¹⁰⁵
 Do znacznej nie przyść skarbów i siebie utraty
 Albo żeby kto w jakich wsidlony ponętach
 Po zakopanych głupie nie deptał talentach,¹⁰⁶
 Za który po tym skarbów mniej mądry szafunek
 10 O jak ciężki musiałby dać Panu rachunek!
 Więc aby w tym surowej nie podlegać karze,
 Macie żywą przestrożę, skarbów swych, szafarze:
 Barlaama świętego – cud rzadko widany.
 Ten mając skarb na puszczy nieoszacowany,
 15 Mając klejnot rozumem niepojętej wagi,
 Różnych przemysłów, różnej zażywa odwagi,
 Byle tylko ten drogi skarb nad chryzolity
 Na bezludnej pustyni nie był marnie skryty.
 Jakie zaś miał ten święty kupiec stąd intraty,
 20 Czytaj, kto nie chcesz w skarbach podobnych mieć straty.

Tam skąd Phaebus rumiany z Jutrzenką powstaje
 Są obszerne wszelakiej obfitości kraje
 W nazwisku swym Indyja. Temi niegdy strony
 Władnął tyran poganin, Awenir rzeczony,
 25 Prześladowca Chrystusów. A skoro Lucina
 W królewskich mu kolebkach przywitała syna
 Nazwano go Josaphem. „Cóż mądrzy wieszczkowie?”
 Że „ma być Chrystusowym sługą”, każdy powie.
 Zasmuci się król wielce, słysząc tę nowinę.
 30 Więc żeby mógł uchronić swą miłą dziecinę
 Od wiary Chrystusowej, każe nowe mury
 Misternym wywieść gmachem, gdzie w piękne struktury
 Syna każe wprowadzić i tam ku wygodzie
 Piastunów i pacholąt nadobnych w urodzie
 35 Przystawiwszy, zakazał, by w tym gabinecie,
 Gdzie się chował królewic, nikt a nikt na świecie
 Oprócz onych nie powstał; aby ni frasunku
 Ni chorób, ni boleści, śmierci ni trefunku

Jemu nie kłaść przed oczy, żeby każdej chwili
 40 Pomyślne przy rozkoszach miewał krotofili.
 Rośnie dziecię w podwojach przepysznej struktury,
 Żadnej nigdy posępnej nie uznając chmury.
 A jak latorośl gdy już w liście się oblecze,
 Za tym i fruktem oko ucieszy człowiecze.
 45 Tak i dziecię im dalej do lat przychodziło,¹⁰⁷
 Tym się bardziej ojcowskie serce stąd cieszyło,
 Widząc, że w nim wspaniała z natury maniera
 Do wielkich zawsze rzeczy impet swój zabiera.¹⁰⁸
 Prędko po tym nabywszy przy swej pojętności
 50 W ethjopskich i perskich naukach biegłości,
 Młodzieniec począł myśleć, co za potajmeny
 W tym jest sekret, że go ten gmach w sobie foremny
 Trzyma z rodzicielskiego w rzeczach ordynansu,
 Światowego za murem nie dając mu glansu
 55 Miłą zażyć rozrywką. Z jakimi myślami
 Zwierzy się tym, co nad nim byli piastunami
 A potem i rodzica z wielką czcią dziecina
 Śmie pytać, co by była tego za przyczyna.
 Sturbuje s<i>ę wprzód ociec z owego pytania
 60 Wszakże widząc synowską do poszanowania
 Wielką skłonność. „Dlatego – rzeczce – w tej klawzurze
 Ciebie trzymam, mój synu, żeby twej naturze
 Nie przypadło nic a nic przeciwnego zgoła,
 Co by przyćmić ci miało pogodnego czoła.”
 65 „Wiedz o tym – syn odpowie – najmilszy rodzicu,
 Że żadnych nie obaczysz odtąd na mym licu
 Znaków myśli wesołej, jeśli za fortecę
 Nie każesz mi wychodzić, gdzie bym kontentencę
 Serca mego odbierał,¹⁰⁹ pasąc kliwe oczy,
 70 Jako piękną strukturą ten świat w krąg się toczy.”
 Wielce się tu z tej mowy ociec poturbuje,
 Co by czynić w tej mierze¹¹⁰ sobie ruminuje,
 Myśląc, że gdy mu wyścia z gmachów nie pozwoli,
 Z czasem sama tesknica zwędzi go powoli.¹¹¹
 75 A tak ociec po długim,ikliwym rozmyślanu
 Musiał wolę swą skłonić ku jego żądaniu.
 Miawszy tedy od króla Josaph pozwolenie,
 Jeźdżał często na prospekt, gdzie uweselenie

- Dopiero miał steskniony, patrząc na żywioly
 80 I jak pięknymi ziemia przyodziana zioły.¹¹²
 A w tym swym przejeżdżaniu z bożego zrządzenia
 Napadnie na dwu mężów pełnych skaleczenia.¹¹³
 Jeden ślepy był, drugi trędowaty w licu,
 Dziwna rzecz, że pomogli obaj królewicu:
 85 Ślepy mu wzrok otworzył duszewny, a drugi
 Wewnętrzne mu zmył lice jak wodnemi strugi.
 Z długiej bowiem rozmowy z ułomnemi snadnie
 Myśl duchowna się jemu do serca zakradnie,
 Słyszając od starców rzeczy przed tym niewiedziane,
 90 Jako z wątych te cielsko materij lepiane
 Podległe jest przypadkom, frasunkom, chorobie,
 Nawet śmierci. Co słyszając, pocznie myślić sobie:
 „I na toż to przyjdziecie, me prześwietne blaski,
 Że was zaćmią posępne w ciemnym grobie piaski?
 95 I na ten koniec wam przyść, glansowne szpalery,
 I wam, drogim walorem szacowne minery,¹¹⁴
 Że z was sobie jedyne śmierć czyniąc igrzysko,
 Ze mną wespół powlecze w ciemne legowisko?
 Cóż po tym, cielsku temu dawać wczasy żyzne,
 100 Gdy wkrótce na śmiertelną przyść musi zgniliznę?
 Stroić, tuczyć tak marną tę lepiankę z gliny
 Na pokarm jadowitej po śmierci gadziny?
 Zgaśnięcie z swą ozdobą zwabiające oczy,
 Skoro was nieuchronna noc swym cieniem zmroczy,
 105 A tam kędy przyjemne żrzenie są pozory,
 Obżarte będą z jamek wyglądać jaszczory.
 Zgaśniesz i ty, urodo lilijoróżana,
 Skoro cię nieuchronna śmierci dotknie rana.
 A tam gdzie się korale¹¹⁵ na twarzy rumienią,
 110 Pełne gnoistej ropy potoki się wspienią.
 Brwi jak tęcze, co wdzięczne ku widzeniu były,
 Będą was wzorem strasznych tęcz żaby krążyły.¹¹⁶
 Wnętrznosci – szczerze bagno smrodliwej topieli,
 Gdzie robactwo się snując w tej sprośnej kąpeli
 115 Wszystkiego (ach, niestety!) trupa wskroś przelażą,¹¹⁷
 Skąd swądem i powietrza dziw że nie zarażą!¹¹⁸
 Gdzie przez gardziel przelazszy na wylot wąż wściękiły,
 Wygląda z gęby, mając ogon swój przewlekły

We wnętrzościach zgnojonych. Przebóg! Groza myślić,
 120 Jak rozumem to teraz straszyciło okryślić!¹¹⁹
 Cóż naonczas, gdy przyjdzie moment w ciemnym grobie,
 Tych nieszczęsnych delicyj doznawać na sobie.”
 Takie i tym podobne myśli gdy się roić
 Josaphowi poczęły, kto by miał ukoić
 125 Te burzliwe wewnętrznych niepokojów fale
 Młodzieniaszek natenczas nie znajdował cale.

Ale Bóg, który zawsze do ostatniej toni
 Człowieka wydzwign<ą>wszy, w swej opiece chroni,
 Nie dał Josaphowej skołatanej łodzi
 130 W zamęconej tej pornać frasunków powodzi,
 Albowiem wielowładne rządów boskich wiosło
 Tym go sposobem na łąd szczęśliwy zaniosło.

Był zakonnik na puszczy w wielkiej odległości,
 Człowiek w świętych uczynkach i w doskonałości
 135 Cnotami wielce znaczny, BARŁAAM imieniem.
 Ten za boskim instinktem i jego zrządzeniem
 Zwiedziawszy o Josaphie, idzie w świat z pustynie
 I w indyjskie królestwo w okrętach przyplynie.
 A powzi<ą>wszy wiadomość, że tam królewica
 140 Żadna z przychodniów widzieć nie może źrzenica,
 Sztucznym zajdzie fortelem, wnet habit odmieni
 I kupcem się z daleka mąż święty być mieni.¹²⁰
 Przy tym puści głos, że ma kamień drogiej wagi,
 Przed którym gasną wszystkie złotopłynne Tagi,
 145 Albowiem ma do siebie¹²¹ takowe przymioty,
 Że boleści, frasunki, choroby, kłopoty
 I defekty wszelakie przyrodzone zgoła
 Ten kamień, który on miał, uleczyć wydoła.
 O tej wdzięcznej nowinie jak skoro się dowie
 150 Josaph, wnet Barłaama do siebie przyzowie.
 „Pokaż mi ten specyjał – mówi – cny człowiecze!”
 A Barłaam z natchnienia niebieskiego rzecze:
 „Coś słyszał o kamieniu, są prawdziwe głosy,
 Bo kłamać mi i same te szedziwe włosy,
 155 Które widzisz na moim tym zgrzybiałym licu,
 Przed tobą zabraniają, zacny królewicu.

- Tylko proszę, niech ciebie wyrozumiem wprzody,
 Bym snąć na mym towarze nie miał jakiej szkody.
 Bo jakież wzrośnie żniwo, jeżeli nasieniu
- 160 Na bezwilgotnym przydzie marnie paść kamieniu
 Albo jeśli przy drodze przechodzących padnie,
 Skąd je lada ptaszęta zobać mogą snadnie?
 Albo gdy więc trefunkiem w ostre wleci ciernie,
 Miasto fruktów żal miewa gospodarz niezmiernie.¹²²
- 165 Więc i ja wprzód chcę wiedzieć twojej duszy rolę,¹²³
 By w niej dobre nasienie nie zrosło w kąkole.¹²⁴
 Na co Josaph królewic zamilczawszy chwilę,
 Rzecz: „Starcze szedziwy, znaj, że barzo mile
 Z wielkim gustem przyjmuję mądre twe rozmowy,
- 170 Proszę, oświeć mądrością twą rozum mej głowy.
 W tym upewniam, że ciernia twe zacne nasienie
 W moim sercu nie znajdzie ani też kamienie,
 Od których by nieszczęsne serce zakamiało,
 Ani ptastwa, żeby ten owoc pozobać miało.
- 175 Na dobrą ziemię padnie, miej pewną nadzieję,
 Cokolwiek na mym sercu twój zamysł zasieje.”
 Tu dopiero staruszka usta otworzone,
 A niebieską mądrością będąc napelnione,
 Rozpłyną się w naukę, mówiąc, aby z cieni
- 180 Już się Josaph wydarszy do jasnych promieni,
 Duszne oczy swe przetarł, a z tak rzeczy wielu
 Poznał i jednemu się kłaniał Stworzycielu.
 „Wierz – prawi – naprzód w Boga Ojca wszechmocnego,
 Początku ni skąd w bóstwie swym niemającego;
- 185 W Syna, który przed wieki od Ojca się rodzi,
 W Ducha, który od Ojca samego pochodzi.¹²⁵
 Te trzy osoby jednej wierzaj być istności,
 Jedność w Trójcy a Trójcę wychwalaj w jedności.”¹²⁶
 Wprzód go tedy naucza o prawdziwym Bogu,
- 190 O przestępstwie Adama i z rajskiego progu
 Nieszczęśliwym w nagrodę przestępstwa¹²⁷ wygnaniu,
 Po tym o wielkim boskim nad nim zlitowaniu,
 O wcieleniu, o mękach mianych z dobrej woli,
 Wyzwoleniu nas wszystkich z czartowskiej niewoli,
- 195 O zmartwychwstaniu, Sądzie, piekielnej katowni,
 O uciechach niebieskich, niemających równi,

O marnościach światowych, tudzież sakramenta¹²⁸
 Przedkłada mu przed oczy. A w nim niepojęta
 Radość w sercu się żarzy. „O zaprawdę – powie –
 200 Dziwną jak<ą>ś masz dzielność w twej mądrej rozmowie,
 Że dyjamentowemi jak Herkules pęty,
 Na consens mię we wszystkim ciągniesz, starcze święty.
 Ten ci to jest, jak widzę, kamień drogiej ceny,
 Przy którym najbogatsze tonieją Miceny.
 205 JEZUS ukrzyżowany, Syn Boga przedwieczny,
 Któremu i ja służyć mam umysł stateczny.
 Tylko nie chciej opuszczać mię, mój ojcze luby,
 Jeśli pragniesz, abym mógł ujść piekielnej kluby.
 Omyj mię wnet krztem świętym, niech tu wszystko ginie.
 210 Ja z tobą nieodstępnie biegnę na pustynię.
 Na co Barlaam: „Nie chciej sam, Josaphie, tego,
 Bo kłopotem nas wszystkich od ojca twojego
 Na pustyni nabawisz. Ale niech krzest święty
 W twym tu będzie pałacu od ciebie przyjęty,
 215 Ja zaś pójdę sam w puszcę.” Tu koniec rozmowy.
 Za tym prosi, by Josaph do krztu był gotowy,
 A sam zszedłszy kryjomo z królewskiego gmachu,
 Całą noc gdzieś na modłach w skrytym trawil dachu.
 Nazajutrz skoro *Phaebus* zaprzągnął konie swoje,
 220 Znowu kształtem w królewskie wkradnie się podwoje.
 Obszerniej mu do serca naukę zbawienną
 Starzec święty wbijając i tak na codzienną
 Taką z o<n>ym zabawę na pałace chodził,
 Aż póki go przez święty krzest Bogu odrodził,
 225 A stwierdziwszy go w wierze,¹²⁹ wkrótce gabinety
 Jego z płaczem pożegnał. Na znak zaś walety
 Dał mu z siebie mantiją ostrą, poszarpaną,
 A sam odszedł z bolesną na sercu swym raną.
 O, jak tu Josaphowi niewymowne żale
 230 Nieraz gorzkiemi łzami zalawczy korale,
 Serce ciężko dręczyły. W tym folga boleści,
 Że jakby go samego widział, gdy się pieści
 Z ulubioną mantiją, którą po jagodach
 Łzy ścierając zawołał: „W tobież to na godach
 235 Niebieskich się popisać,¹³⁰ płaszczu ukochany?
 I tyżeś to jest plastrem na grzechowe rany?

Za tobąż to właśnie jak za pochmurnym cieniem
 Cnota skrycie słonecznym jaśniej promieniem?
 W tobie cnota jak w cierniu róża się korzeni,
 240 A w pozornym przed Bogiem koralu rumieni.
 Precz królewskie purpury, precz paludamenta,
 Większej u mnie jest ceny ta płaszczyna święta!"
 Postrzegł ten płacz, przy boku jego będąc blisko,
 Kamerdyner najstarszy, Zardan mu nazwisko.
 245 Wpadnie w bojaźń niemałą, by nie był karany,
 Bo na to do panięcia był destinowany,
 By nikt a nikt nie wchodził, zwłaszcza z cudzej strony,¹³¹
 W królewskie, kędy mieszkał Josaph, pawilony.
 Więc z wielkiego frasunku przyszło do choroby,
 250 Ale kiedy król kazał pytać pilnie, co by
 Za przyczyna tych bólów, on ledwo się zwlecze,
 A padszy przed majestat pański, z płaczem rzecze
 „Zdrowie moje w twych ręku, miłościwy panie.
 Przyznam, iżem za moją niedbałość karanie
 255 Z mściwych twych rąk zasłużył, nie pilnując syna
 Twego wiernie, skąd ta jest choroby przyczyna.
 Człowiek jakiś przewrotny z dalekiej pustyni,
 Barlaam w swym nazwisku, gdy się kupcem czyni,
 Do królewskiej się wcisn⟨ą⟩ł tym figlem kamery,
 260 A mając znać przy sobie jakieś charaktery,¹³²
 Josapha chrześcijańską zaraził nauką,
 Zdradliwą słów łagodnych zmamiwszy go sztuką.
 A tak skryty jad wzi⟨ą⟩wszy pod temi kanary,
 Josaph cale chwycił się Chrystusowej wiary.”
 265 Dopiero tu z takowej nowiny wskroś serce
 Ciężki przeszył frasunek srogiego mordercę.
 Szarpie szaty, a z głowy włosy gwałtem zdziera
 I Barachijuszowi cale się otwiera
 Z tą nowiną. Ten będąc wielki mąż w poradzcie,¹³³
 270 Animuje wnet króla: „Niech – prawi – w swej zdradzie
 Nie barzo tryumfuje Barlaam zuchwały.
 Obaczemy, kto wygra, jeszcze niestępiący
 Sam się sroży na niego grot w mściwym kołczanie,
 Tylko rozkaż go złapać lub mnie to zleć, panie.
 275 Znajdziemy i na tego ptaszka zdolne sidła,
 Nie będzie śmiało bujać, gdy mu przytną skrzydła.

Obaczysz, że się i sam wyrzeczę swej wiary,
 A z Josaphem powinne da bogom ofiary.”
 Tu dopiero król trochę przyszedłszy do siebie,
 280 „Bądźże – prawi – pomocny w takiej mi potrzebie,
 Miły Barachijuszu, a jedź na pustynie
 Z mnóstwem żołnierzów, aza kędy się nawinie
 Ten niecnota Barlaam, zdobycz pożądana.”
 Barachijusz wlot skutkiem wolę pełniąc pana,
 285 Jechał z wściekłą <h>ałastrą na odległą puszcze,
 Gdzie zoczywszy niemałą zakonników tłuszcze,
 Skoczy do nich napi<ą>wszy swej nadziei żagle,
 A napadłszy na onych nieostrożnych nagle,
 W niewolnicze wnet wszystkich arkany pochwytą,
 290 Barlaama tam jednak nie znalazłszy, pyta,
 Gdzie by mieszkał. A oni w klar¹³⁴ mówili śmieje:
 „Chociaj wiemy onego na pustyni celę,
 Jednak ci nie powiemy.” On wnet na to zgrzytnie,
 A przywiódłszy do domu, sam wszystkich w pień wytnie.
 295 Ale nie tu królewskiej koniec zawziętości,
 Daje bowiem ordinans wszem w pospolitości,
 Którzykolwiek w naukach biegłymi się zdali,
 Aby się wszyscy w miasto królewskie zjechali
 Na termin naznaczony solennej dysputy,
 300 Gdzie jeśli by poganie chrześcijan zarzuty
 Solwować nie zdążyli, ze wstydem dać mieli
 Chrześcijanom zwycięskie palmy. A jeżeli
 Na wstecz losy zwycięskie drugiej stronie padną,
 To ci tamtym przypiszą wiktoryją snadną.
 305 Rzecz do skutku przychodzi. Siędzie król na tronie,
 A tu mnóstwo uczonych w tej i w owej stronie.
 I jak tylko zasiadło liczne mędrzców grono,
 Nachora czarownika zaraz przywiedziono,
 Mieniać go Barlaamem w pustyni pojmanym.
 310 A ten dobrze już na to był informowanym,¹³⁵
 Aby wprzód chrześcijańskiej mocno broniąc strony,
 Po tym rzkomo od pogan zdał się zwyciężony.
 Tak rzeczy sporządziwszy, król wnet mówić zacznie:
 „Wy, którzyście w mądrości wyćwiczeni znacznie,
 315 Macie tu czas i miejsce z waszemi nauki
 Popisać się i chytre Barlaama sztuki

Biegłemi wielkich nauk przewyciężyć słowy,
Bo inaczej pod mściwy miecz dacie swe głowy.
Josaph tudzież widziawszy Nachora chytrego,
320 Rzkomo za Barlaama uznał prawdziwego.
„Słyszysz li – rzecze – dekret pański, Barlaamie?
Patrz, abyś sam nie był w tej, coś mi kopał, jamie.
Bo gdy pogan pokonasz, będziesz wystawiony,
A jeżelibyś od nich został zwyciężony,
325 Ja sam z ciebie mą ręką wydrę serce twoje
I zażartych psów twoją posoką napoję,
Że będziesz stąd całemu światu na przykładzie,
Jak to synów królewskich w skrytej sidlic zdradzie.”
Nachor tedy bojąc się uchwalonej kary,
330 Co powierzchownie tylko chrześcijańskiej wiary
Bronić miał, to prawdziwie zeznał przy dispucie,
Że Chrystus Bóg prawdziwy. A za tym w kompucie
Chrześcijańskim zostawszy, od Josapha skrycie
W pustynie był zasłany na duszne obmycie.
335 A Josaph przy tryumfie trwając aż do końca,
Przyznał, że wzrok tępieje u sowy od słońca.
Gdy już nie mógł przekonać tym niewinnej duszy
Ociec, same bezdenne piekło nań poruszy.
Wtrącił do niego panien kilka gładkiej cery,
340 Gdzie zaraz Awern wścieklej pożogiem Wenery
Pocznie serca podpalać, mniemając, że snadnie
Mężnego Thezeusza zmiękczyć Aryjadnie.
Lecz tracisz natarczywość i szturm twój mierzony
W słodkich cukrach zdradliwie, jademie wysmażony!
345 Porusz wszystkich fortelów bezdennego piekła,
Nic jednak nie poradzisz tu, Wenero wściekła.
Gorzki piołun zdradliwie tając pod nektary,
Gdzie sama miłość boska wznieciła pożary.
O serce święte, żadnej niepodległe zdradzie!
350 Bodajbyś zawsze było takim na przykładzie,
Na których ta zdradliwa Cyprydy ponęta
(Ach, z jaką szkoda!) wkłada niewolnicze pęta.
Krótko mówiąc, kiedy już ni takowe sidła,
Które nań zarzucała bogini obrzydła,
355 Młodzieniaszka uwikłać całe nie zdołały,
Z takowego postępku ociec zadumiały,

Nie wie, co dalej czynić w gniewie swym zażarty.
 Wszakże Barachijusza mądrą radą wspary,
 Dzieli na pół królestwo, a oddzielną stronę
 360 Pod władnącą synowi oddaje koronę.
 Winszujemy z applawzem wszyscy chrześcijanie
 Tej królewskiej purpury, pożądany panie!
 Żadna nigdy korona w tak wielkim walorze¹³⁶
 W świecie postać nie mogła, ni w takim polorze
 365 Rozjaśniała, jako twa w wielkiej świeci cenie,
 Mając od Barlaama wprawione kamienie.
 Skoro się już rozgościł w państwie swym król nowy,
 Daje wnet wstęp w królestwo chrześcianom gotowy,
 Sam tymczasem bożnice z bałwanami kruszy,
 370 A na to miejsce wielką moc świątńc funduszy
 Wystawia z wielkim kosztem Bogu prawdziwemu,¹³⁷
 Tudzież okrzcić się każe królestwu wszystkiemu.
 Rzecz każda skutkiem płynie przy miłej pogodzie,
 Szczególny tylko ociec jemu na przeszkodzie.
 375 Wszakże gorące za nim Josaphowe modły
 Acz nie prędko pogańską oziębłość zeń zwiody.
 O jak tu Josaphowi radość niesłychana!
 Jaka dziwna w szczęśliwym frumarku zamiana!
 Ociec niegdy Josapha rodząc, dał mu życie,
 380 On zaś ojca odrodził przez krzestne obmycie.
 Za przykładem królewskim wnet gmin popospolity
 Współ z senatem został krztem świętym obmyty.
 Prędko po tym w pokucie król stary umiera
 A tu się successyją samo berło wdziera
 385 Josaphowi do ręku. Lecz darmo w zapędzie
 Gonisz się za Josaphem, królewski urzędzie!
 Puść się tam w zawód, kędy ambicyja chciwa
 Z Atalantą na złote jabłko jest skwapliwa
 Albo kędy więc Tantal głodem wymorzony,
 390 Uciekający chwyta frukt skąpej Pomony.
 Tam ty sobie honorze zapisuj mieszkanie,
 W sercu zaś Josaphowym moc twa nie postanie.
 O pogardo honorów! Bodajbyś w pamięci
 Zawsze ludzkiej zostając, tych gromiła chęci,
 395 Którzy to do honorów jak do pewnych kwieci
 Z wielkim obrotny jelen appetytem leci,

Gdy mu więc we wnętrzościach mawrytańska strzała
 Z naciągnionej głęboko cięciwy utkwiła.¹³⁸
 Którzy choć i woskowe swe skrzydła być czują,
 400 Ikarowym się jednak torem w górę snują,
 A prędko tytanowym¹³⁹ sparzeni promieniem
 Oceanowym muszą chłodzić się strumieniem.
 Lecz wracam do Josapha, który gdy oddała
 Successyję po ojcu, wszystek ciężar zwała
 405 Na Barachijuszowe zdolne w tym ramiona.
 Temu się po obudwóch dostała korona.
 Josaph zaś dawne myśli mając w pilnej pieczy,
 Dopiero je skutecznie przywodzi do rzeczy.
 Żegna wszystkie królestwo, z płaczem się rozstaje
 410 I z monarchy monachem jedynym się staje,
 Bieżąc w puszcze do swego cnego Barlaama,
 Z którym go i śmiertelna nie rozłączy jama.
 Nim go jednak w dalekiej znachodzi pustyni,
 O, jakie mu trudności w tym pokusa czyni,
 415 Różne przed oczy stawiając piekielne straszycła!
 Lecz cóż boskiej miłości uczynią te sidła?
 Po królewskich pasztetach wikt twarde korzenie,
 Napój zaś po nektarach – błotniste strumienie.
 Po tyryjskich jedwabiac¹⁴⁰ przykra włosienica,
 420 Żebrak jeden ubogi z króla, z królewica.
 O, gdybyśmy dostąpić mogli tej fortuny,
 By nam boska słodziła miłość te piołuny!
 Lecz mało nam smakujesz, ach słodyczy święta,
 Gdzie gust całe zmamiła światowa ponęta.¹⁴¹
 425 Znalazł Josaph nieprędko, bo aż we dwie lecie
 Po swej z thronem, z królestwem i z światem walecie.
 A znalazłszy swojego ojca Barlaama,
 O, jaki tam wzniecała applawz miłość sama!
 Jakie tam z obudwu stron było przywitanie,
 430 Jakowe serc miłosnych ukontentowanie!
 Cóż dopiero gdy Josaph o wszystkim powiada,
 Jak było Barlaama nasienie nie lada,
 Że z niego bujne wzrosły wiary świętej żniwa,
 Tam g<d>zie przed tym parząca legła się pokrzywa.
 435 Jak tym kamieniem, co mu dał Barlaam święty,
 W znaczne całe królestwo wzbilo się talenty.

A starzec radość w sercu ledwie zmieścić może,
 Mówiąc: „Tobie za wszystko dziękuję, mój Boże!”
 I tak gdy w onej puszczy pospołu mieszkali,
 440 Jeden się nad drugiego w cnotach uprzedzali.
 Rzekłbyś, że w puszczy nowe niebo się zjawilo,
 Kędy Kastor z Polluxem świecili tak miło.
 Po długim czasie starzec powie mu nowinę,
 Iż wkrótce już ma odejść w niebieską krainę.
 445 A Josaph smutkiem wielkim rzecz przerażony:
 „Bierzże i mię, mój ojcze, z sobą w tamte strony.
 Niech już i me z tą będzie lepianką¹⁴² rozstanie,
 A z tobą wiekuiste w niebie pomieszkanie.”
 Wkrótce po tym Barlaam daje mu waletę,
 450 A Josaph po swym ojcu smutną kwiląc fletę,
 Z wielkim go nabożeństwem, z uczciwością grzebie,
 Do ostrzejszego życia aplikując siebie.
 Na ostatek też i sam ojca swego tropy
 W jasne planet niebieskich pospieszył pyropy.
 455 Ciała obie¹⁴³ pospołu ziemia w sobie kryła,
 Aż pokąd tych Indyja skarbów nie nabyła.
 Boskim bowiem zrządzeniem ciała niezwałtłone
 W indyjską Barachijusz król przeniósłszy stronę
 Jako drogi depozyt cudami wślawiony
 460 Miał za jedną ozdobę indyjskiej korony.
 Winszujemyć, Indyjo, tak drogiej skarbnicy,
 Z której się w swym ubóstwie ratują grzesznicy,
 Nabywając i łaski, i chwały u Boga
 Z tych dwu talentów, co ma skarbnica twa droga.
 465 Pewnie ma twa korona walor znamienity,
 Gdy w niej te dwa szacowne świecą chryzolyty.
 Szczydzi się niebo stąd, że ma dwa luminarze.
 Tyś, chwalebna Indyjo, w tej dwu świętych parze.
 Co to są jak przy arce w Starym Testamencie
 470 Dwaj cherubini przy twym złotym parlamencie.
 Ci to święci są jak dwie niebieskie kolumny,
 Te które lud wywiodły z egipskiej erumny.
 Ten to Phosphor z Hesperem i Pollux z Kastorem
 Pięknym cię oświecają, Indyjo, splendorem.
 475 Ci *Arctos* i *Antarctos* są dwaj kołowroty,
 Na których twego nieba toczą się obroty.

O, jak wielkie, jak drogie masz, Indyjo, sprzęty,
Któremi cię Barlaam ubogacił święty!
Więcej z tych świętych skarbów nabyłaś pochwały
480 Niż stąd, żeś się złotemi wspieniła kanały.¹⁴⁴
Gasną twoje Paktole, gasną złote Tagi,¹⁴⁵
Gdy z tym skarbem tak znacznym równej chcą być wagi.
Wielkie na cię fortuny spływają sowito,
Lecz nie mniejsze twe szczęście, cny METROPOLITO,
485 Za patrona świętego gdy masz BARŁAAMA,
Którego imię i rzecz w tobie świeci sama.
Świeci Indyja twego nauką patrona,
Twą chęcią w tym jaśniej roxolańska strona.
Tam kamień drogocenny, promień wiary wznieca,
490 Tu w klejnocie planeta horyzont oświeca.
Bujnego chwały boskiej żniwa tam niemało
Z Barlaama świętego nasienia powstało.
Taż obfitość, toż szczęście, taż fortunna dola
Z pasterstwa twego płynie na rosyjskie pola.
495 Obszerniejsze ci jednak tu brzmieć panegiry,
Nie tak dźwięk barzo płochy rymotworskiej liry,
Jak mi raczej zabrania twa skromność zakonna.
Ta krótka niech ci będzie perora niepłonna:
WIELKIM SIĘ CHEŁPI SZCZĘŚCIEM INDYJA NIE SAMA,
500 GDY DRUGIEGO TU CIEBIE MAMY BARŁAAMA.

[VII.]

SAPIENTISSIMUS NEGOTIATOR:
DIVUS BARLAAM ANACHORETA

Macte animo Caeli mercatores¹⁴⁶
NEGOTIAMINI, VOX VERBI Caelestis est.

Venale iam nunc Caelum est,
olim violentum,

5 Mercatorum nunc in lucro,
olim heroibus in lucta.

Alio tamen pretio nec emitur nec venditur,

NISI GEMMA DIVI BARLAAMI.

10 Hic demum Iustitia Commutativa rigidum exercuit Imperium
pari utriusque pondere

DATI ET ACCEPTI.

Sed quaenam sit huius Gemmae acquirendae methodus?

Hic labor! Hoc opus est!

NIMIRUM.

15 Magna semer magnis parantur et stant nisibus,
nec magnum quidam censendum est
ad quod per ardua non devenitur.

Spinarum aculei tolerandi,
Antequam rosa excerpatur.

20 Nec in monte prius consistere licet,
nisi prodromis per praerupta viarum conatibus.

IDEM PER ARDUA TRAMES

ETIAM HUIC SAPIENTISSIMO NEGOTIATORI DIVO BARLAAMO,
postquam non alibi hanc pretiosam sortitur margaritam,
25 nisi in proprio sudoris lacrymarum et vix non sanguinis Oceano.

Par nempe tantis conantibus merces,
tanto sublimior,

quanto majoribus Laborum impensis comparata.

Haec scilicet Erythreis unionibus natura est, deciduo non nisi sudoris

[rore

30 in fecunda crescere incrementa.

Neque providus hic Negotiator
nobilem hanc gazam in terrae visceribus abscondit
(nisi forte terram idque bonam cor eius apellaveris),
mox intendit Carbasa¹⁴⁷ CHARITATIS,

35   Obfirmat ratem valida, stabilis in Deum anachora SPEI,¹⁴⁸
                   regitur demum Cynosura FIDEI
                   atque sic his mercibus onerariam navim¹⁴⁹
                   inter tot furentes insanientis gentilitatis Indiacae Syrtes,
                   blandis Favoniis Ethesiisque,
 40   quia Divino Pneumate, propellit.
 Crederes tunc merissimum Iasonem tot tantisque procellis agitatum,
                   nisi quod non Colchicum,
                   sed GEDEONICUM VELLUS,¹⁵⁰
                   quo torpentes incalescant animi,
 45   veheret Indianis.
       En spes et amor lucri quantum est solatium et incentivum laboris!
   En quam magnitudo mercedis mitigat et minuit laborum gravitatem!
                   Nec iam Sapientissimus Argonauta
                   et tibi et suo pretioso unioni
 50   Charibdicos saevientis tyrannidis horret vortices,
                   non ignarus, quod
   Gemma etiam intra medium pontum habet portum,
                   intra procellarum lites invenit litus,
                   inter naufragia agit choragia margarita,
 55   nec unquam pulchrius litora unionibus renident,
                   quam dum furit Oceanus.
   Sed quodnam tantorum laborum lucrum scire satagis?
                   En Regnum et Caeleste et Indiacum
                   hausit in hac gemma suo igneo zelo eliquata
 60   SANCTIOR HIC quam Cleopatraeus ANTONIUS.¹⁵¹
                   Urbes tot tantasque edomuit
                   suo oratorio an verius Divino pneumate,
                   SACRATIOR HIC CYNEAS¹⁵² AN ULYSSES.
                   Mentes sive fregit sive illustravit
 65   tonantis linguae fulminibus
                   HIC DIVINIOR PERICLES.
   Enorme demum paganimi monstrum poffligavit
                   HIC BEATIOR ALCIDES.¹⁵³
   Nec unquam verius Gratiarum Divinarum Pelagus exstitit,
 70   DIVUS BARLAAM,
                   quam cum hoc Erythreo unione.
                   O PRETIUM NON VILE LABORUM!
                   Ita semper
                   in arduo summa sita sunt.

75 Virtutem posuere Dii sudore parandam.¹⁵⁴
 Nec laureas merere licet,
 antequam pulverem Olympicum irrigent
 aut sudoris aut sanguinis imbres.
 In hoc demum avaram suam tenacitatem ostendit
 80 prodiga alias rerum natura,
 quod nihil gratuitum voluerit,
 nisi aut laboribus venale,
 aut sudoribus comparabile.

SED IAM

85 DIVINISIME NEGOTIATOR BARLAAM,
 Tuae coronatae portum tetigere carinae,
 hac felici merce oneratae an ornatae.
 Gaude jam quod merces Tua sit magna nimis.
 Pretiosum tamen Tuum unionem
 90 fac reperiri a Tui nominis haerede
 BARLAAMO ARCHIPRAESULE Kijoviensi, Halicensi totiusque

[Rossiae,

IN IMMENSO GRATIARUM DIVINARUM MARI

MARIA,¹⁵⁵

cui felicior hic Icarus totus immergi cupit.

[VIII.]

GLORIOSUS TRIUMPHATOR:
DIVUS BARLAAM ANACHORETA

DISCAT ORBIS,

Non semper ad fortunatas triumphorum insulas
per rubeum sanguinis aequor luctandum esse.

HABEAT SUOS ETIAM PIETAS TRIUMPHOS,

5   ubi tanto magis intra Gloriam,
                  quanto magis extra sanguinem,
                  licet triumphare.

Imo majores Religio poscit et habet triumphos,
quia graviora in sua Athletica exercet certamina.

10   Sepitceps Averni¹⁵⁶ profligasse monstrum Herculeum est.

ORBIS CONTEMPTUS

haec demum est pulchra Beata Aeternitatis peripheria.

Nec unquam gloriosius in Caeleste Capitolium itur,
quam cum Orbis calcatus currum constituat triumphalem.

15   Carnis victoria tanto gloriosius,
                  quanto domesticus hostis periculosior.

Plus est hic unum Cupidinis retundere ictum,
quam integram Mauri enervare pharetram.¹⁵⁷

20   Illa certe pulchrior purpura est,
                  non quam sanguis funestat,
sed quam verecundia Tyrio melius murice¹⁵⁸ depingit.

Fulminis inscia laurus

tunc demum pulchre coronat et ornat,
si eam infernale non adusserit fulmen.

25   Palmae victrices nunquam pulchrius effrondescunt,
          quam dum magis liliatum innocentiae candorem,
          quam roseum sanguinis ruborem,

REPRAESENTANT.

30   Nec pulchrius Marito cruore, quam Religioso sudore irrigatur,
          et victrici, quam innocenti manu colligitur

MESSIS TRIUMPHALIS.

*DOCUMENTUM EST DIVUS BARLAAM ANACHORETA*postquam tot victorias numerat,
quotquot rebelles rectae rationi edomuit appetitus:

35

TANTO GLORIOSIOR TRIUMPHATOR,
quanto fortior est qui se quam qui fortissima vincit maenia.

IO TRIUMPHE!

Postquam Divinior

AENEAS SYRTES¹⁵⁹, SYRENES VICIT ULYSSES.

40

IO TRIUMPHE!

Ubi illibata vitae consuetudo de impudentia,
insomnis vigilantia de segnitie,
mira temperantia de luxurie

PERPETUUM AGUNT TRIUMPHUM.

45

Sed altius adhuc assurgis, Triumphator Inclyte,
cum monstrosum gentilitatis Indiacae portentum
victorioso premas calce.

Nunquam verior Alcides,

quam cum hoc septiceps, id est septeno flagitio enorme monstrum,

50

imo totam Stygem,

VICISTI, PROFLIGASTI, TRIUMPHASTI.¹⁶⁰

Et cum caecas perfidiae noctes ab India fugasses,

tunc demum Sol in illo Oriente exortus credi poteras,

nisi quod tantas Virtutes Tuas nullae vitiorum Tuorum praecesserint

[umbrae.

55

IO TRIUMPHE!

Totidem profundas Tui venerationes accipie, Victor Gloriose,
quotque ruinas idolorum circumspicis.

Ipsis casibus Te adorant simulacra
et altior emines illis cadentibus,

60

quibus stantibus minor videreris.

Veriora trophaea nunquam Tibi assurrexisse poterant,
quam cum delubra corruerunt.

Nec unquam altior et firmior stetisti,
quam casibus eiusmodi.

65

SED QUID MIRUM?

Cur enim non ruissent an mendacia an oracula
ad praesentiam Veritatis a Te promulgatae?

Quidni umbrae disperiissent
ad exortum tanti Planetae?

70

Ut altius solidiusque Tibi assurgeret trophaeum.

Lapidem movisti,

LAPIS autem erat CHRISTUS.

Nunquam clarius et Fidei a Te promulatae pretium,
quam ad Tuum plus quam Lydium lapidem.¹⁶¹

mente tumescit homo, monte tumescit humus.

115 Sed quid opus triumphalibus pyris illi?

Qui satis splendide

vel gemmeo suo lucet monili,

vel propriis Virtutum splendoribus

tanto pulchius serenat,

120 quanto gloriosius est propriis niti decoribus.

ERGO JAM TRIUMPHATOR INCLYTE

progredere victoriosus passibus ad Capitolium,¹⁶⁴

quod Tibi prostrata tot monstrorum erigunt capita.

TRIUMPHA PERENNIS!

125 Nec a Tuis Triumphis exclude Tui haeredem nominis,

BARLAAMUM ARCHIPRAESULEM Kijoviensem, Halicesem totiusque

[Rossiae,

qui in debitum Tuae Victoriae stipendium

suos avitos Planetas in ignes Triumphales

et Gentilitiam Lunam in Arcum Victricem

130

CONSECRAVIT.

[IX.]

FLOS IN DESERTO:
DIVUS BARLAAM ANACHORETA

Rosas prome, Lingua,
DE TANTO FLORE LOCUTURA;
Venustus Eloquentiae flores, imo integros Tullii¹⁶⁵ hortos exere,
TANTI FLORIS amaenitatem laudatura!
5 Sed quid imbecil⟨l⟩i virium tenuitate tentas aggredi,
merite quod audes.
*SOLOS HIC FLOS IN SUI*¹⁶⁶ *ODOREM TRAHIT DAMASCENOS*¹⁶⁷
et mella de tanto Flore spumant
in solius non nisi ora Divinissimi Platonis
10 *DAMASCENI*.¹⁶⁸
Tantus nimirum Hymettus
tanti non nisi Hortensii artis liquoribus
et debuerat, et potuerat
IRRIGARI.
15 Sed quid mirum? Florem hunc depingi¹⁶⁹ a Divo Damasceno,
cui ipsum Cadidissimum inter spinas Liliū MARIAM
Hybleis exornare coloribus,
erat solemne.
Ita semper a magnis non nisi maxima fiunt.
20 *PERVENUSTI IRIDIS COLORES NON NISI A SOLE EFFORMATUR.*
Et certe
nec vulnera praecisae manus sanius curasse poterat¹⁷⁰ Damascenus,
quam floribus eiusmodi,
nec Flos hic Divinior Barlaam
25 amaenius posteritati effloruisse poterat,
quam artis an rubeis cruentae dexteræ roribus
IRRIGATUS.
Fabula esto
Rosae olim candorem cruoribus Cypriae Deae sive coloratum sive
30 [faedatum,¹⁷¹
sed partem Veri fabula reperit in Te,
FLOS DIVINISIME *BARLAAM*,
cui roseos appinxit colores
vel Tua nativa Verecudia,

vel cruenta de Te scribentis DAMASCENI manus,
 35 unde meritissimam Te crederem Rosam,
 si non tam procul esses a vitiorum aculeis.
 Verum cum virus enormibus paganismi scarab<a>eis
 mella vero Christianis apibus propinas,
 hic ego Te cum plausu Rosam decantabo,
 40 addita illa solemnī epigraphē:
 UNI SALUS, ALTERI PERNICIES.¹⁷²
 Proh miseram mortalium sortem!
 Quibus nec rosea licet vernare venustate
 sine spinarum satellitio,
 45 nec alibi efflorescere concessum,
 nisi
 vel in labyrintho, in quo mille errores,
 qui ducit in errores variarum ambage viarum:
 vel in aureis Hesperidum hortis, ubi totidem dracones,
 50 nec ullibi plures Tantali,
 quam inter aurea poma.
 PROCUL A TE HOC PROBRUM,
 FLOS DIVINISSIME BARLAAM,
 Cuius Hyblea Vernatio
 55 extra labyrinthum est,
 quia extra errores,
 extra Hesperidum viridaria,
 quia extra omnem auri fulgorem,
 suis formosa decoribus.
 60 Quid huc frustra irritō conatu contenditis
 aut algores infamis brumae
 frigidi erga Deum cordis,
 aut ardores infernalis fomitis?
 Inter haec extrema vitiosa
 65 medium huic Divinissimo Flori temperamentum
 VIRTUS EST.
 Inter utrumque via media tutissimus ibat.¹⁷³
 Tunc demum merissimum Heliotropium¹⁷⁴ credi poterat,
 cum ad SOLEM IUSTITIAE
 70 omnimodam gereret Conformitatem.
 ERGO JAM FLOS DIVINISSIME BARLAAM,
 in Elysios Campos felici metaphora transplantare,
 VERNA PERENNIS,

Tuisque Sabaeis odoribus¹⁷⁵ Caelum recrea.
75 Tui tamen nominis et odoris sequaci,
BARLAAMO ARCHIPRAESULI KIJOWIENSI, HALICENSI totiusque
[Rossiae,
gratam spira fragrantiam,
ut cotra vim Mortis Tu sis ipsi Medicamen in Elisiis Hortis,
et ut quemadmodum currit in odorem Tuarum Virtutum,
75 ita hac dulci illecebra
Gloriosior hic Theseus
Caeleste quoque incurrat viridarium.

[x.]

DIVO BARLAAMO MARTYRI

FIGURE 28 Icon 2 in the *Petnia*. BKUL, shelfmark P. XVII.611
PUBLIC DOMAIN

1.

Mucyusz¹⁷⁶ niegdy za błąd ogniem rękę parzy,
 BARŁAAMA zaś ręką za prawdę się żarzy:
 On,¹⁷⁷ że nie trafił króla nieprzyjaciół razić,¹⁷⁸
 Ów¹⁷⁹ trafił Bogu kadzić, a bałwanów kazić.¹⁸⁰

5 Nie chwalże już z Scaewoli, Rzymie swoją dole,
 BARŁAAMA świętego mamy nad Scaewolę.

2.

Niemądrych panien¹⁸¹ aby nie podlegać karze,
 Trzeba mieć gorające w rękę luminarze.
 Patrzcież tu na świętego mądrość BARŁAAMA,
 Jak za luminarz ręką pali mu się sama.
 5 Gdzie niemądrym oliwy do lamp nie dostaje,¹⁸²
 Tu sama gorająca ręką to dodaje.

3.

Mądrość boska człowieka, gdy nie gin⟨ą⟩ł w męce
Z niebieskim szuka ogniem, gwiazdy mając w ręce.¹⁸³

A BARŁAAM męczennik z ogniem szuka Boga,
Gdy mu rękę tyrańska pali męka sroga.

5 Tam gdzie jest ręka Pańska gwiazdami świecąca,
Nie zbłądzi ręka sługi ogniem gorająca.

[XI.]

- Ta jest ludzkiej niemała naturze przygana,
 Że na niestałym gruncie jest ufundowana.
 Skąd nie dziw, że zostając w tak wspaniałym stanie,
 Nieustającej musi podlegać odmianie.
- 5 Cóż albowiem stałego tam kto kiedy zoczy,
 Gdzie się sam w krąg fundament nieprzestannie toczy?¹⁸⁴
 I cóż się tam z gwałtownym upadkiem ominie,¹⁸⁵
 Gdzie sam fundament musi podlegać ruinie?
 Kto jednak na obrotnej świata tego sphaerze
- 10 Statecznym chce stać krokiem, niechaj przykład bierze
 Z BARŁAAMA, świętego męczennika, który
 Miał wspaniały animusz, jak skaliste góry
 Krzemienego Kawkazu albo też Marpeza,
 Gdy na nie srogi wiatrów wyrze się impreza,
- 15 Niewzruszone w swym statku stojąc, czynią wstręty.
 Takim trybem tu stanął ten męczennik święty.
 Wyrze nań jawnie tyran charontowe¹⁸⁶ jady,
 Nie mogąc łagodnością potajemnej zdrady
 Ucukrować świętemu. Wnet jak lew się sroży,
- 20 A okrutne mu męki przed oczy położy.
 „Jeśli – prawi – twojego nie odstąpisz Boga,
 Wiedz to pewnie, że wszystka ta katownia sroga
 Na cię się wysforuje. Odmień tedy wiarę,
 Naszym bogom oddawszy powinna ofiarę.”
- 25 Na co święty męczennik namniej niestrwożony
 Rzekł: „Choćby tu i z dzikiej afrykańskiej strony
 Wszystkich bestyj zażartość na mnie się wywarła,
 Gotowem przy Chrystusie mym stać aż do garła.¹⁸⁷
 Niech mi tu siedmiołebne staną w oczach Lery,
- 30 Niech z otwartej paszczeki Acheron niezmierny
 Wszystkie jady wyzionie, niechaj zajuszony
 Gniew się na mnie wywiera srogiej Tyzyfony,
 Wszystkie zgoła pomysłne zbierz z świata katusze:
 Ja już od Boga mego namniej się nie ruszę!”
- 35 O stateczny umyśle! Krzemienna opoko!
 Jakoby cię na sercach wkorzeniać głęboko!¹⁸⁸
 I któżby dał,¹⁸⁹ aby twa nieprzełomna siła
 W sercach ludzkich podobnym torem się krzewiła?

Zawstydz się tu, ktokolwiek! Już nie dla katowni
 40 Ni siarczystym płomieniem rozżarzonych głowni,
 Lecz dla marnej uciechy znikomego cienia
 Rzeczą samą boskiego zrzekasz się imienia.
 Nic tedy nie wskórawszy groźbą złość tyrana
 Naprzód do żelaznego rzuci się Wulkana,¹⁹⁰
 45 Każąc świętego szarpać stalowymi haki
 I bić srogo żyłami. Ale cóż ból taki
 Zaszkodzić mógł świętemu? Właśnie jako w świetle
 Większy bywa od bicia szacunek monecie,
 Tak i Bałaamowi te tyrańskie plagi
 50 Większej w taxie niebieskiej dodawały wagi.
 Szarpaj, jak chcesz, hakami, wszak ziemia zorana
 Większym bywa zwyczajnie fruktem przyodziana.
 I od żył święty ożył, bo tyrańskie żyły
 Do dalszych mąk cierpienia bardziej go zmocniły.
 55 Cóż tedy złość tyranów czyni jadowita?
 Oto innego chytrze fortelu się chwyta.
 Ciągnie do swych bałwanów męczennika gwałtem,
 Chcąc onego tam podejść swym wymyślnym kształtem.¹⁹¹
 Wnet z rozkazu tyrana rozciągną mu rękę
 60 Nad ogień i kadzidło w niej włożywszy, mękę
 Nieznośną mu zadadzą, mieniać, przekonany,
 Że tak w ogień kadziło rzuci przed bałwany.
 Co gdyby był uczynił, zaraz krzyknąć mieli:
 „Jużeśmy dowodzili, już czegośmy chcieli!
 65 Jużeś nasz Barlaamie, jużeś naszej wiary,
 Otoś już naszym bogom winne dał ofiary.”
 Ale darmo zarzucasz i te skryte sieci,
 Plutonowa chytrości!¹⁹² Łatwo z nich wyleci
 Ten, komu skrzydła boska miłość przypawiła.
 70 Patrzże, coś tym tyrańskim fortelem sprawiła.
 Patrz na jasny luminarz,¹⁹³ czy zmroczył co twarzy,
 Lubo się mu do piersi samych ogień żarzy?
 Stoi jasna pochodnia w tym klarownym blasku,
 Żadnego się nie bojąc fatalnego piasku.¹⁹⁴
 75 Stoi świecąca pharos cudna w swoim klarze,
 Wam, światowi, jedyna pomoc, marynarze.
 Stoi ów słup ognisty,¹⁹⁵ co niegdyś na puszczy
 Izraelskiej przyświecał z podziwieniem tłuszczy.

- Kadzidła przed bałwany z ręki żadną miarą
 80 Nie rzuca w ogień, pokąd też ręka ofiarą
 Bogu swemu została tym ogniem spalona.
 Z tąż świecą dusza święta w niebo wprowadzona.
 Tak tedy ten męczennik ciałem tylko właśnie
 W śmiert⟨e⟩lnym na czas mroku burzą mąk tych gaśnie.
- 85 Lecz stój, pióro, co piszesz? Azaż bowiem chmury
 Mrokiem jasnej zdołają przyćmić Cynozury?
 Azaż kiedy znikoma chmur zasłona marnie
 Wielkiego luminarza mrokiem swym ogarnie?
 Świeci i świecić będzie swym promieniem jaśnie
- 90 I nigdy już ten Tytan prześwietny nie zgaśnie.
 A jak niegdy *Phaeb* wzruszał statwę Memnona,¹⁹⁶
 Która tak pięknym kunsztem była urobiona,
 Że skoro tylko na nią ten *Phaeb* złotowłosy
 Swym uderzył promieniem, aż wnet wdzięczne głosy
- 95 Z miłym koncertem od niej brzmiały na przemiany,
 Melodyjne swym dźwiękiem wydając padwany,
 Tak coś dziś podobnego i ze mną się dzieje,
 Kiedy mię ten luminarz swym promieniem grzeje.
 A nie tylko mi glansem swym jasnym przyświeca,
- 100 Lecz też i w sercu płomień życzliwości wznieca.
 A tak już będąc ogniem tym szczerze zagrzany,
 Te przy powinszowaniu wykrzykam paeany:
 Tryumfuj, BARŁAAMIE, infulacie godny,
 Gdyć swym ogniem twój świeci Tytan światłorodny!
- 105 Niech ci długofrotunne dni, chwile, momenta,¹⁹⁷
 Swym promieniem sprawuje ta Cynthija święta.
 Już tu nie mają sprawy¹⁹⁸ niefortunne nocy,
 Przecz uchodzą w posępnej Morphea karocy
 W cymmeryjski Plutona horyzont podziemny
- 110 Lub do okropnej Bronta i Steropa Lemny.
 Tu cokolwiek w zamysłach twych się, panie, dzieje,
 Wszystko to dniem fortuny pogodnym jaśnieje,
 Gdyć od twego patrona, cnego męczennika
 Tak pogodny z męczeńskich ogniów blask wynika.
- 115 Jaśniej świecą i twoje planety herbowe,
 Gdy tak znacznie przybyło onym światło nowe
 Od jasnoświecącego twego luminarza.
 Taki fawor fortuny rzadkiemu się zdarza.

Czego kiedyć winszują me liche Kameny,
120 Tępe pióro takimi poją Hypokreny.
GWIAZDA NIEGDY TRZEM KRÓLOM JADĄCYM ŚWIECIŁA,
GDY ICH DO KRÓLA KRÓLÓW BOGA PROWADZIŁA,
TOBIE OD TEGOŻ KRÓLA ŚWIECIĆ BĘDĄ ZGODNIE
WRĘKU PATRONA TWEGO ŚWIECĄCE POCHODNIE.

[XII.]

NOVUS PHAENIX:
DIVUS BARLAAM MARTYR

Alterum Phaenicem Divum Barlaamum Martyrem
 Assyria sive gratulatur sive invidet,
 ETIAM TIBI, O ALMA PARENS, ECCLESIA.
 Tua jam altitudine altius nunc evola,
 5 cui pennas potiore Daedali arte adstruxit
 SANCTIOR PHAENIX BARLAAM.
 Sortem Tuam quis humilem dicere praesumpserit?
 Cum tam sublimis nidus Divinioris Phaenicis extitisti,
 nunc demum palam est, quanti sis,
 10 cui vel ipsa Phaenicis huius raritas addidit pretium.
 Nec jam sola Cappadocia Thaumaturgos,¹⁹⁹
 nec solae Athenae sapientes,
 nec sola Macedonia Alexandros,
 nec solae Lac<a>enae viros,²⁰⁰
 15 nec denique sola Assyria Phaenices parturi<i>t,
 EN HORUM OMNIUM TUUS BARLAAM COMPENDIUM EST.
 Clare jam liquet
 DIVAM MATREM ECCLESIAM AEMULAM CAELI ESSE,
 dum par Utriusque sive Officium sive Beneficium
 20 NIDUM TANTAE ALITI EXTITISSE.
 Quid jam aestuas furiali accensa foco Tyranni saevities
 in Divum Martyrem debacchata?
 PHAENIX EST,
 cui flamma splendorem,
 25 ignis vitam parturi<i>t.
 Et quoties tum his, tum Seraphicis in Deum ardoribus²⁰¹ accenditur,
 toties ex hoc felici incendio
 vividior assurgit et illustrior.
 SED BENE EST.
 30 Succende quantumvis sive furores, sive incendiarios rogos,
 Tyranne an tiro verius Erebi,
 nunquam tamen meliorem vitam huic Divino Phaenici dedisti,
 quam cum eriperes hoc cinere bustuali.
 Neque Mar<t>yr Divus gratiorem unquam Caelis odorem praestitisse
 [poterat,

[XIII.]

PHAROS IGNITA:
DIVUS BARLAAM MARTYR

Quid praesumis, penna,
 plusquam ausibus Icareis,
 in tantae Lucis involare incendia?
 Aude tamen,
 5 si quid in nigro aequore naufraga
 vel extinguere, vel temperare incendia valeas.
 Sed frustra,
 majoribus enim et altioribus aestuat incendiis
 HAEC IGNITA PHAROS, DIVUS BARLAAM MARTYR,
 10 quam ut a fluctibus aequoreis extingui possit.
 In hoc solum vel ad tantam lucem obscuritas est.
 Quaenam flamma in Divo Martyre potior erat,
 an externa furoris Tyranni,
 an interna Amoris Divini?²⁰⁵
 15 Manus ne magis ardore,
 An cor amore scintillaret?²⁰⁶
 Magnitudinem incendii in Martyre etiam inde metiri licet,
 quod vel ipsa Duo Ecclesiae Luminaria,
 DIVUM BASILIUM MAGNUM,
 20 DIVUM IANNEM CHRYSOSTOMUM,
 sive in laudem sui accenderit,
 sive in spectaculum evocaverit.
 Ita scilicet
 nec Sol Phosphoro,²⁰⁷
 25 nec Cynthia Syderum comitatu,
 nec illustria Divorum facta suis carent gloriae Praeconibus.
 Cedat jam illa Macedonis²⁰⁸ an gloria, an ambitio,
 quod solius non nisi Homeri calamo et lingua celebrari,
 solius Apellis penicillo depingi,
 30 solius denique Pyrgotelis²⁰⁹ celatura sculpi,
 praesumpserit.
 Major procul dubio ad Magnitudinem Divi Martyris
 gloriae cumulus accessit
 tantos suorum factorum et Praecones, et Scriptores
 35 HABUISSE.

Sed quid mirum?

PHAROS est DIVUS BARLAAM MARTYR.

Certe tanta tamque fastigata moles
non alia debuerat solidari Basi

40

nisi

DIVO BASILIO MAGNO.

Tanta Basilicae Majestas

Bene convenit

cum regio BASILII nomine.

45

Magnis scilicet Magna stant Basibus.

Nec palmo Giganteam fas est metiri proceritatem,
orbis non nisi a Sole illustratur.

Et vero

fulmen illud in manu Divi Martyris succensum

50

non vallem praeter naturam suam petiisse debuerat,

sed ingentem illam Ecclesiae Turrim,

magnam Magni Regis Basilicam,

cuius Bases in montibus Mentibus Sanctis

DIVUM BASILIUM MAGNUM.

55

Nec certe aureum illud OS,

DIVUS IANNES CHRYSOSTOMUS,

alibi suum debuerat experiri pretium

nisi ad Divi Martyris incendia,

quippe

60

fulvum spectatur in ignibus aurum.

PHAROS est IGNITA BARLAAM.

Unde nec suo caret, quo circumluitur, Oceano,

illo nempe,

qui tot uniones, quot dictiones,

65

tot chrysolit<h>os, quot periodos,

tot gemmas, quot lit<t>eras

pretiosa in orbem despumat tempestate.

Aurea dum eloquio Ioannes flumina ructat,

auriferum merito gemmiferumque Mare est.

70

O Inexhaustum Sapientiae Pontum,

qui naufragos ad caelestem deducis Portum!

O arueas hujus Oceani undas,

quae restringitis flammam immundas!

ET CERTE

75

neque Martyris tanta flammantis Dexteræ incendia

aliter vel restingui vel temperari debuerant,
nisi aurifero illo Oceano.

ITA SEMPER

80 in brevibus nunquam sese probat Aeolus undis.
Pontos ille petit, Rhodopeia culmina quassat.
Aurum Lydiis non nisi exploratur lapidibus,²¹⁰
nec in mortalibus, sed in ipsis diis
suam experiri fortitudinem
Gigantibus solemne est.²¹¹

85 ET SANE

SACRIFICIUM ILLUD

ture et igne in succensia Martyris Manu peractum;
majori energia expressisse quisquam alius,
nec debuerat, nec potuerat,
90 nisi illi,

QUI INCRUMENTUM SACROSANCTAE LYTURGIAE SACRIFICIUM
pervenusta methodo

SIVE EXPLICARUNT, SIVE STATUERUNT.

95 Nimirum si plus poterant, in eodem genere poterant et minus.
Nec flumina metiri illis est difficile,
qui immensum enavigarunt Oceanum.

Facile Sydera spectant,
qui Solem ipsum irretorta palpebra intuentur.

100 ET AD IGNITAM PHARUM NON CAECUTIUNT,
quorum visus IGNE CONSUMENTE
AN EXPLORATUS, AN EXPOLITUS.

O Caelum animatum, Barlaamum,
non tam succensis ignibus,

105 quam his Duobus Luminaribus illustre!
O Solem in Geminis radiantem!

O Caelestem Beatae Aeternitatis Peripheriam
his Duabus firmatam Axibus!

Hic ego vos appellabo Divinissimi Doctores
vel Binas illas Sacrae paginae Aquilas,
110 irretorto vultu Solem illum aestuantem Barlaamum intuentes,
vel Duo Supremi Tonantis Candelabra,
in quibus haec accensa resplendet Fax Barlaam.
Nunc demum vestras Lucubrationes clarius Orbis releget
ad hanc Supremi Cleanthis²¹² Lucernam.

115 SED JAM,

PHAROS LUCIDISSIMA MARTYR SACRATISSIME,

splendor perenniter
 tum nitidis donorum naturalium et supernaturalium fulgoribus,
 tum ignibus Heroicae Manui admotis,
 120 tum inaccessibili lumine gloriae,
 tum denique splendidissimis encomiorum radiis
 a Bino Ecclesiae Luminari derivatis.
 PRAELUCE NITIDISSIMA PHAROS
 etiam in hoc naufrago orbis Oceano
 125 ad Bonae Spei Promontorium luctanti,
 Tuarum Virtutum et Nominis Haeredi,
 BARLAAMO ARCHIPRAESULI Kijoviensi, Halicensi totiusque Rossiae,
 ut palam sit
 Gentilitiam ipsius Lunam Tui aemulam esse.
 130 *Lumina noctivagae ceu fert Pharus aemula Lunae.*²¹³

[XIV.]

[1.] LUX IN TENEBRIS:
DIVUS BARLAAM MARTYR

Excute tandem caecitatem Tyranne
ad tantae Lucis fulgorem!
Prodi ex Cymmeriis errorum noctibus
praelucente tam illustri Face!

5 Sed frustra:
quippe caecus est ignis stimulatus ira.²¹⁴
Et lippiens ad tantam Lucem magis caecutit noctua,²¹⁵
nisi forte ab hac Face Divina illustriorem Tyrannum inde dixeris,
quod totus exarsit in iram,

10 ut dubium esset,
AN DIVUS BARLAAM MAGIS IGNIBUS,
an saevus Tyrannus furoribus scintillaret.
Est in promptu Sanctiori Iovi Barlaamo succensum in manu fulmen,
quo facile

15 exuret et saevis compescet ignibus ignes.
Nunquam clarius Te efferam belluam prodidisti, Tyranne,
quam ad Divi Martyris ignes.
Sanctior quippe hic Diogenes facem manu praefert hominem
[quaesiturus,²¹⁶

Te hominem esse minime arbitratus.

20 O FELICEM METAMORPHOSIM! O FAUSTAM VULCANIAM,
UBI SANCTIUS METALLUM DIVUS BARLAAM
ardenti Tyrannidis camino
in aurum Arabicum, an verius Divinum,
quia caelesti Lance librandum,

25 TRANSFORMATUR.
Ita semper nauta maris tempestatibus,
miles hostium insultibus,
arbor ventorum incursibus,
Virtus denique adversitatibus

30 EXPLORATUR.
Nec alibi ferri soliditatem cognoscere licet
nisi sub malleo.
Imo in metallis et adamantibus
MAJUS FIT LUMEN AB ICTU.

35 Ferrum si transit ad ictus,
 ingenti splendore micat vultuque nitenti
 audet ad argenti decus aspirare superbum.
 Incudis ast expers subito, fuscatur et atram
 vertitur in scabiem celerque absumitur aevo.
 40 O siliceam, o ferream, o adamantinam in Martyre Constantiae
 [Soliditatem,
 cui majus fit lumen ab ictu!
 Tot scilicet verberibus contusus Martyr
 non extinguitur, sed inflammatur,
 ut palam sit, quod
 45 SILEX PERCUSSUS CONCIPIT IGNES.²¹⁷
 Hic ego Te, Divinissimue MARTYR, merissimum apellabo ABESTON.²¹⁸
 Arcadiae tellus Lapidem producit Abeston,
 ferreus huic color est naturae mira potestas,
 nam semel accensus conceptos detinet ignes
 50 extinguique nequit perlucens perpete flamma.²¹⁹
 Nunquam illustrior Apotheosis Tibi contingisse poterat,
 HERCULES DIVINISSIME BARLAAM,
 quam cum populatrix flamma Te caelo inferret.
 Iamque valens et in omne latus diffusa sonabat
 55 securosque artus, contemptoremque petebat.
 flamma suum.²²⁰
 Optimam hic (nova philosophandi methodo²²¹) dicam optimi
 [corruptionem,
 dum ex ambusta manu generatur
 terrae Cinis,
 60 Caelo Civis.
 Nec unquam evidentius est elementum manere formaliter in mixto,²²²
 quam ad ignes Barlaami.
 O VESUVIUM FUMANTEM MARTYREM,
 quem furentis Tyrannidis Aquilones
 65 non extinguunt, sed inflammant.
 PRAESTANT ADVERSA SECUNDIS.²²³
 Adeste errabundi vespertilioes
 aut noctibus, aut sacris ignibus amici,
 en jam FAX MARTYR MONSTRAT AD ASTRA VIAM.
 70 Nec jam solis diis
 est via sublimis Caelo manifesta sereno,
 lactea nomen habet, candore notabilis ipso,

hac iter est superis ad magni Tecta Tonantis.²²⁴
 Clariorem illuc mundani tenebriones sortiuntur viam,
 75 quibus
 LUX in TENEBRIS LUCET BARLAAM.
 Nullus, credo, ignis vehementiori impetu ad suum caeleste centrum
 connititur,
 quam incendiarius Divi Martyris caminus,
 ubi tam ardoris, quam ardentis,
 80 IDEM SCOPUS EST.
 Nec ullum fulmen tam alta petit,
 quam in manu Martyris saevienti Vulcania fabricatum.
 Incende jam Syracusas Metelle,²²⁵ Saguntum Pompei, Carthaginem
 [Scipio,
 adest praesto suus incendiarius,
 85 ETIAM SANCTIORI TROIAE DIVO BARLAAMO,
 nisi quod nec minis, nec blanda astuti Ulyssis eloquentia expugnetur
 conformiter ad Vatis²²⁶ monitum:
 Ipse te clausam modereris, Urbem,
 consul aut Caesar,²²⁷ quoties minantum
 90 turba fatorum quatient serenam
 pectoris arcem.²²⁸
 Sed accendas licet sacriorem hanc Romam, insaniens Nero,
 nihilominus tamen
 lateritia comburetur, marmorea erigetur;²²⁹
 95 accendis Martyrem,
 ut extinguas,
 in flammis agis,
 ut noctes inducas,
 ipsis ignibus Lucem niteris obumbrare.
 100 Quid facis ah demens?
 INCENDIA LUCEM NUTRIUNT, NON EXTINGUUNT,
 nec fatales eam tenebrae comprehendunt.
 Exer(c)e quantumvis totas infernalis matheseos artes an astus,
 callide Archimedes Tyranne,
 105 SANCTIOREM TAMEN HANC ONERARIAM DIVUM BARLAAMUM,
 illustrabis potius quam combures.²³⁰
 Praesto huic suus est Gratiarum Oceanus,
 cui vel ipsa Averno incendia extinguere est solemne.
 Nunquam certiozem portendit serenitatem hic Sol Barlaam,
 110 quam cum ante fatalem sui occidentem

an cruoribus, an ignibus erubuit.

O THAUMATURGAM DIVI HEROIS FORTITUDINEM!

Alterum jurasses Mu<c>ium Scaevolam,²³¹

si in feriendo Avernali Porsen<n>a errasset.

115

Alterum diceres Prometheum,

si solaribus arderet ignibus.

Rubum denique crederes ardentem,²³²

si non combureretur.

Ita solemne est Herculi non tam gladio quam igni Hydram

[profligasse.

120

ERGO JAM LUX EXTINGUI NESCIA,

BARLAAM DIVINISSIME,

splende perenniter,

LUCEM INACCESSIBLEM INHABITANS,

Radios tamen Tuae Serenitatis sparge liberaliter

125

in sequacem Tui nominis et lucis,

BARLAAMUM ARCHIPRAESULEM Kijoviensem, Halicensem totiusque

[Rossiae,

ut vel sic alta haec splendoribus assueta propago,

IN LUMINE TUO VIDEAT LUMEN.

[XV.]

DIVO BARLAAMO PIECZARIENSI

FIGURE 29 Icon 3 in the *Pełnia*. BKUL, shelfmark P. XVII.611
PUBLIC DOMAIN

1.

Nie gaśniesz, BARŁAAMIE, w książęcym twym klarze,
 Lub²³³ w ciemnej dotychczas zostajesz pieczarze.
 Ujmy żadnej i księżyc stąd w sobie nie czuje
 Lub część siebie w zakryciu świata prezentuje.
 5 Wszak i skarb drogi nie ma stąd w sobie nagany,²³⁴
 Gdy bywa na pożytek w skrytości chowany.

2.

W porównaniu z księżcem jest BARŁAAM snadnie.²³⁵
 Tamten w nocy, ten w cieniach Pieczar światłem władnie.
 Tamten słońce w bliskości pokrywa zaćmieniem,
 Ten książę<ce> tytuły zakonnym ćmi cieniem.
 5 W tym jednak między sobą jawnie są rozdzielni:
 Księżyc bywa z uszczerbkiem, a Barłaam w pełni.

3.

Gdy jest w krągu księżycy część skryta, część jasna

Barlaama w pieczarze splendeca to własna.

Kryje książęcą sławę pokorą i piaskiem,

Świeci cnót nieba godnych trudnym skrycia blaskiem.

5

Kryje ciało swe w ziemi, świeci duszą w niebie,

Lecz i ciałem przez cuda świeci nam w potrzebie.

[XVI.]

Nie gaśnie jako widzę wielkie urodzenie,
 Chociaż je kto w zakonne zaprowadza cienie.
 Owszem, przy zakonniczym żałobnym kolorze
 Wydatniej w swym wrodzonym jaśniej splendorze.
 5 Boć drogi kruszec ceny traci stąd niewiele,
 Że go podczas w nikczonym grzebie kto popiele.
 Złoto barziej arabskim stąd walorem słynie,
 Gdy przez hutę Wulkana mniej poczesną płynie.²³⁶
 Ba, i kolos nie traci przez to swej wielkości,
 10 Że mu czasem w pochyłej przydzie stać niskości.
 Prześwietna luminarzów niebieskich natura
 Nie gaśnie, choć ją czasem ciemna kryje chmura.
 Owo zgoła jak światło piękniej w nocnym cieniu
 Niżli przy południowym jaśniej promieniu.
 15 Tak wielka rodowitość zacnej parentele
 Większą w cieniach zakonnych jasność sobie ściele.
 Na rzetelne takowej prawdy pokazania
 Barlaam tu pieczarski święty w dowód stanie.
 Temu choć senatorskie prześwietne tytuły
 20 Same się do kolebki niemow<1>ęcej wsuły,²³⁷
 Jednak będąc w tak jasnym urodzenia klarze,
 Większej nabył daleko jasności w pieczarze.
 Skoro bowiem nań promień ewangelski błysnie,
 Że snadniej się przez ucho igielne przecisnie
 25 Przy ogromnej wielkości swej wielbłąd garbaty
 Niż w ciasną nieba fortę wniść może bogaty,²³⁸
 Natychmiast pogardziwszy książęcemi mitry
 I zwycięską swą nogą depcąc ten świat chytry,
 Tuż swej już poślubionej oddawszy waletę,
 30 Za szczególną zakonne życie obrał metę.
 A gdy przybył tam z pompą, gdzie pieczarna jama,
 Z chęcią w zakon przyjęto cnego Barlaama.
 Dowie się o tym ociec, do gniewu nie płochy,
 Bieży co wskok z sługami w ciemne Pieczar lochy,
 35 Gdzie zaraz trzodę wilcy rozpedziwszy wściekli,
 Barlaama świętego gwałtem z Pieczar wlekli,
 A zdarszy habit święty z ciała mu i z głowy,
 W drogocenne go poczną stroić złotogłowy.

Lecz święty po kilkakroć ów strój bardzo drogi,
 40 Złotym sidłem być mieniając, rzucał go pod nogi.
 I aż za rąk związaniem odziany w bławaty
 Do księżęcej ze wstydem musiał iść połaty.²³⁹
 A nim doszedł, na drodze upatrzywszy błoto,
 Tam wnet wszystkie na sukniach świecące się złoto
 45 Nogą pogrąży, mówiąc: „Niechaj w tej topieli
 Wszystko pornie, cokolwiek mię od Boga dzieli.
 Niechaj wszystkie pokusy te błocko pochłonie,
 Byłem ja został wolny od piekielnej tonie.”
 O marności światowych wzgardo nadder cudna!
 50 Bądź przykładem tym, których nিকczemność obłudna
 Jako węda zdradliwie pokarmem ukryta
 Hakiem rybki w zamęcie nieostrożne chwytą.
 Gdy już przyszedł na pałac, siędzie przymuszony
 U stołu księżęcego. A w tym zaprawiony
 55 Korzenno dadzą obiad.²⁴⁰ On u tego stołu
 Nic do gęby nie biorąc, wzrok spuścił ku dołu.
 Barziej sobie smakuje zakonne suchary
 Niż półmiski zaprawne słodkimi kanary.
 Po obiedzie ociec go szle w jegoż pałace,
 60 Gdzie, patrz jakim fortelem do serca kołace
 Niewinnego pokusa: wnidzie tamże żona,²⁴¹
 Na powab niewinności z umysłu strojona²⁴²
 I coraz się niewinnym oczom prezentuje,
 A słowa jadowite kanarem cukruje.
 65 Porwie się święty jak od zmije jadowietej
 I uszedszy do jednej ucieczki zakrytej
 „Znam cię, znam – prawi – ziółko, iżeś jest pokrzywa,
 Tak ci w cukrach zwyczajnie jad ukryty bywa.²⁴³
 Gdzie kwitnącym pozorem łąka się umai,
 70 Tam częstokroć szkaradny wąż w trawie się tai.
 Gdzie się w wodzie wspanione gładko ścielą wały²⁴⁴
 Tam najprędzej na ostre wpadnie okręt skały.
 Tak ci to więc i ptasząt bezrozumnych sidła,
 Potajemnym wprzód chytrze wabiem oczy mydła,
 75 Lecz kiedy poczną pierzchać nie w czas już,²⁴⁵ pod siatką
 Natychmiast je zdradliwy ptasznik wita kłatką.”²⁴⁶
 W takich myślach i modłach przy wybladłej cerze
 Gdy Barlaam przez całe trzy dni trwał w kamerze,

- Oto znowu rozświeci słońce po tej fali.²⁴⁷
- 80 Widząc bowiem to ociec, nad nim się użali,
A bojąc się od mściwych niebios ciężkiej kary,
Dobrowolnie już syna puścił do Pieczary.
O, jaki dziw, jaki płacz, jak wielkie lamenty,
Gdy oddawał waletę swym Barlaam święty!²⁴⁸
- 85 On jednak szedł z radością, jako kiedy sieci
Uchybiwszy z weselem ptaszek w gniazdo leci.
A przybywszy szczęśliwie w pieczarne ciemności,
Takiej w życiu zakonnym był doskonałości,
Że uważywszy rzeczy mógłbyś mówić śmieie,
90 Iż nie człowiek, lecz anioł był to w ludzkim ciele.²⁴⁹
A jak winna macica²⁵⁰ stąd żyźniejszą bywa,
Gdy ją na czas w swych ziemia wnętrzościach pokrywa
I jak drzewo w owoc barziej i siłę się krzepi,
Kiedy w ziemi głęboko swe korzenie szczepi,
95 Tak i Barlaamowi ciemnych Pieczar skała
W swych wnętrzościach wielkiego waloru dodała.
Rzekłbyś, że to jest drugi Danijel w jaskini,
Który ze lwy utarczkę piekielnemi czyni.²⁵¹
Wkrótce po tym i bracia, i pobożność sama
100 Za starszego²⁵² obrała wszystkim Barlaama.
O jakie tu przykrości czynił swej naturze,
By nad innych i w cnotach był i w praelaturze,
Za nic mając ten honor, gdzie tylko godnością
Honoraci jaśnieją, nie cnót wspaniałością.
- 105 Ciągnął wszystkich za sobą wszelakich cnót śladem,
Objasniając im swoją naukę przykładem.
Lecz nie dosyć świętego wielkiej żarliwości
Na tak przykładowej wszystkim zakonnej ostrości.
Jeszcze na różne miejsca pielgrzymuje święte,²⁵³
- 110 Znosząc wszelkie niewczasy, trudy niepojęte.
Tak to więc boska miłość gdy się w kim wkorzeni,
Najprzykrzejsze piołuny w nektary przemieni.
Jarzmo pracy zakonnej nic temu nie szkodzi,
Komu wszelkie gorzkości miłość boska słodzi.
- 115 Tak tedy gdy obchodzić miejsca święte raczy,
Wkrótce na miejscu onym świętym się obaczy,
Gdzie z świętymi prac wieczną odbiera zapłatę,
Za dobrowolną świata marność utratę.

Oprócz górnej nagrody, co nigdy nie ginie,
 120 Ma i tu niepoślednią na ziemskiej dolinie,
 Gdy ciało jego święte nic nienaruszone
 Świeci dotąd w Pieczarze cudami wślawione.²⁵⁴
 Tak to zwyczajnie walor miewa znamienity
 Perłorodna macica, choć bez margaryty.
 125 O jakich pochwał godna jest jama pieczarna,
 Kiedy w niej te rozumne umartwione ziarna
 W takie światu i niebu zakwitnęły żniwo,
 Które deszcz łez obfitych skrapiał nieleniwo!
 O jakich jest pieczarna pochwał godna jama,
 130 Kiedy nie już Jozepha, ale Barłaama,
 Nie Aegyptu, lecz Rossom²⁵⁵ cnym ożywiciela
 Niby matka z wnętrzości swych własnych udziela.

A tu już mi się ściele okazyja sama
 Do cię, METROPOLITY cnego BARŁAAMA
 135 Tępe pióro skierować na powinszowanie.
 I któż wielkiej fortuny nie przyzna-ć w tym, panie?
 Że w tak znacznym godności twej jaśniejąc klarze,
 Patrona twego tudzież masz blisko w Pieczarze.
 Jak ten patron na prośbę twą nie ma być snadny,
 140 Gdy się zbliża do niego twój affekt przykładny?²⁵⁶

[XVII.]

- Jużes tedy bezpiecznym, gdyc patron trojaki
 Puklerz na nieprzyjacił trzech nieladajaki.
 Trzej patroni w dzień jeden gdy się celebrują,
 BOGU w TRÓJCY jednemu za cię supplikują.
 5 PUSTELNIK BOGA OJCA błaga, co przez puszcze
 Izraelską cudownie niegdy przewiódł tuszczę.
 MĘCZENNIK cierpiącego za cię modlił Boga,
 Aby twa w żadnych mękach nie powstała noga
 PIECZAR ciemnych MIESZKANIEC w modłach <j>est gorący,
 10 Abyć światło dał hojne DUCH OŚWIECAJĄCY.
 Tak kędy ci trzej twoi święci patronowie
 Jako niegdy ze wschodniej strony trzej królowie²⁵⁷
 Przed Królem królów BOGIEM gdy się prezentują,
 Podobneż Jemu dary za cię ofiarują.
 15 BARŁAAM Z PUSZCZY daje klejnot takiej ceny,²⁵⁸
 Że przy onym tanieją złote karaceny.
 BARŁAAM zaś MĘCZENNIK przy swej srogiej męce
 Niesie BOGU kadzidło w podpalonej ręce.
 BARŁAAM CO W PIECZARZE ciało martwił swoje
 20 Myrrhę, znak umartwienia, wniósł w górne pokoje.
 Darem tedy trojakim trzej Barlaamowie
 TRÓJCĘ ŚWIĘTĄ błagają, twoi patronowie,
 Aby ciebie do nichże twa trojaka cnota
 WIARA, NADZIEJA, MIŁOŚĆ w te-ż wcisnęła wrota.

[XVIII.]

[1.] PRINCEPS SINE TIARIS:
DIVUS BARLAAM PIECZARIENSIS

Novum est istud Divi Barlaami ad Titulos iter
Per Titulorum Stragem.
Et vix non portentum
Princeps sine tiaris, sine opibus Dives, Illustris absque auro.
5 SED QUID MIRUM?
Cum Principum Nomina
non in aerario nascuntur,
non in Tiaris educantur,
neque crescunt inani jactantia Titulorum.
10 PRINCEPS EST QUIQUIS IMPERIA SUI EXERCET,
NEC QUI TENET, SED QUI CALCAT ORBEM, PRINCIPIS MERETUR
[NOMEN.
Ille nonnisi vere Illustrissimus,
cui serenitas non ex auri et Titulorum,
sed ex Virtutum fulgore crescit.
15 Brevis ac evanida lux est ab auro,
perennis a Virtute.
Nec multum prodest Illustrissimus Oriens,
si infami morum Occidente funestetur.
PRINCEPS EST
20 non, cui purpuram Tyrio murice²⁵⁹ depinxit artificiosa manus,
sed cui faciem roseis coloribus cohonestavit Verecundia.

[2.] Quid enim Dignitati suffragium mendicemus a metallis, aut tenui filo appendamus tantum nomen,²⁶⁰ ut Princeps credatur, cui sudet in istud vocabulum bombyx trahitque ex se cognomentum et nitorem proceribus vermibus operosus? Nec liceat illustri titulo serenari, si fulgor ex auro et conchis non effluxerit. Ita inter vilia (nam et gemmis fecit pretium habendi cupidus non natura²⁶¹), inter vilia, inquam, saxa, viles et pene saxei nomina quaerimus. Ita evisceramus terras, scrutamur maria, sollicitamus elementa, toti prope naturae graves infestique, ut superbo nomine sese jactet arrogantia! Ita ut magni ab orbe censeamur, orbis versandus est, tantum non evertendus! Alius frequentia mortalium circumagitur et jam adoratur quasi non mortale genus, alius supra cervicibus hominum attolitur et supra humanam sortem abiisse creditur.

[3.] BARLAAM PIECZARIENSIS
simul fortunam, simul titulorum pompam, simul principem exuit,
PRINCEPS ILLUSTRIOR.
Postquam aulae comitatum, palatii majestatem abjecit,
5 RERUM DOMINUS.
Postquam arbitria terrarum excussit,
INGENS ARBITER.
Positis diadematibus,
CORONA PROCERUM.
10 Tumentia divitiis aerea quasi vilem telluris partem exosus,
GEMMA PRINCIPUM.
Tunc demum Imperatorum Maximus extitit,
cum imperare desiisset.
Nec unquam magis omnem consecutus laudem,
15 quam cum omnem abjecit.
Tunc ingentes facultates sortitus,
cum ingentes perosus.
O PRODIGIOSUM BARLAAMI ITER:
per contemptum prosperitatis ad summam felicitatem,
20 per facultatum stragem ad opimam divitiarum copiam,
per titulorum tumulos ad sublimes honorum cumulos
ELUCTARI!
O Animum omni humana sorte altiozem!
O Mentem vere Divinam tot tantisque non irretitam illecebris!
25 SED QUID MIROR?
Quis enim sanus fatalem Midis invidet felicitatem,
Qui nunquam magis famem patiuntur,
quam cum satiantur?
Nunquam verius inopes,
30 quam cum divites vel maxime,
sua illis satietas famem parit
et ipsa sibi opum immensitas gignit egestatem.
QUIS INVIDET HYDROPICUM AVARIS MORBUM,
ut tunc sitiunt vel maxime,
35 cum totum exsorbeant Erythreum²⁶²
(ejus nimirum est naturae hoc Africum aequor, ut majores aestus
[pariat,
quoties nimiis fluctibus intumescit)²⁶³
et quidquid aggererint,
gradus est avaritiae, non finis?

ADESTE QUORUM AD SUPEROS NISUS EST;
 80 non alio tramite illuc conniti licet,
 nisi per immersas luto facultates;
 NEC MOLLE AD SUPEROS ITER EST,
 nisi mollitie eiusmodi.

85 IN LUTOSO ORBIS NAUFRAGIO
 non alius pons ad bonae spei promontorium,
 nisi quem Divinissimus Barlaam
 ex veste et opibus calcatis
 sibi efficit, aliis monstrat:

HAC, HAC MORTALES, ITUR AD ASTRA VIA.²⁶⁷
 90 Ad Caelum non nisi per calcatum Barlaami caenum,
 ad caelorum verticem per fortunarum vorticem
 est luctandum.

SED JAM
 Gloriosissime Opum, Titulorum Mundique Contemptor,
 95 PRINCEPS DIVINISSIME BARLAAM,
 non ab auri ac ducalium titulorum
 sed a Virtutis Caelestiumque Triumphorum fulgoribus Illustrissime,
 perenna felix,
 plusquam ducali, quia caelesti redimitus diademate.

100 Et Tua superna serenitate protege Haeredem Tui nominis,
 BARLAAMUM ARCHIPRAESULEM Kijoviensem, Halicensem totiusque
 [Rossiae,
 ut qui terno: opum, titulorum mundique contemptu Te imitatur,
 trinam quoque a Trinitate Divinissima Tuo patrocínio lauream
 NANCISCATUR.

[XIX.]

[1.] ULYSSES INTER SYRENES:
DIVUS BARLAAM PIECZARIENSIS

Oceanus Orbis est.
 Quotquot mortales, totidem nautae.
 Quotquot pericula,
 totidem scopuli, Scyllae Charybdesque,
 5 quibus naufraga vitae humanae ratis identidem alliditur.
 ADVERSITATES ET INFORTUNIA
 tumultuana sunt Ventorum praelia,
 quibus agitata vitae mortalium Carina
 decumanis plerumque fluctibus absorbetur.
 10 Quotquot illecebrae an verius fortunae mendacia,
 totidem insidiae sunt,
 et ad Promontorium Bonae Spei Remorae
 SYRENUM QUANTA PLURALITAS,
 quarum blandas voces audire est perire!
 15 NON DESUNT TAMEN ETIAM SYRENIBUS SUI ULYSSES.
 Talem Te stupet et veneratur Orbis Rossiacus,
 BARLAAM DIVINISIME,
 postquam simul Uxorem,²⁶⁸ simul Orcum in Tuam innocentiam
 [saevientes

PROFLIGASTI.
 20 Quippe
 Paucis mutatis, Uxor et Orcus idem.
 Nunquam Tu Gloriosior exstitisti, Ulysses,
 quam ad blandas huius Syrenis voces.
 Et ne truci malo inhaesisses, Crucis Malo²⁶⁹ adhaesisti,
 25 cui non tam funibus, quam fortiori ligandi modo, sicilicet amoris nodo
 es annexus.
 ITA SEMPER CRUX TUTISSIMA IN TEMPESTATIBUS ANCHORA.²⁷⁰
 Nec aliter licet eluctari insidias Syrenis, nisi Crucis remis.
 O Gloriosum de PRINCIPE MANCIPIUM,
 30 cui nunquam liberior Animus, quam vinculis Cruci catenatus,
 nunquam solidior principatus, quam in hac sevitute!
 Alterum ego Te catenatum crederem Sampsonem, Barlaam
 [Divinissime,

nisi infames Dalilae laqueos effugeres,
 infernales Philistinos vinceres et vincires,
 35 excaecantem denique amorem excaecasses.
 Ita semper et fumus flammae improbae, et funus animae evitatur
 per funes Cruci annectentes.
 Certe cum compsceres amoris Divini ignibus ignes,
 tunc demum Iupiter credi poteras,
 40 nisi quod extra fabulas.
 Nunquam tu verior de Parthorum exercitu Heros,
 quam cum in hac lucta fugiendo vinceres.²⁷¹
 Quippe non sola parturit pugna laureas,
 pulchrius quandoque fuga triumphat:
 45 nec melius est manibus quam pedibus interdum ad Victoriam conniti,
 aeque enim quadrigis ac pedibus itur in Capitolium ad Triumphos.
 IN VITIORUM LUCTA VICTORIA EST FUGA,
 nec pulchior victorem, quam profugum cingit laurea.
 Fugientes vitia, non tam fugiunt, quam fugae specie Victorias
 [insequuntur.
 50 Talem Te Transfugam Orbis veneratur, Orcus reformidat,
 BARLAAM DIVINISIME,
 cui fuga a mundo et immunda femina laureas nexuit, erexit
 [trophaea.²⁷²
 Quid igitur hic ante BARLAAMUM compares in perniciem an Tibi, an
 [Innocentiae,
 perfida Syren, an verius formosum monstrum – femina?
 55 Novit hic Beatior Ulysses, malo Crucis nexibus amoris alligatus,
 pulchris eludere astibus astus.
 Novit hic Prudentissimus rerum Aestimator BARLAAM
 sub luce luem quando latere,
 et speciosum malum speciem esse semperque formam formidinis
 [affinem.
 60 Novit hic Sapientissimus rerum Indagator BARLAAM,
 quod non semper
 mollibus est verbis verus alendus amor.
 Nam plerumque,
 ut cupidus capitur fallaci piscis ab hamo,
 65 sic pariunt homini mellea verba necem.
 Nec bene quod rutilat, fulgore probabitur aurum,
 nec bene candorem mellea verba probant.
 Is tenor est mundi falso res pingere fuco,

uncia candoris libraque fraudis erit.²⁷³
 70 Novit hic Solidus Veritatis Contemplator BARLAAM,
                     quod femina
                     quanto nitentior, tanto nocentior,
                     quanto formosior, tanto formidolosior,
                     nec ulli certiores Virtutum scopuli,
 75   quam blandientis feminae oculi.
                     Testante Apollinis Oraculo:
                     O oculi scopuli titulo potiore vocandi,
                     Heu quibus allisae tot periere rates!²⁷⁴
 Novit hic sagacissimus rerum Scrutator BARLAAM,
 80   quod feminae arrisus est irrisus,
                     quo tot Sampsones in ludibrium vertuntur.
                     Eius munera sunt funera,
                     eius favor est furor,
 qui quanto se blandius in animum insinuat, tanto acerbius mordet.
 85   Eius denique mel est fel,
                     quod ubi suaviter illapsus fuerit, viscera dilaniat crudelissime.
                     ET CERTE LUCIS ET COLORIS FALLIT IMAGO.²⁷⁵

[2.] Sub rosis spinae, sub crystallina saepe glacie caenum latet voraginosum. In muro polito coluber nascitur horrendus. Interiora dentis candidi molesta terebrat scabrities. Quo pretiosior pannus, eo majorem edit tinea stragem. Quo subtilius linteum, hoc magis a blattis corroditur et terebratur. Quo feracior arbor, eo magis a verme infestatur. Hoc est:

[3.] sub corpore nitido facieque praepulchra multae latent fraudes
                     et horrenda vitia.
                     O fallax Syren! O perfida lena voluptas!
                     Hei mihi quot flenda nubila fronte tegis!
 5   Sub risu abscondis lacrymas, sub melle venenum,
                     ut celant Paphiae²⁷⁶ spinea tela rosae.
 Ita scilicet lacrymis gravida est omnis mundana voluptas ac laetitia.
 Iridi assimilem crederes, cuius si forma spectaveris, ridet, si rem plorat,
                     ut proinde scite a quodam poeta Iris appellatur
 10   Risus plorantis Olympi.²⁷⁷
                     Omnia haec triumphat, quia omnia fugit
                     NOVUS IN FUGA TRIUMPHATOR, BARLAAM DIVINISSIMUS.

[4.] Fugit haec lacrymosa gaudia, risus eiulantes, plorantem Iridem, mel fel-
leum, perniciem delicatam, dulce venenum, sapidam amaritudinem, jucun-
dum supplicium, delectabilem morbum, blandam mortem; verbo concludam:
fugit mundum et immundam feminam, illum amantes, an potius hamantes.
Protectionem in fuga quaerit intra sinum Matris, hoc est in Terrae visceribus,
et ut cautus sit, cautes aggreditur.

[5.] Alias innocentia facile expugnatur, nisi ita sua arce muniatur.

Nec facile Cupidinis eliduntur tela, si desit tutela.

Rosa pudoris facile carpitur, ni internae compunctionis spinis armetur,
et Constantia mentis facile evertitur blandimentis,

5 suis destituta munimentis.

IO TRIUMPHE!

Novum Victoriae genus,
nova Triumphandi methodus,
fuga nectit laureas.

10 Imbellis manus messem colligit palmarem,
purpura sine sanguine rubet.

TRANSFUGA CORONATUR.

Ita Victoria etiam in hoc Honori affinis est, quod Transfugam

[insequator.

Ergo jam,

15 Glosiosissime ULYSSES BARLAAM,

OCCINE LAETUM CELEUSMA,

postquam Syrenibus refertum, eluctatus mundi Oceanum
discrimine plurimo,
naufragio nullo,

20 flortunatus Insulas ac Auream attigisti Chersonessum.

TRIUMPHA FELIX VICTORIOSISSIME ULYSSES BARLAAM,

postquam indomitam plusquam decenni expugnatione Trojam

[Caelestem

Loricatus Te ipso Heros expugnasti.

Nec ab eiusmodi Triumpho excludas Heredem Tui nominis,

25 BARLAAMUM ARCHIPRAESULEM,

KIJOVIENSEM, HALICENSEM totiusque ROSSIAE,
qui Tuo exemplo Syrenes perosus ad eandem Urbem
feliciter expugnandam
Gentilitium suum direxit Telum.

[xx.]

[1.] NOVUS ANNIBAL:
DIVUS BARLAAM PIECZARIENSIS

Usque adeo Virtuti nihil invium est,
ut neque Annibali Alpes,²⁷⁸
neque Barlaamo Rupes
resistere valeant.

5 Rumpit Rupes et vel ipsum cavat Caucasum Herculea Virtus.

Saxeï enervantur montes,
ubi magnae accesserint mentes,
nec adamantina²⁷⁹ obsunt limina,
ubi magna molimina.

10 Quidquid arduum Natura obiicit,
Virtutis Obiectum est.

Ardua Virtus amat, gaudet Patientia duris,
laetus est, quoties magno sibi constat Honestum.

Paradigma est par:

15 *ANNIBAL ET BARLAAM:*

ille acetum et ignem,²⁸⁰ Hic lacrymas et aestum Amoris Divini
saxis impendunt emolliendis.

Pari tamen uterque conatu, pari eventu, pari denique gloria rem

[aggreditur,

20 ut neque Annibalis liquoribus,
neque Barlaami lacrymis
sua desit efficacia,

et Lacrymae prosu<n>t, lacrymis adamanta movebis.

In hoc non nisi dispar utriusque ratio,
quod Annibalem effeminat Capua,²⁸¹

25 Barlaamum ne tota quidem Styx frangere valet.

Uterque cuniculos agit,²⁸² uterue Urbem expugnaturus,

Ille Romam, Hic Caelestem Hierosolymam,
illi Roma Italorum, Huic Amor Caelorum est pro stimulo,
quippe

30 nomine converso, ROMA sonabit AMOR.²⁸³

Ita in Heroibus Virtutem an dolum nemo requirit.

Et vel in ipsis cuniculorum tenebris clarior Virtus emicat, dum

[dimicat.

70 Vel certe Cor illud Matri erepturus,
 quod tam multos Caelo eriperet.
 Vide, quam gravis erat Terrae,
 ne Caelo levis esset.
 Nunquam Tellus gravius passa telum,
 quam Filium sui contemptorem.
 75 O inauditum, multis ambitum, paucis concessum eiusmodi Matris
 [cultum!

O admirandam Viri gravitatem,
 cum vel per praerupta Terrarum ad Centrum connitatur!
 Iactet magnificentius quam verius suam prisca aetas gloriam,
 80 quod subito fruges Tellus inarata ferebat.²⁸⁷

DIVINISSIMO BARLAAMO

vel ipsi saxei montes in uberem gloriae assurgunt messem.
 Ita nihil sterile est, ubi Virtutis cultura accesserit.
 Et vel petra solvitur in fecunditatem,
 85 ubi irriguus lacrymarum ac sudoris decidit imber,
 nimirum
 largifluo ex oculis, si non rorabitur imbre,
 nil nisi cum spinis gramen habebit humus.
 Nunquam Tu altior et solidior illuxisti,
 90 *BARLAAM DIVINISIME,*
 quam cum in petra lateres.
 Nec unquam pretiosius extitisti *METALLUM,*
 quam in hac Beatiori Cryptarum Aurifodina.

[2.] [a.] Gaude jam Teraugusta tot tantorumque Divorum Mater, fecunda Heroum Genetrix,²⁸⁸ Inexpugnabile Fidei Catholicae Munimentum et, ut paucis plura complectar, *GEMMA ORBIS, ROSSIA!* Aliis ementiti gaudiorum nitores in sepulchralem abeunt cinerem, Tibi vel ex ipsis Cryptarum sepulchris gaudia reviviscunt.

[b.] Nunquam scilicet veri gaudii materies est magis pulchra quam sepulchra. Non jam hic Tyriis aut Sydoniis cornucopiis, nec teretum merce monilium gaudia mercari²⁸⁹ licet, non dives Alexandri gaza, nec inaestimabile thesauri reconditorium Persenopolis²⁹⁰ uberem gaudiorum praestant materiem! Quid enim commune noctibus cum Sole? Habes, Rossia,²⁹¹ quotquot Sanctorum Lipsana,²⁹² totidem pretiosissima ac ne ipsis Cleopatrae Unionibus satis digne ponderanda aeraria.²⁹³ Quotquot Divorum Exuvias, totidem pretio totius Orbis aestimatas conchas vel extra margaritam venerandas. O felicem in suis aurifodinis Arabiam Rossiam! O aemulam Caeli Patriam Beatorum! Praedicet toto

quantumvis luctantium procellarum sonitu fluctuque tumescenti suae tempestatis pretia Erythraeum Mare; solidior est Tua gloria, o Alma Divorum Parens Rossia, quam ut a perfido undarum elemento adaequari possit. Inexhaustum scilicet illud Gratiarum Divinarum Pelagus MARIA has Tibi fudit margaritas, haec Divinior Cleopatra hos ad Te propinat uniones. Nec Bethleemica tantum Crypta, sed etiam Tua e hoc Mari pretiosissimis ditatur unionibus. Imo ipse Boristhenes Rossiacus nova metamorphosi in Pactolum Tagumque abiisse creditur, postquam suis in littoribus tot pretiosas legit gemmas, quotquot mortalitatis an verius Sanctitatis Exuvias nullo corruptionis,²⁹⁴ imo ne ipsius quidem omnia rodentis invidiae maligno dente tactas, praeterlabentium undarum murmure plaudentique praedicat tempestate. O uniones carissimi Rossiae Uni omnes, nulla Themidis lance digne ponderandi, nullo arithmetico Euclidis artificio digne computandi! Adeste, quibus in votis Unio est:²⁹⁵ nunquam arctius faedera copulantur firmanturque, quam unionibus eiusmodi. Novos dixerim vos, tota Philosophia exsibilandos, nisi eiusmodi admittatis uniones.

[c.] Sed jam refode, quem tumulasti Thesaurum, Rossia, quid tanta liminaria in obscuro latent et quid talenta tegis terrae visceribus, nisi ideo fortasse, ut ad umbrarum nigredinem magis candor tantarum Virtutum elucescat et ad sepulchrales Cryptarum noctes Splendor Santitatis clarius effulgeat. Ita pretiosissima quaeque occultissima sunt et occultissima pretiocissima.

[3.] Sub Crucibus fertur Caesar reperisse latentem
 Thesaurum, Latio grande monile foro.²⁹⁶
 Ast Tibi ab Andrea Divo Crux, Rossia, data est,²⁹⁷
 Lipsana Thesauri sub Cruce, credo, latent.²⁹⁸
 5 Sed petas licet abditissima terrarum penetrabilia,
 DIVINISSIMUM GAZOPHILACIUM,²⁹⁹ BARLAAME;
 nunquam tamen latuit celari nescia Virtutum Serenitas.
 Solem radii declarant.
 Fontem rivi tacito murmure enuntiant.
 10 Florem odores produunt.
 SANCTITATEM MIRACULA INDICANT.
 Eminent indicio prodita flamma suo,
 quoque magis tegitur, tectus magis aestuat ignis.
 Et ut aqua in puteis e fistularum latebris altius erumpit,
 15 sic quoque
 FORTIOR E LATEBRIS EMERGIT AD AETHERA VIRTUS.
 In profundum Cryptae sepulchrum intrasti,
 ut ex hoc felici funere vitam traheres,
 PHAENIX ROSSIACE BARLAAM!

20 Ab aestibus scilicet improbis non aliter Tibi Virtus Altissimi
 [obumbravit,
 nisi tam illustri Cryptarum umbra.
 Hinc jam non miror etiam petram in tantam solvi fecunditatem,
 cum tam Beatae Virginitati, quam Saxeae Soliditati
 in UMBRA fecundari fit solemne.
 25 In profundam specum descendisse juvat,
 ut altius ascenderes, BARLAAM DIVINISIME!
 Unde merissimam Te crederem Divinae Themidis Lancem,
 ubi
 DESCENSUS JUVAT ASCENSUM.
 30 Quod vatibus in doctrina,
 Tibi in opere est,
 nimirum
 mortuus ut vivas, vivus moriaris oportet.
 Assuesce ergo prius, quam moriere, mori.
 35 Hic demum Euangelicam illam Serpentis Prudentiam³⁰⁰ clare
 [expressisti,
 cum tam stricta Cryptarum foramina penetraris,
 mundanas deponeres exuvias.
 Utque novus serpens posita cum pelle senecta
 luxuriare solet squamaque nitere recenti,
 40 sic ubi Tu Princeps angusta foramina Cryptae
 pervadis, veteres ex artubus exuis artus.
 Parte Tui meliore viges radiantia raptus in astra,
 Crypta tamen tegit Exuvias gravitate verendas.
 Prodigium crederem,
 45 tantam et animi, et Virtutum amplitudinem
 tantis Cryptae angustiis comprehendi potuisse,
 nisi scirem,
 et gemmas maximi pretii in exigua concha,
 et Alexandrum pene totum in brevi Iliade,³⁰¹
 50 et Solis magnitudinem in oculo humano,
 et ipsam Dei Immensitatem in intellectu
 posse latitare.
 HEM QUAM ARCTUM AD CAELUM ITER EST!³⁰²
 Cryptarum angustia vel in sua obscuritate
 55 clarum documentum est.
 Petant alii suo nomini fulgorem ab auri titulorumque nitore,
 vel in tanta claritate obscurissimi.

DIVUS BARLAAM PIECZARIENSIS

60 ab ipsis Cryptae noctibus Illustrissimus est,
suae Ipsi tenebrae splendorem pariunt.
O quam illustris umbra est, ex qua inclaruit Barlaam!
Ignoti major Laus est et Gloria Divi
nunquam tam clarus, ni latuisset, erat.

Ita scilicet

65 Vera Laus sciri fugit, ipse pulcher
Se sua Titan prohibet videri
Luce – qui totus potuit latere
major habetur.

70 O Thaumaturgum in BARLAAMO Beatae Aeternitatis Horologium,
in quo totam cum Sole Aeterno conformitatem discimus

EX UMBRA!³⁰³

SED JAM

PRAERUPTIS ROSSIACIS ALPIBUS,
ANNIBAL GLORIOSISSIME BARLAAM,
75 CAELESTE FELIX ATTIGISTI CAPITOLIUM.

Triumphā perennis,
nec tamen a Triumpho excludas
Tui Nominis ac Virtutis Haeredem atque Cultorem,

80 BARLAAMUM ACHIPRAESULEM
KIJOVIENSEM, HALICENSEM totiusque ROSSIAE,

QUI

in Tuo terrestri Cryptae Capitolio,
tot capitibus Thaumaturgum Oleum fundendibus insigni,
Sanctius Arae Trophaeum

85 TUO NOMINI ET HONORI

EREXIT, DEDICAVIT, CONSECRAVIT.

[XXI.]

STEPHANOMA³⁰⁴

SIVE

COROLLARIUM GRATITUDINIS

ERGA CELEBRANTEM SUOS SANCTOS PATRONOS

PATRONUM AUTORIS HUIUS OPERIS, STEPHANI.³⁰⁵

[1.] Wprzód niżli na cerkiewnym niebie³⁰⁶ w słonecznym zajaśniała splendorze ona,³⁰⁷ która jest wybrana jako słońce, przenajdostojniejsza Matka Boska; marszałkują onej w jutrzeńkowej jasności twoi trzech patronowie, święci Barłaa-mowie, jaśnie w Bogu przeoświecony Pasterzu miłościwy mój Patronie. Tylko co ma wchodzić w cerkiew świętą niby *sponsa ad thalamum*³⁰⁸ ona niebieska Ducha Świętego oblubienica Przenaświętsza Panna, alic owe *classicum*³⁰⁹ wytrębuje hasło: *Ecce sponsa, exite obviam illi*.³¹⁰

[2.] Cóż na to? Oto innym jako niemądrym pannom serdecznie w oziębłym affekcie gasną kagańce,³¹¹ a twoi patronowie święci, Patronie mój, patrz, jaki na przywitanie tej niebieskiej oblubienicy przygotowali apparament: wychodzą *in occursum*³¹² onej z niegasnącemi i mroku żadnego nigdy nieznajęciami luminarzami. Barłaa święty Męczennik miasto zapalanej pochodnie własną rękę ogniem niby złoto wulkanowym poleruje płomieniem.³¹³ Barłaa święty Pustelnik miasto pałającego luminarza drogi prezentuje kamień, wszystkie chryzolyty ceną i jasnością przewyższający, od którego cała rozjaśniała Indyja. Barłaa święty Pieczarski miasto świecącej lampy jaśnie oświecone książęce prezentuje tytuły, które tym bardziej większym jaśnieją glanssem, im zwyczajnie wydatnie⟨j⟩sza bywa przy umbrach pieczarnych jasność.

[3.] A jakoż z tak pięknie jaśniejącymi lampami, *tanquam internae flammae symbolis*³¹⁴ nie mieli wniść na wiekuiste gody z niebieską oblubienicą ci trzech święci onej occurrentowie? I słusznie, bo *ex directione primae regulae*³¹⁵ czyni to Cerkiew święta, że tych trzech praekursorów świętych na przywitanie trzy-letniej Panienci Naświętszej³¹⁶ wysła. Albowiem do Trójce Przenaświętszej trzyletnią Paniencę Świętą idącą nikt doskonałej prowadzić nie może jako ci trzech święci marszałkowie, których trzeci dzień przed festem Introdukcycy³¹⁷ onej celebryje. Marszałkuje Barłaa święty Męczennik Naświętszej Paniencie swym zapalonym męczeńskim ogniem do Boga Ojca, który *ignis consumens est*.³¹⁸ Marszałkuje Barłaa święty Pustelnik Naświętszej Paniencie swym drogocennym świecącym kamieniem do Boga Syna, który *lapis angularis est*.³¹⁹ Marszałkuje Barłaa święty Pieczarski Naświętszej Paniencie z swym pieczarnym cieniem do Boga Ducha Świętego, który jest *virginitatis faecundae obumbraculum*.³²⁰

[4.] A tak oni święci antagonistowie z niebieską, której marszałkowali, oblubienicą weszli już szczęśliwie *in offenso vestigio ad perennaturum gloriae thalamum*³²¹ Trójce Przenaświętszej, od której za swoją antagoniją trzy wieńce albo (według pospolitego mądrych zdania) *tres laureolas*³²² w rekompensę *cur-sus felicter consummati*³²³ odbierają. Odbiera *laureolam doctorum*³²⁴ Barlaam święty Pustelnik w nagrodę swej zbawiennej nauki, którą pod hieroglyphikiem drogiego kamienia całe z bogacił indyjskie królestwo. Odbiera *laureolam martyrum*³²⁵ Barlaam święty Męczennik w nagrodę swych męcze(ń)skich, w których jako *Phaenix* niebu odrodził się, ogniów. Odbiera *laureolam virginum*³²⁶ Barlaam święty Pieczarski w nagrodę swej *in flore illibato*³²⁷ zachowanej czystości.

[5.] A jakoż oni chwalebni święci *Stephanitae*³²⁸ przy swej szczęśliwej koronacyjnej nie mieli mię, *Stephanum, ex vi correlationis*³²⁹ na triumph i applauz pobudzić? Jakoż nie miałem one trzy wieńce, acz nie hyblejskim kwieciami, ale *oratoriis pro posse meo rudi pollice carptis* przyozdabiać *flosculus*,³³⁰ wiedząc dobrze, iż *solem caelo detraheret, quisquis emerita virtutibus denegaret ornamenta*?³³¹ Jednakże doskonalszą patronów twych koronacją niebom zlecisz, które same *de condigno*³³² cnoty uwieńczać zwykły, raczej *pro finali operis complemento*³³³ obracam rzecz do Ciebie, Patronie mój miłośniwy, któremu nie tak z imienia mego, jako z niewiedniejszej wdzięczności zbieram *Stephanomata* na uwieńczenie nie głowy, bo ta już pasterską ukoronowana tiarą i pod oneż niebieskie patronów swych świętych gotuje się *laureolas*, ale na uwieńczenie hojnej Dobroczynności, niby nieprzebranej fontany, z której każdodziennie moja *sterilitas plenis irrigatur cataractis*,³³⁴ zwłaszcza gdy mię do tej *praxim vetus et consuetudo et monitum*³³⁵ stymuluje, owe pospolite otrąbiwszy gnoma: *Hauris aquam, puteum corona*.³³⁶ Jakoż rzecz uważwszy, ni od kogo bardziej niewiedniejszą wdzięczności *Stephanomata*, jako *a Stephano*. I nikomu bardziej jako wielowładej serca mego monarchi(ni), pańskiej twej Dobroczynności, *iure tributario*³³⁷ są należyte.

[6.] Wysoka albowiem Dobroczynności praerogatiwa między innemi sobie od natury uprzywilejowanemi własnościami ma też i ten niepośledni przymiot, iż królewskim jakoby trybem nad poddaną wdzięcznych sobie affektów życzliwością wielowładnie panując, niedostępnym w tej mierze i nad pospolitą ludzkiej kondycyjej fortunę wyniesionych równa się majestatom; bo jako przestronne ziemskich potentatów gubernium podległe regimentowi swemu prowincyje i władzy swej concredowane narody rządzić i moderować zwykło, tak dziedziczna powolnych genijuszów³³⁸ monarchini – pańska gromadnych łask Do(b)roczynność – w serdecznej thron swój trwale ugruntowawszy rezydencyjej, nad hołdowniczą obowiązającą Wdzięczności powolnością uniwersalne pospolitym trybem rozpościera dominium. I nie zachodzi nigdy w nie-

słuszną ospałych niechęci rebelliją poddana niewolniczego affectu Wdzięczność, ale skrzydłą zawsze nieleniwej ręczości tam wylatuje ochotą, gdzie tylo by najmniejsze królującej nad sobą Dobroczynności ordynanse życzliwej wyświadczonych łask wyciągają zamiany.

[7.] Przyprawiać jej nietrwałych z topniejącego wosku skrzydeł z Dedalem albo nieporównanych w biegu Phaetonta woźników nie potrzeba: niedoścignęła ona czulej prędkości lotem sama się tam wzbijać umie, gdzie jej słoneczne przyświecającej Dobroczynności influencyje łaskawym zwykły jaśnieć promieniem. Ochotniej nad chybkiego Pegaza tam zabieży, gdzie obfitą szcudrobliwych łask fontanę hojnym na swój pożytek spływającą strumieniem rozkwitłą niewiedniejącej ży<cz>liwości koroną uwieńczać zamyśliła. Porywczyszam nad Atalantę impetem tam się wybiera, gdzie fortelnym Hyppomenesa kunsztem złota powabiającej Dobroczynności ponęta skutecznym łask swoich bodźcem do nieleniwego ją powabnych chęci stymuluje zawodu.

[8.] Poddałem i ja pod panującą wielmożnej twej ku mnie Dobroczynności władzę podległą obligowanych usług Wdzięczność. Dawnom już zwycięską dobrodziejstw twoich konwinkowany szczodrotą królewskie tej to jedynowładnej wdzięcznych affektów potentatki imperium w serdeczną poddanych życzliwości krainę stateczną przypuścił intromissyję. Teraz tylko *restat*³³⁹ onej, jako władnącej sercem <monarchini>, niewiedniejące na uwieńczenie z należytej submissyją conferować Stephanomata. Więc z rzetelnym tym poddaństwa mego hieroglyphikiem³⁴⁰ albo raczej *suppedaneo debitae venerationis folio*³⁴¹ przy należytych festu patrońskiego powinszowaniu przed twym konspectem tym poufalej *obstreperere*³⁴² śmiej, im łaskawsza pospolicie *aures quaerenti in pedibus*³⁴³ audiencyja dana bywa.

[9.] Odbieraj, Miłościwy mój Patronie, nieomylny stąd dokument, iż królującą w sercu mym praeminencją pańska twa Dobroczynność jawnie się zaszczycać może, kiedy w złotej wypiastowany swobodzie wolny mój geniusz posłuszną Wdzięczności swej ochotę pod wielowładne onej submittuje gubernium, a przyrodzonej swej nieco uchybiwszy wolności, hołdowniczy w tym prezencie trybut z swego serdecznego wypłaca depozytu.³⁴⁴

[10.] Trzebać by, przyznam, na powinszowanie trzech świętych twych patronów trzy one z chwalnego Helikonu zaciągnąć *Charites*. Owszem, na powi<nn>ą tych trzech patronów gratulacją, trzeba, żeby i *oratio tres virtutes habeat*,³⁴⁵ to jest *ut sit clara*³⁴⁶ od męcz<eń>skich Barlaama świętego ogniów, *ut sit emendata*³⁴⁷ jako złoto *ad Lydium lapidem*³⁴⁸ od drogiego Barlaama świętego chryzolit, *ut sit ornata*³⁴⁹ jako *imago ab umbris*³⁵⁰ od pieczarnych Barlaama świętego Pieczarskiego cieni.

[11.] Wybaczysz jednak, Miłościwy mój Patronie, że tu się wszystko opak dzieje. Od ogniów męcz<eń>skich tylko affekt mój szczery zapalam, a zaś facundyja dymem przykopcona, nieforemny nie tak oczom, jako uszom Waszej

Pasterskiej Mości sprawuje dyzgust. Od kamienia pustelniczego affekt tylko mój w szczeroci *solidatur*³⁵¹ i niby *Lydio lapide exploratur*,³⁵² a zaś ingenijum przy tymże kamieniu w ora<t>orskie *sterilescit concetpus*.³⁵³ Przy pieczarnych cieniach serdeczne tylko życzliwym płomieniem pałające niby *ad oppositum magis elucescunt* ognie,³⁵⁴ ingenijum zaś na powinną gratulację przy tych pieczarnych cieniach *obumbratur*.³⁵⁵ Z tym wszystkim jednak moja *sermocinalis scientia*,³⁵⁶ jeśli kiedy swoje *tres mentis operationes*³⁵⁷ objaśnić mogła jako przy tych trzech luminarzach Barlaamach świętych.

[12.] Niech się tam siłą subtelne mądrych dowcipy *in investigandis scientiarum obiectis*,³⁵⁸ moja *palaestra*³⁵⁹ nigdy doskonale ukontentowana być nie mogła, jako kiedy *novam philosophandi methodo*³⁶⁰ Waszą Świątobliwość *pro adaequato attributionis obiecto*³⁶¹ o<d>ebrała.³⁶² Wszystkie albowiem mojej gymnady *actus scientifici ad nutus*³⁶³ Świątobliwości Waszej, *tanquam scientiarum ideae conformantur*,³⁶⁴ wszystkie niby *ad primum mobile moventur*,³⁶⁵ wszystkie *tanquam ad finem suum ultimum referuntur*. I jeżeli tam mądrzy logikę utytułowali *scientiarium ancillam*,³⁶⁶ ja *competentiori titulo*³⁶⁷ nazwę ją *ancillam*³⁶⁸ świątobliwości waszej, ponieważ nie tylko onej *actus scientificos*,³⁶⁹ ale też *totum esse et posse meum speciali subordinatione* twojej pasterskiej zwierzchności,³⁷⁰ patrońskiej Dobroczynności i ojcowskiej submittuję protekcycje.

[13.] Owo zgoła w takiej się poczuwam być obligacyjnej *aeviternum* Świątobliwości Waszej *mancipium*,³⁷¹ że *nihil mei aut meum est, quod potiori titulo non sit tuum*.³⁷² A jakoż z tych dożywotnich wypłacić się obligów pańskiej twej szcudrośliwości, która *ut maiestate praecellit, ita mutuum non reposit?*³⁷³ Oto przynamniej *verbis ut nummis*³⁷⁴ powinno należało mi oddać Świątobliwości Waszej *stipendium*³⁷⁵ przy dorocznej patronów twych, Barlaamów świętych, rewolucycje, których tu pochwałę nieumiejętnym piórem w comput zebrawszy, Waszej Pasterskiej Mości Patronowi memu, jako żarliwemu czci i chwały ich zelantowi i promotorowi z uprzejmą śmiem dedykować *submissyją*. Pochwał tu żadnych Wasza Pasterska Mość sobie należytych nie znajdziesz, których mi wrodzona Waszej Pasterskiej Mości *pertinaci nisu* pisać zabrania *modestia*,³⁷⁶ dając *ad intende[re]*,³⁷⁷ że *gloriosius est mereri laudes, quam habere*.³⁷⁸ Szczególna tylko tu twych patronów świętych nie tak *panegyris*,³⁷⁹ jako *historia rudi calamo texta*³⁸⁰ miasto powinnej daniny przy solennej festu patrońskiego rewolucycje w twe patrońskie wprasza się ręce.

[14.] Przyjmież, mój Miłościwy Patronie, tę życzliwą wdzięcznego poddaństwa daninę, którą gdy z najpokorniejszą ofiaruję *submissyją*, hołdowniczą unizoność moję pańskiej Dobroczynności twej dożywotnim zapisuję poddaństwem, a w dalszą tejsze Dobroczynności protekcycję siebie polecając, nieodmowną zawsze na wszelaki panującej nad Wdzięcznością moją Dobroczynności rozkaz szczyć się gotowością.

[XXII.A]

MNEMOSINE
SIVE
RECORDATIO PATROCINII
STEPHANICA³⁸¹

Dziwna *metamorphosis* w świecie niegdy trwała,
 Która w rzeczy rozliczne ludzi zamieniała:
 Tu Narcyz zdziwiwszy się w źródle swej piękności,
 W kwiatek tegoż imienia swe zamienia kości;
 5 Tu Nijobe³⁸² po dziatkach swoich gdy łyzy leje,
 Z nagłą od nieznośnego żalu kamienieje;
 Tu Helijady smutne wyśpiewując lessy
 Po swym bracie w fatalne mienią się kupressy;
 Tu ptaszkiem się stać przyszło biednej Halcyjonie,
 10 Kiedy jej poślubiony Ceix nagle tonie;
 Ówdzie Aktaeon w postać jelenia przybrany
 Od swoichże brytanów srodze rozszarpany;
 Tu Apollo pasterską wzięwszy postać na się
 W rozkwitłych łąkach bydło u Admeta pasie;
 15 Tu Acis w hojne źródło, w lwicę Atalanta,
 W skałę Gorgo zmienia mężnego Atlanta.
 Innych *metamorphoses* wyczytasz bez miary,
 Które są u poetów artykułem wiary,
 Jednakże ja tym wszystkim przyznawszy naganę,
 20 Wolałbym sam mieć taką szczęśliwą odmianę,
 By mię w wymowne usta Cyrce zamieniła,
 A rhetorskich języków tysiąc nadarzyła.
 Wszystek bym się rozpląnął na twoje pochwały,
 Zacny METROPOLITO, w cnotach twych wspaniały.
 25 Lub wolałbym być piórem biegłego poety:
 Pewnie bym do tej tylko biegł szczególnie mety,
 Bym twe imię chwalebne nie na piramidzie,³⁸³
 Która to więc za czasem w śmiertelny proch idzie,
 Ani na marmurowej wyniosłej kolumnie,
 30 Którą więc pyszna ręka sobie stawia dumnie,
 Nie na cedrach ani na kawkazowej skale,
 Bo to wszystko zatopią śmiertelności fale,
 Ani na obeliskach, bo i te czas płochy
 Kiedyżkolwiek w bezdenne swe zabierze lochy,

35 Ale w księgę wieczności. Tam bym z pracą szczerą
 Złotołokietną ciebie zapisał literą.
 Lecz darmo się tam wdzieram. Już w ten komput złoty,
 Ciebie dawno wpisały twe rozliczne cnoty,
 Które chwalić tylko co chcę rozpuszczać żagle,
 40 Alić mi wnet w zdumiałych oczach stanie nagle
 Twoja SKROMNOŚĆ zakonna w łaskawej personie,
 Tuż głęboką pokorę piastując na łonie.
 Mogłaby swym widokiem zgromić gniew wzruszony
 Pałającej ognistą złością Tyzyfony
 45 Albo siedmiogłownego uśmierzyć Cerbera,
 Kiedy więc swą piekielną zajadłość wywiera.

Ta tedy moje pióro strzymawszy gwałtownie,
 W ten sens do mnie perorę wszczęła gładkomownie:
 „Daremna jest twa praca, daremne zawody.
 50 Znaj, iż żadnej pochwały i żadnej nagrody
 Od rymotworskich wierszów twych nie potrzebuję,
 Ani się też do tych cnót, co w mię wmawiasz, czuję.
 A dajmy to, choćby się jakie znajdowały,
 Pewnie za nie od wierszów nie zasięgam chwały.
 55 Za nic u mnie są głośnie twe panegiryki,
 Które trąby śmiertelnej zagłuszą okrzyki.
 Chwała ludzka gdy idzie w recompensę cnocie,
 Jakby drogi karbunkuł w sprośnym tonął błocie.
 Nie przydaje waloru, lecz raczej ujmuje
 60 Ludzka chwała, bo często w hardą myśl wprawuje.
 Częstokroć Ikarowe skrzydełka przyprawi,
 A po tym nieszczęśliwej ruiny nabawi.³⁸⁴
 Więc nie próżnej u świata chwały szukać trzeba,
 Lecz wiecznej u samego Rządziciela nieba.
 65 Tam jako wszystkie dobra tak też nie mniej chwała
 Przez nieskomputowane wieki będzie trwała.
 Kto ludzkiej chwały szuka, wiatr znikomy goni
 Lub się też ostrej chwyta brzytwy w strasznej toni.
 Za cieniem się mizerny niemądrze ugania,
 70 Kto się ku ludzkiej chwale z uczynków swych skłania.
 Na piasku ten fundament zakłada nietrwały,
 Ktokolwiek dobrze czyni dla ludzkiej pochwały.”

Te słowa wymówiwszy, z oczu mych wnet zniknie.
 Me natychmiast okropny serce strach przeniknie,
 75 Żem się nikczemnym wierszem ważył nadder śmiały
 Czynić wzmiankę twoich cnót godnych wiecznej chwały,
 Zwłaszcza do tej nie będąc pracy przyuczony,
 Bez wiosła puściłem się na Pont niezmierny.
 Same nawet stępały pióro tamże snadnie
 80 Z ręki nagle zdrętwiałej od strachu wypadnie,
 A uznawszy swą wielką płochą pióro śmiało,
 Bieglejszym rymotwórcom tę zleciło chwałę.

Wtym gdy przedsięwziętego zaniechałem dzieła,
 Oto nie wiem skąd, się tuż druga scena wzięła.
 85 Stawa w oczach persona bogato przybrana,
 A złotymi łańcuchy zewsząd skrępowana.
 Na szacie zaś rozliczne różnych kwieci wzory.
 Znać, iż samej roboty kwieciorodnej Flory.
 Tu narcyssa, tu rozmaryn, tu zaś tulipany,
 90 Tu lilija, ówdzie zaś kwiat wdzięcznoróżany.
 Zgoła ni Aryjadny kręte labirynty
 Takie w sobie miały nigdy hijacynty,
 Jakie tam na tym stroju w ten czas widzieć było.
 W stoocznego Argusa zmienić by się miło.
 95 Mniemałem, że to samej Wiosny jest persona
 Albo kwitnąca Flora, albo też Pomona.
 Z stroju jednak poznałem, iż to Wdzięczność była,
 Którą tak Dobroczynność twoja ustroiła.
 Że zaś drogą jej szatę wdzięcznymi kolory
 100 Różnych kwieci upstrzyła ręka ślicznej Flory,
 Te bujno się krzewiące kwiecie wydawały,
 Że u niej dobrodziejstwa zawsze kwitnąć miały.
 Że choć się z mroźnej strony sam Aqwilo ruszy,
 Wdzięcznych Dobroczynności kwieci nie ususzy.
 105 Chociaż Arctos okropnym Eolem wzruszona,
 Którego lodowata pielęgnuje strona
 Lub septemtryjonalnym zimą mrozem wzdęta,
 Co samego Neptuna kajdanami pęta;
 Sam nawet z Boreasem Awster wyuzdany
 110 Prędzej się wysiliwszy nie ujdą nagany
 Aniżliby imprezy skutek otrzymały,
 By te dobrodziejstw kwiecie precz zruinowały.

Tu się nieco zapatrzę na ten prospekt miły,
 W który same łakomie oczy się wlepiły.
 115 Lecz znienucka tak pięknie twarz wypogodziona
 Tej to osoby z nagła stanie zasepiona.
 Właśnie niby perłową w pół dnia karoc Phaeba
 Posępną okrążywszy chmurą dżdżyste nieba,
 Jasnoświatne na wszystkich świat tłumią promienie,
 120 Cymmeryjskie ziemianów³⁸⁵ przesyłając cienie.
 Spójrzy na mnie, wywarszy zagniewane oczy,
 A w tym do mię w taki sens furyje wytoczy:

„Czem, wzdę, od przedsięwziętej ustałeś roboty?³⁸⁶
 Czem do takiej zabawy mało masz ochoty?
 125 Czem twój Apollo pracą tak prędko zmorzony
 Złotosrebne na lutni swej odciągał strony?
 Czem do wychwalenia cnót pióro masz leniwe?
 Znać podobno cię Muzy postrzegszy pierzchliwie
 Tak błahaego poetę, nazad uleciały,
 130 Cóż albowiem z nieukiem takim czynić miały?
 Aza nie wiesz, iż wielkich animuszów chwała
 Powinnym cnót trybutem przed laty bywała?
 Horacyj Mecaenata, Homer Macedona,³⁸⁷
 Wirgilij Aeneasza, Seneka Nerona,
 135 Biegły w rytmie Klaudyjan u Honoryjusza,
 Gracyjan także swego miał Auzonijusza,
 Sławny panegirysta Plinijusz Trajana
 I innych prawie liczba nieskomputowana.
 Tych wszystkich ta jedyna bywała zabawa,
 140 Aby z ich piór szła cnotom należyta sława.
 A twe pióro w pochwale swego Mecaenata
 Czemu chybkim Pegaza impetem nie lata?
 Tępego rymotwórcę znać pióro stępało,
 Bo w hypokreńskiej rzadko cysternie bywało.
 145 Ni wieszczego nie piło Hipokren strumienia,
 Który wierszopłynnemi strugami się wspienia.
 A ponieważś błahy poeta, jak widzę,
 Że nic nie masz konceptu (w czym się za cię wstydzę),
 Ni Entheusz poetom właśnie przyzwoity,
 150 Abyś godnie mógł dać dank cnotom należyty,
 Przynamniej oddaj dzięki cnej DOBROCZYNNOSCI
 Za tak znaczne na ciebie wylane hojności!”

Tu swoją skończy mowę ta bogini miła,
 A im surowsze na mnie furyje stroiła,³⁸⁸
 155 Tym więcej mi do tego, o co narzekała,
 Nierozmyslnym swym fukiem wstępu dodawała.³⁸⁹
 Cierpiąc bowiem zniewagę od niej oczewistą,
 Tym samym zaniechałem być panegirystą.
 Częścią, żem do funkcji tej niezdolny wcale,
 160 A puszczać się uporem trudno przeciw fał;
 Częścią, że mi twa SKROMNOŚĆ usta skrępowała,
 Aby z nich próżna nie szła w recompensę chwała.
 A tak Wdzięczność nic ze mną nie wskurwaszy, rzecze:

„O, twardszy nad opokę marpeską człowiecze!
 165 Że cię złote nie zmiękczą dobrodziejstw Paktole,
 Hojnie na twą płynące, niewdzięczniku, dolę!
 A ponieważ twe tępe pióro dzięk nie czyni,
 Hojnej DOBROCZYNNOCI, mojej monarchini,
 Znajże, iż ja będąc jej wiecznie zhołdowana,
 170 Skąd mię widzisz złotemi pęty skrępowana,
 Nie chcę być w powinności mojej tak ospała,
 Bym powinnej mej pani trybut nie oddała.”

A w tym czasie mię Wdzięczność porzuciwszy zgoła,
 Wielkim głosem na SŁAWĘ w taki sens zawoła:

[XXII.B]

GRATITUDO INVITAT FAMAM AD REDDENDUM
MUNIFICENTIAE LAUDIS TRIBUTUM³⁹⁰

- „Gdzieś słodko brzmiąca SŁAWO?³⁹¹ W której świata stronie?
 Czy twardym snem zasypiasz na Morfea łonie?
 Czy gdzie Herkulesowe światu głosisz czyny?
 Czy dziwną piękność sławisz graeckiej heroiny?³⁹²
 5 Czy Thezea Labirynt w swych fortelach kręty
 Nie wywikłane jakie tobie czyni wstręty?
 Czyli snadź nieprzechodnych Alpes Annibala
 Trudność prędkiego tobie prześcia nie pozwala?
 Czyś gdzie thessalskiej Tempe rozkwitnęły gaje?
 10 Czyliś też w garamantskie zaleciała kraje?
 Czy tam, gdzie z ognistemi planetów minery
 Atlas dźwiga obrotne z Alcydesem sphaery?
 Snadź podobno Alcyda wysławiasz przy Lernie,
 Gdzie zgromił ogniem Hydrę siedmgłówną misternie.
 15 Albo snadź na na memphickiej zasiadszy kolumnie,
 Co cień na mile rzuca wywiedzioną dumnie.
 Stamtąd cuda ogłaszasz siedmiorakie świata,
 Które trwają w pamięci w nieprzeżyte lata.
 Lub szczerozłoty pałac wysławiasz Nerona,
 20 Albo mężnego światu głosisz Macedona.
 Snadź Meander lub Ewryp straszno krętej toni
 Tobie prześcia prędkiego w nasze kraje broni.
 Albo Scylla, albo też Charybdis obzarta
 Prześciu twemu wstręt czyni na ciebie wywarta.
 25 Ej! Wzbij się Daedalowym piórem obarczona,
 Oto na cię wygląda roxolańska strona!
 Wsiadaj na wiatrogonne woźniki Boota,
 Których cugiem poczwórnym jeździ karoc złota
 Lub strzałolotne osiądź Phaetonta konie,
 30 Które po trudach pławi w hesperyjskiej tonie.
 Dla prędszego pośpiechu niechaj ci przybędzie
 Wóz Cyprydy³⁹³ w poczórne sprzężone łabędzie
 Lub twój niech bystry orzeł, cny Ganimedesie,
 Brzmiącą sławę tu w nasze krainy zanieśie.
 35 Przybądź, proszę, cna Sławo, a okrzyki walne
 Głośnie norycznym brzmi³⁹⁴ hukiem w trąby tryumfalne!

Niechaj rozmowne Echo na powinszowanie
 Sonoralnym koncertem wdzięczne wyda granie,
 Tudzież w huczące rogi zabrzmi na przemiany,
 40 Niech się wszędzie wesołe rozchodzą padwany.

Lecz rzeczesz: „Dokąd takie tubalne muzyki?
 Na co przerażającej mej trąby okrzyki?
 Co po symfonijskich wesołych koncertach
 I tryumphom służących moich in<st>rumentach?
 45 Czy nie znowu Annibal graeckim wojskiem władnie,
 A rzymskie huffy mieczem niezliczone kładnie?
 Czy tego, co na złotym sypiał materacu
 Znowu mężnie Macedo położył na placu?³⁹⁵
 Czy bitnego Sesostrą waleczną potęgą
 50 Zhołdowanych monarchów w powóz swój zaprzęga?³⁹⁶
 Czy zwyciężcę jakiego srogie lwy i słonie
 Przez wylaną krwie wiozą niezbrodzoną tonię?³⁹⁷
 Czy dziesięcioletnią pracą niedobytej Troi
 Dobywszy już, Ulisses w niej tryumphy stroi?”

55 Przyznam ci się, cna Sławo, tak jest w samej rzeczy:
 Nie Mars tu tryumfuje, co ostremi mieczy
 Liczne hufce na placu wojennym pokłada,
 Ni Bellona, co we krwie zanurzać się rada,
 Ani męstwo, co tysiąc śmierci³⁹⁸ się nie boi,
 60 Ani śmiałość, co z śmierci jedne żarty stroi,
 Ni odwaga, co żadnej nie boi się straty
 Na siarczyste bez trwogi rzuca się granaty
 A huczących dział ryki i straszne kartany
 Za wesołej muzyki poczyta padwany.³⁹⁹
 65 DOBRO CZYNNOŚĆ tu swojej mocy dokazuje,
 Ona to nad wdzięcznymi sercy tryumfuje.
 Ona mając animusz ludzki pokonany,
 Złote kładzie na niego dobrodziejstw kajdany.
 Ona to i mię Wdzięczność trzyma w swej niewoli,
 70 Z której żadna potęga już mię nie wyzwoli
 I prędzej swoich Tytan jasnych glans promieni
 Niezwyczajną przemianą w smutną noc zamieni,
 Prędzej jasna z orszakiem świetnych gwiazd Latona
 Cymmeryjskimi będzie cieniami zaćmiona,

- 75 Prędzaj, w dżdżystych obłokach mieszkając, Pleady⁴⁰⁰
 Kryształowe na ziemie łać przestaną grady,⁴⁰¹
 Prędzaj rannej Jutrzenki koralowe skronie
 W hesperyjskich swych nurtach ocean pochłonie
 I prędzaj Pirothousz⁴⁰² opuści Thezea,
- 80 Prędzaj mężny Alcydes⁴⁰³ cnego Promethea
 Od twardego Kawkazu uwolni kamienia
 Niż ja z DOBROCZYNNOCI wyndę więzienia.
 Tej to tryumfatorki powabna ponęta,
 Te na mię, które widzisz, złote kładzie pęta.
- 85 Ona zhołdowanemi animuszy włada,
 Ona dyjamentowe na nich więzy wkłada.
 Ona to z serc poddanych tryumphy ponosi,
 Jej przeto głośny applawz niech twa trąba głosi.
 Którego na wojennym placu ręka śmiała
- 90 Z zuchwałych nieprzyjaciół wiele krwi wylała,⁴⁰⁴
 Prawda, że przez posłane harde karki śmieje
 Do niezwiędłej pochwały sobie stopnie ściele,
 Lecz ten tryumph lementem bywa przeplatany,
 Gdy go gasi obfitej krwi potok wylany.
- 95 Mało ogień splendoru tryumphalny miewa,
 Kiedy go krwi wylanej ocean zalewa.
 Zwycięski p(ea)n mało do applawzu ruszy,
 Gdy go lament jęczących niewolników głuszy.
 Chwalebniejszy daleko taki tryumph bywa,
- 100 Który DOBROCZYNNOCI ręka otrzymywa,
 Bo gdziekolwiek ta tylko wielowładna Pani
 Serca z złotej cięciwy zhołdowane rani,
 Beze krwi, bez lamentów wszędzie tryumfuje,
 A tak jej tryumph tamte tryumphy celuje.
- 105 Tamci bohaterowie z krwawego strumienia
 Żelaznym hardo stylem swe piszą imienia,
 DOBROCZYNNOCĆ zaś zgoła nie tej jest manieri,
 Bo złotemi się pisać zwykła charaktery.
 Tamci zwycięzcy imię na paryjskiej skale⁴⁰⁵
- 110 Lub na cerach wspaniałych piszą poufale,
 A DOBROCZYNNOCĆ złotą ręką imię swoje
 Na trwale wnosi w serca wdzięcznego podwoje.
 A tam swoje chwalebne wyrywszy tytuły,
 Drogocennymi one zdobi karbunkuły.

- 115 Tam w serdecznym kasztelu⁴⁰⁶ ona thron zasiada,
 Tam poddanemi sobie affektami włada.
 Tam nad zhołodowanemi sercy try<u>mph czyni
 Ta zamożna affektów ludzkich monarchini.
 Jej przeto niech, cna Sławo, twoja trąba ryknie,
 120 Jej trymphalny p<ea>n niech głośno wykrzyknie!
 Cnej sławy instrumenta, ej, proszę, zabrzmicie⁴⁰⁷
 Szczodrobliwemu dając dank METROPOLICIE!
 Niech za tak znamienitą swą ku mnie szczodrotę
 Dziękowownę od głośnych trąb usłyszy notę.
 125 Niechaj Echo ogromne wyda dźwięk niemały,
 A o thebańskie głośno obiwszy się skały,
 Tam się niechaj swym hucznym koncentem rozwinie,
 Kędy Ganges z Paktolem złotym nurtem płynie,
 Kędy Hydasz swe piaski perlorodne sieje,
 130 Gdzie się lawrem okryty Parnass zielenieje,
 Gdzie złotopłynną falą Erydan się pieni,
 Gdzie szkarłatnym Jutrzenka licem się rumieni,
 Kędy słodkobrzmiącego Orpheusza strony
 Bystrym rzekom tamują impet zapędzony
 135 I gdzie Neptun w wodnistym rezydując dworze,
 Morskie brzegi trójzębnym swym trydentem porze.
 Ten trybut DOBROCZYNNOŚĆ niech METROPOLITY
 Od Wdzięczności odbiera sobie należyty.
 Ale mało na jednym cnej sławy okrzyku.
 140 Niechaj się tu i Muzy w swoim stawiają szyku.

[XXII.C]

EADEM GRATITUDO INVITAT MUSAS
 AD REDDENDUM MUNIFICENTIAE
 GRATIARUM TRIBUTUM

- I Sam, sam⁴⁰⁸ z strojnemi lutniami stawajcie,
 Dwójbarczystego Parnassu boginie!
 Ojczyste na czas góry opuszczajcie,
 Z których bogaty mądrych wód zdroj płyńie.
 Na głośnych cytrach wdzięczny odgłos dajcie,
 Niechaj przestronne Echo się rozwinie:
 Brzmijcie koncenty, triumfalne pienia
 Opiłe rythmów z wieszczego strumienia!
- II Dziś słodkomruczne Kaballu potoki,
 Czystym glansowne kryształem fontany,
 Dziś marmurowe waszych skał opoki,
 Rozkwitłym Flory wzorem malowany
 Górnym wniesiony barkiem pod obłoki
 Waszym pieszczotom Helikon oddany
 Opuśćcie, proszę. W roxolańskie strony
 Wasz wiedźcie orszak bluszczem uwieńczony.
- III Składną do rymów wene⁴⁰⁹ w się czerpajcie,
 Którą krynice hypokreńskie leją,
 Muzkie wieńcami głowy otaczajcie,
 Niechaj na skroniach lawry zielenieją!
 I skrzydlastego Pegaza siodłajcie,
 Niech prędkolotne pióra was odzieją,
 Niech i wymyślne Daedala roboty
 Prędszej wam w biegu dodadzą ochoty.
- IV Złotopromienną prześwietny koroną
 Pułkom niech waszym Phaebus marszałkuje,
 Który przyćmione czarną mgłą zasłoną
 Niebieskie sphaery⁴¹⁰ światłem poleruje.
 Niechaj najpierwszą liry swojej stroną
 Koncentom waszym naprzód kredensuje,
 A wy wzajemny z cytr swych odgłos dajcie,
 Swobodnym na nich palcem przebierajcie.
- v Z podziemnej dzisiaj ciemnych antrów strony
 Niech z Amphijonem Orpheusz wychodzi,

- A magnesowe trzymając pawony,⁴¹¹
 Niech bystropłynne tamuje powodzi.
 Niechaj sam i tam kamień rozproszony
 Posłuszym, gdzie chce, w tańcu krokiem wodzi.
 Chętną niech znowu opokę zwojuje,
 A rozwalone Theby restawruje.⁴¹²
- VI I które w lasach Dryjady mieszkacie
 Rzęsistym z mirtu liściem osypane,
 Które po kniejach dziki zwierz ścigacie
 Myśliwczym kształtnie łubiem przepasane,
 Co i z srogiemi tygrami igracie,
 Po woli macie lwy nieugłaskane,
 Swych instrumentów grą się popisujecie,
 Przemienny zewsząd okrzyk intonujecie.
- VII W codziennej zmokłe kąpieli zgrąziwszy
 Kędziorzy, którym Thetis distilluje,
 W głębokich morza nurtach zatopiwszy,
 Alabastr śnieżnych twarzy oplukuje,
 Niech was z przejrzystej głębi wynurzywszy,
 Trzyzębnym Neptun trydentem szykuje:
 Gładkie napee, nadobne syreny,
 Melodyjnemi zabrzmiście Kameny.
- VIII Co już i w górnym Olimpie mieszkacie
 Ognistosuty firmament haftując,
 Herbowne na nim gwiazdy zapalacie
 Lubo Karocy Boota⁴¹³ kierując,
 Lub wyschłe rosą dziardyny skrapiacie,
 Rzewno nad dżdżystym Smokiem⁴¹⁴ upłakując,
 Bliskim, Najady, Pleadom skrewnione,
 W nadolny bądźcie horyzont spuszczone.
- IX Które na koniec przepędzone wieki
 Na jednej perle wyryte widziały,
 Gdyście zdumiałe gromadząc powieki,
 Dość w świetnozłotym pierścieniu jaśniały,
 Trzeba, abyście zdrój annońskiej rzeki⁴¹⁵
 Rozrzutnym na się kanałem wylały.
 Wierszopiśmienne nymf dziewiętnych grono,
 Skoncentrowana tu stawaj korono!
- x Na jednych ustach nie dosyć WDZIĘDZNOŚCI.
 Tysiąc języków mownych potrzebuje,

- Gdy panującej cnej DOBROCZYNNOŚCI
 Winny poddaństwa trybut prezentuje.
 Nie chcecie waszej umknąć przytomności,
 Tego dziś po was WDZIĘCZNOŚĆ rekwiruje,
 Abyście za nią nieodstępny torem
 Jednospólnym się pospieszały chorem.
- xI Już swoich lawrów nieco pochyliwszy,
 Które mi mądre głowy obciążacie
 Ze mną, WD<Z>IĘCZNOŚCIĄ, mile się zbraciwszy,
 Dań hołdowniczą społecznie oddacie.
 Z kwiecistych ozdób koronę uwiwszy,
 Wasze, któremi wieńce przeplatacie
 Lub w jeden swoje palmy wieniec snujcie,
 Skroń dobroczynną spólnie koronujcie.
- xII Idźcie w niewolą, w którą dziś zabrana
 Ja, WDZIĘCZNOŚĆ, idę, gdy ściśle krępuje
 Mię DOBROCZYNNOŚĆ za panią obrana.
 Niechajże i was chwalebnie zhołduje.
 Żadnym moc onej męstwem niezłamana
 W podobne i was pęta niech okuje.
 Wolneć więz<i>enie, rozkoszne kajdany,
 Które mi wdzięczny affekt jest spętany.
- xIII Dlatego mój rytm tak wspaniałą zwodzi
 Muz licznych pompę, aby odgłos sławy
 DOBROCZYNNOŚCI przez morskie powodzi⁴¹⁶
 Aż tam zaniósł, gdzie z dziennej kurzawy
 Zapadły w morską Tytan⁴¹⁷ łaźnię wchodzi,
 Gdzie szkarłat zorza purpuruje krwawy.
 Będzie ta wieków potomnych robota,
 Nie wgarnie za swe cnót niepamięć wrota.
- xIV Tać to na pyszne, ta wspina się throny
 Praerogatywa pańskiej łasce dana.
 Ta niedosięglej tyka się korony,
 Cześć w DOBROCZYNNE genijusze wlana.
 Iż w swą moc bierze państw serdecznych strony,
 WDZIĘCZNOŚĆ od onej bywa zhołdowana,
 Bo gdy ją szturmem łask swych dewinkuje,
 Królewskie nad nią regimenta knuje.⁴¹⁸
- xV Nie tylkoć to wy, świata monarchowie,
 Drogobudowne throny osiadacie,

- Nie na swej tylko skroń prześwietną głowie
 Dyjamentową obręczą spinacie.
 Wielmożne sceptrum jakby własne zdrowie
 Nie sami tylko w ręku swych ściskacie.
 Paludamenta,⁴¹⁹ złotonitne szaty
 Nie samym tyrskie farbują szkarłaty.⁴²⁰
- xvi W serdecznym swój też majestat pokoju
 Serc monarchini Łaska fabrykuje.
 W perłowym ona wydatna zawoju
 Królewskim głowę cyrkułem⁴²¹ związuje
 I w purpurowym okazała stroju
 Złotego ciężki berła pręt piastuje.
 Rządzącą władzy swej DOBROCZYNNOSCIĄ,
 Jak chce, kieruje poddaną WDZIĘCZNOŚCIĄ.
- xvii Taką i twojej moc DOBROCZYNNOSCI
 Wdzięcznych mych chęci kasztel już podbiła,
 Poddaną wolnej swobodę WDZIĘCZNOŚCI
 W takowąż wzajem niewolą wprawiła,
 W samo najgłębszej centrum życzliwości
 Królewskiej trwałość władzy wkorzeniła.
 Już już szczęśliwie w sercu mym króluje,
 Kiedy tak szczodrze Łaską swą szafuje.
- xviii I dotąd stała, posłusznej panując
 Zawsze WDZIĘCZNOŚCI, niech w swych rządach słyńie,
 Dokąd swą Charon galerą kierując,
 W lethejski ze mną śmierci nurt nie wpłynie,
 Dokąd zmorzonych snem twardym⁴²² krępując,
 Śmiertelna źrzenic kortyna nie zwinie,
 Dokąd przez Stygę w kupressowej nawie
 Na pożądanym porcie się nie stawię.
- xix Gdy tedy społem Muzy podległego
 Trybut poddaństwa powinny oddają,
 Na to uprzejmy z serca życzliwego
 I ze mną affekt zgodnie wywnętrzają.
 Cokolwiek Szczęście chowa fortunnego
 Przez wspólne tobie wota poświadczają,
 A kiedy szczerze już na to wotują,
 Tak na swych wszystkie lutniach applawzują:
- xx „Życie niech twoje nicią tkane złotą
 Lachesis z Parką w kłąb rozwłokły snuje.

Uważna niechaj Fortuna robotą
Przyjazny okrąg myślom twym kieruje.
Niechaj skrzydlastą przybrana ochotą
W twe gabinety Pociecha wlatuje.
Fortunnych godzin i lat bieg szczęśliwy
Sam niech Czas wiąże łańcuchem szedziwy.”

[XXII.D]

APOSTROPHE AUTORIS

Niech tam kto inny attyckie słodczy
 Lubo wyborem rzymskim słowa liczy,
 Ja przy tym feście z prostą stawam lirą
 Brzmiąc panegirą.

5 Z prostej tu lutni opieszale rymy,
 Które nie cudnej Troi głoszą dymy,
 Lecz prosty chęci mych dając⁴²³ gatunek
 Za podarunek.

Tudzież nie na tym ubogim prezencie,
 10 Ale na sercu jak na dyjamencie
 Ma służebnicza winszujące wota
 Niesie ochota.

Nie słów wyborem, lecz uniżonością,
 Nie wieszczków trybem,⁴²⁴ ale uprzejmością
 15 Z serdecznych źrójów brzmią opile weny
 W ten dźwięk Kameny.

Niechaj doroczny dzień patronów twoich
 Na kołowrotach górna strona swoich⁴²⁵
 Kędy srebrzysta Phaebe dni nie skraca
 20 Tysiącem wraca.

Niech lotna sphaera, momentów mistrzyni,
 Szczęśliwy rekurs takowych dni czyni,
 Które patronów twoich chwilą jasną
 Świecąc, nie gasną.

25 Niechaj obfite wszelkich fortun grono
 Hurmem się wali na twe pańskie łono,
 A tam póki świat jasne gwiazdy liczy,
 Niechaj dziedziczy.

Niech Phaebus silnym krokiem Pyroenta
30 Szczęśliwe wieki, chwile, dni, momenta⁴²⁶
Fortunnym wiezie kołem swej karety
W twe gabinety.

Niech złotopłynne saturnowe lata,⁴²⁷
Co niegdyś były zaszczytem u świata,
35 Czas nakieruje na wstecz skrzydłonogi
W twe świetne progi.

Niechaj na złotej snuje nici wędzie
Parka, co kądziel życia twego przędzie,
A pasma niechaj w nieprzeżyte chwile
40 Jaśnieją mile.

Niechaj co tylko fortuna niestała
Rozrzutna na świat ręką pociech złała,
W twe niechaj wszystkie te fortunne zdroje
Płyną podwoje.

45 Niechaj gdziekolwiek tylko stąpisz, panie,
Wszystko śnieżystym narcysem się stanie,
Niechaj fortunnym szczęście twoje myśli
Cyrkułem kryśli.

Niech ślepej Parki bułat niestępiący
50 Na cię się nie rwie, pasterzu wspaniały,
Niech zasępionej Prozerpiny oczy
Ciemna noc zmroczy.

Żyj, póki słońce w ognistej swej sphaerze
Nieshamowany w locie impet bierze,
55 Niech roxolańskie zdobią gabinety
Twe cne planety.

Świętej pasterskiej twej całość katedry
Nieskazitelne z natury swej cedry⁴²⁸
Niech wesprzą, znosząc oną nad libany⁴²⁹
60 W górne altany.

Niechaj twój przemysł wysokorozumny
W domu niebieskiej mądrości kolumny,
Które swym zębem czas żwawy pożera,
Szczęśliwie wspiera.

65 Niech nie thebańskie,⁴³⁰ lecz Sophijskie mury⁴³¹
W piękne, jak wszczęły, powstaną struktury
Na dźwięk twej lutni, nowy Amphijonie,
W rosyjskiej stronie.

70 Niech twym zamysłem fortuna wesola
Swoje łaskawe nakieruje koła,
Aby zaczęte dość chwalebne dzieło
Skutek swój wzięło.

75 Przy twym staraniu z fundatorskiej łaski
Okryły Ławrę święta złote blaski,
Też na katedrę niech płyną fortuny
Z twych Gwiazd i Luny.

80 Te życliwości przy dzisiejszym święcie
W tym winszującym dość podłym prezencie
Nic nie wzmiankując twoich cnót tak wiele,
Pod nogić ścielę.

Notes to *Petnia nieubytającej chwaty*

- 1 *Primae magnitudinis luminarzów* – the greatest lamps.
- 2 *Barlaama świętego Pustelnika* – on St. Barlaam the Hermit see introduction, footnote 98.
- 3 *Barlaama świętego Męczennika* – on St. Barlaam the Martyr see introduction, footnote 99.
- 4 *Barlaama świętego Pieczaczerskiego* – on St. Barlaam of the Kyiv Pečery see introduction, footnote 100.
- 5 *Plausibus gratulatoriis* – with congratulatory applause.
- 6 *Rudi calamo et Minerva* – with a modest pen and talent—a characteristic expression for the topos of modesty.
- 7 *Anno quo Pulchra ... Plenilunio* – in the year that Mary, beautiful as the Moon, stood in the Sun-perfected full moon of Justice.
- 8 The poem is a commentary on the picture on the frontispiece of the *Petnia*, depicting the Holy Virgin with her parents, the three Barlaams, and Jasyns'kyj's coat of arms. It forms the actual *subscriptio* of an emblem. Thus, poem [I.] should be read simultaneously with the picture (*icon*) because all the elements of the *subscriptio* and the *icon* interpret each other. Poem [II.] is yet another *inscriptio*. The cycle of heraldic epigrams (*stemma*, III 1–12b) complement the meaning of the two earlier epigrams. The speech *Stephanoma* at the end of the panegyric (xx.) is the final commentary on the opening emblem.
- 9 *Przed trzecim ... dniem* – the Orthodox feast of the Entry of the Most Holy Theotokos into the Temple was on 21 November, three days after the feast of St. Barlaam, i.e. 19 November.
- 10 *Świecą li ... dopełnią ci światłem swej chwaty* – the splendour given by the stars and the arrow of your coat of arms will be complemented by the light of the glory of the three patron saints, the Barlaams.
- 11 *pewnie* – surely.
- 12 *PEŁNEJ ŁASKI* – the Holy Virgin. A phrase from the Polish Catholic version of the prayer *Hail Mary*: “Zdrowaś Maryja, łaski pełna ...” (“Hail Mary, full of grace ...”).
- 13 *pod nogami Miesiąc* – a reference to the Woman of the Apocalypse: “a woman clothed with the sun, and the moon under her feet”, Apoc 12.1–6 (KJV); Cf. ARCT VII (Inscriptions in the icon of the emblem) and ECHO VII 74.
- 14 *alumn* – alumnus, i.e. Jasyns'kyj.
- 15 *Strzałę mu czyni* – i.e. the heraldic Arrow expressed on Jasyns'kyj's coat of arms. It is held by St. Barlaam the Martyr in the centre of the frontispiece.
- 16 *nie masz i w niebie nad którą* – even in the Heavens there is no such an arrow.
- 17 *tuk* – the rainbow (shown on the frontispiece).

- 18 z strony *antipodniej* – from the antipodes, i.e. low above the southern horizon.
- 19 *Lunq, podnóżkiem Panny* – with the Moon, the footstool of the Holy Virgin. See PEŁN I 18.
- 20 *co ku Trójcy zbliża* – in standard Polish it should be: “co ku Trójcy się zbliża”.
- 21 *spojrzy* – look at (*spojrzyj!*)
- 22 *Luna sub pedibus eius* – “The Moon under her feet”; see PEŁN I 17–18.
- 23 *u MARYJEJ nogu* – at the feet of Mary.
- 24 *Miesiąc ... fortunnej odmiany* – The Moon can signify the vicissitude of fortune.
- 25 *Vespere ... meam. Psalmus 54* – “Evening, and morning, and at noon, will I pray, and cry aloud: and he shall hear my voice.” Ps 54 (55) (KJV).
- 26 *w HONORZE nadana* – the light that comes from the honour of the Metropolitan of Kyiv.
- 27 *Większa, gdy nań wstąpiła SŁOŃCEM PRZYODZIANA* – greater light coming from the Blessed Virgin.
- 28 *półmiesięczna sphaera* – crescent moon.
- 29 *erratica sydera ... sydera fixa* – errant stars. In ancient and early modern astronomy, the planets, the Sun, and the Moon (Pol. *błądna gwiazda, planeta*). “Koło tego ognistego powietrza dopiero astronomowie kładą *caelum sydereum*, na którym lokują gwiazdy ruchome, błakające się, albo *erratica sydera*, alias planety, słońce, miesiąc, marsa etc. Drugie Gwiazdy nieruchome, *fixa sydera*” (“Around this fiery air astronomers place the *caelum sydereum*, on which they locate the moving or wandering stars, a.k.a. *erratica sydera*, i.e. the planets: the Sun, the Moon, Mars etc. The other stars are immobile, i.e. *fixa sydera*”). Chmielowski 1745: 154.
- 30 *planet niebieskich ... astrologowie błędni mianują* – see above, PEŁN III 7
- 31 *Luna ... fratenum* – Luna (the Moon) was a personification of the goddess Diana, the sister of Apollo, the god of the Sun (Phoebus).
- 32 *Sama stopa panieńska stanie jej za Phaeba* – the foot of the Holy Virgin is enough for her instead of sunlight (Phoebus).
- 33 *Delpfica ... oracula* – see ARCT V 1 (footnote 45).
- 34 *Tonantis* – Jupiter.
- 35 *Prywatnie* – without any benefit to others.
- 36 *nie moda* – it is not fashionable.
- 37 *nie byłoby zgodnie* – it would not make any sense.
- 38 *pochodnię* – cf. “No man, when he hath lighted a candle, covereth it with a vessel, or putteth it under a bed; but setteth it on a candlestick, that they which enter in may see the light”, Lk 8.16 (KJV).
- 39 *Cosdroae caelos* – according to the *Aurea legenda* by Jacobus de Voragine, in 650 Khosrow (Chosroes), the king of Persia, conquered Jerusalem. He had an imitation of heaven built in a tower of gold, silver, and precious stones, in which he

- could be worshipped as God. One of the attributes of his divinity was the Holy Cross looted from Jerusalem. VORAGINE, *Aurea legenda* 137.
- 40 *niebo ... Kozdroasza gaśnie* – see footnote to PEŁN III 10, 1.
- 41 *sam staniesz za Phaeba* – you will replace Phoebus.
- 42 *kładnie* – “kładzie” (“it lays down”).
- 43 *nie wierza* – “nie wierzy” (“he does not believe”).
- 44 *Grocie tam być chciwy* – the spearhead which wants to be in heaven.
- 45 *implevit orbem* – [the Moon] filled the world with.
- 46 *vendicare gloriae tesseram: SEMPER IN AUGÉ* – to acquire the label of glory: ALWAYS INCREASING.
- 47 *per monstrosas ... difficultates* – it had to go through terrible difficulties.
- 48 *per adversi ... Leonis* – OVID, *Met.* 2.80–81, “thou pass the horned Bull full in thy path, the Haemonian Archer, the maw of the raging Lion” (transl. F.J. Miller).
- 49 *opprobrium* – reproach.
- 50 *famosam ecclipsim* – a notorious eclipse.
- 51 *ab hoc ictu* – from this blow.
- 52 *ab hac crisi* – from this crisis.
- 53 *solita praxi* – in the usual way.
- 54 *zwyyczajnego suae rotunditatis zasiąga complementu* – she gains her usual fullness.
- 55 *primae magnitudinis* – of the first magnitude.
- 56 *perfecto* – in a perfect way.
- 57 *trino fulgore* – by triple light.
- 58 *charontowej matematyce* – the fatal astrology. In this conceit, Javors’kyj makes an allusion to the astrological interpretations of the celestial phenomena.
- 59 *ciemnofałeczną zazdrości swej perseptywę* – dark facial jealousy of his perspective.
- 60 *phaenomena* – phenomena.
- 61 *albo verius invidiae dogmata* – or rather the dogmas of jealousy.
- 62 *irritis conatibus* – by futile attempts.
- 63 *gdzie unita lumini virtus fortior* – where the united virtue of the brightness is.
- 64 *majoris activitatis qualitas in gradibus intensis* – quality of greater activity in extended steps. Javors’kyj uses here the terminology of Aristotelian philosophy. Cf. Suarez 1861: 569, nr 64.
- 65 *na pogotowiu* – ready.
- 66 *vim vi retundet et ictibus ictus* – a force will stop another force and a blow—another blow.
- 67 *decumanos fluctus* – ten thousand waves.

- 68 *dextrum Scylla latus, levum implacata Charybdis obsideat* – cf. “dextrum Scylla latus, laevum implacata Charybdis obsidet”, VERGIL, *Aen.* 3.420 (“The right side Scylla keeps; the left is given to pitiless Charybdis”, transl. T.C. Williams).
- 69 *impavidam ferient procellae* – storms will strike the fearless.
- 70 *contrariorum oppositio* – the opposition of opposites.
- 71 *plenilunium* – the full Moon.
- 72 *verius* – rather.
- 73 *Tua de tuis tibi offero* – I offer you your things that came from your things.
- 74 *tym gloriosus est propriis niti decoribus, im probrosius ... alienis* – it is more praiseworthy to shine your own colours than it is more shameful to shine someone else’s (*coloribus*).
- 75 *Horacyjusza* – Horace.
- 76 *alienis ornata cornicula plumis movit risum furtivis nudata coloribus* – a modified fragment of HORACE, *Ep.* 1.3.19–20: “avium plumas moveat cornicula risum | Furtivis nudata coloribus” (“lest, if it chance that the flock of birds should some time or other come to demand their feathers, he, like the daw stripped of his stolen colors, be exposed to ridicule”, transl. C. Smart).
- 77 *sub rigidam censuram* – under severe scrutiny.
- 78 *Tullianis fontibus* – the sources of Cicero (i.e. rhetoric).
- 79 *licentiosis ausibus* – full of attempts of freedom.
- 80 *magna lumina et accensae cerae* – great lights and lit candles.
- 81 *vindici fulgore* – with a punishing bolt of lightning.
- 82 *philosophicum oraculum* – philosophical oracle.
- 83 *sensibile excellens corrumpit sensum* – that what can be excellently perceived by the sense, spoils the sense. See Thomas Aquinas, *De anima*, art. XXI: “sensibile excellens corrumpit harmoniam sensus”; Benoît Patat, *La traité de l’âme de Jean Buridan [De prima lectura]*, Louvain-la-Neuve: Éditions de l’Institut supérieur de philosophie, 1991, *Tractatus primus*, III.429a, 134 and *Quaestio* 9, 305: “excellens enim sensibile corrumpit sensum”.
- 84 *tarditas* – slowness.
- 85 *explorare et expolire visus* – to explore and refine our vision.
- 86 *ad fulgores* – to shine.
- 87 *Atticae noctuae* – of an Attic (brown) owl. An allusion to the collection *Noctes Atticae* by Aulus Gellius (2nd century); see ARCT VI 6 (p. 175).
- 88 *noctuae etiam obtutibus* – also to the eyes of an owl.
- 89 *argumentum* – argument.
- 90 *audaci gresu* – with a bold step.
- 91 *gratitudo* – gratitude.
- 92 *tot titulus et nexibus tuo nomini obstricta* – bound by so many reasons and ties to your name.

- 93 *amoris ... dogmata* – explainers of love and the only dogma of sincerity.
- 94 *de condigno* – from very worthy.
- 95 *nec tua postulat ... fortuna* – neither your fate demands repayment, nor mine provides an opportunity to give it back.
- 96 *de congruo* – from what is due.
- 97 *rudi et simplici Minerva* – an ignorant and simple output of Minerva.
- 98 *Accipe qua veniunt non qualia munera mente* – accept in your mind the gift just as it comes.
- 99 P.S.K.Ph.P. – Praefectus Scholarum Kijoviarum, Philosophiae Professor (the prefect of the Kyiv School, professor of philosophy).
- 100 *perły drogiej, CHRISTUS mowi* – an allusion to Mt 13.45–46: “Again, the kingdom of heaven is like unto a merchant man, seeking goodly pearls: Who, when he had found one pearl of great price, went and sold all that he had, and bought it” (κϒν). Javors’kyj paraphrased a fragment of the Polish Catholic translation of the Bible by Jakub Wujek: “Zasię podobne jest Królestwo Niebieskie człowiekowi kupcowi szukającemu dobrych pereł” (BW).
- 101 *widzim podobieństwa znamię skutkiem samym na tobie* – you are a living testimony that it is as Christ said.
- 102 *w szacunku* – highly estimated.
- 103 *Hydasp znamienity* – according to ancient sources, Asian rivers (the Hydasp, the Ganges, and others) were rich in gold and precious stones. Javors’kyj reuses a motif from HERC VII 1–11.
- 104 *znaczne w swojej cenie* – known as precious.
- 105 *przez prywaty* – caused by efforts to make an insignificant profit.
- 106 *zakopanych głupie nie deptał talentach* – an allusion to the Parable of the Talents. See Mt 25.14–30 and Lk 19.11–27.
- 107 *do lat przychodziło* – When the child grew older.
- 108 *natury ... wielkich zawsze rzeczy impet swój zabiera* – Nature has always led him to do great things.
- 109 *gdzie bym kontentencę serca mego odbierał* – where can I find contentment.
- 110 *w tej mierze* – in this situation.
- 111 *tesknica zwędzi go po woli* – He will slowly become overwhelmed by longing (melancholy).
- 112 *jak ... zioły*, cf. KOCHANOWSKI, *Hymn 11–12*: “Tyś fundament założył nieobeszłej ziemi | I przykryłeś jej nagość zioły rozlicznemi” (“Of the earth untraversed, You laid the foundation | And covered its bareness with rich vegetation”, transl. M.J. Mikoś).
- 113 *pełnych skaleczenia* – wounded.
- 114 *drogim walorem szacowne minery* – minerals estimated to be of high value.
- 115 *korale* – coral.

- 116 *Będą was wzorem strasznych tęczy żaby krążyły* – frogs will croak over the terrible blue arches of your eyebrows.
- 117 *trupa wskroś przełazą* – they pass right through the corpse's body.
- 118 *dziw że nie zarażą* – and it is a wonder they do not infect the air!
- 119 *Jak rozumem to teraz straszdyłto okryślić* – how to use reason to grasp this horror.
- 120 *kupcem się z daleka mąż święty być mieni* – the holy man is claiming to be a merchant from far away.
- 121 *ma do siebie* – has such advantages attached to it.
- 122 *nasieniu na bezwilgotnym ... niezmiernie* – in lines 159–164, Javors'kyj makes an allusion to the Parable of the Sower: “And when he sowed, some seeds fell by the way side, and the fowls came and devoured them up. Some fell upon stony places, where they had not much earth: and forthwith they sprung up, because they had no deepness of earth. And when the sun was up, they were scorched; and because they had no root, they withered away. And some fell among thorns; and the thorns sprung up, and choked them”, Mt 13.4–7 (KJV); see also Mk 4.1–20 and Lk 8.4–15.
- 123 *wiedzieć twojej duszy rolę* – I want to know the ground of your soul.
- 124 *nie zrosło w kąkole* – an allusion of a fragment of the Parable of the Tares: “The field is the world; the good seed are the children of the kingdom; but the tares are the children of the wicked one”, Mt 13.38 (KJV). Javors'kyj used phrases from the Polish Catholic translation by Jakub Wujek: “kąkol”, “rola”, “dobre nasienie” (BW Mt 13.38).
- 125 *W Ducha ... pochodzi* (“The Spirit who originates only from the Father”) – in this sentence a dogma of the Orthodox Church is expressed. According to the Orthodox faith the Holy Spirit has its origins in God the Father. The Catholics believe otherwise: the source of the Holy Spirit is not only the Father but also the Son. This line is then a dogmatic and polemical (anti-Catholic) one.
- 126 *Jedność w Trójcy a Trójcę wychwalaj w jedności* (“Praise the unity of the Holy Trinity”) – Javors'kyj expresses a dogma about the unity of the Holy Trinity. The Protestants contested this dogma and this line is a polemic against Protestant theology.
- 127 *w nagrodę przestępstwa* – as a result of the crime.
- 128 *Sakramenta* – sacraments. Javors'kyj uses a term taken from Catholic theology.
- 129 *stwierdziwszy go w wierze* – having given him the sacrament of confirmation.
- 130 *na godach niebieskich się popisać* – to appear in Heaven.
- 131 *z cudzej strony z cudzej strony* – from abroad.
- 132 *charaktery* – characters.
- 133 *mąż w poradzcie* – a man good in counseling.
- 134 *w klar* – clearly, plainly.
- 135 *dobrze już na to był informowanym* – he was given instructions.

- 136 *w tak wielkim walarze* – so highly valued.
- 137 *funduszy ... prawdziwemu* – an inversion. A natural order of the sentence: “A na to miejsce wielką moc świątnic wystawia prawdziwemu Bogu z wielkim funduszy kosztem”.
- 138 *utkwiała* – utkwiała.
- 139 *tytanowym* – of the Sun.
- 140 *po tyryjskich jedwabiach* – on Tyrian silks and jewels cf. HERC IV 5, 81; ECHO II 8; II 10; XIII 299.
- 141 *Gdzie gust cale zmamiła światowa ponęta* – when worldly temptations fooled our taste.
- 142 *lepianką* – the human body.
- 143 *Ciała obie* – both bodies (the Old Polish dual—grammatical number).
- 144 *Niż stąd, żeś się złotemi wspienita kanały* – i.e. gold-bearing rivers.
- 145 *Pactole ... Tagi* – see HERC VII 2; 6; ECHO VIII 4; ARCT II 6; VI 2; XII 8.
- 146 *mercatores* – an allusion to the parable of the pearl. See Mt 13.44–46.
- 147 *Carbasa* – in classical Lat. fem. sing. *carbasa*, -i (from Gr. κάρβασος) or plural *carbasa*, -orum (especially OVID, *Met.* 6.233, 11.477, 13.410, 14.533).
- 148 *anachora SPEI* – cf. Ehermeier 1653: 20–24. Emblem 2, with two mottos: *Anchora Spei firmiter tenenda*. *Anchora laxata periclitatur navis* (“The Anchor of Hope should be held firmly. When the anchor is loose, the ship is in danger”—transl. BA), and Emblem 4. *Anchora Spei a Deo dirigitur* (“Anchor of Hope directed by God”) with an icon showing a ship being blown by winds on four sides.
- 149 *navim* – in classical Latin acc. sing. would be *navem*.
- 150 *GEDEONICUM VELLUS* – see ARCT III 2, 63; VII 14; IX 3.
- 151 *Cleopatraeus ANTONIUS* – cf. the famous anecdote about Cleopatra’s most expensive banquet recorded by Pliny the Elder (*NH* 9.59.119–121): “There have been two pearls that were the largest in the whole of history; both were owned by Cleopatra, the last of the Queens of Egypt—they had come down to her through the hands of the Kings of the East. ... In accordance with previous instructions the servants placed in front of her only a single vessel containing vinegar, the strong rough quality of which can melt pearls. She was at the moment wearing in her ears that remarkable and truly unique work of nature. Antony was full of curiosity to see what in the world she was going to do. She took one earring off and dropped the pearl in the vinegar, and when it was melted swallowed it” (cf. Macrobius, *Saturnalia* 3.17.14–17).
- 152 *Cyneas* – Cineas was a Thessalian and famous for his wisdom and advisor to King Pyrrhus; he was a pupil of the great orator Demosthenes (see CASSIUS DIO 9.40.5 and PLUTARCH, *Pyrrh.* 14.2–7, 16.3–4, and 19).
- 153 *Alcides* – born name of Heracles (Lat. Hercules), the most famous divine hero in Greek mythology. See. e.g. PS.-APOLLONORUS, *Bibl.* 2.4.12.

- 154 *parandam* – this is an anonymous saying, not attested before the 16th century (see Walther 1967: no. 33715).
- 155 *MARI, MARIA* – a wordplay in which Javors'kyj plays on the Latin word *mare* (sea) and the name *MARIA* (Mary). Javors'kyj may have been inspired by an epigram by Lazar Baranovyč *Maria a Mari, co od Morza?* Cf. Baranovyč 2004: 108.
- 156 *Avernus* – i.e. without birds = the lower world, the underworld (see OVID, *Am.* 3.9.27; LUCANUS 6.636; STATIUS, *Th.* 11.588); *monstrum Avernii*—Cerberus. Although most ancient writers gave Cerberus three heads, in Hesiod's *Theogony* (311–312) the hound of Hades has 50 heads and in HORACE, *Carm.* 3.11 (17–20) a single dog head and one hundred snake heads, but never seven.
- 157 *Mauri ... pharetram* – cf. HORACE, *Carm.* 1.22.1–4: “Integer vitae scelerisque purus | non eget **Mauri** iaculis necque arcu | nec venenatis gravida sagittis, | Fusce, **pharetra**” (“No need of **Moorish** archer's craft | To guard the pure and stainless liver; | He wants not, Fuscus, poison'd shaft | To store **the quiver**”—transl. J. Conington).
- 158 *Tyrio ... murice* – the name Tyrian purple refers to the ancient city of Tyre where a red pigment was made from the mucus of several species of the Murex snail. The Tyrian dye was greatly prized in antiquity and became a symbol of a high-status leader (see e.g. VERGIL, *Aen.* 4.262). During the Roman Empire only the emperor was permitted to wear Tyrian purple, hence it was called imperial purple too.
- 159 *SYRTES* – Syrtis in plural refers to two sandy flats between Carthage and Cyrtene: *Syrtis Major* (modern Gulf of Sidra or Sirte on the northern coast of Libya) and *Syrtis Minor* (the Gulf of Gabes or Cages or Gaps on Tunisia's eastern coast in the Mediterranean Sea), famous because of the storm that wrecked Aeneas's fleet (see VERGIL, *Aen.* 1.111, 1.146, 4.41).
- 160 *vicisti, profligasti, triumphasti* – cf. LACTANTIUS, *De mortibus* 16.5: “Novies enim tormentis cruciatibusque variis subiectus novies adversarium gloriosa confessione vicisti, novem proeliis diabolum cum satellitibus suis debellasti, novem victoriis saeculum cum suis terroribus triumphasti.”
- 161 *Lydium lapidem* – see HERC II 8 (footnote 17), ARCT V 1 and PEŁN XIII 81; XXI 11.
- 162 *Davidem ... Goliath* – a reference to the duel between the young David and the giant Goliath. See 1Sm 17.38–51.
- 163 *Scypiades* – i.e. one of the Scipio family, specifically for Publius Cornelius Scipio Africanus (236/235–183 BC) who defeated Hannibal at the Battle of Zama in 202 BC, and Scipio Aemilianus (185–129 BC), a Roman statesman successful in the Third Punic War and the Numantine War in Spain. Cf. e.g. LUCRETIUS 3.1034: “Scipiadas, belli fulmen, Carthaginis horror” (“the son of the house of Scipio, thunderbolt of war, terror of Carthage”—transl. W.H.D. Rouse).
- 164 *passibus ad Capitolium* – the triumph was the most prestigious civil and religious ceremony in ancient Rome, held to celebrate and sanctify the success of a military commander (during the Republic) or an emperor (during the time of the

Roman Empire) in a war against a foreign enemy. The triumphal procession with the successful army, captives, and spoils of the war, led by the man of triumph (Lat. *vir triumphalis*, later *triumphator*), started in the open space of the Campus Martis outside the city's sacred borders (Lat. *pomerium*), then entered the city of Rome through a Triumphal Gate (Lat. *Porta Triumphalis*), continued through the site of the Circus Flaminius, along the Circus Maximus, Via Sacra, and then the Forum. Finally, it ascended the Capitoline Hill (Lat. *Mons Capitolinus*) where the successful commander or emperor offered a sacrifice and the tokens of his victory at the temple of Jupiter Capitolinus.

- 165 *Tullii* – i.e. Cicero.
- 166 *IN SUI* – in classical Latin we would expect an acc. *suum* rather than *sui*.
- 167 *ODOREM TRAHIT DAMASCENOS* – the Damask rose (Lat. *rosa damascena*), a hybrid between the *rosa gallica* and *rosa Phenicia* originating from Iran, famous for its flavour, was harvested from the 7th century for its sought-after rose oil. The rose has been the symbol of many Christian virtues: in emblematics it appears, for instance, as a symbol of hope (*spes*), faith (*fides*), and patience (*patientia*)—cf. <http://emblematica.grainger.illinois.edu/detail/emblem/E018648> (accessed 24.05.2025).
- 168 *Damasceni* – a reference to St. John of Damascus (ca. 675/6–749), a Christian monk, priest, hymnographer, polymath, and neoplatonic philosopher, a possible author of one of the Greek versions of the story of Barlaam and Josaphat. See PELN *Title* footnote 2.
- 169 *Florem hunc depingi* – an allusion to the homily by St. John of Damascus *Oration on the Nativity of the Holy Theotokos Mary*: “Today a rod was begotten from the root of Jesse, out of which a divine flower will arise for the world” (John of Damascus 2018).
- 170 *manus sanius curasse poterat* – according to hagiographical accounts, St. John of Damascus was condemned by the Caliph to have his right palm cut off. Thanks to the miracle of the Virgin Mary, the severed palm was reunited with the rest of his hand. Mary, however, obliged St. John to work assiduously with his healed hand (i.e. write). Seeing the miracle, the Caliph pardoned St. John.
- 171 *coloratum sive faedatum* – an etiological tale about the red colour of a rose was best known in the early modern period from *Progymnasmata* by Aphthonius of Antioch (4th century AD), where it serves as an exemplary narrative (Gr. διήγημα, Lat. *narratio*). Aphrodite stumbled into the rosebush hurrying to rescue her lover Adonis who had been attacked by the jealous Ares. “She fell among the thorns and the flat of her foot was pierced. Flowing from the wound, the blood changed the color of the rose to its familiar appearance and the rose, though in its origin, came to be as it now appears [i.e. red]” (transl. R. Nadeau revised by Matsen; Rollinson; Sousa 1990: 268). A Latin version of the Greek manual with commen-

- taries (*scholia*) by Reinhard Lorch was published at least 150 times between 1542 and 1718, both in Catholic and Lutheran countries (see Awianowicz 2008: 232–234 and Awianowicz 2021: 165–167). Lorch gives Angelo Poliziano's translation of the narrative (see e.g. Aphthonius 1640: 37).
- 172 *UNI ... PERNICIES* – for one, salvation; disaster for another. See emblem 92 in: Camerarius 1605: 92 with the *subscriptio*: “Ut rosa mors, scarabae, tibi est, apis una voluptas: | virtus grata bonis, et inimica malis” (“As the rose, the scarab, is death to you, yet pleasure to the bee, so virtue is kind to the good, enemy to the bad”).
- 173 *tutissimus ibat* – cf. the emblem *Rebus in humanis citra peccatur et ultra. Hinc, illinc media tutius ire via* (“In human affairs, sin threatens from both sides. Therefore, it is safest to take the intermediate route”), in Zetter 1614: [167].
- 174 *Heliotropium* – in 17th-century emblems, the sunflower (*heliotropium*) was a symbol of man following the will of God (like the sunflower following the sun). Jeremias Drexel (1581–1638) popularized this image in his famous work *Heliotropium or Conformity of the Human Will with the Divine Will* (1627). See Drexel 1627.
- 175 *Sabaeisodoribus* – from Saba—the largest town in Arabia Felix (earlier a kingdom mentioned in the Old Testament), celebrated for its myrrh and spices, hence *Sabaeum tus* (i.e. frankincense) in VERGIL, *Aen.* 1.416; *flores Sabaei* in STATIUS, *Silv.* 5.1.211, and *Sabaeus odor* in COLUMELLA 10.262.
- 176 *Mucyjusz* – Caius Mutius Cordus (Mutius Scaevola) was an ancient Roman mythical youth, famous for his bravery. During the war between Rome and the Etruscan city of Clusium in 508 BC, he sneaked into the Clusian camp to kill the king Lars Porsenna who had laid siege to Rome. He failed and after being captured, he declared to Porsenna that he was the first of 300 such young Roman volunteers who were ready to assassinate the Clusian king. To demonstrate his determination, Mucius thrust his right hand into a sacrificial fire and held it there without giving any indication of pain. Porsenna, shocked by his courage, allowed him to return to Rome and sent ambassadors to the Romans to offer peace, and Mucius, who had sacrificed his right hand, obtained the *cognomen* “Scaevola”, i.e. “left-handed” (see LIVY 2.12–13).
- 177 *On* – Mucyjusz.
- 178 *że nie trafił króla nieprzyjaciół razić* – because he was not able to defeat the enemies of the king.
- 179 *Ów* – St. Barlaam the Martyr.
- 180 *trafił Bogu kadzić, a bałwanów kazić* – he venerated the Lord and knocked the idols down.
- 181 *Niemądrych panien* – an allusion to the Parable of the Ten Virgins (Mt 25.1–13): “Then shall the kingdom of heaven be likened unto ten virgins, which took their lamps, and went forth to meet the bridegroom. And five of them were

- wise, and five were foolish. They that were foolish took their lamps, and took no oil with them” (κϫV).
- 182 *nie dostaje* – it is lacking.
- 183 *Z niebieskim szuka ogniem, gwiazdy mając w ręce* – probably an allusion to the spherical astrolabe. A man who does not want to die watches the sky and the heavenly bodies to find his way.
- 184 *się sam w krąg fundament nieprzestannie toczy* – the universe is constantly turning.
- 185 *cóż się tam z gwałtownym upadkiem ominie* – what can be avoided by a sudden fall?
- 186 *charontowe jady* – i.e. infernal anger.
- 187 *Gotowem ... garła* – I am ready to stand by Christ until my death.
- 188 *Jakoby ... głęboko* – may you be implanted in people’s hearts!
- 189 *któżby dał* – who could make.
- 190 *do żelaznego rzuci się Wulkana* – he will try the heated iron tools.
- 191 *wymyślnym kształtem* – cunningly.
- 192 *Plutonowa chytróści* – infernal cunning.
- 193 *jasny luminarz* – the bright candelabra (i.e. St. Barlaam).
- 194 *fatalnego piasku* – the grave.
- 195 *stup ognisty* – the pillar of fire that accompanied the Israelites on their journey to Canaan. See Ex 13.22.
- 196 *Phaeb wzruszał statwę Memnona* – according to legend, when the first rays of the sun (i.e. Phoebus) touched the breasts of the Colossi of Memnon, they made moaning-like noises.
- 197 *długofrotunne dni, chwile, momenta* – see ARCT XIV 7 and PEŁN XXII.D 30.
- 198 *Już tu nie mają sprawy* – they do not work.
- 199 *Thaumaturgos* – St. Gregory the Miracle-Worker (Gr. *Thaumaturgos*, ca. 213–270), also known as Gregory of Neocaesarea. Gregory was born about AD 213 in Neocaesarea in Pontus in Asia Minor and he was consecrated bishop of his native city. Javors’kyj makes a mistake here, probably mistaking Neocaesare in Pontus for Caesarea in Cappadocia.
- 200 *solae Lac(a)enae viros* – Laconian women only give birth to (brave) men—see Erasmus 1533: 93: “Solae Lacoenae viros pariunt”—an abridged version of Plutarch’s anecdote (*Lyc.* 14) about Leonidas’s wife Gorgo: “when some woman, evidently a foreigner, said to her: ‘You Laconian women are the only ones who can rule men,’ she replied: ‘That is because we are the only ones who give birth to men’” (transl. R.J.A. Talbert).
- 201 *Seraphicis in Deum ardoribus* – the seraphim were biblical spiritual beings in Heaven. They are a symbol of the flaming love for God (their name means flame). They are important figures in Orthodox theology. See Is 6. 1–3.

- 202 *indiga lucis* – eager for light. See ARCT VI 1.
- 203 *MINERVAE NOCTUA* – Javors'kyj alludes to the title of a common erudite book, *Noctes Atticae* by Aulus Gellius (ca. 125–180). See PEŁN endnote 87, p. 322.
- 204 *AB UMBRIS ET NATURAM, ET COGNOMEN* – Lat. *noctua* (“owl”) is derived from *nox* (night). Javors'kyj makes a play on the words—Minerva’s owl/night.
- 205 *flamma ... Amoris Divini* – the torch of divine love was a popular motif of devotional works in the 17th century. Javors'kyj may have encountered it in a poem by Kasper Twardowski, *Pochodnia miłości Bożej* (1628). See Twardowski 1995.
- 206 *Cor Amore scintillaret* – Javors'kyj was probably inspired by Anton Wierix’s well-known cycle of emblems *Cor Iesu amanti sacrum* (“A heart dedicated to loving Jesus”). See Wierix 1600; Grześkowiak; Niedźwiedz 2009: 16–21.
- 207 *Sol Phosphoro* – i.e. the Morning Star—see MARTIAL 8.21; MART. CAPELLA 8.851 and 9.882.
- 208 *Macedonis* – i.e. Alexander the Great.
- 209 *Pyrgotelis* – Pyrgoteles was one of the most renowned gem-engravers of ancient Greece in the latter half of the 4th century BC, placed by Alexander the Great himself on a level with Apelles as a painter and Lysippos as a sculptor in bronze (see PLINY, *NH* 7.37.125).
- 210 *Lydiis ... lapidibus* – “verified with Lydian stones”. See HERC II 8 and ARCT V 1 and PEŁN VIII 74; XXI 11.
- 211 *Gigantibus solemne est* – an allusion to Gigantomachy, in Greek and Roman mythology the Giants’ battle with the Olympian gods (see. e.g. OVID, *Met.* 1.151–162).
- 212 *Cleanthis* – Cleanthes of Assos (see Vocabulary of toponyms, mythological, biblical, and historical names).
- 213 *Pharus aemula Lunae* – An inexact quote from STATIUS, *Silv.* 3.5.101: “lumina noctivagae tollit Pharus aemula lunae” (“the Pharus raises aloft the beacon that rivals the night-wandering moon”, transl. J.H. Mozley 1928).
- 214 *caecus est ignis stimulatus ira* – a quote from SENECA, *Med.* 591: “Coecus est ignis stimulatus ira” (“Blind is the fire ... when fanned by rage”—transl. F.J. Miller).
- 215 *at tantam Lucem ... caecutit noctua* – in such light, the owl is rather blind. The owl here is a symbol of good vision in the darkness (see PAULINE OF NOLA, *Epist.* 40.6; PL 61, 371).
- 216 *Diogenes ... quaesiturus* – see PHAEDRUS, *Fab.* 3.15(19).9 (about Aesop walking with a lantern in daylight): “hominem”, inquit, ‘quaero’; about Diogenes who “was looking for a man” see DIOGENES LAERTIUS 6.41 and popular 17th-century rhetoric books by the French Jesuit François-Antoine Pomey—see Pomey 1675: 308–312 and Pomey 1676: 93–96 (“Chria mista. Diogenes, accensa laterna, frequentissimo foro hominem quaerit”).

- 217 *SILEX PERCUSSUS CONCIPIT IGNES* – cf. a similar phrase “silex percussus ignem emittit” in Bromyard 1614: 168.
- 218 *ABESTON* – an obsolete form of the Greek *asbestos* (ἄσβεστος)—“unchangable, inextinguishable” and as an subst. “unslaked lime” or a mineral used in funeral pyres (see PLINY, *NH* 37.146).
- 219 *Arcadiae ... flamma* – “The land of Arcadia produces an asbestos stone. Its color is iron and it has a strange natural power, for when it once catches fire, it is never dying down and its flames shine forever”—a hexametric version of Isidore’s of Seville definition (16.4) by Marbode 1511: 19 (Ccc2r), quoted by Bornitz 1678: 29.
- 220 *Iamque... flamma suum* – an exact quote from OVID, *Met.* IX 239–241.
- 221 *nova philosophandi methodo* – Javors’kyj refers here to the *Novissima philosophia* by Stephanus Spinula, a member of the Congregation of Samoscha and bishop of Savona—see Spinula 1678.
- 222 *Elementum manere formaliter in mixto* – formally an element remains when mixed. See Spinula 1678: 440–442 (*Sectio VI. De mixtione elementorum*), in particular 442: “In lapide est gravitas terrae. Ergo etiam forma terrae. Ergo in mixto remanent formaliter elementa” (“There is the weight of the soil in the stone. So there is also the form of the soil. So in terms of form, the elements remain in what is mixed”—transl. B.A.).
- 223 *PRAESTANT ADVERSA SECUNDIS* – see Masen 1681: 597 (*Fons* 2. *Symb[ola] ex opposit[is]*, 57): “Avis chartacea vento adverso in sublime fertur. Lemm(a): praestant adversa secundis” (“The headwind carries the paper bird up. Lemma: they overcome adversities through good luck”—transl. B.A.).
- 224 *Tecta Tonantis* – starting from “est via ...”—an exact quote from OVID, *Met.* 168–170: “There is a high way, easily seen when the sky is clear. ‘Tis called the Milky Way, famed for its shining whiteness. By this way the gods fare to the halls ... of the mighty Thunderer” (transl. F.J. Miller).
- 225 *Metelle* – There was no Metellus who conquered Syracuse. Most likely Javors’kyj meant Marcellus (*Marcus Claudius Marcellus*, ca. 270–208 BC).
- 226 *Vatis* – i.e. Maciej Kazimierz Sarbiewski (1595–1640).
- 227 *Caesar* – not the famous dictator C. Julius Caesar, but “an emperor” more generally.
- 228 *arcem* – starting from “ipse te ...” to “pectoris arcem”—an exact quote from SARBIEWSKI, *Lyr.* III 4, 9–12.
- 229 *erigetur* – Cf. Freculf 1539 II.1, fol. 102: “post hoc incendium urbis, quam se Augustus ex latericia marmoriam reddidisse iacta verat” (“after that fire in the city, of which Augustus truly said that he had turned it from wood to marble”).
- 230 *combures* – Javors’kyj refers here to the famous story about Archimedes’ machines destroying Roman warships with fire—Gr. πυρῆα—“braziers” rather than

- “burning mirrors” (which only appears in medieval texts and was not mentioned in the ancient Greco-Roman sources). See Rossi 2016: 158.
- 231 Mu⟨c⟩ium Scaevolam – see PEŁN X 1, 1.
- 232 *Rubum denique crederes ardentem* – God (Yahweh) spoke to Moses from the burning bush (*rubus ardens*). See Ex 3.1–4.
- 233 *Lub* – though.
- 234 *nie ma stąd w sobie nagany ... schowany* – the fact that the treasure is hidden cannot be criticized.
- 235 *Wporównaniu z księżycem jest BARŁAAM snadnie* – it is easy to compare the moon to St. Barlaam.
- 236 *złoto ... płynie* – gold originating in Arabia is made more valuable by being melted down (and refined).
- 237 *wsuły* – see ECHO IV 20.
- 238 *przez ucho igielne przecisnie ... może bogaty* – a paraphrase of Mt 19.24: “It is easier for a camel to go through the eye of a needle, than for a rich man to enter into the kingdom of God” (κΙV).
- 239 *połaty* – palace (Pol. *pałac*). This is a rare example of Javors’kyj using a Ruthenian word instead of a Polish one.
- 240 *zaprawiony korzenno dadzą obiad* – cuisine in the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Hetmanate was characterized by the use of large amounts of imported spices. Thus, the dinner hosted by Josaph’s father resembled the sumptuous feasts that Javors’kyj enjoyed at the court of Mazepa and other members of the Ukrainian elite of the time. See Dumanowski; Spychaj 2012.
- 241 *żona* – a woman.
- 242 *Na powab niewinności z umysłu strojona* – sophisticatedly dressed so as to seduce the innocent.
- 243 *Tak ci w cukrach zwyczajnie jad ukryty bywa* – often the poison is hidden in the sugar.
- 244 *Gdzie się w wodzie wspanione gładko ścielą wały* – where the rough waves seem the calmest.
- 245 *nie w czas już* – too late.
- 246 *zdradliwy ptasznik wita klatką* – it is likely that Javors’kyj drew this image from emblem III 10 by Herman Hugo from his famous work *Pia desideria*. The icon of this emblem depicts a human soul trapped in a birdcage. See Hugo 1624: 351–358. The reproduction of the icon: JAVOR.SERMONS, p. 379.
- 247 *po tej fali* – after the storm.
- 248 *Gdy oddawał waletę swym Barłaa święty* – when St. Barlaam was saying farewell to his family.
- 249 *anioł był to w ludzkim ciele* – see: “Taki, że oczom trudno zgadnąć zgoła, Czy anioł z człeka, czy człowiek z anioła”, Lubomirski 1995: 5.6, 7–8.

- 250 *winna macica* – grapewine. Javors'kyj used a term from Jakub Wujek's Polish Catholic Bible: "Jam jest winna macica prawdziwa ...", Jn 15,1 (BW).
- 251 *Danijel ... czyni* – according to the Bible, the Persian king Darius III ordered the prophet Daniel to be thrown into a cave with lions. Thanks to God's intervention, Daniel survived and was set free. Dn 6.20–25.
- 252 *Za starszego* – the Archimandrite.
- 253 *na różne miejsca pielgrzymuje święte* – according to tradition, St. Barlaam went on a pilgrimage to the Holy Land in 1062.
- 254 *ciato ... cudami wstawione* – the relics of St. Barlaam of the Kyiv Pečery rest in the oldest, underground part of the Kyiv Caves Monastery. In 1691, Barlaam Jasyns'kyj consecrated a new church in his honour.
- 255 *Jozepha, ale Barlaama, Nie Aegyptu, lecz Rossom* – Javors'kyj compared St. Barlaam to the biblical patriarch Joseph, sold into slavery in Egypt. The wife of Potiphar, Joseph's owner, tried to seduce him, but Joseph rejected her. Falsely accused, he was sent to prison. Cf. Gn 39.7–20.
- 256 *Jak ten patron ... affekt przykładowy* – Jasyns'kyj is a faithful worshipper of St. Barlaam, so St. Barlaam listens to his requests.
- 257 *trzej królowie* – the biblical Magi, traditionally referred to as the Three Kings. They paid homage to the newborn Jesus. See Mt 2.1.
- 258 *takiej ceny* – so precious.
- 259 *Tyrio murice* – see PEŁN VIII 21.
- 260 *tenui filo appendamus tantum nomen* – see HORACE, *Epist.* 2.1.224–225: "cum lamentamur non apparere labores | nostros et **tenui** deducta poemata **filo**" ("when we complain that men lose sight of our labours, and of our poems so **finely spun**"—transl. H. Rushton Fairclough). The names, like the *pemata* in Horace's earlier work, are woven from a fine thread, so artfully, with great precision and respect for the woven image.
- 261 *nam et gemmis ... non natura* – it is likely that Javors'kyj took this phrase from a sermon by a Polish Jesuit Łukasz Stanisław Słowicki (1654–1717) *Princeps sine tiara seu S. Borgias*. Although Słowicki's sermon did not appear in print until 1705 (see Słowicki 1705: 192–202), Javors'kyj had a copy of it, probably made while studying in Poznań (Poland) ca. 1687. Javors'kyj must have personally known Słowicki, who taught rhetoric at the Poznań College from 1684 to 1687 (see EWoj: 624). The manuscript of the sermon is held in RGIA ф 834 оп. 2 д. 1592B, fol. 93606–93806. ("nam et gemmis fecit praetium habendi cuopid non natura": the location of the sentence: Słowicki 1705: 192; RGIA ф 834 оп. 2 д. 1592B, fol. 93606). See introduction.
- 262 *Erythreum* – i.e. Erythraean—from Erythrae—in Greek sources (e.g. HERODOTUS, *Hist.* 1.18 and OGI 674.10) and here the Erythrean is the Red Sea. In Roman sources one of the 12 chief cities of Ionia (PLINY, *NH* 31.2.10 and CICERO, *Verr.* 2.1.19).

- 263 *Ejus nimirum est ... intumescit* – reminiscent of the image of Virgil's sea voyage in HORACE, *Carm.* 1.3.9–16: “illi robur et aes triplex | circa pectus erat, qui fragilem truci | commisit pelago ratem | primus: nec timuit praecipitem Africum | decertantem Aquilonibus | nec tristis Hyadas nec rabiem Noti, | quo non arbi- ter Hadriae | maior, tollere seu ponere volt freta” (“Oak and brass of triple fold | Encompass'd sure that heart, which first made bold | To the raging sea to trust | A fragile bark, nor fear'd the Afric gust | With its Northern mates at strife, | Nor Hyads' frown, nor South-wind fury-rife, | Mightiest power that Hadria knows, | Wills he the waves to madden or compose”—transl. J. Conington).
- 264 *Aurea Pactoli* – See CLAUDIAN, *In Rufinum* 1.101–103: “non Tartesiaci illum satia- ret harenis | tempestas pretiosa Tagi, non stagna rubentis | aurea Pactoli” (“Him nor the sand of rich Tagus' flood by Tartessus' town could satisfy nor the golden waters of ruddy Pactolus”—transl. M. Platnauer).
- 265 *MAGIS ORNATIOR* – after *magis* should be the positive degree: *ornatus*.
- 266 *descensus* – ancient wrestlers and all other men training to compete in sports in gymnasia were naked and the Greek noun γυμνάσιον is derived from the adj. γυμνός (naked, unclad).
- 267 *VIA* – cf. VERGIL, *Aen.* 9.641: “sic itur ad astra” (“such is the way to the stars”) in a passage where Apollo speaks to Aeneas's young son Iulus (Ascanius).
- 268 *Uxorem* – see PEELN XVI 61–64 and introduction, footnote 98.
- 269 *malo ... Malo* – a wordplay—the first *malum* means “evil”, the other—“an apple” or “any tree-fruit”.
- 270 *CRUX TUTISSIMA IN TEMPESTATIBUS ANCHORA* – cf. Ebermeier 1653: 42: em- blem XIII. *Arbor vitae II: Crux Christi Adami anchora* (“The tree of life: the Cross of Christ is Adam's anchor”—transl. B.A.) with the icon depicting a crucified Christ in the centre, a ship on the left, and a pelican feeding chicks on the right.
- 271 *vinceres* – i.e. Parthians in a comparison not directly related to a specific Roman victory already appeared in Augustan poetry—see e.g. OVID, *Rem.* 155–157: “ecce, fugax Parthus, magni nova causa triumphi | iam videt in campis Caesaris arma suis | vince Cupidineas pariter Parthasque sagittas” (“Lo! The fugitive Parthian, fresh cause of glorious triumph, already beholds the arms of Caesar on his plains: defeat alike Cupid's and the Parthian's arrows”—transl. J.H. Mozley).
- 272 *trophaea* – *trophaea* in an ancient meaning: a song and memorial of victory (ori- ginally built with a shield, helmets, and weapons taken from the enemy).
- 273 *uncia candoris libraque fraudis erit* – in ancient Rome an ounce (Lat. *uncia*) wei- ghed about 27.35 g, which was one-twelfth of the Roman pound (Lat. *libra*) with a weight of 327.45 g. Despite changes in the weight standards in different early modern European countries, the similarity between the two units remained the same.

- 274 *O oculi ... rates* – an elegiac distich from an emblem by the Belgian Jesuit Herman Hugo (1588–1629)—see Hugo 1636: 79.
- 275 *LUCIS ET COLORIS FALLIT IMAGO* – cf. Camerarius 1605: 38: emblem XXXVI: *Fallit imago sui* (“The self-image is deceiving”), in which a panther symbolizes deceit, as it lures other animals (victims) with its pleasant scent.
- 276 *Paphiae* – Paphian, from Paphos—a city on the island of Cyprus, sacred to Venus.
- 277 *Risus plorantis Olympi* – a quotation from an unknown Latin poet; this periphrasis was usually cited anonymously in the 17th–18th centuries as an antonomasia of Iris (see Edmundson 1661: 49).
- 278 *Annibali Alpes* – Hannibal crossed the Alps into northern Italy in 218 BC and surprised the Romans who did not expect him on their territory.
- 279 *adamantina* – from the Greek ἀδάμας—“diamond”, hence adj. ἀδαμάντι(ν)ος and Lat. *adamantinus*—“untameable, extremely hard”—cf. LUCRETIVS 2.447: “adamantina saxa” and PLIN, *NH* 37.11.73: “adamantina duritia”.
- 280 See LIVY 21.37.2, where the historian writes about Hannibal’s soldiers who made a road to Italy, melting the rocks using fire and vinegar (“ardentiaque saxa infuso aceto putrefaciunt”). As noted by Downing Dowdall (1885: 127), it was already known in ancient times “that stone, when it has been subjected to a great heat, and cold water suddenly poured upon it, bursts: vinegar it is said acts especially on limestone”.
- 281 *Capua* – Capua allied with Hannibal already after the Battle of Cannae in 216 BC and, at the time of Hannibal’s invasion, it was isolated from the rest of Campania, which remained allied to Rome. Hannibal had made Capua his winter base in 215 BC, and conducted his campaigns against other Campanian cities. The Romans conquered Capua in 211 BC (see LIVY 23.7, 23.9–11, 23.14–15 and 17–18).
- 282 *cuniculos agit* – Javors’kyj builds a conceit based on comparison. Hannibal undermined the walls of Rome to capture the city; Barlaam dug an underground church in Kyiv’s Caves to conquer the Heavenly Jerusalem.
- 283 *AMOR* – Javors’kyj emphasizes here an anagram in Latin: ROMA–AMOR.
- 284 *STRATAGEMATA* – from the Greek τὸ στρατήγημα—here “trick, device” (see e.g. CICERO, *Att.* 5.2.2).
- 285 *lucem ediderint* – Cf. Gotfried Viterbensis (in Pertz 1872: 72): “Nero suae matris madavit viscera scindi | quo loco stringi potuit, quo spermate gigni | quo iacet alveolo matre creatus homo” (“Nero ordered his mother’s body to be cut up, where he could have been conceived, where he was created from sperm, where the conceived man lies in the womb”—transl. B.A.).
- 286 *strangulat amplexibus* – cf. Junius 1606: 245: “Simia ... foetus suos strangulate” (“A monkey strangles its offspring”) and Wild 1674: 364 (Lib. III, ode XIV): “Amore natos simia strangulate” (“A monkey strangles its offspring out of love”—transl. B.A.).

- 287 *Tellus inarata ferebat* – see OVID, *Met.* 1.109 about the Golden Age: “mox etiam fruges tellus inarata ferebat” (“anon the earth, untilled, brought forth her stores of grain”—transl. F.J. Miller).
- 288 *Gaude ... Mater ... fecunda Genetrix* – this prose section is based on a Polish medieval hymn about St. Stanislas *Gaude mater Polonia*, by Wincenty of Kielcza (the mid-13th century): “Gaude, mater Polonia, | Prole fecunda nobili” (“Rejoice, oh Mother Poland | Rich in noble offspring”—unknown translator). St. Stanislas was the main Catholic patron saint of Poland, so in the 17th century the hymn was commonly known in the Gniezno Archbishopric. Javors’kyj probably became familiar with the song during his time in Poland.
- 289 *merce monilium gaudia mercari* – see SARBIEWSKI, *Lyr.* IV 13, 1–4: “Si quae flent mala lugubres | auferrent oculi, Sidoniis ego | mercarer bene lacrymas | gemmis, aut teretum merce monilium” (“If mournful eyes could be prevent | the evil they so much lament | Sidonian Pearls, or Gems more rare, | would be too cheap for ev’ry tear”—transl. G. Hill in: Fordoński, Urbański 2010: 55).
- 290 *Persopolis* – *sic!* (instead of *Persepolis*).
- 291 *Rossia* – the Kyiv Metropolis. See introduction, footnote 34.
- 292 *Habes, Rossia, quotquot Sanctorum Lipsana* – Javors’kyj makes an allusion to the relics of saints buried in the underground corridors of the Pechersk Lavra. These relics attracted pilgrims from all over Eastern Orthodox Europe. Thanks to them, the Pechersk Lavra is the most important Orthodox monastery among Eastern Slavs. Javors’kyj recalls this fact as an argument against the supremacy of the Patriarch of Moscow over the Kyiv Metropolis.
- 293 *Cleopatrae Unionibus satis digne ponderanda aeraria* – on Cleopatra’s famous pearls see above, VII 2: *Cleopatraeus ANTONIUS*.
- 294 *nullo corruptionis* – thanks to the specific climate in the caves of the Kyiv monastery, the bodies of buried saints undergo natural embalming.
- 295 *Unio est* – A wordplay: *unio*—“pearl” and “unity”. Javors’kyj consistently capitalizes *unio* in both senses, which has been changed in the edition to distinguish *unio* (“pearl”) and *Unio* (“unity”).
- 296 *Latio grande monile foro* – probably an allusion to an unknown (?) story about one of the late Roman Christian emperors.
- 297 *Andrea Divo Crux, Rossia, data est* – St. Andrew the Apostle is recognized as the patron saint of the Kyivan Rus’ and of all Eastern Slavs. From the 12th century chroniclers (including the author of the first parts of the Church Slavonic *Laurerian Codex*) maintained that St. Andrew led the Christianization of Rus’. In Javors’kyj’s time, this was already common knowledge.
- 298 *Sub Crucibus... latent* – Lines 1–4 form an epigram in the form of an elegiac couplet. We could not establish whether Javors’kyj is the author.
- 299 *GAZOPHILACIUM* – from Greek τὸ γαζοφυλάκιον—“treasury”

- 300 *Serpentis Prudentiam* – Cf. BERNARD OF CLAIRVAUX, *In ps.* 7.12: “Haec nimirum commendata a Christo, et Christianis omnibus imitanda serpentis prudentia est, ut caput solum toto (si necesse fuerit) exposito corpore tueatur” (“This is namely recommended by Christ, and all Christians should imitate the wisdom of a serpent in that it only protects its head, while [if necessary] it disposes of the whole body”—transl. B.A.).
- 301 *in brevi Iliade* – quite a surprising comparison—Alexander (Paris) is not the main character of the *Iliad* (it casts him as a coward), nor is the *Iliad* a short (Lat. *brevis*) poem (it is divided into 24 books, contains 15,693 verses, and describes only 49 days of the Trojan War).
- 302 *ARCTUM AD CAELUM ITER EST!* – See “intrate per angustam portam (...) per eam quam angusta porta et arcta via quae ducit ad vitam”, Mt 7.13–14 (“Enter ye in at the strait gate (...). Because strait is the gate, and narrow is the way, which leadeth unto life”, κJV); see also Benci 1617: 276: “Ardua ad coelum est via” (“Narrow is the way to heaven”).
- 303 *EX UMBRA* – Javors’kyj compares Barlaam of the Kyiv Pečery with a sundial.
- 304 *Stephanoma* – from the Greek τὸ στεφάνωμα—“crown, wreath”.
- 305 *Stephanoma ... Stephani* – *Stephanoma* or a wreath of gratitude from the author of this work, Stefan venerating his saint’s patrons.
- 306 *na cerkiewnym niebie* – i.e. in the church calendar.
- 307 *zajaśniała ona* – Javors’kyj makes an allusion to the feast of the Entry of the Most Holy Theotokos into the Temple. See PEŁN footnote 6.
- 308 *sponsa ad thalamum* – the bride to the bed.
- 309 *classicum* – trumpet.
- 310 *Ecce sponsa, exite obviam illi* – “This is the bride, go out to meet her”. Cf. “Ecce sponsus venit, exite obviam ei”, Mt 25.6 (“the bridegroom cometh; go ye out to meet him”, κJV).
- 311 *niemądrym pannom ... kagańce* – see PEŁN X 2, 1.
- 312 *in occursum* – to meet.
- 313 *poleruje płomieniem* – in the passage, Javors’kyj relied on representations of the three St. Barlaams on icons.
- 314 *tanquam internae flammae symbolis* – as if symbols of an inner flame.
- 315 *ex directione primae regulae* – following the first principle.
- 316 *przywitanie trzyletniej Paniienki Naświętszej* – the church tradition of the presentation of the Holy Virgin in the Temple of Jerusalem is based on the apocryphal stories about the childhood of the Virgin Mary referred to in the Greek Protoevangelium of James and the Latin Gospel of Pseudo-Matthew.
- 317 *festem Introdukcycyjej* – the feast of the Entry of the Most Holy Theotokos into the Temple on 21 November.
- 318 *ignis consumens est* – he burned.

- 319 *lapis angularis est* – he is a cornerstone.
- 320 *virginitatis faecundae obumbraculum* – the protection of fertile virginity.
- 321 *in offenso vestigio ad perennaturum gloriae thalamum* – with a confident step into what is to be an eternal chamber of glory.
- 322 *tres laureolas* – three wreaths.
- 323 *cursus feliciter consummati* – for a run happily completed.
- 324 *laureolam doctorum* – the wreath of the doctors [of the Church].
- 325 *laureolam martyrum* – the wreath of the martyrs.
- 326 *laureolam virginum* – the wreath of chastity.
- 327 *in flore illibato* – in an intact flower.
- 328 *Stephanitae* – crowned with laurels.
- 329 *Stephanum, ex vi correlationis* – Stefan (Javors'kyj) as a relative (i.e. bearing the same name).
- 330 *oratoriis pro posse meo rudi pollice carptis przyozdabiać flosculis* – decorate with flowers picked with unskilled fingers, according to my abilities as a speaker.
- 331 *solem caelo detraheret, quisquis emerita virtutibus denegaret ornamenta* – whoever denies deserved rewards for virtue, pulls the sun from the sky.
- 332 *condigno* – of being very worthy.
- 333 *pro finali operis complemento* – as the final complement of the work.
- 334 *sterilitas plenis irrigatur cataractis* – aridity is irrigated by full cataracts.
- 335 *praxim vetus et consuetudo et monitum* – practice (is stimulated) by an old custom and advice.
- 336 *Hauris aquam, puteum corona* – since you drink water, crown the well. See Pisarski 1676: 173, “Bywały czasy, kiedy ochłodzie ludzkiej służące źródła kwieciami koronowano, za wyraźnym zwyczajem, to jest, drugiego prawa mandatem: ‘Hauris aquam, puteum corona’”.
- 337 *iure tributario* – under the law of tribute.
- 338 *powolnych geniuszów* – talented people who were won over by Charitableness.
- 339 *restat* – it is enough.
- 340 *hieroglyphikiem* – in his panegyric. In the early modern times hieroglyphics were a panegyric genre. It combined an inscription with an image. Cf. Górska 2012: 15–46.
- 341 *suppedaneo debitae venerationis folio* – a footstool leaf (of paper) of due reverence.
- 342 *obstrepere* – to make a noise.
- 343 *aures quaerenti in pedibus* – looking for ears on feet—an allusion to Javors'kyj as Jasyns'kyj's footstool.
- 344 *z swego serdecznego wypłaca depozytu* – he pays his debts.
- 345 *oratio tres virtutes habeat* – a speech should have three properties. Javors'kyj makes an allusion to rhetorical theory. A proper speech should be clear, correct,

- and ornate (*clara, emendata, ornata*). For *tres virtutes* of speech see CICERO, *De orat.* 1.144 and 3.37–55; QUINTILIAN, *Inst.* 4.2.36 and 4.2.103–104, and especially SOAREZ, *De arte* 3.2.
- 346 *ut sit clara* – to be clear.
- 347 *ut sit emendata* – to be correct.
- 348 *ad Lydium lapidem* – according to the Lydian stone or lditie; see HERC II 8, ARCT V 1, and PEŁN VIII 74; XIII 81.
- 349 *ut sit ornata* – to be ornate.
- 350 *imago ab umbris* – an image from the shadows.
- 351 *solidatur* – it is strengthened.
- 352 *Lydio lapide exploratur* – smoothed with Lydian stone.
- 353 *ingenijum ... sterilesцит concetpus* – the talent lost its sharpness.
- 354 *ad oppositum magis elucescunt ognie* – on the contrary fires shine stronger.
- 355 *obumbratur* – is shaded.
- 356 *sermocinalis scientia* – preaching skills.
- 357 *tres mentis operationes* – three operations of the mind—a reference to the logic of St. Thomas, developed and expounded in the 17th century by, among others, the Jesuit Christoph Bechtlin. See Bechtlin 1662, who describes in his work “prima mentis operatio, sive simplex apprehensio” (“the first operation of mind, or initial understanding”), “secunda mentis operatio, sive enuntiatio” (“the second operation of mind, or a judgement”), and “tertia mentis operatio, sive discursus” (“the third operation of mind, or a discourse”, i.e. close examination).
- 358 *in investigandis scientiarum obiectis* – in the study of scientific objects.
- 359 *palaestra* – study.
- 360 *novam philosophandi methodo* – in inquiring into objects of the sciences.
- 361 *pro adaequato attributionis obiecto* – with a new method of philosophizing.
- 362 *philosophandi methodo ... o<d>ebrata* – Jasyns’kyj was a professor of philosophy when Javors’kyj studied at Kyiv-Mohyla College. The allusion, in which the author uses philosophical terminology, is intended to be playful.
- 363 *actus scientifici ad nutus* – for the use of the scientific act.
- 364 *tanquam scientiarum ideae conformantur* – just as scientific ideas are formed.
- 365 *ad primum mobile moventur* – (all my actions) are moving towards the first movable. In classical, but also medieval and early modern astronomy the *primum mobile* was the topmost moving sphere in the geocentric model of the universe.
- 366 *scientiarum ancillam* – a slave of science. Cf. “philosophia ancilla theologiae” (“philosophy the slave of theology”), a famous formula by Petrus Damiani (ca. 1006–1072). On such a definition of logic in the 17th century, see also Penton 1688: 21.
- 367 *competentiori titulo* – with a more fitting name.

- 368 *ancillam* – a slave.
- 369 *actus scientificos* – scientific acts.
- 370 *totum esse et posse meum speciali subordinatione* twojej pasterskiej zwierzchności – everything is and can be mine by virtue of special subordination to your episcopal power.
- 371 *aeviternum ... mancipium* – an eternal slave.
- 372 *nihil mei aut meum est, quod potiori titulo non sit tuum* – nothing belongs to me or is mine that under a stronger title would not be yours.
- 373 *ut maiestate praecellit, ita mutuum non repossit* – as it stands out for its majesty, so it does not demand a loan back.
- 374 *verbis ut nummis* – with words like coins.
- 375 *stipendium* – tribute, contribution.
- 376 *pertinaci nisu pisać zabrania modestia* – your modesty forbids me to write constantly.
- 377 *ad intende[re]* – to intend, to endeavour.
- 378 *gloriosius est mereri laudes, quam habere* – it is more glorious to deserve praise than to receive it.
- 379 *panegyris* – panegyric.
- 380 *historia rudi calamo texta* – history written with a clumsy pen.
- 381 *Mnemosine sive recordatio patrocini Stephana* – Mnemosine or crowned with laurels and the memory of the patronage.
- 382 *Tu Nijobe* – cf. KOCHANOWSKI, *Treny* IV 17–18; HERC III 130 and footnote 78.
- 383 *na piramidzie* – an allusion to Horace's *Exegi monumentum* “pyramidum altius” (“higher than the pyramids”). See HORACE, *Carm.* 3.30.2.
- 384 *ruiny nabawi* – will be ruined.
- 385 W oryginalne ziemianów, ale może ziemianom?
- 386 *przedsięwziętej ustaleś roboty* – you have interrupted the work you set out to do.
- 387 *Homer Macedona* – Javors'kyj's *licentia poetica*: Homer could not praise Alexander the Great, who was at least four hundred years his junior.
- 388 *furyje stroita* – she expressed her anger.
- 389 *o co narzekala ... wstretu dodawala* – she increasingly discouraged me from doing what she complained about.
- 390 *Gratitudo ... tributum* – Gratitude invites Fame to give due praise to Charitableness.
- 391 *Gdzieś słodkobrzmiąca SŁAWO* – the whole fragment (PEŁN 1–12) is a paraphrase of KOCHANOWSKI, *Treny* X 1–8. Javors'kyj also paraphrased this fragment in HERC III, lines 105–112 (see footnote 69).
- 392 *graeckiej heroiny* (a Greek heroine) – Helen of Troy.
- 393 *Wóz Cyprydy* – the chariot of Venus.
- 394 *brzmi* – brzmij (a former Polish imperative form).

- 395 *Czy tego ... placu* – an allusion to the Battle of Issus (333 BC), where Alexander the Great defeated Darius III of Persia.
- 396 *w powóz swój zaprzęga?* – an allusion to the images of Roman triumphs. Defeated enemies were forced to accompany the chariot of the victorious general.
- 397 *tonię* – in contemporary Pol.: *toń*.
- 398 *tysiąc śmierci* – Javors'kyj probably makes an allusion to a fragment of Tasso's *Jerusalem Delivered* in a Polish translation by Piotr Kochanowski: "Przez tysiąc mieczów ostrych prześć musieli". TASSO, *Gofred* 12.45.1.
- 399 *kartany ... za wesolej muzyki poczyta padwany* – bullets being fired will be like joyful music to him.
- 400 *Pleady* – Pleiades (a constellation).
- 401 *Kryształowe na ziemie lać przestaną grady* – the Pleiades will stop dropping crystal meteorites on Earth.
- 402 *Pirothousz* – Pirithous, together with his friend Theseus, descended to Hades to liberate Proserpine. Pluto imprisoned him in the underworld. Cf. HORACE, *Carm.* 3.4.79–80.
- 403 *Alcydes* – Heracles.
- 404 *Którego na wojennym placu ... wiele krwi wylata* – "The one whose valiant hand spilled much blood of bold enemies on the battlefield". This is probably an allusion to Hetman Mazepa.
- 405 *na paryjskiej skale* – on marble from Paros (Parian). In ancient times, marble from the Greek island of Paros was highly prized.
- 406 *w serdecznym kasztelu* – in the castle of the heart.
- 407 *zabrzmicie* – in contemporary Pol.: *zabrzmicie*.
- 408 *Sam, sam* – you, you!
- 409 *Składną do rymów wenę* – a poem.
- 410 *Niebieskie sphaery* – celestial spheres.
- 411 *magnesowe trzymając pawony* – playing magnetic music. *Pawona* (Pol. *pawana*, *padwan*; Eng. *pavane*) was an Italian dance commonly known in early modern Europe.
- 412 *rozwalone Theby restawruje* – according to the myths, King Cadmus surrounded ancient Thebes (Thessaly in Greece) with massive walls with seven gates. See below, XXII.D 65.
- 413 *Karocy Boota* – the Big Dipper (part of the constellation Ursa Major).
- 414 *dżdżystym Smokiem* – in the October rains shooting stars (Draconids) are visible in the constellation Draco.
- 415 *zdrój annońskiej rzeki* – since the main source of Rome's grain supply (Lat. *annona*) from the first century BC onward was Egypt, which benefited from the flooding of the Nile, perhaps Javors'kyj in his amplification refers precisely to this great river.

- 416 *morskie powodzi* – the Sea.
- 417 *Tytan* – the Sun.
- 418 *Królewskie nad nią regimenta knuje* – charity exercises royal power over gratitude.
- 419 *paludamentum* – the scarlet vest of an official.
- 420 *tyrskie farbują szkarlaty* – see PEŁN VIII 22.
- 421 *Królewskim ... cyrkulem* – the crown.
- 422 *snem twardym* (“a hard sleep”) – cf. “sen żelazny, twardy, nieprzespany” KOCHANOWSKI, *Treny* VII, 7.
- 423 *dajęć* – “daję ci” (“I give you”).
- 424 *nie wieszczków trybem* – not like bards (poets).
- 425 *Na kołowrotach górna strona swoich* – on the reels of heaven. Javors’kyj refers to premodern concepts of the construction of the cosmos. Its model was the spherical astrolabe.
- 426 *dni, momenta* – see ARCT XIV 7 and PEŁN XI 105.
- 427 *saturnowe lata* – the Golden Age.
- 428 *cedry* – in the Bible, the cedars of Lebanon symbolized power and glory; cf. Is 35:2; Ez 31:2–9.
- 429 *libany* – the cedars of Lebanon.
- 430 *thebańskie [mury]* – see PEŁN XXII.C, v, 8.
- 431 *Sophijskie mury* – the walls of St. Sophia’s Cathedral in Kyiv.

Editorial Comments

1 Sources

Copies of Javors'kyj's panegyrics are kept in the libraries and archives of Lithuania, Poland, Russia, and Ukraine. Only one copy of the *Hercules post Atlantem* has survived; the other panegyrics are preserved in several copies. Most of them are incomplete and poorly bound. As a result, their pages were put in the wrong order.

The following is a list of known copies of panegyrics. In the course of his research before the outbreak of the Ukrainian–Russian war, Jakub Niedźwiedź consulted most of them in Kharkiv, Lublin, Moscow, St. Petersburg, Vilnius, Warsaw, and Wrocław. We provide the catalogue number where it could be determined.

1. *Hercules post Atlantem* (HERC)

Code	Location (library/archive, shelfmark)	State
HERC 01	RSLM, shelfmark (n. inv.) 7456	complete

---

2. *Echo głosu wołającego na puszczy* (ECHO)

Code	Location (library/archive, shelfmark)	State
ECHO 01	BKUL, shelfmark P. XVII.614 https://dlibra.kul.pl/dlibra/publication/57571/edition/49839	complete
ECHO 02	NLRSPb, shelfmark Россияка ин364794/1	complete
ECHO 03	RGADA, shelfmark Ф ОРИ/ИН 9232 (17913)	complete
ECHO 04	RSLM, shelfmark (n. inv.) 7458	missing the last four pages [h2], [I, I2, K]

---

3. *Arctos caeli Rossiaci* (ARCT)

Code	Location (library/archive, shelfmark)	State
ARCT 01	BN Warsaw, shelfmark SD XVIII.3.865 https://polona.pl/preview/ad9f523a-a1ec-4fa8-bae9-b0027ff4cd9f	missing the title page
ARCT 02	BUW, shelfmark 28.20.3.207	complete
ARCT 03	BN Warsaw, shelfmark G.2224	only a frontispiece
ARCT 04	KDNBK, shelfmark 529577	only a frontispiece bound together with the <i>Petnia</i>
ARCT 06	RGADA, shelfmark Ф ОРН/ИИ 9228 (17909)	missing the frontispiece; missing 2/3 of page H2 and two last pages (I2 and K)
ARCT 07	RSLM, shelfmark (n. inv.) 7466	missing the frontispiece and the title page

4. *Petnia nieubywającej chwaty*

Code	Location (library/archive, shelfmark)	State
PEŁN 01	BKUL, shelfmark P. XVII.611 https://dlibra.kul.pl/dlibra/publication/57572/edition/49840	missing the last two sheets Q2 and R
PEŁN 02	KDNBK, shelfmark 529577	complete
PEŁN 03	Ossol., shelfmark XVII-16879 https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/153781/edition/112599	missing the beginning and the end
PEŁN 04	RGADA, shelfmark Ф ОРН/ИИ 9229 (17910)	complete
PEŁN 05	RSLM, shelfmark (n. inv.) 7453	missing the beginning and the end
PEŁN 06	VUB, shelfmark III 10910	fragment of a copy printed without any icons; probably a proof-reading version

Our transcription of Javors'kyj's panegyrics is based on the following copies: HERC 01; ECHO 01; ARCT 02; PEŁN 02.

All the panegyrics were printed in 2°, without page numbers. The *Echo* and the *Petnia* contain several copperplate illustrations (icons). Moreover, the *Echo*, the *Arctos*, and the *Petnia* were printed together with the full-page frontispieces which are an integral part of the panegyrics.

The schemes of the panegyrics

HERC 01	title sheet + a sheet without a number + A, a ₂ , B, B ₂ , C, c ₂ [D, D ₂ , E, E ₂ , F, F ₂ , G, G ₂ , H, H ₂ , I]
ECHO 01 (reconstructed)	title sheet + 4 sheets without numbers + b, b ₂ , C, C ₂ , D, [D ₂], f, [f ₂], [E], [E ₂], G, [G ₂], h, [h ₂], [I, I ₂ , K]
ARCT 02	title sheet + A, A ₂ , B, B ₂ , C, C ₂ , D, D ₂ , E, E ₂ , F, F ₂ , G, G ₂ , H, H ₂ , J, I ₂ , K
PEŁN 02	title sheet + 3 sheets without numbers + A, A ₂ , B, B ₂ , C, C ₂ , D, D ₂ , E, E ₂ , F, F ₂ , G, G ₂ ,)(*)(, H ₂ , I, J ₂ , K, K ₂ , L, L ₂ , M, M ₂ , N, N ₂ , O, O ₂ , P, P ₂ , Q, Q ₂ , R

The reconstruction of the *Echo*'s configuration is particularly difficult. The one we have proposed is the most plausible. However, an arrangement in which Part IX and Part X swap places is also possible.

A comparison of the copies revealed that there is a small difference between PEŁN 02 and other copies of the *Petnia*. In PEŁN 02 line 25 in part XVIII reads: "Przy ogromnej wielkości swej wielbłąd garbaty". In all other copies, this verse was printed differently: "Ogromnością swą wielbłąd gruby i garbaty". We did not notice any other differences between the copies of the *Petnia*.

2 Editorial Choices

2.1 *Texts in Polish*

2.1.1 Consonants

a) f / s / ś

The letter f is rendered as s or ś accordingly to the contemporary Polish rules, e.g. fępem → sępem; ofufzyfz → osuszysz, blyfniesz → blyśniesz.

b) fcz

Consonantal group fcz is rendered as szcz, e.g. Piafczystey → Piaszczystej.

c) x

The letter x in Polish (Slavic) words is rendered as ks, eg. xiążęca → książęca; Xiężyca → Księżyca.

d) **Voiced and unvoiced consonants**

We write voiced and unvoiced consonants according to today's spelling standards, e.g. Sforze → sworze; prętko → prędko; zciemiężone → sciemiężone; fnać → snadź (w starodruku występuje jako fnać i fnadź); przewyższający → przewyższający; bępieczny → bezpieczny; ciężką → ciężką.

2.1.2 Vowels

a) **Letters y / i**

The letters y / i we write according to contemporary Polish spelling:

i → yj e.g. Heperionie → Heperyjonie; Hyperionie → Hperyjonie; Indiej → Indyjej;

i → ij e.g. Kapitolium → Kapitolijum;

y → j e.g. doyrzeć → dojrzeć; niechay → niechaj;

i → y e.g. bez pochiby → bez pochyby; Horizont → horyzont; uciechi → uciechy;

y → i e.g. Hyppetades → Hippotades;

y → i e.g. drogy → drogi.

We standardized the name Kijów (Ukr. *Київ*): Kiiow → Kijów; kiiowski → kijowski.

We decided to leave incorrect versions of the name "Mecaenas"/"Mecae-nat" (e.g. HERC 163, PEŁN XXIV.A 140). The correct Latin version would be Maecenas, and Polish Mecenas or Mecenat. However, in HERC the version *mecenas* appears once (VII 24).

b) **Vowels ę / e**

We standardized the spelling of words with ę / e / en, e.g. napieli → napięli; plemie → plemię; fplędory → splendor.

2.1.3 Latin-Polish Hybrids

In the 16th–18th centuries there were hundreds of words borrowed from Latin in Polish. These words worked according to Polish grammar (e.g. nouns were given Polish suffixes when declined) and were pronounced just like other Polish words. Often, they were totally adjusted to Polish orthography, e.g. *ambicya* (ambition, Lat. *ambitio*) or *ortografia* (orthography, Lat./Greek *orthographia*). Just as often, however, we encounter a situation in which a Latin word had not been entirely Polonized and had Latin orthography and Polish suffixes, prefixes, or other features. Such Latin-Polish hybrids are common in early modern Polish prints and manuscripts. We can also encounter them in the Polish works by Javors'kyj. We decided to keep all these Latin-Polish hybrids in their original versions, although 17th-century printers were not consistent in their spelling. Such hybrids constitute part of the linguistic and scriptural pattern of Javors'kyj's'

entire literary output. We did not write them in contemporary standard Polish to avoid giving the impression that the author used pure Polish orthography. These are examples of the hybrids with their contemporary Polish versions (in brackets), e.g. *perfpectywa* (*perspektywa*); *vqualifikowała* (*ukwalifikowała*); *Phosphorze* (*fosforze*); *Phaebem* (*Febem*); *Roxolanfki* (*roksolański*); *Aquilony* (*Akwilony*); *applauz* (*aplauz*); *progress* (*progres*). In the Vocabulary of Old Polish Words we also present two versions.

Only in one example, that of the Polish name of the Tatra Mountains, did we decide to change a hypercorrect version of Javors'kyj: *Thatry* → *Tatry*.

2.1.4 Abbreviations

We expanded the most common early modern abbreviations:

nasze^o → *naszego*; *same^o* → *samego*; *pāskie* → *pańskie*; *albowiē* → *albowiem*; *Twoi* → *Twoim*; *twẏ* → *twym*; *enthuziāzmē* → *enthuziāzmem*; *nieuchrōne* → *nieuchronne*; *Metropolitākiej* → *metropolitańskiej*; *hypokrēskich* → *hypokreńskich*; *odzywā się* → *odzywam się*.

2.1.5 Upper- and Lower-Case Letters

We decided to reduce the number of words with upper-case letters. In this, we used the contemporary Polish norm, e.g.

Waletę → *waletę*; *Przenajświętze Nogi* → *przenajświętsze nogi*; *kaukazu* → *Kaukazu*; *charybdę* → *Charybdę*; *Runo Gedeońkie* → *runo Gedeońskie*; *Archipasterzu* → *Archipasterzu*.

Nouns which are also the names of allegorical personages we left capitalized, e.g. *Mądrość* (Wisdom), *Zazdrość* (Envy).

2.1.6 Hyphenated and Disjunctive Spelling

The conjunctive and disjunctive spelling of words has been standardized in accordance with the rules of modern Polish orthography, e.g. *Nie skąd inąd* → *Nie skądinąd*.

The participle *no* is written

- a) with verbs disjunctively, e.g. *niebierze* → *nie bierze*; *nieobaczyfz* → *nie obaczysz*;
- b) with adjectives and participles conjugately, e.g. *nie uchronna* → *nieuchronna*; *nie zmierzchłym* → *niezmierzchłym*.

We standardized the forms *przed tym* / *przedtym* → *przed tym*.

Compound words are hyphenated, e.g. *Puftyanno Kijovienfis* → *Pustynno-Kijoviensis*.

2.1.7 Spelling of Particles and Movable Particles

The particles and movable particles (by, *ć / ci*) are rendered in accordance with the rules of contemporary Polish spelling (without a hyphen), e.g. *któżby*; Same *by tu o takiej pokorze świadczyły; Wiemci.*

2.1.8 Diacritics in the Letters *á, ć, ł, ń, ó, ś, ź, ż*

We decided not to use the letter *á* (*á pochylone*). In the printed works of Javors'kyj it was used only in *Hercules*. In other works (ECHO, PEŁN, ARCT) the 17th-century editors used only *a* (*a jasne*), without a diacritic. In the second half of the 17th century the inhabitants of Ukrainian lands and many parts of Poland and Lithuania—even native speakers—did not distinguish between the sounds *á* and *a*. The diacritic was still in use in many prints until the mid-18th century as an orthographic custom.

The diacritic marks are according to the rules of contemporary Polish orthography, e.g. *fmiertelną* → *śmiertelną*; *panienkami* → *panieńskimi*; *krzemienego* → *krzemiennego*; *żęby* → *zęby*; *dźdzem* → *dzdzem*; *ciemnofaleczna* → *ciemnofałeczna*.

We replaced *o* with *ó* (*o* with a diacritic), according to the contemporary Polish spelling, e.g. *połnocy* → *północy*. We left *o* only in the places when it was necessary because of the rhymes, e.g. *roży* (instead of contemporary *róży*).

We corrected Javors'kyj's orthography according to contemporary spelling rules. Some of them were incorrect even in the 17th century, e.g. *gury* → *góry*; *ktury* → *który*; *obudwuch* → *obudwóch*; *pułmifki* → *półmiski*; *fzczegulna* → *szczególna*; *połkom* → *pułkom*; *opłokuje* → *opłukuje*.

We kept the early modern spelling of the noun *nota* (contemporary *nuta*). It must have been spelled as *nota not nuta*, which is supported by the rhyme *noty—złoty* (HERC III 97–98). We therefore also left the verb *nocić* (today: *nucić*, see ECHO XII 130).

2.1.9 Alternations

We did not change alternative versions of the spelling of adjectives in the highest degree, participles and nouns, e.g. *cofnicie* (today: *cofnijcie*); *najaśnieszrej* (today: *najjaśnieszrej*); *postrzegszy* (today: *postrzegłszy*); *prześcia* (today: *przejścia*); *rznicie* (today: *rznijcie*); *starszy* (today: *starłszy*); *wydarszy* (today: *wydarłszy*); *zasiadszy* (today: *zasiadłszy*).

We decided to leave alternations in the words: *applawz / applauz*; *cymmerskie / cymmersyjskie*; *glans / glancowny / glancowany*; *hipokreński / hypokreński*; *huffy / hufy*; *Hyperyjon / Heperyjon*; *Kawkaz / Kaukaz*; *królestwo / królewstwo*; *najniższy / naniższy*; *Narcyss / Narcyz*; *Parnass / Parnas*.

We also preserved the Old Polish version of the nouns and adjectives: *barzo*, *barziej*, *najbarziej* (today: *bardzo*); *koźdy* (today: *każdy*); *nadder* (today: *nader*); *muzski*; *zwycięzstwo* and *mężstwo* (today simplified: *zwycięstwo* and *męstwo*).

2.1.10 Spelling of *Rossyja* etc.

We decided to preserve the 17th-century versions of the toponym and its adjectives with the double *s* (in contemporary Polish there is only one *s*): *roffki*, *roffyjłki*, *Roffiey* → *rosski*, *rossyjski*, *Rossyjej* / *rofyłkie* → *rosyjskie*.

2.2 *Latin Poems and Prose Panegyrics*

The following rules are adopted for the Latin texts:

a) Capitalization

Capitalization is preserved as found in the original prints for proper names, apostrophes, personifications, and other rhetorically important stylistic contexts, e.g.: *Perillustris et ... Reverendus Pater, Vicarius (HERC)*, *Archipresul Illustrissime (ARCT and PEŁN)*, *Modestia Tua (ARCT) Virtus ... Solitata, Luna ... Syderum (ECHO)*, etc.

Words, on the other hand, when capitalization does not have a clear rhetorical justification, especially adjectives, are written with a lower-case letter, e.g. *oratoriis, canities* instead of *Oratoriis, Canities (ARCT)*, *incendia, literarias, periodos* instead of *Incendia, Literarias, Periodos (PEŁN)*, etc. Capital letters in the middle of words have been removed, e.g. *Archipraesul* → *Archipraesul*.

b) Spelling of *i / j / y*

The inconsistent spelling of the semivowel *i / j* in the four prints (*i* both as vowel and consonant appears in most Latin words in *Hercules*. In *ARCT*, *ECHO*, and *PEŁN*, the majuscule letter *I* serves both as a vowel and a consonant, e.g. *KIIIOVIENSIS, IASINSKI*, while the minuscule *j* represents the consonantal *I*, e.g. *Kijoviensis, jam*, but also appears as the second *i* in such words as e.g. *Dij, Favonij*). In *Hercules*, where *j* appears only four times (*Kijoviensis, jactate, jam, jucundior*), the consonantal letter is retained only in the adj. *Kijoviensis*, while in *ARCT*, *ECHO*, and *PEŁN* *j* is preserved at the beginning of the words before a vowel (e.g. *jam*) and in the middle of the words between two vowels (e.g. *majori, majestas*), both in minuscule and majuscule spelling. However, where in old prints the spelling of *i* between two vowels is consistent, *i* has not been replaced by *j*, e.g. *in: cuius (not cujus), eius (not ejus), eiusmodi (not ejusmodi), or huius (not hujus)*, e.g. *Dij* → *Dii*; *Fauonijs* → *Favoniis*; *Hortensij* → *Hortensii*; *Gordijs* → *Gordiis*.

Inconsistent spelling of y / i in words derived from Greek has been standardized, with the exception of forms prevalent in the text and normative for 17th-century prints, e.g. Olympus (instead of Olimpus), Myrmidoni (instead of Mirmidoni), Nylus (instead of Nilus), etc., although the spelling Geriones (instead of the classical: Geryones) has been preserved as a context for the Polish spelling of the time.

The vowel y has been preserved in words such as Inclytus (not Inclitus), lacrymarum (not lacrimarum), syderibus (not sideribus), etc. according to the 17th-century spelling custom.

c) **Spelling of u / v**

The spelling of the semivowel u / v which always appears in the old prints as V in majuscule and as u in minuscule has been differentiated and replaced by u when it serves as a vowel and by v when it serves as a consonant, e.g. Vbi → Ubi; vt → ut; vtriusque → utriusque.

d) **Spelling of f / s**

The letter f is rendered s (just like in Polish-language texts, e.g. ftemmata → stemmata; effe → esse).

e) **Aspirated th**

The aspirated consonant th has been preserved in proper nouns, even if t is not aspirated in classical Latin, e.g. *Aethna* (not *Aetna*).

f) **Ligatures, contractions, and abbreviations**

The ligature æ, which is used in all three prints for the diphthong ae, but also for oe, has been expanded according to the 17th-century spelling standard, e.g. amæna → amaena (not amoena), → caeli, caeleste, caenobium, maenia, amaenitatem, Phaenix, Phaebus, paena, (not coeli, coeleste, coenobium, moenia, amoenitatem, Phoenix, Phoebus, poena as in the modern editions of ancient Latin texts).

The ligature conjunction & has been replaced by et, contractions -ñ- and -ũ- have been expanded to -nn- and -um, suspensive endings -b₉ and enclitic -q; to -bus and -que; e.g. augē → augem; conat⁹ → conatus; ictib⁹ → ictibus; totiusq; → totiusque.

All abbreviations have been expanded to the full words, e.g. S: Nicolai → S[ancti] Nicolai; Claud: → Claud[ianus]; &c: → et cetera.

g) **Punctuation**

Changes in punctuation were made to make the reading of the original texts easier (to separate verbs of two sentences), e.g. “Numquam Tu Tibi clarior visus | quam cum privatus ...” → “Numquam Tu Tibi clarior visus, | quam cum privatus”; “quod rutilat fulgore probabitur aurum” → “quod rutlat fulgore, probabitur aurum”;

or to set off an apostrophe to the addressee:

merebaris Praeses Dignissime → merebaris, Praeses Dignissime,
The Latin punctuation of Javors'kyj and other Ukrainian writers of the
time deserves further investigation.

h) Hypercorrections

We changed the hypercorrect Latin forms used by Javors'kyj (or the printer): caeteras → ceteras; caeterasque → ceterasque; caeteri → ceteri; caeteris → ceteris; caeterorum → ceterorum; caeteros → ceteros; effaeminat → effeminat; faecunda → fecunda; faecundae → fecundae; faecundari → fecundari; faecundas → fecundas; faecundaturos → fecundaturos; faecundi → fecundi; faecunditatem → fecunditatem; faemina / foemina → femina; fraena → frena; haeres → heres; naenias → nenias; paeon → pean; praetiosissimae → pretiosissimae.

3 Amendments

We introduced several necessary amendments to Javros'kyj's panegyrics. Most of the amendments correct the print errors or his spelling inconsistencies. We put the missing or replaced letters in brackets: < >. We did not mark the letters we removed but they are also listed below.

3.1 HERCULES

- Title** Kiioviensis → Ki<j>oviensis
- II.** Paragraph 1: aixisse → <d>ixisse
Paragraph 2: anulso → a<v>ulso
Paragraph 3: heres → h<a>eres
Paragraph 4: Sysiphi → S<isy>phi
Paragraph 7: lingna → ling<u>a
Paragraph 11: Nyli → N<i>li
Paragraph 13: Maschoviticorum → M<o>schoviticorum
Paragraph 14: retractat → retr<a>ctat
Paragraph 13: traxisees → traxis<se>s
Paragraph 14: retractent → retr<a>ctent
- III.** line 13: daramne → dar<e>mne
line 42: roftrąco → roztrąc<ą>
line 55: ARCHIMAHDRYTO → ARCHIMA<N>DRYTO
line 62: uwieńczyła → <z>wieńczyła
line 96: wdzięczną brzmiaće → wdzięczn<o>brzmiaće
line 102: koncepty → <koncenty>
line 112: Phoebus—a 17th or 18th-century hand written emendation of the word (ae diphthong added)

- line 150: Scypione → Scypion<i>e
- line 203: przyznaj → pr<z>yznaj
- IV. Paragraph 2: vendicas → v<i>ndicas
- Paragraph 5, line 26: fortae → fort<e>
- Paragraph 5, line 27: abyssum → ab<i>ssum
- Paragraph 5, line 56: Hisi suo Nominis in Ethymo → <N>isi suo nominis in etymo
- Paragraph 5, line 67: Coōmune → Com<m>une
- Paragraph 5, line 78: compaedibus → comp<e>dibus
- Paragraph 5, line 78: Gorgios → Gor<d>ios
- V. line 55: rozumiie → rozumie
- line 57: skrzyda → skrzyd<ł>a
- line 59: prymioty pr<z>ymioty
- VI. Paragraph 1: netiri → <m>etiri
- Paragraph 1: Illi → Ill<o>
- Paragraph 1: exigno → exig<u>o
- Paragraph 2, line 31: Ethymo → Etymo
- VII. line 13: barbionie → barbi<t>onie
- line 31: uchodzącemu → uchodzącem<i>
- line 18: Hydast → Hydas<p>
- line 77: szczod o ę → szczod<r>o<t>ę

3.2 ECHO

- II. paragraph 1: ethymo → etymo
- paragraph 4: Tatafkich → tatar<s>kich; Lumiua → lumi<n>a
- paragraph 6: feroes → fero<c>es
- paragraph 7: compediosam → *compe<n>diosam*
- paragraph 10: prezentuie → prezentuje; nieprzyjacielskiej → niepr<z>yjacielskiej; nie wprod → nie wpr<z>ód; ftawy → s<ł>awy
- paragraph 11: ludzkich → lud<z>kich; sią → si<ę>
- VII. line 13: okoliczy → okolicy
- VIII. line 69: Piewnie → <Pewnie>
- IX. line 19: ni → ni<e>
- line 32: Miftryń → mistr<z>yń
- line 91: spryiaią → spr<z>yjąją
- line 98: wdzięcznofzumnych → wdz<i>ęcznoszumnych
- line: zwinowfzy → zwin<ą>wszy
- X. Inscription to the icon: naufraga → na<u>fraga
- XI. number of stanza 11: IX. → <XI>
- III.3: Cwały → c<h>wały

- XII. line 25: Mądrością → mądroś<c>ią
 line 88: natnry → nat<u>ry
 line 141: zwyczajuie → zwyczaj<n>ie
- XIII. line 129: Persouas → Perso<n>as
 line 217: haederam → hederam
 line 318: Palndamentum → Pal<u>damentum
 line 328: deuique → de<n>ique

3.3 ARCTOS

- II. paragraph 3: gtitudinem → gratitudinem; exequar → ex<a>equar
- IV. line 58: perspektwy → perspekt<y>wy
- V. przeniknowfzy → przenikn<a>wszy
- VII. line 48: wszytet → wszyte<k>
 line 59: rofijkie → ros<s>yjskie
 line 70: szczęśliwie → sz<cz>ęśliwie
 line 72: wionowfzy → wion<a>wszy
- VIII. paragraph 2: wycisnowszy → wycisn<a>wfzy; Lotum → l<ae>tum
- X. line 8: ktęty → k<r>ęty
- XI. paragraph 3: mohileaaka → mohilea<n>ska
 paragraph 4: mądrorci → mądro<ś>ci
 paragraph 5: abefton → a<s>beston
- XII. line 2: ecclypsis → eclypsis
 line 6–7: assymbolo → asymbolo
 line 7: phatetras → pharetras
- XIII. line 44: rosfljyska → rossyjska
- XIV. paragraph 6: Strała → Str<z>ała (the amendment after a manuscript amendment from the 17th or 18th century in two copies of *Petnia*)
- XV. line 8: Rrwiefię → Rwie się

3.4 PEŁNIA

- Title PRZEOSWECONEMV → PRZEOŚW<i>ECONEMU
- I. line 19: poteptali → po<d>eptali
- III. Poem 9.a, line 1: też → t<o>ż
 poem 12.b, line 4: Ggyć → G<d>yć
- V. przyiowfzy → przyj<a>wszy
 deklaruę → deklaru<j>ę
- VI. line 65: ftę → s<i>ę
 line 132: wydźwignowfzy → wydźwign<a>wszy
 line 143: powziowfzy → powzi<a>wszy
 line 204: iakoś → jak<a>ś

- line 227: ouym → o⟨n⟩ym
 line 263: wciŃnoł → wcisn⟨ą⟩ł
 line 267: wzioŃfzy → wzio⟨ą⟩wszy
 line 289: chałaftrą → ⟨h⟩ałastrą
 line 291: napioŃfzy → napi⟨ą⟩wszy
 line 443: gdzie → g⟨d⟩zie
- VII.** line 53: littus → litus
 line 55: littora → litora
- VIII.** line 63: unguam → un⟨q⟩uam
- X.** poem 1, line 5: Rzymie → Rzymie
 poem 3, Line 1: ginoł → gin⟨ą⟩ł
- XII.** line 14: Lacenae → Lac⟨a⟩enae
 line 15: parturit → parturi⟨i⟩t
 line 25: parturit → parturi⟨i⟩t
 line 31: tirio → tiro
 line 79: Daedalca → Daedal⟨i⟩ca
- XIII.** line 79: Eolus → Aeolus
- XIV.** line 27: insubltibus → insultibus
 line 32: lub → sub
 line 113: Mutium → Mu⟨c⟩ium
 line 114: Porsena → Porsen⟨n⟩a
- XV.** poem 2, line 4: Xiążęcię → książę⟨ce⟩
- XVI.** line 20: niemowięcey → niemow⟨l⟩ęcej
- XVII.** line 9: eft → ⟨j⟩est
- XVIII.** paragraph 3, line 48: Tertessiacis → T⟨a⟩rtessiacis
- XIX.** line 18: Ucsor → Uxor
- XX.** paragraph 1, line 22: prosut → prosu⟨n⟩t
 paragraph 3, line 39: squammaque → squamaque
- XXI. STEPHNANOMA**
 paragraph 2: wydatniefza → wydatnie⟨j⟩sza
 paragraph 4: męczęłkich → męcze⟨ń⟩skich
 paragraph 5: monarchinini → monarchi⟨ni⟩
 paragraph 6: dodroczynność → do⟨b⟩roczynność
 paragraph 7: zyczliwofci → ży⟨cz⟩liwości
 paragraph 10: powinna → powi⟨nn⟩ą; Męczęłkich → męcz⟨eń⟩skich
 paragraph 11: orarorłkie → ora⟨t⟩orskie
 paragraph 12: obebrała → o⟨d⟩ebrała
- XXII.A. MNEMOSINE**
 line 13: wzioŃfzy → wzio⟨ą⟩wszy

XXII.B. Gratitudo

line 44: infrumentach → in⟨st⟩rumentach

line 97: paeān → p⟨ea⟩n

line 117: trymph → try⟨u⟩mph

XXII.C. EADEM GRATITUDO

stanza 11, line 3: WDIĘCZNOŚCIĄ → WD⟨Z⟩IĘCZNOŚCIĄ

stanza 12, line 7: więzenie → więz⟨i⟩enie

Commentaries to the Panegyrics

4.1 *Hercules post Atlantem*

I. [A Latin dedicatory letter]

1. Javors'kyj recommends his work to Jasyns'kyj, using many topoi of humility. He writes from abroad, where he has completed a philosophy course and is continuing his studies. He compares the new Archimandrite to the sun that illuminates the furthest places. 2. He admits that he is not completely distant, and that his soul flies to Jasyns'kyj. Javors'kyj acknowledges that Jasyns'kyj sent him to Poland and Lithuania to study. Thanks to this, Javors'kyj will be able to serve his patron better. He asks Jasyns'kyj to judge the work based on the author's intentions rather than its quality.

II. [A Latin speech and eulogium]

1. It is good fortune for the Kyiv Caves Monastery, that Jasyns'kyj was elected to the post of the Archimandrite. Only Hercules can bear the burden after Atlas. 2. When his predecessor Castor died (i.e. Innokenty Gizel'), Jasyns'kyj, like Pollux, took over his duties. His shining light made the Monastery, i.e. the vineyard of the Holy Virgin, more fertile. 3. Gizel' should be lamented but he left Jasyns'kyj. His shoulders are apt to support such a weight. A harbinger and the first step to his current duty was his rectorship at the Kyiv-Mohyla College. It was Gizel' who appointed Jasyns'kyj to the post. 4. The first source of Jasyns'kyj's power is his Wisdom. Wisdom is more powerful than physical strength and political power. 5. Only Wisdom can be a custodian of an office. Diligence without Wisdom is futile (an example of Jason and Phaeton). Wisdom is like a lighthouse or the thread of Ariadne. 6. Wisdom is the only resource that can help in climbing the summit. Without literary (intellectual) activities and the help of Minerva, nobody can conquer the summit and he will fall like Icarus. Wisdom is necessary not to fall under the burden of duties. 7. Jasyns'kyj praises his predecessor (Maecenas) because everything he possesses is due to the wisdom of Gizel'. He taught Jasyns'kyj that it is better to be silent than eloquent. True virtue is a prize in itself. 8. From his boyhood, Jasyns'kyj was wise (a topos of *puer-senex*).

He studied at the Kyiv-Mohyla College and later at the University of Cracow. It was a difficult path but he was constant in his efforts. Jasyns'kyj successfully steered his life and in the same way he will steer the boat of the Monastery. 9. At the University of Cracow he acquired great knowledge of philosophy. Javors'kyj compares Jasyns'kyj to the Polish Eagle. He describes his triumphal return from Poland to Kyiv and compares his patron to the ancient victors. Everybody showed their hospitality and joy: Roxolania, the Dnieper, and especially the Kyiv-Mohyla College. At the College, Jasyns'kyj showed his wisdom as a teacher and writer. 10. He exhibited his Herculean strength as a professor of the liberal arts. The difficulties of teaching in the College were his alone. 11. Javors'kyj recalls Jasyns'kyj's skills in rhetoric (as a preacher). 12. (1–12) In a poetic way [eulogium] Javors'kyj describes the successes of Jasyns'kyj-orator. (13–23) The poet is not sure if it was rhetorical or divine inspiration. He calls him the new Orpheus of Rossia. (24–42) Jasyns'kyj was efficient in his teaching, preaching, and management of the College. His words were always illustrated by his deeds. (43–45) He joined words with deeds and academic deliberations with their implementation. 13. Javors'kyj describes a diplomatic mission by Jasyns'kyj to Moscow. The Rector astonished the Tsar and his court with his rhetorical talents. The Muscovian Eagle shined with military glory but it was outshone by Jasyns'kyj's eloquence. 14. His Herculean strength relied on his wisdom. Physical strength cannot be compared to the human mind that makes people more noble than animals. The human mind may trigger unknown layers of wisdom and virtue, and take the honours.

III. [A Polish poem]

1–16. A story about Prince Leszek who tried to get the crown through fraud. His attempts were unsuccessful because he lacked Wisdom. 17–40. Only those who have gained Wisdom and knowledge are able to gain power. 41–54. An encomium of Wisdom. It is more important than force, time, and death. Only Wisdom guarantees the throne. 55–66. An encomium of Jasyns'kyj's wisdom: he is talented and educated. 67–88. The poet alludes to Jasyns'kyj's studies in Lithuania (Vilnius?) and Poland. His wisdom was acknowledged at the University of Cracow. 89–98. The poet asks the Kyiv-Mohyla College why it does not praise Jasyns'kyj. 99–134. He assumes it still mourns after Petro Mohyla's death and describes the grief. The College collapsed when its patron died. 135–146. However, he calls on the College to stop its laments because it has a splendid new patron—Jasyns'kyj, who is called the second Mohyla. 147–184. Jasyns'kyj, who was the Rector of the College, revived and strengthened it. He is worthy of his immortal glory. 185–202. Praise for Jasyns'kyj as an accomplished preacher. The poet compares him to the ancient orators and calls him a Roxolanian Cicero and Demosthenes. He successfully preached in the most

important churches of all Russia (i.e. Kyiv Metropolis) and Moscow, and the Cathedral of the Kyiv Lavra. 203–208. An apostrophe to the Envy: Jasyns'kyj is truly worthy of his new office.

iv. [A Latin speech and elogia]

1. Hercules-Jasyns'kyj is supported not only by Wisdom but also by his Religious Humility. 2. Javors'kyj declares that his panegyric speech might not be adequate to Jasyns'kyj's humility, because the hierarchy despises what his speech praises. Javors'kyj admits that his panegyric might be considered bold. Laudations are often written for people who do not deserve them. This is not the case with Jasyns'kyj, though. Javors'kyj hopes his panegyric will not be condemned. Jasyns'kyj's Humility serves Religion. 3. (1–12) Many people need an entire life to learn that their life was miserable. They are arrogant and put on airs. (13–22) They are the smallest when they want to be the greatest. The wiser they want to be, the more rude and stupid they become. This is because they are not obedient to Humility. 4. The poet dismisses hubris and warns arrogant people. 5. (1–15) Javors'kyj compares Jasyns'kyj's humility to the weight, which is difficult to lift. (16–22) Jasyns'kyj's humility is similar to a ship laden with jewels. However, the more laden it is, the more easily it beats the waves. And that is why Jasyns'kyj will reach the Happy Islands of honour. (23–48) Javors'kyj confesses that his quill is inadequate to sufficiently express his patron's humility. Jasyns'kyj proved this when he did not want to hold office in the Kyiv College. He escaped to the Kyiv-Pechersk Monastery where he chose the life of a hermit. The caves of the monastery were more apt for the jewels of his virtue. (49–61) Because of his humility Jasyns'kyj did not want to become the Hegumen of St. Nicolas's Monastery. He treated his election with contempt. Although St. Nicolas forced him to accept the office, his humility prevailed over the honour. (62–75) He was never patronizing towards others. Power changes the personality of people who get it. This metamorphosis did not occur in Jasyns'kyj and he kept his humanity. He also showed respect for wise people. (76) May the new honour be the glorious bonds of the new Hegumen. Let these chains be like the chain of precious stones with which the people of Tyre bound Hercules. Let it be so even though Jasyns'kyj can cut even the Gordian Knot with the blade of his Intellect.

v. [A Polish poem]

1–12. In vain a tall cedar seeks to grow above the clouds and other trees and wishes to reign over them. As soon as the stormy Aquilo begins to blow, it will be toppled and its washed branches will be in the mud. So it is better if it does not elevate itself above the other trees, because through humility it gains peace of mind. 13–30. Jupiter would not hurl thunderbolts at the rocks if they did not

try hard to rise to the sky. To this day, the Heliads mourn Phaeton's fall from the sky, and Icarus is Neptune's slave because Fortuna stripped him of his feathered wings. But who is to blame for their misfortune and their doom? Icarus should not have flown all the way to the hot sky, his wax wings were too fragile. Even eagles, though they have swift wings, dare not fly so high. However, he fashioned flimsy wings out of wax and wanted to fly all the way to the Empireum? 31–44. Phaeton was also similarly foolish, for he unleashed a fiery chariot across the highest sphere. He should have held the reins of the swift Pegasus on such a dangerous road and restrained its impulsiveness. His horse would have lowered his wings if steel reins had held him. He should have steered the course of his chariot's wheels along the ordinary road—then you would not have died. But because he drove off too high, he was justly punished for this deed. 45–52. This is just the way it is: when someone rides high with too much certainty, it is as if they are stepping on slippery ice. This is how one usually pays for excessive haughtiness. Such is the epilogue with which tragic spectacles end. It is better for him to move along a lower track. If he tumbles, the fall will not be so harmful. If, on the other hand, his proud flight carries him high, he will break his bones after the fall. 53–62. What can we say here about honourable Jasyns'kyj, a literate man famous throughout Russia? Is it possible he kept a haughty thought in his mind or was he presumptuous? If anybody had such talents and wisdom as he has, they would definitely be haughty. They would fly like Dedalus above the high cedars of Lebanon. But here, the more virtues Jasyns'kyj has, the more humbleness they bring him. 63–68. His humility is similar to the trees of Hesperides: the more fruit they bear, the stronger their roots. 69–76. High honours are not harmful to his humility because he took high offices against his will. The witness might be the Mohylean Muses. Because he was not ambitious for power, he refused to take the post of Rector. 77–82. His refusal to take high splendours and remain a servant instead of the master must be acknowledged as a heroic and dear to the deed of Olympus, though it saddened Minerva (i.e. the College). 83–88. His humble nature could be seen when he was unanimously elected the prior of St. Nicolas's Monastery. He gained this not through his ambition (as people usually do) but by his contempt for this position. 89–94. Javors'kyj declares that he should not write about obvious things. The more important thing is to follow the example of Jasyns'kyj's virtue. 95–100. It is righteous that Jasyns'kyj was given the crosier. The elevation of his humbleness is similar to a palm tree: the more it is pressed, the higher it rises later.

vi. [A Latin speech and elogium]

1. Javors'kyj apologizes, that he depicted Hercules (i.e. Jasyns'kyj) on a small tablet. There is no way to entirely show his Piety. Thus, the poet does not recall

Jasyns'kyj's Herculean deeds. Among them there is the construction of the gate tower of St. Nicolas's Church. Javors'kyj compares the new gate to the triumphal arch because St. Nicolas was a victor. The gate signifies easy access to Jasyns'kyj's heart. Javors'kyj writes about the bells on the tower. Jasyns'kyj significantly extended the size of the monastery. He also cared about books (the library). The books allow him to communicate with the dead. Thanks to them he is prepared for a good death. Who lived well does not die in bad way. This is the allegory of life: its epilogue is the best death.

2. (1–13) Jasyns'kyj was generous to his students. Javors'kyj's speech bends to Jasyns'kyj's feet. Javors'kyj works are good when they are crushed by Jasyns'kyj's feet (i.e. when Jasyns'kyj reviewed them). (14–18) Other poets tried to find many metric feet to be successful but the feet of Jasyns'kyj are sufficient for Javors'kyj. (19–33) The poet confesses that Jasyns'kyj's generous hand always supported him. Thanks to this hand he was always elevated when his works (speeches) were poor. It always poured a golden rain on sycamore (*platanus*—an allusion to Javors'kyj's name) and caused it to blossom. (34–42) As a result a tree of porphyry grew up in the philosophical field. Javors'kyj's talent was developed thanks to Jasyns'kyj's patronage. The poet compares him to Deucalion, because he transformed a lump of marble into living people—his students. (43–53) Their gratitude towards Jasyns'kyj will be always carved on these living marbles. Javors'kyj recalls that his patron is strict and stimulates his students with golden spurs. (54) Jasyns'kyj formed his students to create literature. He engaged them in literary works. Javors'kyj compares Jasyns'kyj's pupils to Icarus. Now they can fly high with no fear of falling down like Icarus. Javors'kyj declares, that Jasyns'kyj's students will be loyal and obedient because he gave them golden spurs and quills to write literature.

VII. [A Polish poem]

1–20. Although Arabia has its fame for the gold from the Pactolus and Tagus Rivers, and Hydaspes, Hermus, and the Ganges have their glory because of their gold, Javors'kyj wants to praise the glory of Jasiński. He is his Pactolus and pearly Ganges, his Hydaspes and water from Hermus. Anything he possesses, has its source in this Hermus. 21–32. Not only Horace will praise his Maecenas to be known in the entire world. Javors'kyj declares that his zither will be louder and go after his Maecenas. It will praise his glory until daybreak rises from the sea, and until the Titan will take the horses of Sun from the western sky. It will praise him until Sisyphus rests on the rock of the Caucasus after his torment; until Tantalus is quenched by the waters of Neptune. 33–46. Deadly rivers of Hades will not prevail over Javors'kyj's poetry. Jasyns'kyj's deeds are carved in Javors'kyj's heart as if on the eternal rock of the Caucasus. 47–

54. Jasyns'kyj's kindness and favours towards Javors'kyj will be written in his heart deeper than inscriptions carved in steel by the underground Vulcan or in the hard marble sculpted by Phidias. 55–60. However, Javors'kyj is not the only one who was granted Jasyns'kyj's golden favours. All of the educated people in Rossia would say the same about the patron. They would all compose panegyrics about him because they experienced his favours. 61–66. Javors'kyj admits that he and other former students of the College praise Jasyns'kyj especially, because the Metropolitan had been their particular patron. They were at his service from their youth. He was not their lord but rather their father. He lived with them like they were his children, not servants. 67–74. He entrusted them wise Pallas. He, like a diligent farmer, who plants and waters vine, wisely had them taught. 75–78. Javors'kyj summons Apollo to play the praises of the patron on all strings of his lute: 79–90. May the brightness of the day enlighten his new office and may the darkness of the night not travel in the chariot of the Sun. May each of his days be bright and his next years be happy. May the wheel of Fortune bring him the Golden Fleece from Colchis. May Fortune make him cheerful in each moment of your life.

VIII. [A Latin conclusion]

The tired quill of an untrained Orator wants to elevate the ultimate monuments of noble Hercules. However, it cannot achieve this. Only the Orator's heart is able to truly venerate Jasyns'kyj. It will love him forever, until its death.

4.2 *Echo głosu wołającego na puszczy*

I. [A stemma (a heraldic verse)]

1–6. The Moon is like the Holy Virgin. The Morning Star means St. John the Baptist. They both stand beneath the Cross.

II. [A dedicatory letter to Hetman Mazepa]

1. A series of rhetorical questions: Is it fair to be silent on such a day? The voice crying in the wilderness provokes an Echo. Allusions to St. John the Baptist and the prophet Zechariah. It is necessary to speak not only in a rhetorical way but also with grace. 2. Mazepa's glory does not need any rhetorical accessories because your virtue is as bright as the brightest celestial body. 3. However, those who refuse to praise the Hetman are like those who try to dim the sunshine. The only excuse for not doing so, is that the blood of the enemies of the country tells volumes about Mazepa's virtue. 4. The orators should step down because the dead bodies of the Tatars and Turks marked the Hetman's path to office, not speeches. The Moon of Mazepa's coat of arms reflects more brightness than rhetorical enthusiasm. 5. Javors'kyj praises Mazepa's family

(Mazepa's Moon) and its history. Their glory requires not poetry but the rumble of cannons. 6. An enumeration in which Javors'kyj compared rhetoric to the slaughter of enemies. History is not better than the present times because Mazepa embodied all the virtues of his ancestors. 7. Although some people present their ancestors as a series of statues or portraits, their simulacra will perish with time. However, Mazepa is a living image of his ancestors. 8. The Hetman's honour relies on the military deeds of his ancestors and his own victories. He was also supported by the rulers of Russia. 9. One who gains high office artificially or by force will fall under the heavy burden. Without any virtues and their merits, they will get lost in a labyrinth. 10. This will never happen with Mazepa, because his is much better than his rivals. He proved his virtue in war against the Ottomans. Only after performing a series of great deeds did he receive his office. 11. The Hetman's family won high offices and immortality. Javors'kyj admits that he with his humble works followed the path of the Mazepas. The poet compares the work of his quill to Icarus's wings. Nevertheless, he expresses his hopes that Mazepa will accept his gift.

III. [A cycle of stemmas on the *Jasieńczyk* or *Klucz* (the Key) coat of arms]

The poet builds his conceits on the world's keys, to open doors: Mazepas' Key opens the doors of honour (1) heaven's door (3), the doors of glory (4), and the doors to the monarchs' cabinets (8). It is also the Key of St. Peter (2), grace and generosity (5, 6). Mazepa received the Keys to Russia (7). The Zaporozhian army gives Mazepa its Keys (i.e. recognizes his authority; 9).

IV. [A cycle of stemmas on the *Sas* or the Stars with an Arrow and Moon coat of arms]

The conceits are based on the Moon and Stars. There is only one Mars in the heavens. In the coat of arms of the Mazepas there are many Marses (1); there will not be any eclipse of the Moon of the Mazepas because it reflects the sunshine of the monarchs (2); Mazepa's Moon overshadowed the moon of the Turks (3); the Stars and the Moon are like a true heaven. Mazepa might be there, Phoebus (4); the only blot on the Stars and the Moon is the one caused by the war.

V. [A cycle of stemmas on the *Korczak* or Three Rivers coat of arms]

The poet compares Three Rivers to the rivers of Paradise (1), water in stories about Jason and Gideon (5), three Cardinal Virtues (6), and rivers in the heavens (8). Three Rivers are dangerous for the enemies of the Mazepas/a country like Scylla (2). They are abundant in gold and precious stones like the rivers of Arabia (3, 4). The Holy Virgin is a sea of divine grace to which the Three Rivers flow (7).

VI. [A decoration of stemmas on the *Odrowąż* or half an Arrow coat of arms]

The Arrow defeats the enemies of the country (1). Mars burnt the fletching of the Arrow to prevent its escape from the Mazepas (2, 3, 6). The Arrow flies high because of the Mazepas' love of the country (4).

VII. [A *subscriptio* to the emblem (Polish alexandrine)]

1–18. An apostrophe to the Thracian Dragon (i.e. the Ottoman Empire). The voracious Dragon has eaten Africa, Arabia, and Asia. It can also swallow America. Is there a new Sparta which can stop it? 19–44. However, hubris is always destroyed. Similarly, the arrogance of the Dragon and the Ottomans will be held back by the Eagle of the (Muscovian) monarchs. An enumeration of the insults against the Ottomans. 45–62. A fragment which interprets the icon: Hydra (i.e. the Turks) will be defeated by the Eagle with its thunderbolt-sword. Hercules (i.e. Mazepa) will destroy hydra with his baton. The Ottoman wave will break upon a column and will perish. 63–70. The Thracian Moon from Hell (i.e. the Muslims) will fade when the Stars and the Moon of Mazepa's coat of arms shine. 71–80. The Holy Virgin, beautiful like the full Moon, heralds the victory of the Roxolans over the Thracian Dragon. The Hetman will be supported by his patron, St. John the Baptist. 81–93. When the brilliance of Mazepa's Moon joins the Morning Star in the Rossian Sky, the Thracian Moon will perish. 94–98. The harbinger of this event is a recent attack of the Eagle of the Monarch on the cages of the Crimean vultures (i.e. the Crimean Tartars). 99–106. The poet wishes success to the Eagle (i.e. Muscovian monarchs): a triumph over the Thracian Moon. 107–112. The poet wishes that Mazepa's Star will accompany the Eagle in this victory.

VIII. [A *subscriptio* to the emblem (Polish Sapphic stanza)]

1–20. The poet declares that he prefers the Iron Age to the Golden Age. War is better than peace and iron is more valuable (authentic) than gold. 21–40. True glory has been always gained on the battlefield. The script of glory has been written with bloody characters and with iron stylus. This stylus is a sword. 41–52. Mazepa's ancestors and cognates are an example of such glory. Their coat of arms will shine forever. 53–72. The Mazepas won their glory through their military deeds, not gold. An apostrophe to Envy. 73–88. The lustre of their glory comes from the sword. They are not afraid of death. 89–104. Their Moon and Stars shine in the sky. When they are dimmed, they are bad omens for the enemies of the country. When they are clear, they represent the bright virtue of the Mazepas. 105–132. It is sad that fate caused so many heroes from this family to perish. However, they did not die forever, because they are embodied in the Hetman. He is their true heir.

IX. [A *subscriptio* to the emblem (Polish hendecasyllable)]

1–32. Without the helmsman a ship will perish (Javors'kyj uses many mythological allusions to the Argonauts, Sirens, and Charon). However, Mazepa as the helmsman is successful because he is guided by theological virtues. His family is a ship which will never get lost. 33–54. The poet speculates whether the destination of this ship is Colchis and the Golden Fleece or the golden Chersonesus. However, the ship (i.e. the Mazepas) does not need any gold or pearls because its treasure is their virtue. 55–64. Death and time will devour everything but virtue. It will never sink in the sea. 65–80. This ship does not sail to rest in a quiet port. The Mazepas are guided by three cardinal virtues so they are not afraid of the dangers of the deep sea, Neptune and Acheron. 81–86. The ship will not sink as it always rescues Rossia from danger. 87–98. The poet wishes the ship a safe journey under the command of Mazepa. Let it win a laurel crown and avoid the perils of death in the rivers of Hades. 99–104. Let the ship sail through a sea coloured with the blood of the Tracs (i.e. Ottomans). Let the ship sail through the three rivers of the Abdank coat of arms. 105–118. Let St. John the Baptist shine forever as a lighthouse for Mazepa's ship. Let the cardinal virtues bring Mazepa safely to shore.

X. [A *subscriptio* to the emblem (Polish hendecasyllable)]

1–20. The true shine of the glory of a leader comes from the colour red, not gold. This red is the blood of the enemies of the country. Thus, if someone wants to be a good politician, he should first be a successful military leader. 21–48. Military virtues and deeds are more precious than wealth and gold. 49–66. Apostrophes to the Honour of the Mazepa family and Posterity: they are to tell the ways in which the Mazepas gained their military ranks and civic offices. 67–88. The poet resists enumerating the Mazepas' deeds and writes about their glory. It should be eternal and reach the west and far north. 89–92. Ivan Mazepa being an incarnation of the virtues of his ancestors. 93–120. Ambition drives audacious people to acquire high offices but you, Mazepa, got it though your military achievements and the blood of enemies. It is symbolized by the Key and the Stars on Mazepa's coat of arms. 121–124. Wishes for Mazepa's future success.

XI. [A *subscriptio* to the emblem (Polish ottava rima)]

1–5. An allusion to Mazepa's youth at the court of the Polish King John II Casimir. Mazepa was compared to the Morning Star that precedes the Sun (i.e. the King). The Moon from his coat of arms reflected the rays of the Sun. 6. During his service to the King, he significantly supported the Hetmanate's interests. 7. The Polish Kings also favoured Mazepa's ancestors. King Władysław III Jagi-

ellon granted them their estates. 8. Only in Russia did the crescent Moon of Mazepa become a full Moon. He got the office through the support of the Russian monarchs (i.e. Sofija and Peter). 9–11. The poet wishes Mazepa success in the war zeal of the Roxolans (Ukrainians) under his command and victory over the Tatars and Ottomans.

XII. [A *subscriptio* to the emblem (Polish hendecasyllable)]

1–8. Cynthia (the Moon) is always accompanied by her retinue of Stars. This is why she exceeds the Sun (Tytan). 9–19. The Moon from the *Kurcz* coat of arms is accompanied by Mazepa's virtues represented by Stars. He exhibits his prudence, the most important of the cardinal virtues. 20–26. Just behind the Moon, the planet of Mercury shines in the Ruthenian sky (i.e. the Star represented in the coat of arms). It is the symbol of Mazepa's wisdom. 27–38. The poet reminds readers about Mazepa's good education, his studies in humanistic colleges, and his rhetorical skills. 39–54. From Mazepa's early years, his nature heralded his future glory among the Ruthenians. He grew up together with his virtues. 55–66. His studies in the Kyiv-Mohyla College are compared to the golden apple tree of the Hesperides. He was young with the wisdom and virtue of a *senex*. 67–82. Mazepa's natural rhetorical skills were highly polished thanks to his virtue and diligence in his studies. His current rhetorical proficiency recalls his rhetorical successes when he was a student of the Mohyla College. 83–102. A description of a triumphal procession of the Moon and Stars: Mazepa's Moon reached the highest glory, accompanied by Stars: Mercury (the god of eloquence) and Mars (the god of war), Jupiter (the god of thunderbolts). 103–123. In this procession there is no Saturn, a symbol of melancholy and the Golden Age. It does not fit with the Iron Age of the Mazepas. 124–132. Javors'kyj compares this procession to Olympus. He expresses his wishes for Mazepa. 133–144. A long passage about music that should accompany Mazepa's feast. The Muses should abandon their mournful melodies (laments) and play loud music to dances and panegyrics. 145–164. An apology of peace: at Mazepa's court the music of the Muses might be less appreciated than the music of cannons. However, in times of peace a quiet Echo of Javors'kyj is better. 165–170. There is no need for the thunder of artillery when the quiet Voice of the eternal Logos is heard. 171–180. Javors'kyj wishes the Hetman fortunate turns of stars (an astrological allusion). This will bring happiness to Russia. 181–202. Javors'kyj encourages his Muses to play music for Mazepa and to compete with the ancient oracles and Horace. He wishes Mazepa happiness. 203–206. The poet finishes his poem: the exhausted and imperfect Echo lies under the feet of the Hetman.

XIII. Anacephalaeosis [A summary: a Latin elogium]

1–56. Virtue never revolves solely around one language. This is why the virtue of the Hetman cannot be expressed only in the crude Polish language. Thus, his virtue must also be rendered in ornate Latin. It is right that not only Poland but also Latium (the Latin world) joined in the praise of Mazepa. Just like the Moon and Sun are accompanied by many Stars, his great virtue has to be told in many languages. 57–114. Deliberations on the name of Ioannes (John/Ivan/Jan). The symbol of his name is his coat of arms. Conceits relating to the *Sas* coat of arms of his predecessors, his name, and virtue (Moon, Stars, and lights). 115–118. An allusion to St. John the Baptist and his feast: usually John heralds the Sun. 119–135. Allusions to the other coat of arms, *Klucz* and *Topór*. Mazepa's name also means grace and generosity. 136–164. His authority does not rely solely on his military power. Although he has an axe in his coat of arms (*Topór*), he is able to refrain from cruelty. 165–213. A reference to the history of his family. They (Volhynian dukes) got their coat of arms because of their military deeds. Javors'kyj quotes the work of a great Polish historian, Szymon Okolski. A great virtue demands a great writer. 214–122. However, Javors'kyj admits that there is no need to seek arguments for describing Mazepa's glory elsewhere (i.e. in Poland). 223–229. Mazepa's virtue is visible in the shine of the invincible rulers of Moscow. 230–247. Never before was Mazepa's family as bright in Roxolania as it is now. Mazepa also added a lot of military glory (shine) to the (Muscovian) Eagle. 248–283. Thanks to his nature (not fortune), the Hetman was always close to the monarchs. This happened first at the court of the Polish King. Mazepa, unlike the other courtiers, was always honest. He always served virtue. Virtue will ultimately get its reward. 284–322. This was the case with Mazepa. Even though he had many foes who conspired against him, he finally got the office of the Hetman. He received it thanks to his noble background and military deeds. 323–330. Javors'kyj wishes the Hetman immortal glory. Thanks to the Hetman, the importance of the Hetman's office and family increased. 331–335. A declaration by the author: his gift for the Hetman is this work, which is also a monument of Mazepa.

4.3 *Arctos caeli Rossiaci***I. [A Stemmat]**

1–5. The homeland of the Moon and the Stars expressed on your coat of arms is Mount Olympos. It is also where the Arrow flies. It is because the most sublime signs always represent the best men. 6–8. It is not surprising that Fame brings you to the stars. Go safely, Bishop. You will reach the stars with your Stars.

II. [A dedicatory letter]

1. The topoi of modesty (*topoi humilitatis*). The author is afraid of writing about Jasyns'kyj's humility because praising virtues might distort their intrinsic value. 2. Javors'kyj feels that with his writing he has to serve posterity, common customs, the entirety of Ruthenia/Rossia, and Jasyns'kyj. The author alludes to the rhetorical talents of his patron, which would evaluate his work. 3. A description of an ancient symbol: rain falling from a cloud to the sea and in doing so making the sea less salty. This picture presented the poets' gratitude towards their patrons. The author compares his task to navigating on the sea and the audacious flight of Icarus. 4. The figure of paralipsis. Javors'kyj recalls Jasyns'kyj's curriculum vitae and his main virtues (*mores*): piety, prudence, and religious zeal. Jasyns'kyj's glory will reach the sky: the sky is a chronicle of his virtues, the world is their theatre, and eternity is their panegyrist. 5. Javors'kyj's panegyric is a little gift. 6. An allusion to Javors'kyj's name: the plane (Lat. *platanus*, Pol. *Jawor*) cannot bear a fruit that might be compared with the precious gifts of Tagus, Erythraeum Mare, or Arabia. 7. However, Jasyns'kyj's radiance might brighten the black ink of Javors'kyj's writings.

III. [Elogium]

1. The North Pole of the ancestral Stars of the Archbishop, to which the magnetic needle of your crosier in a miraculous way is directed. Epigraph: an immobile tends to the immobile light.

2.1–8. The poet calls an inhabitant of the Kyivan mountains the truthful Echo, to tell the truth about the election of Jasyns'kyj. Javors'kyj juxtaposes the Truth with Envy. 9–23. Jasyns'kyj was elected unanimously and according to the will of God on the day of St. Justin, i.e. 1 June. The poet plays with the words Justin/justice and first. 24–31. Jasyns'kyj's justice and wisdom predestine him to be a good leader. Unworthy hands should not hold the crosier (an allusion to Četvertyns'kyj). 32–44. People elected Jasyns'kyj because they loved him and his virtue. 45–53. O, gods! It was a splendid spectacle watching how his Modesty competed with the necessity to fill the vacant office. His speech fought against the will of the entire Ruthenian army. 54–59. It was easier to convince the Crimean Camillus (i.e. Mazepa) to be elected the Hetman than Jasyns'kyj to be the Metropolitan. A comparison of the difficulties of being the Metropolitane and fighting against the Crimean Khanate. 60–67. Jasyns'kyj opted for the election of Lazar Baranovyč, the Archbishop of Černihiv. Baranovyč is compared to a lamb. He would save the Ruthenian fold after the death of Gedeon Četvertyns'kyj. However, the electing Ruthenian army prevailed, and Jasyns'kyj's Modesty had to give way. 68–73. Finally, Modesty had to overcome the Honour of the office, but at the same time, Honour tied Modesty with the

golden chain. The new Metropolitan will be given the golden wreath. 74–85. The poet with the Echo congratulates Jasyns'kyj, who was called Hercules. In the end, the poet asks the Echo to be silent.

iv. [A poem]

The North Pole, which illuminates not only the Rossian world but lights the spark of the love for God too. Epigraph: it shines and lights.

1–12. We say farewell to the Sun (Helios) in his splendid carriage and goodbye to the silver Moon (Luna) in her litter. The stars of the Little Bear, in their fire-born coach, will not be needed anymore. 13–24. We say goodbye to the Morning Star, which shines with the Sun, the Bootes, and the constellations that glow in the upper arsenal. Farewell, the Little Bear that helps the sailors. 25–28. We do not need your rays because, in the Rossian sky, there is the Arctos (the coat of arms) of the Metropolitan. 29–36. The Moon of Jasyns'kyj outshines other celestial phenomena. 37–48. It is the Moon under the feet of the Holy Virgin. 49–54. The Stars of the coat of arms represent the stars that encircled the head of the Holy Virgin. 55–66. Look, Rossians, how these signs brighten the Roxolanian sky. 67–82. It is a triumph because, in the light of the Holy Mary, the Roxolanian world never will be overshadowed by death. The Roxolanian skies needed such a bright light for a very long time.

v. [A speech]

1. Prudent observers noticed that not everything which people admire for its shine has real value. Natural history confirms that sometimes even rotten wood gives some shine. 2. The light and colours might be misleading. Thus, many people died like butterflies in flames. However, nobody can accuse the lights of the Metropolitan of insincerity. [3] The bright phenomena of Jasyns'kyj's coat of arms cannot cause the fall of Icarus or the Rossian world. Astrology seeks to find sunspots but here any Zoilus with his obscuring telescope cannot find the smallest blots. This is because the shine of his Stars and Moon comes from the light of the Holy Virgin. 4. Only in the secular world do politicians try to shine through the flame of the wax images of their ancestors. However, they only produce destroying smoke that makes people cry. Jasyns'kyj's ancestral lights provide the flames that dry people's tears. May they also make the Rossian sky clear and serene.

vi. [A speech]

1. The North Pole of the ancestral Stars of the Archbishop that disdained the noon of the honours and chose the dark and private nights of his piety. Epigraph: the lights do not need anything.

2. Nature usually hides her most precious fruits, especially those that are most desired by people. This is why Pactolus hides its gold in the rapids. The sea makes people greedy because of the precious stones and pearls hidden in it. 3. We people, like new Neros, want to possess the treasures of our mother Nature. Nothing would stop these efforts. 4. What is the cause of so many evils? Because Nature hid its treasures (listed). It is why merchants appreciate the rarest of things so much. 5. An invocation to Jasyns'kyj. Praise of the Metropolitan's truthfulness. The truth is always in opposition to flattery. Jasyns'kyj hides his virtue like precious gems. He took many such gems. 6. The symbols of his coat of arms shine in the darkness. Similarly, Jasyns'kyj hid from honours. 7. Other people (Dedalus, and Polycletus) received their honours because of their visible deeds. The Metropolitan was elected thanks to his Modesty. The more he avoided them, the more he was raised. 8. Javors'kyj introduces a conceit based on astrology and heraldry. When the sun appeared in Cancer, Jasyns'kyj, the Rossian sun, was elected. The sun in Cancer was in a retrograde motion, and it symbolizes the Metropolitan's reluctance to accept his new honour. 9. The Heavens saw this reluctance. The Moon from Jasyns'kyj's coat of arms was as reluctant as the sun in Cancer. The supporters of Jasyns'kyj were impatient, waiting for the sunrise and the result of the elections. Finally, the Phoebus of the Roxolans elevated him to the Orthodox throne. 10. Even though Modesty is slow, it will be quickly elevated. A comparison to a dwarf that became a giant thanks to his virtue. No one will be slow on the road to the summit when he is supported by his virtues and a group of persistent electors. A quotation from Ovid. 11. The poet summons Rossia to joy. People applaud the Metropolitan's Modesty. 12. God never elevates the haughty. Nature elevates the rarest things, just like a magnet attracts iron and amber—a particle. A play on words: *sol* (sun) and *solium* (throne) attract the ardour of love and Modesty of the soul. 13. An apostrophe to Modesty. Thunderbolts can destroy high mountains, buildings, and trees but are ineffective against Modesty. A comparison of Modesty to a Siren who is not afraid of the storm. A quotation from Claudian. 14. The changeability of fortune does not affect Modesty. 15. An apostrophe to Jasyns'kyj: his Modesty opens people's hearts.

VII. [A poem]

The North Pole of the heraldic planets, thanks to which the Rossian ship always reaches a safe port. Epigraph: I follow what never goes down.

1–12. It would be a cold-hearted person who does not feel sorry for the ship of Rossia (i.e. the Kyiv Metropolis) in such a terrible time. 13–14. It is a disaster because Rossia lost her Gideon fleece of Colchis. 15–24. A depiction of a ship in the middle of the storm. The ship and its helmsman (Argonauts) are

about to sink and drown. 25–40. The poet summons the new Hippotades, who would stop the storm and save the ship. 41–44. A description of future serene weather. 45–58. The poet complains that it is impossible, though. The sailor and the helmsman of the ship Gedeon (Četvertyns'kyj), dies and is taken to the Heavens. 59–68. However, Rossia should wipe away her tears because God constantly alternates sorrows with joy.

VIII. [A speech]

1. Everybody could complain about fate if it only caused our bitter misfortunes. However, fate gives us remedies too. Thus, Heraclites cannot constantly grumble about adversity. A quotation from Ovid. 2. Recently, the Roxolanian lands cried, but now fate allows them to cheer up. They can remove their mourning clothes because they have the new Metropolitan. 3. The cause of the mourning of the Rossian world was the death of the previous Metropolitan (i.e. Gedeon Četvertyns'kyj). Everybody wished him longevity, but this Roxolanian Tytan passed away. Now he is sleeping like Endymion. 4. However, God has not allowed us to stay too long in a terrible night. He aroused the bright face of Jasyns'kyj, which illuminates the Roxolanian world. You, Metropolitan, shine with your full moon and under the lucky star. [5] A comparison to the sun, which was elevated by the four-horse carriage. However, Jasyns'kyj received his high honour without energetic movement. He was elevated to the post of the Phoebus of Rossia because of the efforts of many electors. Shine with your beams, and never die.

IX. [A speech]

1. The North Pole of the ancestral Stars of the Archbishop to which a ship (i.e. the Miraculous Kyiv-Pechersk Lavra of the Holy Virgin) carrying bread from distant regions is navigated and by which the other official duties are well carried. Epigraph: [the ship is] safe under this sky.

2. An exemplum concerning Alexander the Great: Was he not too small to navigate such a big ship (i.e. the lands he conquered)? An answer: it requires experience. 3. The Kyiv-Pechersk Lavra is also a big ship. It carries not only goods from Asia and Africa but the relics of holy men. It is different from the ship of the Argonauts, which carried the Golden Fleece of Gideon and Noah's ark, though. It is a splendid ship because she navigates on the sea of the grace of the Lord, propelled by the wind of the divine breath. 4. The poet reminds his readers how successful Jasyns'kyj was as the steersman (Jason, the Argonaut) of the Kyiv-Pechersk Lavra. He was compared to mythical heroes. 5. Sometimes, the magnetic compass that leads the sailors fails and causes a catastrophe. However, the ship, i.e. the Lavra, was always safe because it was

directed towards your Pole (*Arctos*). An epigram by Seripandius. 6. Praise of the stars (*planetæ*) and Jasyns'kyj's virtue, which are responsible for lucky sailing. The poet notices that Jasyns'kyj's had his enemies, but this is necessary: the sun always casts a shadow. An epigram by Owen. 7. Javors'kyj declares he will not enumerate all Jasyns'kyj's deeds and virtues, so as not to ignite envy. The deeds themselves will give Jasyns'kyj eternal glory, though. 8. The dome of the Holy Virgin Cathedral in the Lavra, which Jasins'ky had gilded, will shine with the glory of the Metropolitan's *Arctos*. Javors'kyj praises Jasyns'kyj's investments in the Lavra. A comparison to the buildings of Augustus in Rome. 9. Jasyns'kyj built the new gate and other buildings. They will shine forever. 10. However, literature preserves someone's glory much better than edifices. 11. Javors'kyj praises Jasyns'kyj as the supervisor of the Lavra printing house. He revised and edited numerous books, which can be compared to gold. 12. Jasyns'kyj himself was the author of many valuable works printed in the Lavra. He published his books anonymously because he never sought personal glory. His name will survive because it will be written in the book of life, not in the chronicles that would be consumed by time. Although he did not sign his works, they are easily recognizable as his. 12. Jasyns'kyj's power over the fleet of the Holy Virgin (i.e. the Lavra) can be seen in them. There is nothing to be said. Topoi of humility.

x. [A poem]

The North Pole of the heraldic planets, which upheld the Kyivan schools. Epigraph: he improved the world.

1–20. These are the most tragic times. Death and Time take every work and endeavour. Charon brings everything over the Styx. 21–24. The death of Mohyla struck the Mohylan College. 25–54. A description of the College's mourning. 55–60. Mohyla's death could cause the collapse of the College. Luckily, it found a new protector, i.e. Jasyns'kyj. 61–80. A description of the revival of the arts in the school. 81–82. Javors'kyj ascribes the College's prosperity solely to his patron.

xi. [A speech]

1. The tears could have been precious if they could diminish the sorrows. A quotation from Sarbiewski. There are no treasures that could help in the grief. 2. Thus, the Kyiv College cannot sufficiently mourn Mohyla, the rock of the Orthodox faith. However, it is a new crystal, born in the ashes (i.e. Jasyns'kyj). 3. The College is fortunate, because when God took the foundation stone on which the Roxolanian Commonwealth stood, he replaced it with a new precious stone, Barlaam. 4. Praise of Jasyns'kyj's wisdom. He founded the entire

Kyivan republic of letters on his wisdom. This precious stone attracts young people like a magnet. 5. Wishes to Jasyns'kyj: let this gem (i.e. divine wisdom) enrich not only India (an allusion to the story of Barlaam and Iosaphat) but also Rossia.

XII. [An elegium and a speech]

1. The North Pole of the ancestral Stars of the Archbishop around which the circle of the Rossian sky revolves. Epigraph: in this Pole, it is safe.

2.1–33. A comparison of the sun and the moon with the magnates/politicians. Magnates do not obey virtue, causing tears and fear in people; they can be furious. Finally, they perish like the moon (in the darkness). 3. The poet wishes Rossia that the Stars of the Metropolitan were not only its glory but the foundations. 4. The poet says that the figure of the vortex of the sky is abused (e.g. by Ovid). The North Pole of the Metropolitan guarantees stability. Rossia should not be afraid of hell because the hand of the Metropolitan regulates the movement of the Rossian Orb. 5. Jupiter feared Phaeton; in contrast, Jasyns'kyj's Arctos controls and stabilizes the Metropolis (the Rossian Orb). Astrological conceits: the Metropolitan's Stars should not illuminate the beasts of Leo and Scorpio (the constellation). 6. Everybody has easy access to the Metropolitan because he is not guarded by Leos and Scorpions like the lay magnates are. A quotation from Ovid. 7. An astrological conceit: the signs of the Roxolanian zodiac are assigned to the virtues of Jasyns'kyj: dignity, a good example, obedience, piety, innocence, perseverance, generosity, readiness for the Lord's grace and love. The Arrow symbolizes Jasyns'kyj's love for God. It also stimulates the love of the souls of his fold. 8. The signs of Jasyns'kyj's coat of arms are also prophetic. However, the predicted tempests and deluge will bring prosperity to the Kyiv College and Metropolis. They will save the Rossian Orb.

XIII. [A poem]

The North Pole of the heraldic planets never sets behind the horizon, although other planets do. Epigraph: it revolves but never sets.

1–20. An extended topos of *vicissitudo rerum* (vicissitude of the things). Everything is changing and finally perishes. 21–30. Only the Arctos (the North Pole) is constant. It never appears in the western sky or sets behind the horizon. Javors'kyj writes broadly about celestial lights and the movement of the skies. 31–48. Congratulations to Jasyns'kyj: his Arctos will never perish in the west. It will always shine in the northern sky. It is an emblem of the north that illuminates the Rossian homeland. It is a true royal light in the Septentrion. 48–52. Praise of Jasyns'kyj's wisdom and rhetorical talents. 53–62. A description of Jasyns'kyj's glory in the sky (a triumph). 53–76. A topos of humility: no writer

could adequately describe this glory. Javors'kyj wishes he had the talents of the ancient orators. 77–82. An excuse from Javors'kyj for his lack of talent. A paraphrase of Kochanowski and Kochowski.

xiv. [A speech]

1. An enumeration of things and events that do not bring true happiness. All these things will perish at sunset (a topos of *vicissitudo rerum*). 2. An enumeration of things that bring real happiness: this is perseverance in the face of the vicissitudes of fate. The symbol of such perseverance is the Arctos (the North Pole) of Jasyns'kyj. A quotation from Ovid. 3. Jasyns'kyj shines and will never pass because true virtue is immortal. A quotation. 4. The fame of virtue will be written with everlasting characters in Heaven. A quotation from Ovid. 5. His fame differs from the ancient triumphs of the Roman victors. It is similar to a quadriga but it is built on the four cardinal virtues. It is the way to the stars. 6. The road to Eternity is steep and full of dangers. However, the Stars, the Moon, and the Arrow of Jasyns'kyj's coat of arms will prevail. 7. Javors'kyj wishes the Metropolitan prosperity, longevity, strength, the assistance of divine Providence, and no heavy duties during his office. A quotation from Verinus. 8. Wishes for the help of divine Wisdom (Sophia). Allusions to St. Sophia's Cathedral in Kyiv.

xv. [A double acrostic]

1–16. An extended first part of a comparison: a ship on churned-up waters that navigates to a port; iron attracted by a magnet; the colour of the dawn connected to the sun; birds and a wild animal that go to their nests; the idle magnetic compass always turns to the north; a particle that is attracted by amber; the sun that diminishes the shadows—all of them are similar to the poet attracted by Jasyns'kyj. 17–26. Javors'kyj compares himself to a shadow, hard iron, a ship, or a particle, while Jasyns'kyj is the sun, a magnet, Jason (i.e. a steersman), and amber. 27–30. No one can really recognize how bright is the beam of Jasyns'kyj for the shadows of Javors'kyj.

xvi. [An epigram. The name: STEPHAN IAWORSKI encrypted inside the epigram]

1–4. Javors'kyj asks Jasyns'kyj to accept his gift.

4.4 *Pełnia nieubywającej chwaty*

Title

The Fullness of the Never Decreasing Glory in the Moon of the Coat of Arms that Reflects Three Lamps: St. Barlaam the Hermit, St. Barlaam the Martyr, and

St. Barlaam of the Kyiv Pečery, who shine on the same day of 19 November in the sky of the Church, under the emblem of the world, which was trampled by them. On the day of the anniversary, it is presented to Reverend Father, His Highness Barlaam Jasyns'kyj, the Orthodox Metroplitan of Kyiv, Halyč, and all Russia and composed with a clumsy pen and idea of his pupil, son in the Holy Spirit, and a humble servant hieromonach Stefan Javors'kyj, the prefect of the Kyiv-Mohylean Schools and professor of philosophy.

I. [An epigram: *inscriptio 1*]

1–12. Three days before the feast of the Presentation of Mary in the temple is the feast of the three Barlaams: Hermit, Martyr, and of the Kyiv Pečery. They shine in unison for God and support those for whom they are patron saints. 13–18. If the Stars and Arrow on Jasyns'kyj's coat of arms give off any radiance, it will be complemented by the radiance of the glory of the three patron saints. If the Moon is not full, it will be complemented by the appearance in the sky of the patron saints. This will happen all the more because such a Moon is under the feet of the Virgin Mary and under the feet of the Barlaams. 19–24. By ascending to the Moon, they trample the world and its three vices: carnal lust, greed, and pride. By doing so, they gained from God the three crowns of salvation. Their pupil (i.e. Jasyns'kyj) will also receive one.

II. [An epigram: *inscriptio 2*]

1–8. November marks the sign of Sagittarius. St. Barlaam's day with the Arrow also falls in this month. It wants to reach the rainbow. This arch is connected by the union of love with the Arrow. Since this bow is made of a ray of the sun, the Arrow and the bow will be connected by a burning hand (of St. Barlaam the Martyr). 9–14. Next to this, St. Barlaam the Martyr and St. Barlaam the Kyiv Pečery, both wearing black habits, hold two shining stars. The first holds a precious stone of the faith of the Orthodox Church, that is similar to the Morning Star; the other holds a monastic cross that shines like the Evening Star. 15–16. Jasyns'kyj bows within these three (celestial) signs. He does so together with his Moon, which the Blessed Virgin has under her feet. She approaches the Holy Trinity.

III. [A cycle of heraldic epigrams, *stemma*; *inscriptio 3*]

1.1–10. What do the two Stars, the Arrow, and the Moon at the feet of the Holy Virgin signify? The Stars are lights signifying the virtue of faith and hope. They guide man during his life (faith as the Morning Star) and at the moment of death (hope as the Evening Star). The Arrow signifies love for God and the moon signifies humility. 2.1–10. The Arrows and Stars in the coat of arms sig-

nify the virtue of the three Barlaams. The Morning Star stands for St. Barlaam the Hermit and the baptism of India; the Evening Star for Barlaam the Pechersky in the dark cave; the Arrow for the sharp pain of St. Balaam the Martyr. The Moon, sign of the vicissitudes of fortune, is rightly trampled upon by the three saints. 3. "Evening, and morning, and at noon, will I pray, and cry aloud: and he shall hear my voice", Ps 54 (55) (KJV). 3.a. A Polish paraphrase of the Latin verse. 4. (Jasyns'kyj), when your Moon is full at the virgin feet (of the Blessed Virgin), believe me, it will fill the whole world. 4.a. A Polish paraphrase of the Latin verse. 5. Away with the dreaded eclipse! Already your eclipsed Moon rejoices under the foot of the Virgin. 5.a. Your Moon does not need to reflect sunlight, because it is illuminated by the radiance of the Holy Virgin. 6. Variable fortune on an unsteady circle never stops at one fixed point. However, when your coat of arms shows half a circle of the Moon, who is to say that your fortune is not fixed? 6.a. A Polish translation of the Latin epigram. 7. Move the errant stars away from this celestial sphere! Those Stars that are at the feet of the Virgin are constant. 7.a. A Polish translation of the Latin epigram. 8. To shine brighter and fuller, Luna wanted to be the Virgin's footstool. "Farewell to you joyfully, Brother Phoebus" — she said. "Now the Virgin's feet will be Phoebus's light for me." 8.a. A Polish translation of the Latin epigram. 9. Jupiter's words stand higher than the Delphic oracles. Lamps that are covered up do not give good light 9.a. The light of the aurora must illuminate the Moon and such a great honour (i.e. the office of Metropolitan). The light should not be hidden under cover. 10. The artificial sky of Cosdroa, built by the hand of an architect, will no longer be remembered. But the Russian sky shines when your lights are on it: the Moon, the Stars, and you as the Sun. 10.a. A Polish translation of the Latin epigram. 11. The harder something is pressed, the higher it will fly upwards. 11.a. The Arrow flies higher if the bow string is well tensioned. Since here the Moon's bow is so low, the Arrow will certainly not miss the desired target. 12. Noble Arrow that surpasses the stars, you do not aim at a humble goal. Its target is your heart. However, if your Arrow misses its target, the Father's love opens his heart as a target. 12.a. Flying Arrow, you are heading for heaven. Before you hit your target, however, the Shepherd's love sets his heart as your target, so that you are with him where God rules the heart. 12.b. No one doubts that your target, Jasyns'kyj, and your Arrow is the sky. Surely you will get there, arrowhead, since the Moon replaces your bow and string.

iv. [A dedicatory letter]

To the reverend father Barlaam Jasyns'kyj, the Orthodox archbishop metropolitan of Kyiv, Halyč, and all Russia, my lord, patron, pastor, father in the Holy Spirit and benefactor

1. The Moon of Jasyns'kyj has filled the world. This bright light on the Roxolanian sky can be described by a motto ALWAYS INCREASING. 2. Although sometimes there were difficulties, she (i.e. the Moon) never suffered an eclipse or decrease. 3. She is more secure from these crises, because it does not reflect the Sun but the perfect light of the three Barlaams, Jasyns'kyj's patrons. 4. The author addresses to the jealousy. It will not be able to falsely interpret these celestial phenomena against Jasyns'kyj, even if it used a fallible telescope and astrological interpretation. The glare of the three Barlaams will dull the gaze of envy and its attempts will be futile. Its force will be diminished by the elements of Jasyns'kyj's coat of arms (i.e. the Arrow). The tempest caused by Neptune will be overcome by the Moon—the lighthouse. 5. Javors'kyj declares that he decided to offer Jasyns'kyj his own Full Moon, because the poet knows that it is praiseworthy that the Metropolitan shined with his own brightness. The author is afraid that his humble work will be scrutinized because it does not meet the criteria of the Ciceronian rhetoric. He admits that this is caused by Jasyns'kyj's shine and his own lack of knowledge. The shine of the “planets” (i.e. the Moon and Stars) is not dangerous for Javors'kyj's eyes, though. 6. Javors'kyj uses the topoi of humility and addresses Jasyns'kyj. The dark work can be brightened by the Stars and the Moon of Jasyns'kyj's coat of arms. The poet confesses that he can offer to his patron only his humble and imperfect rhetorical work. Jasyns'kyj's office will elevate this work. Best wishes and an elaborate signature by Javors'kyj.

v. [A cycle of epigrams]

To St. Barlaam the Hermit. 1, 1–6. St. Barlaam found the most precious pearl (an allusion to the Parable of a Pearl). 2, 1–6. This pearl is the pride of the crown of India. 3, 1–6. St. Barlaam gave the Indians a treasure more precious than the gold and precious stones of the famous Indian rivers.

vi. [An epic poem]

1–20. Anyone entrusted with treasures by heaven must manage them wisely. He must not bury the talents lest he suffer punishment from the Lord. St. Barlaam can serve as an example of how to use treasure well. 21–40. Far to the east, in India, reigned Awenir, an enemy of Christianity. When his son Josaphat was born, the soothsayers predicted that he would become a Christian. The king grieved. He had a magnificent castle built where he placed his son under the care of servants and tutors. No one else was allowed near the prince and no one was allowed to tell Josaphat about the misfortunes in the world. 41–80. The young man grew up, gained knowledge, and became his father's comfort. However, Josaphat began to wonder why he was not allowed to go out and enjoy

the outside world. He discusses this with his father, who reluctantly allows him to leave the castle. Josaphat explores the countryside and sees how beautiful the world is. 81–126. During a ride he meets two men, a blind man and a leper. Through his conversation with them, Josaphat learns that the body is subject to disorder, illness, and death. He begins to reflect on the futility of the world and the transience of life (*vanitas*). He comes to the conclusion that everything is vanity. However, there was no one to help the prince in his dilemmas. 127–151. However, divine providence helped Josaphat. In a remote desert lived a holy man named Barlaam. Inspired by God, he found out about the king and sailed by ship to India. When he found out that he could not get to Josaphat, he disguised himself as a foreign merchant. He began to spread the word that he had a precious stone that would cure all diseases and afflictions. When the king found out, he had Barlaam brought to him and demanded to be shown the miraculous stone. 152–210. Barlaam replies that he will show him the jewel, but first asks the prince if his soul is ready to receive his teachings. When he gets an affirmative answer, he passes on the basic principles of the Orthodox faith to Josaphat. As a result, Josaphat accepts Christianity and asks to be baptized. He also wishes to go with Barlaam to the desert. 211–265. Barlaam refused to take him with him because it might incur his father's wrath. The next morning, he baptized Josaphat and gave him the sacrament of confirmation. He then left Josaphat an old cloak and returned to his place. Josaphat is left sad and soon falls into melancholy. Meanwhile, one of his servants, Zarden, spots the cloak and confesses to the king the cause of the prince's depression: Josaphat has become infected with the teachings of the Christians. 266–294. The king falls into sadness and rage. He tells Barachius, a member of the royal council, about what has happened. He then orders him to go into the desert with an army to capture Barlaam. The king's army captured a number of hermits. As they refused to confess where Barlaam was hiding, they were murdered. 295–336. The king did not stop there and had a disputation organized between pagan and Christian scholars. The disputation is supposed to be a ruse. The sorcerer Nachor was to impersonate Barlaam, supposedly captured in the desert. Josaphat realized and announced to the false Barlaam that he would kill him if he lost the disputation. Frightened, Nachor defended Christianity and became a Christian himself. Josaphat then sent him secretly into the desert to be baptized. 337–357. His father made a final attempt. He sent several beautiful girls to Josaphat to seduce him. However, this too proved unsuccessful. 358–382. Helpless, on the advice of Barachius he divided the kingdom in half. In one part he remained ruler, and in the other he gave power to his son. In his kingdom Josaphat introduced Christianity, built churches, and demolished pagan temples. Seeing this, the old king and all his subjects also converted to Christianity. 383–412. Shortly

afterwards, the old ruler died. Instead of assuming full power, however, Josaphat despised royal privileges and power. He gives the crown to Barachius and goes into the desert in search of Barlaam. 413–482. He overcame many difficulties and inconveniences along the way. After two years, however, he found his beloved Barlaam. Josaphat told him of the fruits of his visit to the kingdom. They then lived together for many years until Barlaam's death. Josaphat continued to live an eremitic life, and after his death he was buried together with his master in a single tomb. Their bodies did not decompose, a sign of their holiness. Barachius transported the holy bodies to India, where they are revered like a most precious treasure. Javors'kyj compared them to pairs of mythological and biblical heroes (including Castor and Pollux) and to the North and South Poles. 483–500. Javors'kyj turns to Jasyns'kyj: you are lucky to have such a patron. In India the jewel of St. Barlaam shone, in Roxolania the star from Jasyns'kyj's coat of arms shines. In both India and Roxolania (under the leadership of the Metropolitan), faith in God flourishes. Jasyns'kyj is the new Barlaam.

VII. [An eulogium]

The wisest merchant: St. Barlaam the Hermit. 1–11. The voice of the Heavens says that we are the merchants of the Heavens. Now we do not need to conquer the Heavens because we can buy them. However, it is possible only for one price: the gem of St. Barlaam (i.e. the faith in God). Justice which initiates the change enabled him to do so. 12–30. The gem can be acquired by hard work. Examples. St. Barlaam also had to make such efforts. The reward is all the greater for having been paid for with tears, drudgery, and almost blood. The nature of the Erythraean pearls is that sweat makes them grow. 31–40. No merchant hides this treasure unless it is in his heart. His ship has the sail of mercy, the anchor of hope, and it is led by the Ursa Major—faith. Such a ship safely comes to the shore. 41–57. Javors'kyj compares this ship to the ship of the Argonauts. However, it carries from India not the Golden Fleece but the fleece of Gideon. The gem makes the ship and the merchant safe. It has its port in the middle of the sea. It shines most beautifully in storms. 58–68. What is to be gained from these efforts? The merchant St. Barlaam gained the Kingdom of Heavens and the Kingdom of India. Javors'kyj compares St. Barlaam to Antionius, Cineas, Ulysses, Pericles, and Hercules, to show that he was better than the ancient heroes. 69–83. The sea of divine grace has never existed without the Eritrean pearl. It can be gained through sweat, blood, and perseverance. Nature will not give it for free. 84–94. Finally, the tired ships of the merchant Barlaam, carrying the precious load, arrived at the port. Javors'kyj prays to St. Barlaam to make Jasyns'kyj his heir as the Metropolitan of Kyiv, Halyč, and all Rossia. He wishes that Jasyns'kyj would safely dive into the sea of the Holy Virgin.

VIII. [An elogium]

Glorious triumpher: St. Barlaam the Hermit. 1–9. A triumph is not always the result of bloodshed. Piety receives more significant triumphs than wars. Godliness deserves even greater triumphs. 10–18. Contempt for the world and the flesh might be compared to one of Hercules' deeds. Resisting the body and Cupid is greater than the victory over the Moon. 19–31. The attributes of victory—purple, laurel, palm leaf, and lily—are more beautiful if they were not obtained by violence. Blood spilled in war is no worthier of triumph than religious sweat (effort). 32–53. St. Barlaam the Hermit is proof of this. He repeatedly defeated and triumphed over himself. It is a triumph greater than the victories of Aeneas and Ulysses. It is a triumph over shamelessness, laziness, and profligacy. St. Barlaam's greatest victory was the defeat of Indian paganism. He, who Christianized India, can be compared to Hercules. 54–71. He is worthy of praise because he triumphed over pagan idols and brought pagan temples to ruin. He did not remove all the lies of the oracle to better show his triumph. 72–90. He moved the stone, i.e. Christ. His faith can be proved by the Lydian stone. He built the foundations of Christianity in India. He illuminated the darkness with a fire carved from stone. He can be compared to David who defeated Goliath using a stone. With this stone he destroyed the worst things. 91–100. The triumphs of St. Barlaam should be venerated. 101–110. St. Barlaam was given a triumphant wreath everywhere he went. Herbs from India are part of it. For he burned the thorns of paganism by the power of lightning (a comparison to Pericles, Scipio, and Jupiter). 111–114. Javors'kyj uses wordplay with the Latin words *animus*, *mons*, *mens*, *homo*, and *humus*. 115–120. St. Barlaam shines with the magnificence of his virtues and does not need a burning triumphal pyre. 121–130. The poet calls the saint to triumph. He asks him to allow the Metropolitan to share in his triumphs as well. The Metropolitan of Kyiv, Halyč, and all Rossia has dedicated his coat of arms, placed on the triumphal arch, in honour of the saint.

IX. A flower in the desert: St. Barlaam the Hermit

1–18. The poet encourages language to praise such a flower (i.e. St. Barlaam) and uses topoi of modesty. He praises St. Balaam's eloquence and makes references to a sermon by St. John of Damascus in which the Virgin Mary is compared to a flower. 19–39. Javors'kyj makes references to St. John Chrysostom whose right hand was cut by a caliph. He recalls that with this hand he wrote the life of St. Barlaam. St. Barlaam is compared to a rose without blankets. 40–51. Reflections on human life: the life of every mortal is full of thorns. Man is lost in the labyrinth (of life) and suffers the agonies of Tantalus. 52–66. However, St. Barlaam-the flower did not suffer such a misery because he is secured by his

virtue. 67–70. Javors'kyj compared him to a sunflower who follows the sun of justice (i.e. God) in the sky. 71–77. This flower was transplanted to Elysium. The poet asks St. Barlaam to support Jasyns'kyj and he finally helps him to enter the garden of the heavens.

x. [A cycle of epigrams]

To St. Barlaam the Martyr. 1, 1–6. St. Barlaam the Martyr is to be more revered by Rome than Mutius Scaevola. 2, 1–6. St. Barlaam's hand is a lamp; for this reason, he is not like the five foolish virgins (an allusion to Mt 25.1–13). 3, 1–6. Wise people seek salvation by looking to the sky for starlight. St. Barlaam, seeking God by fire, is guided by the stars shining in the hand of God.

xI. [An epic poem]

1–16. Everything in the world is in constant transition. But if you want to learn constancy, look at the example of St. Barlaam the Martyr. 17–34. The tyrant (Roman emperor) dreaded that he could not convince St. Barlaam to abandon Christianity and worship the pagan gods. So he began to threaten him with torments. Barlaam, however, declares his allegiance to Christ until his death. 18–42. Javors'kyj's reflections on the bravery of St. Barlaam, who should be an example to the people. 43–66. The tyrant ordered St. Barlaam to be flogged and tortured with steel hooks. But the suffering only added more and more to the saint's merit. So the ruler resorts to a ruse. In order to force the saint to make an offering to the pagan gods, he had Barlaam put incense in his hand and put it in the fire burning in front of the altar. He hoped that Barlaam would release the incense in pain and thus make an offering to the gods. 67–84. The saint, however, persevered through the pain, even though his entire hand was on fire. Javors'kyj compared it to a torch, a beacon, a pillar of fire from the Book of Exodus. Barlaam's hand burned as an offering to God. The saint, unfortunately, died. 85–100. However, his light will never go out. St. Barlaam's light moves the poet as Phoebus's light once moved the statue of Memnon. 101–124. Javors'kyj delivers praise in honour of Barlaam Jasyns'kyj. Everything the Metropolitan does shines brightly. It is a radiance lent by his patron saint, St. Barlaam the Martyr. His light is also held by Jasyns'kyj's coat of arms. Few people are so favoured by fortune. May the light of St. Barlaam shine upon Jasyns'kyj as the star of Bethlehem once did upon the Three Kings.

xII. [An elegium]

The New Phoenix: St. Barlaam the Martyr. 1–10. An apostrophe to the Orthodox Church, in which Javors'kyj called her the mother. She can be raised as high as Daedalus flew. Nobody can call her humble anymore because she is the high

nest of the holy Phoenix (i.e. St. Barlaam the Martyr). 11–16. Not only Cappadocia, Athens, Macedonia, Laconia, and Assyria gave birth to famous people. St. Barlaam embodies the qualities of all of these famous people. 17–20. The Holy Mother Church competed with the Heavens over St. Barlaam. 21–29. [The hand of] St. Barlaam was burnt several times by a tyrant. Javors'kyj compares these flames to the phoenix and seraphs. 30–41. The wicked deeds of the tyrant were in vain. The poet compares the scent of the burned flesh to the scent of incense and myrrh. The phoenix always finishes its life in the scent of myrrh. 42–45. The poet addresses the tyrant (i.e. the Caesar who condemned St. Barlaam to death). 46–65. St. Barlaam is a divine bird equipped with the wings of God's love. The poet constructs a comparison of the phoenix, the eagle of Jupiter, and the owl of Minerva. The phoenix surpasses the two other birds. 66–77. St. Barlaam/the phoenix is just like a Salamander resurrected from its ashes. The poet wishes Jasyns'kyj to be kidnapped and taken to the Heavens by the phoenix like Ganymede by the eagle. 78–85. Jasyns'kyj compared to Icarus. Javors'kyj wishes him to fall down into the sea of Mary.

XIII. [An elegium]

The Lighten Lighthouse: St. Barlaam the Martyr. 1–10. An apostrophe to the poets' quill, which is compared to Icarus. It will be guided by a lighthouse—St. Barlaam the Martyr. 11–22. According to Javors'kyj he is an external flame of the tyrant and interior flame of the divine love. St. Barlaam is compared to two torches of the Church, St. Basil the Great and St. John Chrysostom. 23–31. The great deeds of saints need their eulogists, similar to famous ancient poets, painters, and sculptors (Homer, Apelles, and Pyrgoteles). 32–61. The glory of St. Barlaam was described by St. Basil the Great, who was the base (of the Church—a play on words) and by St. John Chrysostom. 62–72. Javors'kyj compares the ocean that surrounds the lighthouse to the rhetoric and text of St. John. This is the sea of wisdom which suppresses the sinful flames. 73–84. Only this ocean could extinguish the flames of the martyr's arm. The heroes must prove their fortitude in the great trial. 85–101. It was the churchmen (i.e. St. Basil and St. John) who were able to properly venerate this martyrdom. 102–114. Thanks to them St. Barlaam could shine in the sky. Javors'kyj makes astrological allusions (the Sun in the sign of Gemini; two axes) and calls St. Basil and St. John the eagles of the Holy Scripture and the candelabra of God. St. Barlaam mirrors their shining light. Their works written in the darkness will be rewritten in the sunshine. 115–130. The poet asks the saint to help Metropolitan Barlaam Jasyns'kyj. St. Barlaam and Jasyns'kyj's Moon, expressed on his coat of arms, are two competing lights.

xiv. [An elogium]

The Light in the Darkness: St. Barlaam the Martyr. 1–12. The poet makes a comparison between the shine of the saint and the flame of the rage of the tyrant. 13–19. St. Barlaam's burning hand is compared to Jupiter's lightning bolt. Javors'kyj also compares him to Diogenes looking for a man. The tyrant appeared to be the least of men. 20–25. It is a fortunate metamorphosis. St. Barlaam was transformed into precious gold. 26–39. True virtue must be tested just like iron forged in fire. When forged, iron always throws off sparks and its surface is silvery. However, when it is forged incompetently, it turns black and rusts quickly. 40–50. The iron and diamond constancy of the Holy Martyr was moulded under the blows of being forged. He can therefore be called asbestos, a mineral that burns forever. 51–65. The flame that engulfed St. Barlaam is its finest apotheosis. It is the best spoiling of the best. The ashes of his burnt hand made him a citizen of heaven (Javors'kyj makes allusions to the philosophical works of Stephanus Spinula and gives examples to Spinula's ideas). 66–79. The poet summons bats, which accompany both the night and the saint on fire. The burning Martyr shows the Milky Way to the heaven. This is the way of saints to heaven. St. Barlaam on fire is also striving hurriedly to get there. 80–104. Javors'kyj addresses the tyrant and compares him to the famous ancient heroes who burned Syracuse, Carthage, Rome, etc. They succeeded in burning cities, but the mad tyrant failed to extinguish the Martyr. Fire will arouse light, but it will not cause destruction. 105–119. St. Barlaam has an ocean of graces that are capable of extinguishing even hell. The red west (i.e. the bloody martyrdom of Barlaam) foreshadows the weather. Javors'kyj compares St. Barlaam to Mucius Scaevola, Prometheus, to the burning bush, and Hercules. 120–128. The poet expresses the wish that St. Barlaam will shine forever and that Jasyns'kyj will always see this light.

xv. [A cycle of epigrams]

To St. Barlaam of the Kyiv Pečery. 1, 1–6. St. Barlaam's brilliance is not extinguished even though it has been hidden in the Caves. It does not lose the value of the treasure that is tucked away for benefit. 2, 1–6. The poet compares St. Barlaam to the Moon. 3, 1–6. The comparison to the Moon continues. Although Barlaam hides its princely splendour, he shines with his virtue. After death, he shines in the sky, but the radiance also shines from his body (relics).

xvi. [An epic poem]

1–18. If a man of noble birth becomes a monk, this by no means takes away his glory. What is more, his noble origin stands out even more within the monastic walls. St. Barlaam the Kyiv Pečery is a good example of this. 19–52.

Prince Barlaam was predestined from his birth to hold high office (e.g. a senator). However, when he learnt the words of the Gospel, he understood that only humble people would enter the Kingdom of Heaven. So he despised the princely crown, dismissed his newly married wife, and chose a monastery to live out his life. He took up residence in the monastery's Cave. When his father found out about this, he was furious. He came with his servants to the Caverns and kidnapped Barlaam. In spite of his resistance, they stripped him of his habit and violently dressed him in precious robes and took him away to the palace. On the way, however, the saint still managed to stain his princely robes in the mud, showing his contempt for secular life. 53–76. In the palace, he was seated at a table, but Barlaam did not want to eat expensive food. After dinner, his father sent him back to his chambers. This was another trick of the old prince. Waiting for Barlaam in his chambers was his wife, dressed to easily seduce the innocent monk. She addressed him with sweet words, but Barlaam recoiled with a shout. Barlaam delivers an misogynistic tirade: female beauty is a betrayal leading to disaster. 77–86. Barlaam spent three days on such laments. Eventually the father felt sorry for his son. He also feared punishment from Heaven. So he allowed Barlaam to return to the monastery. The family despaired, but St. Barlaam was happy to return to the Caves. 87–122. Barlaam's stay in an underground monastery made him into an excellent monk. He was appreciated by the other monks, who elected him as archimandrite. Barlaam had to try very hard to remain a modest and virtuous man while holding this position. He set an example for others and often went on pilgrimages like a simple monk. During one of his journeys, he dies as a saint. His body did not decay and became a precious relic in the monastery of the Caves. 123–132. The Kyiv Caves are worthy of veneration because of these relics. Javors'kyj compared Barlaam to the patriarch Joseph. 133–140. Javors'kyj praises Jasyns'kyj as an ardent worshipper of his patron, St. Barlaam.

xvii. [A poem]

1–24. Javors'kyj addresses Jasyns'kyj: he is safe because three of your patrons pray for him to the Holy Trinity. Javors'kyj compares them to the Three Kings. His patrons pray that faith, hope, and love will give Jasyns'kyj salvation.

xviii. [An elegium]

The ruler without his crown: St. Barlaam of the Kyiv Pečery. 1.1–20. It is a new way to honour, that is, to subvert them: the ruler without a crown, the rich without resources, the mighty without gold. A true ruler is not the one who has inherited the crown, but the one who has scorned the world and is virtuous. Virtue and modesty make a man a ruler, not gold and royal purple. [A

fragment in prose] 2. True dignity is not derived from gold or silk. The value of precious stones stems from the lust for possession. To seek them strenuously in the earth, in the sea, or by overcoming the elements is arrogance. For the world to consider us great, it must be subverted. However, there are those who elevate themselves above others and consider themselves superhuman, who are not concerned with the fate of man. 3.1–11. St. Barlaam rejected power, riches, and the ducal diadem. This gave him power equal to the greatest of emperors. 3.12–20. His rejection of glory has given him a great reward. His path is astonishing: by rejecting riches and honours, he achieved supreme prosperity and happiness. 3.21–50. Javors'kyj turns to himself: he should not be surprised by this turn of events. According to him, the desire for power and wealth is similar to Midas's thirst. It can never be satisfied. Their greed never finds satisfaction. Javors'kyj gives examples from ancient texts: of Midas, the Red Sea, the Atlanteans, and Tantalus. 3.51–69. Javors'kyj addresses St. Barlaam. St. Barlaam hid himself in a cavern (which Javors'kyj calls a tomb). In this way he buried the vicissitudes of fortune. He made what glitters turn to ashes. His purity bloomed like a lily in the blackness of his habit. Then God turned his face to him. He threw off his princely mantle to teach people virtue. 3.70–78. He dipped his robe in mud to show that the human body is no different from mud. A muddy robe opens the way to heaven. Like the ancient heroes, he sheds his robe before combat. 3.79–92. St. Barlaam shows the only effective way to get through the mud of the world to heaven. It is the trampling of precious garments and possessions. 3.93–104. Javors'kyj asks that the saint to support his namesake Barlaam Jasyns'kyj. Through the triple contempt of property, titles, and the world, may he receive a triple wreath from the Holy Trinity.

XIX. [An eulogium]

Ulysses among the mermaids: St. Barlaam of the Kyiv Pečery. 1.1–15. The world is an ocean and all people are sailors surrounded by the perils of sailing. The ship of life is constantly under threat. There are also many mermaids leading numerous Ulysses to their doom. 1.16–21. Rossia admires St. Barlaam because he managed to fight off his wife, hell lurking in his innocence. In essence, wife and hell mean the same thing. 1.22–31. Never, St. Barlaam, have you shown yourself more worthy of glory than in the face of the voice of this Siren. In order not to be stuck in sin, you gave yourself over to the fruit of the cross. It was with him that you were united by the knot of love. These bonds gave him freedom. 1.32–40. You would have been a second Samson, St. Barlaam, but you managed to escape the wiles of Dalilah. You defeated the Philistines and avoided blindness. Thanks to the cross, you avoided the flames and smoke that stain the soul. Through the fire of God's love, you have fought the fire of lust. 1.41–52. You have

won this battle by running away. However, it is a noble escape, deserving of victory on Capitol Hill. Those who flee from sins are in fact pursuing victories. Such fugitives are feared by hell. Escape from worldly life and an impure woman has brought you the laurel of victory. 1.53–59. What can you counteract with innocence, a perverse Siren, a shapely woman? St. Barlaam-Ulysses figured out how this beautiful deception works. He proved prudent, for he understood that the light is sometimes hidden and the dazzling evil is a phantom. 1.60–69. Wise Barlaam learnt that gentle words do not mean true love. As a cunning man catches a greedy fish, so sweet words cook a man's death. Brilliance does not prove that something is gold. Words sweet as honey are not proof of sincerity. This is the order of the world: to paint falsehood with purple. An ounce of sincerity corresponds to a pound of falsehood. 1.70–78. The inquisitive Barlaam learnt that the more beautiful a woman is, the more harmful and terrible she is. Nothing causes such a defeat of virtue as the eyes of an alluring woman. The oracle of Apollo proves this. The eyes should be called a reef against which many boats have crashed. 1.79–87. Barlaam has come to know that a woman's success is the mockery and ridicule of countless Samsons. Her gifts mean doom, her grace means fury. The harder she digs into the soul, the more severely she bites it. Her honey is bile. The sweetness that penetrates the bowels cruelly destroys them. Indeed, this image of light and colour is deceptive. 2. Under the roses there are thorns, under the crystal ice there is often mud. In the smooth wall a terrible adder is born. The inside of a white tooth is darkened by unpleasant decay. The more valuable the garment, the greater the damage done by the moth. The finer the cloth, the more readily it is eaten by vermin and perforated. The more fertile the tree, the more it is destroyed by the worm. It is like this: 3.1–12. Underneath the flawless body and beautiful face are numerous crimes and terrible sins. O hypocritical Siren! O delightful, perverse tormentor. Beneath your laughter you hide tears, beneath your sweetness you hide poison. You are like the rose of Paphos hiding thorns. Every worldly delight brings tears. It is similar to the Iris (rainbow) named for the laughter of the weeping Olympus. St. Barlaam escapes all this and therefore triumphs. 4. He flees from these pitiful joys, weeping laughter, weeping Iridescence, honey as bitter as gall, alluring doom, sweet poison, tasty bitterness, pleasant torture, pleasant sickness, alluring death; he flees from the world and the impure woman, loving him, or rather enticing him. He seeks protection in his escape in the womb of the Mother, that is, in the bowels of the earth, and to be cautious, he enters the cave. 5.1–13. Innocence and constancy of mind are always at risk of failure if they are not well protected. One can triumph by escaping. It is the fugitive who is the victor. 5.14–29. Thus, Ulysses-Barlaam, once you have passed the Sirens, order your rowers to continue sailing towards the Fortunate Isles. Triumph after a ten-year

siege of the heavenly Troy. Include Barlaam Jasyns'kyj in your triumph. He too, hating the Sirens, seeks to conquer the same city.

xx. [An elogium]

The New Hannibal: St. Barlaam of the Kyiv Pečery. 1.1–22. Hannibal's and Barlaam's virtue helped both of them overcome their difficulties: to cross the rocky mountains. Nature gets in the way of virtue. Virtue loves difficulty, patience rejoices in adversity. Hannibal and Barlaam are thus alike. Both managed to crush the rocks, Hannibal through a mixture of incendiary liquids, Barlaam through tears and the love of God. Hannibal's fluids and Barlaam's tears are effective. Tears move the most solid rocks. 1.23–31. Hannibal, however, was softened by Capua; the Styx was not able to break Barlaam. Both undertook to conquer the city by means of subterfuge (trickery): Hannibal of Rome, Barlaam of the Heavenly Jerusalem. The goal of the former was Rome, the goal of the latter was the love of God (*Amor*). Rome read backwards means love. Therefore, no one will check whether this is a virtue or a deception of the heroes. 1.32–44. Struggling virtue shines brightly in the darkness of the dark tunnels. It helps to crumble the rock. Such deceptions should be learned from Barlaam. Through them—not war—one conquers the Heavenly Capitol and defeats the infernal Goliath. 1.45–60. Nero covered himself in disgrace because he explored the entrails of his mother; Barlaam gained sanctity by digging into the mother-earth. It is an exemplary paradox: one achieves heaven by digging into the entrails of his mother (earth). 1.61–80. Barlaam digs it up, for it is the grave of the world that has slain many people. Let him tear it apart, let him in holy sacrilege cripple the parent. It has torn many people from heaven. Never has the earth felt a heavier blow than that of her rebellious son. Barlaam boldly pursues the centre of the land, which—even when not ploughed—quickly bears good fruit. 1.81–93. No ground is barren if cultivated by virtue. Even a rock becomes fertile if sprinkled with sweat and tears. St. Barlaam never shone more brightly with gold than when he hid in a cave among the rocks. 2.a. Rejoice already Thrice Divine Mother of so many and such Saints, Fertile Parent of Heroes, Invincible Monument of the Universal Faith, and Jewel of the World, *Rossia*! Other false joys turn to sepulchral ashes, for thee even from the very Tombs of the Caves joys come to life. 2.b. The most beautiful building blocks of true joy (i.e. salvation) are graves. *Rossia* (i.e. the Kyiv Metropolis) has very many precious relics of saints, which are the most valuable treasures. *Rossia* can be compared to (gold-bearing) Arabia. It is an imitation of Heaven, the homeland of the saints. It does not succumb to the storms that are unable to overcome the nourishing parent of the saints—*Rossia*. Equally, St. Mary adds her riches to her. The Kyiv Caverns hold treasures similar to those in the Crypt of Bethlehem. The Dnieper

of Rossia has received a metamorphosis and changed into Pactolus and Tagus. The sacred relics do not deteriorate and are not touched by the teeth of time. They are the most expensive and uncountable pearls—all for one Rossia. Come faithful who pray for her unity! 2.c. Rossia, unearth the treasure you have buried in the bowels of the earth, so that in the sepulchral darkness of the Caves a glow of holiness shines through. What is most precious is most hidden. That which is most hidden is most precious. 3.1–6. It is said that the emperor found a hidden treasure under the cross in the forum. St. Andrew gave the cross to Rossia, underneath it is hidden treasure. It is necessary, St. Barlaam, that you pursue the deepest hidden treasures in the earth. 3.6–21. The splendour of the virtues never remains unknown. Holiness is proclaimed by miracles. You entered the cave, St. Barlaam, and from there you took life, like the Phoenix. By living in the shadow of the cave, the embers (of sin and hell) did not reach you. 3.22–29. It is no wonder that the rock becomes fertile. For blessed virginity and rocky power, it is worth living in the shadows. You have entered a deep cave to grow high. You resemble the scales of Themis, the lower one scale goes, the higher the other rises. 3.30–42. It is a task worthy of you: by being dead you are alive, by being alive you must have died. One must die before death comes. You have to be like the snake that sheds its skin in order to be reborn. Like the serpent you, St. Barlaam, get into a cave and lose your old body. With this, you are raptured to the stars. 3.43–54. The caves conceal relics. It is a miracle that so many great virtues are enclosed in such a small place. The road to heaven is narrow. The narrowness of the caves is evidence of this. 3.55–56. There are those who pursue fame through wealth and honours. St. Barlaam gained it through the darkness of the cave. How bright is the shadow in which Barlaam shone! His glory is all the greater because he hid himself from it. The Sun (Titan) forbids seeing it in its light. 3.69–71. Javors'kyj compares St. Barlaam to a sundial from which the faithful should learn alignment with God. 3.72–86. Now, having crushed the Russian Alps, Hannibal-Barlaam, you have reached the Heavenly Capitol. Triumph forever. Support Barlaam Jasyns'kyj, the heir of your name and your devotee. He, in the temporal Capitol of the Cave has built you a new temple.

xxi. [A speech]

Stephanoma or a wreath of gratitude from the author of this work, Stefan venerating his saint patrons. 1. Before the Holy Virgin was recorded in the calendar of the Church (i.e. the feast of the Entry of the Most Holy Theotokos into the Temple on 21 November), three St. Barlaams precede her (whose feast is on 19 November). She is a bride of the Holy Spirit. 2. Three St. Barlaams meet her just like the Wise Virgins with their lights met the Bridegroom: a burning hand like a torch, a shining precious stone, and bright princely titles. 3. There could

not be better company for the three-year-old Virgin Mary than the three Barlaams. Javors'kyj calls them the marshals (high officials of the ruler). Each of them has his attributes. 4. The Virgin Mary and three Barlaams entered the bedroom of God. Each Barlaam received a wreath for his virtues. 5. Javors'kyj confesses that he had to write this eulogy because of his name (Stefan) which is derived from Stephanitus (decorated with the wreath). He addresses it to Jasyns'kyj, his patron. Javors'kyj made a wreath from his gratitude but not for Jasyns'kyj (who was crowned already) but for his Charitableness. He, Javors'kyj, was its constant beneficiary. 6. The important privilege of Charitableness is to be equal to the power of the lay power. The rulers execute their power over their nations; Charitableness is the queen of talented people. They never rebel against Charitableness, and they are always grateful and obey orders. 7. Gratitude does not need artificial wings because it is elevated to the sun by the Charitableness. She is quick like Pegasus. She stimulates competition more than the foray of Hippomenes during the rivalry with Atalanta. 8. Javors'kyj also submitted to her as his monarch. He therefore dared to speak his panegyric out loud. 9. His talent is submitted to Charitableness because it was cultivated in golden freedom. 10. Javors'kyj's speech should be clear, correct, and ornate, like the attributes of the three patron saints (burning hand, chrysolite, icon). 11. Javors'kyj complains that everything in his speech goes backwards (which he explains in a complicated conceit. To do so, he uses rhetorical and philosophical terms). 12. Javors'kyj admits that all his knowledge is derived from what he learned in Jasyns'kyj's lectures. If the ancients called logic the slave of philosophy, Javors'kyj describes himself as the slave of Jasyns'kyj. 13. Javors'kyj declares that he will always be Jasyns'kyj's slave. His piece, written on the occasion of the feast of the Three Barlaams, is repayment for the funds he received from the Metropolitan. However, it is not a panegyric, but a true history. 14. Javors'kyj asks Jasyns'kyj to continue to be his patron and offers him his services.

XXII.A. [A poem]

Mnemosine or the Stephanic memory of the patronage 1–24. Javors'kyj lists examples of mythological metamorphoses (Narcissus, Niobe, Acteon etc.). He wishes Kirke had transformed him into an eloquent mouth with a thousand languages, to praise Jasyns'kyj with rhetoric. 25–36. He also would like to be the quill of a good poet to write his glory. He should do this not on stone monuments because they are too fragile and can be destroyed. He intends to write his praises in the golden book of eternity. 37–48. However, Jasyns'kyj is already in this book because of his virtues. When Javors'kyj wants to write about the Metropolitan's glory, he sees Jasyns'kyj's monastic Modesty. Modesty restrains

Javors'kyj's quill and admonishes him in a long speech. 48–72. She does not need poetic praise. She condemns panegyrics because glory does not give any revenue but rather destroys true virtue. A man should seek his glory not in the world but in the eyes of God. 73–82. After these words Modesty disappears. Javors'kyj is left in fear that, in writing Jasyns'ky's praise, he has undertaken too bold a task. 83–122. Suddenly, another figure adorned with flowers appears in front of Javors'kyj (the poet provides a description of her). It is Gratitude. She has been adorned by Charitableness. Gratitude becomes angry, however, and begins a speech to Javors'kyj. 123–152. Gratitude reminds Javors'kyj that ancient writers sang of famous rulers and heroes (and he lists them). He asks Javors'kyj why he does not want to praise Jasyns'kyj. Even if he lacks talent, he should thank Charitableness. 153–163. Javors'kyj falls silent, hearing the insult. He decides that he will no longer be a panegyrist. However, Gratitude does not give up and speaks up again. 164–174. Gratitude says that since Javors'kyj's pen is unable to express adequate praise, call upon Fame.

XXII.B. [A poem]

Gratitude invites Fame to give due praise of Charitableness. 1–24. Gratitude asks where Fame has gone and recalls numerous examples of places from Greek mythology where Fame could hide. 25–40. She summons Fame to arrive (on the horses of Phaeton, in the chariot of Venus, etc.). Echo spread the glory of Gratitude. 41–54. Fame might ask: Does Fame praise the deeds of some famous victor, such as Hannibal, Alexander of Macedon, Senuseret, or Ulysses? 55–84. However, Fame will praise not martial deeds but Charitableness. Javors'kyj will always be its slave (an enumeration of mythological allusions). 85–118. The praise of Charitableness is more valuable than military glory because war causes many laments and misery. War heroes write their names with blood while Charitableness does the same with the golden letters in the people's hearts. 119—The poet urges Fame to praise the Metropolitan's Charitableness. Let him be glorified by triumphant music. Let his glory resound everywhere (list of mythological examples). Let Gratitude and the Muses thus together thank the Charitableness of Jasyns'kyj.

XXII.C. [A poem]

Gratitude invites the Muses to give due praise of Charitableness: I. Come goddesses from Parnassus and play a triumphant paeon. II. Leave Helicon and go to the Roxolanian lands. III. Clothe yourselves in laurel wreaths and arrive carried on the wings of Pegasus or Daedalus. IV. Let Phoebus shine upon you. Ye shall begin to play a concert on your zithers. V. Let Amphion and Orpheus come with their music. VI. Come also the living and hunting Dryads of the

woods and play your instruments! VII. Let the mermaids emerge from the sea, so that their music may resound. VIII. Come also from Olympus you Pleiades. IX. Finally, Muses who make poems, stand in a circle. x. One mouth is not to express gratitude towards Charitableness. Gratitude demands a common song from you all. XI. Weave from your wreaths one common triumphal wreath. XII. Give yourselves with me, Gratitude, into the bondage of Charitableness. This is, however, sweet bondage. XIII. Let them carry the glory of Charitableness far to the east. XIV. Great men by their grace share their Charitableness. Through her they gain for themselves the gratitude of the recipients. xv. Not only rulers hold power. XVI. Grace, adorned with a crown, can also reign. XVII. Charitableness also conquered my heart and began to wield it. XVIII. May it reign forever. XIX. So when the Muses worship her, I too will join them. xx. May good fortune always favour you (good wishes to the Metropolitan).

XXII.D. [A poem]

The apostrophe of the author. 1–16. I stand here with my simple panegyric poetry. My gift is admittedly poor, but it is engraved in my heart. My words are poor, but they flow from the heart. 17–32. May the revolutions of heaven be favourable to you on the anniversary of your patron saints. May Fortune favour you. May the sun illuminate your every moment. 33–80. May this be a golden age for you. May Parcae weave the long thread of your life. May everything you do have an auspicious end. Hold your office long in Roxolania. May your cathedral rise and your wisdom support it. May the walls of St. Sophia rise. You have decorated the Lavra, in a like manner may the cathedral be decorated. This is what I wish for you.

Glossary of Toponyms, Mythological, Biblical, and Historical Names

- Academia* (adj. *Academicus*; Pol. *Akademia*) *Academy*—the ancient philosophical school founded by Plato ca. 385 BC. In the 17th century a synonym of the university. HERC II 9; III 84; 86; ARCT II 3. ECHO IX 22; ARCT II 1; VI 13; VII 25; PEŁN XIII 79; XXII.A 105.
- Aethna* (class. Lat. *Aetna*, Pol. *Etna*) Mount Etna on the east coast of Sicily. HERC II 9.
- Africa* (Pol. *Afryka*; adj. *afrykański*) ECHO VII 5; ARCT VI 2; IX 3; PEŁN XVIII 36; XI 26.
- Akadem* see *Academia*.
- Akteon* see *Actaeon*.
- Alcides* (Pol. *Alcydes*) see *Hercules*.
- Alexander (Macedonis)* (Pol. *Macedon*) Alexander III (the Great), King of Macedon (336–323 BC), one of history's greatest military commanders who conquered the Achaemenid (Persian) Empire and created one of the largest empires of the ancient world. HERC II 13; ECHO XII 65; XIII 209; ARCT IX 2; 13; PEŁN XII 13; XIII 27; XX 2b; XXII.A 133; XXII.B 20; 48.
- Alexander or Paris* the son of King Priam and Queen Hecuba of Troy, who stole Helen from Menelaus of Sparta, one of the protagonists of the Trojan War. PEŁN XX 49.
- Alps* (Lat. *Alpes*) the highest and most extensive mountain range located entirely in Europe. ARCT VI 13; PEŁN XX 2; 73; XXII.B 7.
- America* (Pol. *Ameryka*) ECHO VII 12.
- Amphion* (Pol. *Amfijon*) in Greek mythology a famous musician and singer. PEŁN XXII.C 5, 2; XXII.D 67.
- Acheron* (Pol. *Acheront*, adj. *acherontowy*) a river at the entrance to the underworld (*Hades*). ECHO IX 75; ARCT X 51; PEŁN XI 30.
- Actaeon* (Pol. *Akteon*, *Aktaeon*) in Greek mythology a famous Theban hero, who fell to the fatal wrath of Artemis; the goddess turned him into a deer and he was torn apart by his own hunting dogs. PEŁN XXII.A 11.
- Adam* the first human in Gn 1–5. PEŁN VI 190; XX 58.
- Admetus* (Pol. *Admet*) King in Thesaly. Zeus forced Apollo to herd Admetus's sheep as punishment for killing a Cyclops. Later, the god supported the king, including helping Admetus win the hand of Alcestis. HERC III 100; PEŁN XXII.A 14.
- Aeneas* in Greco-Roman mythology a Trojan hero, the son of the goddess Aphrodite (Roman Venus) and the Dardanian prince Anchises, one of the major defenders of Troy, the main character of Virgil's *Aeneid* and an ancestor of the Roman *gens Iulia*. PEŁN VIII 39; XXII.A 34.
- Aeolus* (Pol. *Eol*, *Eolus*; *Hippotades* = son of *Hippotes*) the god of the winds.

Amurat see *Murad*.

Annibal see *Hannibal*.

Antonius see Mark Antony.

Apelles (4th century BC) a renowned ancient Greek painter, who painted, among others, a portrait of Alexander the Great. HERC VI 1; ARCT IX 11; PEŁN XIII 29.

Apollo (*Phaebus*, *Phoebus*, Pol. *Apollin*, *Apollon*, adj. *apollinowy*; *Feb*, *Pheb*, *Phoeb*) the god of oracles, arts, poetry, and as *Helios* the god of the Sun; in Javors'kyj's poetry often antonomasia of the Sun. The brother of *Diana*. HERC II 2; 7; 9; 10; 13; III 62; 91; 93; III 157; 169; V 90; VII 13; 19; 75; 83; ECHO IV 4, 4; XI 2, 8; 11, 1; XII 33; 173; ARCT IV 14, 30; VI 9; VII 67; VIII 5; PEŁN III 5a 1; 8, 3-4; 8a, 4; 10a, 4; VI 21; 219; XI 91; 93; XIX 1, 76; XXII.A 13; 117; 125; XXII.C 4, 2; XXII.D 19; 29.

Aquilo (Gr. *Boreas*, Pol. *Aquilon*, *Akwilon*) the Latin name of the Greek Boreas, the frigid northern wind. In early modern poetry a metonymy of the North or northern countries (such as Muscovy, Sweden, or Lithuania). HERC V, 8; ECHO VII 35; IX 9; X 85; XIII 210; ARCT II 2; VI 13; VII 39; PEŁN XIV 64; XXII.A 109.

Arabia (Pol. Arabija, adj. *arabski*) according to Roman and early modern poets Arabia was a region of great wealth and opulence, abundant in gold. HERC VII 1; ECHO V 3, 1; VII 9; VIII 71; IX 53; X 30; ARCT II 6; VI 5; IX 12; XI 1; XIII 9; PEŁN XIV 23; XVI 7; XX 2b.

Arctos (adj. *arcticus*; Pol. adj. *arktyczny*) in Javors'kyj's works the Polaris (the

North Star) or the constellation of the Little Bear (*Ursa Minor*). The poet associated them with *Barlaam Jasins'kyj's* coat of arms Sas. ECHO X 85; ARCT title; II 3; III 1; IV title; 27; 51; VI 1; 6; 15; VII title; 75; 81; IX 1; 4; 5; 8; 9; 12; X title; 59; XII 1; 3; 4; 8; XIII title; 21; 29; 33; 37; 40; 47; 54; 61; 64; XIV 2; 5; 6; 7; PEŁN VI 475; XX 2b; 3, 53; XXII.A 105.

Argo the ship of *Jason* and the Argonauts, on which they travelled to *Colchis* for the Golden Fleece. ARCT VII 21; IX 3.

Argonauts (adj. *Argonauticus*) the participants of the expedition on the ship *Argo* under *Jason's* leadership. Their goal was to get the Golden Fleece from *Colchis*. In ARCT, *Jasins'kyj* is called the Argonaut. HERC II 3; 8; ARCT II 1; VII 22; IX 2; 4.

Argus Panoptes (Pol. adj. *Argusowy*) a giant with a hundred eyes. His task was to guard the white heifer *Io*. He was killed by *Hermes*. ARCT VI 3; XV 28; PEŁN VI 3; XXII.A 94.

Ariadne (Pol. *Aryjadna*) In Greek mythology a Cretan princess, the daughter of King *Minos*, who helped *Theseus* get out of the labyrinth and escape her father's island. HERC II 5; PEŁN VI 342; XXII.A 91.

Arion (Pol. *Aryjon*) a semi-legendary Greek poet. Thanks to his songs, he was saved from drowning by a dolphin. ECHO XII 143; ARCT XIV 3.

Aristotle of Stagira (hence *Stagyras*, Pol. *Aristotel*, *Arystoteles*, 384-322 BC) a Greek philosopher, the founder of the

- Lyceum and the Peripatetic school, tutor of Alexander the Great, here as an exemplary tutor and good advisor. HERC II 13; ARCT XIII 71.
- Aryadna* see *Ariadne*.
- Asia* (Pol. *Azja*, *Azyja*) ECHO VII 14.
- Atalanta* in Greek mythology a heroine from Arcadia, famous for the footrace between her *Hippomenes*, during which Hippomenes threw golden apples in front of Atalanta to slow her down so he could win the race. PEŁN VI 388; XXI 7; XXII.A 15.
- Atena* cf. *Athena*.
- Athena* (adj. *Atheneus*; *Minerva*, *Pallas*, Pol. *Atena*, *Minerwa*, *Pallada*; adj. *paladyjski*) the goddess of wisdom; in Javors'kyj's poetry often a personification of the Kyiv-Mohyla College (as *Pallas/Pallada*). HERC II 3; 8; 9; III 26; 36; 38; 40; 68; 126; V 77; VI 1; 23; 24; VII 67; ECHO II 11; XII 24; 78; ARCT title; II 2; X 37; 43; XI 2; 3; 5; XII 8; PEŁN title; IV 6; XII 60.
- Athens* (*Athenes*; Pol. *Athény*, *Ateny*) In Javors'kyj's works the ancient capital of the arts and science. ARCT XIII 67; PEŁN XII 12.
- Athény* cf. *Athens*.
- Athlans* cf. *Atlas*.
- Atlant* cf. *Atlas*.
- Atlas* (*Athlans*; adj. *Athlanteus*; Pol. *Atlant*; adj. *athlantowy*) in Greek mythology a Titan whose role was to hold up the celestial heavens. In HERC metaphorically about *Mohyla: passim*; HERC title; II 1; ECHO XIII 204; ARCT IV 11; X 46; 53; 56; XII 3; XIV 7; PEŁN XVIII 40; XXII.A 16; XXII.B 12.
- Atropos* one of Three Fates (Moirai) who cut a thread of life from a human. HERC III 48; 115; ARCT VIII 109.
- Attica* (Pol. *Attyka*, adj. *attycki*) the Attic Peninsula in Greece. Its capital was Athens. In Javors'kyj's works associated with rhetoric (the Attic style) and *Demosthenes*. HERC II 6; VI 1; ECHO X 75; XII 79; ARCT VI 6; XIII 51, 65; PEŁN VI 5; XII 60; XXII.D 1.
- Attyka* see *Attica*.
- Augustus* Gaius Iulius Caesar Augustus (Octavianus, 63 BC–AD 14)—the first Roman emperor, one of the greatest Roman leaders, reigned as Augustus from 27 BC until his death. ARCT IX 8.
- Ausonius* (*Decimius Magnus Ausonius*; Pol. *Auzonijusz*) a Roman poet and a rhetorician. PEŁN XXII.A 136.
- Auster* (*Notus*; Javors'kyj's pronunciation: *Awster*) the hot south wind that often brings a storm. ARCT VII 71; IX 4; PEŁN XXII.A 109.
- Avernus* (adj. *Avernalis*; Pol. *Awern*) the Underworld; Hades. ARCT XII 4; PEŁN VI 340; VIII 10; XIV 108; 114.
- Awenir* the father of *Josaphat*; PEŁN VI 24.
- Azja* see *Asia*.
- Azyja* see *Asia*.
- Barachijusz* *Awenir*'s governor of the country in the story about Barlaam and Josaphat. PEŁN VI 268; 281; 284; 358; 405; 458.
- Baranovyč Lazar* (Pol. *Łazarz Baranowicz*, Ukr. Лазар Баранович, 1620–1693) the Archbishop of *Černihiv* from 1657, professor (from 1650) and rector (from 1667) of the Kyiv-Mohyla

- College. In 1675–1685 he administered the Kyiv Metropolis as vicar. ARCT III 1, 61.
- Barlaam of the Kyiv Pečery* (Pol. *Wartaam* or *Barlaam Pieczerski*, Ukr. Варлаам Печерський, died 1065) the first abbot of the Kyiv Pechersk Lavra, the Orthodox saint. PEŁN title; I 3; 9; II 9–10; III 2; 6; IV 3; XV title; 1, 1; 2, 1, 6; 3, 2; XVI 18; 32; 36; 78; 84; 95; 100; 130; XVII 19; 21; XVIII 1 title; 3, 1; 18; 52; 86; 90; 95; XIX 1 title; 17; 32; 51; 53; 60; 70; 79; 3, 12; 5, 15; 31; XX 1 title; 3, 15; 20; 25; 40; 48; 61; 81; 90; 3, 6; 19; 26; 53; 61; 69; 74; XXI 1–4; 10; 11; 13;
- Barlaam Pieczerski* see *Barlaam of the Kyiv Pečery*.
- Barlaam the Hermit, St.* (*Barlaam Anachoreta*; Pol. *Barlaam*; *Wartaam*) the hermit, the protagonist of the legend of Barlaam and Josaphat. ARCT IX 3–5; PEŁN title; I 3; 5; II 9–10; III 2; 3; IV 3; 6; V title; 1, 4; 2, 2; 3, 5; VI 13; 135; 150; 152; 211; 258; 271; 283; 290; 309; 316; 320, 321; 366; 422; 427; 432; 449; 478; 485; 492; 500; VII title; 8; 23; 70; VIII title; 32; 83; 93; 102; IX title; 24; 31; 53; 71; XVII 15; 21; XXI 1–4; 10; 11; 13.
- Barlaam the Martyr, St.* (*Barlaam Martinus*; Barlaam of Antioch) an early Christian martyr (died 304 A.D.). PEŁN title; I 3; 7; II 2; III 2; 7; IV 3; X title; 1, 2; 6; 2, 3; 3, 3; XI 11; 65; XII title; 1; 6; 16; 61; XIII title; 9; 37; 61; 102; 110; 112; XIV title; 11; 13; 21; 52; 62; 76; 85; 105; 109; 121; XVII 17; 21; XXI 1–4; 10; 11; 13.
- Basil the Great* or *Basil of Caesarea* (Lat. *Basilius Magnus*, 330–379) a bishop of Caesarea Mazaca in Cappadocia, saint and one of the Three Great Hierarchs of the Eastern Orthodox and Eastern Catholic Church. PEŁN XIII 19; 41; 54.
- Basilius Magnus* see *Basil the Great*.
- Bellerophon* a Greek hero known for defeating the Chimera. He rode *Pegasus*. ARCT VI 9; IX 4.
- Bellona* the Roman goddess of war. III 35; ECHO II 4 VIII 6; 36; 83; X 11; 26; 39, 44, 60, 119; PEŁN XXII.B 58.
- Black Sea* (Lat. *Pontus Euxinus*, Pol. *Morze Czarne, Pont*) ECHO IX 76; 100; PEŁN XIII 80; XXII.A 78.
- Bootes, Boötes* (Pol. *Boot*) a constellation in the northern sky (Pol. *Wolarz*—Ploughman). ARCT IV 15; PEŁN XXII.B 27; XXII.C 8, 4.
- Borysthenes* see the *Dnieper River*.
- Brontes* (Pol. *Bront*) a Cyclops who worked in the smithy of *Vulcan*. ECHO VIII 78; ARCT VII 4; PEŁN XI 110.
- Bucephalus* in Greek “an ox-head”; the name of the famous horse of Alexander the Great—ARCT IX 2.
- Byblida* see *Byblis*.
- Byblis* (Pol. *Byblida*) in ancient mythology: a girl who fell in love with her brother Caunus and committed suicide. She was transformed into a river. ARCT X 36.
- Cádiz* (Lat. *Gades*, Pol. *Gady*) a city and port in south-western Spain. In ancient literature *Gades* was considered to be the most westerly point in Europe. ECHO X 74; ARCT X 4.
- Calliope* (Pol. *Kallijopa*) the Muse of epic poetry and rhetoric. HERC VII 23.

- Camenae* (Pol. *Kameny*) in Roman mythology, they corresponded to Greek *Muses*. HERC III 135; ECHO XII 123; ARCT X 70; PEŁN XI 119; XXII.C 7, 8; XXII.D 16.
- Camillus* (Marcus Furius Camillus, ca. 446–365 BC) a Roman general and statesman who triumphed four times and was five times a dictator, honoured with the title of new “Romulus and second father and founder of the nation” (LIVY 5.49). ARCT III 55.
- Capitolium* (*Capitoline Hill*, Pol. *Kapitolium*) the Capitol; the highest temple. ARCT VI 11; XIV 5; HERC III 28; PEŁN VIII 12; 122; XIX 146; XX 1, 36; 3, 75; 82.
- Capua* a city in Campania, southern Italy, in the 3rd century BC one of the richest and most powerful centres of the western Mediterranean. PEŁN XX 1, 34;
- Castalian Spring* (Pol. *zdroje kastalskie, źródło kastalskie*) the sacred spring between the Phaediades and Delphi, where Pythia, priests of Apollo, and all visitors to Delphi cleaned or washed themselves before giving oracles. HERC III 38; 164; ECHO XII 73; 179; ARCT XIII 82; PEŁN IV 5.
- Castor* (Pol. *Kastor*) the twin half-brother of *Pollus*, mortal son of Tyndareus and Leda, together Castor and Pollux are known as Dioscuri. HERC II 2; PEŁN VI 442; 472.
- Cato Censorius* (Marcus Porcius, Pol. *Katon*, 234–149 BC) a Roman senator, famous for his republican virtues. ECHO IX 50; ARCT IX 11.
- Cato Uticensis* (Marcus Porcius, 95–46 BC) also Cato the Younger a conservative Roman senator, Caesar’s opponent, killed himself in Utica after the defeat of Metellus Scipio in the battle of Tapsus, celebrated as the Stoic martyr. ARCT II 2.
- Caucasus* (adj. *Caucaseus*; Pol. *Kaukaz, Kawkaz*, adj. *kawkazowy, kaukazowy*) The Caucasus Mountains. HERC VII 30, 45; ARCT VI 3; VII 2; IX 9; X 42; PEŁN XI 13; XX 1, 5; XXII.A 31; XXII.B 81.
- Cerberus* (Pol. *Cerber*; adj. *cerberowy*) a dog that guarded the gates of the underworld. ECHO VII 17; 20; XII 141; ARCT VII 9, 40; XII 151; PEŁN XXII.A 45.
- Černihiv* (adj. Lat. *Czernihoviensis*; Pol. *Czernihów*) a town in northern Ukraine, from the 11th century one of the major religious centres (archbishoprics) in Rus’, Hetmanate, and Ukraine. HERC tytuł; ARCT III 1, 61; 63.
- Četvertyns’kyj Gedeon* (*Czetwertynius*, Pol. *Czetwertyński*) the Orthodox Bishop of Luck from 1661 or 1663. In 1685, the council appointed him the Metropolitan of Kyiv; he was ordained in Moscow by the Patriarch of Moscow Joachim which resulted in the Kyivan Metropolis losing its independence. ARCT VII 14 and marginalium;
- Charites* in Greek mythology three goddesses of charm and beauty. PEŁN VII 34; XXI 10. Cf. *Graces*.
- Charon* (Pol. adj. *charontowy*) a ferryman of Hades. His task was to carry the souls of the dead across

- the *Acheron River*. ECHO VII 3; 40; IX 16; 94; ARCT IX 19; PEŁN IV 4; XI 17; XXII.C 18, 3.
- Charybdis* (Pol. *Charybda*, adj. *Charybdowy*) a sea monster which attempted to sink ships sailing in the Strait of Messina with her sister *Scylla*. ECHO VII 8; IX 12; ARCT VII 50; PEŁN IV 4; XIX 4; XXII.B23.
- Chersonesus* (Pol. *Chersoness*) an ancient Greek city (colony) on the south of the *Crimean Peninsula*. In Javors'kyj's poems a metonymy of the Crimean Khanate. ECHO IX 44; PEŁN XIX 5, 20.
- Cicero* (*Marcus Tullius Cicero*, *Tullius*; adj. *Tullianus*; Pol. *Cyceron*, *Tullijusz*, 106–143 BC) a Roman statesman, orator, rhetorician, lawyer, and philosopher, the epitome of a great orator and Latin prose writer—HERC II 3; 7; III 192; 195; ECHO II 6; XII 32; 75; ARCT II 5; PEŁN IV 1; IX 3.
- Cimmerians* (Lat. *Cymmerii*, Pol. *Cymeryjczycy*, adj. *cymmerski*) a Thracian or Sarmatian tribe in present-day Crimea, on both sides of the Dnieper, but also a mythical people that lived in complete darkness. ECHO VIII 43; PEŁN XI 109; XIV 3; XXII.A 120; XXII.B 74.
- Cimmerius* see *Cimmerians*.
- Cineas* (*Cyneas*) a Thessalian who was famous for his wisdom and advisor to King Pyrrhus (4th–3rd centuries BC); pupil of the great orator Demosthenes. PEŁN VII 63.
- Cleanthes* (*Cleantes*) Cleanthes of Assos (ca. 330–ca. 230 BC), a Greek Stoic philosopher, successor to Zenon of Citium as the second head of the Stoic school in Athens, author of the *Hymn to Zeus* which has been preserved in Stobaeus (5th century AD) and earlier quoted by Epictetus (*Enchiridion* 53) and Seneca (Ep. 107.11); according to Cicero Cleanthes “called the world a god” (*Nat. deor.* 1.14: “ipsum mundum deum dicit”). HERC II 9; PEŁN XIII 114.
- Cleopatra* (*Cleopatra VIII Philopator*, 69–30 BC; adj. *Cleopatrous*) the last queen of the Ptolemaic Kingdom of Egypt, from 51 BC until her death, known for her intelligence and extravagance. PEŁN VII 60; XX 2b.
- Clotho* (Pol. *Kloto*) one of Three Fates (Moirai), a sister of *Lachesis* and *Atropos*. Her role was to spin the thread of human life. HERC III 50; II 0; II 9; 139.
- Cocytus* (*Kokytos*, Pol. *Kocyt*) the river of lamentation, one of five rivers in the Hades (the underworld). HERC VII 37; ECHO IX 93.
- Colchis* (Pol. *Kolchi*, *Kolchida*) the territory on the eastern shores of the Black Sea. The *Argonauts* brought the Golden Fleece from there. HERC VII 88; ECHO XI 5, 5; ARCT VI 3; VII 14; IX 3; PEŁN VII 42.
- Cosdroas* see *Khosrow I*.
- Crimea* (*Crimean Peninsula*, *Taurica Peninsula*, Pol. *Krym*, adj. *krymski*, *Tauryka*) ECHO VII 94; X 15.
- Critolaus* (ca. 200–ca. 118 BC) a Greek philosopher of the Peripatetic school who paid particular attention to rhetoric and ethics and claimed that pleasure is an evil. ARCT VI 5; IX 11.

Croesus (Pol. *Krezus*, in Javors'kyj's works also the shortened form *Krez*) king of ancient Lydia (ca. 585–ca. 546 BC). He was famous for his legendary wealth. ECHO IX 57; ARCT XI 1.

Cupid (Lat. *Cupido*) in Roman mythology the god of desire and erotic love, usually portrayed as the son of the goddess Venus; ECHO II 4; PEŁN VIII 17; XIX 5, 2.

cymmeryjski see *Cimmerians*.

Cyneas see *Cineas*.

Cynosura (*Κυνόσουρα*, Pol. *Cynozura*) a nymph and chaperone of Zeus (*Jupiter*), who turned into one of the stars of Ursa Minor. Sometimes *Cynosura* is the name of the entire constellation. ECHO IX icon, 78; X 117; ARCT IV 22; VII 81; PEŁN VII 36; XI 86.

Cynthia (*Cynthyja*) see *Diana*.

Cypria Dea see *Venus*.

Cypryda see *Venus*.

Czernihów see *Černihiv*.

Czetwertyński Gedeon see *Četvertyns'kyj Gedeon*.

Daedalus (Pol. *Daedal*, *Dedal*, adj. *Daedallowy*) in Greek mythology a genial inventor, skilful architect, and craftsman, a symbol of knowledge, famous for the Labyrinth for King Minos and for the wings that he made and used to escape Crete with his son Icarus. HERC V 59; ECHO II 9; ARCT II 1; 6; VI 7; PEŁN III 10, 2; XII 5; 79; XXI 7; XXII.B 25; XXII.C 3, 7.

Dalila see *Delilah*.

Damscenus see *John of Damascus*.

Daniel (Pol. *Danijel*) an Old Testament prophet, the protagonist of the Book of Daniel. PEŁN XVI 97.

David (Pol. *Dawid*) in the Bible a young man who killed the Philistine giant Goliath. He later became the King of Israel. PEŁN VIII 82.

Dedal see *Daedalus*.

Delilah (Pol. *Dalila*) in the Bible (Jgs 16) a lover Samson, who betrayed him and helped the Philistines to capture and blind him. PEŁN XIX 33.

Delphi (adj. *Delphicus*) the seat of Pythia, the major oracle of Apollo in ancient Greece, situated in Phocis. HERC II 10; ARCT V 1; PEŁN III 9, 1.

Demosthenes (Polish: *Demostenes*) (384–322 BC) a Greek orator and statesman. III 191; 196; ARCT XIII 68.

Deucalion in Greek mythology the son of Prometheus, saved from the great flood (caused by the anger of Zeus) by making a chest, which he used to survive the deluge with his wife, Pyrrha. After the flood he and his wife Pyrrha populated the earth again. They were ordered by Jupiter to throw stones behind them. New humans grew out of these stones. HERC VI 2, 40; ARCT XI 4; PEŁN VIII 95.

Diana (in Javors'kyj's poetry also *Cynthia*, *Cynthyja*, *Luna* or *Moon*) a virgin goddess of hunters, also Moon and chastity. HERC II 9; ECHO XI 8, 2; XII 1; ARCT IV 35; XII 7; 8; PEŁN III 5, 2; XI 106; XIII 25.

Dio Dio of Prusa or Dio Chrysostom (ca. AD 40–ca. 115), a Greek orator, writer, philosopher, and historian. HERC II 9.

- Diogenes of Sinope* (412 or 404–323 BC) a Greek philosopher, one of the founders of Cynicism. PEŁN XIV 18.
- Dnieper River* (Greek: *Borysthenes*; *Boristhenes*; Pol. *Dniepr*, adj. *dniewprowy*) HERC II 9; ECHO X 57; PEŁN XX 2b.
- driada* see *Dryad*.
- Dryad* (Pol. *driada*, *dryjada*) a tree nymph. PEŁN XXII.C 6, 1.
- Echo* an Oread who resided on Mount Cithaeron between Boeotia and Attica. ECHO title; II 1; XII 149; 170; 203; ARCT III 2, 1; 8; 20; 24; 74; 81; PEŁN XXII.B 38; XXII.C 1, 6.
- Elizejskie Pola* see *Elysium*.
- Elysium* (Elysian Fields, Lat. *Elisii Horti*, Pol. *Pola Elizyjskie* or *Elizejskie*, adj. *elizejskie*) the part of the underworld reserved for those who were to live a happy and blessed life after their death. HERC III 110; ECHO IX 97; ARCT XIII 33; PEŁN IX 72; 77.
- Empir* see *Empireum*.
- Empireum* (Pol. *Empir*, adj. *empirejski*) the highest part of heaven, the seat of the gods. HERC III 80; V 18; 30; ECHO V 6, 4; XI 1, 3; ARCT VII 54.
- Enceladus* (*Encellaldus*) one the giants, the offspring of Gaia and Uranos. HERC II 9; PEŁN XX 35.
- Endymion* (Pol. *Endymijon*; adj. *Endymionowy*) a shepherd. At the demand of his lover, the goddess Selene (Moon), he was granted eternal youth by Jupiter. However, Endymion was also put into eternal sleep. ARCT VIII 3.
- Eol* see *Aeolus*.
- Eolus* see *Aeolus*.
- Erebus* (Pol. *Ereb*) the Greek god of the underworld or the underworld. ARCT X 33; PEŁN XII 31.
- Eridanos* (Pol. *Erydan*) a river located by the ancient Greeks in northern Europe. They believed that it was rich in amber. ECHO XII 188; PEŁN XXII.B 131.
- Erydan* see *Eridanos*.
- Erythraean Sea* (Lat. *Erythraeum Mare* or *Pelagus*; adj. *Erythreum*) an ancient name for a maritime area that included the Gulf of Aden and often other seas between Arabia Felix and the Horn of Africa, the present-day Red Sea, Arabian Sea, Persian Gulf, and Indian Sea (HERODOTUS, NH 1.18 and OGI 674.10). HERC IV 2; ARCT II 6; PEŁN VII 29; 71; XVIII 3, 35; XX 2b.
- Erythraeum Mare* see *Erythraean Sea*.
- Ethiopia* (Pol. *Etiopia*; adj. *etiopski*; *ethy-jopski*) a country in East Africa; in Javors'kyj's work a synonym of a distant foreign country. PEŁN VI 50.
- ethyjopski* see *Ethiopia*.
- Euclides* (ca. 365–270 BC) a Greek mathematician. PEŁN XX 2b.
- Euripus* (Pol. *Euryp*, *Euryppus*) the Euripus Strait in Greece. Javors'kyj considered it to be a stream or river. HERC III 63; ECHO VII 55.
- Fidijasz* see *Phidias*.
- Gady* see *Cádiz*.
- Gaius Mucius Scaevola* a semi-legendary Roman hero. Captured by his country's enemies, he voluntarily burned his right hand to prove Roman military and civilian virtue; PEŁN V 1, 1–6; XIV 1, 113.

- Ganges* a river in India. HERC VII 11; ARCT II 3; 17; PEŁN V 3, 3; XXII.B 128.
- Ganymedes (Ganimedes)* in Greek mythology a divine hero of Troy, who, as the most beautiful of mortals, was abducted by Zeus / Jupiter. PEŁN XII 73; XXII.B 33.
- Gedeon* see *Gideon*.
- Gedeon Czetvertynski* see *Četvertyns'kyj Gedeon*.
- Gerion (Geryon)* a mythical fearsome giant who dwelt on the island of Erytheia of the mythic Hesperides. HERC II 14.
- Gideon* (Pol. *Gedeon*; adj. *Gedeoński*) a Jewish military leader in the Old Testament (Jgs 6–8). ECHO V 5, 8; ARCT III 63; VII 14; 53; IX 3 PEŁN VII 43.
- Gizel' Innokenty* (Lat. *Innocentius Giziel*, ca. 1600–1683) a professor of philosophy at Kyiv-Mohyla College in 1645–1647, the rector of Kyivan Theological School, the Archimandrite of the Kyiv Caves Monastery from 1656 to his death in 1683. HERC title; II 2.
- Goliath* a Philistine giant defeated by the young *David*. ARCT XI 4; PEŁN VIII 84; XX 44.
- Graces (Gratae, Pol. Gracje)* three goddesses of grace, charm, and joy. ECHO II 1; XIII 93; .
- Gradivus* (Pol. *Gradyw*) see *Mars*.
- Gratia* see *Graces*.
- Gratianus* (Pol. *Gracyjan*, 359–383) a Roman emperor. PEŁN XXII.A 136.
- Gregory the Miracle-Worker* (Gr. *Thaumaturgos*, ca. 213–270) also known as Gregory of Neocaesarea, born in Neocaesarea in Pontus in Asia Minor, he was consecrated bishop of his native city, a saint in the Catholic and Orthodox Church. PEŁN XII 11.
- Haemonius* (sc. *arcus*) the constellation of Sagittarius (from Haemonia, i.e. poetically Thessaly, because some Romans identified the constellation of Sagittarius with Centaurus, and Thessaly was supposed to be the homeland of the Centaurs). ARCT XIV 6; PEŁN IV 2.
- Hannibal* (in Lat. also *Annibal*, 247–between 183 and 181 BC) a Carthaginian general and statesman, the commander-in-chief of the Carthaginian army during the Second Punic War (218–201 BC). ARCT XI 2; PEŁN XX 1 title; 2; 15; 19; 24; 3, 74; XXII.B 7; 45.
- Harpia* see *Harpy*.
- Harpocrates* in Hellenistic religion the god of silence, his name is a Hellenization of the Egyptian *Harpakhered* or *Heru-pa-khered* (“Horus the Child”), in ancient art depicted as a youthful god pointing his finger to be silent. HERC II 7; ARCT II 5; IX 7.
- Harpy* (Pol. *Harpia, Harpija*) one of four mythological creatures which were half-human, half-bird in form. ECHO XI 11, 7.
- Helice* (Helike) an ancient name of the constellation Ursa Major. ECHO XI 1, 8; XII 102.
- Helicon* (Pol. *Helikon*; adj. *helikoński*) Mount Helicon in the region of Thespia, in Boeotia in central Greece, was celebrated in Greek mytho-

- logy and literature as the house of Muses—HERC III 133; 149; 156; 167; ARCT VI 1, 9; PEŁN XXI 10; XXII.C 2, 6.
- helijacki* see *Helijada*.
- Helijada* (adj. *helijacki*) Greece (Helada). HERC V 17; PEŁN XXII.A 7.
- Helikon* see *Helicon*
- Helios* (in Javors'kyj's works *Tytan*, *Tytant*; adj. *tytanowy*) the god of the Sun; one of the Titans. Sometimes identified with *Apollo*; see also *Hyperion*. HERC VII 27, 82; ECHO II 10; VIII 50; IX 97; XI 1, 5; VI 2; XII 7; 127; PEŁN VI 401; XI 90; 104; XXII.B 71; XXII.C 13, 5.
- Heperijon* see *Hyperion*.
- Heraclitus* (Pol. *Heraklit*) a Greek philosopher (ca. 535–ca. 475 BC). His ideas were considered to be pessimistic and melancholic so Heraclitus was often represented in art and literature as sad or crying. HERC III 120; ARCT VIII 1.
- Heraklit* see *Heraclitus*.
- Hercules* (*Heracles*, *Alcides*, adj. *Herculeus*, Pol. *Herkules*, *Alcydes*, adj. *Herkulesowy*) the greatest of Greek (as Heracles) and Roman heroes, son of Zeus/Jupiter and the mortal Alcmena, deified after his death and admitted to Olympus. Metaphorically about Jasins'kyj in HERC (*passim*) or *Mazepa* in ECHO. HERC title; II 1; 3; 4; 10; 13; 14; IV 1; 5, 81; 83; VI 1; 54; ECHO II 10; 49; VII title; 22; 54; XI 11, 4; ARCT III 2, 79; VI 3; PEŁN VI 201; VII 68; VIII 10; 48; 52; XIV 1, 119; XX 5; XXII.B 3; 12; 13; 80.
- Hermus* (Pol. *Herm*) a river in ancient Lydia in Asia Minor (today the Gediz River in Turkey). In Antiquity a gold-bearing river. HERC VII 9; 18; 20; ECHO XII 189.
- Herodotus* (Pol. *Herodot*) a Greek historian (ca. 484–ca. 425 BC). ARCT XIII 69.
- Hesper* the sunset. PEŁN VI 473.
- Hesperia* (Pol. *Hesperya*, adj. *hesperyski*) in Greek mythology the western edges of Europe, where the Garden of the Hesperides was located. An apple tree with golden apples grew in the garden. HERC V 63; VII 27; ECHO X 108; XI 10, 3; XII 55; XX.B 30; 78.
- Hesperya*₁ one of three nymphs of the sunset who were the guardians of the golden apple tree in *Hesperia*. ARCT II 6; VI 3; PEŁN IX 49; 57.
- Hesperya*₁ see *Hesperia*.
- Hidasp* see *Hydaspes*.
- Hierosloyma* see *Jerusalem*.
- Hipokreny* see *Hippocrene*.
- Hippocrene* (*Aganippe*; Pol. *Hipokrena*, *Hypokrena*; adj. *hipokreński*; *hypokreński*) a sacred spring on the Mount Helicon in Boeotia (Greece). According to Greek mythology the spring was cut open by a hoof of *Pegasus*. It was dedicated to the Muses. In Javors'kyj's writings it is a metonymy of literature or academic activity. HERC III 136; 165; ECHO XII 37; ARCT X 69; XII 36; 73; 181; XIII 77; PEŁN IV 5; XI 120; XXII.A 144; 145; XXII.C 3, 2.
- Hippomenes* (*Hyppomenes*) a Greek hero known especially from his courtship of *Atalanta* (e.g. OVID, *Met.* 10.560–707). He ran a race with

- Atalanta*, won, and as a result he was allowed to marry her. ARCT VI 8; PEŁN XXI 7.
- Hippotades* see *Aeolus*.
- Homer* (Lat. *Homerus*) a Greek poet, recognized as the author of *Iliad* and the *Odyssey*. ECHO XIII 209; ARCT XIII 69; PEŁN XIII 28; XXII.A 133.
- Honorius* (Pol. *Honoryjusz*, 384–423) a Roman emperor. PEŁN XXII.A 135.
- Horace* (Lat. *Quintus Horatius Flaccus*, Pol. *Horacyj*, 65–68 BC) a Roman poet. HERC VII 21; PEŁN IV 5; XXII.A 133.
- Horacy* see *Horace*.
- Horacyjusz Sarmacki* see *Sarbiewski Maciej Kazimierz*.
- Horatius* see *Horace*.
- Hortensius* Quintus Hortensius Hor-
tulus (114–150 BC), a famous Roman lawyer, statesman, and orator, highly valued by his friendly rival Cicero. ECHO XIII 39; PEŁN IX 12.
- Hybla* (adj. *Hybleus*) a mountain in Sicily abounding in flowers, bees (see VERGIL, *Aen.* 1.55), and honey (see MARTIAL, 7.88.8; 11.42; cf. VERGIL, *Aen.* 7.37). ARCT IX 6; XIII 51; PEŁN IX 17; 54; XXI 5.
- Hydaspes* (Pol. *Hydasp*, *Hidasp*) a river in modern Pakistan and India (Jhelum River); the site of the Battle of the Hydaspes in 338 BC between Alexander the Great and King Porus. HERC VII 7; 18; ARCT X 69; PEŁN V 3, 1; XXII.B 129.
- Hydra* a monster killed by *Hercules*. ECHO VII title; 45; 80; PEŁN XIV 1, 119; XXII.B 14.
- Hymettus* a mountain near Athens, famed in ancient time for its honey and its marble (see PLIN. 4.7.11 and 36.3.3; CICERO, *Fin.* 2.34.112; HOR-
ACE, *Carm.* 2.67.14; OVID, *Met.* 7.702), PEŁN IX 11.
- Hyperion* (*Heperyjón*) a byname of *Helios*. ARCT IV 1; VII 43.
- Hyperyjón* see *Hyperion*.
- Hypokrena* see *Hippocrene*.
- Hypomenes* see *Hippomenes*.
- Hyppotades* see *Aeolus*.
- Iasinski* see *Jasyns'kyj Barlaam*.
- Iason* see *Jason*.
- Iaworski Stefan* see *Javors'kyj Stefan*
- Icarus* (adj. *Icareus*; Pol. *Ikar*, *Ikarus*) the son of *Daedalus*. Flying with artificial wings, constructed by his father, he approached the sun. The wax that bonded the wings together melted and *Icarus* fell into the Aegean Sea. HERC II 6; 9; IV 5, 26; V 19; 23; ECHO II 11; VI 3, 1; ARCT II 3; V 2; 3; PEŁN VI 400; VII 94; XII 80; XIII 2; XXII.A 61.
- Ikar* see *Icarus*.
- Ikarus* see *Icarus*.
- India* (adj. *Indius*; Pol. *Indyja*, *Indie*; adj. *indyjski*) ARCT XI 5; PEŁN V 2, 5; 3, 1; 4; 6; VI 23; 138; 456; 458; 460; 461; 468; 474; 477; 487; 499; VIII 46; 52; 77; 85; 87; 105; 111; XXI 2; 4.
- Indian* ARCT XI 3.
- Indian* see *India*.
- Ioannes Chrysostomus* see *John Chrysostom*.
- Iris* the goddess of the rainbow and swift-footed messenger of the Olympian gods, daughter of Thau-
mas and Electra, the rainbow itself. ECHO XIII 208; PEŁN XIX 3, 9.

Istanbul (Pol. *Stambuł*) ECHO VII 44.

Iup(p)iter see *Jupiter*.

Jan Chrzyciel see *John the Baptist*.

Jasiński Warlaam see *Jasyn's'kyj Barlaam*.

Jason (Pol. *Jazon*) a Greek hero, the leader of the *Argonauts* who brought the Golden Fleece from *Colchis*.

In ARCT, *Jasyn's'kyj* is called *Jason*.

ECHO V 5, 1; 4; IX 1; ARCT VII 21; 51; 78; XV 23.

Jasyn's'kyj Barlaam (*Iasynski, Metropolita*; Pol. *Warlaam/Barlaam Jasiński*, Ukr. Варлаам Ясинський, 1627–1707) a Ukrainian churchman; studied in Kyiv and Kraków (Poland). 1667–1673—rector of the Kyiv-Mohyla College; 1673–1677—Hegumen of St. Michael's Monastery in Kyiv; 1680–1684—Hegumen of St. Nicholas's Monastery in Kyiv; 1684–1690—Archimandrite of the Kyiv Caves Monastery (Kyiv-Pečersk Lavra); 1690–1707—Metropolitan Bishop of Kyiv. *Javors'kyj's* patron. HERC title; I title; ARCT title; II title; 35; III 1, 11; XI 1–5; XIII 32; XV title; 1–30; XVI 2; PEŁN title; IV title; 7; VI 484; 500; VII 91; VIII 126; IX 76; XI 103; XII 76; XIII 127; XIV 126; XVI 134; XVIII 101; XIX 25; XX 79; XXII.A 24; XXII.B 137.

Javors'kyj Stefan (*Iaworski Stephanus*; *Jaworski Stephanus*; *Jaworski Stephan*; *Iaworski Stephan*; *Jaworski Symeon*; *Platanus* and *Baculus*) HERC title; I 2 signature; ECHO title; II 11 signature; ARCT II 7 signature; XVI 1–4; PEŁN title; IV 7 signature;

Jaworski Stefan see *Javors'kyj Stefan*

Jaworski Symeon see *Javors'kyj Stefan*

Jazon see *Jason*.

Jerozolima see *Jerusalem*.

Jerusalem (Lat. *Hierosolyma*, Pol. *Jerozolima*) one of the oldest cities in the world and the holy city of Judaism, Christianity (as such in *Javors'kij's* panegyrics), and Islam. ARCT XI 3; PEŁN XX 1, 27.

John Chrysostom (Lat. *Ioannes Chrysostomus*, ca. 347–407) one of the most important early Church Fathers, saint, Patriarch of Constantinople, and one of the Three Great Hierarchs of the Eastern Orthodox and Eastern Catholic Church. PEŁN XIII 20; 56; 58.

John of Damascus (ca. 675/6–749) an Orthodox monk, priest, hymnographer, polymath, and neoplatonic philosopher, a possible author of the Greek version of the story of *Barlaam* and *Josaphat*. PEŁN IX 10; 15; 22; 34.

John the Baptist (Pol. *Jan Chrzyciel, Krzyciel*) ECHO title; I 3; 6; VII 77; IX 107; XI X 7; XII 159.

Josaphat (Pol. *Jozaph*) the main character of the story about *Barlaam* and *Josaphat*. PEŁN I 1, 6; VI 28; 77; 124; 129; 137; 150; 167; 180; 211; 216; 229; 248; 262; 264; 278; 319; 333; 335; 375; 379; 385; 386; 392; 403; 407; 425; 431; 445; 450.

Joseph (Pol. *Jozeph, Jozef*) a biblical patriarch; PEŁN XVIII 130.

Joshua (Pol. *Jozue*, in *Javors'kyj* works *Jozwe*) Moses' successor as the leader of Israel. ARCT VIII, 3.

Jowisz see *Jupiter*.

Jozwe see *Joshua*.

Juno (*Lucina*; Pol. *Lucyna*) the Roman goddess of families, mothers, and

- childbirth (as *Lucina*). ARCT VII 5; ECHO VIII 129; PEŁN VI 25.
- Jupiter* (*Iup[p]iter*; *Iovis*; Pol. *Jupiter*, *Jowisz*)—a Roman god of the sky and king of the gods. HERC II 3; III 112; V 13; ECHO VII 30; XII 95; ARCT XII 6; XIV 4; PEŁN VIII 110; XII 52; XIV 1, 13; XIX 39.
- Justin Martyr* or *Justin the Philosopher* (Lat. *Iustinus*, ca. 100–ca. 165) an early Christian apologist and philosopher. ARCT III 2, 15; 17; 18; 26.
- Kaball(us)* see *Kabul River*.
- Kabul River* (Pol. *Kaballus*, *Kaball*) a river in Afghanistan and Pakistan. PEŁN XXII.C 2, 1.
- Kallijopa* see *Calliope*.
- Kameny* see *Camenae*.
- Kapitolijum* see *Capitolium*.
- Kastor* see *Castor*.
- Kawkaz* see *Caucasus*.
- Khosrow I* (Chosroes; Javors'kyj's versions: Lat. *Cosdroas*; Pol. *Kozdroasz*) the Sasanian King of Iran (531–579). According to the *Aurea legenda* by Jacobus de Voragine he built the artificial Heavens to be worshipped as God; PEŁN III 10, 1; 10A, 2.
- Küov* see *Kyiv*.
- Küoviensis, Kijoviensis* see *Kyiv*.
- Kijov* see *Kyiv*.
- Kijovo-Mohilaeanus* see *Kyiv-Mohyla College*.
- Kijów* see *Kyiv*.
- kijowski* see *Kyiv*.
- Kloto* see *Clotho*.
- Kocyt* see *Cocytus*.
- Kolchis* see *Colchis*.
- Kolchowie* inhabitants of *Colchis*, ECHO IX 2, 35.
- Kozdroasz* see *Khosrow I*.
- Krez, Krezus* see *Croesus*.
- Krzciciel* see *John the Baptist*.
- Kyiv* (Lat. *Kiov*, adj. *Küoviensis, Kijoviensis*; Pol. *Kijów*, adj. *kijowski*) HERC title; III 109; ARCT title; III 2; IX 3; X 1, 29, 43, 55, 61, 67, 81; XI 3; PEŁN title; VII 91; VIII 126; IX 76; XIII 127; XIV 126; XVIII 101; XIX 5, 26; XX 80.
- Kyiv-Mohyla College (Academy)* (Lat. *Collegium Mohileanum, Mohileanum Atheneum, Mohilaneus Parnassus, Pallas Kijovo-Mohilaeana*; Pol. *Mohileńskie muzy, nieba, Parnas Mohiły, Szkoły Kijowskie*). HERC II 3, 8, 9, 10; III 93, 99, 133, 162, 178; IV 5, 33; ARCT X 24, 31; XI 2, 3; XII 8.
- Lacaena* a Spartan woman. PEŁN XII 1.
- Lachesis* (Pol. *Lacheza*) one of the Three Fates (Moirai), a sister of *Clotho* and *Atropos*. She determined the thread of life (destiny). ARCT IV 71; PEŁN XXII.C 20, 2.
- Lacheza* see *Lachesis*.
- Latium* a region of Italy, in which Rome is situated. ECHO XIII 9, 48; PEŁN XX 3, 2.
- Latona* see *Leto*.
- Laura* (Pol. *Ławra*) a type of Orthodox monastery consisting of a cluster of cells or caves for hermits, here specifically *Kyiv-Pechers Lavra* (Pol. *Ławra Peczerska*). ARCT IX 1, 3 and 4; PEŁN XXII.D 74.
- Lemna* see *Limnos*.
- Lerna* (Pol. *Lernia*, plur. *Lernie*; Lat adj. *Lerne*) a region in ancient Greece on the Peloponnese. The place where *Hydra* lived and where she was killed

- by *Hercules*. HERC IV 1; ECHO VII 50; X 123 (Lerna located in Thrace in ECHO).
- Lerne* (Pol. *Lerna*; adj. *Lernejski*) a lake in Aulida in Greece. It was considered to be the entrance to *Hades* (the underworld). ARCT X 45 and 52; PEŁN XI 29; XXII.B 13.
- Lerneá palus* Lerne swamp—see *Lerna*
- Lerna*
- lernejski* see *Lerne*.
- Lernia* see *Lerna*.
- Lethe* (Pol. *Lete*, adj. *lethejski*) the River of Oblivion in the Hades (the underworld). Water drunk from the river deprived a person their memory. HERC VII 33; ECHO IX 95; PEŁN XXII.C 18, 4.
- Leto* (Pol. *Latona*) in Greek mythology the divine mother of *Apollo* and *Artemis*. PEŁN XXII.B 73.
- Libitina* (Pol. *Libityna*) in Roman mythology the goddess of death and funerals. ARCT X 49.
- Limnos* (*Lemnos*, Pol. *Lemna*) a Greek island, in mythology the home of *Vulcan*. ECHO XII 93; PEŁN XI 110.
- Lithuania* (*Lituania*) HERC I 2
- Lucina*, *Lucyna* see *Juno*.
- Lydia* (adj. *Lydius*) a kingdom in Asia Minor on the Mediterranean Sea. The Lydian kings introduced coins (gold and silver currency) to the Mediterranean civilization. In Javors'kyj's works Lydia is associated with wealth and gold. HERC II 8; ECHO XIII 211; ARCT V 1; IX 7 and 11; PEŁN VIII 74; XIII 81; XXI 10.
- Macedo* "the Macedonian"—see *Alexander*.
- Macedonia* an ancient kingdom located in the northern part of the Greek peninsula. PEŁN XII 1.
- Maecenas* (Pol. *Mecenas*, Javors'kyj's version: *Mecaenas*) Gaius Cilnius Maecenas (ca. 70–78 BC), a Roman politician and patron of poets (e.g. Horace) and artists. HERC II 163; III 167; VII 22; PEŁN XXI.A 133 and 141.
- Magnus Macedo* cf. *Alexander III the Great*.
- Marcellus* (*Marcus Claudius Marcellus*, ca. 270–208 BC) an important Roman general during the Gallic War in 225 BC and the Second Punic War (218–201 BC), famous for defeating the very well-fortified city of Syracuse in 212 BC. PEŁN XIV 83.
- Marianus* see *Mary*
- Mark Antony* (Lat. *Marcus Antonius*, 83–30 BC) a Roman politician and general, a relative and close supporter of Julius Caesar, the consul of 44 BC, finally ruler of the Roman east and husband of Cleopatra VII. PEŁN VII 60.
- Maron* see Vergil.
- Marpessos* (Pol. *Marpez*, *Marpes*, adj. *marpeski*) a mountain on the Paros Island (Greece). ARCT VII 31; X 49; PEŁN XI 13; XXII.A 164.
- Marpez* see *Marpessos*.
- Mars* (Lat adj. *Martius*, Pol. adj. *mar-sowy*; *Gradivus*, Pol. *Gradyw*) the Roman god of war. HERC III 35; ECHO II 3, 4, 6, 10, 11; IV 1, 5; VI 2–5; VII 67, 99, 102, 105; VIII 19, 24, 70, 79, 81, 86, 92; IX 67, 82; X 4, 46, 54, 66, 83; XI 9, 11; XII 35, 88, 145, 149, 158, 161, 164; XIII 167, 170, 229; PEŁN XX 36; XXII.B 56.

marsowy see *Mars*.

Martius see *Mars*

Mary (*Holy Virgin*; Lat: *Maria*, adj.

Marianus; Pol. *Maryja*, *Matka Boża*, *Przeczysta Maryja*, *Panna Przeczysta*) the mother of Jesus. HERC II 1, 2; ECHO I 1; V 7; VII 73; PEŁN II 16; III 1, 1; 10; 4a 2; 5, 2; 5a, 4; VII 93; IX 16; XII 85; XX 2b; XXI 1.

Matka Boża see *Mary*.

Mausolus (Pol. *Mauzol*, *Mauzoleos*) a ruler of Caria (377–353 BC) and a satrap of the Achaemenid Empire, after his death (353 BC) buried in a magnificent tomb (hence Mausoleum) at Halicarnassus. HERC III 116.

Mauzol see *Mausolus*.

Mazepa Ivan (*Joannes Mazepa*, Pol. *Jan Mazepa*; in ECHO also *Jan*, 1639–1709) the Hetman of the Zaporizhian Host (1787–1709). ECHO II title; IV 4, 4; VII 79; VIII 113; IX 87; X 107; 121; XI 11, 2; XII 130.

Mazepa Stefan Adam (?–1666) *Ivan Mazepa*'s father. In 1662 the cup-bearer of *Chernihiv* (Pol. *podczaszy czernihowski*).

Mazepas (Pol. *Mazepowie*) ECHO II 5; III title, 1–4, 6, 7; IV title, 4; V title, 1, 5; VI title, 2, 5; VIII 63, 82; IX 40, 44, 70; X 51, 55, 59, 62; XI 7; XII 107, 110, 180.

Mecaenas see *Maecenas*.

Medusa (Pol. *Meduza*) one of three Gorgons; a winged monster with snakes in place of hair, who could kill with her sight. She was killed by *Perseus*. ECHO VII 21; XI 11, 7; ARCT VII 10, 33.

Memnon mythical king of the Ethiopians, son of Tithonus and Eos, killed

by Achilles in the Trojan War, in Greco-Roman Antiquity, twin statues of Amenhotep III in Egyptian Thebes became known as the Colossus or Colossi of Memnon; according to Juvenal, Pausanias, Pliny the Elder, Strabo, and Tacitus these statues sounded on various important occasions. HERC II 10; VI 45; ARCT II 2; IX 9; PEŁN VIII 98; XI 91.

Memphis (Pol. adj. *memphicki*) one of the capital cities of ancient Egypt, famous for its monuments. ECHO II 3; PEŁN XXII.B 15.

Mercury (Pol. *Merkury*) a) the Roman god of commerce, eloquence, and communication; a messenger of the gods. b) a planet (called a star by Javors'kyj). ECHO X 81; XII 21; XII 85.

Metellus see *Marcellus*.

Miceny see *Mycenae*.

Midas (Pol. *Mida*) a legendary king of Phrygia. He possessed the gift of turning anything into gold with his touch. ECHO VII 53; VIII 38; PEŁN XVIII 26.

Minerva see *Athena*.

Minerwa see *Athena*.

Mohiła see *Mohyla Petro*.

Mohilaneus see *Kyiv-Mohyla College*.

Mohileński see *Kyiv-Mohyla College*.

Mohyla Petro (Pol. *Piotr Mohyła*, *Mohiła*; Rom. *Petru Movilă*, Ukr. *Петро Симеонович Могила*, 1596–1647) a hierarch and the patron of the Orthodox Church in the Polish-Lithuanian Commonwealth, politician and scholar, a Moldavian prince. From 1628 the Archimandrite of the Kyiv

- Pechersk Lavra and from 1633 the Metropolitan of Kyiv. The founder of the Kyiv-Mohyla College (1632). HERC III 104, 117, 142, 146, 162; V 74; ARCT X 34, 48; XI.
- Momus (Momos)* the god of jokes, mockery, and the personification of satire. ECHO III 6, 1.
- Morpheus* (Pol. *Morphej, Morfej, Morfeusz*) the god of sleeping and dreams. HERC IV 57; ARCT IV 57; PEŁN XI 108.
- Moscow* (Lat./Pol. *Moscua, Moskwa; moskiewskie stolice*) HERC II 13; III 198; ECHO XIII 227.
- Moscua* see *Moscow*.
- Mucius Scaevola (Caius Mutius Cordus, Pol. Mucyjusz, Mucjusz)* a Roman hero, whose right hand was burnt. PEŁN X 1, 1–6; XIV 113.
- Mucyjusz* see *Mucius Scaevola*.
- Murad* (Lat. *Amurat*) the name of several famous Ottoman sultans, among others Murad I (1362–1389), Murad II (1421–1444 and 1446–1451), or Murad IV (1623–1640). ECHO XIII 65.
- Muses* (Pol. *muzy*, sing. *muza*) in ancient Greek religion and mythology the goddesses of literature (especially poetry, but also of history), science, and the arts—cf. also *Camenae*. HERC III 93, 128, 133, 151, 177, 184, 190; V 74; VII 14; ECHO II 5; XII 38, 131, 173; ARCT X 34, 77; PEŁN XXII.A 128; XXII.B 140; XXII.C title, XXII C. 3, 13 and 19.
- Mutius Cordus* see *Mutius Scaevola*.
- muza* see *Muses*.
- Mycenae* (Pol. *Miceny, Mykeny*) an ancient town in Greece, in Argolis, north-eastern Peloponnese. PEŁN VI 204.
- Mucyjusz* see *Mucius Scaevola*.
- Myrmidon* (Lat. *Mirmido*) one of the Myrmidons, a mythical race of people (from Thessaly or Aegina) transformed from worker ants (cf. OVID, *Met.* 7.634–657). HERC II 1
- Naiad* (Pol. *Najada*) a nymph of springs, waters, fountains. PEŁN XXII.C 8, 7.
- Najada* see *Naiad*.
- Napaeae* (Pol. *napee, napeje*) forest nymphs. PEŁN XXII.C 7, 7.
- napee, napeje* see *Napaeae*.
- Narcissus* (Pol. *Narcyz*) in Greek mythology a Boeotian hunter, known for his good looks who fell in love with his own reflection in a pool of water. PEŁN XXII.A 3.
- Narcyz* see *Narcissus*.
- Neptun* (*Neptunus*; Pol. adj. *neptunowy*) the god of the seas and oceans. HERC V 19; VII 31; ECHO IX 4, 74, 80, 114; X 84; XII 144; PEŁN IV 4; XXII.A 108; XXII.B 135; XXIII.C 7, 6.
- Nero* (*Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus*; Pol. *Neron*, AD 37–68) a Roman emperor, in ancient literary sources described as an unbalanced tyrant. ARCT VI 3; PEŁN XIV 1, 93; XX 1, 45; XXII.A 134; XXII.B 19.
- Nestor* (Pol. adj. *nestorowy*) a Greek hero known for his wisdom and extraordinarily long life. ECHO IX 105.
- Nijobe* see *Niobe*.
- Nijobe* see *Niobe*.
- Nile* (Lat. *Nilus*) a major river in north-eastern Africa and the longest river on the continent. HERC VI 57.

- Niobe* (Pol. *Nijobe*) in Greek mythology, a daughter of Tantalus, and *Amphion*, a son of Zeus and Antiope; she boasted that she had seven sons and seven daughters, while Leto only had two: the twins *Apollo* and *Artemis/Diana*; in this she was guilty of hubris, for which Leto sent Apollo and Artemis to kill Niobe's children with arrows; Niobe mourning her slain children is a symbol of grief and sorrow, who, being devastated, was turned into stone. HERC III 130; PEŁN XXII.A 5.
- Okolski*, Simon (Szymon, 1580–1653) a Polish Dominican, historian, theologian, and specialist in heraldry, author of a heraldic work, *Orbis Polonus splendoribus coeli, triumphis mundi, pulchritudine animantium condecoratus, in quo antiqua Sarmatorum gentiliata pervetusta nobilitatis insignia etc. specificantur et relucet* in three volumes (Cracow 1641–1643) and of *Diariusz transakcyi wojennej między wojskiem koronnem i zaporoskiem w roku 1637* (Zamość 1638) about the rebellion of the Zaporozhian Cossacks who were pacified by Hetman Mikołaj Potocki. ECHO XIII 172; 205.
- Olimp* see *Olympus*.
- Olympus* (Pol. *Olimp*, *Olympium*, *olimpijska góra*) a mountain in Thessaly (Greece), in Greek mythology the home of the Greek gods. In Javors'kyj's works also the Christian heaven or a synonym of the highest office (e.g. the Hetman). HERC II 1 and 2; v 80; ECHO II 10; X 81; XII 117; ARCT I 1–2; IX 4; XII 8; PEŁN VII 77; XIX.3 10; XXII.C 8, 1.
- Orcus* the Lower World, the abode of the dead, or the god of the infernal regions = Pluto. PEŁN XIX 18, 21, 50.
- Orphaeus* (*Orpheus*, Pol. *Orpheusz*, *Orfeusz*) a legendary Thracian musician, poet, and prophet. He went to Hades to fetch his wife Eurydice, but as a result of his mistake, he failed to bring her out of the underworld. ECHO XII 140; ARCT XII 4; PEŁN XXII.B 133; XXII.C 5, 2.
- Ossa* a mountain in Thessaly, mentioned, among others, in VERGIL, *Aen.* 1.281–282 and 3.94. ARCT VI 13.
- Pactolus* (Pol. *Paktol*) a river in ancient Lydia in Asia Minor (now Sart Çayı). In Antiquity the river contained electrum (a natural alloy of gold and silver), which was the basis of the economy of the ancient kingdom of Lydia and King *Croesus*. In Roman poetry Pactolus was a symbol of wealth. Cf. Herodotus about *Croesus*, PROPERT., *El.* 1.6.31–32. HERC II 163; III 167; VII 2, 17, 56; ECHO V 3.4; VIII 74, 125; PEŁN V. 3, 3; XVIII 3, 50; XX 3; XXII.B 128.
- Paktol* see *Pactolus*.
- Pallada* see *Athena*.
- Pallas* see *Athena*.
- Paphia* see *Venus*.
- Parcae* (*Moirai*, Pol. *Parki*, sing. *Parka*) three sisters who spun the thread of human destiny: Clotho, Lachesis, Atropos. PEŁN XXII.C 20, 2; XXII.D 38.
- Parka* see *Parcae*.
- Parnassus* (Pol. *Parnas*, *Parnass*; adj. *parnaski*) a mountain range in

- central Greece, according to Greek mythology sacred, among others, to Apollo; it was also home of the Muses. HERC II 10; III 94, 99, 109, 113, 123, 152, 162, 170, 181; VII 14; ECHO X 77; XII 31, 38; PEŁN XXII.B 130; XXII.C 1, 2.
- Paros* (Pol. adj. *paryjski*) a Greek island, famous for its marble (*Parian*). PEŁN XXII.B 109.
- Parthians* (Lat. *Parthae*) a major political and cultural power in ancient Iran from 247 BC to AD 224, the enemies of Rome. ARCT VI 7; PEŁN XIX 41.
- paryjski* see *Paros*.
- Pegasus* (Pol. *Pegaz*, adj. *pegazowy*) a mythical winged horse. According to the myth, the Helicon stream was created when his hoof struck the ground. Pegasus was ridden by Bellerophon. HERC III 81, 106, 113; V 34; ECHO X 79; ARCT VI 9; IX 4; PEŁN XXI 3.
- Pegaz* see *Pegasus*.
- Pelion* a mountain in Thessaly, mentioned, among others, in VERG., *Aen.* 1.281–282 and 3.94. ARCT VI 7.
- Pericles* (Pol. *Perikles*, *Perykles*, ca. 495–429 BC) a prominent and influential Athenian statesman and orator. HERC II 12; ECHO XIII 66; ARCT XIII 70; PEŁN VII 2; VIII 3.
- Persopolis* (*Persepolis*) the ancient capital of the Achaemenid Empire, situated in the plains of Marvdasht in Iran. ARCT IX 3; PEŁN XX 2b.
- Perseus* (Pol. *Perseusz*) a Greek hero who killed *Medusa*. ARCT VI 9; X 4.
- Persia* (Pol. adj. *perski*)
- perski* see *Persia*.
- Peter I* (Pol. *Piotr I*, 1672–1725) the Russian tsar. ECHO II 8; VII 101.
- Phaebus* see *Apollo*.
- Phaenix* see *Phoenix*.
- Phaeton* (Pol. *Faeton*, *Phaetont*) in Greek mythology, the son of the sun god Helios, who forced his father to let him drive his chariot on his own; since he was not skilled enough, the horses scurried away and Zeus, in order to save the earth from fire, struck down the young charioteer with a bolt of lightning. HERC V 18, 31; ARCT XII 5; XIII 5; XIV 1; PEŁN XXI 7; XXII.B 29.
- Phidias* (Pol. *Fidjasz*, *Fidiasz*, *Fidiasz*, ca. 480–ca. 430 BC) a famous Greek sculptor. HERC VII 49.
- Philistines* (Lat. and Pol. *Philistyni*, adj. *philistyński*) an ancient people who lived on the south coast of Canaan in biblical times. ARCT XI 4; PEŁN VIII 84; XIX 34.
- Phlegon* one of four horses of the chariot of *Helios*; HERC V 37; ECHO X 80.
- Phoebus* see *Apollo*.
- Phoenix* (*Phaenix*, Pol. *Feniks*, *Phaeniks*) ARCT XI 2–3; PEŁN XII title, 1, 6, 8, 10, 15, 23, 32, 37, 46, 54, 66, 72, 79; 3, 19; XXI 4.
- Phosphorus* (Pol. *Fosfor*, *Phosphor*) the Morning Star. HERC II 2, 5; ARCT IV 13; PEŁN VI 473; XIII 24.
- Phrixus* (adj. *Phryxaeus*) the son of King Boeotia and brother of Helle; they were hated by their stepmother Ino who intended to kill them. They were rescued by a miraculous ram

- with Golden Fleece. Later Phrixus gave the Golden Fleece to King Aëtes in *Colchis*. ARCT VI 3.
- Phryxæus* see *Phrixus*.
- Pirithous* (Pol. Pejritoos; Pirothousz) in Greek mythology the king of Lapiths of Larissa in Thessaly and a friend of *Theseus*. PEŁN XXII.B 79.
- Pirothousz* see *Pirithous*.
- Plato* (Pol. *Platon*, 424/423–348/347) a Greek philosopher. ARCT XIII 70; PEŁN IX 9.
- Pleady* see *Pleiades*.
- Pleiades* (Pol. *Plejady*, *Pleady*) one of the nearest star clusters to Earth, in Greek mythology the seven divine sisters, daughters of Pleione and companions of *Diana*. PEŁN XX.B 75; XXII.C. 8, 7.
- Pliny the Younger* (*Gaius Plinius Caecilius Secundus*; Pol. *Plinijusz*, 61 c. 113)—a Roman writer; PEŁN XXII.A 137.
- Pluto* (Pol. *Pluton*; adj. *Plutowy*, *Plutonowy*) the Roman god of the underworld (Greek Hades). HERC III 44; VII 36; ECHO VII 14, 74; ARCT VII 7, 50; PEŁN IX 68; XI 109.
- Pola Elizyjskie* see *Elysium*.
- Poland* (Lat. *Polonia*, adj. *Polonus*, Pol. *Polska*, adj. *polski*) HERC I 2; II 9; III 73, 154; ECHO VI 3, 8; VI 6, 2; XIII 6, 25, 32, 41, 47, 171, 205, 260.
- Pollux* the twin half-brother of Castor, divine son of Zeus and Leda, together Castor and Pollux are known as Dioscuri. HERC II 3; PEŁN VI 443; VI 472.
- Polonia* see *Poland*.
- Polykleitos* (Lat. *Polyclētus*, 5th BC) one of the most important and esteemed ancient Greek sculptors. ARCT VI 7.
- Pomona* a Roman goddess of fruit trees, gardens, and orchards. PEŁN VI 390; XXII.A 96.
- Pompeius* see *Pompey*.
- Pompey* (*Gnaeus Pompeius Magnus*, 106–148 BC) one of the greatest Roman generals and a leading statesman of the late republic. PEŁN XIV 83.
- Pont* see *Black Sea*.
- Pontus Euxinus* see *Black Sea*.
- Porsenna* an Etruscan king whom *Scaevola* unsuccessfully tried to kill. PEŁN XIV 114.
- Prometheus* in Greek mythology a Titan who gave fire to humans; for this act he was sentenced to be chained to the Caucasus Mountains and tortured, from which Heracles freed him. PEŁN XIV 115; XXII.B 80.
- Proserpina* (Pol. *Prozerpina*) goddess of the underworld. ARCT VII 6; PEŁN XXII.D 51.
- Pyrgoteles* one of the most renowned gem-engravers of ancient Greece in the latter half of 4th century BC, placed by Alexander the Great himself on a level with Apelles as a painter and Lysippos as a sculptor in bronze (see PLINY, *NH* 7.37.125). PEŁN XIII 30.
- Rhodope* (adj. *Rhodopeius*) a mountain range in Thrace, Rhodopes or Rhodope Mountains in southern Bulgaria and partially in northern Greece. Cf. VERGIL, *Georg.* 4.461: “Rhodopeiae arces” (“castles of Rodope”) and CLAUDIAN, *III Cons. Hon.* 113: “Rhodopeia saxa” (“rocks of Rodope Mountains”). PEŁN XIII 80.
- Roma* see *Rome*.

Rome (Lat. *Roma*; adj. *Romanus*) the capital of the ancient Roman Empire and of modern Italy. HERC II 10, 13, 14; ARCT II 3; IX 4, 8; PEŁN XIV 92; XX 27–28, 30.

Rossia (adj. *Rossiacus*, Pol. *Rossyja*; adj. *rossyjski*, *roski*, *rosski*) HERC II 12; III 123, 125, 197; V 54; VII 57; ECHO II 8; III 7, 1; VII title, 45, 54, 90; VIII 84, 110; IX 85; XI 8.1, 4, and 8; 11, 5; XII 123, 170; ARCT title, v 3; VII title, 12, 20; XIII 44.

rosski see *Rossia*.

Rossowie see *Ruthenian*.

rossyjski see *Rossia*.

Roxolania (adj. *roxolański*) the lands of the Ruthenians; Ukraine; Rus'. HERC II 8, 9; III 92, 195; ECHO II 2, 6, 10; VII 71; XI 6, 4 and 8; 9, 6; XII 26; XIII 233; ARCT title; II 2; IV 62, 67, 81; VI 9; VIII 2, 3, 4; XI 3; XII 5, 6, 7, 8; PEŁN IV 1; VI 488; XXII.B 26; XXII.C 2, 7; XXII.D 55.

Roxolanian see *Ruthenian*.

Roxolanian Commonwealth (Pol. *Rzeczpospolita Roxolańska*) ARCT XI, 3.

Roxolanin, *Roxolanie* see *Ruthenian*.

Ruthenian (Lat. *Rutenus*, *Roxolanus*; Pol. *Roxolanin*, plur. *Roxolanie*; *Rossowie*; *Roxolanians* Ukrainians or Belarussians). The *Roxolani* were a Sarmatian tribe living between the Dniester and the Don Rivers. They were mentioned by the ancient Greek and Roman historians and geographers (Strabo, Ptolemy, Tacitus, Ammianus Marcellinus, and others). In the 16th century the *Roxolani* were identified with the eastern Slavs, inhabitants of Poland-Lithuania. The term *Roxolanin* (plur. *Roxolani*,

Roksolanie) was first used in Polish literature in the 16th century. ECHO XII 50; ARCT VII 69; XI 6, 4; 9, 6; XII 50; HERC II 9 and 10; III 195; PEŁN XVI 131.

Rzeczpospolita Roxolańska see *Roxolanian Commonwealth*.

Sagunt (Lat. *Saguntum*) a municipality in Sapain, from 214 BC a Roman *municipium*; in 75 BC a battle was fought at Segunt between the armies of Sertorius and Pompey. PEŁN XIV 83.

Samson (in Javors'kyj's works: *Sampson*) the last of the judges of the ancient Israelites, blessed by God with immense strength (Jdg 14). HERC II 4; PEŁN XIX 81.

Sarbiewski Maciej Kazimierz (*Sarbievius*, 1595–1640) a neo-Latin Polish poet, scholar, and Jesuit called Horatius Sarmaticus (the Sarmatian Horace = the Polish Horace). Author of four influential books of odes (1625). ARCT XI 1; PEŁN XIV 87.

Saturn (Pol. adj. *saturnowy*) the Roman god of prosperity, agriculture, and periodic renewal. He was also associated with melancholy. His reign was described as the golden age. ECHO VIII 1, 73; XII 103 and 113; PEŁN XXII.D 33.

Scaevola (*Gaius Mucius Cordus* or *Scaevola*, 5th century BC) ancient young Roman hero, probably mythical, from the period of the earliest republic, who failed in a mission to kill the Etruscan king *Lars Porsenna* and after being captured, he declared to *Porsenna* that he was the first of 300 such young Roman volunteers

- ready to assassinate the king. He then thrust his right hand into a sacrificial fire and held it there without giving any indication of pain. This became a symbol of courage and determination, and Mucius received his nickname *Scaeviola*, i.e. "left-handed". PEŁN X 1, 1, and 5–6; XIV 113.
- Scipio Africanus (Publius Cornelius Scipio Africanus Maior*, Pol. *Scypijon*, 236–183 BC and/or *Publius Cornelius Scipio Africanus Aemilianus*, 185–129 BC) Roman statesmen and military leaders in the Second (Major) and Third (Aemilianus) Punic War. They were famous because of their virtue and patronage (especially Aemilianus) of writers and philosophers. HERC II 46; III 150; ECHO IX 49, XIII 66; PEŁN VIII 3; XIV 83.
- Scylla* a sea monster who, with her sister *Charybdis*, attempted to sink ships sailing in the Strait of Messina. ECHO V 2, 1; 2, 4; IX 86; ARCT VII 24; PEŁN XIX 1, 4.
- Scypijon* see *Scipio Africanus*.
- Seneca the Younger (Lucius Annaeus Seneca the Younger*, Pol. *Seneka*, ca. 4 BC–AD 65) a Roman writer and philosopher, a tutor of *Nero*. He was the symbol of a good advisor. HERC II 13; PEŁN XXII.A 134.
- Senuseret III (Sesostris*, ruled 1878–1839 BC) the pharaoh of the 13th dynasty. He was known for his military successes. PEŁN XXII.B 49.
- Septentriones (Triones*, Pol. *Septemtryjony*, *Tryjony*) *Ursa Maior*. In early modern poetry the synonym of the northern regions or countries (e.g. Lithuania, Muscovy, Poland, Ruthenia, Sweden, etc.). HERC III 192; ECHO XII 46; ARCT XIII 48; PEŁN XXII.A 107.
- Sesostris* see *Senuseret III*.
- Siren* (Lat. *Siren*, *Syren*, Pol. *syrena*) a Greek mythological creature that lived on coastal islands, with the legs and wings of a bird and the torso and head of a woman. The singing of Sirens (not to be confused with mermaids) lured sailors to destruction through the sweetness of their song. ECHO IX 13; PEŁN V 2, 3; VIII 39; XIX title, 1, 13, 15, 23, 28, 54; 3, 3, 17, 27; 4; XXII.C 7, 7.
- Sisyphus* (Pol. *Szyzyf*; Javors'kyj's version: *Zyzykus*, *Zyzys*) a mythical king of Ephra (Corinth). For cheating death he was condemned by Jupiter to roll a boulder up a steep hill of the Caucasus Mountains for eternity. HERC VI 29; ARCT XIV 7.
- Solon* (c. 630 c. 560 BC)—an Athenian statesman, lawmaker, and poet, listed as one of the Seven Sages or Wise Men of ancient Greece. ARCT XIII 69.
- Sophia Alexeevna* (1657–1704) a princess, the regent and co-ruler of Russia; the sister of *Peter I*; ECHO II 8; VII 101.
- Stagyras* see *Aristotle*.
- Stambul* see *Istanbul*.
- Steropes* (Pol. *Sterop*) one of the Cyclops in Vulcan's smithy. PEŁN XI 110.
- Styg* see *Styx*.
- Styx* (adj. *Stygius*; Pol. *Styks*, *Styg*, *Styga*, adj. *stygijski*) the main river in

- Hades* (the underworld). HERC VII 36; ARCT III 2, 7; VII 6; X 20, 45, 50; PEŁN VIII 50; XX 25; XXII.C 18, 7.
- Sydon* an ancient Phoenician city (today in Lebanon) famous for the *Cedrus libani* (1 Chr 22.1–4). See also *Tyre*. PEŁN XX 2 b.
- Syracuse* a historic city on the island of Sicily, founded in 734 or 733 BC by ancient Corinthians, in the 3rd century BC, one of the most important capitals of the Hellenistic kingdoms. PEŁN XIV 83
- syrena* see *Siren*.
- Syrtis* (Pol. *Syrtes*; *Syrty*) two sandy flats between Carthage and Cyrtene; the Gulf of Sidra or Sirte on the northern coast of Libya (Lat. *Syrtis Maior*). ARCT II 3; IX 3; PEŁN VII 38; VIII 39.
- Tagus* (Pol. *Tag*) a river in contemporary Spain and Portugal (*Tajo*, *Tejo*). In Latin poetry it was famous as it was abundant in gold. HERC VII 6; ECHO VIII 5; X 29; XI 7, 3; PEŁN V, 3, 5; VI 144, 481; XVIII 3, 49; XX 2 b.
- Tantal* see *Tantalus*.
- Tantalus* (Pol. *Tantal*) the King of Lydia condemned by Jupiter to eternal thirst in Tartarus (“Tantalean punishment”). HERC II 4; VII, 31; ECHO VII 10; ARCT VI 8; PEŁN VI 389; IX 50; XVIII 3, 45.
- Tatra Mountains* (Pol. *Tatry*) ARCT VII 30.
- Tatry* see *Tatra Mountains*.
- Tauryka* see *Crimea*.
- Temida* see *Themis*.
- Thaumaturgos* see Gregory the Miracle-Worker.
- Thebes* (Pol. *Theby*, adj. *thebański*) the largest and the most important city in Boeotia (Greece). In Greek mythology the site of the Theban myths of Cadmus, Oedipus, partly of Dionysus (Semele) and Heracles. The city was surrounded by the famous walls built by King Cadmus. PEŁN XXII.B 126; XXII.C 5, 8; XXII.D 65.
- Themis* (Pol. *Temida*) in Greek mythology the goddess and personification of justice, divine order, and law. ARCT VI 5; IX 11; XIV 7; PEŁN XX 2 b; XX 3, 27.
- Theon* (adj. *Theonius*) a satirical poet mentioned by Horace (*Epist.* 1.18, 82). ARCT IX 7.
- Theopompos* (ca. 380–ca. 315 BC) an ancient historian. ARCT XIII 71.
- Theseus* (Pol. *Thezej*, *Thezeusz*, *Tezeusz*) the mythical king and hero of Athens, famous for his courage and strength, he killed the Minotaur and, with the help of *Ariadne*, escaped from the labyrinth built by Daedalus. PEŁN VI 342; IX 76; XXII.B 5, 79.
- Thetis* (Pol. *Tetyda*) the goddess of seas and oceans. The mother of Achilles. PEŁN XXII.C 7, 2.
- Thrace* (Lat. Thracia, Pol. *Tracja*, *Thracja*, adj. *thracki*) an ancient region adjacent to the south-west shore of the Black Sea. In early modern texts, it was a synonym for the Ottoman Empire. ECHO II 10; VII 1, 50, 63, 75, 81, 92, 96, 103; IX 100; X 123; XI II, 4, and 7.
- Tiphys* (Pol. and Javors’kyj’s Lat. *Typhis*) the helmsman of the Argonauts. ECHO IX 5; ARCT II 1.

Tisiphone (Pol. *Tyzyfona*) one of three Furies who punished the crime of murder. ECHO II 10; ARCT VII 8; PEŁN XI 32; XXII.A 44.

Tonans in Lat. *the thunderer, god of thunder*—see *Iup(p)iter*.

Trajan (Marcus *Ulpius Traianus*; Pol. *Trajan*) a Roman emperor. PEŁN XXII.A 137.

Triton (Pol. *Tryton*) a Greek god of the sea. ECHO IX 34, 64.

Troia see *Troy*.

Troy (Lat. *Troia*) an ancient city at Hisarlik in present-day Turkey, described in Greek mythology (including the *Iliad*) as a powerful kingdom of the Heroic Age. PEŁN XIV 85; XXII.B 53; XXII.D 5, 2.

Tryjony see *Septentriones*.

Tryton see *Triton*.

Tullius or Pol. *Tullijusz* see *Cicero*.

turecki see *Turkey*.

Turkey (Pol. *Turcja*, adj. *turecki*) ECHO II 4; IV 3, 2; VII 80.

Typhis see *Tiphys*.

Typhus or *Typhon* in Greek mythology, a monstrous serpentine giant, the progenitor (with his mate Echidna) of many famous monsters. HERC II 14.

Tyre (Lat. *Tyrus*, adj. *Tyrius*; Pol. *Tyr*) an ancient Phoenician city, famous for its wealth and production of an expensive purple dye, made from the mucus of several species of *Murex* snail. It was also famous for the *Cedrus libani* (1 Chr 22.1–4). See also *Sydon*. ECHO II 8; 10; XIII 299; PEŁN VI 419; VIII 21; XVIII 1; XX 2 b; XXII.C 15, 8.

Tytan see *Helios*.

Tyzyfona see *Tisiphone*.

Ulysses see *Ulysses*.

Ulysses (*Odysseus*, Pol. *Ulisses*) the protagonist of the *Odyssey*. In Javors'kyj's works mentioned as a famous orator. The poet wrongly associated Ulysses with Athens. ARCT XIII 70; PEŁN VII 2; VIII 2; XIV 3; XIX 1, 3, and 4.

Venus (Greek *Aphrodite*, Pol. *Wenera*) the goddess of love and beauty, worshipped in many Greco-Roman regions, but especially in Cyprus, where (next to the later founded city of Paphos, sacred to the goddess—hence *Venus Paphia*) she was believed to have emerged from the sea at her birth. PEŁN VII 63; VIII 39; XIV 86; XIX 1, 15, 22, 55; 5, 15, 21; XXII.B 54.

Vergil (*Publius Vergilius Maro*, Pol. *Wergilijusz, Maron*; 70 BC–AD19) a Roman poet, author of the *Aeneid*. ECHO XII 188.

Vesuvius a volcanic mountain on the Gulf of Naples in Campania. PEŁN XIV 1, 63.

Volhynia (*Vołhynia*; Pol. *Wołyń*) a historic region of the Polish-Lithuanian Commonwealth, now in western Ukraine. ECHO XIII 173.

Vulcan (Pol. *Wulkan*, adj. *Wulkanija, Wulkanowy*) the god of fire and smithery, who lived underneath Mount Etna in Sicily. He produced thunderbolts for *Jupiter*. ECHO VII 34; VIII 14, 77; X 38; XII 93; ARCT VII 3; PEŁN XI 44; XVI 8; XXI 2.

Vulcania Vulcan's island (or land) mentioned in VERG., *Aen.* 8.422. ARCT VI 7, and 13; PEŁN XIV 20, and 82.

Wenera see *Venus*.

Władysław III Jagiellon (1424–1444) King of Poland, Grand Duke of Lithuania. ECHO XI 7, 8.

Wulkan see *Vulcan*.

Xerxes Xerxes I or Xerxes the Great, King of Kings of the Achaemenid Empire 486–465 BC. HERC II 9.

Zacharyjusz see *Zechariah*.

Zaporoże (Pol. adj. *zaporoski*; Ukr. Запоріжжя *Zaporizhzhia*). ECHO title, II title, III 9, 2, VIII 114; IX 88.

Zechariah (Pol. *Zachariasz*, in Javors'kyj's works *Zacharyjusz*) in the Gospel of Luke a priest, husband of Elizabeth and father of *John the Baptist*. As he did not believe in the prophecy of the Archangel Gabriel, that his elderly wife could conceive a child, he was punished with the temporary loss of his voice. ECHO II 1.

Zefir see *Zephyrus*.

Zephyrus (*Favonius*, Pol. *Zefir*) the gentle west wind. ECHO IX 98; ARCT VII 72.

Zoilus (Pol. *Zoil*; ca. 400–ca. 320 BC) a Greek philosopher; a synonym for a vicious fault-finder. ARCT V 3.

Zzykus see *Sisyphus*.

Glossary of Old Polish Words

- abrys* zarys; plan; ECHO II 7.
accrescens (akrescens) wzrost;
ECHO XII 58.
adamant diament; ARCT V 3.
adumbracyja zarys, cień; PEŁN IV 6.
adumbrować pobieżnie objaśniać;
pokrywać; ECHO II 11; PEŁN IV 5.
aemulacyja (emulacyja) współzawod-
nictwo; ARCT XIV 1.
affect, affekt uczucie; miłość; ECHO
tytuł; II 1; ARCT XIII 31; 79; PEŁN XVI
140; XXI 2; 6; 8; 11; XXII.B 116; 118;
XXII.C 12, 8; 19, 4.
alternata zmiana, zmienność; zmiana
stanowiska (urzędu); HERC VII 86;
ARCT VII 60; VIII 2; XII 17.
amnistyja usunięcie; ECHO II 7.
animować pobudzać, zachęcać;
PEŁN VI 270.
animusz zapał, odwaga; ECHO X 120;
XII 60; PEŁN XI 12; XXII.A 131; XXII.B
67; 85.
annoński nilowy; PEŁN XXII.C 9, 5.
antagonija walka; przeciwstawienie
się; ECHO II 10; PEŁN XXI 4.
antecessor przodek; ARCT VIII 3.
antipodni (antypodni) na antypodach;
po drugiej stronie Ziemi; PEŁN II
12.
antr jaskinia; PEŁN XXII.C 5, 1.
apparament ceremonialny strój; ornat;
PEŁN XXI 2.
appetyt (apetyt) żądza, pragnienie;
PEŁN VI 396.
applawz, applauz uznanie, poklask;
entuzjastyczna pochwała; HERC III
86; ECHO II 1; XII 78; XIII 150; PEŁN VI
361; 428; XXI 5; XXII.B 88; 97.
applawzować oklaskiwać, wychwalać;
PEŁN XXII.C 19, 8.
aplikować się (aplikować się) przykła-
dać się do czegoś; PEŁN VI 452.
argneterium srebrne naczynie;
PEŁN IV 6.
arktyczny północny; ECHO XII 169;
ARCT IV 9; 51; X 7; 63; XIII 60; XV 11;
XVI 93.
asbeston azbest (niepalny minerał);
ARCT XI 5.
aspekt w astronomii kąt mierzony
między ciałami niebieskimi; ECHO IV
17.
assens zgoda; uznanie; HERC III 194.
azaż czy; ECHO IV 2,4; VII 93; IX 72;
PEŁN V 1,3; XI 85; 87.
batwan posąg bożka niechrześ-
cijańskiego; PEŁN I 8; VI 369; X 4;
XI 57; 62; 79.
barbiton starożytny instrument
muzyczny podobny do liry; HERC III
98; VII 13.
barzo bardzo; HERC III 11; 15; ECHO VII
37; 67; PEŁN VI 168; 271; 496.
biedzić się biedzić się nad czymś, usil-
nie nad czymś pracować; HERC III
19.
bisior cienka, delikatna tkanina wełni-
ana; ECHO IV 65.
bissurmański (bisurmański) muzul-
mański (pogardliwie); pogański;
turecki; ECHO VII 37.
blędny błakający się; poruszający się
poza zwykłym torem; ECHO II 9;
PEŁN III 7a,2; 4; .
bogomodlca duchowny (członek stanu
duchownego); PEŁN IV 7.

- bułat* szabla tatarska lub turecka;
powszechnie używana w Imperium
Osmańskim i Wschodniej Europie;
ECHO II 10; VII 48; 33; VIII 78; X 18; 37;
ARCT VII 3; PEŁN XXII.D 49.
- bułatowy* przymiotnik od *bułat*;
żelazny; ECHO VII 57.
- cale* całkowicie, zupełnie; HERC III 95;
107; VII 74; ECHO VIII 15; 35; ARCT VII
15; 79; X 15; 82; PEŁN IV 7; VI 126; 264;
268; 355; 424.
- celny* trafny, stosowny; HERC III 41.
- cera₁* karnacja, kolor skóry; kolor
twarzy; ECHO VII 65; VIII 72; 93; X
13; XII 44; ARCT IV 64; X 62; XIII 10; 33;
PEŁN IV 1; VI 76; 339.
- cera₂* pokryta woskiem tabliczka do
pisania; HERC VII 53; ECHO II 3; III
4,3; PEŁN XXII.B 110.
- cerussa* barwnik, kolor; ECHO II 3; 10; X
110.
- charakter* litera; pismo; HERC VII
54; ARCT XIV 4; PEŁN VI 260; XXII.B
108.
- charakter* pismo; ARCT XIV 4.
- chociaj* chociaż; ARCT XIII 6; 9;
PEŁN VI 292; XXII.A 105.
- chować* wychowywać; sprawować
opiekę; ARCT XV 20.
- chować się* wychowywać się; PEŁN VI
36.
- chwalennie* chwalebnie; ARCT XIV 5.
- chwalny* pochwalny; ECHO II 1; X 71; XII
83; PEŁN XXI 10.
- chybić, uchybić* unikać; ECHO VII 17;
IX 58; 93; ARCT XV 7; PEŁN III 11a,4;
XVI 86; XXI 9; .
- chybki* szybki; HERC V 36; VII 87;
ECHO VII 106; PEŁN XXI 7; XXII.A
142.
- chybko* szybko, żwawo; HERC III 3.
- ciemnofaleczny* zwodniczy; ARCT V 3;
PEŁN IV 4.
- circumductyja* obramienie; obicie;
PEŁN IV 6.
- cny* zacny; HERC III 1,1; 3,3; 5,4; 6,3; VI
5,2; VII 108; VIII 49; 54; 63; IX 70; X 55;
107; 121; XI 6,4; XII 50; 107; ARCT IV 1;
15; VII 33; 43; 69; XIII 32; PEŁN XI 150;
484; XXII.B 33; .
- complement (komplement)* doskon-
ałość, dopełnienie; PEŁN IV 3.
- comput* see *komput*.
- concredowany (konkredowany)* powi-
erzony, poruczony; PEŁN XXI 6.
- conferować (konferować)* ofiarować;
PEŁN XXI 8.
- congratulacyja (kongratulacyja)* gratu-
lacje; ECHO II 1.
- coniunkcyja (koniunkcyja)* połączenie
się; ECHO III tytuł; IV tytuł; V tytuł; VI
tytuł.
- consens (konsens)* zgoda; konsensus;
PEŁN VI 2022.
- consequentia (konsekwencja)* rezultat;
ECHO II 11.
- cug* zaprzęg; ARCT VIII 5; XIII 5; XIV 5;
PEŁN XXII.B 28.
- cymba* lódź; ECHO IX 16.
- cyrkuł* okrąg; ARCT XIV 5; PEŁN XXII.C
16, 4; XXII.D. 48.
- cythara (cytara)* kitarra, starożytny
strunowy instrument muzyczny;
HERC III 138.
- czem* dłaczego, czemu; HERC III 3, 4;
ARCT VII 60; PEŁN XXII.A 124; 125, 127;
PEŁN IV 5; XXII.B 7; 10.
- czuć* uświadamiać sobie; wiedzieć o
czymś; ARCT X 77; PEŁN VI 399; XV
1,3.

- czuć się* mieć poczucie; mieć świadomość czegoś; PEŁN XXII.A 52.
- czuły* czujny; uważny; ECHO IX 20; ARCT XIII 7; PEŁN XXI 7.
- czyli* czy, czyż; HERC III 5; 7, 9; II; 96; 103; 104; ECHO II 1.
- dank* podziękowanie; HERC VII 3.
- darskość (dziarskość)* dzielność; ECHO VII 102.
- decrescencyja, dekrescencyja* zejście; zmniejszenie; ECHO II 7; PEŁN IV 2.
- dekrescencyja* see decrescencyja.
- delicje* rozkosze; PEŁN VI 122.
- demissyja* nieśmiałość, uniżoność; ECHO II 11.
- demissyja* pokora, uniżoność; ECHO II 11.
- destinowany (destynowany)* przeznaczony; PEŁN VI 246.
- dewinkować* zwyciężać, podbijać; PEŁN XXII.C 14, 7.
- distillować (dystylować)* destylować, sączyć; PEŁN XXII.C 7, 2.
- dobieżeć* dobiegać; dotrzeć do czegoś; HERC III 9.
- dokument* dowód; ECHO VIII 59; X 90; PEŁN XXI 9.
- dość* całkiem; bardzo (o dużej ilości); ECHO II 6; VI 4, 1; X 90; XII 172; PEŁN III 5a,3; XXII.C 9, 4; XXII.D 71; 78.
- dostawać* wystarczać; PEŁN X 2,5.
- dowcip* inteligencja, błyskotliwość; HERC III 90; ECHO XII 75; PEŁN IV 5; XXI 12.
- duszewny* duchowy; PEŁN VI 85.
- duszny* duchowy; odnoszący się do duszy; PEŁN VI 181; 334.
- dwójbarczysty* mający dwa szczyty; dwugarbny; HERC III 94; ECHO XII 72; PEŁN XXII.C 1, 2.
- dystylować* see *distillować*.
- dyzgust* niesmak; obrzydzenie; ECHO VIII 122; PEŁN XXI 11.
- dziardyn* ogród (from Italian: *giardino*); PEŁN XXII.C 8, 5.
- efficacyja (efikacyja)* siła, energia; ECHO II 8; ARCT XI 4.
- elektr* bursztyn; ARCT XV 25.
- empir* niebo, empireum; HERC II 76; III 80; V 30; ECHO V 6,4; ARCT VII 54.
- empirejski* znajdujący się wysoko na niebie; HERC V 18; ECHO XI 1,3.
- encomium* pochwała; panegiryk; ECHO II 1.
- erumna* smutek, nędza, nieszczęście; PEŁN VI 472.
- ethezyja* wiatr nad Morzem Egejskim; wiatr etezyjski; ECHO IX 91; ARCT IV 33.
- ewangeliski* ewangeliczny; pochodzący od Ewangelii; PEŁN XVI 23.
- excusacyja (ekskuzacyja)* usprawiedliwienie ECHO II 3.
- exemcyja (egzemcyja)* zwolnienie, wyjątek; ECHO II 10.
- expektatywa, exspektatywa (ekspektatywa)* nadzieja; ECHO II 6; 10.
- experient (eksperyjent)* osoba doświadczona; ARCT V 1.
- experiment (eksperyment)* doświadczenie; ARCT VIII 5.
- fabrykować* tworzyć; PEŁN XXII.C 6, 2.
- fabuleczny* fikcyjny; ARCT VIII 5.
- facundyja* wymowa; PEŁN XXI 11.
- fatabny* śmiertelny; ECHO VII 58; 66; 80; 92; IX 56; ARCT VIII 3; 5; XIV 1; PEŁN IV 4; XI 74; XXII.A 8.
- fawor* sprzyjanie; ECHO II 8; PEŁN XI 118.
- ferwor* gorliwość; uniesienie; ECHO XI 9, 5.

- fest* uroczystość, święto; ECHO tytuł; II 1; PEŁN tytuł; XXI 3; 8; 14.
- figiel* podstęp; PEŁN VI 259.
- figurować* oznaczać; odzwierciedlać; ECHO I 3; VII 72.
- flis* transport łodziami; ECHO IX 18.
- folga* łagodne traktowanie; przywilej; HERC V 13.
- forta* furta; ECHO III 3,2; PEŁN XVI 26.
- fortelny* podstępny; sprytny; PEŁN XXI.
- fortunny* szczęśliwy; ARCT VIII 2; X 58; 75; XIV 7; PEŁN III 2.a 9; VI 493; XXII.C 20, 5; 7; XXII.D 31; 43; 47.
- frukt* owoc; HERC V 64; PEŁN VI 44; 164; 174; 390; XI 52.
- fryz* koń fryzyjski; HERC V 39.
- gabinet* odosobnione, bogate pomieszczenie; studium; ECHO III 8, 2; VI 2, 2; XI 1,3; 4, 6; 10, 6; XII 185; ARCT IV 7; PEŁN VI 35; 225; XXII.C 20, 6; XXII.D 32; 55.
- gęba* usta; PEŁN VI 118; 263; XVI 56.
- glancowny, glancowany, glansowny* świetlisty, błyszczący; ECHO II 2; 3; III 8,4; VII 84; X 13; XI 2,4; XII 13; ARCT IV 6; 16; XIV 1; PEŁN IV 1; 4; VI 54; 95; XXII.C 2, 2.
- glans* blask; światłość; ECHO IV 2,3; 3,2; VII 65; VIII 45; 80; XI 1,4; 5,4; 10,1; XII 23; 97; ARCT IV 2; 48; 75; V 1; XIII 10; 46; PEŁN III 8a,3; 9a,5; XI 99; XXI 2; XXII.B 71.
- głupie* głupio; PEŁN XXI 17.
- gonitwa* walka; ECHO VII 100; .
- gorący* płonący; PEŁN I 7; X 2,2; 6; 3,6.
- gruby* ciężki; prostacki; ARCT VIII 2; XI 4.
- gruntowny* ugruntowany; mocny; ECHO II 9; ARCT XIV 2.
- gubernium* władza; PEŁN XXI 6; 9.
- gust* zadowolenie; smak; PEŁN VI 169; 424.
- gymnada* gimnazjum; szkoła; PEŁN XXI 11.
- hieromonach* mnich będący księdzem; PEŁN tytuł; IV 7.
- honor* wysokie stanowisko; zaszczyt; HERC III 11; 23; V 70; 86, 88, VII 79; ECHO II 10; 11; III 1,2; VIII 101; IX 36; X 3; 22; 32; 33; 49; 104; 105; 118; XI 4,5; 8,6; ARCT XIV 7; PEŁN III 5a,3; 9a,2; IV 6; VI 391; 393; 395; XVI 103.
- honorat* człowiek sprawujący wysoki urząd; HERC V 53; PEŁN XVI 104.
- horyzont* świat; kraina; HERC III 154; ARCT IV *Tytuł* 4; IV 36; VII 3; 4; PEŁN IV 1; VI 490; XI 109; XXII.C 7, 8.
- huff* hufiec, oddział; XXII.B 46.
- hurma* gromada, chmara; ECHO XII 87.
- hurmem* gromadnie, chmarą; HERC III 164; ECHO X 29; XII 181; ARCT XIII 50; PEŁN XXII.D 26.
- impet* energiczne działanie; ECHO IX 80; X 47; XII 178; PEŁN VI 48; XXI 7; XXII.A 142; XXII.B 134; XXII.D 54.
- impresa* przedsięwzięcie; HERC III 14; V 44; VII 39; ECHO VII 51; 99; VIII 47; ARCT IV 72; VII 51; XIII 62; PEŁN XI 14; XXII.A 111.
- impresa* zamysł; przedsięwzięcie; ECHO VII 52.
- index (indeks)* wskazówka; PEŁN III 3,6.
- infamija* pozbawienie czci; ECHO II 9.
- influcyja* wpływ; PEŁN XXI 7.
- ingenijum* talent; PEŁN XXI 11.
- inkrement* przyrost; powiększenie; ECHO XII 61.

- instinkt (instynkt)* pobudka, inspiracja; PEŁN VI 136.
- insula* wyspa; ECHO V 6,4; IX 19; 46; 48; 52.
- intromissyja* wprowadzenie; wzięcie w posiadanie; PEŁN XXI 8.
- jad* trucizna; ECHO VII 18; 20; 46; 62; ARCT V 2; X 44; XIV 3; PEŁN IV 4; VI 263; 344; XI 17; 31; XVI 68; .
- jadowity* trujący; ECHO VII 59; ARCT VII 57; X 52; PEŁN VI 102; XI 55; XVI 64; 65; .
- jabody* policzki; PEŁN VI 233.
- jedno* tylko; ECHO VIII 41; IX 9.
- jednostajny* zgodny (o wypowiedziach); HERC V 85; ECHO V 8,1.
- jeźdźca* ujeżdżać konia; jeździć ARCT XIV 5; PEŁN VI 78; .
- kamera* gabinet; pokój; ECHO III 4,4; PEŁN VI 259; XVI 78.
- kanak* szeroki naszyjnik wysadzany drogimi kamieniami; ARCT XI 5.
- kanar* cukier; słodkości; ARCT XIII 66; PEŁN XVI 58; 64.
- karacena* zbroja z łusek; ECHO VIII 70; X 20; PEŁN XVII 16.
- karbunkuł* czerwony kamień szlachetny; rubin; PEŁN XXII.A 58; XXII.B 114.
- karoc* karoca, karetą; HERC III 34; VII 82; ARCT IV 10; XIII 38; PEŁN XI 108; XXII.A 117; XXII.B 28; XXII.C 8, 4.
- kartan* kartacz, pocisk artyleryjski; PEŁN XXII.B 63.
- kartan* kartacz, pocisk móżdzierzowy; ECHO II 5; X 95; PEŁN XXII.B 63; .
- kawalkata* orszak; ECHO XII 99.
- kawerna* jaskinia; ARCT VII 7.
- kiedyby* gdyby; HERC V 15; 38.
- kiedykolwiek* kiedyś; PEŁN XXII.A 34.
- kładnąć* kłaść; PEŁN III 12a,3; XXII.B. 46.
- klar* jasność, blask; ECHO VII 67; XI 3,6; ARCT V 3; VIII 3; XIV 2; PEŁN IV 2; VI 291; XI 75; XV 1,1; XVI 21; 136.
- klarownie* jasno, świetliście; PEŁN IV 4.
- klarowny* jasny; ECHO X 12; XII 23; ARCT V 2; XIV 2; PEŁN XI 73.
- klawzura* więzienie; zamknięcie; ARCT VII 37; PEŁN VI 61.
- klejnot* herb; ECHO 2,4; VIII 49; PEŁN III tytuł; 2,1.
- kluba* narzędzie tortur służące do ciągnięcia torturowanego; PEŁN VI 208.
- kluzza* więzienie, niewola; ECHO XI 11, 8; ARCT VII 9.
- knuć* potajemnie obmyślać, tworzyć; PEŁN XXII.C 14, 8.
- kolos* pomnik; statua; ECHO II 3; PEŁN XVI 9.
- komitywa* towarzystwo, towarzyszenie komuś; ECHO II 8; X 115; XII 6; 12; 119; ARCT XIV 7.
- komośliwy* gwałtowny, niespokojny; HERC V 37.
- kompetitor* współzawodnik, rywal; ECHO II 10.
- komput, comput* wykaz, spis; ECHO VIII 34; X 58; 68; PEŁN VI 332; XXI 13; XXII.A 36.
- koncent* muzyka, śpiew; koncert; HERC III 98; 101; ECHO XII 151; PEŁN XXII.B 38; 43; 127; XXII.C 1, 7; IV 6.
- koncept* pomysł, inwencja, koncept; HERC III 91; ECHO XII 174; PEŁN XXII.A 148.
- koncert* współzawodnictwo; ECHO XII 67.
- kondyment* przyprawa; ARCT VIII 1.

- konferować* see *conferować*.
- konformować* tworzyć; ARCT VII tytuł.
- konkurrować* współzawodniczyć;
ECHO II 10.
- konsens* zgoda; ECHO XIII 142.
- konspekt, conspect* spojrzenie; PEŁN IV 5; 6; XXI 8.
- kontempt* wzgarda; HERC V 88.
- kontenca* ukontentowanie, zadowolenie; PEŁN VI 68.
- konterfet* portret; wizerunek; ECHO II 7.
- konterfetować* odmalować; ECHO II 3.
- kontestum* rywalizacja; ECHO II 1.
- konwinkowany* pokonany, podbity;
PEŁN XXI 8.
- korale* usta; twarz; PEŁN VI 109; 230.
- kornet* cynk; instrument dęty o kształcie podłużnej (czasem zakrzywionej) drewnianej rurki z otworami;
ECHO XII 125.
- koronat* osoba koronowana; król;
ARCT XI 4.
- kożdy* każdy; HERC III 134; 146; VII 58; 83.
- kredens* dokument rekomendujący; rekomendacja; uwiarygodnienie;
ECHO II 8; 10; X 106; 112; 119; .
- kredensować* poprzedzać kogoś w orszaku (to samo co *marszałkować*);
HERC III 22; PEŁN XXII, IV, 6.
- krotofila* żart; zabawa; PEŁN VI 40.
- krzest* chrzest; PEŁN III 2,4; VI 209; 213; 216; 224; 382.
- krzestny* chrzestny; PEŁN VI 380.
- kupres(s)* cyprys. HERC III 35; ECHO II 3; 6; IX 38; PEŁN XXII.A 8; XXII.C 18, 7.
- kupressowy* cyprysowy; ECHO IX 94.
- kurzawa* dym; chmura; IV 5, 4; VII 105; VIII 24; ECHO X 95; ARCT V 4; XIII 58; PEŁN XXII.C 13, 4.
- łakomstwo* pożydlivość; PEŁN I 21.
- lamentalny* żalony; wyrażający lament; ECHO II 3; VII 7.
- lawr* laur; wieniec laurowy; HERC II 156; ECHO VII 104; 107; IX 43; 68; X 122; XI 7,6; XII 33; PEŁN XXII.B 130; XXII.C 3, 3; 11, 1.
- lawrowy* laurowy; ECHO IX 90; .
- lessa* pieśń żalobna; PEŁN XXII.A 7.
- letarg* sen; ARCT VIII 3.
- łezny* łzawy; ARCT VII 60; XI 1; .
- liban* cedr libański; HERC III 160; 165; V 60; PEŁN XXII.D 59.
- lichy* słaby; niepozorny; ECHO II 2; 5; 7; ARCT IV 45; 73; XIII 7; 73; PEŁN I 22; IV 5; 6; XI 119; .
- liga* stowarzyszenie; związek; HERC III 70.
- limatura* opiłki, wiórki; drobiazgi;
ARCT V 3; X 66; .
- lub, lubo* chociaż; HERC V 27; ECHO II 5; 9; VI 4,2; VIII 46; XII 119; X 10; ARCT VII 7; X 7; XIII tytuł 4; XIV 3; PEŁN IV 3; 5; VI 72; XV 2; 4; XXII.B 19; XXII.C 8, 4; 5; XXII.D 2.
- lubie* futerał na łuk; kołczan;
PEŁN XXII.C 6, 4.
- luminarz* świeca, pochodnia; światło;
HERC III 76; 208; IV 208; ECHO II 2; IV 3,4; VII 67; 70; 82; XI 3,2; ARCT IV 59; V 1; 2; VIII 3; XIII 18; XIV 1; PEŁN Title 3; III 9a,2; IV 1; 4; 5; VI 467; X 2,2; 2,4; XI 71; 83; 98; 117; XVI 11; XXI 2; 11.
- luna* księżyc (w herbie Mazepy, Jasyn'sky'ego lub jako symbol islamu); ECHO II 5; IV 3,2; VII 63; 75; 81; 92; 103; VIII 94; XI 5,1; XII 19; 87; 96; 107; 116; 119; ARCT IV 7; 39; X 25; 67; 82; XIV 6; PEŁN II 16; III 8a,1; 10a,4.
- lunatyczny* księżycowy; ECHO VII 39.

- lunatyk* błędzący w świetle księżyca; szaleniec; ECHO VII 42.
- macerować* nawilżać; namaczać; ARCT XI 2.
- makula* plama; ECHO II 2; ARCT IV 45; V 3; XIII 8; PEŁN I 20.
- maniera* obyczaj; ECHO XII 5; ARCT XIII 34; PEŁN VI 47; XXII.B 107.
- mantija* płaszcz; habit; PEŁN VI 227; 233; .
- manuductija (manudukcyjja)* prowadzenie, wskazówka; ECHO II 8.
- manuduktorka* przewodniczka; ECHO II 9.
- margaryta* perła; PEŁN XVI 124.
- marsowy* wojenny, wojskowy; ECHO II 3; 4; 6; II; IV 5,4; VI 3,4; 4,2; 5,3; VII 67; 99; 102; 105; VIII 19; 70; 86; IX 67; X 4; 54; 66; 83; XI 9,5; 11,3; XII 135; 149; 158; 161; 164.
- marszałek* urzędnik dworski; zarządca dworu; w trakcie oficjalnych uroczystości marszałek szedł przed władcą lub dostojnikiem (see *kredensować; marszałkować*) PEŁN XXI 3.
- marszałkowa* forma żeńska od *marszałek*; ARCT XIII 13.
- marszałkować (komuś)* poprzedzać, zwiastować (kogoś); towarzyszyć (komuś); ECHO I 4; VII 77; 108; X 4; 18; XI 2,6; 3,8; PEŁN XXI 1; 3; 4; XXII.C 4, 2.
- mathematyka, mathesis (matematyka)* astrologia, przewidywanie przyszłości; ARCT V 3; PEŁN IV, 4.
- mathesis* see *matematyka*.
- mawrytański* mauretański; PEŁN VI 397.
- medicina* lekarstwo; ARCT XI 1.
- meta* kres; cel; ECHO III 8,1; VI 2,1; VIII 66; XI 4,4; XII 83; ARCT XIV 6; PEŁN III 11a,4; 12a,2; 12.b,1; XVI 30; XXII.A 6.
- mianować* nazywać; ARCT X 80; PEŁN III 7a,2.
- miasto* zamiast; ARCT VII 81; PEŁN III 12.b 4; IV 5; VI 164; XXI 2; 13.
- mienić* mniemać, uważać za coś; PEŁN XI 61, PEŁN XVI 40.
- mienić się* nazywać siebie (się); zmienić się; PEŁN VI 142; PEŁN XXII.A 8.
- mierziony* obmierzły, obrzydliwy; ARCT VII 7; PEŁN VI 343.
- miesiąc* księżyc; PEŁN I 15; 18; 19; III tytuł; 1,1; 10; 2,1; 9; 3a,3; .
- minera* minerał; ECHO VIII 71; IX 53; X 14; ARCT XIII 9; PEŁN VI 96; XXII.B 11.
- misternie* mistrzowsko; fachowo; ECHO VII 49; X 124; PEŁN V 2,6; XXII.B10.
- misterny* mistrzowski; ARCT XIV 8; PEŁN VI 32.
- mistrzyni* nauczycielka; ECHO IX 32; 71; 79; X 105; 115; PEŁN XXII.D 21.
- mizerny* biedny, nieszczęsny; ARCT VII 49; XV 13; PEŁN XXII.B 69.
- moc* dużo; PEŁN VI 370.
- modelusz* model, wzór; ECHO XII 59.
- moderować* ustawiać; kierować; ECHO IX 27; PEŁN XXI 6.
- momentum* ruch (planet); ECHO XII 164; PEŁN XXII.D 21.
- muteta* motet; pieśń; ECHO XII 122; ARCT IV 78.
- muzki, muzski* przymiotnik od muzy; właściwy muzom; muzyczny; ECHO XIII 148; PEŁN XXII.C 3, 3.
- myśliwczy* myśliwski; PEŁN XXII.C 6, 4.
- nadarzyć* obdarzyć; HERC V 26; PEŁN XXII.A 22.

- nadobny* piękny; PEŁN VI 34; XXII.C 7.7.
- nadolny* znajdujący się na dole; PEŁN XXII.C 8, 8.
- naenija (nenia)* pieśń żałobna; ECHO VII 7.
- nagana* krytyka; PEŁN XV 5; XXII.A 19; 110.
- namienić* wzmiankować; wymienić; HERC III 89.
- napaść* spotkać; PEŁN VI 82.
- nauczony* uczone; HERC III 174.
- naukler* żeglarz; ARCT VII 49; X 19.
- nawdzięczny* przepelniony wdziękiem. HERC II 154.
- niebieski* niebiański; ECHO II 3; III 2,1; 3,2; XII 2; 187; ARCT IV 79; XI 3; XIII 22; XIV 1; 4; PEŁN I 6; II 5; 7; III 7a,1; 12a,2; V 1,1; VI 152; 178; 195; 235; 444; 454; 471; X 3,2; XI 50; XVI 11; XXI 1; 2; 3; 4; 5; XXII.C 4, 4; XXII.D 62.
- niefortunny* nieszcześliwy; HERC VII 81; ECHO X 55; ARCT IV 78; V 3; VII 23; X 27; XIV 8; XV 22; PEŁN XI 107.
- nieodmowny* nieodmawiający; PEŁN XXI 14.
- nieospały* pilny; ECHO XII 70.
- niepospolicity* niezwykły; PEŁN IV 6.
- nieprzechodny* niemożliwy do przejścia; ECHO X 74; 114; ARCT X 4; PEŁN XXII.B 7.
- nieprzetomny* niezłomny; mocny; PEŁN XI 37.
- nieprzestannie* nieustannie; PEŁN XI 6.
- nieskomputowany* niepoliczony, niezliczony. PEŁN XXIIA, 66.
- nieskomputowany* niezliczony, niepoliczalny; ARCT XI 1; PEŁN XXII.A 66; 138.
- nieskwapliwy* nieskory; oporny; ECHO X 47.
- niestępiaty* nietępio; ostry; ECHO VIII 46; ARCT V 1; XIV 6; PEŁN VI 272; XXII.D 49.
- niestruchlały* niespróchniały; ARCT VII 33.
- nieświadomy* nieznający; ARCT XVI 3.
- nieużyty* nielitościwy, nieprzejednany, nieczuły; HERC III 119; ECHO XII 112; ARCT XV 3.
- niewczasny* niewygody; ECHO II 3; ARCT XV 10; PEŁN XVI 110.
- niewyglaszony* nieusuwalny, niewymazany, niewykreślony; ECHO II 5; ARCT XIV 4.
- niezbrodzony* głęboki; bezdenny; ECHO V 7,3; PEŁN XXII.B 52.
- niezwątlony* wytrwały; niezłomny; ECHO IV 111; XII 179; PEŁN VI 457.
- niskąd* znikąd indziej; ECHO XI 1, 4.
- nota* nuta; muzyka; HERC III 97.
- nowember* listopad; PEŁN tytuł; II 1.
- obalina* ruina; upadek; HERC III 122; ARCT XIV 8.
- occurrent* wychodzący naprzeciw; PEŁN XXI 3.
- ochota* zapal; HERC III 8; 14; V 94; ECHO VII 99; PEŁN XXI 6; 9; XXII.A 124; XXII.C 3, 8; 20, 4; XXII.D 12.
- ochotnie* z zapalem; chętnie; ECHO X 43; PEŁN XXI 7.
- oczewisty* oczywisty; należy, zasłużony; ECHO XI 1,6; PEŁN XXII.A 157.
- okopciały* okopcony; ECHO II 7; XII 89.
- oprzec się* zatrzymać się na czymś; skończyć swój ruch gdzieś; ECHO VII 55; PEŁN III 12b 3.
- ordinans, ordynans* rozkaz; ECHO VIII 79; XII 98; PEŁN VI 53; 295; XXI 6.

- osobliwy* niezwykły, szczególny, wyjątkowy; HERC VII 62; ECHO II 10; ARCT X 43; .
- ostrość* surowość; PEŁN XVI 108.
- owszeki* całkowity; HERC III 144.
- padwan* (*pawona*; *pawana*) taniec wywodzący się z północnych Włoch; utwór muzyczny; HERC III 127; PEŁN XI 96; XXII.B 40; 65; XXII.C 5, 3.
- paean* pean; pieśń pochwalna; ECHO II 6; X 78; PEŁN XI 102; XXII.B 102.
- palaestra, palestra* szkoła ćwiczeń; sztuka; ECHO X 54; XII 62; 82; ARCT X 29; PEŁN XXI 12.
- paludament* szkarłatny płaszcz; ARCT V 3; PEŁN VI 241; XXII.C 15, 7.
- paragon* porównywanie się; współzawodnictwo; ECHO II 11.
- parentela* związek rodzinny; ród; ECHO VIII 41; X 65; XII 135; PEŁN XVI 15; .
- paszczeki* paszczęka; paszcza; PEŁN XI 30.
- pawilon* namiot; oficyna (boczne skrzydło pałacu); ARCT VII 40; PEŁN VI 248.
- pawona* see *padwan*.
- period, peryjod* okres retoryczny; ECHO II 1; PEŁN IV 6.
- perora* mowa; ECHO II 2; PEŁN VI 498; XXII.A 48; IV 2; 3 .
- perspektywa, perspektywa* luneta. ARCT IV 58; V 3; PEŁN IV 4.
- phaenomena* zjawiska astronomiczne; ARCT V 3; PEŁN IV 4.
- pharos* latarnia morska; ECHO IX 107; PEŁN IV 4; XI 75.
- pienia, pienie* pieśni; śpiew; HERC III 104; 132; PEŁN XXII.C 7.
- pierzchliwy* pierzasty; pokryty pierzem; wyposażony w pióra; HERC III 77; V 20; PEŁN XXII.A 128.
- planeta* ciało niebieskie (gwiazda, planeta lub Księżyc); gwiazda lub Księżyc w herbach Jasyns'ky'ego i Mazepy; ECHO II 2; 11; IV 1,4; 4,3; VII 60; 70; 83; VIII 65; 98; 103; XI 2,6; 4,2; 9,2; 9,6; 11,1; XII 21; 84; 87; 115; 121; 186; ARCT IV tytuł; 64; 69; 77; VII tytuł; X tytuł; 32; 69; XIII tytuł; PEŁN III 7a 1; 3; 10a,1; 11a,3; IV 4; 5; 6; VI 454; 490; XI 115; XXII.B 11; XXII.D 56.
- pochyba* wątplenie; HERC V 79; ARCT VII, 1.
- poczesny* ważny, zaszczytny; PEŁN XVI 8.
- poczytać* uznać za coś; PEŁN IV 5; XXII.B 64.
- podłość* niskość; małe znaczenie; ARCT XV 16.
- podty* niski; nieznaczący; ECHO II 11; PEŁN XXII.D 78.
- podnoże* podnózek; PEŁN III 1,1.
- pogotowie* gotowość; PEŁN IV, 4.
- połata* pałac; PEŁN XVI 42.
- polityczny* obyty; dworny; ARCT V 1.
- polityka* obycie; wiedza o świecie; ARCT V 4 .
- polor* połysk; ECHO VIII 92; X 4; 34; XII 94; ARCT 66; V 3; XI 5; XIV 2; XV 6; VI 364.
- polorowny, polorowany* wypolerowany; błyszczący; ECHO III 4,3; XII 14; ARCT IV 16; XIII 1; 38; XIV 1; PEŁN IV 2; 4.
- pompa* przepych; ECHO II 3; VII 36; XII 4; 95; 103; ARCT XIII 72; PEŁN XVI 31; XXII.C 13, 2.
- pomyślny* wymyślny; wyrachowany; PEŁN XI 33.

- ponęta* to co pociąga lub wzbudza pożądanie; powab; ECHO VIII 15; X 102; ARCT X 74; PEŁN VI 7; 351; 424; XXI 7; XXII.B 83.
- porada* rada; naradzanie się; ECHO V 4,4; IX 50; PEŁN VI 269.
- pornać* pograć się; ECHO VII 6; PEŁN VI 130; XVI 46.
- porywczszy* bardziej porywczym; PEŁN XXI 7.
- pospolicie* zwykle, zazwyczaj; HERC V 64; ECHO IV 2,1; VII 87; ARCT XI 1; PEŁN III 11a,1; IV 8.
- pospolitość* ogół; grupa ludzi; PEŁN VI 226.
- pospolity* powszechny; ogólny; PEŁN VI 381; XI 4; 5; 6.
- potrzeba* bitwa; wojna; ECHO XI 11, 3.
- potykać* spotykać; HERC V 99.
- powinny* należny; ECHO II 1; 3; 4; 6; 8; 11; PEŁN IV 5; 6; VI 278; XI 24; XXI 11; 13; XXII.A 132; 172; XXII.D XIX 2.
- pozobać* podziobać; PEŁN VI 174.
- pozór* spojrzenie; widok; ECHO X 16; PEŁN IV 6; VI 105; 240; XVI 69; .
- pozorny* okazały; pięknie wyglądający; dobrze widoczny; ECHO II 7; 10; IX 52; XII 100; ARCT VIII 2; .
- praecedencja* pierwszeństwo; ECHO II 10.
- praeeminencja (preeminencja)* godność; zaszczyt ECHO II 8; ARCT XIV 3; 5; PEŁN XXI 9; .
- praekursor (prekursor)* poprzednik PEŁN XXI 3.
- praelatura (prelatura)* prałatura; stanowisko prałata; u Jaworskiego: godność archimandryty; HERC V 84; PEŁN XVI 102.
- praerogatiwa, praerogatywa* (prerogatywa) przywilej; władza; HERC V 4; 76; ECHO II 10; VIII 53; X 53; PEŁN XXI 6; XXII.C 14, 2.
- prezumpcyja* duma, hardość; HERC V 45; 56.
- proba* kamień probierczy; jakość kruszcu; ARCT VIII 16; XIII 39.
- prognostyk* przepowiednia; horoskop; ECHO VIII 94; PEŁN VI 6a,4.
- prognostykować* przepowiadać; stawiać horoskop; ARCT XIV 3.
- progress* postęp, rozwój; HERC III 69.
- prospekt* widok; perspektywa; ECHO VIII 67; PEŁN VI 78; XXII.A 113; .
- przebóg!* na Boga! ARCT VII 56.
- przejrzysty* przejrzysty; PEŁN XXII.C 7, 5.
- przemysł* mądry pomysł; przemysłenia; HERC III 176; PEŁN VI 16; XXII.D 61.
- przewyciężyć* przewyciężyć, pokonać; PEŁN VI 317.
- przycimiał* ściemniać; ocieniać; ECHO II 3.
- przykładny* wzorowy; PEŁN XVI 108; 140.
- przykry* stromy; niewygodny; dokuczający; ECHO II 3; ARCT VIII 1; X 42; .
- przykry* stromy; niewygodny; dokuczający; HERC V 8; ECHO II 3; ARCT VIII 1; X 41; XIV 5; 6; 7; XV 10; PEŁN VI 419; XVI 112.
- przypisywać* dedykować; powiązać z czymś; HERC III 175; ARCT XI 4; PEŁN VI 304.
- przyrodzenie* natura; ARCT XV 12; .
- przyrodzony* naturalny; wrodzony; ECHO V 7, 2; XI 10, 1; XII 58; PEŁN VI 147; XXI 9.

- przysada* przesada; zbędna ozdoba; wada; ECHO XII 23; ARCT XIV 3.
- przytępić* osłabić (wzrok, słuch) ARCT V 3; PEŁN IV 4.
- przyuczony* doświadczony; biegły; ECHO II 8; PEŁN XXII.A 77.
- przyzwoity* właściwy; należyty; ARCT XI 4; XXII.A 149; .
- puklerz* napierśnik, przednia część zbroi; ECHO XII 92; PEŁN XVII 2.
- puszcza* pustynia; ECHO II 1; PEŁN V 2,4; VI 14; 133; 215; 285; 411; 439; 441; XI 77; XVII 5; 15; .
- pyroent* ognisty; HERC V 36.
- pyrop* (*pirop*) minerał o barwie czerwieni; metaforycznie: ogień; ARCT IV 42; PEŁN VI 454.
- ręczność* szybkość; PEŁN XXI 6.
- razić* pokonywać; PEŁN X 1,3.
- recompensa* rekompensata; zadośćuczynienie; ECHO II 8; PEŁN XXII.A 57; 162.
- regestr* rejestr, spis; ECHO X 53; XII 81.
- regiment, regimentum* panowanie, rząd; PEŁN XXI 6; XXII.C 14, 8.
- repreccussyja* odbicie światła; PEŁN IV 4.
- reprezentować* oznaczać; przedstawiać; odzwierciedlać; ECHO II 11; ARCT XIV 7; PEŁN tytuł; IV 5.
- rekwirować* zabierać, rekwirować; PEŁN XXII.C 10, 6.
- resonacyja* oddźwięk; ECHO tytuł.
- resplendować* błyszczeć, jaśnieć; ECHO II 4.
- restawrować* restaurować, odnawiać; PEŁN XXII.C 5, 8.
- rewolucyja* przewrót; zmiana; ECHO tytuł; II 1; PEŁN XXII 13.
- rezonować* brzmieć; HERC III 158.
- rodowitość* przynależność do rodu; PEŁN XVI 15.
- rodowity* rodowy; ECHO II 5; 11; VIII 102; X 50; XII 107; 121; ARCT V 3; 4.
- rokować* konkludować; sądzić; ECHO VII 11.
- rostrum* mównica, katedra; HERC III 84; ECHO XII 75.
- roxolański* ruski; przynależny mieszkańcom Rusi; HERC III 92; ECHO II 2; 6; 10; XI 6,8; XII 26; ARCT IV 62; 67; 81; VIII 2; 3; 4; XI 3; PEŁN IV 1; VI 488; XXII.B 26; XXII.C 2, 7; XXII D 55.
- rozmowny* wymowne; XXII.B 37.
- roztracać* niszczyć, powodować śmierć. HERC III 42.
- rozwozić* rozprawdzać w różne strony; ECHO VII 25.
- rubryka* czerwień, ugier; HERC III 27; ECHO II 3; VIII 27; X 16.
- ruminować* rozmyślać nad czymś; rozważać; PEŁN VI 72.
- rychtować* przygotowywać; ECHO VII 81; ARCT XIII 58.
- rymotwórca* poeta; HERC II 86; HERC III 90; ECHO II 11; XXII.A 82; 143.
- rymotworski* poetycki; ECHO VIII 119; XII 172; PEŁN VI 496; XXII.A 51.
- rządca* władca; administrator; HERC III 152; ECHO VII 101; ARCT X 80.
- rzecz₁* fakt; skutek; rezultat działania; ECHO V 2,3; VIII 59; ARCT XIII 37; PEŁN XI 42; XVI 82; XXI 5; XXII.B 55.
- rzecz₂* mowa; PEŁN XXI 5.
- rzeczony* wspomniany; PEŁN VI 19.
- sag* płaszcz wojskowy (*sagum*); ECHO X 64.

- sam* we własnej osobie; osobiście;
PEŁN XXII.C 1, 1.
- scazon* (*skazon*) cholijamb; wiersz;
ARCT XV 24.
- sceptrum* berło; PEŁN XXII.C 15, 5.
- ścieńczały* wycieńczony; ECHO XII 193.
- sfera* see *sphaera*.
- sfora* wspólnota; wspólna grupa;
ECHO XII 69.
- siarczysty* zrobiony z siarki; bardzo gorący; PEŁN XI 40; XXII.B 62.
- siła* dużo; HERC III 145.
- skamiały* skamieniały, zamieniony w kamień; HERC III 130; ARCT X 38.
- skarbić* zdobywać, zyskiwać; PEŁN V 2,4.
- skulptura* rzeźba; HERC VII 49.
- snac*, *snadź* zapewne, więc; HERC II 99; ARCT VI 2,2; VII 17; 64; IX 43; XI 3; XII 105; 109; PEŁN VI 158; XXII.B 7; 13; 15; 21.
- snadnie* łatwo; ECHO III 1,4; VIII 37; ARCT XIII 11; 63; PEŁN IV 4; VI 87; 162; 341; XV 2,1; XVI 24; .
- snadny* łatwy; ECHO XII 96; PEŁN 304; XVI 139.
- solenny* podniosły; ECHO tytuł; II 1; PEŁN VI 299; XXI 13.
- sołwować* rozwiązać; wydać orzeczenie; PEŁN VI 301.
- sonoralny* donośny; ECHO II 5; PEŁN XXII.B 38.
- sphaera*, *sfera* tor ruchu planet; sklepienie niebieskie; niebo; HERC V 32; ARCT X 61; XIV 1; PEŁN III 6a,3; XI 9; XXII.B 12; XXII.C 4, 4; XXII.D 21; 53.
- spięty* napięty; PEŁN III 11a,3.
- splendeca* splendor; PEŁN XV 3,2.
- spojrzeć* spojrzeć; ECHO IV 1,3; PEŁN III tytuł; XXII.A 122.
- spolijały* łupy; ECHO VIII 11; 111.
- spólnie* razem, wspólnie; PEŁN XXII.C 11, 8.
- spona* szpon, pazur ptaka; ECHO VII 98; 103; XI 11, 8.
- sprzężony* zaprzężony; XXII.B 32.
- spustoszały* opuszczony, opustoszały; HERC III 95.
- stalisty* stalowy; ECHO VIII 78; ARCT VII 4.
- stało / nie stało* wystarczyło / nie wystarczyło; HERC III 103.
- stanąć (za kogoś lub coś)* zastąpić kogoś lub coś; HERC III 196; ECHO IV 4,4; PEŁN III 10.a 4; .
- stanza* (pl. *stanzy*) zwrotka (stanza); ECHO VIII 55.
- starszeństwo* władza; przełożenie; HERC V 75.
- stek* stan płynny; rozpuszczony metal; ECHO IX 53; X 30.
- stoczysty* spadzisty; ARCT XIV 2.
- stroić* przygotowywać; wytwarzać; PEŁN VI 100; XXII.A 154.
- strona*₁ struna; PEŁN XXII.A 126; XXII.B 133; XXII.C 4, 5.
- strona*₂ kraina; HERC III 82; 191; V 7; ECHO II 6; VIII 84; IX 33; XI 7,2; XII 144; 178; 186; PEŁN II 12; VI 23; 247; 310; 359; 446; 448; 488; XI 26; XVII 12; XXII.A 103; 106; XXII.B 1; 25; XXII.C 2, 7; 5, 1; XIV 5; XXII.D 18; 68.
- struktura* budowla; konstrukcja; HERC III 116; ECHO X 118; XII 2; PEŁN VI 40; 70; XXII.D 66.
- stwierdzić* utwierdzić; PEŁN VI 225.
- styl* przyrząd do pisania na woskowej tabliczce (see *cera*); stylus; ECHO VIII 31; X 69; PEŁN XXII.B 106.

- styr* ster; ECHO IX 63; 79; 89; ARCT VII 51; 78.
- sublunarny* na Ziemi (dosł. podksiężycowy); ECHO XII 46; ARCT V 1.
- submissyja* podległość; poddanie się; HERC V 62; PEŁN XXI 8; 13; 14.
- submittować* podlegać; PEŁN XXI 9; 12.
- successyja* (*sukcesyja*) dziedzictwo; PEŁN VI 384; 404.
- supplikować* (*suplikować*) prosić; PEŁN XVII 4.
- świątnica* świątynia, kościół, cerkiew; HERC III 197; PEŁN VI 370.
- symfoniacyjny* symfoniczny; XXII.B 43.
- szacowny* drogocenny; PEŁN VI 96; 466.
- szafować* zarządzać; rozdawać; PEŁN XXII.D XVII 8.
- szafunek* zarządzanie; rozdawanie; ECHO III 2,4; PEŁN VI 2; 4; 9.
- szarłat* szkarłat; ECHO II 10.
- szarłatny* szkarłatny; ECHO II 11; X 110; XII 48.
- szedziwy* siwy; PEŁN VI 154; 168; PEŁN XXII.C 20, 8.
- szkopuł* skała morska; ECHO VII 56; PEŁN IV 4; .
- szle* śle, wysyła; PEŁN XVI 59.
- szpaler* obicie ścian; PEŁN VI 95.
- szpinet* a 17th and 18th-century keyboard instrument (Ang. *spinet*). HERC III 181.
- szpinet* spinet; siedemnastowieczny instrument klawiszowy; HERC III 181.
- sztucznie* zgodnie z zasadami sztuki, rzemiosła; wymyślnie; PEŁN III 10a,2.
- sztuczny* zgodny z zasadami sztuki lub rzemiosła; wymyślny; PEŁN VI 141.
- taxa* (*taksa*) oszacowanie; wartość; ARCT XI 4; PEŁN XI 50.
- terminalny* ostateczny; śmiertelny; ECHO VII 51.
- tesknica* tęsknota; PEŁN VI 74.
- tetryczny* brzydki; nieprzyjemny; ECHO II 5; ARCT XIII 24; XIV 2.
- thren* tren; wiersz żałowny; HERC III 180; ECHO IX 14; XII 124.
- thuszcza* tłum; PEŁN XVII 6.
- torowny* utworowany; ECHO II 11.
- trafić* potrafić; PEŁN X 1,3; 4.
- tropologia* metafora; obraz poetycki; ARCT VIII 5.
- trydent* trójząb; ECHO IX 73; PEŁN IV 4; XXII.B 136; XXII.C 7, 6.
- tudzież* również; zarówno; PEŁN XXII.D 9.
- tułub* tułów; ECHO II 4.
- tytanowy* słoneczny; PEŁN VI 4001.
- tytuł* nazwa; imię; godność; ECHO IV 1,2; ARCT XI 4; PEŁN XXII.B 113.
- ubijać się* dobijać się czegoś, starać się o coś; HERC III 11.
- uchybić* see *chybić*.
- ucukrować* słodzić; czynić coś przyjemnym; PEŁN XI 19.
- udostoić* uczcić; uczynić dostojnym; PEŁN IV 3.
- udostojnić* uczcić; uczynić dostojnym; ECHO II 11.
- ułatwiać* ułatwiać; ARCT XIV 7.
- umbra* cień; ECHO II 11; ARCT VIII 3; PEŁN IV, 4; 6; XXI 3.
- uplakiwać* oplakiwać; PEŁN XXII.C 8, 6.
- uprzejmość* życzliwość; ARCT XVI 1; .
- uprzejmy* życzliwy; ECHO II 1; PEŁN XXI 13; XXII.C 19, 4; XXII.D 14.
- uqualifikować* (*ukwalifikować*) przysposobić; ARCT V 4.
- utalentować* wyposażyć w talenty; ARCT XIII 35.

- veneracyja* (*weneracyja*) uwielbienie; uczczenie; ECHO II 11.
- votum* see *wotum*.
- waleta* pożegnanie; wiersz na pożegnanie; HERC II 175; ECHO VII 69; ARCT IV 4; 8; PEŁN VI 226; 449; XVI 29; 84.
- walor* cena, wartość; niegodny
ECHO IV 4,3; 7,4; VIII 7; XII 74; 133;
ARCT XI 1; PEŁN IV 6; V 2,2; VI 96; 363;
465; XVI 7; 96; 123; XXII.A 59.
- wały* fale; PEŁN XVI 71.
- wantuch* worek z płótna konopnego;
ECHO VII 3.
- wchodziny* wejście; objęcie domu w posiadanie; PEŁN I 4.
- wdzięcznie* miło; w przyjemny sposób;
ECHO IX 14.
- wdzięczny* miły; przyjemny (w odniesieniu do wyglądu, dźwięku, wrażenia);
HERC III 95; 128; 158; 179; PEŁN VI 111;
149; XI 94; XXI 6; 8; XXII.B 38; XXII.C 1, 5.
- wena* natchnienie; ECHO VIII 119; XII 35; 182; ARCT XIII 78; PEŁN XXII.C 3, 1; XXII.D 15.
- weneracyja* see *veneracyja*.
- wetować* wynagradzać; ECHO XII 196.
- wichrowaty* wzburzony; zwichrzony;
ECHO VII 75; IX 76.
- widany* widziany; PEŁN VI 13.
- wierzać* wierzyć; PEŁN III 12b,1; VI 187; .
- winna macica* latorośl; PEŁN XVI 91.
- winny* należny (see *powinny*);
ECHO XII 78; PEŁN XI 66; XXII.C 10, 4.
- wkorzenieć* zasadzić; zakorzenieć;
HERC III 40; ARCT XIV 2; PEŁN XI 36; XVI 111; XXII.C 17, 6; .
- właśnie* prawdziwie; naprawdę; zgodnie z rzeczywistością; HERC III 130;
- V 46; 63; VII 68; ECHO VIII 59; XII 25; 55; ARCT IV 26; XIII 39; XIV 3; PEŁN VI 237; XI 36; 83; XXII.A 117; 149.
- własny* właściwy; prawdziwy; XV 3,2.
- wotować* życzyć; PEŁN XXII.C 19, 7.
- wotum, votum* obietnica; życzenie;
ECHO VII 110; X 99; XII 120; 162;
ARCT XIII 74; PEŁN XXII.C 19, 6; XXII.D 11.
- woźnik* koń pociągowy; koń w zaprzęgu; HERC VII 28.
- wrażać, wrazić* wsadzić; ECHO XI 11, 8; ARCT X 44.
- wrodzony* naturalny; *przyrodzony*;
ECHO X 13.
- wsidlony* usidlony; ECHO VIII 15; PEŁN VI 7.
- wskroś* na wylot; PEŁN VI 115; 265.
- wstręt* przeszkoda; HERC III 64; V 69; ECHO VII 56; ARCT IV 48; XIV 6; PEŁN IV 5; XI 15; XXII.A 156; XXII.B 6; 24.
- wsuć* wsypać; ECHO IX 41; PEŁN XVI 20.
- wydawać, wydać* ukazywać, reprezentować; ujawniać; ECHO VII 11; VIII 9; 37; XII 20; 40; 44; 48; 162; ARCT XIII 48; PEŁN XXII.A 101.
- wydołać* poradzić sobie; móc; HERC III 90; VII 40; PEŁN VI 148.
- wypiątnować* wypiętnować, naznaczyć; ECHO II 10; XII 175.
- wyrznąć (się)* odznaczyć (się) na tle czegoś; ECHO X 109.
- wysforować się* (na kogoś) wyzwolić się; uruchomić się; HERC V 7; PEŁN XI 24.
- wystawić* ukazać, zaprezentować;
HERC III 46; ECHO II 7; X 88;
ARCT VIII 4.

wystrukturować skonstruować;

ECHO II 3; XIII 32; XVI 2; ARCT XIV

8.

wyrzrzeć rozewrzeć; otworzyć szeroko;

ECHO VII 16; ARCT VII 57; PEŁN XI 14;

17; 27; XXII.A 121; XXII.B 24.

wżdy przecież; ARCT VII 26; PEŁN

XXII.A 123.

wzgórę ku górze; PEŁN II.

wzrościć czynić, że coś wzrasta;

pobudzić coś do rośnięcia; ARCT XI

3.

wzroszczony see *wzrościć*.

zadatki zwiastuny, zapowiedzi;

ECHO VII 94.

zagrzebiać grzebać, pochować w

grobie; HERC III 48; 140.

zakamieć skamienieć, zamienić się

kamień; PEŁN VI 173.

zakręt wir wodny; ECHO V 2.

zaprawny przyprawiony; ARCT XIII 66;

PEŁN XVI 58.

zawód współzawodnictwo, rywaliza-

cja; HERC III 1; ECHO II 1; XII 63; 175;

PEŁN XXI 7; XXII.A 49.

zawodniczy rywalizujący; ECHO IX 37.

zawzięty uzyskany; zakorzeniony;

ECHO X 101.

zdobywać się wziąć się za coś; podjąć
się czegoś; ARCT VIII 3.

zelant osoba gorliwa; PEŁN XXI 13.

złotogłów materiał z jedwabiu i złotej
nici; PEŁN XVI 38.

zmroczyć zaciemnić; uczynić ciemnym

lub posępnym; PEŁN VI 104; XI 7;

XXII.D 52.

znachodzić znajdować; HERC V 61;

PEŁN VI 413; .

zoczyć zobaczyć; PEŁN VI 286; XI 5.

zodyjak pas nieba na niebie ze

znakami zodiaku; niebo; ECHO IV

1; VIII 99; XI 6, 8; ARCT IV 62; X 8;

PEŁN IV 2.

zsierociały osierociały; HERC III 184.

zwątlony osłabiony; nadwątlony;

HERC III 187; ARCT VII 74; ARCT XV

23.

zwyczajnie zazwyczaj; HERC V 13; 47;

88; ECHO VII 69; VIII 125; XII 39;

ARCT VII 61; PEŁN IV 4; VI 52; XVI

68; 123; XXI 2.

zwyczajny zwykły, normalny; HERC V

40; ECHO IX 109; X 21; PEŁN IV 3; .

żyła rzemień; bicz; PEŁN XI 46;

53.

Bibliography

Sources

Manuscripts

- Javors'kyj, *Sermons* RGIA—Stefan Javors'kyj [*Sermons*], MS RGIA, shelfmark ф 834, оп. 2, д. 1592а–Г.
- Helicon bivertex* 1689—*Helicon bivertex seu poesis bipartita solutae et ligatae orationis rudimentis instructa et studiosae iuventuti in Collegio Kiovo-Mohilaeano pro praxi et doctrina data ... sub reverendo Parteno Rodowicz anno 1689*, RGADA F 381, nr 1767
- Яворський 1702–1716—*Проповеду Стефана Яворського за 1702–1716 гг.*, RSLM, shelfmark ОР Ф.173.2 №112 <https://search.rsl.ru/ru/record/01005067213> (access: 9.03.2024)

Prints

- Aphthonius 1640—Aphthonius Sophista, *Progymnasmata, partim a Rodolpho Agricola, partim a Ioanne Maria Cataneo latinitati donata ...*, Lyon 1640
- Baranowicz 1671—Łazarz Baranowicz (Lazar Baranovyč), *Lutnia Apollinowa koźdej sprawie gotowa*, Černihiv 1671
- Baranowicz 2004—Łazarz Baranowicz (Lazar Baranovyč), *Lutnia Apollinowa koźdej sprawie gotowa*, ed. Marta Maško, *Terminus* 6 (2004), 2, pp. 95–149
- Bechtlin 1662—Christoph Bechtlin, *Tres mentis operationes*, praeside Chistopho Bechtlin S.J. Logicae Professore, propugnatae a Michaele Jordan, Oenipontum 1662
- Benci 1617—Francesco Benci, *Orationes et carmina cum disputatione de stylo et scriptione*, editio recentior et auctior, Köln 1617
- Birkowski 1623—Fabian Birkowski, *Kazania na święta doroczne*, Kraków 1623
- Bornitz 1678—Jakob Bornitz, *Moralia Bornitiana hoc est symbola et emblemata politico-sacra et historico-politica*, Mainz 1678
- Boschius 1702—Jacobus Boschius, *Symbolographia sive de arte symbolica sermones septem*, Augsburg and Dillingen 1702
- Bromyard 1614—Johannes Bromyard, *Summa praedicatorum omnibus dominici gregis pastoribus, divini verbi praeconibus, animarum fidelium ministris et sacrarum literarum cultoribus longe utilissima ac pernecessaria ...*, Antwerpen 1614
- Camerarius 1605—Joachim Camerarius, *Symbolorum et emblematum ex re herbaria desumtorum centuriae tres*, [Heidelberg] 1605
- Cesi 1636—Bernardus Caesius (Bernardo Cesi), *Mineralogia sive naturalis philosophiae thesauri*, Lyon 1636
- Chmielowski 1745—Benedykt Chmielowski, *Nowe Ateny albo Akademia wszelkiej sciencyi pełna*, vol. 1, Lviv 1745

- Cicero 1989—Marcus Tullius Cicero, *Tusculan disputations*, with an English translation by J.E. King, Cambridge, Mass.—London 1989
- Cieciszewski 1643—Wojciech Cieciszewski, *Kryształ z popiołu ukazany przy początku pogrzebu jaśnie oświeconej księżny Katarzyny z Potoka Radziwiłowej*, Vilnius 1643
- Claudian 1922—*Claudian*, with an English translation by M. Platnauer. In two volumes, vol. 1 and 2, Cambridge, Mass.—London 1922
- Cornelius a Lapide 1891—Cornelius a Lapide, *Memoriale praedicatorum sive synopsis biblica, theologica, moralis, historica et oratoria commentariorum*, Paris 1891
- Coustau 1555—Petrus Costalius (Pierre Coustau), *Pegma cum narrationibus philosophicis*, Lyon 1555
- De Besse 1629—Pierre de Besse, *Conciones, sive Conceptus theologici ac praedicabiles, De Sanctorum Festivitatibus Anni totoius, et aliis solemnitatibus, habitae diversis in locis, intrprete Matthia Martinetz ...*, ed. 5, vol. 3, Köln 1629
- Drexel 1627—Jeremias Drexel, *Heliotropium seu Conformatio humanae voluntatis cum divina*, München 1627
- Ebermeier 1653—Johann Ebermeier, *Neu poetisch Hoffnungs-Gèartleindas ist: ccc. und xxx. Sinnbilder von der Hoffnung: so zum theils ausz der Heiligen Schrifft, zum theils ausz allerhand alten irchenvèattern Geschichtschreibern Poeten Naturkèundigern Vernunft= und Zucht= Lehrern gezogen. Und mit Lateinisch= und Teutschen Versen erk-lèaret werden*, Tübingen 1653
- Edmundson 1661—Henry Edmundson, *Homonyma et synonyma linguae Latinae conjunta et distincta*, Oxford 1661
- Erasmus 1533—Desiderius Erasmus Roterodamus, *Adagiarum opus ...*, Basel 1533
- Erasmus 2017—Erasmus, *Collected Works of Prolegomena to the Adages. Adagiorum collectanea*, translated and annotated by John N. Grant, Toronto 2017
- Ferro 1623—Giovanni Ferro, *Teatro d'Imprese*, Venezia 1623
- Freculph 1539—*Freculphi Episcopi Lexoviensis Chronicorum tomi II, quorum prior ab intio mundi usque ad Octaviani Caesaris tempora, et Servatoris nostri Christi Nativitatem; posterior dehinc usque ad Francorum et Longobardorum regna, rerum gestarum historiam continet*, [Köln] 1539
- Golt 1712—Genesius Golt, *Oestrium poeticum ephemericum quod ad Davidis citharam excitavit ac quotidianis Dei laudibus consecravit ...*, München 1712
- Goltzius 1645—Hubertus Goltzius, *Icones Imperatorum Romanorum ex priscis nominibus ad vivum delineatae, et brevi narratione historica illustratae per Hubertum Goltzium. Accessit modo Imp(eratorum) Romanorum Austriacorum series ab Alberto II ... ad usque Ferdinandum III ...*, Antwerpen 1645
- Harsdoerffer 1657—Georg Philip Harsdoerffer, *Frauenzimmer Gesprächspiele, es bey Tugendliebenden Gesellschaften mit erfreulichem Nutzen beliebt und geübet werden mögen*, Theil 2, Nürnberg 1657
- Horace 1882—Quintus Horatius Flaccus (Horace), *The Odes and Carmen Saeculare of Horace*. Trans. J. Conington, London 1882

- Horace 1991—Quintus Horatius Flaccus (Horace), *Satires, Epistles and Ars poetica*, with an English translation by H. Rushton Fairclough, Cambridge, Mass.—London 1991
- Horace 2004—Quintus Horatius Flaccus (Horace), *Odes and Epodes*. Edited and translated by Niall Rudd. Loeb Classical Library 33. Cambridge, Mass. 2004.
- Hugo 1624—Herman Hugo, *Pia desideria*, ed. 1, Antwerpen 1624
- Hugo 1636—Hermann Hugo, *Pia desideria*, ed 4, Antwerpen 1636
- Javors'kyj 1684—Stefan Javors'kyj, *Hercules post Atlantem*, Černihiv 1684
- Javors'kyj 1689—Stefan Javors'kyj, *Echo głosu wołającego na puszczy*, Kyiv 1689
- Javors'kyj 1690—Stefan Javors'kyj, *Arctos caeli Rossiaci*, Kyiv 1690
- Javors'kyj 1691—Stefan Javors'kyj, *Pelnia nieubywającej chwaty*, Kyiv 1691
- Javors'kyj 2025—Stefan Javors'kyj, *Sermons from the Ukrainian Period*, vol. 1, ed. by Giovanna Brogi, Maksym Yaremenko, Tetiana Kuzyk, Marzanna Kuczyńska, Jakub Niedźwiedź, Leiden 2025
- John of Damascus 1593—John of Damascus, *Historia de vitis et rebus gestis sanctorum Barlaam Eremitae et Iosaphat Indiae regis*, transl. Jacques de Billy de Prunay, Antwerpen 1580
- John of Damascus 2006—John of Damascus, *Historia animae utilis de Barlaam et Ioasaph (Spuria) II: Text Und Zehn Appendices*, ed. Robert Volk, Berlin—New York 2006.
- John of Damascus 2018—John of Damascus, *Oration on the Hativity of the Holy Theotokos Mary*, in: *Wider Than Heaven: Eight Century Homilies on the Mother of Good*, ed. Mary B. Cunningham, Crestwood, NY 2008
- Junius 1606—Melchior Junius, *Politicarum quaestionum centum ac tredecim, in eloquentiae studiosorum gratiam, stylum exercere cupientium, selectarum ac in in partes tres distinctarum ...*, Frankfurt am Main 1606
- Kochanowski 1995—Jan Kochanowski, *Laments*, transl. Stanislaw Barańczak, Seamus Heaney, New York 1995
- Kochanowski 2001—Jan Kochanowski, *Treny*, ed. Janusz Pelc, Wrocław 2001
- Kochanowski 2008—Jan Kochanowski, *Pieśni*, ed. Ludwika Szczerbicka-Ślęk, Wrocław 2008
- Kochanowski 2018—Jan Kochanowski, *Trifles, Songs, and Saint John's Eve Song*, Translation, notes, and introduction by Michael J. Mikoś, edited and with a foreword by Mirosława Hanusiewicz-Lavallee, Lublin 2018
- Kochowski 1991—Wespazjan Kochowski, *Utworthy poetyckie. Wybór*, ed. Maria Eustachiewicz, Wrocław 1991
- Kosiv 1635—Sylvester Kosiv (Kossow), *Paterikon abo Żywoty św. Ojców pieczarskich*, Kyiv 1635
- Kuligowski 1688—Mateusz Ignacy Kuligowski, *Królewic indyjski w polski strój przybrany albo Historia o świętym Jozafacie królewicu indyjskim i o świętym Barlaamie pustelniku pustyniej Sennaar nazwanej*, Kraków 1688
- Kwiatkiewicz 1672—Jan Kwiatkiewicz, *Phoenix rhetorum*, Kraków 1672

- Lauxmin 1648—Sigismundus Lauxmin, *Praxis oratoira sive praecepta artis rhetoricae*, Braniewo 1648
- Lubomirski 1995—Stanisław Herakliusz Lubomirski, *Tobiasz wyzwolony*, in: Stanisław Herakliusz Lubomirski, *Poezje zebrane*, vol. 1, *Teksty*, ed. Adam Karpiński, Warszawa 1995
- Lucretius 1992—Titus Lucretius Carus, *De rerum natura*, with an English translation by William Henry Denham Rouse, revised with new text, introduction, notes, and index by Martin Ferguson Smith, Cambridge, Mass.—London 1992
- Marbodius 1511—Marbode (Morbodius of Rennes), *Libellus de lapidibus preciosis nuper editus*, ed. Johannes Cuspinianus, Wien 1511
- Masen 1658—Jacob Masen, *Ars nova argutiarum eruditae et honestae recreationis, in duas partes divisa. Prima est epigrammatum, altera inscriptionum argutarum*, Köln 1658
- Masen 1681—Jacob Masen, *Speculum imaginum veritatis occultae exhibens symbola, emblemata, hieroglyphica, aenigmata omni tam materiae, quam formae varietate, exemplis simul ac praeceptis illustratum ...*, editio tertia, Köln 1681
- Melanchthon 1600—Philipp Melanchthon, *Consilia sive iudicia theologica, itemque responsiones ad quaestiones de rebus variis ac multiplicibus secundum series annorum digestae*, Neustadt 1600
- Ménéstrier 1683—Claude-François Ménéstrier, *La philosophie des images énigmatiques*, vol. 2, Paris 1683
- Mnemosyne 1633—*Mnemosyne sławy, prac i trudów przeoświeconego w Bogu ojca (...)* Piotra Mohiły wojewodzica ziem mołdawskich, uprzywilejowanego prawostawnego metropolity Kijowskiego, halickiego i wszytkiej Rusi (...) na pożądaný onego wjazd do Kijowa od studentów gimnasium w Bractwie Kijowskim przezeń fundowanego, Kyiv 1633
- Natalis 1568—Natalis Comes (Natale Conti), *Mythologiae, sive explicationum fabularum libri decem*, Venezia 1568
- Okolski 1641—Szymon Okolski, *Orbis Polonus*, vol. 1, Kraków 1641
- Orlyk 1698—Pylyp Orlyk (Filip Orlik), *Hippomenes sarmacki*, Kyiv 1698
- Ornovs'kyj 1688—Ivan Ornovs'kyj (Jan Ornowski), *Muza roxolańska*, Černihiv 1688
- Ostrowski 1747—Joannes Ostrowski Daneykowicz, *Suada Latina seu miscellanea oratoria, epistolaria, statistica, politica, inscriptionalia elogiaria, panegyrica, poetica et historica*, Lublin 1747
- Ovid 1951—Publius Ovidius Naso (Ovid), *Metamorphoses*, with an English translation by Frank Justus Miller, vol. 1: books I–VIII, Cambridge, Mass.—London 1951
- Ovid 1985—Publius Ovidius Naso (Ovid), *The Art of Love, and Other Poems*, with an English translation by John Henry Mozley, second edition revised by G.P. Goold, Cambridge, Mass.—London 1985
- Ovid 1986—Publius Ovidius Naso (Ovid), *Heroides and Amores*, with an English trans-

- lation by G. Showerman, second edition revised by G.P. Goold, Cambridge, Mass.—London 1986
- Ovid 1988—Publius Ovidius Naso (Ovid), *Tristia, Ex Ponto*, with an English translation by Arthur Leslie Wheeler, second edition revised by G.P. Goold, Cambridge, Mass.—London 1988
- Owen 1682—John Owen, *Epigrammatum Ioan(nis) Oweni Cambro-Britanni Oxoniensis*, Leiden 1682
- Pasek 1987—Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki*, ed. Roman Pollak, Warszawa 1987
- Penton 1688—Stephen Penton, *Apparatus ad theologiam in usum academiaram*, London 1688
- Pertz 1872—Georg Heinrich Pertz, *Monumenta Germaniae historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum. Scriptorum tomus XXII*, Hannover 1872
- Philotheus 1677—*Philothei Symbola Christiana quibus idea hominis Christiani exprimitur*, Frankfurt am Main 1677
- Picinelli 1680—Filippo Picinelli, *Mondo simbolico formato d'impresce scelte, spiegate ed illustrate con sentenze, ed eruditioni, Sacre, e Profane ...*, Milano 1680
- Pisarski 1676—Jan Pisarski, *Mówca polski albo suplement do tomu pierwszego Mów sejmowych ... tom wtóry*, Kalisz 1676
- Pliny 1940—Gaius Plinius Secundus (Pliny), *Natural history*, with an English translation in ten volumes, vol. III: *Libri VIII–XI* by H. Rackham, London 1940
- Pomey 1675—Franciscus (François Antoine) Pomey, *Candidatus rhetoricae se Aphothonii Progymnasmata in meliorem formam usumque redacta*, Venezia 1675
- Pomey 1676—Franciscus (François Antoine) Pomey, *Novus candidatus rhetoricae altero se candidior, comptiorque non Aphthonii solum Progymnasmata ornatius concinnata, sed Tullianae etiam rhetoricae praecepta clarius explicata repraesentans, studiosis eloquentiae candidatis*, Rouen 1676
- Pontanus 1597—Jacobus Pontanus, *Poeticarum insitutionum libri III*, Ingolstadt 1597
- Pontanus 1610—Jacobus Pontanus, *In P. Ovidii Nasonis poetarum ingeniosissimi Tristium et De Ponto libros novi commentarii, item Hortuli Ovidiani, id est Sententiae et proverbialia ex quotquot Poetae monumentis a eodem conquisita in locos communes redacta et commentationibus explicata*, Ingolstadt 1610
- Pontanus 1617—Jacobus Pontanus, *Attica bellaria, sive Litteratorum secundae mensae ad animos ex contentione et lassitudine studiorum lectiunculis equisitis, iucundis et honestis relaxandos, pars secunda*, Augsburg 1617
- Possevino 1594—Antonio Possevino, *Tractatio de poesi et pictura ethnica, humana, et fabulosa collata cum vera, honersa et sacra*, Lyon 1594
- Prokopovych 1709—[Feofan Prokopovych], *Панегириκος, или слово похвальное о пре-славной над войсками свейскими победе 1709*, Kyiv 1709
- Radau 1655—Michael Radau, *Orator extemporaneus*, Amsterdam 1655

- Rollenhagen 1613—Gabriel Rollenhagen, *Selectorum emblematum centuria secunda*, Utrecht [1613]
- Saavedra 1651—Diego de Saavedra Fajardo, *Idea Principis Christiano-Politici 101 symbolis expressa ...*, Amsterdam 1651
- Saavedra 1660—Diego de Saavedra Fajardo, *Idea Principis Christiano-Politici 101 symbolis expressa ...*, Amsterdam 1660
- Sarbiewski 1646—Maciej Kazimierz Sarbiewski, *The Odes of Casimire*, transl. George Hils, London 1646
- Seneca 1917—Seneca's *Tragedies* with an English translation by Frank Justus Miller, vol. 1: *Hercules furens, Troades, Medea, Hippolytus, Oedipus*, London–New York 1917
- Sęp Szarzyński 2001—Mikołaj Sęp Szarzyński, *Poezje zebrane*, ed. Radosław Grzeško-wiak, Adam Karpiński, cooperation Krzysztof Mrowcewicz, Warszawa 2001
- Skarga 1843—Piotr Skarga, *Kazania na niedziele i święta całego roku*, ed. Jan Nepomucen Bobrowicz, Leipzig 1843
- Słowicki 1705—Łukasz Stanisław Słowicki, *Panegyres sacrae Regi seculorum immortalis Iesu Christo, Reginae caelorum Virgini Mariae nec non sanctiori aluae divis dicite*, Kraków 1705
- Spinula 1678—Stephanus Spinula, *Novissima philosophia summulas, logicam et libros: physicorum, de coelo, de generatione et corruptione, de metheoris, de anima, et metaphysicorum complectens*, Pavia 1678
- Statius 1928—*Statius*, with an English translation by John Henry Mozley, in two volumes: vol. 1: *Silvae, Thebais* I–IV, London–New York 1928
- Suarez 1861—Francisco Suarez, *Opera omnia*, vol. 26, ed. C. Breton, Paris 1861
- Suetonius 1951—Gaius Suetonius Tranquillus, *Lives of the Caesars, Volume 1: Julius. Augustus. Tiberius. Gaius. Caligula*. Translated by J.C. Rolfe, Introduction by K.R. Bradley, Cambridge, MA 1951
- Twardowski 1926—Samuel Twardowski, *Nadobna Paskwalina*, ed. Roman Pollak, Kraków 1926
- Twardowski 1995—Kasper Twardowski, *Pochodnia miłości Bożej z pięcią strzał ognistych*, ed. Krzysztof Mrowcewicz, Warszawa 1995
- Twardowski 2007—Samuel Twardowski, *Epitalamia*, ed. Roman Krzywy, Warszawa 2007
- Ursin 1659—Johann Heinrich Ursin, *Acerra philologica mille, variarum historiarum, physicarum, ethnicarum, mythicarum de rebus fere omnibus, ex innumeris auctoribus selectarum ac pulcherrimis, qua Sacra, qua aliis sententiis illustratum libri quinque*, Frankfurt am Main 1659
- Veen 1607—Otto van Veen, *Q. Horatii Flacci Emblemata. Insignibus in aes incisis notisque illustrata studio Othonis Vaeni*, Antwerpen 1607
- Veen 1624—Otto van Veen, *Emblemata, sive, Symbola a principibus, viris ecclesiasti-*

- cis [sic] ac militaribus aliisque usurpanda / Devises ou emblemes pour princes, gens d'Église, gens de guerre, et autres*, Bruxelles 1624
- Verani 1679—Gaetano Felice Verani, *Monumentum etremi honoris perennis virtutis piis manibus serenissimi ac potentissimi principis Ferdinandi Mariae, Utriusque Bavariae ac Superioris Palatinatus Ducis, Comitum Palatini Rheni ...*, München 1679
- Verinus 1541—Michael Verinus, *De puerorum moribus disticha*, Lyon 1541
- Virgil 1916—*Virgil*, with an English translation by H. Rushton Fairclough, in two volumes: vol. 1: *Eclogues, Georgics, Aeneid I–VI*, London–New York 1916
- Widl 1674—Adam Widl, *Lyricorum libri III. Epodon liber unus*, Ingolstadt 1674
- Wierix 1600—Anton II Wierix, *Cor Iesu amanti sacrum*, Antwerpen 1600
- Wujek 1583—Jakub Wujek, *Postylla Catholica, to jest kazania na Ewangelie niedzielne y odświętne przez cały rok, według wykładu samego prawdziwego Kościoła Świętego powszechnego ...*, Kraków 1583
- Zetter 1614—Jacob de Zetter, *New Kunstliche Weltbeschreibung das ist Hundert aus-erlesener Kunststück, so von den Kunstreichsten Meistern dieser Zeit erfunden und gerisen worden, gegenwertigen Welt lauf und Sitten vor zu mahlen und uff besserung zu bringen. Nun mehr ins Kupffer zusammen getragen: mit kurtzen Lateinischen versen, auf Deütschen und Frantzösichen Reymen artig erklaret*, Frankfurt am Main 1614
- Zodiacus 1676—*Zodiacus Illustrium Ecclesiae Siderum seu Virtutes Infulatae Clarissimorum duodecim orbis Christiani Antistitum Reverendissimo et Celsissimo Principi ac Domino Domino Joanni Friderico a Comitibus de Waldstein Archiepiscopo Pragensi ... a devotissimo Reverendissimae Ejus Celsitudini Collegio Pragensi Societatis Jesu*, [Praha] 1676
- Акт избрания 1887—“Акт избрания Варлаама Ясинскаго архимандритом киево-печерскаго монастыря”, ed. А. Востоков, *Киевская старина*, 6 (1887), vol. 18, pp. 573–576
- Гордон 2009—Патрик Гордон (Patrick Gordon), *Дневник, 1684–1689*, transl., ed. Д.Г. Федосов, Москва 2009
- Евхаристериион 1632—Евхаристериион albo вдячність, Київ 1632
- Письма и бумаги 1883—*Письма и бумаги императора Петра Великого*, vol. 3, Санкт-Петербург 1893
- Письма и бумаги 1887—*Письма и бумаги императора Петра Великого*, vol. 1, Санкт-Петербург 1887
- Письма и бумаги 1889—*Письма и бумаги императора Петра Великого*, vol. 2, Санкт-Петербург 1889
- Прокопович 1961—Феофан Прокопович, *Сочинения*, ed. И.П. Еремин, Москва–Ленинград 1961
- Яворский 2014—Стефан Яворский, *Ты, облеченна в солнце, Дъво Богомати*, in — Николаев 2014a, p. 359

- Яворський 1698—Стефан Яворський, *Виноград Христов*, Київ 1698
- Яворський 1703—Стефан Яворський, *Знаменія пришедствія антихристова и кончини века*, Москва 1703
- Яворський 1728—Стефан Яворський, *Камень веры православнымъ церкви святыа сыномъ на утвержденіе и духовное созиданіе. Претькаюцымса же съ камень претьканіа и соблазна*, Москва 1728
- Яворський 1729—Стефан Яворський, *Камень веры православнымъ церкви святыа сыномъ на утвержденіе и духовное созиданіе. Претькаюцымса же съ камень претьканіа и соблазна*, Москва 1729
- Яворський 1878—Стефан Яворський, *Риторическая рука*, transl. Т. Поликарпов, Москва 1878
- Яворський 1992—Стефан Яворський, *Філософські твори*, vol. 1, ed. Игорь Степанович Захара, Мария Васильевна Кашуба, Київ 1992
- Яворський 2009—Стефан Яворський, “Виноград Христов”, ed. І. Ситой, С. Горобец, *Сіверянський літопис*, 2009, 6, pp. 114–131

Secondary Literature

- Awianowicz 2008—Bartosz B. Awianowicz, *Progymnasmata w teorii i praktyce szkoły humanistycznej od końca XV do połowy XVIII wieku. Dzieje nowożytnej recepcji Aftoniosa od Rudolfa Agricoli do Johannes Christopha Gottscheda*, Toruń 2008
- Awianowicz 2020—Bartosz B. Awianowicz, “The Classical and Jesuit Erudition of Stefan Javorskii in his Panegyrics to Varlaam Iasinski”, *Philologia Classica*, 15, 2020, 2, pp. 246–260
- Awianowicz 2021—Bartosz B. Awianowicz, *School exercises in rhetoric between religious controversies and “political correctness” in the 16th- and 17th-century Europe*, in: Trinidad Arcos Pereira (ed.), *Retórica e ideología en las aulas del Humanismo: los progymnasmata*, Vigo 2021, pp. 165–183
- Bartolini 2020a—Maria Grazia Bartolini, “Engrave this memory in your heart as if on a tablet ...’. Memory, Meditation, and Visual Imagery in Seventeenth-Century Ukrainian Preaching”, *Canadian Slavonic Papers*, 62, 2, 2020, pp. 154–181
- Bartolini 2020b—Maria Grazia Bartolini, “Virginity is good but marriage is better. Stefan Javors’kyj’s *Vinograd Khrystov* as an Emblematic Praise of Marriage”, *Harvard Journal of Ukrainian Studies*, 37 (2020), 1–2, pp. 13–46
- Berndt 1975—Michael Berndt, *Die Predigt Dimitrij Tuptalos. Studien zur ukrainischen und russischen Barockpredigt*, Frankfurt/M 1975
- Blum 1999—Paul Richard Blum, “Dio e gli individui: L’*Arbor Porphyriana* nei secoli XVII e XVIII.” *Rivista di filosofia neo-scolastica* 91 (1999), pp. 18–49
- Bouvier, Schneider 2008—Bouvier Beatrix, Schneider Michael (eds.), *Geschichtspolitik und demokratische Kultur. Bilanz und Perspektiven*, Bonn 2008

- Brogi 2000—Giovanna Brogi Bercoff, “Mazepa, lo zar e il diavolo. Un inedito di Stefan Javorskij”, *Russica Romana* 7, 2000, pp. 167–188
- Brogi 2002—Giovanna Brogi Bercoff, “A Marginal Note on Marginal Notes—The Library of Stefan Javorskij”, *Palaeoslavica* 10 (2002), 1, pp. 11–25
- Brogi 2004a—Giovanna Brogi Bercoff, “Stefan Jaworski a historia. Na podstawie dopisków na marginesach jego książek”, in: Jacek Gładzewski, Marek Prejs, Krzysztof Mrowcewicz (eds). *Corona scientiarum. Studia z historii literatury i kultury nowożytnej ofiarowane profesorowi Januszowi Pelcowi*, Warszawa 2004, pp. 383–392
- Brogi 2004b—Giovanna Brogi Bercoff, “Niepublikowany wiersz Stefana Jaworskiego?”, transl. Emiliano Ranocchi, *Terminus* 2004, 2, pp. 53–64
- Brogi 2004c—Giovanna Brogi Bercoff, “The Hetman and the Metropolitan. Cooperation between State and Church in the Time of Varlaam Jasyn'skij”, in: Giovanna Siedina (ed.), *Mazepa e il suo tempo. Storia, cultura, societa—Mazepa and His Time. History, Culture, Society*, Alessandria 2004, pp. 417–440
- Brogi 2005—Giovanna Brogi, “Plurilinguism in Russia and in the Ruthenian Lands in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. The Case of Stefan Javors'kij”, in Vyacheslav V. Ivanov, Julia Verkholtantsev (eds.), *Speculum Slaviae orientalis. Muscovy, Ruthenia and Lithuania in the Late Middle Ages*, Москва 2005, pp. 9–20
- Brogi 2012—Giovanna Brogi Bercoff, “Poltava: A Turning Point in the History of Preaching,” in Serhii Plokhly (ed.), *Poltava 1709: The Battle and the Myth*, Cambridge 2012, pp. 205–226
- Brogi 2021—Giovanna Brogi, “In the Name of Mary: Baranowicz, Jaworski, and the Good Pastor”, *pl.it / rassegna italiana di argomenti polacchi*, 12, 2021, pp. 110–132
- Buszewicz 2003—Elwira Buszewicz, “Maciej Kazimierz Sarbiewski, *De acuto ac arguto/O poincie i dowcipie*”, in: Michał Hanczakowski, Jakub Niedźwiedz (eds.), *Retoryka a tekst literacki*, vol. 1, Kraków 2003, pp. 23–52
- Curtius 1984—Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter*, Bern 1984
- Czarski 2012—Bartłomiej Czarski, *Stemmaty w staropolskich książkach, czyli rzecz o poezji heraldycznej*, Warszawa 2012
- Danylenko 2017—Andrii Danylenko, *A missing chain? On the sociolinguistics of the Grand Duchy of Lithuania*, „Acta Baltico-Slavica” 41, 2017, pp. 31–57
- Dignas, Winter 2007—Beate Dignas, Engelbert Winter, *Rome and Persia in Late Antiquity. Neighbours and Rivals*, Cambridge 2007
- Dumanowski; Spychaj 2012—Jarosław Dumanowski, Magdalena Spychaj, “Wstęp”, in: Stanisław Czerniecki, *Compendium ferculorum albo zebranie potraw*, ed. Jarosław Dumanowski, Magdalena Spychaj, Warszawa 2012
- Fordoński, Urbański 2010—Krzysztof Fordoński, Piotr Urbański, *Casimir Britannicus. English Translations, Paraphrases and Emulations of the Poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski*. Revised and Expanded Edition, London 2010

- Franklin 2011—Simon Franklin, "Mapping the Graphosphere: Cultures of Writing in Early 19th-Century Russia (and Before)", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 12.3, 2011, pp. 531–560
- Franklin 2019—Simon Franklin, *The Russian Graphosphere 1450–1850*, Cambridge, 2019
- Glowalla 2013—Katarzyna Glowalla, *Kommentierte Ausgabe der polnischsprachigen Gedichtbände von Jan Ornowski/Ivan Ornov's'kyj 2. Hälfte des 17.–Anfang des 18. Jahrhunderts*, vol. 2, Bonn 2013
- Górska 2012—Magdalena Kinga Górska, "Hieroglifik w teorii Rzeczpospolitej (XVII–XVIII w.). Zarys problematyki", *Terminus* 14 (2012), 25, pp. 15–46
- Górska 2022—Magdalena Kinga Górska, "The Definition of the Emblem: Models and Norms of the Genre. The Polish Perspective", in: Joanna Krauze-Karpińska, Magdalena Piskała (eds.) *Non-Classical Genres: Theory and Practice*, Warszawa 2022, pp. 149–162
- Grześkowiak; Niedźwiedz 2009—Radosław Grześkowiak, Jakub Niedźwiedz, "Wstęp", in: Mikołaj Mielezko, *Emblematy*, ed. Radosław Grześkowiak, Jakub Niedźwiedz, Warszawa 2009, pp. 7–70
- Kołodziejczyk 2011—Dariusz Kołodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania. International Diplomacy on the European Periphery (15th–18th Century). A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents*, Leiden 2011
- Kroll 2013—Walter Kroll, "Stefan Javorskijs emblematische Heiligenvita über Varlaam Jasinskij", in: Britta Holz, Ute Marggraff (eds.), *Herrscherlob und Herrscherkritik in den slavischen Literaturen. Festschrift für Ulrike Jekutsch zum 60. Geburtstag*, Wiesbaden 2013, pp. 15–42
- Kroll 2014—Walter Kroll, "Wie „übersetzt“ man Embleme? Am Beispiel der Emblem- und Emblematisierung im Kiever Kulturmodell der Barockzeit", *Rocznik Komparatystyczny—Komparatistisches Jahrbuch*, 5 (2014), pp. 197–225
- Kroll 2018—Walter Kroll, "Poeta laureatus Stefan Jaworski i emblematyka" *Terminus* 20, 2018, 2, pp. 195–253
- Kuczyńska 2022—Marzanna Kuczyńska, "Bóg – człowiek – (nie)szczęście w ujęciu Stefana Jaworskiego", *Perspektywy Kultury*, 38 (3), 2022, pp. 151–174
- Kuczyńska 2025—Marzanna Kuczyńska, "Introduction: Stefan Javors'kyj, the Man and the Preacher", in: JAVOR.SERMONS, pp. 1–28
- Lachmann 1994—Renate Lachmann, "Polnische Barockrhetorik: Die 'problematische Ähnlichkeit' und Maciej Kazimierz Sarbiewskis Traktat *De acuto et arguto* (1619/1623) im Kontext concettistischer Theorien", in: Renate Lachmann, *Die Zerstörung der schönen Rede. Rhetorische Tradition und Konzepte des Poetischen*, München 1994, pp. 101–134
- Lausberg 1998—Heinrich Lausberg, *Handbook of Literary Rhetoric. A Foundation for Literary Study*, foreword by George A. Kennedy, translated by M.T. Bliss, A. Jansen, D.E. Orton, ed. D.E. Orton, R. Dean Anderson, Leiden–Boston–Köln 1998

- Lewin 1974—Paulina Lewin, “Nieznana poetyka kijowska z XVII wieku”, in: Stefan Kozak, Marian Jakóbiec (eds.), *Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich*, Wrocław 1974, pp. 71–90
- Liškevičienė 1998—Jolita Liškevičienė, *XVI–XVIII Amžiaus knygu grafika: Herbai senuosiuose Lietuvos spaudiniuose*, Vilnius 1998
- Łużny 1966—Ryszard Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska. Z dziejów związków kulturalnych polsko-wschodniosłowiańskich w XVII–XVIII wieku*, Kraków 1966
- Łużny 1967—Ryszard Łużny, “Stefan Jaworski – poeta nieznany”, *Slavia Orientalis*, 1967, 4, pp. 363–376
- Marker 2010—Gary Marker, “Casting Mazepa’s Legacy: Pylyp Orlyk and Feofan Prokopovich”, *The Slavonic and East European Review*, 88 (2010), 1/2, pp. 110–133
- Martz 1954—Louis Martz, *The Poetry of Meditation. A Study of English Religious Literature of the Seventeenth Century*, New Haven 1954
- Matsen; Rollinson; Sousa 1990—Patricia P. Matsen, Philip Rollinson, Marion Sousa (eds.), *Readings from Classical Rhetoric*, Carbondale and Edwardsville 1990
- Moser 2016—Michael Moser, *New Contributions to the History of the Ukrainian Language*, Edmonton-Toronto 2016
- Niedźwiedz 2003—Jakub Niedźwiedz, *Nieśmiertelne teatra sławy. Teoria i praktyka twórczości panegirycznej na Litwie w XVII i XVIII w.*, Kraków 2003
- Niedźwiedz 2024—Jakub Niedźwiedz, “Stefan Jaworski (1658–1722) wobec poezji Jana Kochanowskiego”, in: Justyna Kiliańczyk-Zięba, Magdalena Komorowska (eds.), *Źródła i sensy. Studia ofiarowane Profesorowi Januszowi S. Gruchale z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, Kraków 2024, pp. 153–178
- Nikolaev 1995—Sergei I. Nikolaev, “Stefan Iavorsky”, in: Marcus C. Levitt (ed.), *Early Modern Russian Writers. Late Seventeenth and Eighteenth Centuries*, Detroit-Washington, D.C.-London 1995, pp. 116–119
- Otwinowska 1967—Barbara Otwinowska, “Elogium – *flos floris, anima et essentia* poetyki siedemnastowiecznego panegiryzmu”, in: Michał Głowiński (ed.), *Studia z teorii i historii poezji*, vol. 1, Wrocław 1967, pp. 148–183
- Otwinowska 1998—Barbara Otwinowska, “Koncept”, in: Teresa Michałowska, Barbara Otwinowska, Elżbieta Sarnowska-Temierusz (eds.), *Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze – Renesans – Barok*, Wrocław 1998, pp. 389–393
- Pelc 2002—Janusz Pelc, *Słowo i obraz na pograniczu literatury i sztuk plastycznych*, Kraków 2002
- Perzanowska 2018—Agnieszka Perzanowska, *Najjaśniejszym. Panegiryki i utwory pochwalne poświęcone królom i królowym polskim w zbiorze starych druków Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kraków 2018
- Pilarczyk 1982—Franciszek Pilarczyk, *Stemmata w drukach polskich XVI w.*, Zielona Góra 1982

- Plokhly 2006—Serhii Plokhly, *The Origins of the Slavic Nations: Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus*, Cambridge, MA 2006
- Przeździecki 1841—Aleksander Przeździecki, *Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów*, vol. 2., Vilnius 1841
- Pylypiuk 2004—Natalia Pylypiuk, “The Face of Wisdom in the Age of Mazepa”, in: Giovanna Siedina (ed.), *Mazepa e il suo tempo. Storia, cultura, società – Mazepa and His Time. History, Culture, Society*, Alessandria 2004, pp. 367–400
- Radyszewski 1996—Rościsław Radyszewski, *Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku*, Kraków 1996
- Robinson 2003—Ian S. Robinson, *Henry IV of Germany, 1056–1106*, Cambridge 2003
- Roller 2010—Duane W. Roller, *Eratosthenes' Geography. Fragments Collected and Translated with Commentary and Additional Material*, Princeton 2010
- Rossi 2016—Cesare Rossi, *Some Inventions by Engineers of the Hellenistic Age*, in: Carlos López-Cajún, Marco Ceccarelli (eds.), *Explorations in the History of Machines and Mechanisms. Proceedings of the Fifth IFToMM Symposium on the History of Machines and Mechanisms*, Springer 2016
- Rüß 2006—Hartmut Rüß, “Eupraxia-Adelheid. Eine biographische Annäherung”, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 54 (2006), pp. 481–518
- Saryusz-Wolska 2009—Magdalena Saryusz-Wolska, *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, Kraków 2009
- Siedina 2004—Giovanna Siedina (ed.), *Mazepa e il suo tempo. Storia, cultura, società – Mazepa and His Time. History, Culture, Society*, Alessandria 2004
- Siedina 2012—Giovanna Siedina, *Joasaf Krokovskij nella poesia neolatina dei suoi contemporanei*, Città di Castello 2012
- Siedina 2017—Giovanna Siedina, *Horace in the Kyiv Mohylanian Poetics (17th–First Half of the 18th Century): Poetic Theory, Metrics, Lyric Poetry*, Firenze 2017
- Słomak 2016—Iwona Słomak, „Phoenix rhetorum” *Jana Kwiatkiewicza*, Warszawa 2016
- Sobol 2021—Walentyna Sobol, “Introduction”, in: *Filip Orlik (1672–1742) i jego Dziennik*, ed. Walentyna Sobol, Warszawa 2021, pp. 28–40
- Tairova-Yakovleva 2020—Tatiana Tairova-Yakovleva, *Ivan Mazepa and the Russian Empire*, transl. J. Surer, Montreal 2020
- Temčinas 2017—Sergeius Temčinas, “Języki kultury ruskiej w Pierwszej Rzeczypospolitej”, in: M. Kuczyńska (ed.), *Między Wschodem a Zachodem. Prawosławie i unia*, Warszawa 2017, pp. 81–120
- Uhlenbruch 1984: Bernd Uhlenbruch, “Rhetorica slavica—rhetorica latina (Stefan Jaworski – ‘Ritoričeskaja ruka’)”, *Die Welt der Slaven*, 29 (1984), pp. 330–352
- Vincenz 1989—Andrzej Vincenz, “Wstęp”, in: Andrzej Vincenz, Marian Malicki, Juliusz A. Chrościcki (eds.), *Helikon sarmacki, wątki I tematy polskiej poezji barokowej*, Wrocław 1989, pp. III–CXVII
- Volk 2006—Robert Volk, Vorwort, in: John of Damascus, *Historia animae utilis de Bar-*

- laam et Ioasaph (Spuria) II: Text Und Zehn Appendices*, ed. Robert Volk, Berlin–New York 2006, pp. VII–XII
- Walther 1967—Hans Walther, *Proverbia sententiaeque Latinitatis Medii Aevi. Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in alphabetischer Anordnung*, Göttingen 1967
- Бантыш-Каменский 2005—Николай Николаевич Бантыш-Каменский, *Списки кавалерам российских императорских орденов Св. Андрея Первозванного, Св. Екатерины, Св. Александра Невского и Св. Анны с учреждения до установления в 1797 году орденового капитула*, ed. Петр Александрович Дружинин, Москва 2005
- Броджі 2006—Джованна Броджі Беркофф, “Заметки Стефана Яворского на полях принадлежавших ему книг”, in: О.В. Творогов (ed.), *Труды Отдела древнерусской литературы РАН, ИРЛИ (Пушкинский Дом)*, vol. 57, Санкт-Петербург 2006, pp. 303–311
- Броджі 2006—Джованна Броджі Беркофф, “До питання про гомілетичу Стефана Яворського”, *Київська Академія*, 2–3, 2006, pp. 87–98
- Броджі 2008—Джованна Броджі Беркофф, “*Барокова гомілетика у східнослов'янському культурному просторі*”, in: Alberto Alberti et al. (eds.), *Contributi italiani al 14. congresso internazionale degli Slavisti (Ohrid 10–16 settembre 2008)*, Firenze 2008, pp. 179–200
- Броджі 2022—Джованна Броджі, *Культурний поліморфізм українського світу*, Київ 2022
- Брюховецький, Хижняк 2001—В.С. Брюховецький, Зоя І. Хижняк (ed.), *Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст.: енциклопедичне видання*, Київ, Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2001
- Варлаам Ясинський 1905—“Варлаам Ясинський, митрополит киевський и Малой России: 1690–1707 г.”, *Киевские епархиальные ведомости*, 1905, №. 12–16, 18–29, 31–35, 49–50
- Васильев 1892—П. Васильев, *Варлаам Ясинский*, ESBE, vol. Va (1892), p. 531
- Власовський 1956—Іван Власовський, *Нарис історії Української Православної Церкви*, vol. 2, Нью-Йорк 1956
- Власовський 1957—Іван Власовський, *Нарис історії Української Православної Церкви*, vol. 3, Нью-Йорк 1957
- Денисюк 2000—Сергій Петрович Денисюк, “Стефан Яворський”, in: *Українська література у портретах і довідках: Давня література—література XIX ст.*, Київ 2000, p. 348
- Живов 2004—Виктор Маркович Живов, *Из церковной истории времен Петра Великого: исследования и материалы*, Москва 2004
- Заваринська 2011—Христина Заваринська, “Панегіричні топоси в гравюрах

- київських геральдично-емблемних стародруків першої половини XVII ст.», *Вісник Львівської національної академії мистецтв*, 22, 2011, pp. 236–248
- Захара 1991—Ігор Степанович Захара, *Стефан Яворський*, Львів 1991
- Королев 1909—Александр Королев, “Стефан Яворський”, in: Александр Александрович Половцов (ed.), *Русский биографический словарь*, Санкт-Петербург 1909, pp. 413–422
- Короненко 2003—Ірина Короненко, “Бібліотека Стефана Яворського з досвіду її пошуку та перспективи реконструкції”, *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського*, vol. 10, Київ 2003, pp. 187–192
- Крашенинникова 2015—Ольга Александровна, Крашенинникова, “Неизвестная проповедь Стефана Яворского о российском гербе (1702)”, *Культурное наследие России*, 2015, 2, pp. 29–38
- Либуркин 2000—Дмитрий Львович Либуркин, *Русская новолатинская поэзия. Материалы к истории. XVII–первая половина XVIII века*, Москва 2000
- Луцька, Мазманьянц 1986—Ф.Й. Луцька, Віра Карапетівна Мазманьянц, “Бібліотека С. Яворського в книжкових фондах Харківського університету”, *Філософська думка*, 1986, 4, pp. 82–86
- Люта 2015—Тетяна Люта, “Варлаам Ясинський і Софійська митрополіча катедра”, *Medievalist*, 7.01.2015, https://www.medievalist.org.ua/2015/01/blog-post_7.html#google_vignette (access: 9.03.2024)
- Маркман 2003—Наталія В. Маркман, “Книги з бібліотеки Стефана Яворського у фондах Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка”, in: *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського*, vol. 10, Київ 2003, pp. 181–187
- Маслов 1914a—Сергей Иванович Маслов, “Библиотека Стефана Яворского”, *Чтения в историческом обществе Нестора-летописца*, 2, 1914, отд. 2, pp. 98–162
- Маслов 1914b—Сергей Иванович Маслов, “Документы, относящиеся к судьбе библиотеки Стефана Яворского”. *Чтения в историческом обществе Нестора-летописца*, 24, 1914, 2, отд. 3, pp. 17–102
- Маслюк 1983—Віталій Петрович Маслюк, *Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*, Київ 1983
- Махновець 2005—Леонід Махновець (ed.), *Українські письменники. Біо-бібліографічний словник*, vol. 1, *Давня українська література (XI–XVIII ст.ст.)*, Харків 2005
- Морев 1904—Іоанн Морев, “Камень веры” митрополита Стефана Яворского, его место среди отечественных противосектантских сочинений и характеристические особенности его догматических воззрений, Санкт-Петербург 1904
- Морозов 1971—А.А. Морозов, “Метафора и аллегория у Стефана Яворского”, in: *Поэтика и стилистика русской литературы. Памяти академика В.В. Виноградова*, Ленинград 1971, pp. 35–44

- Науменко 1885—Володимир Павлович Науменко, “Стефан Яворский в двойной роли хвалителя и обличителя Мазепы”, *Киевская старина*, 1885, 9, pp. 172–175
- Нежинский 1861—“Нежинский мужеский монастырь”, *Черниговской епархиальные известия*, 1861, 13, pp. 340–362
- Николаев 1999—Сергей Иванович Николаев, “Лопатинский Федор Леонтьевич (в монашестве – Феофилакт)”, in: А.М. Панченко (ed.), *Словарь русских писателей XVIII века*, vol. 2, Санкт-Петербург 1999, pp. 226–228
- Николаев 2014a—Сергей Иванович Николаев (ed.), *Библиотека литературы Древней Руси*, vol. 18: XVII век, Санкт-Петербург 2014
- Николаев 2014b—Сергей Иванович Николаев, “Комментарии”, in: Сергей И. Николаев (ed.), *Библиотека литературы Древней Руси*, vol. 18: XVII век, Санкт-Петербург 2014, pp. 595–636
- Описание 1825—*Описание Киево-Софийского собора и киевской иерархии*, Київ – Типография Киево-Печерской Лавры 1825
- Петров 1895—Николай Иванович Петров, *Киевская Академия во второй половине XVII в.*, Київ 1895
- Платонов 1927—Сергей Фёдорович Платонов, *Орден Иуды 1709 г.*, in: Сергей Фёдорович Платонов (ed.), *Летопись занятий постоянной Историко-археографической комиссии за 1926 г.*, vol. 34, Ленинград 1927, pp. 193–198
- Радишевський 2016—Ростислав Радишевський, “Mnemosyne slawy – емблематична композиція, присвячена Петру Могили”, *Київські полоністичні студії*, vol. 28, Київ 2016, pp. 57–68
- Радишевський; Свербигуз 2006—Ростислав Радишевський, Володимир Свербигуз, *Іван Мазепа в сарматсько-роксоланському вимірі високого бароко*, Київ 2006
- Русанівський 2001—Віталій М. Русанівський, *Історія української літературної мови*, Київ 2001
- Самарин 1880—Юрій Фёдорович Самарин, *Сочинения*, vol. 5, *Стефан Яворский и Феофан Прокопович*, Москва 1880
- Соловьев 1895–1896—Сергей Михайлович Соловьев, *История России с древнейших времен*, Book 3, vol. 11–15, Санкт-Петербург 1895–1896
- Степанов, Стенник, Берков 1968—Владимир Петрович Степанов, Юрий Владимирович Стенник, Павел Наумович Берков (eds.), *История русской литературы XVIII века. Библиографический указатель*, Ленинград 1968
- Степовик 1982—Дмитро Власович Степовик, Степовик, *Українська графіка XVI–XVIII століть. Еволюції образної системи*, Київ 1982
- Степовик 1988—Дмитро Власович Степовик, *Іван Щирський. Поетичний образ в українській бароковій гравюрі*, Київ 1988
- Степовик 2013—Дмитро Власович Степовик, Степовик, *Українська гравюра ба-*

- роко: *Майстер Ілля, Олександр Тарасевич, Леонтій Тарасевич, Іван Щирський*, Київ 2013
- Таирова-Яковлева 2007—Татьяна Таирова-Яковлева, *Мазена*, Москва 2007
- Терновский 1864a—Филипп Алексеевич Терновский, “Митрополит Стефан Яворский: биографический очерк, 1”, *Труды Киевской духовной академии*, 5, 1864, 1, pp. 36–70
- Терновский 1864b—Филипп Алексеевич Терновский, “Митрополит Стефан Яворский: биографический очерк, 2”, *Труды Киевской духовной академии*, 5, 1864, 3, pp. 267–290
- Терновский 1864c—Филипп Алексеевич Терновский, “Митрополит Стефан Яворский: биографический очерк, 3”, *Труды Киевской духовной академии*, 5, 1864, 6, pp. 136–186
- Терновский 1872—Сергей Терновский, “Исследование о подчинении Киевской митрополии Московскому патриархату”, in: *АУЗР*, 1, 5, pp. 1–172
- Титлинов 1913—Б. Титлинов, “Феофилакт (Лопатинский)”, in: *Русский биографический словарь*, Санкт-Петербург – Типография Главного Упр. Уделов, 1913, pp. 457–466
- Титов 1909—Андрей Александрович Титов, *Проповеди св. Димитрия, Митрополита Ростовского, на украинском наречии*, Москва 1909
- Трофимук 2014—Мирослав Степанович Трофимук, *Латиномовна література України XV–XIX ст.: жанри, мотиви, ідеї*, Львів 2014
- Трофимук; Трофимук 2018—Мирослав Трофимук, Олександра Трофимук, “Діалог Стефана Яворського та Пилипа Орлика – двох видатних митців епохи Бароко”, *Studia Polsko-Ukraińskie*, 5, 2018, pp. 69–80
- Трофимук; Шевчук 2006—А. Трофимук, В. Шевчук (eds.), Орлик Пилип, *Конституція, маніфести та літературна спадщина. Вибрані твори*, Київ – Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2006
- Успенский 2002—Борис А. Успенский, *История русского литературного языка (XI–XVII вв.)*, Moskva 2002
- Федяй 2025—Микола Федяй, *Формування філософських традицій Києво-Могилянської академії 1632–1753 років крізь призму освіти її професорів | The Formation of the Philosophical Traditions of the Kyiv-Mohyla Academy (1632–1753) Through the Lens of Professors' Education*, Kyiv 2025
- Хижняк 2001—Зоя І. Хижняк, “Ясинський, чернече ім'я Варлаам”, in – Брюховецький, Хижняк 2001, pp. 617–619
- Хижняк, Маньківський 2003—Зоя І. Хижняк, Валерій К. Маньківський, *Історія Києво-Могилянської академії*, Київ 2003
- Ченцова 2017—Вера Георгиевна Ченцова, “Синодальное решение 1686 г. о Киевской митрополии”, 2017, 2 (68), pp. 89–110
- Ченцова 2020—Вера Георгиевна Ченцова, *Киевская митрополия между Констан-*

- тинополем и Москвой 1686. Посольство подьячего Никиты Алексева (1685–1686 гг.)*, Київ 2020
- Чистович 1868—Илларион Чистович, *Феофан Прокопович и его время*, Санкт-Петербург 1868
- Щёголев 1901—Павел Елисеевич Щёголев, “Стефан Яворский”, in: *ESBE*, vol. 31, 1901, pp. 638–641
- Яременко 2017—Максим Яременко, *Перед викликами уніфікації та дисциплінування: Київська православна митрополія у XVIII столітті*, Львів 2017
- Яременко 2020—Максим Яременко, “Коли і хто вперше прочитав у Києво-Могилянському колеґіумі повний богословський курс?”, *Київська Академія*, 16, 2020, pp. 11–30

Index

- Adalberg, Samuel XIII
Alciato (Alciatus), Andrea XIII, 207, 209
Alexander the Great 89, 90, 156, 211, 212,
330, 340, 369, 388
Aphthonius Sophista 327, 328
Augustine of Hippona (St. Augustinus)
XIII, 204
Awianowicz, Bartosz B. IV, VII–IX, XII, 19,
40, 328
Awianowicz, Magdalena IX

Baranovyč, Lazar (Baranowicz, Łazarz) 3,
18, 20, 21, 39, 44, 86, 88, 150, 326, 366
Baranowicz, Łazarz—see Baranovyč, Lazar
Barnwell, Tim IX
Bartolini, Maria Grazia VIII, 13, 14
Bechtlin, Christoph 339
Benci, Francesco 337
Bernard of Clairvaux XIII, 336
Berndt, Michael 14
Besse, Pierre de 90
Birkowski, Fabian X, 11
Blum, Paul Richard 91
Boeschoten, Pieter IX
Boethius, Ancius Manlius Severinus XIII,
91, 152
Borgias, Francis 5, 333
Bornitz, Jakob 215, 331
Boschius, Jacobus 207
Bouvier, Beatrix 12
Brogi, Giovanna (Brogi, Bercoff Giovanna,
Броджи Беркофф, Джованна) VII–IX,
XII, 3, 8, 9, 12, 14, 16, 21, 25, 26, 31, 32,
88
Bromyard, Johannes 331
Buszewicz, Elwira 19

Caesius, Bernardus—see Cesi, Bernardo
Camerarius, Joachim 207, 328, 335
Capella, Martianus Felix XV, 330
Cassius Dio Cocceianus, Lucius XIII, 325
Cesi, Bernardo (Caesius, Bernardo) 214
Četvertyns'kyj, Gedeon (Czetwertynski,
Czetvertynius, Gedeon) 6, 23, 29, 32, 38,
178, 205, 210, 366, 369
Chmielowski, Benedykt 320

Cicero, Marcus Tullius XIV, 82, 90, 91, 155,
204, 206, 208, 211, 322, 327, 333, 335,
338, 356
Cieciszewski, Wojciech 214
Claudianus Claudius XIV, 40, 57, 82, 83, 91,
208, 210, 334, 368
Columella, Lucius Iunius Moderatus XIV,
328
Conte, Sophie VIII
Conti, Natale—see Natalis, Comes
Cornelius a Lapide XIV, 326
Costalius, Petrus—see Coustau, Pierre
Coustau Pierre (Costalius, Petrus) 91, 204
Curtius Rufus Quintus XIV, 89, 90
Curtius, Ernst Robert 82, 155
Czarski, Bartłomiej 29
Czetwertynski, Gedeon—see Četvertyns'kyj,
Gedeon

Danylenko, Andrii 3
Darius III of Persia 333, 340
Dignas, Beate 209
Dimirty of Rostov—see Tuptalo, Dmytro
Diogenes Laertius XIV, 273, 330, 381
Dittenberg, Wilhelm XV
Drexel, Jeremias 328
Dumanowski, Jarosław 332

Ebermeier, Johann 334
Edmundson, Henry 335
Erasmus Desiderius Roterodamus 208, 329
Eustachiewicz, Maria XIV

Fairclough, H. Rushton 333
Fediai, Mykola—see Федяй, Микола
Ferro, Giovanni 217
Fordoński, Krzysztof 336
Franczak, Grzegorz VII, VIII
Franklin, Simon 4
Freculf (Freculphus) 331

Gannett, Cinthie VIII
Gellius Aulus XIV, 208, 330
Glowalla, Katarzyna 40
Golt, Genesisus 215
Goltzius, Hubertus 209

- Gordon, Patrick (Гордон, Патрик) 25
 Górska, Magdalena Kinga 26, 338
 Grzebień, Ludwik XII
 Grześkowiak, Radosław 26, 330
- Harsdoerffer, Georg Philip 204
 Herodotus XIV, 82, 198, 208, 333
 Hesiodus XIV, 326
 Horace—see Horatius Flaccus, Quintus
 Horatius Flaccus, Quintus (Horace) XIV, 28,
 40, 82, 84, 89, 91, 209, 212, 213, 233, 322,
 326, 333, 340, 341, 359, 364
 Horn, Masja IX
 Hugo, Herman 332, 334
- Ines, Albert 4
 Innokenty, Gizel' 3, 20, 23, 81, 355
 Iustinus, Marcus Iunianus (Justin) XIV, 82,
 90
 Ivan V 148
- Jacobus de Voragine XVI, 320, 321
 Jasiński, Warlaam (Barlaam)—see Ясинсь-
 кий, Варлаам
 Jasyns'kyj, Barlaam—see Ясинський, Вар-
 лаам
 Joachim, Patriarch of Moscow 20, 205
 John II Casimir Vasa 26, 149, 154, 363
 John III Sobieski 19
 John of Damascus 35, 257, 327, 378
 Junius, Melchior 335
 Juran, Maria XVII
 Justin—see Iustinus, Marcus Iunianus
 Justin Martyr 205, 366
 Juvenal—see Iuvenalis, Decimus Iunius
- Kan, Wai Min IX
 King, J.E. 209
 Kochanowski, Jan XIV, 85–88, 90–92, 151,
 213, 216, 323, 340, 342, 372
 Kochanowski, Piotr XV, 341
 Kochowski, Wespazjan XIV, 213, 216, 372
 Kočubejivna, Anna—see Кочубеївна, Анна
 Kornylovyč, Zaharij 7
 Koropeckyj, Roman VIII
 Korzo, Margarita Anatol'evna—see Корзо,
 Маргарита Анатольевна
 Kosiv (Kossow), Sylvester 36
 Krzyżanowski, Julian XIII
- Kuczyńska, Marzanna VII, VIII, XII, 14
 Kuligowski, Mateusz Ignacy 35
 Kuzyk, Tetiana—see Кузык, Тетяна
 Kwiatkiewicz, Jan 18, 19, 152
- Lachmann, Renate 19
 Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus XIV,
 326
 Lauxmin, Sigismundus 18
 Lewin, Paulina 41
 Liškevičienė, Jolita 29
 Livius, Titus (Livy) XIV, 328, 335, 395
 Livy—see Livius, Titus
 Lopatyns'kyj Feofilact (Theophilact; Łopaciń-
 ski) 6–8, 15
 Losievs'kyj, Igor Y.—see Лосієвський, Ігор
 Якович VIII
 Lubomirski, Stanisław Herakliusz 88, 205,
 332
 Lucanus, Marcus Annaeus XIV, 204, 326
 Lucretius Carus, Titus XIV, 204, 326, 335
 Łużny, Ryszard 12, 44
- Macrobius Theodosius, Ambrosius XV, 325
 Marbode (Morbodius of Rennes) 215, 331,
 433
 Marggraff, Ute 439
 Marker, Gary 6, 13
 Martialis, Marcus Valerius (Martial) XV,
 209, 330
 Martinetz, Matthia 431
 Martz, Louis 20, 440
 Masen, Jacob 83, 217, 331, 433
 Matsen, Patricia P. 327, 440
 Mazepa, Ivan—see Мазепа, Іван
 Mazepa, Maria Magdalena (Mokievs'ka,
 Maryna) 149
 Melanchthon, Philipp 205, 433
 Michałowska, Teresa 440
 Mieszko, Mikołaj 439
 Mikoś, Michael J. 85, 90, 216, 323
 Miller, Frank Justus 83, 207, 209–211, 213–
 218, 321, 330, 331, 336, 433, 435
 Mokievs'ka, Maryna—see Мазепа Maria
 Magdalena
 Moser, Michael 3, 440
 Mozley, J.H. 103, 330, 334, 434, 435
 Mrowcewicz, Krzysztof 435, 438
 Murad (an Ottoman emperor) 156

- Natalis, Comes (Conti, Natale) 81
 Niedźwiedz, Dominika IX
 Niedźwiedz, Jakub VII–XII, 1, 3, 11, 17, 18, 26,
 27, 30, 34, 37, 42, 87, 159–162, 330, 343
 Nikolaev, Sergey Ivanovič—see Николаев,
 Сергей Иванович
- Obidovs'kyj, Ivan—see Обидовський, Иван
 Okolski, Szymon 26, 138, 139, 149, 365, 407,
 433
 Orlyk, Pylyp (Orlik, Filip) 3, 6, 40, 41, 155
 Ornovs'kyj, Ivan (Ornowski, Jan) 40, 433,
 439
 Ostrowski Daneykowicz, Joannes 204, 433
 Otwinowska, Barbara 19, 20, 440
 Ovidius Naso, Publius (Ovid) XV, 56, 57, 82–
 84, 207–215, 217–219, 321, 325–326, 330,
 331, 334, 335, 368, 369, 371, 372, 400,
 401, 406, 433, 434
 Owen, John 83, 212, 370, 434
- Pasek, Jan Chryzostom 84, 434
 Pelc, Janusz 12, 26, 432, 438, 440
 Penton, Stephen 339, 434
 Pereira, Trinidad Arcos 437
 Persius (Aulus Persius Flaccus) 432
 Pertz, Georg Heinrich 335, 434
 Perzanowska, Agnieszka 19, 440
 Peter I Romanov VII, 4, 7–9, 12, 14, 15, 18, 40,
 148, 151
 Phaedrus, Gaius Iulius XV, 330
 Philip II of Macedon 156
 Philotheus 211, 434
 Picinelli, Filippo 205, 208, 210, 434
 Pilarczyk, Franciszek 29, 440
 Pindarus (Pindar) XV, 81
 Pisarski, Jan 338, 434
 Piskała, Magdalena 439
 Plinius, Secundus Gaius (Pliny) XV, 40, 82,
 83, 151, 207, 215, 305, 325, 330, 331, 333,
 335, 383, 401, 405, 409, 434
 Plochy, Serhii 13, 438, 440
 Plutarchus (Plutarch) XV, 208, 212, 325, 329
 Polacki, Simiaon 4, 44
 Pollak, Roman 434, 435
 Polyakova, Yuliana Y.—see Полякова,
 Юліана Юріївна
 Pomey, Franciscus (François Antoine) 330,
 434
- Pontanus, Iacobus (Spanmüller, Jakob) 4,
 25, 91, 204
 Possevino, Antonio 212, 434
 Prejs, Marek 438
 Prokopovuč, Feofan—see Прокопович, Фео-
 фан
 Prokopowicz, Teofan (Theophanus)—see
 Прокопович, Феофан
 Propertius, Sextus XV, 219, 338, 407
 Przędziecki, Aleksander 440
 Pseudo-Apollodorus XV, 325
 Publius Cornelius Scipio Africanus 156, 326,
 378
 Pylypiuk, Natalia 23, 31, 36, 441
- Quintilianus, Marcus Fablius (Quintilian)
 XV, 90, 338
- Rackham, H. 434
 Radau, Michael 18
 Radyszewskij, Rościśław 12, 18, 41, 441
 Ramsay, G.G. 204, 432
 Ranocchi, Emiliano 438
 Robinson, Ian S. 441
 Robertello, Francesco 4
 Rolfe, J.C. 212, 435
 Rollenhagen, Gabriel 435
 Roller, Duane W. 91, 441
 Rollinson, Philip 327, 440
 Rossi, Cesare 331, 441
 Rouse, W.H.D. 204, 326, 433
 Rüß, Hartmut 441
- Saavedra Fajardo, Diego 205, 210, 435
 Sarbiewski Maciej Kazimierz XV, 4, 19, 209,
 211, 213, 214, 231, 336, 370, 401, 410, 438,
 439, 435
 Sarnowska-Temeriusz, Elżbieta 440
 Saryusz-Wolska, Magdalena 441
 Scaligero, Giulio Cesare (Scaliger, Iulius
 Ceasar) 4
 Schneider, Michael 12, 437
 Scipio Aemilianus 326
 Ščyrs'kyj, Ivan—see Щирський, Іван
 Seneca, Lucius Annaeus XV, 59, 204, 216,
 218, 330, 396, 411, 435
 Showerman, G. 209, 434
 Siedina, Giovanna 3, 4, 41
 Sigismund II Augustus 154

- Skarga, Piotr 87, 152, 441
 Słomak, Iwona 19, 441
 Słowicki, Łukasz Stanisław 5, 333
 Soarez, Cypriano xv, 338
 Sobieski John III—see John III Sobieski
 Sobol, Walentyna 6, 441
 Socha, Klaudia VIII
 Sofija Alekseevna Romanova 4, 26, 148, 151, 364
 Sousa, Marion 327, 440
 Spanmüller, Jakob—see Pontanus, Iacobus
 Spinula, Stephanus 331, 381, 435
 Spychaj, Magdalena 332, 438
 Statius, Publius Papinius xv, 326, 328, 330, 435
 Suarez, Francisco 321, 435
 Suetonius Tranquillus, Gaius xv, 212, 435
 Syrus, Publilius xv, 217
 Szajna, Maria VIII
 Szarzyński, Mikołaj Sep 85, 435
 Szymańska, Aleksandra xv
- Tairova-Yakovleva, Tatiana—see Таирова-Яковлева, Татьяна
 Tasso, Torquato xv, 341
 Temčinas, Sergeius 3
 Terentius Afer, Publius (Terence) xv, 57, 91
 Tuptalo, Dmytro (Dimitry of Rostov) 3, 14, 16, 39, 437
 Twardowski Samuel xv, 156, 213, 216
 Twardowski, Kasper 330
- Uhlenbruch, Bernd 14, 441
 Urbański, Piotr 336, 438
 Ursin, Johann Heinrich 89, 435
- Valerius Maximus XVI, 204
 Varro, Marcus Terentius XVI, 82, 204
 Veen, Otto van 204, 218, 435
 Verani, Gaetano Felice 216, 436
 Vergilius Maro, Publius (Vergil) XVI, 322, 326, 328, 334, 401, 404, 407, 409, 413
 Verinus, Michael 219, 372, 436
 Verkholantsev, Julia 438
 Vida, Marco Girolamo 4
 Vincenz, Andrzej 156, 441
 Volk, Robert 35, 432, 441
 Vrolijk, Manon IX
- Walter, Kroll 12, 13, 23, 25, 26, 31, 32, 35, 36, 38, 41, 151, 439
 Walther, Hans 326, 442
 Wheeler, Arthur Leslie 210, 214, 434
 Widl, Adam 436
 Wierix, Anton II 330, 436
 Winter, Engelbert 209, 438
 Władysław III Jagiellon 154, 363
 Władysław IV Vasa 126, 154, 363, 414
 Wujek, Jakub XII, 89, 323, 324, 332
- Yaremenko Maksym—see Яременко Максим
- Żeber, Ireneusz xv
 Zetter, Jacob de 328, 436
- Бантыш-Каменский, Н. Н. 18
 Берков, Павел Наумович 15
 Броджи Беркофф, Джованна—see Brogi, Giovanna
- Васильев, П. 5
 Власовський, Іван 6, 29
- Гордон, Патрик—see Gordon, Patrick
- Денисюк, С. П. 12
- Живов, Виктор Маркович 12
- Заваринська, Христина 18
 Захара, Игорь Степанович 4
- Корзо, Маргарита Анатольевна (Korzo, Margarita Anatol'evna) VIII
 Королев, Александр 4
 Короненко, Ирина 9
 Кочубейвна, Анна (Kocubejivna, Anna) 13
 Крашениникова, Ольга Александровна 14
 Кузик, Тетяна (Kuzyk, Tetiana) VII, XII
- Либуркин, Дмитрий Львович 12, 16
 Лосієвський, Ігор Якович (Losievsk'kyj, Igor Y.) VIII
 Луцька, Ф.Й. 9
 Люта, Тетяна 5

- Мазепа, Іван (Mazepa, Ivan) XI, 1, 3, 7, 8, 13, 14, 16, 18, 20, 25, 26, 28, 29, 39, 40, 43, 81, 84, 96, 145, 146, 149, 152–156, 205, 332, 341, 360–366
- Мазманьянц, Віра Карапетівна 9
- Маньківський, Валерій К. 2
- Маркман, Наталія В. 9
- Маслов, Сергій Іванович 9, 15, 16
- Маслюк, Віталій Петрович 26, 41
- Махновець, Леонід 12
- Морев, Іоанн 9
- Морозов, А.А. 14
- Науменко, Володимир Павлович 16
- Николаев, Сергей Иванович (Nikolaev, Sergey Ivanovič) VIII, 4, 8, 12, 15, 16, 206
- Обидовський, Іван Obidovs'kyj, Ivan—see X, 3, 13
- Петров, Николай Иванович 2
- Платонов, Сергей Фёдорович 18
- Полякова, Юліана Юріївна (Polyakova, Yuliana Y.) VIII
- Прокопович, Феофан (Prokopovuč, Feofan; Teofan; Theophanus) X, 3, 6, 8, 9, 13, 40–42, 44
- Радишевський, Ростислав (Radyszewśkyj, Rościsław) 12, 18
- Русанівський, Віталій М. 3
- Самарин, Юрий Фёдорович 4
- Свербигуз, Володимир 18
- Соловьев, Сергей Михайлович 7
- Стенник, Юрий Владимирович 15
- Степанов, Владимир Петрович 15
- Степовик, Дмитро Власович 25, 31, 36
- Таирова-Яковлева, Татьяна (Tairova-Yakovleva, Tatiana) 3, 6, 8, 13, 25, 29
- Терновский, Сергей 4–6, 21
- Терновский, Филипп Алексеевич 4–6, 21
- Терновский, Филипп Алексеевич 4–6, 21
- Титлинов, Б. 6, 8
- Трофимук, Мирослав Степанович 16, 41
- Трофимук, Олександр 41
- Успенский, Борис А. 3
- Федяй, Микола (Fediai, Mykola) VIII, 5
- Хижняк, Зоя І. 2, 5, 29
- Хижняк, Зоя І. 2, 5, 29
- Ченцова, Вера Георгиевна 29
- Чистович, Илларион 4, 6
- Шевчук, В. 41
- Щёголев, Павел Елисеевич 4, 13
- Щирський, Іван (Ščyrs'kyj, Ivan) X, 3, 25
- Яременко, Максим (Yaremenko, Maksym) VII, VIII, XII, 6, 16, 25, 32, 38, 42
- Ясинський, Варлаам (Jasyns'kyj, Barlaam; Jasiński, Warlaam/Barlaam) X, XI, 5–7, 9, 12, 16, 20, 21, 23–25, 28–40, 42, 81–83, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 162, 204–206, 210, 216, 319, 333, 338, 339, 355–360, 366–375, 377, 379, 380–383, 385–388

This book presents the first edition of Polish and Latin works by Stefan Javors'kyj (1658–1722), the leading author of Ukrainian literature of his time. The book contains four panegyrics dedicated to the Ukrainian political and ecclesiastical leaders, Hetman Ivan Mazepa and Metropolitan Barlaam Jasyns'kyj. In his masterful books, Javors'kyj combines emblems, lyric and epic poetry with prose in two languages. The edition will help to bring Ukrainian texts into the canon of early modern European literature and to recover an important fragment of literary history.

Edited by Jakub Niedźwiedź and Bartosz B. Awianowicz
with an introduction by Jakub Niedźwiedź

Jakub Niedźwiedź, Ph.D. (2001), Jagiellonian University (Poland), is Professor of Early Modern Literature at the Jagiellonian University. He has published monographs and papers on the history of literature and cartography, including *Literacy in Medieval and Early Modern Vilnius* (2023) and as co-author *The Mapping of a Russian War* (2025) and Stefan Javors'kyj's *Sermons* (2025).

Bartosz B. Awianowicz, Ph.D. (2007), Nicolaus Copernicus University in Toruń (Poland), is Professor of Classical Literature. He has published monographs and papers on the history of literature and numismatics, including bilingual editions of Cicero's *De oratore* (2010) and as co-author *Monita privata (secreta) Societatis Iesu* (2025). He contributed to Stefan Javors'kyj's *Sermons* (2025).

ISBN: 978-90-04-72336-8

Studies in Slavic Literature
and Poetics 69

ISSN: 0169-0175
brill.com/sslplp